

કપોળ.

સાતિ સમસ્ત જનનાં હિત સાધવાને

ધાર્મિક જોધ કરોને મુખ અર્પવાને

સાતિ તથા ઉદય સંપ મુનીતિ કાર્ય

જન્મી "કપોળ" સ્વર્ણે દૃતકૃત્ય થાજે

[સ્તંભ ૫ સું.]

જુલાઈ ૧૯૨૪.

[અંક ૭ નો.]

પરદેશગમન અને પ્રાયશ્ચિત.

કપોળ ન્યાતની એક કાથમની કમિટિ નીમવાનો

આવી પહોંચેલો વખત.

(કપોળ—ગોદિસ.)

“ અમે આપણા કપોળ બંધુઓનું જ્વાન આભાષત ઉપર એવવા માગીએ
જેમ કે જમાનો બદલાયે છે, અને એમ માનું મનમોહનતાસ સમગ્ર જોએ ગામડી
તાની આગેવાની સીધી દંતી, તેઓએ પોતાનું વડ જાતીના મોઢા બાજ સાથ તેમ
પાન કુનેદ વાપરી છે. આજના તીક્ષ્ણ દરીદ્રાઈના જમાનામાં પરદેશગમનની જરૂર
કે એકદમ નથી પણ તે કરવામાં પોતે કમળાં પોતું કરતા નથી એ બાબતમાં કપોળ
માં દેવ એક મત દઈ છે, એમાં કંઈકાં સીં જેવું રહ્યું નથી. દેવે મુખ્ય સવાલ એ
કે કે દેવમાં કપોળો પ્રાવશીત આપવા યીવાયે પરદેશગમન કરનારને ન્યાયમાં લેવાં
વાગેવી ખાંચ તા આપમમાં અધમ શુદ્ધો કરનારને પોતાના પાપની મારી માગવી

પડે, તેવી રીતનું પાપ કરેલું હોય તેહું માની લઇને પરદેશગમન કરી આવનાર કપોળ ન્યાતી બહુઓને પ્રાયશ્ચીતની વીધી કરવી પડે છે, જે વીધીએક હુકમદાર અન્યાયી બની છે, એમ કહેવામાં અમે કાંઈ ખોટું કરતા નથી. અંતઃકરણનો અવાજ (Voice of conscience) એમ કહે કે તેઓએ કંઈની ખોટું કીધું નથી, અને તે છતાં માત્ર ન્યાતીને સતીય આપવાને ખાતર તેમાં કંઈની વીણા પડે નહીં તેટલા માટે જ્યાં જ્યાં તરેહવાર પાપ ધોવાની ક્રીયા પરદેશગમન કરી આવનારને કરવી પડે છે તેમ કરી પોતાનાં અંતઃકરણ વીરૂધ્ધ આત્મવાની તેઓપર ફરજ નાંખવામાં આવે છે અને તેમ કરવાના અઘરીત ક્ષમતા ભાગીઆ થઇ તેમ કરવાનો અન્યાય, કપોળ ન્યાતીબહુઓ પહેરી લે છે. આ ખાળખપર મંદીર વીચાર કરવાની જરૂર છે. વીરૂધ્ધ એ કાંઈ ઘોર નર્ક નથી, વીલાયત કાંઈ એવી જગ્યા નથી કે જ્યાં ધર્મ સાચવીને રહી શકાઈ નથી. ધર્મ મુજબ ચાલવાનું તો કપોળોથી અહીં પણ ક્યાં બને છે? છતાં તદન નીર્હોષ આદમીઓને, કપોળ કોમનું નામ આગળ વધારનારા હીરાઓ કે જ્યોત્સ્ના તરફથી ભરીબરમાં કોમની ઇનતીની આશા સાખી સાચવે તેવાઓને માથે પ્રાંજી વાંક કે અપરાધ વીતા એક રીતે હલકું લગાડનારું પ્રાયશ્ચીત લેવાની ફરજ વહીવટમાં આગળ વધેલી એ કોમ પાડે છે. આ અન્યાય નહીં તો બીજું શું કહેવાય? જે દુરઅહેસા કપોળો એવો વાજબી સવાલ ઊઠાવે છે તેઓની સમજ સંકી માટે આપણાં મનમાં ખુદરની રીતેજ માન ઉત્પન્ન થાય છે. "સાંજ વર્તમાન.

માર્ધબંધ "સાંજ વર્તમાન"ની ઉપલી સ્તરનાનો એકદમ અમલ થઈ, જે વાત અમે બિલકુલ માની શકતા નથી, છતાં પણ તેમાં રહેલાં ગંભીર સત્ય બાબે અમે અમારા કપોળ બાઈઓનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવા માગીએ છીએ. પ્રાયશ્ચીત લેવાનું કાલ કાલી નાંખવાનું બની ચકે તેમ ન હોય તો તેમાં બની શકેલા સુધારો કરી, તે લેવાનું કામ બને તેટલું સરળ કરી આપી, પરદેશગમનનો રસ્તો સહેલો કરી આપવાની ફરજ કપોળ કોમને માથે રહેલી છે, અને તે ફરજ અદા કરવામાં આપણા કપોળ બાઈઓ વચાત વડો નહીં એવી અમેને ઉમેદ છે.

બદલાના જતા જમાનાની સાથે માણસોના વિચારો પણ બદલાતા જાય છે. મહંમ મી. કરશનદાસ ગુપ્તા કે જેઓને પરદેશગમન કરી આવવા

માટે કપોળ ન્યાતે છંદગી સુધી ન્યાત બહાર રહેવાની સગ્ન કીધી હતી, તેજ કપોળ ન્યાતે હાલ પરદેશગમનના દરવાજા ખુલ્લા સુધવાતું હાલપણ બર્ચ પગલું બરી ખીજ બાઈગંધ કોમોમાં આપણી કોમની નામના વધારી છે. જમાનાના વહેવા સાથે પરદેશગમન કરનારાઓની સંખ્યા વધવાની અને અમે ન જાણતા હઈએ તો, ઘણું નજદીકનાં ભવિષ્યમાં હઝનગંધ ન્યાતો ફક્ત વેલાત જઈ આવનારાઓને પ્રાયશ્ચિત આપવા માટેજ બોલાવવી પડશે. આ ન્યાતો બોલાવતાં તરેહવાર કારણોને લખતે, સેંદડો તકરારી સવાલોને લખતે, શેક, સેક્ટરીઓ અને ખીજ ઓધેત્રોની કોઈખી કારણસર મુખ્ય-માંથી ગેરહાજરીને લખતે આ ન્યાતો બોલાવવામાં અસાધારણ ઢીલ યત્નને સંભવ છે. આ ઉપરાંત ન્યાતને નકામા ખર્ચમાં ઉતરતું પડશે તે વળી જુદાં વિદ્યા હુન્નર માટે, વેપાર ઉદ્યોગની ખીલવણી માટે, અને ઉંચી કેળવણી લેવાને ખાતર દરવખત આપણા બાઈઓને વેલાત જવું પડશે, એ એક સ્થાપિત યદ્ય સુકેલી ખીના છે, અને પરદેશગમનનો સવાલ ધ્યાનમાં લેનાં તે ખીના આપણે સુધી જતી જોઈતી નથી. કપોળ ન્યાતના માછ શેક ત્રિભોવનદાસ મંગલદાસ વિલાયતથી પાછા ફરવા પછી તેઓને મહીનાઓ સુધી ન્યાતિ બહાર લટકતું પડતું હતું. આવી રીતના સંજોગો ભવિષ્યમાં પણ ઉભા થવાના, અને તે માટે આપણે ચેતીને આલવાની જરૂર છે. અને તેથી કરીને પરદેશગમન કરી આવનારને પાવન કરી યાત્રિમાં હાખક કરવા માટે એક હાયમની કમીટી નીમવાનો વખત હવે આવી લાગ્યો છે, એમ કહેવામાં અમે કાંઈ ખોટું કરતા નથી. મી. પરશોતમદાસ નંદલાલ ચંધવી એક મહીના કરતાં વધુ સુસ્તથી યુરોપથી પાછા ફર્યા છે, તેઓને પાવન કરવાતું કામ આટલો લાભો વખત લટકતું રહ્યું છે, મી. જમનાદાસ જમ-હવનદાસ મહેતા અમેરીકાથી આવતા મહીનામાં પાછા ફરવાના, તેઓ માટે પણ ન્યાતની સમા બોલાવવી જોઈશે, તે આટલો મોંઘવદાસ વિદુષદાસ દેસાઈ એકાઉન્ટ યદ્યને પાછા ફરવાના, તેઓને માટે વળી ન્યાત બોલાવી પ્રાયશ્ચિત આપનારી કમીટી નીમવી પડશે. તે પછી એકાદ બે મહીના પછી કાં છવરાજ આવવાના, તેઓને માટે પણ વળી જુદી ન્યાત બોલાવવી પડશે. આવી રીતે આપણે પરદેશ ગમનના સવાલનો નિર્ણય કરેલો હોવા છતાં, વિલાયતથી પાછા ફરનાર દરેક બાઈ માટે કપોળ ન્યાતની સમાઈટ-વખત તેની તેજ બાગતપર વિચાર ચલાવવાને બોલાવવી પડશે. અને તેમ કરવામાં તરેહવાર બિંબો નરવાનાં, અને આપણને તથા પરદેશગ-

મન કરી આવનાર બાધને હેરાનગતી ભોગવવાની. આ કારણોથી અમે ચાતિમાઠએને અરજ કરીએ છીએ કે પરદેશગમન કરી આવનારાઓ પ્રાયશ્ચિત આપી પાવન કરી ન્યાતમાં સેવાને માટે, ચાતિને જે ગ્રહસ્થોપ સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હોય તેવા ગ્રહસ્થોની એક કમિટિની કાયમને માટે નીમણુંક કરવી, કે જે કમિટિ પરદેશગમન કરી આવનાર ગ્રહસ્થ તેઓને અરજી આપે તે પછી આઠ દિવસની અંદર પ્રાયશ્ચિત આપી પાવન કરે, અને તેમ કરવાની ખખર ન્યાતના શેઠ તથા સેક્રેટરીઓને આપે, અને ન્યાતના શેઠ તથા સેક્રેટરીઓ તે બાબતની ખખર છાખાંઓ મારફતે તથા ન્યાતગૌર મારફતે ન્યાતિમાઠએને આપે. હાલ ચાલતા આવેલા રિવાજોમાં અમોએ મુચવેલા સુધારાથી કાંઈ મહાબારત ફેરફાર થવાનો નથી. હાલ પણ ન્યાત કમિટિ નામે છે, અને પ્રાયશ્ચિત, આપવાનું કામ કમિટિની મુન્સરી ઉપર હોડે છે. કમીટી કાયમની નીમવા કરતાં ત્રણ વરસને માટે નીમવાનું ન્યાતને વધુ અતુકજી જણાય તો તેમ કરવું પણ હીક થઈ પડશે. કમિટિમાં કેવા ગ્રહસ્થોની નીમણુંક કરવી તે ન્યાતની સત્તા હેડજી છે. આ કમિટિની નીમણુંક કરવાથી કાંઈ તેને સદર પરવાનો મળી જતો નથી. એમ જણાય કે કમિટિના એક મા બંને ગ્રહસ્થોથી સોંપવામાં આવેલું કામ ખરાખર ખની શકતું નથી, તો તેઓને બદલે ખીજા ગ્રહસ્થોની નીમણુંક કરવાની સત્તા ન્યાતને છે. અમોને દરેક આશા છે કે અમારા કપોળ બંધુઓ અમારી આ સુચનાને ન્યાતનાં કિલતની ગણી, તેને અમલમાં મુકવા પોતાથી બનતી કોશિષ કરશે. અરજ.

પૂજન.

મંદાકાન્તા.

પ્રેમ પૂજું સરજ ઉરનાં સાધુ જીન અનેરા,
ને પૂજું હું પ્રણય સરિતા જે ઉરે છે વહેલી,
પૂજું તારી પરમ ત્રિભૂતિ ધર્ષ માગે ગમેલી,
પૂજું તારી દીન જત પરે આર્દ્રતા ઉમરેલી.

મીઠું ખાતે મધુલર સ્વરો સ્નેહથી સાધુ મૂર્તિ !
 બહાલા મોંઘા પ્રણય રસના ઉભરાથી ભરેલી,
 પામ્યો ને ક'ંઈ વુજ જીવનની અલ્પ આંખી ઉતારી,
 તે શ્રેય છે વુજ હૃદયને પૂજવા આમ આવી.
 બહાલા તારા મુખ કમળથી ને ખર્ચા બિન્દુઓ તે,
 હૈયે આંખી ચીતરોજ દલે ઉરમાં મસ્ત યધને,
 સેવા સેવા વુજ સ્મરણમાં સર્વદા છે વસેલી,
 ઉંચા ક્ષેત્રે વુજ ઉર તણી વાંચીતા છે રહેલી.
 દોરી શે ને તિમિર અંધારૂં મંત્રો મંત્રણીને !
 ને માર્ગે છે વુજ જીવનની દષ્ટિઓ ચોંટી લકષ્યે !
 તારાં કાપો સદૃશ બનશે અંતરે એજ ઇચ્છા ?
 ને સત્કારે વુજ હૃદયને વેગથી એજ ઇચ્છા ?
 ચતુર્ભુજ આણંદજી હાથી ચસાળાકર.

વિવાહને લગતા દુષ્ટ રિવાજો.

સરકારી વસ્તી પત્રકમાં જાણવાએગ વિગતો-જંગલી જતોના
 રિવાજો-એક સાથે અનેક સીચો કરવાનો આંક-જુદો
 જુદો દુષ્ટ રસમોની જાણવાએગ તવારિખ.

(લખનાર—નંદલાલ મુળજી જુતા.)

મનુષ્ય સમાજના ઇતિહાસમાં વિવાહ રીતિના વિકાસ કરતાં વધારે
 'મનરંજક' વિષય ધણી ઓછા છે. પરંતુ વૃદ્ધ અસમ્ય મનુષ્ય, અનિચીત અને
 અશ્વકાલીન સ્ત્રી-પુરુષ સંબંધના પ્રારંભથી તે હાલની સમ્ય વિવાહ રીતિ
 સુધી આવી પહોંચેલ છે. આ સદૃશ્યનો અંતર્ગત ઇતિહાસ જાણવા માટે
 નવી તથા પુરાણી વિવાહ રીતિનું જ્ઞાન અંગ્રહ કરવાના, વર્ગ કરવાના,
 પરસ્પરના સંબંધનો વિચાર કરવાના, અને તેના પરીવર્તનનાં કારણો શોધવાં
 તે એક મોટી જાહેમત ઉપાડવા સરીખું છે.

પુરોપના સમાજ શાસ્ત્ર વેનાઓનું આ તરફ બહુ ધ્યાન ખેંચાણું હોય તેમ માન્ય પડતું નથી. પણ કેટલાક વિદ્વાનો જાત્રાગુઓ અને છતાં-સુઓ આ વિશેનું સારું વર્ણન કરે છે. સને ૧૯૧૧ ના વસ્તી પત્રકના રીપોર્ટમાં મી. ગેટે મેકડો જાત્રાની વિવાહ રીતિઓનું વર્ણન કરેલ છે. જેને આધારે અત્રે લખવામાં આવેલ છે.

દ્રાવીડેશ, કાસ્મીર, પંજાબ, બહાર, મધ્ય પ્રદેશ, સંયુક્ત પ્રાંતની કેટલીક નીચ જાતિમાં હવે વિવાહના રસ્તે માનવા લાગ્યા છે, પણ તે જાતિમાં પોતાની છોકરીઓને પોતાની જાતમાં સ્વેચ્છાચારની પુર્ણ સ્વતંત્રતા હોય છે, જોકે વિવાહ યથા પછી સ્વેચ્છાચારની રીતિ ચાલુ રહે છે પણ ઓછા પ્રમાણમાં; સંયુક્ત પ્રાંતના ધાસીયા અને મદ્રાસના મદુવર લોક તથા આસામના ગોરા નામના જંગલ લોકો પોતાની સ્ત્રીઓ તથા પુત્રીઓને સ્વેચ્છાચારની છુટ પુશીધી આપે છે. વળી મુઝર લોકો આવી સ્વેચ્છાચારની રીતિને સારી માનતા નથી. ધારવાડના હોલા મદ્રાસના કુનવન તથા માદિગ અને આસામના ખાસી લોકોમાં વિવાહ રીતિ જોકે હૈયાતી ભાગવે છે પણ વિવાહ યથા પછી પુત્રી પોતાના આપને ત્યાંજ રહે છે ને તેનો પતિ કોઈ કોઈ વખતે તેને ત્યાં પોતાને સાસરે જાય છે. વળી કોઈ કોઈ જાતિમાં સ્ત્રીને એકાદ બે બાળકો યથા કે જુદા રહેવા લાગે છે, ને તેઓમાં વાર-સાનો હક છોકરીઓને મળે છે. આ લોકોમાં સ્ત્રી સ્વેચ્છાચાર રીતે વર્તે તે કોઈ ખરાબ લેખવામાં આવતું નથી. સન્તતિને આપના જોત્રની લેખવામાં આવતી નથી પણ માના જોત્રની લેખવામાં આવે છે.

ધારે ધારે સમ્યક્તાની પ્રગતિને અનુસરી લોકોના મનમાં એક સ્ત્રીના અનેક પતિ ન હોય એવા વિચારો પ્રગટ થવા લાગ્યા છે, પણ સૌમ્યનીય તો એ છે કે એક પુરુષ એક સ્ત્રી હોવાનું છતાં ખીજ સ્ત્રી કરવાને લલચાય છે ને કરે છે પણ ખરા, જે કે મદ્રાસના કુનવન કૈકલન અને આસામના ગોરા જેવી અસમ્યક્ લેખાતી જાતમાં એક કરતાં વધારે સ્ત્રી કરવાની રીતિ જોવામાં આવતી નથી.

કેરલકમ-જર્મી પહેલાં સંગ્રાજતા કેટલાક કક્ષીત ક્ષેત્રાત્તા કુટુંબોની આ છત્રીકા એક કરતાં વધારે વિવાહ કરવાથી આવતી હતી સને ૧૮૯૬ માં બાપુ યોગેન્દ્રનાથ બટ્ટાચાર્યે લખ્યું છે કે “પહેલાં એક ખાનદાન કુટુંબમાં એક માણસ સૌથી પણ વધારે સ્ત્રીઓ સાથે વિવાહ કરી શકતો ને તેના”

પોતાના કુટુંબની આહુવીકા ચલવતો હતો. વળી પોતાની સ્ત્રીઓનાં નામ જાણવાને માટે તેને રજીસ્ટર રાખવું પડતું હતું” પણ હવે નામદાર સરકારે દરેક વિવાહીત સ્ત્રીનું તેના પતિએ પાલન પોષણ કરવાનો દરખાસ કરેલ છે તેથી આ રીવાજને ઘણો ધક્કો પહોંચ્યો છે.

પંડીત હર્ષદાસજી વિદ્યાસાગરે સને ૧૮૭૧ માં હાથચલા બહુ વિવાદ નામની ચોપડીમાં લખ્યું છે તે એક ગામના કુલીન લેખાતાં ચાર કુટુંબોનાં નામો આપ્યાં છે જેમાં પહેલાંને ૬૫ સ્ત્રી બીજાને ૫૬, ત્રીજાને ૫૫, ને ચોથાને ૪૧ સ્ત્રી હતી. વળી તેજ ગામના વીંચ વીંઈના છોકરાનાં ૧૬ કન્યા સાથે લગ્ન થઈ ચુક્યાં હતાં, પણ હવે એક સ્ત્રી કરનાં વધારે સ્ત્રી કરી તેવી જંગલી રીતિને તીલાંજલી મળતી જાય છે. કાપરથ તથા કેટલીક ઉચ્ચ નીચ જાતીમાં આ રીતિનું અનુકરણ કરવામાં આવ્યું હતું, વળી મુસલમાન જાતિમાં એક પુરુષ ચાર સ્ત્રી કરી ચકે છે.

ઉચ્ચ જાતિમાં છુટા છેડા કરવા તે એક જાતની હલકાર્થ લેખવામાં આવે છે, વળી છુટાછેડા તથા ધરધરણું કરવાનો રીવાજ છે, વળી મદ્રાસની કેટલીક જાતોમાં પુરુષ પોતાની બેનની છોકરી સાથે વિવાહ કરી ચકે છે. મદ્રાસના અર્નલ્ડનોમાં પુરુષ પોતાની મોટી છોકરી સાથે અને કુદીયોમાં વિધવા પોતાના મોટા છોકરા સાથે વિવાહ કરી ચકે છે, ખોડ જાતમાં પોતાની માસી સાથે વિવાહ કરવાનો રીવાજ છે.

મુસલમાનમાં, ઘડદેશના બૌદ્ધોમાં અને કેટલીક ખ્રીષ્ટ જાતોમાં બેબા-ધ્વજોના, બે બહેનના અથવા ભાઈ બહેનની સન્તાતિમાં વિવાહ કરી ચકાય છે.

આનું નામ તે પિતૃભક્તિ.

દેવાધ બધી લાલ્લો આ જાતમાં એ ઊગતા મૂર્ખની,
તારાઓ સદુ બીકથી તમ વિષે ક્યાર્થ મથા છે વહી;
રાત્રિનું સપથું તિમિર વળી છે આંધું ગયું વેગથી,
હંડાને વળી મંદમંદ અનીસે પર્ણો રજાં છે મુકી.

હુલ્લુ હુલ્લુ કોણિય બોલનીની,
ખતાવીને બેઠક આમ કરી:
પરિવંશા રૂપે વિષે મગનો.

પ્રેમે મુધાનો રસ રેડતીની.
 કાપો શુકો મધુરા સ્વરોધી.
 ગજનવતાતા તહીં વાટિકાને;
 કલ્પોલ્લસ્યોપાસ હતો મયેસો,
 આનન્દની લહેર હતી ઉડેલી.
 સુરમ્ય કાસાર વિગે અતીને,
 પદ્મો તણાં પુષ્પ હતાં ખીલેલાં;
 પ્રિયા નિદાળી ધર્મ હર્ષધેસો,
 શુંભરતો એ વળા ઉડતોતો.
 પ્રભાત આનન્દ અતિ નિદાળી,
 નૃપાળથી હાસ્ય પમાય બારી;
 દાણે દાણે કેંકે વિચારતો એ,
 ફરે ધડી તો ધડી એકં સ્થંભે.

સ્વર્ગની રમણી જોવી, તહીં કોઈ ફરી ગઈ.
 બવમાં કોઈનું આવું, દીકું રૂપ કદિ નહિ
 કહે છે ચિત્તને પોતે, ભાગ્યવાળા હશે અત્રે-
 ક્રીધાં પુન્ય હશે કોટી, ગૃહો છે હરત જે નરે.

સુગંધા પાસ પાછી નૃપ જાય,
 સુણી ખુલાંસો મન મુંઝાય;
 રાજ્ય ધણી મુજ પુત્રો પાય,
 દેવ જીતનો હક નવ કાંઈ.
 સૂઝે નહિ કરવું શું હવે,
 સ્વપ્ન યતો પયે પરવરે;
 વિચારને વટોળે ચડ્યો,
 દિશા ન સહી ભૂપે પડ્યો.

હશે એ બિચારો પચિત્ર નિજ એ મોર્મ વિસર્જો,
 અરે! અહેરો એનો ગમગીન દિસે છે જળ બર્ષો;
 હશે કાં મુંઝાતો પ્રિય જન કદિ એ સ્મરી સ્મરી,
 હયા લાવો એની સરળ હૃદયે પ્રેમથી નહી.

(અધુર્ણ.)

જયારંકર કહ્યાનંત ભટ્ટ.

ધરમાં વાપરવા લાયક ભરોસાદાર દવાઓ.

ફિવર ટ્રોપિક્સ:- દરેક જાતનાં તાવ ઉપર અસરકારક રીતે લાગુ પડે (જવર ટ્રોપિક્સ) છે. બીજી તાવ ઉતારનારી દવાઓની પેઠે હૃદય ઉપર મોટી બાટલી. ૩ ઓંસ. નજાણાં કયાં વગર વિપત્તિ નાશ કરી તાવ ધીમે કિં. રૂ. ૧-૦-૦ પણ અચુક ઉતારે છે. તાવમાં આપી શકાય છે. નાની બાટલી ડોઝ:-કાચના વાસણમાં બે ચાર ચમચા બાર પા- કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ છીમાં ૧૦-૧૫ નાંખીને આપવાં.

લિવર સોફ્ટ્યુશન:- પેટની કળકળાતથી માથું દુખે છે, તાવ આવે (પેટની દવાઓ) છે તે વખતે શરૂઆતમાં એક ભાગ એકથી બે બાટલી એકમાં ૨૪ ભાગ. ચમચીભાર, ત્રણથી ચાર ચમચાભાર પાણીમાં કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ કાચના વાસણમાં લેવાથી પેટ સાફ આવે છે, ને તાવ જલદીથી ઉતારે છે. કલેમ્બ ઉપર કાર્બ લેવાથી ઝાડો સાફ આવે છે. ને ભુખ ઉધડે છે. મોઢું વાસ મારતું અટકે છે, ને પાચનશક્તિ પાછી જગૃત થાય છે. સાર્જના સુતી વખતે અને સવારમાં લેવાથી શરીરને વિકારથી સાફ ને નિર્મળ રાખે છે. દરેક અડવાડીએ અથવા પખવાડીએ ઓછાદ બે ભાગ લેવાની ખાસ ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ટોનિક સોફ્ટ્યુશન:- ખાંચ પછી અડધે કલાકે અડધી અથવા એક (શક્તિની દવા) ચમચી ભરીને પાણી સાથે લેવાથી ખાધેલું હજમ થઈ જાય છે. એ લેવાથી તનની તેમજ મનની શક્તિ (લોહીના ઝડપથી) વહેવાથી ઉત્સાહવાળી અને પ્રદીપ્ત થાય છે. મંદવાડ ગયા પછી લેવાથી સારો ફાયદો થાય છે. ને ગયેલી શક્તિ ધણી ટુંક સુદ્ધમાં પાછી આવે છે. લોહી મારફતે 'ગ્લોબીનરો ફોસ્ફેટ' જવાથી મગજને પુષ્ટિ મળે છે ને વાદ્યશક્તિ પ્રબળ થાય છે. સાધારણ દવા જે ખાંડના સરળતની બનેલી હોય છે તેનાથી આ નિ- ગૂળી છે. મીઠી પીસાળેવાળાને લેવામાં કાંઈ અડચણ પડતી નથી.

મગવાનું ઠંડાણ:-ધ્રિ આયોનિક ફાર્મસી
(પ્રોફેસર ગજજરની)
ગીરગામ-સુઅમ.

ઠકરનો ચેલેન્જ.

રૂ ૧૦૦૦) નું ઇનામ.

ઠકરના સાયુઓને અપવિત્ર તેમજ ખરાબ સામ્રીત કરી આપનારને ઉપલું ઇનામ આપવામાં આવશે.

ઠકરનો ડાઉન વીન્ડસર સાયુ, હિન્દી કુટુંબોમાં આશીર્વાદ સમાન છે. ઠકરનો કપુરનો સાયુ જગન્નાથક હોવાથી ડાકટરો, વાપરવાની ખાસ બચામબુ કરે છે. ઠકરના સ્કેર સાયુથી સુતસદ ગરમ તેમજ રેશમી કપડાં ઉત્તમ રીતે ધોવાઈ શકાય છે.

માત્ર એકજ વખત વાપરી ખાત્રી કરો.

ઠકરના નાવાના સાયુઓ રૂપીઆ પાંચના સામટા લેનારને એક સુંદર રેશમી રૂમાલ બેટ આપવામાં આવશે.

(ઉપલું ઇનામ વેચનારાઓ માટે નથી.)

મગવાનું ઠેકાણું—

ડુકાન

કારખાનું

માંડવી વડગાદી.

માટુંગા.

એમ. ઠકર એન્ડ કું.

ઉત્તમ આસના તથા કોટસન લાકટના મેન્ટ્રો ધજાન સસ્તા ભાવે ઉપલે ઠેકાણેથીજ મળશે.

જન લખવાથી અમારો માણસ આવી પહેંચાડી જશે.

કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમ.

તેવા મંડળની જરૂરીયાત.

કેવા ધોરણે કામ લેવાથી કપોળ જ્ઞાતિનું લક્ષુ થઈ શકે ?

અમારી ઘોડી સૂચનાઓ.

(કપોળ ઓશીમ.)

કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમ નામનું મંડળ ખેએક માસ પહેલાં સ્થાપવામાં આવ્યું છે, તેના હેતુઓમાં મુખ્ય કપોળ જ્ઞાતિમાંથી ગરીબાઈ કાઢી નાંખવાનો પ્રયત્ન કરવો; ગરીબ કપોળ વિદ્યાર્થીઓને મદદ આપી તેમને કેળવણીમાં સહાય કરવી; કેળવણીનાં સાધનો વધારવાં અને સરતાં કરવાં; સંસારીક બદીઓ કપોળ જ્ઞાતિમાંથી દૂર કરવી; ઐશ્વર્યથી વર્તી સોળ જારનો ભેદ કાઢી નાખવો બલકે કપોળ જ્ઞાતિની દરેક પ્રકારે ઉন্নતી કરવાને તન મન ધનનો ભોગ આપવો અને આ આપણી કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમના કાયદા કાનુનો પ્રમાણે વર્તી જ્ઞાતિનું શ્રેય કરવા પચાસ પોણો સો કપોળ યુવાનો બહાર પડ્યા છે, એ ખરેખર એક આનંદની વાત છે. કપોળ જ્ઞાતિનું શ્રેય કરવું અને તે શ્રેય દરવામાં પોતાથી બનતો ફાળો આપવો એ દરેક કપોળ બંધુનો મુદ્રાલેખ હોવો જોઈએ એમ અમે માનીએ છીએ. અને આવા હિચ્ચ હેતુથી કોઈ પણ મંડળ યાતો કોઈ પણ બક્તિ બહાર પડે એ ખરેખર કપોળ જ્ઞાતિની ઉન્નતીની એક સુખ નીચાની છે.

આવાં એક મંડળની જરૂરીઆત.

આપણી જ્ઞાતિમાં કપોળ સ્ટુડન્ટસ યુનીઅન, કપોળ સર્વિસલીગ તેમજ સંઘવી, સ્ત્રીતળીઆ વિગેરે અટકોનાં મંડળો હરતી ધરાવે છે અને સૌ કોઈ જુદી જુદી દીશામાં પોતાથી જનતું કાર્ય કરે છે. કેટલાકો એમ પ્રશ્ન ઉઠાવે છે કે આપણી જ્ઞાતિમાં આવા એક મંડળની જરૂરીઆત હતી ખરીકે? અમો ખાતરીથી અને સંપૂર્ણપણે માનીએ છીએ કે આવા, એક મંડળની આપણને જરૂરીઆત હતી, કેટલેક ઠેકાણે કપોળ સ્ટુડન્ટસ યુનીઅન અને કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમની સરખામણી કરવામાં આવે છે. પણ તે સરખામણી અમોને જરૂરીઆત વગરની લાગે છે. કપોળ સ્ટુડન્ટસ યુનીઅન કપોળ વિદ્યાર્થીઓનું અને તે વિદ્યાર્થીઓને સારી રીતે કેળવી તેમનું ઇવન આર્દશ-રૂપ થાય એવું ઇચ્છનારા કપોળ સદસ્યોનું છે. અને તેના બંધારણથીજ તે યુનીઅન જ્ઞાતિના કોઈ પણ જાતના ચર્ચાતા સવાલોમાં ભાગ લઈ શકે તેમ નથી. અને તેથી તેમના પોતાનાં વિદ્યાર્થી પ્રત્યેનાં કામો કરવામાંજ મશગુલ રહેવાથી પોતાનું હિત વધારે સારી રીતે સાચવી શકે તેમ છે. અને તેવી રીતે તે મંડળે વિદ્યાર્થીઓ માટે કેટલાક લાભો કર્યા હોવાનું કોઈપણ કપોળ બાઈ કબુલ કર્યા સીવાય રહેશે નહીં, બ્યારે કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમ કપોળ જ્ઞાતિનું સર્વ પ્રકારનાં કામો કરવા બહાર પડી છે. અને જ્ઞાતિમાં કેટલાક સુધારા કરવાનો વિચાર રાખે છે; તેથી અમો ધારીએ છીએ કે આ જન્મે મંડળો પોતપોતાનું કામ બહુ સરસ રીતે જુદી જુદી દીશામાં કરી શકે તેમ છે. અને તેથી સ્વાયંસાધક અથવા પરમાર્થસાધક એવાં નામો અથવા ઉપનામોની કોઈપણ મંડળને જરૂરીઆત નથી.

એક સપીધી કામ લેવાની જરૂરીઆત.

કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમનો મુખ્ય હેતુ કપોળ બાઈઓમાં એક સંઘી વધારવી એવો છે અને ખચિત તે હેતુ સ્પર્તિ પાવજ છે. કપોળ જ્ઞાતિમાં ફેલવાડીઆ મોઢારી, સોજાજાદ, ગામડી વિલામતી, જુના વિચારના અને

આગળ પડતા વિચારના એવા કેટલાક ભાગો પડી ગએલા જણાય છે. હવે વીશેષ પક્ષો કે ભાગો જોવા અમે ઇચ્છતા નથી. આ સદ્યના ભાગોને કોઈ એકાદ common (સામાન્ય) લક્ષ્યનિંદુર લઈ જવાને મથન કરવાનો આપણો પ્રયત્ન હોવો જોઈએ. પણ અમે જે જે જોયું છે, જે જે સાંભળ્યું છે તે ઉપરથી અમેને માનવાને કારણ મળ્યું છે કે સીધી મા આડકતરી રીતે આ ટીમનું સ્થાપન થયા પછી કેટલાક ભાઈઓમાં વિશેષ ઘટવાને બદલે વધતો માલુમ પડ્યો છે. અમે જાણીએ છીએ, અમેને આશા છે કે કોઈપણ કપોળ બંધુનો હેતુ વિશેષ પ્રગવવામાં સામંથ્ય બતાવવાનો નહીં હોય; કારણ કે જે કંઈ ખટરાગ આપણા વચ્ચે જોવામાં આવે છે તે પૂરતો છે, તે આપણા વર્તનથી વધે તો ખચિત આપણે કપોળ કોમનું જહાનું કચ્છાનો વિચાર હોવા છતાં કપોળ કોમને નુકશાનીનો ફટકો લગાવવાના સાધનરૂપ થઈ પડ્યું.

કપી, હેપ, પક્ષાપક્ષી અને અથોગ્ય દીકાઓથી દૂર

રહેવાની જરૂરઆત.

એક મંડળનું સ્થાપન થાય માટે બીજાં મંડળનો નાશજ થવો જોઈએ, એક મંડળની રીકા કરવાથી આપણું મંડળ વધારે ક્ષેત્રમાં ફેલાયેલું થશે, આવી માન્યતાથી જો કામ લેવામાં આવશે તો હાથ લીધેલું સાફ કામ બગડી જશે, અને એક બીજા વચ્ચે એકસંપી થવા કરતાં કુમંત્રનું બીજા ઉત્પન્ન થશે. આપણી શક્તિનાં મંડળોની કામ કરવાની દીશાઓ, જુદી જુદી છે. એક બીજાંના કામને આગ્રયરૂપ થઈ શકાય તેવું છે. માટે કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમના કાર્યવાહકોને અમારી સૂચના છે કે આવી નીંદામાંથી મુક્ત રહેવું; પારકાને વગેવગાથી આપણેજ વગેવાયે છીએ તે લક્ષ્યપૂર્વક ધ્યાન રાખવું. અમેને બહુજ ગ્રાહ અને અસહ્ય સાથે કહેવું પડે છે કે આપણું મંડળ કંઈક થઈ શક્યું છે. કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમના બે મેંબર-વગરો અત્યાર સુધીમાં થયા છે. એક મેંબરનો ડૉ. રણજીતરામ પરમાણુદાસ પોરા એસ. એમ. એન્ટ એસ. ના પ્રમુખપણા નીચે મંડુમટલા દવાખાનામાં અને બીજો મેંબરનો રોડ ત્રીજોવતરાસ મંગલદાસના પ્રમુખપણા નીચે માધવભાગમાં કરવામાં આવ્યો હતો.

આ મેળાવડામાં સીધી યા આડકતરી રીતે અમુક વ્યક્તિઓ અને મંડળો ઉપર ટીકાઓ કરવાનું અને ઉતારી પાડવાનું કામ થએલું અમારા સાંભળવામાં આવ્યું હતું. આમ થવાથી આપણા આ મંડળને અથવા આપણને શું ફાયદો કરી શકીએ છીએ તે અમો જોઈ શકતા નથી. સરસ રીતે આપણે આપણા કાર્યમાં જ મગ્ન રહી કામ કરવાથી આપણે આપણું વધારે શ્રેય કરી શકશું. મંડળોમાં અથવા તો વ્યક્તિઓમાં વિરોધ કોઈ પણ રીતે ધમ્મવા જોગ નથી; પણ તે આવી ટીકાઓથી ઉત્તેજિત થાય છે. માટે અમોને આશા છે કે ઇર્ષ્યા અને દોષને એક બાજુએ મુકી, દીમના ઉત્સાહી સેક્રેટરીઓ તથા મેમ્બરો કામ લેશે તો જરૂર પોતાનું કામ સફળ કરશે. આ મંડળ ફેળવાયેલાનું છે અને આ ખીનકેળવાયેલાનું છે; આ મંડળ અમુક વ્યક્તિઓનું છે ને આ ખીજ વ્યક્તિઓનું છે, એવો પક્ષોપદીનો કોઈપણ સવાલ આ મંડળમાંથી દૂર રાખવાને અમારી મનજીત બલામણુ છે. બધાં મંડળો સર્વ કપોળ બાધઓ માટે છે; ને સર્વને ગાંતિના બલામાં પોતાનો અરનો ફાળો આપવાનો દરેક હક છે.

કાવાદાવાવાળા માણસોથી અલગ રહેવાની જરૂરીઆત.

કેટલીકવાર એવું બને છે કે અમુક હેતુસર અથવા તો અમુક સ્વાર્થ સાધવાને ખાતર આવાં મંડળોમાં જોડાઈ પોતાનો સ્વાર્થ સરી રહેતાં મંડળને ધડકો આપનારા ગૃહસ્થો પણ જોડાય છે. અમો માનીએ છીએ કે આવા માણસો પોતાનો સ્વાર્થ સાધવામાં, આવાં મંડળને હાથિયારરૂપ બનાવી, પોતાનું કામ થઈ રહેતાં અથવા તો પોતાના વિચારની વિરુદ્ધ જતા, મંડળને છોડી જાય છે; મંડળને પાચમાલ કરી નાંખે છે, અને પોતે પણ ખરા લેખાગમાં જનસમુહ પાસે ખરા થઈ જાય છે. આ અમારા ગાંતીદીન માટે સ્થાપન થએલ મંડળને ઇશ્વર આવા માણસોથી બચાવે અને મુક્ત રાખે, અને તેનું સુકાન ડાલ્યા, સમજી ગાંતીદીનચિંતક તથા પોતાના સ્વાર્થને બાજુએ રાખી પરમાર્થજીવી કામ કરનાર નેતાના હાથમાં જ રહે કે જોઈ ગમે તેવા તોફાનમાંથી જન્મ સહીસલામત પાર ઉતરી ગાંતીને તે મંડળ ફળદાયક થાય.

સર્વે કામો એક સાથે ઉપાડના કરતાં એકાદ બે કામો હાથમાં
લઈ સંપૂર્ણ કરવાની જરૂરીઆત.

અમો એવું માનનારા છીએ કે પાંચ પચીસ કામ એક સાથે લેવાથી એક પણ કામ અંપુર્ણપણે પાર ઉતરતું નથી. તેથીજ આપણે જોઈએ છીએ કે સારાં સારાં મંડળો-પૈસા-અને માણસોની સગવડવાળા પણ-યોગ્યક આચર્યો ઉપર પોતાનો સંધ્યો પાચો રજો છે અને પોતાના ઉત્સાહને સંકોચે છે. તો શરૂઆતમાં નાની શરૂઆતથી થોડા આચર્યોથી-કામ શરૂ કરવું. જેમ જેમ સાધનો વધતાં જાય, હતોડ મળતી જાય તેમ તેમ કાર્યનું ક્ષેત્ર વધારવું. તેમ કરવાથીજ કામ બંધરિયન અને ચોક્કસપણે થઈ શકશે. બધાં કામોનો એક સાથે બાચકો બરવાથી એક પણ કામ સાફ થશે નહિ, અને ખડવાડેથી આપણને હતોડ ન મળવાથી નાસીપાસી ઉત્પન્ન થશે. અચોક્કસ ઝાઝા આચર્યો કરતાં ચોક્કસ થોડા આચર્યોને વળગવાથી કામ સંગીન થશે. કન્યાવિક્રય દુર કરાવવો, સંસારની ખીજ બદીઓમાંથી રાત્રિને મુક્ત કરવી; ઔદ્યોગીક, આર્થિક અને કેળવણી સંબંધી સિધ્ધિ મુધારી નાખવી-એ બધું જમાનાઓનું અને ધણી વ્યક્તિઓનું કામ છે. તો અમોને આશા છે કે આ મંડળ પોતાનું લક્ષ એકાદ બે વિષય ઉપર ખાસ ચોંટાડશે.

આમ કરવાની જરૂરીઆત અમને એ માટે લાગે છે કે જેને ભાઈઓ અભારસુધીમાં આ મંડળમાં જોડાયા છે, તે સંઘના ભાઈઓને પોતાના કામધંધામાં, નોકરી કરવામાં વખતનો વ્યય કરવો પડે છે. આપણે એવા સાધનવત્તા નથી કે આપણે સંઘને વખત અદર કામ મળવાડે આપી શકીએ. આપણામાંથી મોટા ભાગના માણસોને સવારનો નવ નવ દસ દસ વાગેથી નોકરી અથવા ધંધાએ જવું પડે છે અને રાતના સાત આઠ વાગે આપણે આપણા ધંધામાંથી કારમ થઈ શકીએ છીએ. આપણું પોતાનું સાધન મુધારી આપણાં કુટુંબને સારી રીતે ચલાવી મુધારવું એ કંઈ રાત્રિનું એવું હીન નથી. આ સંઘનું કારમ પછીજ આપણે રાત્રિના સામાન્ય હીન તરફ લક્ષ આપી શકીએ એવું છે. તેથી મુખ્યકામ આપણા

કામને ગંકાવવાથી આપણે વધારે ફતેહમંદ થઈ ચકીએ એમ છીએ. સધળા સ્વપ્નવત્ વિચારોને બાજુએ મુકી કંઈ કંઈ એકાદ કાર્ય ઉપર મગ્ન-વાની વધારે જરૂર છે.

વોલન્ટીઅર્સ ટીમના ગેમ્બરોનો ઉત્સાહ અને ઉમંગ.

અમે જે ઉત્સાહ અને જે ઉમંગ આપણા કપોળ વોલન્ટીઅર ભાઈ-ઓમાં જોયો છે, તે ખચિત આવકારણ્ય છે. પણ કેટલીકવાર એવું બને છે કે ઉમંગ અથવા ઉત્સાહને જે પુરતા કાણુમાં ન રાખવામાં આવે તો હીન કરતાં અહીન થવાના સંભવો વધારે રહે છે. આપણી સધળા મુસ્કેલીઓ આપણા સધળા ગંતેગો અને આપણી કાર્ય કરવાની શક્તિઓ; આ સધળાનો વિચાર કરવાની આપણા ઉત્સાહની સાથે જરૂર છે, આપણો ઉત્સાહ અને ઉમંગ ગમે તેટલો હોય પણ જે આપણા ઘર વ્યવહારની જ મુસ્કેલી-ઓથી આપણે હેરાન થતા હોઈએ; આપણા ધરસંસારને નીભાંવવાને જ આપણે અશક્ત હોઈએ; આપણું વર્તન જ બીજાઓને આદર્શ બનાવવામાં સાધન થાય તેવું ન હોય તો તે સધળા ખાખાઓને દુર કરવામાં આપણે શક્તિની સેવા વધારે બળતરી કહેવાય.

કહેવા અને બોલવા કરતાં કરી બતાવવા ઉપર વધારે લક્ષ્ય

આપવાની જરૂરી.

મી. મહુવાકર વકીએ કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમના પહેલા મેળાવડામાં જે બાબતો પર કાર્યવાહકોનું ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. એક બહુ બાળુમાં કુંકવા કરતાં કંઈ કરી બતાવવું કે જોથી બીજા માણસો પોતાની મેજે ભાગ લેવા આવે અને સારું જોઈ સૌ કોઈ કામમાં મદદ કરવા આવે, બીજું આવા મેળાવડાના મોટા મોટા રીપોર્ટો જાહેર જાણીઓમાં આપવા કરતાં મુજે મોટે કામ કરવાની ખાસ અપીલ કરી હતી. જાણીઓમાં નામ આવવાની લાલસા કરનાં, સંગીત કાર્ય કરવાની લાલસા વધારે સારી છે. શક્તિના એક આગેવાન ગૃહસ્થ સાથે વાતચીત થતાં તેઓએ જણાવ્યું હતું કે હમણાં કપોળ શક્તિ સંબંધી જ રિપોર્ટો કેમ જાણીઓમાં વીગે માલુમ પડે છે. 'સર્વન્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયા સોસાયટી' ના મેમ્બરો જીવતા!

મહેનતથી દિવસ રાત્રી જોયા વગર દેશોદ્ધારણનાં હજારો કામો કરી રહ્યા છે; છતાં તેઓ તો છાપામાં સદ્ગુણોક મંત્ર લખ સોધતાં પણ જરૂરતા નથી. આ કંહેવાની સત્યતા ઉપર અમારા હિત્સાહી કપોળ વોલન્ટીઅર્સનું અમોધ્યાન ખેંચીએ છીએ.

હેવટની વિનંતિ.

હેવટ આ કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમ ને ઉચ્ચ દેતુથી સ્થાપવામાં આવી છે; તે સાફ કામ કરવામાં હજાર તેઓને મદદરૂપ થાય એમ અમો ખરા અંતઃકરણપૂર્વક ઇચ્છીએ છીએ. અને કપોળ બાઇઓને વિનંતિ કરીએ છીએ કે તેઓ જે સાફ કામ કરવા બહાર પડે તેમાં તેમને સંપૂર્ણ સહાય આપવી.

આત્મોપદેશ.

૧ ! મૈ ! મોહ ! કપડી દૂર યા હવે તું,
અંધાર જાળ મુજ ત્રોડી હવે રહ્યો હું;
આત્મ-પ્રભા જગજગી કહ્યે રહી છે,
તે જ્ઞાન્તિ સૌ હૃદયની દૂર તો થઇ છે. ૧

અસાન સાગર તરંગ વિચળ મંથે,
કીધું પ્રયાણ પણ લાધ્યું ન લક્ષ્યખિન્દુ;
તો છોડ છોડ મન હંસ ! જ્યોત્ષિ તું,
તે જ્ઞાન ક્ષીર સરોવો શુભ માર્ગ લે હ. ૨

આત્મા ! અનંત પરચલ તણો તું અંધ,
તે આજ આ અંધમ સ્થાન વિષે પડ્યો છે;
જો જો મલા ! સહજ ઉદ્ધવલ સત્ત્વ તહારે,
તન્મા તણા નિમિત્તમાં રૂખતો દીએ છે. ૩

રે ! આ અનન્ત ભવ સાગર પાર જાવું,
 ને આધ જ્યોતિ પરબ્રહ્મ શું લીન થાવું;
 એ લક્ષ્ય પ્રિન્દુ તુજ અક્ષય મોહા કેરું,
 બૂલી સૂતો કયમ દીસે મતિ મૂઢ રે ! ૪

ઉચ્ચારયો હૃદય તું ધરજો સદાયે,
 એ પુણ્ય મંત્રય કરી જગમાં સદાયે;
 સૌ બાળ આ પરમ પુણ્ય પ્રભુ તણાં છે,
 અદ્રવ્ય દિનુ દઢ સાંકળથી જડયા છે. ૫

“અવનીવર.”

કપોળ સ્વયં સેવકો.

કપોળ વોલંટીયર ટીમ સ્થાપવા મળેલી સભા—પ્રમુખ
 ડા. રણછોડદાસ પી. વોરાનું ભાષણ.

કપોળ વોલંટીયર ટીમ સ્થાપવા માટેની શરૂઆતની સભા મુંબઈમાં
 વૈધરાજ મંડુભટ્ટના હોલમાં ગઈ તા. ૩૧ મી મેએ રાતના ૮ા વાગેને
 ડા. રણછોડદાસ મી. વોરા એલ. આર. સી. પી., એલ. આર. સી. એસ.
 નાં પ્રમુખપણાં હેઠળ મળી હતી, જેનો રિપોર્ટ અમે નીચે રજૂ
 કરીએ છીએ:—

શરૂઆતમાં હારમોનીઅમ તથા બીજાં વાજાંની મંદ્ર સાથે વોલંટી
 અરોએ સંગીતની મળદ પરાણાંએને અખાડયા બાદ મી. ત્રીકમજી માધ-
 વજી મહુવાકરે સભા ખોલાવવાનો હેતુ અને હેતુના જુદા જુદા બાગેમાં
 વોલંટીયરોએ કરી દેખાડેલાં કામો ત્રીજો વીવેચન કરી લીધેના જવાનવા.

જુનામાં જુનો અને હજારો લોકોએ અનુભવલેઈ ખાતરી
કરેલો તેમજ પ્રદર્શનમાં સોના ચાંદના
ચાંદ ઇનામ મેળવેલો.

ડા. વામન ગોપાળનો આયોડાઈઝ

સારસાપરિલા

આ વચ્ચે જાહેર સારસાપરિલા એવી અનેક દવાઓથી તૈયાર કરેલો છે કે, જે ઓપથો કોઈ પણ કારણથી બગડેલા લોહીને મુધારી વધારો કરે છે. જ્યાં લોહી છે ત્યાં મનુષ્યનું જીવન છે, જ્યાં મુધી તે બગડેલું હશે ત્યાં મુધી અનેક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. આ શિવાય ખીન મુખ્યત્વે કરીને ત્રીજે દર્દાવેલા રોગોપર આ સારસાપરિલા ઘણેજ સારો ગુણ ધરાવે છે. ઉપદેશ એટલે ગરમી સરખો ખીનને બચાવે રોગ કોઈ નથી. આ રોગનું ઝેર ને શરીરમાં રહે તો શરીરમાં બગડો રહે એટલુંજ નહીં પણ તેનાથી ઉત્પન્ન થતી પ્રત્યેકમાં પણ તેનો અંશ આવે, શીવાય ખીન અનેક રોગો જેવા કે પશુધાન, સંધીવા, સાંધાને હાડકાનો દુખાવો શરીરના તથા હાથ પગના તળીઆપર કાળા ડાઘ પડવા, સ્પર્શજ્વાન તથા વામના યસ્તિતું કમી થતું, મોઢામાં અવાજ તથા જઠરાનો દુખાવો ને લાળ પડવી, જઠર તાવ ને ઝાંઝલી આવવા, વગેરે અવજાં દરદો નાશ પામે છે, વગેરે દરદો ઉપર આ સારસાપરિલા જેવું ખીનું એક પણ આધાર નથી તે જ્ઞાન વર્ગે યથા અનુભવથી સિદ્ધ કરેલું છે. એક બાટલીની કી. રૂ. ૧૧ પો. ૫ આના જુદાં.

સારા ગુણ માટે આ બાટલી વાપરવી એકદમ સેનારને કી. રૂ. ૪ પોરેજ ૯ આના.

આ શીવાય અનેક દવાઓ આમારાં કારખાનામાં તૈયાર છે. કેટલોક મંગાવો.

વીરોધ મુચના—કોઈ પણ દવાઓ એકદમ મુજકારી હરે છે, તો જ્યાં ત્યાં તેની નકલ ચર થાય છે, પરંતુ નામ પ્રમાણે સાધન નહીં, સરવે નકલથી આવગેત રહેતો.

માત્રિક—ગીતમરાવ કેશવ.

૪
તૈયાર છે.

તૈયાર છે.

અમૃતાંજન હીપોનું સૌથી સુંદર અને
ફ્રેન્સી ૧૯૧૪ ના વરસનું ક્રેડેન્ડર.

કીમત ફક્ત આના ચાર [વી. પી. સહીત.]

નીચેના શીરનામે ઓરડે મોકલો.

AMRITANJAN

અમૃતાંજન

માથાનો દુખાવો, માથાનું શુળી
જગાનો સર્વ જાતનો, દુખાવો, લચક, છાત-
તી દંડીનો વિચાર સંધિવા, કમરનો દુખાવો
ઠેસ, ધા, પિત્તેરનો, દુખાવો એ સર્વ
રોગ ઉપર આ આશ્વનો લેપ ચોપક-
વાથી તરત આરામ થશે.

કીમત માત્ર આઠ આના,

હેડાણું—હેડ ઓફીસ, અમૃતાંજન હીપો,

૧૦૮ ફીચર રોડ, નવા જનરલ પોસ્ટઓફીસની સામે મુંબઇ.

પ્રખ્યાત દવા વેચનારાઓને ત્યાંથી પણ ઉપરની દવાઓ મળી શકશે.

Can be had at—

Head Office, Amritanjan Depot.

109 Feroz Road, opposite New General Post Office,
BOMBAY.

એને બોધ આપનારો સ્વામી વીવેકાનંદ અને તેવણના એક શીષ્ય વચ્ચેનો સંવાદ રજુ કરીએ છો.

મી. પ્રભુદાસ લાધાભાઈ મોદીએ કપોળ કોમની હાલની સ્થિતિ અને સંલેગો વચ્ચે કોમના જવાન વર્ગ ઉપર રહેલી ફરતો તથા જવાબદારી વીશે વીવેચન કરતાં જણાવ્યું કે આવી એક વોલન્ટીઅર્સ ટીમ કોમનાં બહાનિ લગતાં અનેક કામોમાં પોતાનો ફાળો આપી શકે તેમ છે. જાતીભાંગે સેવા જનવનારા આવા સ્વયંસેવકો અન્ય કોમોમાંથી પણ બાહરે પડ્યા છે અને તેઓએ પોતપોતાની કોમનાં તેમજ સાર્વજનિક બંધાનાં કાર્યો કરી દેખાડ્યાં છે. એમ જણાવી તેમણે દરખાસ્ત મેલી કે કપોળ ન્યાતના શ્રેયતા સામાન્ય કાર્યોમાં પોતાથી બની શકે તો ફાળો આપવાને કપોળ સ્વયં-સેવકોનું એક મંડળ ઘડું કરવું અને તેને “કપોળ વોલન્ટીયર ટીમ” એવું નામ આપવું.

મી. ત્રીભોવનદાસ પદમણી મહુવાકરે ઉપલી દરખાસ્તને ટેકો આપતાં જણાવ્યું કે બોલવા કરતાં વહેવાર કામો કરી દેખાડવાનો વખત આવી પુગોછે. અને ને નેમ સાથ આ ટીમ ઉભી થાય છે, તેને હું ખાસ ખરા અંતઃકરણથી આવકાર આપું છું.

અત્રે મી. હનનલાલ પી. મહેતાએ કપોળ કોમને માટે જાતી ભોગ આપનારા કપોળ સ્વયંસેવકની લાગણી દર્શાવનારી, જુરસાદાર કબીતા ગાઈ મુંબગાવી હતી.

બાદ દરખાસ્ત ઉપર મત લેતાં તે એકમતે પસાર થઈ હતી.

બાદ મી. એલ. પી. જુના, મી. સતીલાલ માલોદલાલ મહેતા વગેરે પ્રકરણોએ વીવેચનો કરીમાં હતા.

મી. મોહનલાલ લવજી જુનાએ રીમના કાપડા ધનુનોતી રૂએ નવું બંધારણ કરવામાં આવતાં સુધી કામચલાઉ સેક્રેટરીઓ તરીકે મેસર્સ ત્રીકમજી માધવજી મહુવાકર અને વીઠરામ લાધાભાઈ મોદીને નેમવાની દરખાસ્ત મેલી હતી, જેને મી. દામોદર પી. મહેતા અને શ્રીજી વક્તાઓએ ટેકો આપ્યા બાદ તે પસાર કરવામાં આવી હતી. મી. વીઠરામ લાધાભાઈ મોદીએ કપોળ કોનફરન્સ ભરવાની અમલ દેખાડી હતી.

પ્રમુખ મી. વોરએ બાપજી કરતાં જણાવ્યું કે હું જોઈને ખુશી છું કે આપણી જાતી ને ચણી બેદરકાર અને સુસ્ત હતી, તેમાં આજકાલ

જાગરતી આવી છે, હમેશાં દરેક કોમમાં ગરીબો હોય છે અને તેવા ગરીબોને મદદ કરવી એ શ્રીમંતોની તેમજ ગરીબો કરતાં મહત્તી પદ્ધતી ન્યાતીલાઓની પવિત્ર દરજ્જા છે. આપણી કોમમાં કેટલાંક મંડળો સ્થાપ થયાં છે. જેમાંના કેટલાંક સ્વાર્થસાધક જોવામાં આવે છે એટલે કે મંડળો ચલાવવામાં ઓક્સ વર્ગનો પોતાનોજ લાભ સમાવશે હોય છે કામલા તરીકે કુપોળ સ્ટુડન્ટસ યુનીયનની અંદર જેઓ ભાગ લે છે, તેઓ બાપજોની દરિદ્રાઈ કરી ધનામાં મેળવે છે, તેઓ સુભાષીત બાપજી કરતા નીવડે છે. ઉત્તોજનનાં પરીણામે પરીક્ષાઓ પસાર કરી ડીગ્રી મેળવે છે મારી કહેવાની મતલબ એ છે કે આવાં મંડળના મેમ્બરો માત્ર પોતપોતાના લાભો જાળવી બેસી રહે છે, જ્યારે આ કુપોળ વોલંટીઅર્સ ટીમનું મંડળ મારે કહેવું જોઈએ કે તે સ્વાર્થસાધક નહીં, પણ પરમાર્થસાધક છે (તાળીઓ). તેઓ પોતાનો વખત અમુક્ય હોવા છતાં અને પોતે નોકરી ચાકરી તથા વેપારમાં પડેલા છતાં પોતાના ધંધાનો તથા મહેનત અને વખતનો ભોગ આપી ગરીબોને મદદ કરવાને બહાર પડ્યા છે. તેઓએ જે કાર્યો કરવાની ઇચ્છા રાખી છે તે ધણું ઉત્તમ છે, આ ટીમ ફોલોઅર્સ નીવડે એજ માફ ખરાં અંતઃકરણનું ચાલવું છે, આ ટીમ કોઈ પૈસા માંગતી નથી, પણ તેનો તન મનના ભોજે મરીબોને મદદ કરવાની આદેશ ધરાવે છે, ગરીબોને નોકરી ચાકરી અપાવવા માગે છે, વિદ્યાર્થીઓને કેળવણી અપાવવાનો પરીશ્રમ લેવાની લાગણી રાખે છે અને કોમનો દરેક પ્રકારે ઉપયોગી ચવાની તેની નેમ છે. અને દલગીરી ઉપજે છે કે મી. મંદુવાકર વકીલ સિવાય અત્રે ડીગ્રી ધરાવનારા કુપોળ જવાનો હાજર નથી. આપણી કુપોળ બોર્ડિંગ સ્કુલમાં કેટલાંક ગરીબ સ્થીતીના વિદ્યાર્થીઓ આશ્રય મેળવી ડીગ્રી લઈને બહાર પડ્યા છે. તેઓ પોતાની ગરીબાઈમાંથીજ આગળ વધેલા છે. કોમનાં જલ્દને લગતી આવી સામાન્ય હીલચાલના મેળાવણમાં તેઓની ગેરહાજરી જોઈ મને ખેદ ઉપજે છે. કદાચ કહેવામાં આવશે કે તેઓ પરત્ર છે અને વોલંટીઅર તરીકે જોડાઈ રહે નહીં પણ તે વાત

* ડા. રણુજીકાસ આમ કહેવામાં બુલ્ક દરે છે કારણકે ધનામો યુનીવર્સીટીની પરીક્ષા પાસ કરનારને દરેક કુપોળ વિદ્યાર્થીન્યથી તે યુનીવર્સીટી મેંબર હોય કે ન હોય-તેને આપવામાં આવે છે. વળા યુનીવર્સ તરફથી પોતાના મેંબર નહોય તેવા પણ ગરીબ કુપોળ વિદ્યાર્થીઓને વખતોવખત મદદ આપવામાં આવે છે ને વાત ગ્રાંટર માહેજના ધ્યાનમાં લાગતી નથી.

જુદી છે; પરંતુ તેઓ આવા મેળાવડામાં હાજરી આપે, તેમાં બોર્ડીંગના સ્થાપકોને વાંધા હોય, એમ હું ધારતો નથી, તેઓ અધ્યાસમાં રોકાયેલ હોય, પણ જેમ બીજાં મંડળો અને મીટિંગમાં હાજરી આપે છે, તેમ આ મેળાવડાના સંબંધમાં પણ કરી શકે. મો. મગજલાલ દેસાઈ બેરીસ્ટર, મો. છોટાલાલ કરસનદાસ મુગજી જેવાં કોમના ચચળ વર્કીસ બેરીસ્ટરોની હાજરીની અને સલાહની જરૂર છે. તેઓને સમજાવીને આવા મેળાવડામાં લાવવા જોઈએ છે. ગરીબોને આવા કેળવણી મદદ નહીં કરે તો પછી કોણ કરશે અને કોમની ઉન્નતી કેમ થશે ? (તાળીઓ.)

પ્રેમ અને મૃત્યુ.*

વસન્ત તિલક.

છે સત્ય પ્રેમ મધુરો, કદી નર્થ હોયે;
છે મિષ્ટ મૃત્યુ પણ અન્તજ દુઃખ લાવે;
એ પ્રેમ, મૃત્યુ, મહીં મિષ્ટ વધુ શું છે તે
જાણે નહીં હૃદય કોમળ બોણું મહારં. ૧

જો પ્રેમ તું મધુર-તો કહુ મૃત્યુ લાગે,
જો મૃત્યુ તું મધુર-તો કહુ પ્રેમ લાગે;
હે ! પ્રેમ જો મધુર મૃત્યુ કાપી હોયે-
તો જગત નધર વણ મુજને જવારે. ૨

જે પ્રેમ જ્યોતિ ઝળકે છે સદા અતોરી;
ને મૃત્યુ મિષ્ટ કરતો વિજૂતી નિરનેહી;
તે પ્રેમ મૃત્યુ મહીં મિષ્ટ વધુ શું છે ને
બોણું મધુ હૃદય કોમળ તે ન જાણે. ૩

બોલાવ પ્રેમ મુજને તુજ પંથ આવું
ને મૃત્યુ હું તુજ પથે સત્વે સીધાવું;
બોલાવ હું અનુસરી તુજ પંથ આવું
સંસાર નધર વણ તુજને હું લેહું. ૪

હીરાલાલ મગનલાલ દેસાઈ.

ચાર દીવસનું ચાંદરાણું ને ઘોર અંધારી રાત.

(એપ્રિલ-મેના અંધી આબુ.)

૨

લગ્ન.

કન્યા કે વરવિક્ષય હો-પ્રાણ લગ્ન હો કિંવા આસુર લગ્ન હો-સ્નેહ લગ્ન હો કે કામ લગ્ન હો પરંતુ એક દિવસતો-એક રાત્રી તો કાંઈ અસૌકિંક આનંદ મનાય છે. દેવમાં કુખ્યો હોય, કમાવાની સત્તા ન હોય, હજાર તરેહની ચિન્તા હોય, પૈસાનો શો ઉપયોગ કરવો તે સ્વર્ગ ન હોય છતાં લગ્નનો દિવસ મનુષ્ય માનને પૂર્ણ સંતોષ આપે છે. અને તેમાં વળી ઘણા દિવસની આરા હોય, ઉત્સુકતા હોય, મન માનિતા પતિ કે પત્નીને નીરસિ મળાણું, પોતાના-કે પોતાની કહેવાનો હક્ક મળશે એમ હોય પછી પૂછવું શું. લગ્નમાં ચોરીમાં હાથેહાથ મળતાં વિઝળાના બે તાર મળતાં જે ઝણઝણાટ ધાય છે તેથી પણ વિશેષ ઝણઝણાટ ધાય છે ને તે પીળ દેખી શકતા નથી. બે આંખો બીજ બે આંખોને મળતાં વાયરલેસ ટેલીગ્રાફીના સંદેશ બે હાથજ સમજે છે.

વનમાળીદાસ ચક્રંતલાની આ રિધતિ હતી. રામબાગમાં બડી ધામ-ધૂમથી લગ્ન થયાં. મુંબઈના ધનાઢય સેડીયા, ઓરીસરા, ચહેરીયાં, ચક્રંતલા વનમાળીદાસને અભિનંદન આપવા લાગ્યા. વનમાળીદાસના કોસેજના મિત્રો ઉપરથી હાઈ દર્શાવતા વનમાળીદાસની ઇર્ષ્યા કરવા લાગ્યા. હમને કાઠીયા-વાઠની ગામડાંની કાળા અક્ષરને કૂટી ખારે જેરી ટોર જેવી બૈરી મળી છે ત્યારે માળા વનમાળીને આવી ચક્રંતલા મળી. પોતે તો સર્વશુભસંપન્ન સરસ્વતીચંદ્ર હોય ને કુમુદ ન મળી હોય તેમ શોધવા લાગ્યા. ચક્રંતલાની સખીઓ જેઓ હિંદુ રિવાજ પ્રમાણે પરણી ગઈ હતી કે પરણવાની હતી તે ચક્રંતલાને ધમ્માવર-મળવશ-મોટ-ધન્વ-ધન્વ-માનવા લાગ્યા. ચક્રંતલા અને વનમાળીદાસને લગ્નની આ કિંચિત્ આત્મારે નિરર્થક તો નહિ પણ નરાક વધારે પડતી લાગી. મુંબઈમાં પ્રવર્તિત ચહેરામાં વખતની કિમત

બહુ હોવાથી લગ્નક્રિયામાં ગ્રામ્યજ્ઞો કિંવા સુખી બહારના શહેરોમાં વધારે વખત લાગે છે તે દીક નહીં એમ લાંબા માંડ્યું છે. અને જે બ્રાહ્મણ યોગ સમયમાં લગ્ન કરાવી શકે તે હોંશીયાર મનાય છે. ચક્રાન્તલા વનમાળા-દાસ પતિ પત્ની થયાં. શિવચંદ્રદાસે વાલકેશ્વરમાં એક નાનો બંગલો આ નવા યુગલ માટે તૈયાર રાખ્યો હતો અને આ બેઠું આનંદ માસ ભોગવવા ત્યાં ગયું. વનમાળાદાસે પોતે એક નાનું મકાન બીરગામમાં રાખ્યું હતું પરંતુ બહિનામાં બાગેજ બે ચાર દિવસ ત્યાં રહેતો હશે. ચક્રાન્તલાની મનની ઉમેદ પાર પડી. વનમાળાદાસે સોસાઇટીમાં હરે હરે જોડી પત્ની મેળવી. સ્ત્રીઓની સુધારણા—દેશની સ્થિતિ સુધારવામાં સ્ત્રીઓ શું કરી શકે એમ છે તે દક્ષિણ આફ્રિકામાં હિંદની હાડમારી, સ્ત્રીઓના વર્ગો, સ્વદેશી હીલચાલ વગેરેમાં વનમાળાદાસ ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લેવા લાગ્યો. શેઠની મોટોર મંગાવે ત્યારે હાજર રહેતી. મોટોરમાં બેસી પતિપત્ની બહેર મીટીંગમાં, બેન્ડ રોન્ડ કે એપોસેપર, સીનેમામાં કે નાટકમાં જતાં. વનમાળાના અંગતમિત્રે બંગલે આવતા અને ચક્રાન્તલા સાથે સામાન્ય વાતો થતી. ચક્રાન્તલા પિયર જતી તેટલો સમય વનમાળાને યુગ જેવો લાગતો. ચક્રાન્તલા પિતાની સાથે કોઇ રોડીયાને ત્યાં અગર પાર્ટીમાં જતી તો વનમાળાદાસને રમતું નહિ. ચક્રાન્તલાને મળવા કોઇ આવતું તેટલી ધડી વનમાળાને પોતાના રૂમમાં રહેવું પડતું તો જીવ ઉપર આવતું. વનમાળાદાસ બી. એ. થયો પણ એક. એક બી. ના ટર્મ્સ હારવા સાંજે જતું પડતું પણ તેમાં ગામની મારતો. આમ ચક્રાન્તલા-વન-માળાદાસનું લગ્ન જીવન અવિષ્ણતા સ્વપ્નામાં, પ્રેમાળ દંપતી-નમુનાદાર દંપતી તરીકે જતું હતું, અને હિંદુ સંસારમાં આવું સુખ બાગેજ હોય છે એમ માનનારા આ દંપતીની ઇર્ષ્યા કરતા હતા. ચક્રાન્તલા અને વનમાળા-દાસ સ્વર્ગ સુખમાં મહાલવા લાગ્યાં.

૩

છૂટાં પડ્યાં.

દિવસ ઉપર દિવસ આવવા માંડ્યા. બહેર સભામાં ચક્રાન્તલા હાજર હોય-વા ન હોય તોપણ તેનું નામ કમીટીમાં હોય જ. સક્રિય આફ્રિકાની ફંડ કમીટીમાં ચક્રાન્તલા; દેશિકા પ્રમિલનમાં ચક્રાન્તલા, વ્યુગાર કમીટીમાં ચક્રાન્તલા. આ બાનુ વનમાળાદાસ કાર્લોટમાંન્ડુકાળ ફંડમાં, વ્યાખ્યાન

માળામાં હોય ન. પતિપત્ની આમ વધારે સાથે ફરવાં લાગ્યાં. વનમાળીદાસ ઘણી જગ્યાએ શકુન્તલાના પતિ, શિવચંદ્રદાસના જમાઈ તરીકે ઓળખાતા હતા. શિવચંદ્રદાસ શકુન્તલાને ખેડાવતા, શકુન્તલા વચમાં વચમાં પિતાને ઘેર એ ચાર દિવસ રહેતી. નહીં વસ્તુ મેળવતી વખત ને મોડ રહે છે. તેમાં પણ અંતર ન કેળવાયું હોય તો તો ઇન્દ્રિય શુભતી. ને અપેક્ષા હોવાથી અન્તરૂ વૃત્તિ એક યતી ન હોવાથી-બાહ્ય આનંદ. હમેશ શુભદર હોતો નથી. શકુન્તલા કેળવાયેલી શકુન્તલાને વનમાળીદાસના દોષો લાગવા માંડ્યા. વનમાળીદાસની પણ એજ સ્થિતિ હતી. હું શકુન્તલાના પતિ તરીકે ઓળખાઉં? શિવચંદ્રદાસનો જમાઈ! એ એના બાપને ઘેર જાય ત્યારે જ્યાં બહેન-બહેન કહે? હું જાઉં ત્યારે આવે વનમાળીદાસ યદ્ય રહ્યું? એ એને પિયર ન જાય તો? મહારાં કરતાં પિયર વધ્યું? બાપ વધ્યો! મહારા મિત્ર માટે મોટાર બેઠતી હતી ત્યારે શિવચંદ્રદાસે ના કહી? જમાઈનું એટલુંએ માન નહિ? મેં શકુન્તલાને કહ્યું કે તું રીસા! ને પિયર ન જાય, તો તેણે માન્યું નહિ! અરે પેસાદારની છોકરી લેવીજ નહિ. ધર જમાઈમાં માનજ નહિ. એ તો હોય પણ શકુન્તલા એવી નિકળી. સોસાયટીમાં ફરવું ખરું પણ મહારી સાથે જાડુ વાત કરતી નથી. એના બાપને ત્યાં સાહેબો, પારસીઓ આવે છે. બીજા બારીયા, કપોળ આવે છે તેની સાથે કેવી હસીને વાત કરે છે. મારી સાથે એમ વાત કરતી નથી. વળા મહેં કેટલીવાર નાં કહી કે હું અમૂક સાથે એમ છૂટથી વાત ન કર, તારા બાપ સાથે આવવા જવાનું બંધ રાખ, પણ માનતી નથી. પત્ની તો કોનું નામ કે ને પતિના કલ્યામાં રહે, પતિને પરમેશ્વર માને? હું એને ક્યાં ગમું હું. એના મનથી તો મીણુનો મારી હું. મહાર સાથે ફર્યા દર્યા તેમાં શું.” વનમાળીદાસ આમ વિચાર કરતો હતો ત્યારે શકુન્તલા એમજ બબડતી. “ખેલ્યાં એ બલ્યાવત આવતા ત્યારે કેવો બહાલ! કેવો સ્નેહ બતાવતા! એ-સ્નેહજ ક્યાં છે? એજ કહેતા કે આપણા ખેરાં દરકણ કોઈની સાથે ખોલે નહી, ચાલે નહિ. ધર ફરે નહિ, પુરખો પાપીજ હોય ચાની એમની સાથે વાતજ ન કરે? હવે હું જ્યારે એમના મિત્રો-મહારા પિતાને ત્યાં આવતા સાહેબો, પારસીઓ કે હિંદુઓ સાથે દેશની-બનાવોની અમર સાદી વાત કરે હું ત્યારે એમને ગમતી નથી. મહારા પિતા ધનાઢય વચવાળા બપારી એટલે મહને હજાર માણસ ખોલાવે ને જાઉં, તો કેશે તું. કેમ ગમ? ના પાડ! એમને ખોલાવે

ન બોલાવે તેમાં હું શું કરું! એથી ને મ્હારા મનમાં હોય, ને મ્હારા મનમાં એમને મોટે હલકે અભિપ્રાય હોય તો જુદી વાત.

મ્હારા આપ પૈસાદાર તે મ્હારા વાંક, હું એમને કંઈ કરેલી હોઈ, પૈસાનો ગર્વ એમની પાસે રાખતી હોઈ તો તે-મ્હારે પિયર ન જાઉં? એ કેમ એમના સર્ગાન્ધાલને ત્યાં જાય છે, પરણી એટલે માથાપનું નામ ન દઉં?" વનમાળીદાસ સંસાર સુધારા સમાજમાં સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય ઉપર વ્યાખાન આપતા પરંતુ એ સ્વાતંત્ર્ય પ્રયોગમાં મૂકતાં ધર્મ આવતી, મનમાં મુશ્કેલી. સમાન હકની વાત કરતા પણ ચકુન્તલા પિયર જતાં કરેલું બૂલી જતી કિંવા પિયર-માં જે દિવસને બદલે ત્રણ દિવસ તો શું પણ એ કલાકને બદલે ત્રણ કલાક જ પતા તો જોઈ હો મનહ. ચકુન્તલા આવતાં વારજ તેને ઉધડી લેવામાં વન-માળીદાસ પાછા પડતા નહી. જોકે મિત્રો કે બંદારના માણસ દેખતાં તો સ્વર્ગીય દેખતી હોય એમ જણાવવા પ્રયત્ન કરતા, વનમાળીદાસની લગ્ન-સ્નેહની મોહિની જતી રહી. સ્નેહની એમની વ્યાખ્યા પોતાની મરજમાં આવે ત્યારે ચકુન્તલા જાય આવે, પોતે કરે તેમ કરે, પોતાની સર્વ ઇચ્છા પાર પાડે, કાછ હા કરે. સલાહ એટલે પોતે ને અભિપ્રાયનો હોય તે અભિપ્રાય આપે તો સ્નેહાળ પતી કરેવાય. આ બન્નું નહી અને ચકુન્તલા નિરસ લાગવા માંડી. ને ચકુન્તલાનું નામ આવતાં ગણગણી પતી, કોલે-જમાં ચકુન્તલા નાટક પ્રિય લાગતું તે નામ પુસ્તકો ઉપર લખાતું તે ચકુન્તલા અપ્રિય ધર્મ પડી. વનમાળીદાસ એકાએક એક દિવસ ધરમાંથી ચાલ્યો ગયો. ચકુન્તલા પિયર ગઈ હતી. બીજા દિવસે આવી તો મેજ ઉપર કાગળ-પોતાના પતિનો કાગળ જોઈ ઉમાડ્યો-વાંચ્યો.

શકુન્તલા!

ત્હને બણાવતો ત્યારે તું મ્હને મ્હારી જુલીયેટ, શોભના-કુમુદ લાગતી. એ પુસ્તકો મ્હે વાંચ્યા હતાં અને સ્નેહનાં સ્વપ્નાં બ્નેયાં હતાં-અનુભવતાં હતો એ પુસ્તકોમાં દર્શાવેલી નાથીકઓ ખોટી લાગી હતો આપણે ખોટાં, ગમે તેમ પણ મ્હને તારામાં રસ પડતો નથી, તું મ્હને ચઢતી હોય એમ લાગતું નથી, મ્હને આહનાર પિયર જઈ ચકે જ નહિ, મ્હને આહનાર ખીજા પુરુષ સાથે વાત કરી ચકે જ નહી, મ્હને આહનાર પોતાના પિતાને મ્હારા કરતાં વધારે ચાલજ નહી. પણ તું મ્હને ચઢતી નથી. જમતથી કંટાળ્યો-હુંતો હવે દક્ષિણ આફ્રિકામાં જઈ રવેસ સેવા જમનીય-જાઉ છું. તું તારું ફાડી લેજો.

તારો
વનમાળો.

ચક્રાન્તલા આ કાગળ વાંચી મુનસુખ, એકદમ પિતા પાસે ગઇ. શિવ-
ચંદ્રદાસે વનમાળીના મિત્રોને બોલાવી વનમાળીની શોધ કરવા કહ્યું.
શિવચંદ્રદાસને હવે લાગ્યું કે સ્નેહ એટલે શું ? કન્યાના લગ્નમાં શી શી
મુશ્કેલીઓ છે ? વિદ્યાથી સંતોષ નથી મળતો, દ્રવ્યથી સંતોષ મળતો નથી.
એક બીજા માટે શરૂઆતમાં મરી પડનાર પતિપત્ની વખતે જતાં સામુએ
જેતાં નથી. લગ્નમાં પ્રથમ સ્નેહ નથી પણ લગ્ન થતાં-ગંદકાર-કેળવણી
હોય તો સ્નેહ વિકાસ પામે છે અને વર્ષ વધતાં સ્નેહ ખીણે છે. સ્નેહને
આદિ છે પણ અંત નથી ચક્રાન્તલા-ગરીબ બિચારી ચક્રાન્તલા વનમાળીને
અહાતી-પોતાના પતિના વિચારો પ્રમાણે વર્તવાથી પોતાને માથે દુઃખ આવી
પડશે એમ એણે કદી ધાર્યું નહોતું. ચક્રાન્તલાએ પતિના મિત્રો મારફત
એમને એમ અનેક પત્રો વનમાળીદાસને લખ્યા, સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય મૂઢી, કેવળ
દાસી-વગર મૂલની દાસી થવા, લગ્નમર પિયર ન જવા કેમકે પછી
વનમાળીદાસે માન્યું નહી. ગાંધીના સહવાસમાં આવીને સ્વદેશ સેવા પ્રભુ
પ્રેમ પુરેપુરું સમજનારા ગાંધી અને તેમનાં પાત્રીનું ગૃહજીવન. જોયું અને
પસ્તાપો. આવું જીવન ગળાયું નહીં એને માટે ખેદ થયો. ગાંધીને ખજાર
પાતાં એટલુંજ કહ્યું-વનમાળીદાસ ! સ્વદેશ સેવા, સ્વદેશ સેવાની જૂમ
પાઠ્યાથી, પુસ્તકો વાંચવાથી કે સરસ્વતીચંદ્ર પેઠે તાશી જવાથી સ્વદેશ
સેવા થતી નથી. સ્વદેશ સેવા કાંઈ આજ્ઞાત કરવાથી કે બીજાને ધીકારવાથી,
કે વર્તાવવાથી થતી નથી. તમે તમારી પત્નીનો સ્નેહ મેળવી ન શક્યા !
એનું ક્ષિત ન કરી શક્યા તો દેશનું શું ક્ષિત કરી શકશો ! પત્ની તમારે
લાયક નહોતી, નથી-તો તમે પત્નીને કેટલા લાયક છો ? ખરું સુખ, ખરી
સ્વદેશ સેવા તિરસ્કાર નહિ પણ પ્રેમથી થાય છે. બીજાને માટે જીવો
બીજાને ગુણી કરો ને તમે જીવી થશો. એ શિખો, સ્નેહનું સત્ત્વ શિખો,
સહન કરતાં શિખો, આત્મ પછી એ સત્ત્વ શિખો ને પછી આવો."

વનમાળીદાસ ગયો પણ મુંબાઈ આવે તે પહેલાં ગરીબ બિચારી
ચક્રાન્તલાએ પરલોકવાસ કર્યો હતો અને વનમાળીદાસને ચક્રાન્તલાનો પ્રેમ,
ચક્રાન્તલાના શબ્દો, ચક્રાન્તલાનો સહવાસ સાંભળ્યો અને પત્ની માટે 'જખવા
લાગ્યો પરંતુ મૃત્યુથી છૂટી પડેલી ચક્રાન્તલા ન મળી અને વનમાળીદાસ
હવે પત્નીની સ્મૃતિ રાખી દેશ સેવા કરતાં ધુપાનેને પત્ની ધર્મ કરતાં પતિ
ધર્મ શીખવે છે.

સાંતાઈએ
તા. ૧-૮-૧૯૧૧

૧ લગાઈદેરાવ રતનલાલ દિવેદીઆ. બી. એ.

મહુવાના કપોળ આગેવાનનું મરણ.

મહુમ દોશી દારકાદાસ છગનલાલની સેવાઓની નોંધ.

મહુવા કપોળ ખેડડીગતા એકેડરી અમોને લખી જણાવે છે કે જણાવવાને દીલગીરી યાચ છે કે અત્રેના આપણી ચાતીના અગ્રેસર દોશી લવજીભાઈ બાણજીના દીકરા છગનલાલ બાઈના પુત્ર દોશી દારકાદાસ છગનલાલ મોલખીનમાં દુષ્ટ મરડીના બોગ થઈ પડી સ્વર્ગવાસ પામ્યા છે. અમારી અહીંની ખેડડીગને પહેલેથીજ તન મન ધનથી આશ્રય આપનાર એવજીજી હતા ને સત્રી દીવસ ખેડડીગનું ભલું દુઃખ ધાય, જીવ સ્થાને કુંમ આવી ચકે તેના અહસ્તીય ચીતવનમાંજ રહેતા હતા. જ્યારે જ્યારે રંચુનથી તેમનું પધારવું અત્રે યાતું ત્યારે ત્યારે વખતોવખત ઉપરાંત ઉપરી આંદા ખાઈ ખેડડીગને મદદગાર થઈ પડવા મળતા હતા. કોઈને ચોપડીઓ, કોઈને શી, કોઈને કપડાં વીગેરેની યથાશક્તી મદદ આપવા ઉપરાંત એ કોઈને દૂરવા દરવા પોતાને જગીયે તેડી જતા, ત્યાંથી રૂબના રોપાઓ લાવી ખેડડીગમાં રોપાવતા હતા. તેઓની તનદુરસ્તી બાબે કાયમ પુછગાછ કરતા રહેતા હતા. એવી રીતે વારંવાર મળન કરી રહેલા ખેડડીગના જીતેજનાથે તથાખાઈ રહેતા નરહીર એઓ પોતેજ હતા. તેમનો ખીયોગ યવાથી સદરહુ ખેડડીગને કેટલી હાની મહોંચી છે તે અજ્ઞપ્યું રહ્યું નથી. ઉપરાંત અહીંની ગૌણણા લગભગ આખા હિંદુસ્તાનમાં પેટેલા કલાસમાં આવે છે તેના મુળ સંશોધક ને સારે પાથે લાવનાર તેના ઓ. સે. ઓધવજી રામજી સાથે હાથમાં હાથ મીલાવીને જીવે દરજ્જે લાવનાર મહુમ દોશી દારકાદાસજી હતા. તદુપરાંત દરેક ધર્મોદ્ધારકાર્યમાં અમ બાગ લેનાર ને ધર્મનીષ્ટ હતા. ગઈ સાલમાં મહુવામાં જ્યારે બપોર રેલ આવી મોટી આપત્તિમાં મહુવાને નાંખ્યું હતું ત્યારે મુંબાઈ વીગેરેના સખી, ગૃહસ્થોએ મદદ આપવા મોટી રકમે રૂપીઆ, લુગડાં વીગેરેની મહેરયાની કરી હતી ને તે વહેંચી આપવાને તથા કોણ કોણ લેવાને યોગ્યતાવાળા છે તેની તપાસ કરવાને મોટી સંખ્યાવાળી કમીટી દરબારી અંદીકરીઓ તથા મહાજનના

અગ્રેસર શૈલીયાઓની બનેલી હતી. તેમાં બે ખડ્ડુ ઠહેવામાં આવે તો મુખ મદદ ધરેધર ફરીને જતી અનુભવથી મહેનત કરીને ચોખ્ખી રીપોર્ટ લાવનાર મરદુમન હતા. લોકોપયોગી કાર્યો કરવામાં જત મહેનતથી કરી ખતાવનાર વખત આવે સખી હસ્ત લખાવનાર પારકાને દુખે દુખી લાગણી ખતાવી મદદગાર બનનાર આ મહુવા ગામમાં કપોળ કોમમાં એવણ એકજ હતા. મરદુમના મરણની ખબર પડતાં અત્રેનાં બજારમાં હડતાળ પડી હતી. અને અત્રેના ન્યાયાધીશ સાહેબ મુકુંદરાયભાઈના પ્રમુખપણાં નીચે એક સભા મળી હતી. જેમાં મરદુમના ગુણાનુવાદ થયા હતા. તથા એક જહેર રહે ધણું હતું તેમાં બસો ત્રણેયો રૂપીઆ બરાબા છે ને હજી મોટી રકમ થવાની હોય છે.

મેલમીનમાં રમયાન જુમીમાં પાણીની ટાંકી કે નળ કુવા વીગરેનું સાધન નહીં હોતાં હોંદુ બાઈઓને બહુ આપડા પડતી હતી. જ્યારે મરદુમનું શબ અગ્નીદાદ કરવા લાઇ ગયા ત્યાં તે બાબત ચરચાતાં હતાં ત્યાંજ તેઓનાં સ્મરણાર્થે તેવી ખોટ પુરી પાડવાની સહુની મરજી ધઈ આવી ને ત્યાંજ ત્યાંજ ખરડો ચતાં લગભગ હજાર અગીયારસો રૂપીઆ નોંધાયા છે કે ત્યાં પાણીની પડતી ખામી સુધારવા માટે મરદુમના નામથી તાબડોતોળ ખરચી અડચણ દુર કરવામાં આવશે.

મરદુમના આત્માને પરમાત્મા ચાંતી આપો અને મરદુમના કુટુંબને આવી પડેલાં આ દુખમાં પ્રજા તેમને ચાંતી આપો.

મરદુમના પુન્યાર્થે તેમના કારજને દીવસે અત્રેની કપોળ બોડીંગને દોશી હમનલાલ લવજબાઈ તરફથી રૂ. ૧૫) ને શેઠ રામજી મોતારજી બંધ રાવાદના શેઠ તરફથી રૂ. ૫) મળ્યા છે.

કપોળ વફાદારી.

સર જંગમોહનદાસને નામદાર વાઇસરાયનો જવાબ,
કપોળ રુડકંટસ યુનીઅનના પ્રમુખનું બાપણ,
શેઠ ત્રિભોવનદાસ વરજીવનદાસની
રીક્ષીફ ફંડમાં મદદ.

કોંસ અને રશિયા સાયની મિત્રાચારીની રૂએ તેમજ બેલ્જિયમની રવતંત્રતાનાં રક્ષણ માટે, આપણી બ્રિટિશ સરકાર તરફથી જર્મની અને આસ્ટ્રીઆ સામે લડાઈ જાહેર કરવામાં આવી છે, તે પ્રસંગે આખા હિંદુસ્તાનમાં વફાદારીની લાગણી પ્રગટી નીકળી છે, અને આ વફાદારીની લાગણી દર્શાવવામાં આપણી કપોળ કોમ કોઈથી રીતે પછાત પડી નથી, એટલુંજ નહીં પણ શેઠ ત્રિભોવનદાસ વરજીવનદાસે આ જયંતર લડાઈને લીધે આશ્વત્થમાં આવી પડેલાંઓને મદદ કરવા માટે મુખ્ય ધલાકામાં ઉગાં કરવામાં આવેલાં ફંડમાં રૂ. ૧૫૦૦ ની રકમ ભરી બ્રીટીશ શહેનશાહત પ્રત્યેની કપોળ વફાદારીનો વહેવાર પુરાવો આપ્યો છે. કપોળ કોમની વફાદારી સંબંધમાં ગયા મહિનામાં મહેલી સભાઓમાં થયેલાં બાપણો અમે નીચે રજુ કરીએ છીએ:—

હિંદુ એરબુલંસ પ્રિંગેટમાં જોડાવાને કપોળ જવાતાને આંચહ.

ગઈ તા. ૯ મી અગસ્ટ ને રવીવારે સર મંગળદાસ હાઉસમાં કપોળ રુડકંટસ યુનીઅનના પ્રમુખ શેઠ ત્રિભોવનદાસ મંગળદાસ તરફથી અને સુન્દર-સભા અને કપોળ સંસ્વીસ લીગના સભાસદોનાં માનમાં “એટ-હોમ”ના મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો. શેઠ ત્રિભોવનદાસ મંગળદાસે યુનિયનના પ્રમુખ તરીકે બાપણ આપનાં જણાવ્યું હતું કે આ યુનિયન વિદ્યાર્થીઓમાં બાપણો, ધનામેની હરીશામ, યુનીવર્સિટીની પરીક્ષામાં પસાર થયેલા દરેક કપોળ વિદ્યાર્થીને ધનામે વહેંચી આપવાના મેળાવડાઓ વિગેરે કરી પોતાના હેતુઓ આજ સાત વરસોથી ફતેહમદીથી જાળવતું રહ્યું છે. આ યુનિયનના સભાસદો

સ્વાર્થ સાધવાના હેતુથી કામ લે છે, એમ કહેવું કાંઈ ખી રીતે વાળ્યું નથી, જો કે આપણું મંડળ ફક્ત પરમાર્થ સાધવાનાજ હેતુથી ઉપકરવામાં આવ્યું નથી. તેમ છતાં આપણે જાણીને ખુશી થયા છીએ. પારમાર્થિક હેતુઓથી ખીન્ન મંડળો સ્થાપન થયાં છે, અને આપણે તેમાં અતિઃકરણપૂર્વક આવકાર આપીએ છીએ. કથોળ સર્વિસ લીગ એ એવું મંડળ છે, અને આપણી કોમના ગરબોને મદદ કરવા માટે તે ઘણું સરસ કાર્ય બજાવે છે.

શેઠ ત્રિભોવનદાસે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે યુરોપમાં એકાએક સળગી ઉઠેલા ગંભીર રાજદ્વારી મામલા અંબેડી હું બે બોલ બોલવા માગુ છું. તમે સધળા ભારી માય એકમત યશો કે આપણે આવો વીકટ મામલો અગાઉ કદી જાગ્યેજ નેયો હશે. પણ તમે જાણો છો તેમ ઐટીયન હમેશાં ન્યાય અને ધર્મની ખાતુએ ખડું રહ્યું છે, અને આપણા વહાલા ચહેન-શાહની વફાદાર રૈયત તરીકે જે જે સેવાઓ ઉઠાવવાનું આપણને પરમાવવામાં આવે તે ઉઠાવવાને આપણે તૈયાર રહેવું જોઈએ. અને આપણે પરમાત્માને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે બ્રિટીશ સરકારને સંપૂર્ણ વીજ્ય મળે. મહત્ત્વો મારા તરફથી હું જણાવીશ કે આપણી સરકારની ઉદારતામાં મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે, અને તેઓના કહાવણ બધા અને ન્યાયી કારોબારને લીધે, આપણે ઘણી સારી સ્થિતિમાં છીએ. મારા હોદી બંધુઓના વીચારો જાહેર કરવાની તક લઈ હું જણાવીશ કે પોતાની ફરજ અને વફાદારી બજાવતાં, હોદ્દા પુત્રો બ્રિટીશ સરકારની ફતેહ માટે પોતાના લોહીનું છેલ્લામાં છેલ્લું ટીપું અને પોતાનાં નાણાંની પાછએ પાછ ખર્ચવાને પજાત પડશે નહીં.

હેલ્થે આપણા સધળા તરફથી હું પરમાત્માને પ્રાર્થના કરું છું કે બંધી મહારાણી વિઠેરાડીઆના પૌત્રને અસાધારણ ફતેહ અને તેનાં આખી દુનીઆનાં રાજ્યને કીર્તિ બક્ષે.

તમારા પાસ જે મહાન કાર્ય પૂરું છે, તે ઉપાડી લેવાને તમે યુવાનોને હું અરજ કરું છું. આપણા મદદગાર સંજ્ઞોને સહેલથી એક ઝડપી ફતેહ મળવાની આપણે આશા રાખીએ, તે છતાં આવતા ચોરા મહીનામાં આપણા પોતાથી જે કામ બની શકે તે પાર ઉતારવાને આપણે તૈયાર રહેવું જોઈએ. જે કામમાં તમા ધજા મદદગાર થઈ શકો. તે એન્જલસને લગતું છે, કે

તેમાં જોડાવા માટે હોંડુ એમ્બ્યુલેન્સ એક સરસ સાંધન છે, અને તેના એક ભાગ સાથે હું જોડાયેલા છું તમે કોઈ તેમાં જોડાવા માગતા હોતો માગથી બનતી દરેક મદદ તમને આપવા હું તૈયાર છું. હોંડુ એમ્બ્યુલેન્સ પ્રીગેડના એ. ડીવીઝનમાંથી ૪૦ જુવાનો બચાવની યોજનામાં જોડાવાને તૈયાર છે અને તેઓને તૈયાર રહેવાનો સૂતાવાળા તરફથી દુકમ મળી શકે છે. આ યોજના ગુજરાતના જુવાનો માટે ઘણી અગત્યની છે, અને તમોને તે હિલચાલમાં જોડાવાને હું અરજ કરું છું.

મી. કનૈયાલાલ મુનશીએ ગુર્જર સભા તરફથી આભાર માનવા બાદ તથા મી. છોટાલાલે કપોળ સરવીસ લીગ સંબંધમાં વીવેચન કરીશ બાદ રિફરેન્સ લઈ મેળાવડો વીસર્જન થયો હતો.

ઓ. મી. મનમોહનદાસનું વીવેચન.

સોશયલ સરવીસ લીગની જુગાર નિષેધક કમીટી તરફથી એક બહેરે સભા શેઠ મુળજી જેઠા કાપડ ચારફીટના હોલમાં ઓ. મી. મનમોહનદાસ સમજનાં પ્રમુખપણું હેઠળ મઠ તા. ૧૦ મી ને સોમવારે મળી હતી. જે વેળા ઓ. શેઠ મનમોહનદાસે પોતાનાં પ્રમુખ તરીકેનાં બાપણુ દરમ્યાન બંધાવ્યું હતું કે:—આપ સારી પેઠે બંધો છો કે હાલ આપણી કમીટી ચાલેનચાલતને એક ગંભીર લગ્નમાં હિતરતું પડ્યું છે. આ લગ્નમાં દુનિયાની તવારીખમાં ખચીત મોટો ભાગ બગવશે, એમ કહી ચકાસ છે. જે કે લગ્નનું મયક આપણાથી ધણું દુર છે, પણ ચાલેનચાલતના એક અંગ તરીકે હોંદી રેયત ઉપર આવી પડેલી ફરજ દરેક હોંદીએ પોતાથી બની શકતી રીતે અદા કરવી જોઈએ છે, (તાલીઓ) આપણે નામદાર ચાલેનચાલતને ખાતરી આપીશું કે હોંદી પ્રજા પોતાની ફરજ બજાવવાને ખંડે પડે તૈયાર છે. આ દેશમાં એવો એકબી આસામી નહી હશે કે જે પોતાની ફરજમાં આવા કટોકટીના સમયે પહાત પડે. હોંડુસ્તાનનો અને મને કહેવા દેશે કે મુંબઈનો દરેક ચહેરી કમીટી ચાલેનચાલ પ્રત્યે પુરવઠાદાર છે અને તે પોતાના ભોલીના બોજેથી ચાલેનચાલતની સેવામાં ભાગ લેવાને તૈયાર છે (તાલીઓ).

કપોળ ન્યાતની સભા, સર જગમોહનદાસજી ભાવણ, નામદાર
વાઈસરાયે માનેલો આભાર.

કપોળ ન્યાતની એક સભા ગઈ તા. ૧૨ મી જોગરટ ને બુધવારે મળી હતી, જે વેળા પ્રમુખ શેઠ જગમોહનદાસે પોતાનું ભાવણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે સુર શાંતી બંધુઓ ! આપ જણો છો કે હાલમાં યુરોપમાં લડાઈનું ભયંકર વાદળ ઘેરાયેલું છે અને આપણી 'મુલદ' ખ્રીટીય સરકારને નીરૂપાય લડાઈમાં ઉતરવાની ફરજ પડી છે. આ પ્રસંગે આ દેશની દરેક કોમ અને વર્ગના વધારાર શેહેરી ઉપર જે પત્રીત અને ગંભીર ફરજ આપી પડી છે, તે એ છે કે ખ્રીટીય શહેનશાહતને પોતાથી ખતી ચકતી દરેક મદદ કરવી અને સત્તાધાઓને તેઓનાં કામમાં દરેક પ્રકારની સવ-ળના કરી આપવી. સુર શાંતીબંધુઓ ! ખ્રીટીય સરકારનાં રાજ્યમંત્રી હેઠળ આ દેશ આબાદીમાં કેટલો બધો આગળ વધ્યો છે. મુલેદમાંથી હેઠળ પ્રજાની કેવી ઉન્નતી થઈ છે અને ખ્રીટીય વાવટા તમે આખું હોં દુનિયાની મુધરેલી પ્રજાઓ વચ્ચે કેવી અગત્યની જગ્યા રોકેલું થયું છે, તે દહેવાની કશી અગત્ય નથી એ સંધળું ખ્રીટીય શહેન-શાહતની ઇનકારી અને છુટાપણાની દુરઅંદેશ તથા દીલસોજીમરી રાજની-તીને આભારી છે. હોંદના એક વધારાર બેટા તરીકે દરેક હોંદી આજે ખ્રીટીય શહેનશાહત માટે જેટલી જાનફોશી દેખાડે, તેટલી આછી છે. આપણે નામદાર સરકારને ખાતી આપીશું કે લડાઈના આ હોંગામ દરમિયાન દરેક કપોળ પોતાના વડાલા શહેનશાહ જ્યોર્જ પાંચમા પ્રત્યે પોતાની સંપૂર્ણ વધારા-રીની લાગણી પ્રદર્શિત કરે છે અને હાલની લડાઈમાં તે નામદારને કીર્તિ-વંત ફત્તેહ ઈત્તે છે. દરેક કપોળની નાડીમાં આજે ખ્રીટીય તાજ પ્રત્યે વધારારનું લોહી વહે છે, અને પોતાની શહેનશાહતના અખંડપણા માટે તેમજ તેની જાનફોશી માટે દરેક કપોળ આજે ખરા અંતઃકરણથી ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના કરે છે કે ખ્રીટીય સમશેરથી દુરમનોનો પરાજય થાઓ. ફતેહને ખ્રીટીય વાંતરો આંખી દુનિયામાં ઉડતો થાઓ અને ખ્રીટીય સામ્રાજ્ય યાવતંચંદ્ર દીવાકરો સુધી અચળ અને અમર તપે. (તાલીઓ).

આઃ મી. મગનલાલ હરજોવનદાસની દરખાસ્ત અને તેને મી. વીદલ-દાસ મોતીબાઈએ આપેલ ટેકા ઉપરથી સભાએ નીચલો દરાવ પસાર કીધો હતો કે આગતી કપોળ શાંતીની મળેલી સભા એકમતે ખ્રીટીય શહેનશાહ-

તની ફતેહ ઈન્છે છે, અને અરજ ચુનવે છે કે કપોળ શાત પોતાથી બની શકતી દરેક મદદ બ્રીટીશ રાજ્યને આપવાને તૈયાર છે અને આજની સમાના પ્રમુખ સર જમ્મોહનદાસ વરછવનદાસને તે બાબતની નામદાર વાઈસરોયને તારફારા ખબર આપવા સત્તા આપે છે.

કપોળ વોલન્ટીયરોએ બ્રીટીશ રોહેનથાહતને ફતેહ મચ્છનારાં ગીતો ગાઈ સેબજાબ્યાં હતાં.

કપોળ ન્યાતના રોક સર જમ્મોહનદાસે કપોળ કેમ તરફની વફાદારી દર્શાવનારો એક તાર લિંદના નામદાર વાઈસરાય લોર્ડ હારડિંગ ઉપર મોકલી આપ્યો હતો, તેની પહોંચ સ્વીકારતાં નામદાર વાઈસરાયે સર જમ્મોહનદાસને તાર મારફતે જણાવ્યું હતું કે "કપોળ કેમની ઉંચી વફાદારી કરી લાગણી જે તમેએ તાર મારફતે દર્શાવી છે, તે માટે નામદાર વાઈસરાય ધણા આભારી થયા છે."

પ્રાસંગિક નોંધ અને ખબરો.

યુરોપમાં ચાલુ થએલી લડાઈ અને બ્રીટીશ સરકાર—
જ્યારૂંબત રાજ્યતા પાટવીકુંવર અને તેનાં પત્નીનાં ધએલાં મરણથી આખાં યુરોપમાં જે હોજો જગી ઉઠ્યો છે, તેમાં આપણી માયાળુ અને ન્યાયી બ્રીટીશ સરકારને ગ્રામલાલું પડ્યું છે. તેઓને આ લડાઈમાં સામેલ થવાનું કારણ ફ્રાન્સ સાથે થએલા કરાર પાળવાને અને બેલજીઅમ જેવાં નાનાં રાજ્યને પાપમાલીમાંથી અટકાવવા માટેનું છે. અત્યારે લડાઈએ ધણુંજ ગંભીર રૂપ પકડ્યું છે. અને તેમાં યુરોપનાં સઘળાં રાજ્યો એક યાતો બીજા બાબુએ ઉતર્યા છે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે આપણી બ્રીટીશ સરકારને આ લડાઈમાં સત્પતા અને નિર્જળને મદદ કરવાને માટે ઉત્તરવું પડ્યું છે. કપોળ શાંતિની સભા મળી ત્યારે બ્રીટીશ સરકાર પ્રત્યેની આપણી અચળ રાજભક્તિ જાહેર કરવામાં આવી હતી, અને આવા કટાકટીના પ્રસંગે આપણી સર્વે સેવાઓ અર્પણ કરવાનો દરખ કરવામાં આવ્યો હતો. કપોળ રદુડાન્દસ પુતીઅન, કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમ, રાંધરાના કપોળ બાઈઓનાં

મંડળ વિગેરેમાં રાજબક્ષિતનાં વિવેચનો કરવામાં આવ્યાં હતાં. આપણે સધળાઓ આપણા સામ્રાટ બ્લેન્ક ધી શીફ્યના સંપ્દામાં તેમના સૈન્યને વિનય આપવાને ઇશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરીએ છીએ, અને ઇચ્છીએ છીએ કે આપણી ક્ષીટ્રીય સરકાર અને તેના સહાયકો સત્યતાને ખાતર ચલાવવી પડતી લગાઇમાં હોય મેળવે.

કપોળ ન્યાતની સભા-ચાલુ માસમાં કપોળ ન્યાતની સભા માધવભાગમાં શેઠ જગમોદનદાસ વરજીવનદાસના પ્રમુખપણા નીચે કેટલુંક કાર્ય કરવા મળી હતી. આ સભામાં કપોળ બાઇઓ તરફથી જે હાજરી આપવામાં આવી હતી તે જોઇ ખચિત ચાતિનું ગ્રેય ઇચ્છનાર દરેક ગૃહસ્થને ખેદ ઉપજે તેવું હતું. કપોળ ન્યાતની સભામાં આટલી ઘોડી હાજરી અમોએ, હમણાંતો કહી પણ જોઇ નહોતો. વિલાયત ગમનનો સવાલ, શેઠાણી ઝવેરખાઇને માનપત્ર આપવાને સવાલ વિગેરે કેટલાક અગત્યના સવાલો ચર્ચાવાના હોવા છતાં આવી હાજરી નીરાશા ઉપજાવનારી હતી. શેઠાણી ઝવેરખાઇને માનપત્ર આપવાના રેક્રીટીયન ઉપર સહી કરનારા પાંચસો સાતસો ગૃહસ્થોમાંથી પોણોસો સો ગૃહસ્થો પણ હાજર ન થાય તે કંઈક વિચિત્ર લાગતું હતું. અમો તે જોરહાજરીના સંબંધમાં ખાતગી રીતે રજુ કરવામાં આવેલાં કારણો સાંભળી અજબ થયા હતા. કહેવામાં આવતું હતું કે ગઇ સભામાં મુગટા પહેરવાનો સવાલ ઉઘડી નાખવાથી આપણા જુના વિચારના આગેવાનોનાં મન દુખાઈયાં છે, જ્યારે ખીજી તરફથી એમ કહેવામાં આવતું હતું કે વિલાયત ગમનના સવાલમાં ન્યાત પાસેથી સત્તા લઇ કમીટીને આપવામાં આવતી સત્તાને લઈને કેટલાક આગેવાનો નારાજ છે. તેથી તેઓએ જોરહાજર રહેવાનું બાજબી ધાર્યું છે. અમો માનતા નથી કે આવું કોઇપણ કારણ હોય; કારણ કે અમોને અમારા આગેવાનો માટે માન છે. તેઓએ હમેશાં વખત જોઈને કામ કર્યું છે અને પ્રમંગ જોઈ કામ કરનારા છે. નવા જમાનાને ઝોળખી પોતાના જુના વિચારોને નવા વિચારો સાથે મેળવી દેવામાં તેઓએ વિલંબ લગાડ્યો નથી. તે સધળું આપણી જ્ઞાતિએ વિલાયત ગમન સંબંધી વિગેરે સવાલો પ્રત્યે લીધેલ વલણ પરથી સાબીત થાય છે. આવું કાંઈ હોય તો અમે અમારા સધળા કપોળ બાઇઓને વિનંતિ કરીએ છીએ કે તેઓએ જોર હાજર નહીં રહેતાં, હાજર રહી પોતાના અનુભવ અને ડહાપણનો લાભ જ્ઞાનને આપવો, અને જુવાનવર્ગ કંઈ વિશેષ વેગે કામ કરતો આવ્યો પડે તો તેને ચોખ્ખા કાબુમાં રાખવો. તેઓની

કપોળજરીવાલા

શા. જમનાદાસ હરજીવનદાસ.

જરીમાલ તથા રેશમી કાપડના વેપારી.

હેતુક્રમ:—લાલબાગીચાં મંદિર, ગારાગા ઉપર.

મુ'બદ.

ચોખ્ખા ચાંદનો લગો જરીમાલ તેમજ જાનનો છક, ચુરમો, દીણી, હાંગરી, લેથ, ફોટ, પટા, જાડર, ચપો, લપેટો, તાસ વીગેરે જથ્થાબંધ તથા પરચુરુ વેચનારે ખાસ કરમાયથી ફેનસી, છકડીકોનું બરત કામ તથા જેતસી ફેસો તથા ફેનસી કાઢ વીગેરે દાર્મખસર બતાવી આપવામાં આવે છે. ચીનાઇ તથા જોવાનીસ ફેનસી કાપડ મળે છે. ગુજમત, કચી દલકી મામ જાનની મળે છે.

એકજ ભાવ.

જોકેવાર કામ પાડી ખાતી કરે.

ઓટો-દીલબહાર.

સેંટનો રાજ.

દીલને આનંદ આપનાર, મનને પ્રફુલ્લિત કરનાર, અમૂલ્ય દુકાના અરકની મુગધીઓથી ભરેલું સર્વોત્તમ સેંટ છે. ઓટો-દીલબહાર રૂપીરીટ વગરનું હોવાથી અનર તરીકે પણ વાપરી શકાય છે. દુકાન ચાર રીપાઈંગ આયવા કપડાં ઉપર નાખવાથી એકદમ ખુશબો પસરવા માટે છે અને વાપરનારને તથા તેની આસપાસનાઓને દુકાની માફી મુગધીમાં મુકી દે છે. હવે બીજું કોઈ પણ સેંટ અથવા અત્તર ખરીદના પહેલાં ઓટો-દીલબહાર ખરીદો અને તેની આપુરવ ખુશબોનો બે ઘડી વીચાર કરો.

ખરીદતી વખતે બે કોઈ પણ વેપારી બીજુંજ ઓટો સેંટ આપવાનું કરે તો તે ક્ષેત્ર નહીં પણ ઓટો-દીલબહારની માંગણી કરતો અને નામ ખરાબર વાંચીને સીલબંધ ખાટલી ખરીદજો.

ફોર્મન નાની બાટલીના....	...	...	...	રૂ. ૬-૮-૦
વચલી „ „	...	...	...	રૂ. ૦-૧૨-૦
મેલી ...	...	...	...	રૂ. ૨-૦-૦

મુગધી કારડનો એક આનો.

સોલ એજન્ટ:-

એંગ્લો ઈન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની

બુમામસીદ-મુંબઈ.

હાજરીથી યજ્ઞેલા લાભો આપણે ઘણીવાર અનુભવ્યા છે. આ સંગ્રંથી અમે અમારા આવતા અંકમાં વધારે લ'ખાણથી લખવાના હોવાથી અમારા જ્ઞાતિભાઈઓને જ્ઞાતિના કાર્યોમાં વધારે ઉત્સાહ બતાવવા મુંચના કરી વીરમીએ છીએ.

પરદેશ ગમન અને જ્ઞાતિએ પસાર કરેલો ઠરાવ—કપોળ ન્યાત ડાહી અને વત્માનાને અનુસરનારી છે અને બીન જરૂરીઆતનાં બંધાનોને ઢાઢી નાંખવા તૈયાર છે તેનો કંઈ પુરાવો બેઠેલો હોય તો જ્ઞાતિએ વિલાપત ગમનના સંગ્રંધમાં કરેલ ઠરાવ પુરતો છે. જ્યારે જ્ઞાતિએ બેયું કે કપોળ ભાઈઓ પરદેશ ગમનની છુટનો લાભ એક પછી એક લેવા લાગ્યા છે; જ્યારે તેઓએ બેયું કે તેઓ બળે અને ત્રણત્રણ મહિનાને અંતરે વિલાપતથી પાછા ફરે છે; જ્યારે તેઓએ બેયું કે જ્ઞાતિ પરદેશ ગમન કરી આવેલને પ્રાર્થિત આપવાને કમીટી નીમવા સીવાય બીજું કંઈ કરતી નથી, જ્યારે તેઓને માલુમ પડ્યું કે બળે મહિને અને એક એક મહિને એટલાજ કામને માટે પૈસા કે સો રૂપિયાનો ખર્ચ કરવો ફાગટ છે, ત્યારે તેઓએ ન્યાત બોલાવવાની ફાંમેલીટી ઢાઢી નાખવાનું ચોખ્ખું ધાણું અને તે કામ કમીટીને સોંપી આપવામાં આવ્યું છે. અમેને લાગે છે કે આના કરતાં જાતી તરફથીજ એક સ્થાયી કમીટી બે જણની પ્રાપ્તિની આપવા માટેજ નીમી રાખી હત તો કાંઈ વાંધો પડતું અથવા અથોચ ન ગણાત. આપણે સાંભળ્યું છે કે મી. પરશોતમદાસ નંદલાલ શંખવીને પ્રાપ્તિની આપી પાવન કરવાની અરજ ઉપર વીચાર ચલાવવા-બોલાવવામાં આવેલી કમીટીમાં બે ત્રણ વખત કોરમના વાંળા પડેલા આ પ્રમાણે લખો વખત બીજા કોઈ આવનારને માટે ધાય તો તેમાં નવાઈ નથી. તો આપણે જેમ કમીટી ૪૧ જણની નીમીએ છીએ, તથા વર્ષને માટે નીમણુંદા કરીએ છીએ તો આપણી જ્ઞાતીમાંથી બે ગૃહસ્થો આપણે ન મેળવી ચકીયે કે જેના ઉપર જ્ઞાતી જગોજે વિશ્વાસ હોય અને જેઓ ધર્મીદ્રષ્ટા માટે જાણીતા હોય. અમે ઈચ્છીએ છીએ કે વખત અને સંજોગો બદલાતાં કપોળ આગેવાનો આ સવાલ ઉપર વિચાર ચલાવશે. અત્યારે તો જે એક પગલું આગળ આપણે પરદેશ ગમનના સવાલમાં બેઠું છે તેને માટે જ્ઞાતીને અમે મુઆરકબાદી આપીએ છીએ.

શેઠાણી ઝરેરખાઈ અને જ્ઞાતી તરફનું માનપત્ર—શેઠાણી ઝરેરખાઈ તે મેંદુમ શેઠ બગવાનદાસ નરોત્તમદાસનાં વિધવાની સખા

વતો માટે આપણે ધણું બોલી ચુક્યા છીએ. કપોળનીવાસ અને વેસાવા અને દેવલાલી ખાતેનાં સેનાટરીયમોથી ગનીય અને સાધારણ વર્ગના માણસો ઉપર જે અનહદ ઉપકાર થયો છે તેને માટે આપણે બેટલું કરીએ તેટલું ઓછું જ છે. યાત્રીએ જે રૂપમાં હરાવ પસાર કર્યો છે તે યોગ્ય જ છે. અને શોશણી ગ્રવેરબાઇએ કપોળ યાત્રીની બળવેલી સેવાની કદર આપણે એટલા પ્રમાણમાં કરી ચકીએ છીએ તે ખચીત આનંદની વાત છે. તેમને સરકાર તરફનો કેસરેલિંદનો મજેશો ચાંદળ તેઓની સરકાર તરફથી જીનપેલી કદરનો પુરાવો છે. તેની સાથે આપણી યાત્રે પણ જે સ્વરૂપમાં કદર કરી છે તે યોગ્ય જ છે. હજાર તેઓને કપોળ યાત્રીની સેવાઓ બળવવાને બીજા પ્રસંગે આપો.

ડૉ. રજુછોડદાસ પરમાણુદાસ વોરાનાં ધર્મ પત્નીનું ખેદકારક મૃત્યુ—ડૉ. રજુછોડદાસ પરમાણુદાસ વોરાનું કુટુંબ આપણી યાત્રીમાં બાકીનું છે. ડૉ. રજુછોડદાસ બ્યારે રતલામ હતા ત્યારે તેઓએ તથા તેમનાં ધર્મ-પત્નીએ જે કોઈ પણ કપોળ બાઈ ત્યાં જતા તેમની દરેલી સેવા ચાકરી અને મેહાનગતી આપણાથી અજાણી નથી. તેમનાં પત્ની કેળવણીમાં અને માયાળુ સ્વભાવનાં હતાં. તેઓ પુનર્લગ્ન કરનાર શેઠ માધવદાસ રૂગનાથ-દાસનાં પહેલી સ્ત્રીનાં પુત્રી હતાં, અને તેઓ પહેલેથીજ સુધરેલ કુટુંબમાં કેળવણી પામેલ હોવાથી ચંદ્રકારી હતાં. તેમને તથા ડૉ. વોરાને આપણા બાઈઓના કેટલાક જુના વીચારોને લીધે કેટલોક વખત ન્યાત બહાર રહેવું પડ્યું હતું; પણ છતાં કપોળ બાઈઓ માટેનો પ્રેમ ઓછો થયો નહોતો. શેઠ મુળજી બારભાયા સાથે તેઓને પણ ન્યાતમાં લેવામાં આવ્યા હતા. આ મૃત્યુથી ડૉ. વોરા અને તેમના બહેનો કુટુંબ ઉપર જે આફત આવી પડી છે જેમાં અમારી દીલસોજ છે.

ચંગ કપોળ કલખ—આ નામનું મંડળ આપણી યાત્રીમાં પણ ચાર માસથી સ્થાપન થયું છે. તેઓનો હેતુ યાત્રીનું દરેક રીતે શ્રેય કરવા પ્રયત્ન કરવાનો છે. દર અઠવાડીએ જુદા જુદા વિષયો ઉપર બાઈઓ આપવામાં આવે છે. અને ગંગીત તખ્તો-વીચેરની મેળ પણ મેંબરોને આપવામાં આવે છે. તેના છાપેલા હેતુઓ અને નીચેના અમારા ઉપર મોકલી આપવામાં આવ્યા હતા, તેમાં ઉપર બહુવિધ પ્રમાણે મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. તેની શ્રી દર મહિને આઠ આના રાખવામાં આવી છે. વિદ્યાર્થીઓના ચાર આના લેવામાં આવે છે. તેના સેક્રેટરીઓ તરીકે શ્રી. વીક્રમદાસ ડી. ગંગલા અને

મી. સેવકલાલ પુરુષોત્તમ મોદી કામ કરે છે. અને તેમના મેળાવડા મી. વીક-લદાસ ડી. નંગલાના દાદી શેઠ ઉપર આવેલા રહેવાના મકાનમાં કરવામાં આવે છે. આ મંડળ જે ઉદ્દેશથી સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે. તે ઉદ્દેશ ફળીભુત કરવાને તે શક્તિવાન થાય, અને દેવ, વિરોધ અને પક્ષપક્ષીની લાગણીથી દુર રહી પોતાની તથા સાતીની ઉમતી કરવાને શક્તિવાન થાય તેનું અમે અંતઃકરણ પુર્વક ઈચ્છીએ છીએ.

મહુવાની શેઠ ત્રીલોચનદાસ દેવીદાસ કપોળ બોલારંગ સ્કુલને મળેલી નીચલી મદદો તેના સેક્રેટરીઓ આભાર સહીત સ્વીકારે છે.—

૩. ૩૩) શુભ પ્રસંગના.

૨) મેહેતા મોનદાસ ઠાકરશી બોડીવાળા. બાક મગનલાલનાં લગ્ન પ્રસંગે.

૧) ગોધી દુર્લભદાસ કુરચ આયાવાળા. બેન તાપીનાં લગ્ન પ્રસંગે.

૫) દોશી લવજીભાઈ બાણુજી. બેન સંતોકનાં શુભ લગ્ન પ્રસંગે.

૨૫) પારેખ મનમોહનદાસ મોદાભાઈ જાદરાવાદ. બાક તાગરદાસનાં શુભ લગ્ન પ્રસંગે.

૩. ૫૫) અશુભ પ્રસંગના.

૧) શંખવી નધુ પુરુષોત્તમ પટ્ટાવાળા. લોકીક પ્રસંગ.

૨) ભુના અમરશી કરજન મુખજી. „ „ હા. ડાક્ટર મોનદાસ

૨) મોદી ડાલા રઘુભાઈ „ „ હા. મગવાનદાસ.

૨૫) પારેખ રૂપજી ભાલજી હા. દોશી ગીરધરભાઈ કુરચ. તે બાક મોરારતા પુન્યાર્થે.

૫) પારેખ નાનજી જીવાભાઈના પુન્યાર્થે હા. ત્રીકમજી.

૫) શેઠ રામજીભાઈ મોરારજી જાદરાવાદ. તે દોશી દુવારદાસ જગ-નલાલના પુન્યાર્થે.

૧૫) દોશી લવજીભાઈ બાણુજી. દારદાસભાઈના પુન્યાર્થે.

સુરતના જાણીતા સરદાર અને આપણા કપોળ આગેવાન શેઠ ધર્મરદાસ સ્ટેટાર્ટનું રાજનામું—અમે સાંભળીને દીલગીર થયા છીએ કે આપણા કપોળ આગેવાન શેઠ ધર્મરદાસે મ્યુનીસીપાલિટીમાંથી રાજનામું આપ્યું છે. તેનું કારણ તેમની જદ અવસ્થા હોય તે સંભવીત છે. તેમની મ્યુનીસીપલ કાર્કાદી ધણી જાણીતી છે. તેઓએ ગમે વર્ષે સુરત મ્યુની-

સીપાલીટીના પ્રમુખપદનો માનવતો ઓધો ભોગ્યો હતો. 'અમારા મીત્ર મી. ધીરજલાલ છત્રીલાલસ રોટર બી. એ. યુનીસીપાલીટીમાં દાખલ થયા છે. તેઓ તેમને પગલે ચાલી ખ્યાતી મેળવે એવું અમે ઇચ્છીએ છીએ.

કપોળ સરવીસ લીગ—મજૂર લીગના વ્યવસ્થાપકોવતી મી. છોટાલાલ કરચનદાસ જણાવે છે કે “કપોળ સરવીસ લીગનો હેતુ આપણી યાત્રિ, દરેક બાબતોમાં ઉન્નતિને કેમ પામે તેવા વ્યવહાર ધ્વાજને લેવાનો છે. અત્યાર આગમ્ય આ મહિલા કેટલાક જેવા કે કેળવણીને ઉત્તેજન, ગરીબોને મદદ વિગેરે કામો તેણે યથાશક્તિ માતિભાષ્યોની મદદથી કેટલેક અંશે કરેલાં છે. પણ આપણી સ્ત્રી વર્ગની ઉન્નતિને અર્થે ફક્ત તંત્રીને લઈને હજી સુધી મજૂર લીગ કંઈ કરી શક્યું નથી. આથી તે દિશામાં ચરચાત તરીકે, આપણી સ્ત્રી વર્ગની ભરત, શીવણ, ગુંથણ કામની કારીગરીનું એક પ્રદર્શન ભરી, જે દુન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓના નમુના ઉત્તમ જણાય તેને એક સ્ત્રી પરીક્ષક કમીટી નિમી, ધનાઓ આપવા મજૂર લીગની મીટીંગમાં દરાવ કરવામાં આવ્યો છે. માટે આપણી બહેનોએ, પોતાના નમુના નવેઅર આખર સુધીમાં તૈયાર કરી રાખવા મજૂર લીગના વ્યવસ્થાપકોની આપણી બહેનોને વિનંતિ છે, કયે સ્થળે ને કયે દીને પ્રદર્શન ભરવામાં આવશે તે હવે પછી જણાવવામાં આવશે.

અમરેલી કપોળ બોરડીંગ સ્કુલને મળેલી નીચેની મદદ-તેના ઓ. સેક્રેટરીઓ આશર સાથે સ્વીકારે છે.

૪૦) શેઠ ધરમદાસ દુલભદાસે પોતાની પુત્રી બહેન ગુલાબના ચી. બાઈ ગોરધનદાસના સ્મરણાર્થે આપ્યા તે.

૫૦) શેઠ નરોત્તમદાસ દેવીદાસે પોતાના પત્ની બાઈ ગોરધનદાસ દેવીદાસ મહેતાના સ્મરણાર્થે આપ્યા તે.

કપોળ સ્કુલ-ટસ યુનીઅન—આજે યુનીઅનની એક સભા ગયા માસની તા. ૧૨ મી ને રવિવારે સર મંગળદાસ દુક્કિસમાં ભરવામાં આવી હતી, જે વખતે મી. એચ. એમ. લાખત્રાણાએ “ Udd & abso of imitation in Society ” એ વીષય પર બાપણ આપ્યું હતું અને મી. ત્રીભોવનદાસ પદમસી મહુવાકર બી. એ. એલ. એલ. બી. પ્રમુખ રથાને હતા.

એક બીજી સભા ગયા માસની તા. ૨૬ મી ને રવિવારે તેજ જગ્યાએ ભરાઈ હતી. સ્ત્રી મંડાલણીચંકર ચર્માએ ‘સામાજિક પ્રગતિ’ એ

વીળપર ગુજરાતીમાં ભાષણ આપ્યું હતું અને મી. મોતીલાલ નીલુવનદાસ દલાલ હાઇ કોર્ટ પ્લેસીડર પ્રમુખસ્થાને હતા.

શ્રી કૃષ્ણના જન્મોત્સવ પ્રસંગે આવળું વડ ૮ ને શુક્રવારે રાતના રા. રા. મુલજી દુલભજી વેઠ તથા તેમનાં ધર્મ પત્નીએ શેઠ ભગવાનદાસ નરોત્તમદાસ કપોળ નીવાસ હોલમાં યુનીયન તરફથી 'હરિકીર્તન' કીર્ત્ન હતું, જે વેળા કપોળ બાતુઓ અને ગૃહસ્થોની એક સારી સંખ્યા હાજર હતી.

શ્રી યંગ કપોળ કલબને એક મેળાવડો—ગઈ તા. ૨૫ મીએ દાદીશેઠ અમીયારી સ્પીટ ઉપર આવેલા કલબના મકાનમાં શેઠ દુર્લભદાસ કરશનદાસ મહેતાના પ્રમુખપણા હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો. કલબના મેમ્બરોની સારી સંખ્યા એકઠી થઈ હતી. શરૂઆતમાં મીં. અંદરજી તુલ-સીદાસ, મીં. દામોદર પીં. મહેતા અને મીં. હમનલાલ પીં. મહેતાએ સ્ત્રીડીશો તરફ વધારી બતાવનારી કવિતાઓ જીરુસાદાર રીતે ગાઈ સંભ-ળાવી હતી. મીં. ત્રીકમજી માધવજી મહુવાકરે દરખાસ્ત મુકી કે મરહુમ કપોળ સુધારક શેઠ માધવદાસ રૂઝનાથનાં પુત્રી અને કપોળોમાં જાણીતા આગેવાન ડૉં. રણછોડદાસ પી. વોરાનાં ધણીઆણી બાઈ ગોમતીબાઈના અકાળ, મરણ માટે દીલગીરી જાહેર કરવી અને તેઓના કુટુંબ પ્રત્યે દીલા-સાપત્ર મોકલી આપવો. આ દરખાસ્તને મીં. વી. એલ. મોદીએ ટેકો આપ્યા બાદ તે સર્વાનુમતે પસાર થઈ હતી. બાદ મીં. મોહનલાલ લવજી જીતાએ દરખાસ્ત મુકી કે આપણી કલબના મેનેજિંગ કમીટીના સભાસદ મીં. દેવીદાસ જોષાજીસના પુત્રીના મરણ માટે પણ દીલગીરી જાહેર કરવી અને દીલાસાપત્ર મીં. દેવીદાસ ઉપર મોકલી આપવો. આ દરખાસ્તને મીં. નારણદાસ અમીદાસે ટેકો આપ્યા બાદ પસાર કરવામાં આવી હતી. ત્યાર પછી મીં. ત્રીકમજી માધવજી મહુવાકરે જણાવ્યું કે કેટલાક વરસ યયાં ગુજરાતી સ્ત્રી મંડળ તરફથી હોદ્દાના દાદા મી. દાદાભાઈ નવરોજીની જયંતી ઉજવાય છે પણ મુંગઈ જેવા આગળ વધેલા શહેરમાં પુરૂષો તરફથી જયંતી ઉજવવામાં આવતી નથી એ કીક લાગતું નહી હોવાથી હું આજની સભામાં દરખાસ્ત મુકું છું કે આવતી તારીખ ૫ મીને રોજ ધી યંગ કપોળ કલબ તરફથી હોદ્દાનાં દાદાની ૯૦ મી વરસગાંઠ પ્રસંગે એક જાહેર દળદળા ભર્યો મેળાવડો જાણીતા શહેરના પ્રમુખપણા હેઠળ કરવો. જે કે ૪ થી તારીખે

ધડીઆળોનો

અમુકયે લાલ.

પણાં સારાં અને ટકાક ધડીઆળો--વાપરવાં હોય તો લાલદાસની કંપનીનાં ધડીઆળો વાપરવાં; કારણકે અમે ધડીઆળો બરાબર તપાસીને ટાઈમ રેગ્યુલર કર્યા પછીજ વેચીએ છીએ.

ધડીઆળ નં. ૧ લો કાચ, કમાન, છેડા સાથે રૂ. ૮૫ ગેરંટી ૭ વરસની
 ધડીઆળ નં. ૨ લો કાચ, કમાન, છેડા સાથે રૂ. ૬ ગેરંટી પાંચ વરસની
 ધડીઆળ નં. ૩ લો કાચ, કમાન, સાથે રૂ. ૩૫ ગેરંટી પાંચ વરસની
 ધડીઆળ નં. ૪ યો. રૂ. ૧૫ ગેરંટી એક વરસની

પોસ્ટેજ જુદું.

આ વિષયે દરેક જાતનાં નાનાં મોટાં ધડીઆળો, છેડા, કિતમું મુખમાં તેલ, અતર, સાબુ, આદિ, કોશી, વિગેરે અમારે ત્યાંથી કિલ્લાયત બાજે મલશે એકવાર કામ પાડી ખાતી કરે.

લાલદાસની કંપની

નં. ૩૮, નાગદેવી એસ. સેન--મુખ્ય નં. ૩

તુવેરની દાળ.

મુખ્ય નયા દેશવરના મુન મંચોને ખજર આપવામાં આવે છે કે અમારે હોં હિંદુસ્તાનમાં વંખળામતી, રંદિર, મુન, કિમરેક, ખંખાત, નુડીયાદ વગેરેની તુવેરની દાળ મોટા બંધામાં રહે છે, તો જે બાકીઓને જોઈતી દશે તેઓને બજાર આવથી જ્યાંજ્યાં તેમજ છટકે રોકેછેથી આપવામાં આવશે એક વખત ખરીદ કરી ખાતી કરે.

શા. કરશનદાસ ભાણુભાઈ.

કેમીશન એજન્ટ.

રૂ. દાણાખંદર, ૩૭ મી--મુખ્ય.

હિંદુસ્તાનમાં પ્રથમ સ્વદેશી બનાવટના

ભારત સ્ટોવ્સ (ચૂલા).

તેમજ વીલાયતી દરેક જાતના સ્ટોવ્સ તથા તેને લંગતો, છુટ્ટો સામાન તેમજ કોઈ પણ જાતના સ્ટોવ્સ ઉપર શીટ કરવાથી એક હજાર રૂંડલ પાંચર લાઈટ આપે તેવા ભારત પેટેન્ટ સ્ટોવ લાઈટ બર્નરો વિગેરે સામાન જથ્થાબંધ તથા કીરડોળ ઠિક્કાયત લાવથી અમારે ત્યાં મળશે. દરેક જાતના સ્ટોવ્સ રીપેર કામ મનપસંદ તથા માફકે ખર્ચે કરી આપવામાં

આવે છે. કેટલોગ માગણી કરવાથી મફત મોકલી આપવામાં આવશે.

ડૉ. ભારત સ્ટોવ ટીપો.

ગીરગામ મોહન બિલ્ડિંગ.

મુંબઈ.

નીરાશ થએલાઓને આશા આપનારો સંદેશ

કમળેર અને કમણ્ણવલ એ એક જાંઘીના જીવનમા દુઃખરૂપ છે.

કોઈપણ કારણથી સ્ત્રી તથા પુરુષ જોઈ થવા લાગે અથવા જોઈ થઈ ગઈ હોય ત્યારે નિરાશ થવું નહિ.

ખાસ અમારા નીચે કરતાં વંધારે વર્ણના વૈદ્ય ધંધામાં જાનિ અનુભવથી સિદ્ધ કરેલી

ધાતુ પોષિત અને
મરદાસને માટે

રાજ રાજેશ્રી.

કીમત ગોળી ૩૦ ની
બાટલીના રૂ. ૨૫

શુદ્ધતાથી અને વૈદ્ય શાસ્ત્રમાં અત્યુત્તમ ગણવામાં આવેલી કીમતી યીંગને વપરાય છે અને કોઈપણ નુકસાનકારક જેરી ચીજો હોતી નથી. દરેક દેશમાં તેમજ દરેક રાજ્યમાં સરખી રીતે લાંબુ પડે છે.

રાજ રાજેશ્રી શું સુચુ કરે છે ?

પહેલે દિવસથી શાયદો આપે છે. ધરી અથવા પુરુષવને ચોખ્ખી સ્થિતિમાં લાવે છે. પુરુષવતી ખામીને દુર કરવામાં તુરત શાયદો આપે છે. કાયમ સ્ત્રી તથા મરદાષ ટકાવી રાખે છે. વીર્યનું વખત ખે વખત નીકળી જવું બંધ થાય છે. શરીરને ધસાવનાર દર્દો મટાડી અત્યંત તાકાત આપે છે. દુધ વગેરે ખોરાક પચાવી સમ ધાતુ પેદા કરે છે. આ જોળી ખાનારને શુભ બાગોળી નસોને એકદમ મજબુતી તથા તાકાત આપે છે અને કોઈપણ મજબુત ગુણોની દવાની જરૂર પડતી નથી.

ગરે-ટી
ખાસ સ્ત્રીઓને માટે
અમુલ્ય રત્ન.

કીન્તામૃત.

કીમત ગોળી ૩૨ ની
બાટલીના રૂ. ૫.

નખખી સ્ત્રીઓને સખજ કરી તેજસ્વી બનાવે છે. ગર્ભાશયને મુધારે છે અને ગર્ભ ધારણ કરવા ચોખ્ખી બનાવે છે. સુવાચની નખખાઈ દુર કરી શરીરના તમામ બાગોને મજબુત કરે છે. ધુપણીના રોગ ચીકટ પાણી પડતાં બંધ કરી કળતર મટાડે છે. સ્ત્રી તથા બોંહીવાળા પ્રકર મટાડે છે અતિ-યમિન રાત્રીને નીચમસર તથા સ્નાઈ લાવે છે. રાત્રી વખતે પેટમાં પેટમાં અને કમરમાં થતો દુખાવો બંધ કરે છે. લુખ લાગે છે અને જાડો સાદ લાગે છે અને નર્ણુજનર મટાડે છે.

૧. મુખઈ કાલકારેવીરેણ વિરલવાર્તિ.

વૈદ્ય કલ્યાણજી હરીકૃષ્ણ ૨. બામનગર કાઠીયાવાડ ગામની ઈસ્.

આ ત્રણ દરેકને થાય છે પણ જો વેહેલો આરામ કરવો હોય ગરડ ધ્યાન દવા વાપરો.

દરાજનોડાળી—આ મસમ લગાડવાથી દરાજ બેજ દીવસમાં જડ
મુળથી લાય છે. બળતરા થતી નથી, કીમત રૂ. ૧ ના ત્યા શીશીના
રૂ. ૦૧, ડાઝના રૂ. ૨૧

ખસનાખમ—ફક્ત ખસ ત્યા ઝાણા દોડા ઉપર ચોપડવો જેથી
હંડક સાથે આરામ થઈ ચામડા સાફ થાય છે. લોકો આને સાફ દરેજનો
મસમ આપે છે તે ઉચ્છદનું તુલ્યજાન કરેછે કીમત રૂ. ૧ નો રૂ. ૦૧ ડાઝ-
ના રૂ. ૨૧.

કાન્તીખમ—(સંધિયા ત્યા આર્યાના દુખારો ઉપર મસજવાનો
કીમતી મસમ) જેની એક છીટી ગૃહસ્થોએ હમેશાં ધરમાં રાખવી. કીમત
શીશી ૧ ના આનો ૮ અરધા આનાની ટીકટ મોકલવાથી. નમુનાની રૂ. ૧
મફત મોકલવામાં આવે છે.

શા. કીલાભાઈ ઝવેરચંદ.

દરેક જાનની દવા, સુગંધી તેલો, અતરા, સરખનો, પેટની દવા, કો-
લ્ડો, અમપચાસ, પીપરમીટનાં દુધ, અરકો, ચીમેરે જથ્થામાં ત્યા છુટક

કીલવત આવે વેચનારા.

ડે. હોળી ગાલ, મારકીટ સામે—મુંબઈ.

શા. તાપીદાસ મોનજી.

ચોખ્ખી ગામડી ચાંદીના બટન, છેડા, બે ટપકીનાં નેવર,
તોડા, વિગેરે તરેહ તરેહના શેતસી દાગીના તથા
વાસણો બનાવનાર તથા વેચનાર.

એકવાર પધારી ખાત્રી કરવી.

બહારગામના ચોરડરોપર તુરત ધ્યાન આપવામાં
આવશે.

ઠે. સુતારાણી-મુંબઈ.

દગાખોર નકલીઓ કોણુ ? એક ચેલેન્જ.

ખરી બાદશાહી ચાકુતીના રજીષ્ટર નંબર ૨૨૦ છે.

અને તેના બનાવનારા બાણીતા ડાક્ટર ચાંદલીઆ છે.

જેથી અમારા નામની દવા અમારા સિવાય બીજા કોઈને પણ બનાવવાનો હક્ક નથી; છતાં જે કોઈ “બાદશાહી ચાકુતી” ના બનાવનાર તરીકે હરવાનાં ફાંદા મારી રહેલ હોય તે એક દગાખોર નકલીઓ છે એમ અમે ખુદલી ચેલેન્જ કરીએ છીએ ત્યારે

ખરી “બાદશાહી ચાકુતી” કોની ?

આ સવાલનો જવાબ અમુક દવાના અને નકલીઆની દવાના રજીષ્ટર નંબર અને નામ એકબીજા સાથે સરખાવી જોવાથી તુરતજ મળી જશે, નકલીઓ પકડાઈ જશે અને “બાદશાહી ચાકુતી” ના ખરા અને એરીકનલ બનાવનાર તરીકે અમેજ સાબીત થઈશું માટે દગાખોર નકલીઆથી ચેલો.

આ “બાદશાહી ચાકુતી” આજકાલના લેભાણુ અને કેવળ પૈસા મેવવાને ખાતર ચીથરેહાલ રીતે અને બિબિધમાં ગુસ્સાન કરે એવી રીતે બનાવવામાં આવતી નથી પણ વંદાપદ્મના ચાલતા આવેલા તખીબી ધંધાના પાણ અતુલવધી અને હળવે દરદીઓ ઉપર અજમાવીને, કીમતી દવાઓ વાપરીને છેલ્લામાં છેલ્લી રીત મુજબ નબળાઈ, ધાતુવિકાર અને કમલેરીયા પીણના રાગીઓ માટે બનાવવામાં આવે છે. તેનાથી બાથુકને માટે જીવાનીના ખરે જીવસેનો મળે છે અને હુનીઆનાં બધાં મુખો પુસ્તી રીતે લોગવી શકાય છે. વગર પહરેશએ દરેક રૂઝ સ્ત્રી તથા પુરુષોથી વાપરી શકાય છે.

કીમત ગોળી ૪૦ ની ડબી ૬ ના રૂ. ૧૦.

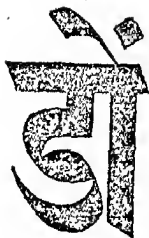
પ્રમેહ માટે અકસીર પ્રમેહાંતક.

અગત, ચરકા, દુખાવો વિગેરે હોયતો જે ચાંદલીઆ કૃત “પ્રમેહાંતક” ને તાપ્પડતોય મુખ્ય આપનાર રજીષ્ટર ઓફ છે તેજ વાપરો છી. ૩. ૨ વડુ માટે હકીકત લખો. દરેક દવાનું પોસ્ટેજ ફોગ જુદું.

મફત ! ડાક્ટર ચાંદલીઆની સલાહ મફત !

ચાંદલીઆની કંપની

હેડાફ્સ:-કાલબાદવી પોપટવાડીને નાકે-મુખક

નાનાં છોકરાંઓ માટે
શક્તીની અકશીર દવા.

ગરેનું વાલામૃત.

આ દવાનો સ્વાદ મધુર હોવાથી તે છોકરાંઓ
હોંગથી પીએ છે. એથી હેઠ્ઠી તથા પેટનું મોઢું
ધનું, કાચ પગની કૃશતા, વીઝેરે રોગો નાશ
થાય છે. બજારમાં કાલ બાલામૃતની ઘણી ન-
કલ નીકળેલી છે. માટે આપણે વાલામૃત ખરી-

દતી વખતે તે ડોંગરેનુંજ છે એવી ચોક્કસ ખાતરી કરી ખરીદવું.

શીશી એકની કિં. ૧૨ આના, ટપાસ ખર્ચ ૪ આના.

ડે. ટી. ડોંગરે અને કું., ગીરગામ—મુખ્યમ.

‘જ્ઞાનમન્દિર’ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

હરેક જાતનું ન્હાનું તેમજ મોટું છાપવાનું કામ

કાળી તથા રંગીન ઉંચી જાતનો શાહીથી

હરેક જાતના સુંદર ટાઇપોથી સફાઈદાર અને સસ્તાં

ભાવે વખતસર છાપી આપવામાં આવે છે.

માલીક શંકરરાય અમૃતરાય.

સાંકડીચેરી રોડ—અમદાવાદ.

(ખાસ હિંચ વાળેતા હીંદુ ગૃહસ્થો માટે.)

શ્રી અંબીકા

ભોજનશાળા.

. ૨૭૪ કાલબાદેવી રોડ-વીઠ્ઠલવાડી સામે.

મુંબાઈ નં. ૨.

આ ભોજનશાળા, માસીગ્રાની જાતી દેખરેખ નીચે છેલ્લામાં છેલ્લી પદ્ધતિ મુજબ ચલાવવામાં આવે છે. ધર્મરક્ષણ, સ્વચ્છતા, પ્રમાણુકતા, હિંચો ખોરાક અને ખંતીલા નોકરો એ આ ભોજનશાળાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

સગવડતાના પ્રમાણમાં ભાવ લગાજ મધ્યમ રાખવામાં આવ્યા છે.

વધુ ખુલાસા માટે મેનેજરને મળો યા લખો.

કપોળ ભાઈઓમાં મેખ્યાને થયેલી
તળાજનાવાળા કપોળની દુકાન.

મેતા મગનલાલ ધગનલાલ ની કુંની

ચાંદીના તથા સોનાના તમામ જાતના
ફેશનેબલ મશીન પોલીશના દાગીનાની
મોટી ગંજાવર દુકાન.

ડૉ. મુતારચાવ, અખારામ મહારામના માળામાં

નં. ૩૬-૪૦--મુંબઈ.

જમા માટે મુલમનાતરફના જાના માટે તથા મેનના અગી ર પોલીશના
ડીનાનો અમુકે આ મોટો લઈ લેવા રહે તે અંગના પાસેને અમે ખાસી.

અમેને અવગણ્યા પાંડ નથી પરંતુ અમારી વધતી જતી રહે
ધરાઈ એવ અમારા પ્રમુખિષ્પર્મા અને આપને માટે પૂરું છે

આ માસિક મુખ્યત્વે 'કપોળ મુવક મંડળ' માટે મંદિરમાં
અમૃતરાધે અમદાવાદ અને પોતના સ્થાનમંદિર પ્રાંતીય મેગા માટે
હાથખાનામાં હાથ અને મુગધના ગીરગામમાં આવેલા કપોળ મંદિરમાં
શ્રી. જમજનદાસ નામવરુદાસ મહેતાએ પ્રમુખ મંદિર.

કપોળ

પુસ્તક ૫ મું.]

ઓગસ્ટ ૧૯૧૪

[અંક ૮ નો.

રમિજ ભગવાન એન્ડ
પ્રધર્ય.

સોના, ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર અને વેચનાર.

૨૦૯, શેખ મેમન સ્ટ્રીટ મુંબઈ   ટેલીફોન નંબર ૬૭૪
તારનું સિરનામું " મફત " — મુંબઈ.

" કપોળ " મળેલી પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવા:—

કપોળ યુવક મળ્યા. " કપોળ ઓફીસ " ગીરગામ — મુંબઈ.

વાર્ષિક સર્વાન્ગમ રૂ. ૧૫ (દિલ્હીનામાં પોસ્ટેજ મેલીત, અગાધી.)

છુટકા દર નક્કીના આના નથી.

આપણા વેપાર રોજગારની સ્થિતિ મદદ થઈ જશે અને આપણા મોટે આધાર મુરોપના દેશાવરો ઉપર હોવાથી આપણા ફેરલાક ધંધાઓને નુકસાન પહોંચશે અને વેપારને નુકસાન પહોંચવા માટે વેપારીઓ અને મોટી ઓશીસવાળાઓ પોતાને જરૂર જોઈતા માલસો, રાંધણ વગેરેઓને રજા આપશે; અને તેથી સ્વભાવીક આપણી માતીના પંજુ ફેરલાક ભાઈ-ઓને ધંધા રોજગાર વગરનું રખડું પડશે. આવી સ્થિતિ અત્યાર આગમ્ય થઈ થઈ છે અને લગાઈ લાંબાશે તો સ્થિતિ વધારે ખગડવા સંભવ છે. તો તે સંબંધી વીચાર કરવાની જરૂર છે તે નીર્વીવાદ છે.

કપોળ વોલંટીયરોએ ઉપાડી લીધેલો સવાલ.

અમે તેથી જાણીને ખુશ થયા છીએ કે આ સવાલને આપણા કપોળ વોલંટીયરોએ ઉપાડી લીધો છે અને ખચીત એ સવાલને વિશેષ નહિ તે લોકોમાં ચર્ચા કરવાને માટે તેઓને ધન્યવાદ થયે છે. તેઓએ એક રેકપીટ્રીયન ધડી કાઢ્યું છે. અને તે ઉપર ઘણી સહીઓ લેવાઈ સુધાણી છે. અને તે નીચમસર શેક પાસે જશે તે પણ સંભવીન છે. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે લગાઈને લીધે નીરાધાર થઈ પડેલાં કપોળ બાળકોને અને ગરીબ કુટુંબોને ન્યાયના હાંધમાંથી મદદ કરવા શેકે ન્યાયની સજા બોલાવવી. આ પ્રમાણે કરવામાં આવેલી અરજી બવલાર છે કે નહિ, ન્યાય કાંઈ આ સંબંધમાં કરી શકે તેમ છે કે નહિ અને તે સંબંધમાં શું ઉપાયો લેવાથી હેતુ સરસ રીતે ફળાવતુ થશે તે સંબંધી અમારો વીચાર કપોળ ભાઈઓ પાસે રહ્યું કરીએ છીએ, અને અમને આશા છે કે તે સંબંધી પુરતો વીચાર કરવામાં આવશે.

* લગાઈને લીધે નીરાધાર થઈ પડેલાં કપોળ બાળકો.

અમે એમ માનીએ છીએ કે આપણા ન્યાયીશાઓ પાસે સર્વ લગાઈત રહ્યું કરવાથી આપણને વધારે સારો ટૂંકો મળે છે. અને આપણા સાચા હેતુને આડકતરી રીત કરતાં સાંધી રીતે સમજાવવામાં શક્ય છે તેવું અમારું માનવું છે. લગાઈને લીધે કપોળ બાળકો પાસે નીરાધાર બનવાનું હોઈ શકે તેમ અમારું માનવું નથી. એ સ્થિતિ કેવા લોકોની ઉત્પત્તિ થાય કે જે લોકો રજાઓ ઉપર લડવા જવાના હોય કે જ્યાં કમબાએ લોકો મુલુ પામે તો તેનાં જોડાં જોડાંઓ નીરાધાર થાય. તેમ જામ

આપણી ગાતીમાં બનવાનો અંતવ અમને લાગતો નથી. અને તેથીજ અમને કેટલાક બાઈઓ તરફથી સંદેહ સવાલ પુછવામાં આવેલો કે આ વળી લડાઈને લીધે નીરાધાર થઈ પડેલાં બાળકો કેવાં ? અમારા માનવા પ્રમાણે અને અમેને મળેલી હકીકત સત્ય હોય તો આપણા જન્મનાદાસ લલુભાઈ કપોળ ઓરફનેજમાંથી એકાદ માસ પહેલાંથી બાળકોને કંઈ કારણને લીધે રજા આપવામાં આવેલી. તેમને મદદ કરવાને માટે આડકતરી રીતે આ પ્રમાણે રેકવીઝીશનમાં મુદ્દવામાં આવેલું તેમ અમારું માનવું છે. આ નીરાધાર બાળકોનો સવાલ આજકાલનો નથી. આપણી કપોળ ગાતીમાં ગરીબાઈ થોડા ઘણા પ્રમાણમાં નથી. એવાં ઘણાંએક બાળકો છે કે જે નાનપણમાંથી તદન નીરાધાર સ્થિતિમાં હોય છે. અને આવાં કેટલાંક બાળકો અમારા જાણવામાં છે. તેને માટે આજે કેટલાક વર્ષથી આપણા હિમંગી અને છવતોડ મહેનત કરનાર બાઈ ઓધવજી હેમરાજ પ્રયત્ન કરે છે. જન્મનાદાસ લલુભાઈ કપોળ ઓરફનેજ, અમરેલી, મહુવા તથા ભાવનગર કપોળ બોર્ડિંગ નાની વયના નીરાધાર કપોળ બાળકોને મદદ કરવા થોડા થા વધારે પ્રમાણમાં કોશેશ કરે છે. કપોળ સર્વિસ લીમ પણ તે દીશમાં બેનલું કાંઈ કરે છે. છતાં ગાતીનાં કેટલાંક નીરાધાર બાળકોને હજી મદદ મળતી નથી. અને તેઓ બહુ ખરાબ સ્થિતિમાં રખડે છે. પણ આ સ્થિતિ એકદમ સુધરી જામ તેમ નથી. હળવે હળવે સરવે સારાં વાનો યશો. આપણા મને કપોળ બાઈઓનું તે તરફ લક્ષ્ય ખેંચાયું છે. પ્રસ્તાવ વીપવ ઉપર આવતાં આ છ કપોળ બાળકોને આપવામાં આવેલી રજનાં કારણો અમે જાણતા નથી. તે ગમે તે હો પણ આ મંબંધમાં સૌથી સરળ અને વ્યવહારુ રસ્તો એજ છે કે જન્મનાદાસ લલુભાઈ કપોળ ઓરફનેજના ટ્રસ્ટીઓને મળવું, તેઓને હાલનો બારીક સમય અને છોકરાઓની સ્થિતિ સમજાવવી, અને અમેને પુરતો બરોસો છે કે તે વિદ્યાર્થીઓને ઓરફનેજમાં પાછા દાખલ કરવામાં આવશે. શેઠ મગનલાલ હરગોવીંદાસ તથા શેઠ કલ્યાણલાલ પીંહલદાસ કાપડીયાને અમારી વિનંતી છે કે તેઓએ ફરીથી વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવા. અત્યારે મામલો કટાકટીનો છે, અત્યારે વિદ્યાર્થીઓને રજા આપવાનો સમય નથી. અમેને ખબર છે કે દર વર્ગે અંશુક રકમ શેઠ મગનલાલ હરગોવીંદાસને ધરમાંથી કાઢવી પડે છે. શક્ય છે કે છોકરાઓનો વાંક પણ હોય પણ તે છતાં અત્યારના સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ વિદ્યાર્થીઓને ફરીથી દાખલ કરવાની જરૂર છે અને અમે પુરતા આશાવંત છીએ કે ફરીથી દાખલ કરવા શેઠ મગનલાલ આનાકાની કરશે નહિ.

હરવામાં આવતું હામ વધારે પ્રીય છે. અને તેમ ધરૂં તોજા જાતીને સમા-
જની આંખમાં પિતારી ન પાડતાં જાતીનું અને ગરીબ બાદમાંનું વધારે
મંપ કરી શકે. ઉપરે અમોને આજ્ઞા છે કે આ બાકી મામલાને સીધી
નિરાધાર ધમ પટેલા કુટુંબોને મદદ કરવામાં દરેક બાદ પોતાથી બનતો
દિરમો આપી. કપોત અર્ધિમ લીમ પણ આ બાગમાં ધણું કરી શકે
તેમ છે, અને જે અમેવાનોને બેશા કરી, નિરાધાર ધમ પટેલાં કપોત
કુટુંબોને મદદ કરવાનો સવાલ, તેના તરફથી ઉપાડી લેવામાં આવે, તો
આ મંડળથી પછું જવદાર કાર્ક ધમ શકે તેમ છે. કપોત વોલ્ટિફરટીમ
દશ નવિન દમી ધવલી દોંવાથી, અને મોટે બાને દીમનો કારોબાર
જીવાન વમંતા હાથમાં છે, તેથી હરને કપોત અમેવાનો તથા થીમતોને
બેશા કરવામાં, તેઓ પાસે એક મંચીન હંટ બરાવવામાં વોલ્ટિફર દીમને
મુરોલી પડે તે દેખીતું છે. ત્યારે કપોત અર્ધિમ લીમ માને કપોત શ્રેષ્ઠ-
પદ મંડળ, કે જે કપોત દામનું શ્રેષ્ઠ દરજ્જાના દેવુથીજ હેલું થયું છે,
અને જેમાં થીમત તેમજ સાચી રિયાજના કપોત બાદમાં વેગવા છે
તેના તરફથી આ દિલગીશ ઉપાડી લેવામાં આવે, તો ધણું સાફ કાર્ક
યજ શકે, અને ગરીબ જાતિજંદુઓની અંતઃકરમની આશીષ મળે. મને તે
... આ સવાલ ઉપાડી લેવાની જરૂર છે; અને આવા પ્રવચનાં હામમાં જે
મારી ફોતે પ્રવલ દરવામાં આવશે તો જાનિદિનનું ધણું સાફ કાર્ક
બાજી શકશે, એમ અમારું માનનું છે.

દુર્ગસન દાવાગ્નિ.

(મધ—દાઢ.)

(હરિગીત.)

શી ખોટ આરી પાન કરવા ચોગ્ય સ્વાદુ પાનની,
દાવાગ્નિ સમ દાઢ પીએ ને પાય સુખર્ષણ માનવી;
આખો છતાં અંધો બનેરે પાપી નર દાઢ યદી,
માટે વિચારી વીર તજશે દાઢ છેક વિવેકથી.

મતિ ભટ યાએ સ્પષ્ટ યાએ દુર્ગુણો દાઢ યદી,
કાયા બને પરતંત્ર ને રોળાય છે ધૂળે નકી;
અધર્મન શબ્દો બોલશે ગાંડા સમો નિજ જીભથી,
માટે વિચારી વીર તજશે દાઢ છેક વિવેકથી.

જાણે જરાયું ભૂત સમ લયડી પડે છે માનવી,
ધરણી દ્યો અસ્થિર કાયા, યાય દુર્ગતિ કારમી;
ધન જાય તન બગડે બહુ, વળી આખર રેતી નથી,
માટે વિચારી વીર તજશે દાઢ છેક વિવેકથી.

મર્યાદા કોની ના રહે, પીતુ માન કે વડોસો તણી,
બેશર્મ થઈ સેતાન સમ આળા કરે છે દાઢી;
દાઢજ લાવે દુર્ગુણો અગણિત બીજાં એકથી,
માટે વિચારી વીર તજશે દાઢ છેક વિવેકથી.

સ-માર્ગ ને સદ્ગુણથી ચામે મતિ અવળી અરે;
પરદાર ને પર દ્રવ્યની મમતાજ દાઢી કરે;
ચોરી જુગારે ચિત્ત લાગે વિત ખોવે બહાલથી,
માટે વિચારી વીર તજશે બચન છેક વિવેકથી.

વિમળા.

એક સંસારિક ચિત્ર.

લખનાર.

(મણીલાલ કાળીદાસ જોશી.)

અપોરના બાર વાગી ગયા હતા. સરે સોટા નખી જુડીને પોત પોતાને કામે લાગ્યાં હતાં હિન્દુ બૈરાંઓ, તેઓના વંચપરપરાધી ચાકી આવેલા રીવાજને અનુસરી, ઘરનાં બધાં બૈરાંઓની માથે અનાજ સુઠવા અથવા તો સીવંવા ગુચવામાં રોકાયેલાં હતાં. તે વખતે એક સુધરેલા પણ જુના વિચારવાળા શેઠ કેશુરદાસની પુત્રી નામે ખાંધ વિમળાખાંધ પોતાની મા તથા ભોજાધ્યા છુટી પડી, પોતાના પિતાના લાયજેરી રમ તરફ છુપાતી છુપાતી રસ્તો ભેટી હતી.

વિમુએ લાયજેરીનું બારણું ઉઘાડ્યું, અંદર કોઇ હતું નહિ. તેણે આજુ-બાજુ જોયું તો લાં કોઇ હતું નહિ. તે અંદર દાખલ થઇ અને આસેથી બારણું બંધ કરીયું. તે જ તેના પિતાના લખવાના ટેમલ આગળ મળ્યું. પેપર કેસમાંથી એક પરખીડયું અને એક નોટપેપર કાઢ્યું, અને કાંઈ લખવાનું શરૂ કરીયું.

લખવું શું તે તેને મન હતું હતું નહિ. કારણ કે તેને ખીક લાગતી હતી કે રખેને કોઇ ઓરડામાં દાખલ થાય. થોડીક મીનીટ પછી પોતાની બોળામાંથી એક જખી કાઢી, તેણે તે જખીને ચુમ્બી ખાસથી છાતી સાથે દબાવી અને પોતે લખતી હતી તે ટેમલ ઉપર પોતાની સાથે મૂકી અને લખવાનું કામ શરૂ કર્યું.

તારીખ તો લખી લાર પછી શું લખવું તે વિમુને મોટું કંઈ બારી કામ હતું નહિ કારણ કે ઘણી વેળાએ એવા કામગીરી તેણે લખ્યાં હતાં.

એટલે તરતજ ડાબા હાથ ઉપરથી “બહાવા પ્રાણ” ચમ્પદો લખાયા. હવે શું લખવું તેને માટે તે વિચાર કરવા લાગી.

પણ વાંચનાર તે શું લખે છે તે જોવાયા વાંચ્યા પહેલાં ચાલ તેજ ખરમાં ખીજી તરફ શું યાચ છે તેની તરફ નજર કર.

કેશુરદાસની સ્ત્રિ મોંધીબાઈ અને તેની નવી વહુ નામે માનકુંવરબાઈ અને ખીજી બે આડોશી પાડોશીની સ્ત્રીઓ-બધાં બેમાં મળી ધડ વિધતાં હતી.

ગામના ગપાટા ચાલતો હતો, પારકા લોકોની નિંદા થાતી હતી.

“કેમ મોંધીબા, તમારી વિધુ ક્યાં ગઈ છે? નિશાળે ખીજાળે તો મોકલી નથી ને?” એક સ્ત્રીએ કહ્યું.

“ના રે, બા, છોકરીઓને નિશાળે મોકલીને શું નાક કપાવવું છે, વંદાળી મૂકવી છે. મારી વીધુના જેવી છોકરી તો બાએજ દોષને મળે. જુઓની એને લખતાં વાંચતાં આવડવું કે તરતજ એણે મને કહ્યું કે, બા, મ્હારે હવે ઇસ્કુલમાં જવું નથી. એલો એમ આજના જમાનાની છોકરીઓ એલે?” મોંધીબાઈને ક્યાં ખબર હતી કે તેની વીધુએ શા સાફ સ્કુલ છોડી દીધી હતી. મોંધીબાઈએ પોતાનું લેકચર આગળ ચલાવ્યું. “જુઓને આ મારી વહુ માંની એનો દાખલો તમે જુઓ-એના બાપે એને છ ચોપડી બણાવી, તેટલામાંજ તે કેટલી નફ્ટ થઈ ગઈ છે. બસ આખો દહાડો તેનું ધ્યાન તેના ધણીમાંજ. જાણે એનોજ ધણી ને ખીજના ધણી તો જાણે નહિજ હોય. મ્હારા છોકરાને તો અડધો કરી નાખ્યો છે. જોની, બાઈ, આખો દહાડો મારા દીકરાને ગળે બાજી રહે છે. કાંઈ કામ કરવા કહ્યું છું તો તેમાં ધ્યાનજ રાખતી નથી. જુઓની તે ધડ કેવા વિણે છે, જુઓ! જુઓ! કાંકરા કેટલા જાય છે. અલી, માની તારે કામ કરવું હોય તો કર નહિ તો અહિયાં ચાલી જ.” મોંધીબાઈએ બરાબર દમામ દેખાડ્યો.

બિચારી માનકુંવર શું કરે, તે હી. આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. પોતે સમજતી હતી કે પોતાનો વાંક નથી, તેથી તેને બહુ લાગી આવ્યું; અને પોતે એટલી બણી તેથી તેને ધીક્કાર થવા લાગ્યો. પણ તે ગાપડી

શું કરે. કુદરત આગળ માનવ દેહ શું કરી શકે. શુવાનીના ઉકળના ઘોહીયા બરપૂર માનકુંવર પોતાના સ્વામિને બજે તો તેમાં નવાઈ હી !

બિચારી માનકુંવર રડતી રડતી ત્યાંથી ચાલી. પોતે ક્યાં જાય છે તેની તેને ખબર હતી નહિ. તે એક દરવાજા પાસે આવી. બારણું બંધ હતું. હાથવતી બારણું આડું ઉઘાડ્યું, જેવી અંદર નજર કરી કે તે ચોંટી, અંદર વિમુ ટેબલ ઉપર ઠાંધ લખતી હતી.

અંદર જવું કે નહિ તે વિશે માનકુંવરને વિચાર થયો. પણ તેની નજીક શું લખતી હતી તે જાણવાની તેને નિર્દોષપણે જાણાસા થઈ. તેણે આસ્તે રડીને બારણું ઉઘાડ્યું. પમના આંગળાં ઉપર આસ્તે આસ્તે ચાલીને ન્યાં વિમુ લખતી હતી ત્યાં વિમુની પાછળ ઉભી રહી.

આ લખતે વિમુએ પત્ર લગભગ પૂરો કર્યો હતો. અને છેલા અક્ષરોન લખતી હતી.

આપની આધીન

વિમુ.

“હા, હા,” વિમુ ઠાગળ બંધ કરીને હસી, “હું તો મારા માતા પોતાની રજા વગર, વ્હાલા, આપને આધીન થઈ ગઈ હતી પણ.....”

“હિન્દુ સંસારમાં એમ બને કેમ ?”

આ સવાલથી વિમુ ચોંટી અને આજુ બાજુ જોઈ રહી. પાછળ જોયું તો તેની બાબી માનકુંવર નજરે પડી.

તે કરગ્રહમાં બોલી.

“કેમ, ચોરી છુપાઈને કોઈ બીજાની વાત સાંભળવા તું અહિં કેમ આવી ? તારે કોઈ કામ નથી ? જા, થઈ વીણ, સારું સંભાર, આ મૂક, જા, ચાલી જ અહિંથી—”

“ત્યારે તે બધું તમેજ કરોની—તમે જા માટે અહિં છુપાઈને” વ્હાલા પ્રણામ કરે છે.”

“કેમ મારી સામે ખોલે છે કે-હું કોણ નેતું કોણ? હું ધરની માલેક અને તું આનકાલની ચાકરડી.”

“તમારી મૂલ છે-તમે તો યોગ દહાડાનાં માલેક છો, પછી તેં જ્યાં નરીખ હશે ત્યાં માલેક યા શુભામ ખનશે. પણ હું તમારી નજરમાં એક શુભામ છું તો કાંઈ નહિ પણ તમારા બાધ કાલ સવારે ખી એ. પાંસ યશે એટલે ધરની માલેક તો હુંજ યદ્ય સમજ્યાં મહારાં માનીતાં નજીદલ.”

વિમ્બે જરા નખવાણી પડી ખરી, પણ પોતાનો બચાવ કરવા ખોલી, “તું આજ સુધી શું કરતી હતી. તેં છુપા કામગીરી મહારા બાધ ઉપર લખ્યા છે કે નહિ. ખોલ, તું મહારા બાધની સાથે આખો દહાડો “બહાલા પ્રાણ” કરે છે કે નહિ. ખોલ.”

“ત્યારે કહો, કે તે મહે કાણુ તો તેમાં કાંઈ મહારા વાંક છે?”

“સાડી સત્તરવાર”

“ત્યારે તમે પણ કરો છો તો તમારો પણ વાંક સાડી સત્તરવાર”

વિમ્બે હવે બરાબર સપડાઈ કેમ છૂટવું તે તેને સંજ્ઞું મહિ.

“હમારાથી તે યાવ તારા જવાથી ન યાવ.”

“તમે ખૂલો છો, બહાલાં નજીદ, હમારાથી યાવ તમારાથી ન યાવ. કારણ કે હમે તો પરણ્યાં છે એટલે હમારે કાંઈ ચરમ નથી. કદાચ કોઈ મારા જવા જીવના વિચારવાળા હમેને બોલેને બળશે અને ખોલશે, પણ તે સહન કરવાની શક્તિ હમારામાં છે. જ્યારે તમે હજી તો વિવાહિત ન (વેશવાળા કરેલા) છો તો તમેને કોઈ તેમ કરતાં જીએ તો તમારે સાફ દેખાય?”

વિમ્બેને કાંઈક આ વાક્ય સાંભળીને બસર યદ્ય, તે હવે યડી પડી અને પ્રેમથી ખોલી, “માની માલિકી, માફ કરો મારો વાંક હશે. પણ મહારા

હૃદયમાં જ્યારથી મહેં મોહનદાસને જોયા, છે ત્યારથીજ કાંઈ સાગણી ઉત્પન્ન થઈ હતી અને માતા પીતાની આગાધી હમાઈ વેરીયાળ થયું. તે પણ મહારી તરફ ખેંચાય છે. બોલો ત્યારે હમારા બન્નેમાં એક ખીન તરફ આટલી સાગણી છે તો શું એક પ્રેમી લગ્ન ન થઈ શકે ? ”

“અલગત થઈ શકે તેમાં તમારે કાંઈ પણ શંકા રાખવી નહિ. પણ ક્યારે ? હાલના જમાનાનાં ઉધરતાં બચ્ચાંઓ નવા જમાનાને અનુસરે છે, જ્યારે તેઓનાં માતાપીતા જુના વિચારને વળગી રહી તેઓને મુધરેલાં તરીકે ખપાવે છે, ત્યારે પ્રેમી લગ્ન થવાનો મુખ્ય આધાર પ્રેમીઓ ઉપરજ રહેલો છે. તમારો પોતાનોજ દાખલો લઈએ તો કુદરત તમોને જમાના પ્રમાણે વર્તવા કહે છે અને તમારાં માળાપ જુના વિચારને અનુસરે છે. ત્યારે તેમાં સહેલો રસ્તો એ કે તે લોકોને કળાથી સમજાવી નવા જમાનાનાં લોક બનાવવા અને આપણું કરવા ધારેલું કામ કરીએ તે સૌથી વધારે સાઈ છે. ”

“બાબી, આજથી હું તેમ કરીશ. માળાપને હાલનો જમાનો ટેવો છે તે સમજાવીશ માફ કરજો બાબી કે આજ દીન સુધી મહેં મારી માનો પણ પકડી તમોને સતાવ્યાં છે. બોલો માફ કરશો કે ? ”

વિમુ તેની બાબીને બેટી પડી.

વિમુખા, તમે ગમરાઓ ના, હું જાણું છું કે તેમાં તમારો વાંક નથી. ચાલો તમે આરંભેલું કાગળ લખવાનું કામ આટોપો. આ વાત છપીજ રહેવાની અને તમોને તમારા બહાલા “મોહન” સાથે જલદીથી સુખમાં જોવા હું ધણી આતુર છું.

બાબીએ નણુંદની મરકરી કરી. નણુંદે બાબીના ગાલ ઉપર ચરમથી અંગુલી અડાડી અને બન્ને જણ હર્ષથી બહાર ગયાં.

સર્વવ્યાપી શક્તિ.

શાદ્દલવિકીરિત.

જાણું કે અદૃશ્ય શક્તિ વિલસી બ્રહ્માંડ માંદિ રહી
જેનો શાન્ત પ્રભાવ વ્યક્ત નિરખું તારા ચશીને રવિ.
પામી છુદ્ધુદ જન્મ સિન્ધુ જળમાં ફૂટી યતા લીન કે
યાતી ત્યેમ અતંત રાષ્ટ્ર પ્રકટી સંકીર્ણ શક્તિ મહી. ૧

કે દૈવી નિયમાનુસાર ફરતા સ્વર્ગીય ગોળા બધાં
તારા સૂર્ય ચશી અને ગ્રહ તણી આંહી દિસે છે દિશા
પોપાણું રવિ સોમ કોટિ ગ્રહથી બ્રહ્માંડનું કોટલું
ને કે બિન્દુ પ્રતિ ધસે ઝડપથી આ ચક્ર બ્રહ્માંડનું. ૨

વ્યાપી તેજ અતંત શક્તિ જગના પ્રત્યેક સ્થાને દિસે
વ્યાપી તે જડ વસ્તુ કે જનતણા ચૈતન્ય આત્મા વિષે
વ્યાપી તે ગિરિકન્દરે પ્રસરતી નિઃશબ્દ શાન્તિ મહી
વ્યાપી તે અતિ ક્ષુબ્ધ સિન્ધુ જળના ગંભીર નાદે વળી. ૩

આપી શાસન યોગ્ય દુષ્ટ જનને દુષ્ટકર્મનું સર્વદા
તે વિશ્વંભર આદ્ય શક્તિ જગનું કલ્યાણ સાધે સદા
આરાધે જન ભિન્નભિન્ન રૂપમાં તે આદ્ય દેવી જગે
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ કે રહિમમાં મિત્રત્વતો ના દિસે. ૪

સરલાકુમારી.

રજપુત સમયની એક કથણા રસિક વાર્તા.

લખનાર—રા. ધનપ્રસાદ ચંદુલાલ મુનશી.

તારાઓ શાંતિથી ચળકતા હતા. જગવાન ચંદ્રમા પોતાનાં ઘીતળ કિરણવડે પૃથ્વીપર અમૃત રસનો વર્ષાવ કરી રહ્યા હતા. મધુર કંકલ અવાજ કરી નદી ચળતાથી ઢોડતી હતી. તેના ચંચલ કંઠોલ સહિત-ચંદ્ર પ્રકાશ પડવાથી તે ઉજ્જવળતાથી ચળકતી હતી. જ્યાં જ્યાં પ્રવાહ શાંત હતો ત્યાં ત્યાં નક્ષત્રો જલવિહાર કરી રહ્યાં હતાં. એકંદરે તે દેખાવ એવો હતો કે પ્રેક્ષકની ઉચ્છ્રંખલ વૃત્તિને શાંત કરીને એક પ્રકારનો અપૂર્વ સુખદ વિકાર અનુકરણને જાગ્રત કરતો હતો.

નદીને તીરે એક શિલા ઉપર એક બાલિકા પાણીમાં પડતા તારાનું પ્રતિબિંબ જોતી બેસી હતી. તેના હાથમાં એક પુષ્પમાળા હતી અને બાણ બાણ પુષ્કળ ફૂલો પડ્યાં હતાં. નદીના શાંત મધુર પ્રવાહના સ્વર-જોડે તે પોતાનો કોમળ સ્વર મેળવીને ગાતી હતી. કોઈ કોઈ વખત એકાચ મનથી તે હાર મુંધતી હતી. કોઈ વખત ચંદ્ર તરફ નિહાળીને માત્ર જોયાં કરતી હતી, અને કોઈ વખત આકાશ તરફ જોઈને પ્રકાશિત તારાને ગણતી હતી. પણ તારાઓ ગણવામાં આ બાલિકાને ફસેડ મળી નહીં. ફરીથી યાદીને તેણે હાર યંચવા માંડ્યો. આખરે મણે શ્રમ વેળીને તેણીએ એક હાર યંચ્યો. પોતાના નાણુક હાથમાં તે હાર ઘડીને તે તેને જોયા કરતી હતી. મધુર હાસ્ય કરીને તેણીએ તે હારને શિલા ઉપર મુક્યો. ફરી તેની વૃત્તિ ચંચળ થઈ. ઉભી થઈને તેણે ત્યાંથી રસ્તા ઉપર દૃષ્ટિ ફેંકી પણ તેના ચહેરા ઉપરથી દેખાતું હતું કે તેની મનોકામના હજી વૃથા થઈ નથી. એટલામાં ધોળના પગની ખરીના ચાપ્પો તેને ઝાને પડ્યા. તે સાંજગાની સાથે તે

બાલાના મુખ ઉપર હાસ્યની હટા પ્રસરી. થોડીવાર પોતાની પ્રેમ દષ્ટિ ચંદ્ર તરફ ફેંકી.

વીણા સાથેના તેના મધુર કંઠના સ્વરથી આખો પ્રદેશ અલ્પમય થયો. આશ્ચર્ય ચકિત થઈને એકી ટકે ચંદ્ર તરફ જોવા લાગી. ગાતાં ગાતાં બાલિકાનો સ્વર કંઈક અપૂર્વ દયાથી ભરાઈ આવ્યો. તેની આંખમાંથી અશ્રુ બિંદુ મોતીની માફક ટપકવા લાગ્યાં. આનંદથી તેના શરીરના રોમાંચ બિંદાં થયાં અને ધડીબર તેની વૃત્તિ એક સમાધિરથ યોગી પ્રમાણે દેખાવા લાગી. થોડાની ખરીઓ પાસે ને પાસે મંબળાવા લાગી. આંસુથી ભરાઈ આવેલાં નેત્રો સહિત આનંદથી તેણીએ તેના હાથો હસા કર્યાં, અને આવેલા યુવકને ગાઠ આલિંગન દઈને તેનાં આંસુ લોહી નાંખ્યાં.

પાસેની ઝાડીનાંથી એક કઠાવર જાંધાનો યુવક તે સ્થાને આવ્યો. ગાઠ પ્રેમમાં ડુબેલી તરણી તેમજ તેના હાથમાં બદ્ધ થયેલા બાગ્યશાલી તરણનું તે તરફ લક્ષ નહોતું. આ દેખાવ જોઈને તે થોભ્યો-પણમાં તે તેનું બાન શૂલી ગયો. અલ્પત ક્રોધાવેશમાં તેનું શરીર કંપિત થયું, અને પોતાના ઓઠ એવા જોરથી ઢાપ્યા કે તેમાંથી હમણાજ લોહીનાં ઝરણાં વહેશે એવું ભાન થતું હતું. ડોળા એકદમ રાતાઓળ જેવા થઈ ગયા, અને તરતજ તેનો શ્વસીર હાથ તેની તરવાર પકડવા ગયો. પણ તેણે પોતાની આંધી બહાર કાઢેલી મમશેરને ફરીથી આંનમાં મુકી. કંઠોર અને ગંભીર સ્વરથી મોટા સાદે તે બોલ્યો “ચાખાચા ! સરલા ! ચાખાચા ! રંગપુત્રીરની ધણી-વાણી થવાને તું હવે લાયક થઈ !”

મોટી વિજળીના બચકર અવાજથી પણ સરલા ગભરાય એવી હતી નહીં. તોપણ આ બાવણથી તે ગભરાઈ ગઈ. એકદમ તે ખસી ગઈ. મહા મુશ્કેલીએ તેણે પોતાના નેત્ર ઉઘાડ્યાં. શું તે બચકર પ્રસંગ ! શું તે કંઠોર ચમ્પો ! તેનો હૃદયેશ્વર રાજકુમાર હરનામસિંહ તેની તરફ કંઠોર દૃષ્ટિથી જુલે છે, અને જોને તેણીએ હરનામ સમજીને ગાઠ આલિંગન આપ્યું હતું, તે એક તરણ-યવન વીર હતો. એક હૃદયભેદક ચિચીયારી પાડીને સરલા બેશુદ્ધ થઈને જમીન ઉપર પડી.

તેની આવી સ્થિતિ જોઈને તે યવન વીરને ધણુંજ ખરાબ લાગ્યું. તેમજ થોડો ગુસ્સો પણ થયો. પણ તેને શુદ્ધિમાં લાવવાના પ્રયત્નો કરવાને

તેની છાતી ચાલી નહીં. હરનામસિંહનો ક્રોધ મુક્ત ચહેરા નિહાલીને તેને ભનમાં જરા બીતી પેડી. તે પણ એક શુરવીર સિપાઈ હતો. પણ પ્રસંગ એવો વિચિત્ર પ્રાપ્ત થયેલો હતો કે જન્મે જયમીત દેખાતા હતા. જોને તે જીવન સર્વસ્વ સમજતો હતો, જોને તે ગ્રેમ મૂર્તિ સમજતો હતો, જોને તે સર્વ આશાનું દક્ષ 'સમજતો' હતો તે સરલાને આજ એક પરચુરપત્રી યવનની ખાથમાં, અશ્રુવર્ષાવતી જોધને તેને કેટલું દુઃખ થતું હશે, કેટલો ક્રોધ હતો-ન થયો હશે, કેટલું આશ્ચર્ય થતું હશે, તેના અંતઃકરણને કેટલો ધ્રોણાઓ હશે તેની કલ્પના કરવી અશક્ય છે.

આ ખનાવ ખનતો હતો તે જોધને એક મોટા દક્ષ નીચેથી ચાર થોડેસ્વાર તે તરફ ધોડા દોડાવતા આવ્યા. પોતાના સેવકોને જોધને મવનને ધીરજ આવી. પરંતુ આથી હરનામસિંહના ચહેરા ઉપર લેશ માત્ર ફેરક થયો નહીં. તે તો તેણેને તેણેજ દેખાતો ઊભો હતો. ક્ષણમાં હરનામની તેજસ્વી તલવાર અંદ્ર પ્રકાશમાં વિદ્યુત લતા મારફત મગફળા લાગી, ઈશ્વારાની સાથે પાંચ મવન વીરોએ પોતાની શમશેરા આનમાંથી ખઠાર કઢાડી મવન ધુવક પોતાના ધોડા ઉપર બેડો, અને આવી રીતે એક બાજુ અનેક શસ્ત્રોથી સજ્જ થયેલા પાંચ થોડા અને આણી તરફ ફક્ત એક શમશેરાના બલ ઉપર આધાર રાખતો જમીનપર ઉભેલો વીર-એમોની વચ્ચે જમ્મર યુદ્ધ મોટા આવેશની સાથે ચર થયું.

આપણે પાંચ જણુ છઠ્ઠએ તો પછી આપણા દુશ્મનનો શો હિસાબ છે એવા વિચારથી તેઓ લડવા તૈયાર થઈ ઊભા. આવા તૈયાર થયેલા યુનને નજર આગળ ખડા થયેલા જોધને એકદમ નિરાશામાં આવેલા હરનામસિંહનું તેજ અને લોહી હડી ગયું. પણ આખરે પ્રાણની બિલકુલ પરવા કર્યા વગર તેણે પોતાની તલવાર હાથમાં લીધી અને યુદ્ધ આરંભ્યું. ધણે વખત વીરના બાદ પાંચ જણુ આગળ મ્હારી ચક્તિ ઉધરી હીજી પતી જાય છે અને ફાગટનું મરણ પડશે એવું તેને લાગ્યું. આવો મનમાં વિચાર કરીને તેણે ધણાજ બળથી પોતાની તલવાર ફેરવવી શરૂ કરી. આથી પાંચ મવન વીરો એકમેકની સામે જોષ રહ્યા. આવો પ્રસંગ જોધને એકદમ લાગ્યો હરનામ આગળ ધસ્યો, અને પોતાની તલવાર પોતાની પાસે આવેલા સ્વારને મારી કે તેની બરોબરજ તેના બે દુકડા થઈને તે નીચે પડ્યો. એટલામાં બીજા સ્વારો એક મુઠિનો પ્રહાર કર્યો જેથી તે-ગબરાઈને ધોડા

ઉપરથી જમીનદોસ્ત યયો. આથી તેનો ધોડો છુટો યયેલો જોધને હરનામ લાગ સાધીને ધોડા ઉપર ચડી બેઠો. આથી તેનામાં બેવડું જોર આવ્યું. ખસા આવેશમાં આવીને તેનો ધોડો તેણે સામેના સ્વારો તરફ ફેરવ્યો. હવે તેણે પોતાની શુરવીર તરવારે પૂર જોસથી ફેરવવા માંડી. યવનોને હવે સ્પષ્ટ જણાયું કે આપણો પ્રતિસ્પર્ધિ કોઈ અસામાન્ય યોદ્ધો છે, આની સામે આપણો નિભાવ યવો મુશ્કેલ છે. તેથી સર્વે જણે એકઠા મઠીને એકદમ દલેલો કરવાનો વિચાર કરીને તેઓએ પોતાની તરવારો ઉઘી કરી. પણ આંટલું ધાય છે, એટલામાં હરનામસિંહે એક યવન સ્વારનું માથું ધડથી છુટું કર્યું. આ જોધને યવનોમાંના એકને અત્યંત ચીડ ચઢી, અને પોતાના પૂર્ણ બળે હરનામ ઉપર પોતાની તરવાર ફેંકી આ વખતે રજપુતવીર અસાવધ નહોતો. તેણે પોતાની તરવાર એવી તો ચાલાકીથી ફેરવી કે યવન વીરની તરવાર તેની મુઠ્ઠીમાંથી છુટીને અથડાઈ કરતી નદીના પ્રવાહ બેગી મલી ગઈ. હરનામનું આ યુદ્ધ કૌશલ્ય જોધને નદીએ સ્વાભિમાનથી સિમત કર્યું! હરનામસિંહ આગળ શસ્ત્ર રહિત યયેલો યવનવીર નીચું જોધને ઉભો રહ્યો.

“ જા ! મારી સાથું ઉભો રહે નહી ” હરનામસિંહ ઉઘ્ર અને કઠોર વાણીએ બોલ્યો. બિનશસ્ત્ર યયેલા શત્રુપર રજપુત કદી પણ પોતાનું હથિયાર ચલાવતા નથી.”

(અપૂર્ણ.)

પ્રભુ બેલી.

(ગોવિન્દ ગુણ ગાયોરે—એ પદની ધૂન.)

મારે તું પ્રભુ બેલી કે, જગતના નાથ !

મારે૦

જગનાં જ્યાં ધોળાં દોળાં, ત્યાં તુજ એકંજ રમવાળાં;

તારી ઓથે વિહરું હું સનાંચરે, અનાચનાથ !

મારે૦

તારી પ્રભુતાને દર્શન, દાંતીં દિલને આકર્ષણ;

ધૂમું ને સેવું પ્રાણી માનરે ! દીનાનાથ !

મારે૦

વડોદરાને વડો.

લલિત.

ભોળે ભગત.

તેઓનાં નિવાસસ્થાનની અમારી સુલાકાત.

(લખનાર-પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ મહેતા.)

અમરેલીથી જે માધ્યમ દુર આવેલાં, ભોળ ભગતનાં નિવાસસ્થાન
ફતેહપુરની મુઝાકાત લેવાની તથા ભક્તશ્રીનું જ્ઞાન જાણવાની અભિલાષા ધર્મ,
અમે અમરેલી કથોળ વિદ્યાર્થીભુવનના સર્વે વિદ્યાર્થીઓ અમારા અધ્યક્ષ
સહિત, એક પવિત્ર દિવસની સમગ્રીય સંજો ભક્તશ્રી ભોળભાઈ નિવાસસ્થાન
તરફ જવા નિકળ્યા. ચોતરફ લીલાંજન વૃક્ષો, નિર્ભળ જળથી વહન કરતી
મુંદર સરિતા અને કોવસ, અધુર આદિ વિહંગોના સુરવરો અમારા હૃદયના
આનંદમાં અત્યંત શક્તિ કરતા હતા. આ પ્રકારે અમારા રસ્તામાં કુદરત
રેલી રહી હતી. વાર્તાલાપ કરતાં અમે યોગજ સમયમાં ફતેહપુર પહોંચ્યા.
તે એક નાનું ગામડું છે; ત્યાં કાંઈ જોવાલાયક હવાનો કે મહેલો નથી
પરંતુ મુંબઈ જેવા મોટા શહેરને જેવાથી જોડેલો આનંદ થાય તે કરતાં
વધારે આનંદ અમે અનુભવ્યો. ફતેહપુર ! ભોળનું એક સમયનું નિવાસ-
સ્થાન ! તારામાં એવી શી અદ્ભુત શક્તિ રહેલી છે કે એકી સાથે જન-
સમુહનું અંતઃકરણ આકર્ષે છે ?

જે ગૃહમાં ભોળ ભક્ત રહેતા તે જોધું-નિહાળું. તેની ભજન
કરવાની જગ્યા જુદી હતી; નીરીક્ષણ કરવાથી માત્રમ પશું કે તે ઝોરડીમાં
એક ખાટલો છે તે પર ભક્તશ્રીની જુની રીતિ પ્રમાણે બધિસ એક પાપડી
અને એક માળા કે જે સાધારણ માળા કરતાં વિશેષ મોટા પારાવાળી છે
તે જોવામાં આવ્યાં. અમે તેને પૂજ્યભાવથી અને શુદ્ધ અંતઃકરણથી
નમન કર્યું. મહાપુરોની યીજો પણ પૂજ્ય છે. હજારત પેઠાબરના એક
વાળને પાલખીમાં સુકીને તેની સ્વારી કઢાય છે, ઇસુખ્રિસ્તની ચાદર,
કોસ આદિ યીજો માટે અંગ્રેજો દુર પ્રદેસથી દર્શનાર્થે આવે છે અને
શુદ્ધના એક દાંતપર સીલોનમાં એક દેવળ બંધાયું છે. તો પછી ભક્તશ્રીની

ચીજો પૂજાય તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય છે નહીં. નમન કરતી વખતે અમારા હૃદયમાં ઈશ્વર પ્રત્યે શુદ્ધ પ્રેમભાવનાં આદોલનો પ્રચલિત થયાં, અને અમારા અંતઃકરણમાં અનિર્વચનિય ભાવો અને અવર્ણનીય શ્રદ્ધા યદ્યપી અને જીવનપર કાંઈ નવીજ અસર થઈ હોય તેમ લાગ્યું, તો પછી જે લોકોએ તે પવિત્ર ભક્તનાં દર્શન કર્યા હશે તેઓને શું થયું હશે તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા. ફતેહપુર ખરેખર એક યાત્રા સ્થળજ છે !

ભક્તરાજ જોતપુર પાસે દેવકીગાલોલમાં જન્મ્યા હતા. અહા ! દેવકી ગાલોલને તે ભક્તની જન્મભૂમિ યવાનું માન મળ્યું હતું. તેમના પિતાશીનું નામ કરસનદાસ તથા માતૃશીનું નામ મંગાબાઈ હતું. આ દંપતિને ત્રણ પુત્રો હતા. આમાંના એક બોળ ભક્ત હતા. ભક્તના બે ભાઈઓનાં નામ કરમણ અને જસો હતાં. તેઓ પણ ભક્તના સહવાસથી ભક્તની ગણનામાં ગણાવા ભાગ્યશાળી થયા હતા. “સંગ તેવો રંગ” એ ઉક્તિ અત્ર પોતાની સત્યતા સિદ્ધ કરી આપે છે. ભક્તરાજનો જન્મ સંવત ૧૮૪૧ માં થયો હતો. બાલ્યાવસ્થાથીજ તે દુધધારી હતા; તે દ્વાદશ વર્ષ સુધી તો દુધપરજ રહ્યા હતા.

આપણા ભક્તનું ભવિષ્ય રામવેતન નામના એક યોગીએ ભક્તની માતને કહ્યું હતું. તેણે કહ્યું હતું કે “બોળે એક મહાન ભક્ત થશે, અને શુબ્દીગિરામાં પોતાની કીર્તિ પ્રસરાવશે. તેને પ્રથમ દક્ષિણ દેશના રાગ તરફથી દુઃખ થશે પણ છેવટે સુખી થશે.” આ વચનો ખરેખર સત્યજ પડ્યાં હતાં !

હવે ભક્ત, રામવેતનના શિષ્ય થયા, અને ભક્તનું વલણ હવે ભક્તિપર થયું. ભક્તિરૂપી ખીજે તેના અંતઃકરણમાં સ્થાન કર્યું; જ્ઞાન જગતે સીંચાતા અંકુર સ્ફુર્ગ્યા, અને અંકુરો વૃદ્ધિ પામતાં એક સુશોભિત વૃક્ષ થયું. અને તે સુગંધિત વૃક્ષે પોતાની સુગંધ સર્વત્ર ફેલાવી દીધી.

તે પરણ્યા હતા કે નહિ, તેનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી. કોઈની માન્યતા એવી છે કે તે પરણ્યા હતા અને કોઈની માન્યતા એવી છે કે તે પરણ્યા નહતા. તેનો જીવસામ નામે એક શિષ્ય કહેતો કે ભક્ત પરણ્યાજ ન હતા. પરંતુ તેના આજખાઓ પરથી તો એમ લાગે છે કે તેને સંસારનો અનુભવ હોય પણ ખરો ! તેણે કહ્યું છે કે—

એવું જગતમાં બાળ્યુંરે, પરણી નાર પીયર વાળી
કડલાં કરાવું ત્યાં કાંખીને, વળગે, વિછીયા સેવરાવે મેંવાળી.
ઈત્યાદિ.

x

x

x

x

વળા ખીજે ધરો રથજે આવાં વચનો દટિગોચર થાય છે. દરે !
ગમે તે હો. આપણે તે સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. ભક્તને અમરેલી પાસે
આવેલ ફત્તેહપુરમાં લાવવામાં આવ્યા હતા. આ ગામમાં લાવવામાં
વખતે તેનો શિષ્ય જીવરામ અથવા અમરેલીના વકીલ રા. નયુભાઈ કે જે
ભક્તને સમયોચિત્ મદદ આપતા તે સહાયજૂત હોય. આ વખતે ભક્તનો
કીર્તિધ્વજ ચોતરફ ફરકી રહ્યો હતો. એવી લોક વાર્તા છે કે આ સાંભળા
ના. ગાયકવાડ સરકારના પ્રધાન વિઠ્ઠલરાવે ભક્તને અમરેલીમાં તેડાવ્યા.
ભક્તશ્રીને એક કોટડીમાં પુર્ણ અને ચારે તરફ ચોકી મુકી. ખાવા માટે
અન્ન મોકલવામાં આવતું પણ તે ખાતા નહિ. પરંતુ વધારે આશ્ચર્ય તો એ
છે કે તેની મળમુત્રાદિની વ્યાધિઓ પંદર દિવસ સુધી બંધ યઈ.

ભક્તશ્રીના આ અમરકારથી વિઠ્ઠલરાવ અકિત યઈ ગયા, તેનાં નેત્રો
ઉઘડી ગયાં, ભક્તને પગે પડ્યા અને ક્ષમા ચાચના કરી. અને અર્જુને
કૃષ્ણની પાસે જેમ “ શાધિમાં ત્વાંમ્પદ્મ ” એમ કહી બોધને માટે
વિનંતિ કરી હતી તેવી રીતે વિઠ્ઠલરાવે પોતાને કાંઈ ઉપદેશ આપવા માટે
નમ્ર વિનંતિ કરી.

ભક્તરાજે તે આજીવ સ્વિકારી. વિશ્વાધારીણી સરસ્વતિની તેના પર
કૃપા થઈ. આ અનુમદથી ભોજએ તેજ વખતે વિઠ્ઠલરાવને ભજનો કે જે
હાલ ચાખખા નામે જોળખીએ છીએ તે ગાયા. આપણે પણ તેની
પ્રસાદી ચાખીએ:—

મુરખા જન્મ ગયો તારોરે, બાંધ્યો તે પાપનો ખારો, ૨૬.

નામ સાંભળતા નિદ્રા આવે, હરિરસ લાગે ખારો;

અમૃત રસને અળગો કરીને, વિવના કરે વેપારોરે.

મુરખા

x

x

x

x

જોખે બળત્ર કહે હરિ અગ્નિ વિના, કોઈ નહિ રાખજીહારોરે, મુરખા.

વળા બાવાઓ વિષે તેના કેવો મન દનો તે જોઈએ:—

ભરમાવા દુનિયાને બોળારે, ચાલ્યા બાવા ભબુત ચોળારે.

દોરા ધાગા ને ચીઢી કરીને, આપે ગુણકારી ગોળી.

જીવને હણતાં દયા ન જાણે, જેના બીજ કાફર કોળારે. ભરમાવા.

x

x

x

x

ભોળે ભગત કહે ભવસાગરમાં, બાવે નાખ્યા બોળારે. ભરમાવા.

ગુર્જર પ્રજામાં આ આખખાઓ બહુજ પ્રિય થઈ પડ્યા છે. અને ઘણે સ્થળે ગવાય છે. આ પછી તેને વિરપુર લઈ જવામાં આવ્યા. જતી વેળા ક્ષેત્રપુરના લોકોને ‘હેવટના રામ રામ.’ કહેતા ગયા. તે વિરપુરમાંજ રચધામ સિધાવ્યા. તેનો આત્મા પ્રલમ્બમાં લય થઈ ગયો. તે ગુર્જર ભક્ત-કવિ સંવત ૧૯૦૬ માં પોતાનું નામ અમર કરી યોડાં ચિન્હો મૂકી ગયો. ગયો તે ગયો જ-સદા માટે ગયો. ધુન્દ તેના સ્થૂળ ચરિતનાં દર્શન થયાં નહિ, પરંતુ કાવ્યરૂપે તેનું સુદમ ચરિત અદ્યાપિ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. તેનાં કેટલાંક સ્મરણ ચિન્હો વિરપુરમાં પંચ છે. કથરેન્દ્ર હશે તો વિરપુર તરફ પશુ સફર કરીશું. આ પ્રમાણે અમે અમારૂં પર્ચટન પુરૂં કર્યું. અમે લગભગ રાત્રિના આઠ વાગે ત્યાંથી પાછા ફર્યા. ચાંદની રાત્રિ હતી. શરીરે ‘સર્વત્ર પોતાનાં કીરણો પ્રસરાવી દીધાં હતાં. પવનનો ઝપાટો પણ વિશેષ હતો. સર્વત્ર શાંતિદેવીનું સામ્રાજ્ય હતું. અમે યોડા વખતમાં છાત્રાલય (Boarding) માં પહોંચ્યા.

વહાલા વાંચક ! તું પણ મારી સાથે કાથર પ્રત્યે માગ કે “પ્રભો ? અમારા ભારતમાં આવાં રત્નો ઉત્પન્ન કરે અમારી ગતકીર્તિને પુનઃ પ્રાપ્ત કરાવો !” અસ્તુ !

ઉત્સાહ,

૧

માના ગોદ શીશુ લઈ હૃદયમાં ઉત્સાહથી ચાંપશે;
 ને ધેતુ પણ બાંધરી વિરહિણી હા વત્સને ચાટશે;
 સન્નારી પરણી પતિ મિલનનો ઉત્સાહ હૈયે ધરે,
 ને ઉત્સાહ બરી ત્વરીત સરિતા સીધું મધને મળે.

૨

ઉત્સાહે પર ધર્મને વશ થનાં કેા પ્રાણને અર્પશે,
 શ્રીમતી નિજ લક્ષ્મીના મદ વડે ઉત્સાહમાં રાગશે;
 રોહિ આખજનો સમસ્ત લગને ઉત્સાહમાં માલશે,
 રાત્રુના ચિરને અસિ ચમકતી ઉત્સાહમાં ટાપશે.

૩

આંખો પૂર્ણ ફળો વડે લચીપચી ઉત્સાહમાં ઝૂલશે;
 ખાલી મેહ કદિ કદિ ગમનમાં ઉત્સાહમાં ગર્જશે;

x

x

x

x

કિન્તુ આ ઉત્સાહ નવ ટકી રહેશે દીર્ઘ ખાખૂ કદા,
 એ ઉત્સાહ પછી નહિ પણ જતાં કોદી ફરી પામતા.

એક નિરાધાર બાળા.

(જુનના અંકથી આણું.)

પ્રકરણ ૩૦.

રમણીની માને ગુનરી મધે પાંચ વર્ષ થઇ ગયાં અને હવે તેા તેણી સોળ વર્ષની સુંદર સ્ત્રી થઇ. તેણી સ્ત્રીતાજ ઓરડામાં રહેતી હતી. તેથી કોઈ પણ પુરુષ તેણીની ખીલતી સુંદરતા જોવા ભાગ્યશાળી થયો નહોતો. છતાં દરેકને એમ લાગતું હતું કે આ કુમારીકાના વિવાહ કરવાની હવે જરૂર છે. તેણીનો વાલી-કામદ્યબાણુ-એવા વિચારનો હતો કે આજે બાપ્તમાં રમણીની મરણ મુજબ થવું જોઈએ. આથી તેણે પોતાની પુત્રી અને રમણીની નાનપણની સહી વસન્ત કુમારીને પોતાની પાસે ખોલાવી રમણીના વિવાહના સંબંધમાં રમણીનો પોતાનો અભિપ્રાય શું છે તે જણાવવા કહ્યું. વસન્ત અને રમણી બન્ને એક સંરખી ઉમરનાં હતાં અને એક બીજા પ્રત્યે સારો સ્નેહ ધરાવતાં હોવાથી વસન્ત રમણીનો અભિપ્રાય જાણતી હતી. વસન્તે રમણીનો અભિપ્રાય જણાવ્યા અગાઉ કામદ્યબાણુને સલાહ પુછ્યો કે “ રક્ષમણી કુમાર નામના કોઈ માણસને તમે જાણો છો ?

કામદ્યબાણુએ લાંબો વખત વિચાર કરી જવાબ આપ્યો “ એ નામ તો હું આજે પહેલ વહેલુંજ સાંભળું છું. આ પ્રશ્ન પુછવાનું શું પ્રયોજન ? ”

“ રમણી રક્ષમણીકુમારના ચિવાય બીજા કોઈ સાથે લગ્ન કરવાની નથી. ”

“ તું શું કહે છે ? જે માણસને હું જાણતો પણ નથી તેની ઓળખાણુ રમણીને ક્યાંથી અને કેમ થઇ ? ”

રથયાત્રાના તેજવારની રાત્રીએ રમણી ઘેર ખાઈ રહતી હતી તે વેળાના બનાવ સંબંધી અને તે પ્રશ્નને રક્ષમણીકુમારે બતાવેલી ભાવમનસાઈ અને

હિંદારતા સંબંધી વાત વસંતે રમણી પાસેથી અનેકવાર સાંભળી હતી. તે વાત તેણીએ પોતાના પિતાને સંવિસ્તર-હદી સંભળાવી.

આ સાંભળી કામદયબાબુએ કહ્યું “પુત્રી, રમણીને કહેજે કે તેણી ગોટી જૂલ કરે છે. હું કણુલ કંઈકું કે તેણીએ એ હિંદાર માણસ પ્રત્યે આ-ભારની લાગણી દર્શાવવી જોઈએ; પરંતુ વિવાદથીજ કંઈ આભારની લાગણી દર્શાવાય છે એમ નથી. ખીજી કોઈ પણ રીતે તે લાગણી બતાવી શકાય ઉપરાંત તે માણસની ગતિ, સ્થિતિ, ઉમર તથા તેને લગતી ખીજી તમામ બાબતોના આપણે અચાત છીએ. તે લગતી કોઈ સ્ત્રી સાથે જોડાએલો હોય તે પણ શક્ય છે. અને આમજ હોય તો રમણીનો વિવાહ તેની સાથે થવાનો સંભવજ નથી.”

“પીતામહી, રમણી પણ તમોએ જણાવેલી મુશ્કેલીઓ સમજે છે. પરંતુ તે રાત્રીના તેણીના રક્ષકની ભૂતિ તેણીના અંતઃકરણમાં સ્થિત રહી છે. અને જોમ આપણે દેવનું અધ્યયન કરીએ તેમ તેણી તે ભૂતિનું અધ્યયન કરે છે. છેલ્લાં પાંચ વર્ષ થયાં કે બ્યારથી તેણી આપણી સાથે રહે છે, તે દરમિયાન એવો એક પણ દહાડો નહોતો ગયો હોય કે બ્યારે તેણીએ તે માણસને ન સંભાર્યા હોય, કુંકમાં એટલુંજ કે અને તો સંપૂર્ણ ખાતો થઈ ચુકી છે કે તેણીનો વિવાહ ખીજી કોઈ માણસ સાથે કરવાથી તેણી કે તેનાં પતિ સુખી થશેજ નહીં.”

“મારી બહાલી પુત્રી, તારું કહેવું હું જરાબર સમજ્યો અને તે ઉપ-પરથી મને લાગે છે કે ‘મારી ફરજ રક્ષમણીકુમારરાય સંબંધી તપાસ ચલાવી તેનો પત્તા મેળવવાની છે.”

કામદયબાબુએ રક્ષમણી કુમારરાયની તપાસ કરવાનું કાર્ય શરૂ કર્યું તે પોતે જાત મહેનતથી તપાસ ચલાવતો એટલુંજ નહોતો, પણ દેશ પ્રદેશના જુદા જુદા ભાગોમાં વસતા તેના મિત્રો તથા પીછાનવાળાઓને પણ આ કાર્યમાં સામેલ કર્યા. અને છેવટે જુદા જુદા છાપાંઓમાં જાહેર ખબર આ-પવા માંડી. જાહેરખબર નીચે પ્રમાણે આપતો:—

“નીચે સહી કરનાર માણસને અમુક ખાસ અગત્યની બાબતપર વાત કરવા બાબુ રક્ષમણી કુમારરાય ગોઠવણ કરશે? નીચે સહી કરનાર તેઓને ખાત્રીપૂર્વક જણાવવાની રજા લે છે કે મેળાપનું પરીણામ તેઓના લાભમાં આવશે.

કામદયબાબુ.

ધરમાવાપરવા લાચક ભરોસાદાર દવાઓ.

ફિવર ડ્રોપ્સ:- દરેક જાનના તાવ ઉપર અસરકારક રીતે લાગુ પડે (જવર ઝિન્ક) છે. બીજા તાવ ઉતારનારી દવાઓની પેઠે હલકા ઉપર મોટી બાટલી. ૩ ઓં.સ. નબળામાં કર્યા વગર વિપતો નાશ કરી તાવ ધીમે ડિ. ૩. ૧-૦-૦. પણ અત્યુકે ઉતારે છે. તાવમાં આપી શકાય છે. નાની બાટલી ડોઝ:-કોમના વાસણમાં એ ચાર ચમચા બાર પા- કિંમત ૩. ૦-૪-૦ છાંયમાં ૧૦ ટીપાં નાંખીને આપવાં.

લિવર સોફ્ટ્યુરેશન:- પેટની કઠણઆતથી માથું દુખે છે, તાવ આવે (પેટની દવાઓ) છે તે વખતે શરૂઆતમાં એક ભાગ એકથી એ બાટલી એકમાં ૨૪ ભાગ. ચમચીબાર, ત્રણથી ચાર ચમચાબાર પાણીમાં કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ કાચના વાસણમાં લેવાથી પેટ સાફ આવે છે, ને તાવ જલ્દીથી ઉતારે છે. કલેજ ઉપર કાચે

હોવાથી જાડો સાફ આવે છે. ને ભુખ ઉઘડે છે. મોઢું વાંસ મારતું અંટકે છે, ને પાચનશક્તિ પાછી જાગૃત થાય છે. સાંઝના સુતી વખતે અને સવારમાં લેવાથી શરીરને વિદારથી સાફ ને નિર્મળ રાખે છે. દરેક અઠવાડીએ અથવા પાંચવાડીએ એકદલ એ ભાગ લેવાની ખાસ ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ટોનિક સોફ્ટ્યુરેશન:- ખાંધા પાંચી અડધે કલાકે અડધી અથવા એક (શક્તિની દવા) ચમચી બરીને પાણી સાથે લેવાથી ખાંધેલું હઝમ થઈ જાય છે. એ લેવાથી તનની તેમજ મનની શક્તિ (લોહીના ઝડપથી) વહેવાથી કિસાલવાળા અને પ્રતીક થાય છે. મંદવાદ મધા પછી લેવાથી સારી કાયદો થાય છે. ને ગયેલી શક્તિ ધણી ટુંક મુદતમાં પાછી આવે છે. લોહી મારફતે

‘ગલીસરો ફોસ્ફેટ’ જવાથી મગજને પુષ્ટિ મળે છે ને ચાલશક્તિ પ્રબળ થાય છે. સાધારણ દવા જે ખાંડના સરળનની બનેલી હોય છે તેનાથી આ નિ- ગળા છે. મીઠી પીસાજવાળાને લેવામાં કાંઈ અડચણ પડતી નથી.

મળવાનું ઠંકાણું:- ધિ આયોનિક ફાર્મસી.

(પ્રોફેસર ગજજરની)

ગીરગામ-મુઅમ્મ.

ઓટો-દીલખહાર.

સેંટના રાજ.

દીલને આનંદે આપનાઈ, મનને પ્રફુલ્લિત કરનાઈ, અર્થમ્ય કુસોના અરકની સુગંધીઓથી ભરેલું સર્વોત્તમ સેટ છે. ઓટો-દીલખહાર સ્પીરીટ વગરનું હોવાથી અનર તરીકે પણ વાપરી શકાય છે. ફક્ત-ચાર ટીપાં રમાલ અથવા કપડાં ઉપર નાખવાથી એકદમ ખુશબો પસરવા મળે છે અને વાપરનારને તથા તેની આસપાસનાઓને કુશોની મીઠી-સુગંધીમાં મુકી દે છે. હવે ખીજું કોઈ પણ 'સેંટ' અથવા અતર ખરીદના પહેલાં ઓટો-દીલખહાર ખરીદો અને તેની અપુરવ ખુશબોનો બે ઘડી ચીચાર કરો.

ખરીદતી વખતે જો કોઈ પણ વેપારી ખીજું 'સેંટ' આપવાનું કરે તો તે લેત નહીં પણ ઓટો-દીલખહારની માંગણી કરજો અને નામ ખરાબર વાંચીને સીલબંધ બાટલી ખરીદજો.

કીંગન નાની બાટલીના...	...	...	...	રૂ. ૦-૮-૦
વચલી „	...	...	...	રૂ. ૦-૧૨-૦
મોટી „	...	...	...	રૂ. ૨-૦-૦

સુગંધી કારડનો એક આનો.

સોલ એજન્ટ:-

એંગ્લો-ઇન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની,

આ સઘળા પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડયા. દિવસો, મહિનાઓ અને વર્ષો પસાર થઈ ગયાં; પણ રૂઢમણીકુમારનો પતો લાગ્યો નહોતો. એવામાં એકાએક રમણીના બલા વાલી કામદયગ્રાણુ પરચોકવારી થયા.

આ બનાવથી રમણી બીજી વખત આધાર વીનાની થઈ પડી. પરંતુ હવે તો તેણી લાખકંઠમરે પહોંચેલી હોવાથી, તે જાણની મૃત્યુક્રિયાઓ પુરી થયા બાદ, પોતાની મીલકતની દેખરેખ તથા જવાબદારી પોતાને માથે લઈ જીવી રહેવા લાગી.

આવી રીતે પોતાની મીલકત પોતાના હાથમાં આવ્યાબાદ, રમણી તે મીલકતનો સદુપયોગ કરવા મંડી. પહેલાં તો બે લાખ રૂપિયાની રકમ ખર્ચો ગરીબ તથા દુઃખથી પીડિતા લોકો માટે એક હોસ્પિટલ તથા ધર્મશાળા પોતાના ગામમાં બંધાવ્યાં. અને તેનું નામ ‘રૂઢમણીકુમારપ્રસાદ’ એવું રાખવામાં આવ્યું. પછી શ્રીરામપુરની આસપાસના ગામડામાં તેણીએ તથા તેણીની માએ એક કુપડામાં રહી દુઃખી દિવસો ગુજાર્યા હતાં, તેની પાદગીરીમાં તેજ જગ્યાએ એક એવી સંસ્થા ખોલી કે જ્યાં દુઃખી તથા નિરાધાર માણસોને રહેવાને માટે ગોઠવણ કરવામાં આવી. આવી આવી અનેક રીતે તેણીએ પૈસાનો સદુપયોગ કરવા માંડ્યો.

(અપૂર્ણ.)

ગીતાંજલિ.

આનંદ યજ્ઞે નિર્મનજ્ઞ—કાવ્ય ૪૫ શું.

જગતે આનંદ યજ્ઞ યતાં અમતે નિર્મનજ્ઞ

ધન્ય ધન્ય ધન્ય માનવ જીવન.

ધન્ય ધન્ય (૨)

ચક્ષુ રૂપે વહાણપૂરે, બેટીઃ હર્ષ હરી ધૂરે;

આલાપ વેદના ઘેભે, મગ્ન હૈયું મુણી સૂરે.

યજ્ઞે આનંદ (૨) બંસી આ...જગમ

જાતે જાતે ગાતાં...પ્રાણુ હસી જામ

આત્મારે શો સમો આ છે ? વિનંતિ કરીએ અમે;

જયધોરે ગર્જના વાળી, સંભા દેખી સહુ જશે.

જગતે આનંદ યજ્ઞ યતાં અમતે નિર્મનજ્ઞ;

ધન્ય ધન્ય ધન્ય માનવ જીવન.

ધન્ય ધન્ય.

કનુ અને કાન્તા

થાને

આજકાલનો મુધારો કે રમણીય ભંયંકરતા ?

(લખનાર—ગોકલદાસ વલ્લભાણી વ્યાસ.)

આજે જન્મદિવસનો દિવસ છે. આજે મહાન પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનો જન્મદિવસ હોવાથી ઘેર ઘેર આનંદ ઉત્સવ થઈ રહ્યો છે. ભોડોનાં ટોળેટોળાં દેવમંદિરે ઘડીન કરવા જાય છે. ભાવિકજનો આરથાથી શ્રી પરમાત્માનું ભજનકીર્તન કરી રહ્યા છે. અને નમરજનો વિધવિધ જાતના આનંદમાં અને મોજમજામાં દિવસ ગાળે છે.

પ્રિય વાંચક ! મહાલક્ષ્મીપરના “કૃષ્ણવિલાસ” નામના બંગલા તરફ નજર કરે ? સ્વર્ગીય રૂપવાળી, સંસારના મુધારાના લમણમાં ધસડાતી, બોસ્ટોકના છુટ, ચરમા, અને રેશમી છત્રીવાળી એક નાણુક સ્ત્રી બંગલાનાં પગથીઆંપર ચઢતી આપણી નજરે પડે છે.

“કાન્તા બહેન ઘરમાં છે, કે ?”

બંગલામાં પ્રવેશ કરનાં તે રમણીએ પુછ્યું ?

બંગલાના દારની જમણી બાજુની એક ઓરડીમાં એક સુંદર સ્ત્રી પોતાની જુદવચની સાસુને માટે કુકની માળા* મુંચતી હતી. તેના કપાળમાં સોબાગ્ય કુંકુમનો ચાંડલો હતો, અંગપર મલમલની સફેદ સાડી પહેરી હતી, તેનું રૂપ સ્વર્ગની અપ્સરાને પણ લજ્જે તેવું હતું, તેનું નામ કાન્તા હતું.

ઓરડી તરફ કોઈના આવવાનાં પગલાંનો ધસારો સાંભળી પુષ્પમાળા લાયમાં રાખી બારણાં તરફ જોયું. આવનાર સ્ત્રી ખૂટ સાથેજ ઓરડીમાં પ્રવેશ કરશે તો બહુ હોવાઈજશે. એવા વિચારથી હાથમાંની અધૂરી માળા

હાથમાં રાખી મંદસ્થિત કરતી તે બોલી “કોણ કનુ ? આજ તો તું કાંઈ આ તરફ નીકળી આવી ? પેલા કોચ પર બેસ. હું આ માળા પૂરી કરી હમણાં આવું છું.”

“વોટ નોન્સેન્સ હમખમ-ધરે આવનારનું સન્માન કરવાનું મુકી માળા કરવામાં જાણે વધુ મહત્વ હોય તેમ અને કોચ બતાવી જાણે કોઈ માંગણ બીખારી અથવા ચાકર આવ્યો હોય તેમ મારા સામું પણ જોયું નહીં અને પોતે ફૂલ ગુંથવામાંજ રોકાયાં.” કનુ બખડતી બખડતી કોચ પર બેઠી.

“કાન્તા વહુ ! કાન્તા વહુ.” બંગલાની અંદરના દરના ભાગમાંથી કોઈ વૃદ્ધ સ્ત્રીનો અવાજ આવ્યો. “માળા તૈયાર થઈ હોય તો લઈ આવજો સમો થયો છે.”

“હાજી, લાવું છું.” નમ્રતા અને વિનયથી જવાબ આપી કાન્તા તૈયાર કરેલી ફૂલની માળા લઈ અંદરના ઓરડામાં ગઈ.

દિવાનખાનામાં કોચ પર બેઠેલી કનુ હડપચી પર હાથ મુકી આ શબ્દો સાંભળી વિચાર કરવા લાગી. “અરે ! બિચારા કાન્તા બહેનની કમબખ્તી પુરેપુરી છે. છતે નોકર ચાકર ફૂલ ગુંથવાં, વળી પેલાં એમનાં સાસુજીએ બોલાવ્યાં કે હાજી-આવી, કરતાં ચાકરડીની માફક તરત ઉઠી ઉભાં થયાં. હું સગી માતી જણી બહેન મળવા આવી તો મને સત્કાર કરવો મૂકી કોચ પર બેસાડી રાખી ચાલ્યાં ગયાં.

થોડીવારે સાસુજીને ફૂલની માળા આપી કાન્તા આવી. પોતાને આટલો વખત બેસી રહેવું પડ્યું તેથી કનુનો મીઠાઈ ગયો. કાન્તા આવનાંની સાથે કનુએ ગુસ્સામાં ચલાવ્યું.

“અર્ધો કલાક સુધી, મને અહીં બેપ્રાડી રાખી તમે ઘરમાં રોકાઈ રહ્યાં, મારે ‘હાફ-પાસ્ટ-શર’નું ‘એપોઈન્ટમેન્ટ’ છે. નમારે હાઈ સોસાયટીમાં જવાનું નહીં એટલે કંઈથી ‘એટ્રીકેટ’ સમજે નહીં. “હાઉ દાર સુઝ આઈ વેઈટ ફોર યું ?” વોટ રોજ આઈ સે કે માઈ ફ્રેન્ડ ?”

કાન્તા—બહેન તું યું બોલે છે, તે હું સમજી શકતી નથી. મારાં વડીલની આજ્ઞા થઈ એટલે મારે જવા સિવાય બીજું નહીં. તું જરા ગુજરાતીમાં કહે તો તારી આજ્ઞા તી થઈશ.

“મારે હમેશાં એવા સર્કલમાં ફરવાનું હોય છે. કે ઇંગ્લીશ જેની ગુજરાતી બાપા અમારા સર્કલમાં વપરાય છે. હું તો ત્રણ ચોપડીએ બણી છું પણ લેડી કઢાકા બઢાકા ખીલકુંલ ઈંગ્રેજ બણ્યાં નથી. તોપણ તેઓનું બોલેલું તમે સમજી શકો નહીં. કારણકે ગુજરાતી બાપામાં ઈંગ્રેજ શબ્દો ધુસાડવાને આનકાલની ફેશન છે. પણ હો હવે હું જઈશ, મને મોહું થાય છે. કનુએ પોતાના સર્કલનું કાન્તાને બાન કરાવ્યું.”

“હવે જવાય છે. જોતી, હમણાં એ પણ આવતા હશે. તે મને મલીનેજ જાશે” કાન્તાએ કનુનો હાથ જાલી તેને બેસાડી.

“જે’ન તમે તો છેક જુના જમાનાનાંજ રહ્યાં. એ કહેવાની તરદી લીધી ત્યારે મી. કૃષ્ણદાસ કહ્યું હોત તો શું કાંઈ પાપ લાગત. મી. કૃષ્ણદાસને હું જાતેજ કહીશ કે તમને કાંઈક સુધારે. મારી એપોઈન્ટમેન્ટ મીસ—અરે છુટી મારો મક્કવા જવાનો વખત જતો રહેશે પણ કાંઈ નહીં. લેડી કઢાકા બઢાકાને લખી જણાવીશ કે જરૂરી કામસર રોકાવાથી એક કલાક પછી આવીશ. પણ આજ તો મી. કૃષ્ણદાસને તેમની વકીલાતવડે તમને અપકુ ડેટ ફેશનના સુધારામાં લાવવા સુચવીશ. મારા જેથી ઉંચાં મંડળમાં ફરનારીની જે’ન જંગલી જુના વિચારની ખીન કેળવાયલી રહે તે સાફ નહીં. હાલો ત્યારે મને દાગળ પેન્સીલ આપો હું લેડી કઢાકા બઢાકાને ચીઠ્ઠી લખી મોકલું.” કનુએ કાન્તાના “એ” શબ્દ ઉપર બાપણુ આપનાં લેખન સાહિત્યની માગણી કરી.

“જુઓ પેલા ટેબલપર ખડીઓ કલમ છે. પણ ખડેન તું મને બિન કેળવાયલી કેમ કહે છે? શું ઈંગ્રેજ બે ચાર ચોપડીઓ બણવાથી કેળવાયલાંની ગણતરીમાં ગણાતાં હશે? જુના વિચારોવાળાં તે જંગલી અને અબણુ જણાતાં હશે? નવાને વખાણવામાં અને જુનાને વખોડવામાં કેળવણીનો સમાવેશ થતો હશે? જરૂર વિચાર કરી જો. એક નજીવી ઈમારતનોજ દાખલો જો, આગ્રાનો તાજમહેલ, સરખેજનો રોઝો, સિદ્ધપુરનો રૂદ્રમાળ ઈત્યાદિ જુની ઈમારતો કેટલાંક સૈકાઓ થવા છતાં તેનો ગૌરવ જણાવતાં હાલ પણ હસ્તી ધરાવે છે. ત્યારે તમારા નવા જમાનાના નવા કેળવાળા નવી કારીગરીના નવા બંગલા-લાખો અને કરોડોના ખર્ચે બંધાયેલી નવી ઈમારતો નવા રિવાજની નવી ટાપટીપ છતાં પુરીપાંસરી નથી થતી ત્યાં

બીંતોમાંથી ફાટેલી મિનારામાંથી બાગેલી અને પાયામાંથી લચકેલી ઝંજીર છે. કહો! ત્યારે તમારું નવું સાઈ કે અમારું જૂનું. બહારથી સુશોભિત પણ અંદરથી સડેલા નવા કરતાં અમારું મક્કમ અને ધરખમ જીવું હજાર ગણું સાઈ. તમારા સર્કસર્કસમાં હરવા ફરવા અને હવા ખાવા કરતાં અમારાં ગૃહકાર્ય અને કુકુંબ કલ્લોલ અમને માનસિક અને શારિરીક બળ વધુ આપે છે.” કાન્તાએ જીવનની ઉત્તમતાનું સમર્થન કર્યું. “ચાલો, મને એકવાર ચીઠ્ઠી લખી મોકલાવી આપવા દો, પછી હું તમને ખરાબર જવાબ આપીશ.” કનુએ ચીઠ્ઠીની અગત્યતા જણાવી બંને જણાં ટેબલ આગળ ગયાં કનુએ લેડી કાઢાબડાકાને શુભરાતીમાં ચીઠ્ઠી લખી છ વાગે આવવાનું જણાવ્યું. ચીઠ્ઠી બંધ કરી કોચમેનને બોલાવી ચીઠ્ઠી મોકલાવી આપી. તેટલામાં સરસ્વતિએ રૂપાના વાડકામાં મ્હા લઈ આવી પાસેના સ્ટુલ ઉપર વાડકો મુક્યો.

“અરરર! વાડકો તો તપી ગયો છે” વાડકાને હાથ લગાડતાં ગરમ લાગતાં કનુએ હાથ હલાવતાં કહ્યું. “આના કરતાં ફેન્સી ચીનાઈ કપ રકાબી રાખો તો શું ખોટું?”

“જેને ખૂંદેન, એમાં પણ તમારા અમારા નવા જીવનનો મતભેદ અમારા હિંદમાં પ્રાચીન સમયમાં કંગાલ દરિદ્રિ પણ ધાતુ પાત્ર રાખતાં, જ્યારે હાલના મવા સુધારા જર્માનામાં શ્રીમંત રાજા મહારાજાઓથી માંડીને હજાર, ધોળી અને ઢેકના ઘરમાં પણ માટીનાં ખંડ અને સાસુન ઘણ ગયાં. શ્રીમંતોને ત્યાં ખંડ સાસુન ૫૦-૧૦૦ રૂપીઆની જોડીનાં હોય તો ગરીબને ત્યાં અઢી આનાનાં હોય પણ એનાં એ દીકરાનાં વાસણ પડે કે ટુટી જાય, પૈસા પાણીમાં જાય અને કઠાવ્ય ઘરમાં હોય અતઃ જરૂર પડે વેચવા જાય તો રૂપીઆના બે આને પણ કોઈ રાખે નહીં. તેના કરતાં અમારાં ત્રાંબા પિત્તળ અગર રૂપાનાં વાસણ શું ખોટાં કે ખપ પડે જવાબ તો આપે? આ જ્યારથી આપણા હિંદવાસીઓ દીકરાનાં રામપાતરમાં ખાતા અને તે એકાં રામપાતરને સંઘરતાં થયાં છે ત્યારથીજ અમારા ભારતવર્ષની હુદ્દા થવા માંડી છે. અને જેને તમે સુધારો કહો છો તે સુધારાના પ્રવાહમાં ધાતુપાત્રો ઘસડાઈ જશે અને શોકરો હાથમાં રહેશે એવી ભારત નિવાસિયોની સ્થિતિ આવશે.” કાન્તાએ ધાતુપાત્રના લાભને સૂચવતાં કહેવાતા સુધારાનો ટાણો માર્યો.

“પણ ફેસલીટી-અંદ-સરળતા કેટલી. ચ્હા તરત દંડી થાય, હાય ન હાએ, ગરમાગરમ પી પણ શકાય; અને વાસણુ પણ તરત ધોવાઈ સાફ થઈ જાય. તમારા વાડકામાં તો ચ્હા હર્ષા પછી ત્રણ કલાકે ધાતુ દરશે. એટલે ચ્હા તો માટલીના પાણી જેવી થઈ જશે.” હતુએ રામપાનરનો લાભ બતાવ્યો.

“દીલગીર હું કે મારે ત્યાં ચીની રકાબી પ્યાલા તો નથી; ખાશી કહે તો કુંભારના ઘરનો રામવાટકો આપું તેમાં પી.” કાન્તાએ હાસ્ય કર્યું.

“પણ આ વાડકાથી ચ્હા કેમ પીવાશે, અમચાથી પીતાં મારી સાડી બગડશે. કાંઈ રકાબી તો મંગાવો” હતુએ મનમાં ખીજાઈ કહ્યું.

કાન્તાએ સરસ્વતિને લુકમ કરતાં સરસ્વતિ રૂપાની બે રકાબી લઈ આવી તથા કાન્તાના કહેવાથી વાડકામનો ચ્હા રકાબીમાં નાંખી ફારી ખીજામાં નાંખી હતુને આપતી ગઈ. ચ્હા પી લીધા પછી કાન્તાએ હતુના હાથ ધોવડાવી પાન સોપારીની તાસક મુકી, તેમાંથી માત્ર ઇલાયચીના બે ઘણા લઈ હતુએ ખાધા ત્યાં ઘડીઆળમાં પાંચના ટકોરા થયા.

“બહેન ! હવે કૃષ્ણદાસ તો આવ્યા નહીં. મારે છ વાગે તો લેડી કઠાકાબડાકાને ત્યાં જવું જોઈએ.” હતુએ ઘડીઆળના ટકોરા ચતાં કહ્યું.

“ત્યાં એટલું બધું રું જરૂરી કામ છે ?” કાન્તાએ પૂછ્યું.

“એ તમને કહ્યું ને કે આજે જન્માષ્ટમિ છે એટલે રાતનું જાગરણ કરવા ત્યાં જવું છે.” હતુએ જવાબમાં કહ્યું.

“તે પારદીને ત્યાં જાગરણ કેવું ?” કાન્તાએ શંકા કરી.

“ત્યાં મીસીસ ઘુનગૌરી અને જુખંડી આવનાર છે, તેમ લેડી કઠાકા-બડાકા પણ રમવાનાં શોખીન છે. વળી આજ જન્માષ્ટમિનો દિવસ હોવાથી સર ખાપરીઆના તરફથી મને પણ પરવાનગી મળી છે એટલે છકાપંજના દાત્ર રમશું તે મજા પડશે. હું તમને પણ બોલાવવા સાફ જ આવી હતી કે સુધરેલા સર્કલમાં તમે ફરતો ચાઓ અને જાગરણ કરવાને બહાને આજકાલ તમારું ખીજતું જાગ્ય અજમાવો તો એક પંથ ને દો કાજ થાય.” હતુએ પોતાનું આવવાનું કારણ રપટ ગુજરાતી ભાષામાં જણાવ્યું.

શું કાઠીઆવાડના ગામડામાં રહેનારી ગરીબ માળાપની ગરીબ દીકરી સર જેવા મોટા માણસને પરણી સત્યાનાથીઆ જુગારના ખાડમાં પડવા ? બહેન, વિચાર કર. તું કોણ માળાપની દીકરી, કેવા પ્રતિષ્ઠિત પુરુષની પત્નિ ? તું બાળક છે. નવા જન્માનાના કહેવાતા સુધારાના વિધાયતી વેશ કાઢવામાં મેં તને રોકી નહીં. તારી મરજી મુજબ હરવા ફરવામાં મેં તને રોકી નહીં. પણ આ જુગારમાં તારું, તારા કુળનું, તારા પતિનું, તારા સગા-સબંધી સવળાનું સત્યાનાથ વળી જશે, આખરના કાંકરા થશે, અને અનિદ જુગારના પ્રતાપથી અનિતિના અનેક માર્ગ લલચાવશે-ફસાવશે. માટે એ રસ્તેથી દૂર રહેજે-એમાંજ તારું બહું છે.” કાન્તાએ શિખામણ દીધી.

“બહેન તમે તો બહુ ઘસ્ટ ચાલ્યાં. મને ગરીબ માળાપની દીકરી કેમ કહો છો ? આપણા બાપુને તમારા દસહજાર રૂપીઆ મહ્યા અને વળી મારા સર ખાપરીઆએ તો રૂ. ૨૦૦૦૦) રોકડા આપ્યા. તે ઉપરાંત વળી અમારી કોમીનની પેઢીના મુનીમ તરીકે સ્વતંત્ર કારભારી નિમ્યા છે એટલે આજકાલ તો તેઓ પણ મોટા કોમીનના ચાકુદાર છે. તમે જુગારમાં મોટા મોટા દોષ બતાવો છો પણ કહો જોઈએ ધણાએ શીગંત શેઠીઆઓ પુનાની રેસ અને મહાલક્ષ્મીની થોડોડોડની ઘરોમાં શું કામ જાય છે ? ધણાએ રાવ બહાદુર, ખાન બહાદુર, સર, નાઇટ અને ધનિક ઈંગ્લેન્ડ, મુસલમાન, પારસી અગર હિંદુ બીલીઅર્ડ્સની મુલાકાત લેતા કેમ જણાય છે ? શું એ બધાનાં નામને મેલ લાગતી હશે કે ? ના, તેના તેજ માનમર્ત્યામાં ફાઇટીન, મોટોર અને જુમમાં ફરે છે. તમે તો અમસ્તાં વાતવાતમાં બીહો છો. તેમ આપણે ક્યાં રોજ રમતું છે. આજ તો જાગરણ છે એટલે ચાર દાવ રમશું. હજાર બેહજાર જશે અથવા દસ વીસ હજાર મળશે.” કનુએ મોટા જુગારીના મોટા દાખલા આપી બાપની આખર પણ બેગા બેગી બતાવી.

“બહેન ! તું હજી નાની છે. પુત્રીના વેચાણથી પ્રાપ્ત કરેલા પિતાના પૈસાના અગથી તારો દેહ બંધાયો છે તેથીજ તારી નાદાન શુદ્ધિ તને અવનતિનો માર્ગ બતાવે છે. તેથીજ ખરાબ માર્ગમાં પળતા મોટા મનુષ્યોના દાખલા તારા મનને લલચાવે છે, અને તેમનાં ચરિત્રોને અનુસરી તું પણ અનુચિત બંધાર વિધવામાં પ્રવેશ કરવા દલીલો દરજાવે છે. પણ જો મહાન ચક્રવર્તિ રાજા શુધિશિર જુગાર રમવામાંજ ધર્મને ચૂકી ગયા,

રાજપાટ ભાઈભાંડુ બધાને હારી બિખારી થયા. અરે એટલુંજ નહીં પણ આખરે મદ્ય સતિ ભગવતિ દ્રોષદિને પણ જુગારના દાવમાં મુકવા અનિ-
તિમાં ઉતરી નિતિને ચૂકી ગયા, અને આખરે રાજ્યમહાલયવાસી વનવાસી
બીખારી થયા. તે પણ માત્ર ચાર દાવમાંજ તો તારે તો આખી રાત રમવું
છે. કુમાર્મના વ્યવહારમાં પરમાત્માના પવિત્ર જન્મોત્સવના આનંદનું ભગવત
કરવું છે. બહેન ! એ વિચાર કાઢી નાંખ, માફ કર્યું માન. ચક્રવર્તિ સાર્વ-
ભૌમરાજની સ્થિતિ જુગારે ખરાબ કરી છે તો તારું શું ગયું છે ?”
કાન્તાએ પુરાણના દાખલાથી કનુને સમજાવવા માંડી.

“એહ ! એ સુધિષ્ટિરની વાતતો તમારા પુરાણનાં ગપ્પાં.” સુધરેલી
મડમડીએ પુરાણનો દાખલો અમાન્ય દ્યો.

“વાહ ! વાહ ! કન્યાવિક્રયના દુષ્ટ દ્રવ્યથી પોપાયલા દુષ્ટ દેહનો
દુષ્ટ ચમત્કાર જણાયો.” કાન્તાએ નિઃશ્વાસ નાંખ્યો. બહેન ! પ્રાચિન ઇતિહાસોનાં
પ્રમાણથી નિતિના માર્ગ દર્શાવનાર પુરાણના જ્ઞાતાં તને ગપ્પો જણાય
છે ? જુગારના જુદા રાક્ષસે અથવા સુધારના શુષ્ક પંખને તારી મતિને
આટલી બધી જડ કરી નાંખી છે ? જુગારના વિચાર માટે પુરાણના જન-
રણના પ્રમાણને માન્ય કરીશ સારે સુધિષ્ટિરના જ્ઞાતાંને ગપ કાં ગણીશ ?
અરણ્ય તને કદાચ ખબર નહીં હોય પણ અહીંઆં-મુ’બઈમાંજ ચહેરમાં
નામાંકીત ગણાતો, પ્રતિષ્ઠિત મનાતો, સરકારમાં પણ માન પામેલો રોકીયો આ
જુગારનીજ મો’કાણથી આપધાત કરી, કેટલીક રાંડિરાંડો અને ગરીબ
ગરબાને પાવમાલ કરી, કેટલાક શ્રીમંત રાહુદારોની પેટીઓ બંધ કરાવી
કરેલાં કર્મેના જવાબ આપવા કિર્તારની દરબારમાં ચાલ્યો ગયો. આ તારાં
માનનિય પ્રમાણુજૂત છાપાં અને ચોખ્ખાનીયાંમાં ઘણીવાર વાંચવામાં આવ્યું
છે કે પવિત્ર આવણ માસમાં પવિત્ર કર્મેને દૂર મુકી જુગારની બહેલીમાં
ફસેલી ઘણીએ બાટીયાણી, વાણીયાણી, આઠાણીઓએ આપધાત કરો કુળને
અથ લગાડયો.

બહેન ! વિચાર કર ! વિચાર કર !

આ બોલતાં કાન્તાનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. મો’ટી બહેનને રોતી વ્લેધ
કેનું પણ મદ્દગદ્દ થઈ કાન્તાને ગળે વળગી. “મો’ટી બહેન ! તમે રૂવો નહીં.
હું જુગાર નહીં રમું.” કાન્તાનાં આંસુ લુછનાં કનુએ કહ્યું. તેટલામાં એક થોડાની
જૂમ ગાડી કમ્પાઉન્ડમાં આવી બેઠી. “હો મી. કૃષ્ણદાસ પણ આવ્યા.”

કતુએ દાર તરફ નજર કરી કહ્યું. અને પોતે દાર આગળ જઈ કૃષ્ણદાસ સાથે શેકહેન્ડ કરવાના ધરાંધાંથી હાથ લંબાવી બોલી “હલો મી. કૃષ્ણદાસ તમને જી. પી. થવાનું માન મળ્યું તે બદલ હું તમને મુનારકબાદી આપું છું.” “કોણ ? કતુ ? જય શ્રીકૃષ્ણ ” કતુના લંબાવેલા હાથ સાથે હાથ ના મેળવતાં પોતાના બે હાથ બેડી કૃષ્ણદાસ સોલીસીટર ઉભા રહ્યા. પ્રિય વાંચક ! કૃષ્ણદાસે બે હાથ બેડ્યા છે; કતુ હાથ લાંબો કરી ઉભો છે. કૃષ્ણદાસને જય શ્રીકૃષ્ણ કરી અને કોમળાંગી કતુના લંબાવેલા હાથ મારે દયા ચાહી હવે આપણે અટકશું.

શ્રી.

સુખોદક પ્રશ્નોત્તરમાલા.

હરિણી છંદ.

જગતપતિ હું વંદું પ્રેમે, નમી નમીને તને,
નિરમળ મતિ આપે શબો, દયા કરીને મને;
સકળ જડતા ટાળી ભારી, કૃપામૃત પા મને,
પ્રતિપક્ષ પ્રભો તું દર્શાવે, સુનીતિજ સર્વને.

અનુષ્ટુપ.

અમે તો દીનને રોક, તું છે ઈશ મહાપતિ;
સંસાર દશેશ મહિયો છોડાવે હે જગતપતિ.

હરિણી છંદ.

હર ! હર ! ગુરો, હૃદય હું તો, જવાબિંદ વળે ખાં
શરણ મુજનું ઠોઠે આહીં અપાર જળ અરે ?
કવણ મુજને તારે પારે, કૃપાળુ ગુર હવે,
વિપગ દુખથી હું ઘેરણો ખરેખર આ સમે ?

અનુષ્ટુપ.

કૃપાળુ આપ છો માની, અમાની બાળ હું અરે !
હૃદય હું સિંધુ કલ્લોલે, જતાયો શરણું મને.

ઉત્તર

હરિણી.

સકળ જગ આ પેદા કીધું ખરેખર જ્ઞેમણે,
વિવિધ ગુણથી રંચ્યું જેણે વળી જગદેવને;
પ્રલય સમયે પાણું જેમાં સમાય અગમ્ય જે
પરમ પ્રભુ તે નૌકા તારી નિરંતર જાણજે.

અનુકૃપ.

પ્રશ્ન

શુરશ કાણ બંધાયો, વળી મુક્તજ કાણ છે ?
કહોને નાથ શું નદે, શું વળી સ્વર્ગધામ છે ?

હરિણી.

ઉત્તર

સકળ દુખથી બંધાયો છે સદા વિપત્તી નર,
વિપત્તિ વિપત્તી છૂટ્યો છે તે વિમુક્ત સુખી નર;
નરક નિજની કાયા જેમાં જલુ દુરગત છે,
અધિક સુખદા—તૃણા કેરો વિરાગજ સ્વર્ગ છે.

અનુકૃપ.

પ્રશ્ન

સુખેથી કાણ સુવે છે, જામે છે કાણ હે શુર ?
ચતુરને કાણ છે મિત્રો, જતાવો શ્રેય માહર ?

ઉત્તર

પરમ સુખમાં પોટે જોઓ સમાધિ ધરી સુએ,
જરૂર જન તે જામે, જેને વિવેક શુભાશુભે;
વિપત્તિ નિજની ઇન્દ્રિયો છે બંધકર સત્તુઓ,
જટ બની રહે મિત્રો સાચા યતાં વચ ઇન્દ્રિઓ.

અનુકૃપ.

કાણ છે રંકને શ્રીમાન, અમૃતથી સુખદાઈ શું ?
જીવતાં જાણવો કોને મરેલો જગમાં પારે ?

હરિણી.

અધિક ઉરમાં તૃણા જેને સદા નર રંક તે,
અધિક ઉરમાં જે સંતોષી સદા ધનવંત તે;
પૌપુષ રસથી મીઠી જાણો નિરાય તરંગોણી,
આરર જગમાં જીવે તોયે મરેલ નિરૂધામી,

અનુકૃપ.

હરો શો પાપ મંસાર, મોહ શો મદિરા સમો;
મહા અંધો જાણવો કોને મૃત્યુ શું મુજને કહો ?

હરિણી.

મમત જનને બાંધે જોરે, સદા દદ પાપથી,
જરૂર નરને મોહે નારી, અધિક સુરાપકી;
મદન વચ જે યાયે તે છે, ખરેખર આંધળો,
આપણ અરે જે પોતાનો, મળો મરણાં સમો.

- અનુષ્ટુપ. ગુરુ છે કોણ હે દેવ, શિષ્ય સાચોજ કોણ છે ?
મહોટો રાગ શું નાય, તેનું આપણ શું હશે ? ૧૪
- હરિણી. દિત તણી દિયે શિક્ષા જોઓ, ખરે ગુરુદેવ તે,
નિજ ગુરુ તણી સેવા સાધે, ખરેખર શિષ્ય તે;
ભવજ ગણવો વ્યાધિ મોટો આરે જન સર્વને,
તદપિ હણવો હોયે વ્યાધિ, બળે ભગવંતને. ૧૫
- અનુષ્ટુપ. ધરેણું કેયું હશે સાફ, શ્રેષ્ઠ તીર્થ કયું હશે ?
તજવા યોગ્ય શું દેવ, સાંભળવાનું શું ઘટે ? ૧૬
- હરિણી. મનહર અલંકારો જાણો, સદૈવ મુશીલને,
સરસ સૌ તીર્થોમાં જાણો, સદા મન શુદ્ધને;
પરધન તજ્યે નિત્યે ભાષ, તજ્યે પરનારને,
ગુરુવર તણાં ને વેદોનાં, મુણે સદુ વાક્ય જો. ૧૭
- અનુષ્ટુપ. અલ્પ પ્રાપ્તિ તણા હેતુ, યાચા હે ગુરુદેવ છે ?
વસુધામાં વળા દેવ સાચા સંતજ કોણ છે ? ૧૮
- હરિણી. મુશીલ જનની સંગે રે'વું પરાર્થપણું ધરા,
સતત મનમાં રહેા સંતોષી, વિચાર હરે ધરા;
નર્થો નર્થો નથી પ્રીતિ જોને જરા વિષયો પરે.
પ્રતિષ્ઠા શિવે નિષ્ઠા જોની સદા શુભ સંતને. ૧૯
- અનુષ્ટુપ. પ્રાણીને તાવ છે ચાને, મૂર્ખ માનવી છે કયું ?
કરું શું નિત્ય હે દેવ, જીવવું કહેવાય શું ? ૨૦
- હરિણી. પ્રભજ બળતી ચિંતા, ચિત્તે ભયંકર તાવ છે,
મૂરખ ગણવો તેને, જોને હરે ન વિવેક છે;
કર નર સદા ભક્તિ પ્રેમે, પ્રતિષ્ઠા ધરની,
જીવન ગણવું તેને, જોમાં નહિ જર્મો દોષની. ૨૧
- અનુષ્ટુપ. બધાથી અધિકો ચરો, કોણ કહેવાય હે ગુરો ?
ઝાલો તથા મહાધીર, કોને સમજુદિ કહો ? ૨૨
- હરિણી. કુસુમ શરથી મર્મસ્થાનો હણાય ન જોડનાં,
શુરવીર ખડો જાણો તેને ખરેખર વિશ્વમાં;
સમમતિ તથા ઝાલો ધીરો, ગણાવજ તે સદા,
નિરર્પો લગના મોહો નાંદી જરા મન જો કદા. ૨૩
- લાલજી વીરેશ્વર જાની,

પ્રાસંગિક નોંધ.

હિંદના મહાન દાદા દાદાભાઈ નવરોજીની હો મી જયતિ-ગઈ તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બરના દિવસે ઉજવવામાં આવી હતી. તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બરના દિવસે ચંદ્રચંદ્ર હોવાથી, મુંબઈમાં કેટલાંક મંડળોએ તે તા. ૫ મીને દિવસે ઉજવી હતી. ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી દરવરસની માફક આ સાલ પણ ઉપલી જયંતિ ઉજવવામાં આવી હતી, અને તેમાં આપણાં કપોળ બાલુએ પણ હાજરી આપી હતી. આ સાલ વળા આપણાં નવાં યયલાં કપોળ મંડળ 'ધી યંગ કપોળ ક્લબ' તરફથી પણ હિંદના મહાન પુરૂષ દાદાભાઈ નવરોજીની જયંતિ ઉજવવામાં આવી હતી. પણ આરા એક પરમાર્થી નર અને હિંદ હિતેચ્છુ દાતાનાં ગુણગાન કરવાને બદલે, અપ્રસ્તુત બાબતો ચર્ચવામાં આવી હતી. ખ્રિષ્ટિય ક્રેતેક માટેનાં ગીત ગાવામાં આવ્યાં હતાં, કેટલાંક બાપણો કરવામાં આવ્યાં હતાં. તે બાપણોમાં હિંદના દાદાનો વિષય બાળુએ સુઝી, ન્યાતિની અમુક બેંકિંગો તથા ખીજાં કેટલાંક મંડળો સંબંધી ટીકાઓ કરવામાં આવી હતી. ખીજાની રીકાઓ કરવા કરતાં પ્રસ્તુત બાબતનુંજ વિવેચન અને આત્મ સુધારણાનો વિચાર થાય તો આપણાં મંડળોમાં વધુ સારું કામ થઈ શકે એ નિર્વિવાદ છે.

લગાઈના હિંગામને હીધે લાચારીમાં આવી પડેલાં કપોળ બાળકોનો સવાલ આગળ ધરી, કપોળ ન્યાતને મોકલવા માટે એક અરજી તૈયાર કરી તેમાં સહીઓ લેવાની હિલચાલ, ગયા મહિનામાં શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ અરજીનું શું યયું. તે હજી જાણાયું નથી પણ આ હિલચાલ સંબંધી અમારા વિચારો, અમે ખીજી જગ્યાએ જણાવી ગયા છીએ. અમારા જાણવા પ્રમાણે ખરી વાત તો એ હતી કે અત્રેની શેક જમનાદાસ લક્ષ્મીભાઈ એકાદિજનોમાંથી અમુક દારણને લઈને છ બાળકોને રત્ન આપવામાં આવી હતી અને લગાઈ જમી ઉઠેલી હોવાથી 'લગાઈને હીધે મંકટમાં આવી પડેલાં કપોળ બાળકો' એવી રીતે ઉપલી વાત આગળ લાવવામાં આવી હતી. મજકુર બાળકો લગભગ એક મહિના સુધી આશ્રય વિનાનાં રહ્યાં અને તે દરમ્યાન કેટલીક તરફથી તે મંબંધી બાપણો કરવાનાં ચાલુ રહ્યાં પરંતુ તે બાળકોને રોકાણે પાડવાનું કાર્ય તેમનાથી થઈ શક્યું નહિ.

“ અમેઁ ધરતી ધ્રુવવિશું, અમેઁ ગગન ધ્રુવવિશું । ” એમ કહેવા કરતાં તથ્યબદ્ધ પણ તોડી ખતાવવું તે વધુ સાફ છે. (An ounce of action is better than a ton of talk) અમેઁને મળેલી ખજારો-પરથી અમેઁને જણાવતાં ઘણી ખુશાલી ઉપજે છે કે, કેટલાક પરમાર્થિ ગ્રહસ્થાની વખતસરની મદદથી ઉપલાં છ બાળકોમાંથી ઘણાંખરાં ઠેકાણે પડ્યાં છે. અને તેમાંના એકને શેઠ જમનાદાસ લક્ષ્મીભાઈ કપોળ ઓફિસે જમાં પાછું લખલ કરવામાં આપ્યું છે. બહુ બોલવા કરતાં ગુપચુપ સંગીત કામ બજાવવાથી કામની સેવા કેવી સારી રીતે બજારી થકાય છે, તેનો આ એક નહિ જુલો સદાય તેવો ધડો લેવા લાયક લખલો છે.

કપોળ વફાદારી—ખિટ્ટીપતાળ પ્રત્યે કપોળ વફાદારીના વધુ વહેવાર પુરાવાઓ મળતા રહ્યા છે. મુંબઈ ઇલાકા તરફનાં લગાઈનાં સંકટ નિવારણ ફંડમાં શેઠ ત્રિભોવનદાસ વરજીવનદાસે રૂ. ૧૫૦૦). ઓ. શેઠ મનમોહનદાસ રામજીએ રૂ. ૫૦૦૦, અને શેઠ પુરષોત્તમદાસ મંગળદાસ નથુભાઈએ રૂ. ૫૦૦ બધાં છે. તે ઉપરાંત મુંબઈના નામદાર ગવર્નર લોર્ડ વિલિંગ્ડનનાં ધર્મેપતિ લોર્ડ વિલિંગ્ડને ઉમાં કીધેલાં ફંડમાં, લેડી જમમોહનદાસ વરજીવનદાસે રૂ. ૧૫૦, મિસીસ ઈશ્વરદાસ કલ્કમીદાસે રૂ. ૧૦૦ અને મિસ કમળાવતી પુરષોત્તમદાસ શેઠનાંએ રૂ. ૧૦૦ ની રકમો ભરી છે. સંકટ નિવારણનાં કામમાં આપણા કપોળ ભાઈઓ તથા બહેનો મદદનો ઉદાર હાથ લખાવે છે, તે ખુશી થવા જેવું છે. આશા છે કે કામનાં ગરીબોને મદદ કરવામાં પણ તેઓ પોતાનો ઉદાર હાથ લખાવતાં રહેશે.

ઓ. શેઠ મનમોહનદાસ રામજી વોરાને લગાઈનાં ફંડની કારોબારી કમીટીના અને શેઠ ત્રિભોવનદાસ વરજીવનદાસને જનરલ કમિટીના સભાસદ તરીકે નેમવામાં આવ્યા છે. તે ઉપરાંત શેઠ મનમોહનદાસ રામજીને મુંબઈ શહેરમાં હાલના લગાઈના વખતમાં, જુદી જુદી ચીજોના ભાવો નક્કી કરવા માટેની કમીટીમાં નીમવામાં આવ્યા છે. જાહેર પ્રજાનાં લઘાંતાં કાર્યોમાં, આપણા કપોળભાઈઓ આગળ પડતો ભાગ લે, એ એશક ખુશી થવા જેવું છે.

કપોળ સર્વિસક્લીંગ તરફથી અત્રેની શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા પાઠ-શાળાના શ્રીમાન શાસ્ત્રી નરહરિ વિષ્ણુ ગાડસેએ શનિવાર તા. ૧૨-મી સપ્ટેમ્બરને દિને સાંજના ૬ વાગે ‘ દાન ’ એ વિષય ઉપર એક વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. તે દિવસે વરસાદનું જોર વધારે હતું, છતાં કપોળ બહેનો અને ભાઈઓની એક સારી સંખ્યા શાસ્ત્રીજીનું વ્યાખ્યાન સાંભળવાને કાગર રહી હતી.

ખેડકારક મરણ—મધુવાના રહીય ગાંધી હરજીવનદાસ માવજીના પુત્ર ભાઈ જગલાલનાં ૨૨ વરસની બરજીવાન વયે થયલાં મરણના ખંખર આપતાં, અમોને બારે દિલગીરી લેખજ છે. મહુમ ભાઈ જગલાલ એક સારી આશા આપનારા, કેળવણી પામેલા જીવાન હતા. તેઓનાં લગ્ન ફક્ત, બેએક વર્ષ ઉપર થયાં હતાં. તેઓ પોતા પાછળ એક બાળવિધવા અને કુટુંબને વિલાપ કરતાં મુટી ગયા છે. મહુમનો દસમુખો અને આનંદી-સ્વભાવ, વિવેક, હાપણ અને જુદિથી તેઓએ સગાંવહાલાં તથા બહેનો મિત્રમંડળનો ચાહ જીતી લીધો હતો. બે ત્રણ વર્ષથી મહુમ પોતાના ધંધાએ બર્મા ખાતે રહેતા હતા, અને ત્યાંજ તેઓ મોતનો ભોગ થઈ પડવાના હુઃખદાયક ખખર, અત્રે તારખાઈતે ફરી વળતાં તેઓનાં કુટુંબપર આવી પડેલાં હુઃખનો ખાર રહ્યો નથી. પ્રજા તેમના આત્માને શાંતિ આપો !

કપોળ ઝવેરીને પ્રાયશ્ચિત—ઈંગ્લાંડ તથા જર્મનીના પ્રવાસેથી 'બે એક મહિના અગાઉ પાછા ફરેલા કપોળ ઝવેરી, મી. પુરષોત્તમદાસ નંદ-લાલ સંઘવીને પ્રાયશ્ચિત આપી પાવન કરી ન્યાતમાં લેવા માટે ન્યાતે એક કાગળ પસાર કરી, મેથર્સ નાગરદાસ વત્સરાજ જુતા તથા મંગળદાસ ગોપાળજીની કમીટી નીમી હતી જેણે વાસ્કેશ્વરપર બાણગંગા દિનારે મી. પુરષોત્તમદાસને પ્રાયશ્ચિત આપી પાવન કીધા છે, અને કપોળ ન્યાત તરફથી તેઓ સાધનો વહેવાર પાછો ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે. મી. ઝવેરી અત્રે એક કારખાતું ઢિયાળનાર હતા, પણ લગ્નને લીધે, કારખાનાંનું કામ હાલમાં મુલતવી રાખવું પડ્યું છે.

મેથર્સ જમનાદાસ કાંધર્સવાળા મી. જમનાદાસ જગજીવનદાસ મહેતા જેઓ ગયા એપ્રિલ મહિનામાં યુરોપ અમેરિકાના પ્રવાસે ગયા હતા. તેઓ ઈંગ્લાંડ ફ્રાંસ અને જર્મનીનો પ્રવાસ કરી પાછા ઈંગ્લાંડ આવ્યા છે. જ્યાંથી તેઓ દિવાળી પહેલાં અત્રે આવી પહોંચશે એવા ખખર મળ્યા છે.

વગર શરતે સરકારની સેવા બળવવાની વિલાયતના હિંદી બાઇ-ઓએ માગણી કીધી છે. હિંદીઓની આ સ્વદેશાભિમાની અને સજ્જાત દિલચાલની આગેવાની, આફ્રિકાવાળા બણીના દેશબક્ત મી. ગાંધી, મી. સીસ ગાંધી તથા કેટલાક બણીતા ગ્રહસ્થાની સાથ, આપણા જવાન કપોળ, બંધુ ડા. જી. શંકરજી નારાયણ મહેતાએ લેવાના ખખર સાંભળી અમોને ઘણો આનંદ થાય છે. મી. અને મિસીસ ગાંધીની સરદારી હેઠળ વિલાયતના આપણા હિંદીવાનોએ સરકારને પોતાની સેવાઓ કંઈથી શરત વિના અર્પણ

કરવાની માગણી કીધી હતી, જે માટે હિંદી પ્રધાન તેઓનો આભાર માન્યો છે. પણ ત્રણ વરસની લશ્કરી નોકરી બજાવવાનાં બંધનને લઈને હિંદીઓની વેલંટીઅરો તરીકેની સેવા સ્વીકારવાનું બની શકશે નહીં એમ જણાવ્યું છે. આ ઓર્થોડોક્સ લઈને લીધે, હિંદી વિદ્યાર્થીઓને હિંદમાંથી નાણાં મેળવવામાં હીલ ચવાધી તેઓ મુશ્કેલીમાં આવી પડે, તેમાં તેઓને મદદ કરવા માટે હિંદી વિદ્યાર્થીઓનું સંકટ નિવારણ કરવા માટેની એક કમીટી નેમવામાં આવી છે, જેના પ્રમુખ તરિકે ઇડીઆ આફિસવાળા સર કે. જી. ગુપ્તા છે. ડા० જીવરાજને કમિટીના મેમ્બર નેમવામાં આવ્યા છે. ઉપલી કમિટી ઇડીઆ ઓફીસ ખસતી આદ્યતમાં આવી પડેલા હિંદી વિદ્યાર્થીઓ માટે કામ ચલાઉ મદદ મેળવી આપશે.

કપોળ સ્કુલ'સ યુનિયનની એક સભા ગીરગામમાં સર મંગલદાસ હાઉસમાં ગઈ તા. ૬ દીને રવીવારે વિસ્તર કોલેજના સંસ્કૃતના પ્રોફેસર ભક્તકરનાં પ્રમુખપણાં હેઠળ મળી હતી. જેવેળા સર્વન્ટસ એફ ઇડીઆ સોસાયટીવાળા મી. દેવધરે "Institutional Education" ('સંસ્થાઓમાં અપાતી કેળવણી') એ વિષયપર બાપણ આપ્યું હતું. હાલની રકુલો અને કોલેજોમાં અપાતાં શિક્ષણ સંબંધી મી. દેવધરે ટ્રેલોક જણાવવા જોગ વિચારો રજૂ કીધા હતા. મી. મંગળદાસ વિઠ્ઠલદાસ દેવાઈ અને પ્રમુખનાં વીવેચન થયાં બાદ ચડાપાણી લઈ મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

આપણા ધાર્મિક પંથોમાં રમાતો જીગાર અટકાવવા માટે સોશયલ સર્વિસ લીગ તરફથી જીદ જીદ લતાઓમાં પુરપોતે મજા સ્ત્રીઓની જીદી જીદી સભાઓ કરવામાં આવી હતી. સ્ત્રીઓની એક સભામાં જૈન જૈનકુંવર દેવીદાસ ઝીજીભાઈ ઇન્નેર પ્રમુખસ્થાને ખીરાજ્યાં હતાં, અને આવા પવિત્ર તહેવારામાં જીગાર નહીં રમવા સંબંધમાં ધણો સારો બોધ આપ્યો હતો. સ્ત્રીઓની ખીજ જે સભાઓમાં નિસ વિન્યાલક્ષ્મી રણજીદદાસ વોરા તથા નિસ રક્ષમણિ ગોપાળદાસ લાલદાસ તરફથી વિવેચનો થવાનાં હતાં પરંતુ અમુક અનિવાર્ય સંજોગોને લઈને તેઓ તેમ કરી શક્યાં ન હતાં.

મી. મુલજી ભવાનીદાસ બારસાયા સોલિસીટરે ધર્માબાઈ નામની એક સ્ત્રી ઉપર રૂ. ૨૦ હજારના દાગિનાનો વિશ્વાસઘાત કરવાનો આરોપ મુખબના ખીજ પ્રેસિડેન્સી માજિસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં મુક્યો હતો. રૂપાંદિએ જણાવ્યું હતું કે આરોપી સ્ત્રી સાય મારો સંબંધ હતો. અને મારી ધણિ-આણીએ પોતાનાં વસીયતનામમાં એકસ દાગિના ધર્માદા આપવા જણાવ્યું હતું તે દાગિના માટે તેણીને હેરાન કરવામાં ન આવે તે માટે મેં એક

બક્ષીસપત્ર લખી આપ્યું હતું. પણ ને અણપડતા દુખાણને લીધે મેં લખી આપ્યું હતું. ઉપલા દાગીના લઈ આરોપી નાસી ગઈ છે. માછલેટે દાગીના બક્ષીસ આપેલા હોવાથી આરોપી સામેનો વિશ્વાસઘાતનો આરોપ કદી નોખ્યો હતો.

નવા કપોળ એન્જીએટ—મી. નરોત્તમદાસ રણછોડદાસ પારેખ ખી. એ. ની પરિક્ષામાં પસાર થયા છે.

સંસારિક ખનાવો.

કુંડલા-જન્મ-ગાંધી સામંતું સુંદરજીને ત્યાં પુત્રી. ડૉ. પરશુદાસ ભગવાનદાસ મોદીનાં પત્ની સૌ. જોકેર બહેનને પુત્રી. મહેતા હરગોવિંદ હંસરાજને ત્યાં પુત્રી. કાણ્છીયા જુરા ત્રીભોવનને ત્યાં પુત્ર. પારેખ ગંગાદાસ ત્રીભોવનને ત્યાં પુત્ર.

મરણ—મોદી માવજી મોસારજીની વિધવા. ગાંધી પરશુદાસ રણછોડ ઉ. વ. ૨૨, ૧૬ વરસની બાળ વિધવાને વિલાપ કરતી મુકી ગયા છે. દોશી પ્રાગજી ખોડીદાસ બાવનમરવાળાની પુત્ર બહેન ચાંતા.

સીમંત—પારેખ ત્રીભોવનદાસ સામંતના દીકરા ગંગાદાસની વડુંતો.

મહુવા-મરણ—જુસા પુંજ ડોસા ઉ. વ. ૮૦.

સીમંત—જુસા સામંત અમરેશીના મી. બાહુની પત્ની સૌ. કાશીને.

બાબરીયાવાર-મરણ—શંઘવી હરણજી લક્ષ્મીદાસ ઉ. વ. ૫૫.

મુંબઈ-વેશવાળા—શેઠ દારકાદાસ ત્રીભોવનદાસ જાલવજી કમળશીનાં પુત્રી બહેન મંગળાનું વેશવાળા મુરતવાળા મી. રણછોડદાસ લલ્લુભાઈ ખંભાતીના પુત્ર મી. નરવરલાલ વેરે થયું છે.

મુંબઈ-સીમંત—સાવર દુવસીદાસ વિઠ્ઠલદાસના પુત્ર દામોદરની વડું બહીને.

વેશવાળા—જુલહીવાળા જુના જન્મનાદાસ આણંદજીના પુત્ર બાઈ મોહનલાલનું વેશવાળા પાલીતાણાવાળા બાઈ દનવજી નરશીદાસ પારેખની પુત્રી સાથે.

મરણ—મહુમ શેઠ ભીખાભાઈ કલ્યાણજીના બાણેજ.

દેલવાડા-મરણ—ગાંધી વસનજી વીરજીના પુત્ર ત્રીભોવનદાસ. શંઘવી વજારથી ચતુરજીનાં વિધવા બાઈ ધારીબાઈ, મહુમ બાઈ ધારીબાઈના પુત્ર મનોરાદાસે દેલવાડા જાનવર્ધક લાઈબેરીને રૂ. ૪ આપ્યા છે.

જન્મ—ગોરડીયા દારકાદાસ કરસનજીના પુત્ર હરગોવીંદની વડુંતો પુત્ર.

કર્ણિક એગ્યુમિશ્વર.

તાવ માટે અકસિર ઇલાજ.

ગમે તેવો તાવ હોય તે આ મિશ્વરનાં માત્ર ત્રણ ભાગ પીવાથી નાબુદ થાય છે. અજમાવી ખાત્રી કરો.

નાના મોટાં દરેક ગામેમાં એજંટો જોઈએ છીએ.

લખો:—

કર્ણિક ગ્રંથસ

હાદર-મુંબઈ.

મસ્તામાં સારાં પુસ્તકો જોઈતાં હોયંતો

“ગુર્જર ગ્રંથમાળા”ની યોજનાનો લાભ લો.

દર વરસે માત્ર રૂ. ૧ ભરવાથી ૧૦૦૦ પાનાનાં પુસ્તકો ટપાલ વગેરે કાંઈ પણ ખર્ચ વિના ચેર બેઠાં મળશે. અત્યાર પહેલાં સસાર સુખ-સાધન (૫૪ ૧૦૮ કિં રૂ. ના અને (૨) જ્ઞાનોત્તેજક કાવ્ય સંગ્રહ (૫૪ ૨૧૦; કીં રૂ. ૧૦.) એ બે પુસ્તકો “ગુર્જર ગ્રંથમાળા”ને અંગે પ્રગટ થઈ ચુક્યાં છે તે રૂ. ૨ ભરી “ગુર્જર ગ્રંથમાળા” ના એક વરસના આદક યનારને હમણાંજ મળશે અને બાકીના ૭૦૦ પાનાનાં પુસ્તકો પ્રગટ થશે તેમ તેમ પહોંચાડવામાં આવશે.

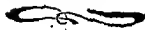
જે શાખામાં ચાલતાં કે બીજાં હરકોઈ ઇંગ્રેજી, ગુજરાતી, મરાઠી, સંસ્કૃત પુસ્તક, સ્કેશનરી વગેરે મુંબઈમાં મંગાવો તેા એમનેજ લખજો. એક વખત અજમાયશ લેવાથી અમારી કાળજી અને પ્રમાણિકપણાની ખાત્રી થશે.

ગુર્જર ગ્રંથમાળા ઓફીસ.

કાંદવાડી ગીરગામ; મુંબઈ-૪

ડી. એન. ઝવેરી

જામનગર, ગાંધી રોડ, પાસે પીટીટમેન્શનલ

ઝવેરાતના તથા સોનાના દાગીના
ચોરડરથી બનાવનાર તથા વેચનાર કારીગરો-
રને ઘેર નંગો બેસાડવા મોકલશું. જુના સો-
નાના તથા ઝવેરાતના દાગીના રીપેર કરનાર
તથા જુના દાગીનાને નવા જેવાં પોલીશ
કરનાર. માતીના દાગીના બાંધનાર તથા
ચાંદી સોનાનાં ગીલીટ કરનાર.

ઠે. ગ્રાંટરોડ સ્ટેશન પાસે, પીટીટમેન્શનલ.

મુંબઈ.

જ્યાં જુઓ ત્યાં એનું એ

કુસુમમાળા

તેલ!

કાશળુ એ છે કે, કેટલાંક ગાસતેલ જેવાં
પદાર્થોમાંથી બનતાં ઉપલકીયાં રાસાયણીક
તેલોથી કંટાળીને, બધાં લોકોએ હવે અમારાં
જીનાં અને બાણીતાં કુસુમમાળા તેલ
પર ફરે રો પાડ્યો છે! આ તેલ જાલને
વધારીને કાળા સુંવાળા અને અકચરીત
કરે છે અને પાછું મગજને ઠંડક આપી
માંથાનો દુખાવો દુરં કરે છે, મોટી જાટ-
લીની કી. રૂ. ૧) નાની જાટલીના રૂ. ૦.૫૦
એક આનાની ટીકીટ મોકલી સેમ્પલ મફત
મંગાવો.

કે. એ. નારણજીની કું.

જનરલ ડોમેકોનીસ્ટસ તથા ડ્રીસન અને ઇલેક્ટ્રીક
લાઇટ મરચન્ટ ૨૭ કાલજાદેવી રોડ, મુંબઈ નં. ૨

શા. તાપીદાસ મોનજી.

ચોખ્ખી ગામડી ચાંદીના બટન, છેડા, બે ટપકીનાં નેવર,
તોડા, વિગેરે તરેહ તરેહના શ્રેનંસી દાગીના તથા
વાસણો બનાવનાર તથા વેચનાર.

એકવાર પધારી ખાત્રી કરવી.

બહારગામના ઓરડેપર તુરત ધ્યાન આપવામાં
આવશે.

ઠે. સુતારચાલ-મુંબઈ.

દગાખોર નકલીઓ કેણુ? એક ચેલેજ.

ખરી બાદશાહી ચાકુતીનો રજીષ્ટર નંબર ૨૨૦ છે.
અને તેના બનાવનારા બાણીતા ડોક્ટર ચાંદલીઆ છે.

જેથી અમારા નામની દવા અમારા સિવાય બીજા કોઈને પણ
બનાવવાનો હક નથી; છતાં જે કોઈ “બાદશાહી ચાકુતી” ના
બનાવનાર તરીકે ઠરવાનાં ફાંફાં મારી રહેલ હોય તે એક દગાંખોર
નકલીઓ છે એમ અમે ખુદલી ચેલેજ કરીએ છીએ ત્યારે

ખરી “બાદશાહી ચાકુતી” કેની?

આ સવાલનો જવાબ અમારી દવાના અને નકલીઓની દવાના
રજીષ્ટર નંબર અને નામ એકબીજાં સાથે સરખાવી જોવાથી તુરતજ
મળી જશે. નકલીઓ પકડાઈ જશે અને “બાદશાહી ચાકુતી”
ના પૂરા અને ચોરીજનક બનાવનાર તરીકે અમેજ સાબીત થઈશું માટે
દગાંખોર નકલીઓથી ચેતો.

આ “બાદશાહી ચાકુતી” આજકાલતા લેભાગું અને કેવળ
સા મેવવાને ખાતર સ્વીથરેહાલ રીતે અને ભવિષ્યમાં તુકરાન
રે એવી રીતે બનાવવામાં આવતી નથી પણ વંશપરંપરાના ચાલતા
માવેલા તખીબી ધંધાના પાકા અનુભવથી અને હજારો દરદીઓ
પર અજમાવીને, કીમતી દવાએ વાપરીને છેલ્લામાં છેલ્લી રીત મુત્તખ
ખજાઈ, ઘાતુંબિકાર અને કમજોરીથી પીડાતા રોગીઓ માટે બનાવ-
માં આવે છે. તેનાથી જાણુકને માટે જુવાનીના ખરે જુસ્સો મળે
અને હુનીઆનાં બધાં મુખે પુસ્તી રીતે જોગવી શકાય છે. વગર
પાદરેજીએ દરેક રૂઠ્ઠા તથા પુરોવાથી વાપરી શકાય છે.

કીંમત ગોળી ૪૦ ની રૂબી ૨ ના રૂ. ૧૦.

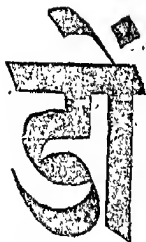
પ્રમેહ માટે અકસીર પ્રમેહાંતક.

અગત, ચરકા, હાવો વિગેરે હોયનો ડૉ. ચાંદલીઆ કૃત “પ્રમેહાંતક” જે
તાબડોળ ગુણુ આપનાર રજીષ્ટર અંગ્રિક છે તેજ વાપરો ડૉ. રૂ. ૨ પણ
માટે લકીકત લખો. દરેક દવાનું પોસ્ટેજ કીંમ જુદું.

મફત! ડોક્ટર ચાંદલીઆની સલાહ મફત!

ચાંદલીઆની કુંપની

દેકાણું:-કાલબાદિવી ચોપટવાડીને નાકે-મુખાઇ.

નાનાં છોકરાંઓ માટે
શકતીની અકશીર દવા.

ગરનું વાલામૃત.

આ દવાનો રસ મધુર હોવાથી તે છોકરાંઓ
હેરાથી પીએ છે. એથી હેરા તથા ગેટનું મોટું
ધવું, લાચ પગની ફૂગતા, વીગેરે રોગો નાશ
પાવે છે. બખરમાં લાલ બાલામૃતની ઘણી ન-
કલ નીકળેલી છે. માટે અમારું બાલામૃત ખરી-

દલી વખતે તે ડોઝરનુંજ છે એવી ચોક્કસ ખાતરી કરી ખરીદવું.

ગીરી એકની કિં. ૧૨ આના. દવાલ ખર્ચ ૪ આના.

કે. ટી. ડોઝર અને કું. ગીરગામ—મુબમ.

‘જ્ઞાનમંદિર’ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

હરેક જાતનું ન્હાનું તેમજ મોટું છાપવાનું કામ

કાળી તથા રંગીન હિંચો જાળની શાહોધી

હરેક જાતના મુંદર લાઇપોથી સફાઈદાર અને સસ્તા

ભાવે વખતસર છાપી આપવામાં આવે છે

માલીક શંકરરાય અમૃતરાય.

નમુનો મફત મંગાવી ખાત્રી
સુંદર, મુશોભિત વાળ

તમારા બગેરે ખારાં અને જલન
કે, તેટલીજ તમારા વાળો પણ છે
કે વાળ એ સ્ત્રીનો શરૂઆત કે જા
વાળ ખરી પડેતા દરેક અથવા તેની
ખિતા ગોઠી રહેતા માયમ પાતી રે

કામીનીઆ ઓઈલ

(સંસ્કૃત)

ગુણકારક, સુખાકારી તેવ-
જડત્વ વાપરે, કામીનીઆ તેવ વાળ
વિષમ કે અને તેમ ધણાજ ગુણમય
ભાગ્યનો મગારો થકો છે આ
લગાડવાથી તાલમય જિનો ખુલ્યા પ
ખાડો નામુદ થાયકે, વાળ ખરી પડતાં
અને સુવાળા, તેજસ્વી અને છે મોટા
વાપરી અનુભવ મેળવી શકો. પછી
વાપરશે એમ અમીની ખાત્રી છે. આ
મન્ન તેલ વાપરનાર શુ કહેવ ?

મિ કે. કે. પીલે, ઝવેરી, કેપ્તો (લકા) થી-લખે
તમાર કામીનીઆ ઓઈલ ખરેખર ઉમદા બનાવટ છે મોત કડ
તેવ વાપરવાથી કલ્પ ૧૫ દીવમમા કાપો મેળ રો છે માધોરો ક
જા. મગજનુ તપી જત એ મર્વ તન્ત દુર મરી નાખે છે

જાલ કમીનાનાથા, સીવીય સરજન્યન કમાલધુન્ધી ૧ખેડે
કામીનીઆ ઓઈલ સર્વ પ્રતા વધુ પમ ૮ પ્રકુ, બીજી બ્રહ્મે ૧૧મી મો
ખિમત ૧૧૮ની ૧ નો ૩ ૧-૦-૦ પી પી ખર્ચના ૦ ૦
ખિમત ૧૦૮ની ૩ ના ૨-૦-૦ પી પી ખર્ચના ૦ ૦

દરેક દવા તેમના ૧૧મેથી મળે જો તેઓ પામે ન તેવ તે
જાણવાના સોય મેજટ મેમેથી મગાવરી

ધિ જો બેઠા કાઠ્યન દૂગ જોન્ડ કેમિકલ કંપની

નાં ૧૫૫ જુમા મસજીદ-મુખ

स्व० साक्षरश्री गोवर्धनराय भाधवराय त्रिपाठी.

કાઠીયાવાડના રાજવંશિ કવિ

કલાપી

લાઠીના સ્વઠ હાડોરસાહેબ
મુરસિદુલ તખ્તસિદુલ બેદિલ.

કપોળ.

જ્ઞાતિ સમસ્ત જનનાં હિત સાધવાને,
ધાર્મિક બોધ કરીને સુખ સર્પવાને;
જ્ઞાતિ તણા ઉદય સંપન્ન સુનીતિ ઠાળે,
જન્મી “કપોળ” સ્વળળે કૃતકૃત્ય થાળે.

પુસ્તક ૫ સું.] સંચેત્ત્વર-ઓક્ટોબર ૧૯૧૪. [અંક ૯-૧૦ મો.

સંવત ૧૯૭૧.

ગત વર્ષનું અવલોકન ને નવિન વર્ષની આશાઓ,

(કપોળ ઓફીસ.)

આપણી જ્ઞાતિ જનસમાજની સાથે ૧૯૭૦ નું વર્ષ પૂરું કરી ૧૯૭૧ ના વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે તે સમયે આપણે ગઈ સાલમાં શું સુધારો વધારો કર્યો અને ૧૯૭૧ ના વર્ષમાં આપણે શું કરવા આશા રાખીએ છીએ તે સંબંધી વિચારપૂર્વક અવલોકન કરવાનું અમો યોગ્ય પારીએ છીએ. કમનસીબે ૧૯૭૦ ની સાલની શરૂઆતમાં જેઓર દેશી જેઠાનાં યજ્ઞેલાં મોટા-ખાને લીધે આખા મુંબઈ ઈલાકાને ઘણુંએક ખમતું પડ્યું છે. અને તેથી આપણી માતીના વેપારી અને ધનાઢ્ય વર્ગે તેનાથી છટકવા પામ્યા નથી, તેથી સામાન્ય રીતે ધીરધાર ઝોછી યદ જવાથી આપણને વેપાર વિગેરેમાં ખીજાઓની સાથે નુકશાન ખમતું પડ્યું છે. વળી ગુલામ મહિનાથી આજુ-સુરોપ લગાઇમાં પડેલું હોવાથી અને આપણો સઘળો આધાર પારકા દેશો-પર રહેતો હોવાથી આપણો નીકાસ અને આયાન વેપાર મોટા પ્રમાણમાં

યુરોપની સાથે હોવાથી, વેપાર તદ્દન બંધ પડી ગયો છે. તેથી વેપારી વર્ગ નુકશાનીમાં છે. અને વેપારની આવી સ્થિતિને લીધે નોકરીઆત વર્ગ ઉપર મોટી અસર થવા પામી છે અને એક પછી એક નોકરોને રજા મળવા માંડી છે. તેથી તેઓ દેશી સ્થિતિમાં આવી પડ્યા છે. આ સ્થિતિ ખરેખર શોચનીય છે, અને ૧૯૭૧ ના વર્ષમાં લડાઈ ચાલુ રહી તો આપણા નોકરીયાત વર્ગનું શું થશે તે કંઈ કહી શકાતું નથી. આર્થિક સ્થિતિમાં થએલા આ ફેરફારને લીધે આપણી કેટલીક હીલચાલો પડી ભંગી છે અને જ્યાં સુધી સ્થિતિ કમબાજે આવી ચાલુ રહેશે ત્યાંસુધી આપણે કોઈપણ જાનની પ્રગતિ કરી શકશું નહીં એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે.

પરદેશગમનનો લેવાયેલો લાભ.

ગયા વર્ષમાં આપણા બે કપોળબાઈઓ વેપાર અર્થે યુરોપ અમેરીકા વિગેરેની મુસાફરી કરી પાછા ફર્યા છે. અને મી. મંગળદાસ વીદુલદાસ દેશાઈ કે જેઓ મળુ વર્ષ પહેલાં જારીસ્કરની પરીક્ષા પાસ કરવા વિલાયત ગએલા તેઓ ગયા ફેબ્રુઆરી માસમાં મીસીસ માધવદાસ અને હોદરાઓ સાથે પાછા ફર્યા છે. વેપાર અર્થે ગએલા બન્ને બાઈઓ અવસોકન અને અનુભવથી કેટલુંએક નવું મેળવી શક્યા હશે અને તેથી ખચિત તેનો લાભ તેઓને અને કપોળબાઈઓને મળ્યા વગર રહેશે નહીં. તેમજ આ . વર્ષમાં આપણે એક બેરીસ્ટર મેળવી શક્યા છીએ અને આ કેળવણીના જમાનામાં તેમનો દાખલો લઈ મીન બાઈઓ પણ અભ્યાસાર્થે પરદેશગમન કરી જુદી જુદી લાખનોમાં થઈ મેળવવા બાંચણાળી ધાય એમ અમો આશા રાખીએ છીએ. ગયા વર્ષમાં પરદેશગમન કરનારાઓની મંખ્યામાં ઇચ્છવા જોગ વધારો થયેલ છે. અને જ્યારે કપોળદ્વારિ તેઓને ન્યાતમાં દાખલ કરવાનાં કેટલાંક બંધનો ઝોઝાં કરવાં તૈયાર છે ત્યારે આપણા બાઈઓ પરદેશગમનનો વીશેષ લાભ લઈ વેપાર હુન્નર ઉદ્યોગ અને વિદ્યાભ્યાસમાં નામના મેળવવા વીશેષ પ્રમાણમાં જરો એમ આપણે ધૃત્તીએ છીએ. આપણા બે અંગ્રજી સુવાનો મી. માધવદાસ વીદુલદાસ દેશાઈ અને ડા. હવરાજ નારાયણ મહેતા લન્ડનમાં પોતાની અભ્યાસ આગળ ચલાવી રહ્યા છે. તેઓ આવતા વર્ષમાં પાછા ફરે તેવો સંભવ છે. તેઓને સારી ફોલો મળે - અને તેઓ મુખરૂપ પાછા ફરે પોતાની કેળવણીનો લાભ શાંતીબાઈઓને પણ આપે એનું અમો ઇચ્છીએ છીએ.

પરદેશગમનનાં બંધનો અને અમારી સુચના.

પરદેશગમનના સવાલનો ફડકો દરવામાં વણીક્રિમાં પહેલ આપણી જ્ઞાતિએ કરી હતી અને તેને વીરોધ સરલ કરવા આપણા જ્ઞાતિભાઈઓ ઈતેન્નાર છે એવું આપણે ગયા વર્ષમાં ચએલા સુધારાને લઈને જોઈ શક્યા હોએ. આપણે પીછાતવા લાગ્યા હોએ કે પરદેશગમન કરી આવેલને ન્યાતમાં દાખલ થવામાં કોઈપણ જાતની અડચણ આવે અથવા તો વિલંબ લાગે તે આપણી જ્ઞાતિને કે જેણે આ સવાલમાં પહેલ કરી છે તેને શરમ ઉપજવનાર છે. તેથી ફક્ત પ્રાયશ્ચિત્ત આપવાને ખાતર જ ન્યાતની સભા બોલાવવાનો રીવાજ આપણે ઠાઠી નાંખ્યો છે અને કમીટીનેજ તે સંબંધી નિર્ણય કરવાનું કામ સોંપ્યું છે. પ્રેચક તે આપણી જુની સ્થિતિ કરતાં વધારે સારું છે. પણ આવતા વર્ષમાં તેનાં કરતાં પણ વીરોધ આગળ વધવાની જરૂર અમેને લાગે છે. આપણે જોયું છે, અનુભવ્યું છે કે કમીટી મળવામાં ધણીજ મુશ્કેલીઓ પડે છે. કારમ પુરતા મેમ્બરો પણ હાજર થતા નથી. તેથી વગર કામ કરે કમીટીના મેમ્બરોને વીખરાઈ જવું પડે છે. તો ન્યાત બે ગૃહસ્થોની કાયમની કમીટી નીમી તેને અને શેઠને પ્રાયશ્ચિત્તનું કામ સોંપી દે તો થું ખોડું છે તે અમે જોઈ શકતા નથી. તેથી જ્યારે તે પ્રશ્ન આવતા વર્ષમાં હોએ ત્યારે આટલો સુધારો કરવા આપણાભાઈઓ સંમત થાય તેમ અમે આશા રાખીએ છીએ.

ન્યાતના બંધારણનો સવાલ.

આપણી જ્ઞાતિએ કમીટીને અને શેઠને ત્રણ વર્ષ માટે નીમ્યા હતા તે મુદત પુરી થવા આવી છે અને ૧૯૭૧ના વર્ષમાં શેઠ અને કમીટીની ફરીથી ચુંટણી કરવાનું કામ આપણી સમક્ષ આવશે. તે વખતે ગત વર્ષોમાં મળેલા અનુભવપર વિચાર કરી કઈક એવા ધોરણપર ચુંટણી થવાની જરૂર છે કે જેથી આપણી જ્ઞાતિનું કામ વધારે ઉત્સાહપૂર્વક અને ઉર્મગથી ચાલી શકે. શેઠ જગમોહનદાસે પોતાની ત્રણ વર્ષની શેઠની કાર્કીદી દરમીઆન ધણાએક સુધારા વધારા કર્યા છે; જ્ઞાતિભાઈઓની ઇચ્છાનુસાર કામ કરવાને તેઓ હમેશાં તત્પર રહ્યા છે; પોતાની સલાહથી અને અનુભવથી જ્ઞાતિભાઈઓને યોગ્ય રહેને દોર્યા છે. અને એકંદર રીતે જ્ઞાતિની સુધારણામાં તેઓએ મોટો હિસ્સો આપેલ છે અને અમે માનીએ છીએ, અમારા જ્ઞાતિ-

બાઇઓની ઇચ્છા જાણવામાં અમે જોટલા પ્રમાણમાં સક્રિયવાન થયા છીએ તેટલા પ્રમાણમાં અમેને વિશ્વાસ છે કે આપણા રોડ જગમોહનદાસજી રોડ તરીકે ચાલુ રહેશે. અને અમેને આશા છે કે રોડ જગમોહનદાસ માતિ-બાઇઓની ઇચ્છા માન્ય રાખવા ના પાડશે નહીં, અને તેવાજ ઉમંગ અને ઉત્સાહથી પોતાની જરૂરને જાળવવામાં પાછી પાતી કરશે નહીં. માતિની કમી-ટીએ પોતાથી બનતું કર્યું છે પણ કંઈક વધારે ઉત્સાહી નવો વર્ગ કમી-ટીમાં આવેજ થાય એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. આપણા જુના વિચારના આગેવાનોના અનુભવ અને સલાહની જરૂર છે એમાં જરાપણ શંકા નથી; પણ તેની સાથે યુવાન અને ઉત્સાહી માણસોના જોડાવાથી કંઈક પ્રગતિ વધારે થશે એમ અમારું માનવું છે. લગભગ બધી સમાજોમાં ચુંટણીનું ધોરણુ વીશેષ માન્ય થવા લાગ્યું છે, અને તે ચુંટણીનું ધોરણુ વીશેષ બહોળું કરવાને માટે આપણે હકો માગીએ છીએ તો તે ચુંટણીનું ધોરણુ આપણી માતિમાં દાખલ કરવાને પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. બેલરથી ચુંટણી કરવાનો સવાલ આપણા વકીલ મી. મહુવાકર તરફથી ગયે વખતે રજુ કરવામાં આવ્યો હતો. તેવી અથવા તેના જેવી બીજી કોઈ રીતિ દાખલ કરવામાં અમારી સહાનુજીતિ છે. અમેને હાલની રીતિ કોઈ પણ રીતે પસંદ નથી. અમે આશા રાખીએ છીએ કે એક નવું ધોરણુ કમીટીની ચુંટણી કરવામાં દાખલ કરવામાં આવશે કે જેથી કમીટી તરફથી વીશેષ સારું કામ મેળવવા આપણે લાગ્યગાળી થઈ શકીએ.

ગરીબભાઈઓ અને કપોળ નિવાસ.

રોડાણી ઝવેરજીભાઈ તરફથી મહુમ રોડ ભગવાનદાસ નરોતમદાસ કપોળ નીવાસ ગંગે વડે આપણા બલા ગવર્નર લૉડ વિલીંગ્ડનને હાથે ખુદલું મુકવામાં આવ્યું હતું. તેનો લાભ આપણા કપોળ ભાઈઓ લેવા લાગ્યા છે. અને તેમનું પગલું એકે અવાજે પ્રગ્નસાપાત્ર થઈ પડ્યું છે. ઘર-આતમાં ચાલી જેવું ખાતું આપણી માતિમાં પહેલ વહેલુંજ હોવાથી અર-

માગણી પુરી કરવાને તેઓ અશક્ત થઈ પડ્યા છે અને હજી લોકોની માગણી વીશેષ પ્રમાણમાં થશે એમ સંભવ છે. તો અમારા સખી, ઉદાર દીલના પરગણુ શેડીઆઓને અમારી વિનંતિ છે કે આવી બે વ્રણ ચાલે બંધાવી આપવા પોતાનો ઉદાર હાથ લંબાવવો ને કપોળ કામના બાધોને ખુલી હવાનો અને સારી તન્દુરસ્તીનો લાભ આપવામાં સહાયશુભ થવું.

આપણી કેળવણીની સંસ્થાઓ.

સુબધ, બાવનગર, અમરેલી, મહુવા વિગેરે સ્થળોની કેળવણીની સંસ્થાઓ પોતપોતાથી બનતી રાત્રિ સેવા બજાવતી રહી છે. કપોળ બાળકોને કેળવણી મેળવવવામાં સરળતા થઈ છે, પણ તે સઘળી સંસ્થાઓનાં ફંડો ઘણાં જ ટુંકાં છે. અને આ કેળવણીના વધતા જમાનામાં તેઓ વિદ્યાર્થીની માગણીઓને પુરી વળવા અસમર્થ છે. એટલું જ નહીં પણ પોતાનાં ફંડો ફંડોને લીધે વિદ્યાર્થીઓને લાભ કરવામાં ફેરફાર સંકેત કરવો પડ્યો છે. અમે કહીએ છીએ કે કપોળ બાળકોની લાગણી તે તરફ વધતી જાય છે. તેઓ ચોડી ઘણી મદદ કેળવણીની સંસ્થાઓને કરવા લાગ્યા છે. પણ ઉપર અમે જણાવ્યું તે મુજબ આ કેળવણીના વધતાં જમાનામાં જ્યાં સુધી આપણી સઘળી શક્તિઓ તે દીશમાં ભેગી ન કરીએ ત્યાં સુધી આપણે કંઈ ખીશેષ કરી શકીશું નહીં એમ અમેને લાગે છે. મોટા પ્રમાણમાં અને ઉદાર હાથે આ સંસ્થાઓને મદદ આપવાની જરૂર છે. અને ત્યારે જ તેઓ પોતાનું કામ વધારે સંગીન કરી શકશે.

કપોળ હોસ્પીટલ અને દરદીઓની ભાવજાત.

આપણા પરગણુ અને ગ્રામિણ સ્ત્રીપુરુષ આપણા શેઠ ત્રીભોવનદાસ વરગુપ્તનદાસ ધણા વખતથી આ દીશ તરફ પ્રયત્ન કર્યા કરે છે. તેઓ અને મહુમ નંદકોરઆઈ તરફથી રૂ. ૫૦ હજારનું ફંડ સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે. તેનો લાભ આપણા કેટલાક ગરીબ કપોળ બાળકોને મળવા લાગ્યો છે. સાધારણ દર્દીઓને ડૉ. જોહાલાલ વનખાણા વોરાની સારવારનો લાભ મળે છે, ત્યારે હોસ્પીટલમાં રાખવા મોઝ દર્દીઓને પ્રાઈવેટ ડૉક્ટરોની હોસ્પીટલોમાં રાખી તેમનો ખર્ચ ફંડમાંથી પુરી પાડવામાં આવે છે. આ દીશમાં આ ખાતું ધણું મંગીન દાર્જ બજાવે છે તેમાં ગદ નથી. પણ

કંઈક વધારે વ્યવસ્થીત હોસ્પીટલ જેવુંજ ખાતું ઉભું કરવાની અમોને જરૂરીઆત લાગે છે. આપણા મહુમ શેઠ અર હરકીસનદાસ અને તેમનાં ધણીઆણી લેડી માનકોરબાઈ તરફથી સારી રકમો હોસ્પીટલ અથવા એવી કોઈપણ જાતની સંસ્થાઓમાં આપવા ફરગાવવામાં આવ્યું છે. પણ એ ખાસ કપોળબાઈઓને માટે નવીન હોસ્પીટલ કરવાનું ન બને તેમ હોય તો કપોળ બાઈઓને યોડી ધણી ખાસ સમવડતા અને લાભ મળે એમ કરવા દ્રસ્ટીઓ ચૂકશે નહીં એમ અમો ખાતરીપૂર્વક માનીએ છીએ. દારણ આપણે સાંભળીએ છીએ, અનુભવીએ છીએ કે આપણા કપોળ બાઈઓમાં મરણ પ્રમાણ વધતું ચાલ્યું છે. નાની ઉમરમાં યતાં મરણોની સંખ્યા વધવા માંડી છે. કાચરોગ અને સંકટદણીએ ઘણા ભોગો આપણી ચાતીમાં લેવા માંડ્યા છે. મુવારોગ અને ધાસણીથી આપણી સ્ત્રીઓ નાનપણમાં મરણ પામે છે. આ સ્થિતિનું દારણ શોધવાની અને તેને માટે ઉપાય કરવાની જરૂરીઆત અમોને લાગે છે. હોસ્પીટલની સ્થાપના સાથે પણ આ સંબંધી કંઈ થોળના ધડાય તો તે આવકારણ્યક છે.

આપણી જ્ઞાતિમાં સ્થપાએલાં મંડળો.

આપણી જ્ઞાતિમાં ધણાંએક મંડળોની સ્થાપના થઈ હતી. અટકવાર કેટલાંક મંડળો સ્થાપાયાં હતાં. તેમાંથી મોટા બાગનાં બંધ થઈ ગયાં છે અને જે જેમાર ચાલે છે તેમાં પણ પહેલાં જેવો ઉત્સાહ દેખાતો નથી. શોધવી મીઠમંડળ કંઈ કામ કરતું હોય તેવું દેખાય છે, તે સીવાય આપણી જ્ઞાતિમાં મધે વર્ષે કપોળ બાઈઓનું હીન કરવાના હેતુથી ધી ધીજ કપોળ કલણ તથા કપોળ વોલન્ટીઅર્સ ટીમ આ જે મંડળો સ્થાપવામાં આવ્યાં છે તેઓની સ્થાપના આવકારણ્યક છે. તેઓ સર્વે બાઈઓ તરફ સરખું લક્ષ રાખી જ્ઞાતિને ઉપયોગી થઈ પડનામાં પોતાથી બનતું કાર્ય કરવા ચક્રિતમાન થાય એમ અમો ઇચ્છીએ છીએ. અમો જાણીને ખુશી થયા છીએ કે તેઓએ લડાઈને લીધે નીરાધાર થએલા માણસો માટે જ્ઞાતિની સભા બોલાવવા માટે દબાણ કરવાનું મુલનવી રાખ્યું છે અને સુપડીથી ફંદ ઉધરાવવાનું ચર્ચ કર્યું છે અને તેમાં શ. બસો ત્રણસો ભરાઈ ગયા છે. હવે આજ પ્રમાણે જ્ઞાતિથી કામ કરવાનું આજ રાખશે તો જરૂર તેઓ પોતાની મેઘ સફળ કરવામાં ફળીજીત થશે. ઈશ્વર તેઓને તેમ કરવા

સામર્થ્ય આપે ! આ ઉપરાંત કપોળ સ્ટુડન્ટસ યુનીયન તથા કપોળ સર્વિસ લીગ જુદી જુદી દીવાઓમાં સંગીત કાર્ય બજાવે છે તેઓનું કાર્ય ચાતિમાં સામાન્ય રીતે પ્રચસાને પાત્ર થઈ પડ્યું છે."

૧૯૭૧ નું વર્ષ આપણા કપોળ તેમજ સર્વે બાઈઓ માટે આબાદી બરેહું નીવડે ! યુરોપમાં ચાલતી લડાઈમાં આપણી ખિટીય સરકારને જલદી ફત્તેહ મળે ! અને તે લડાઈનો જલદી અંત આવી વેપાર રોજગારમાં એ વર્ષ ફળદાયક નીવડે ! એ અમારી જગન્નીયંતા પ્રત્યે પ્રાર્થના છે."

સાલ મુબારક.

(સોરઠા.)

ભારતનાં અહો, બાળ આર્યજુમી રોબાવતાં;
પ્રભુ કરો સંભાળ, સાલ મુબારક વર્ષમાં.
સોરઠમાં ગિરનાર, આપે સુખની હાંધડી;
સાલ મુબારક સાર, પ્રભુ કરો મુજ દેશની.
લીલુડો નાથેર, સોરઠમાં સોહામણે;
રહે મુબારક લહેર, જન્મમુમિ સુખશાંતિમાં.

કે. કે. બેપી.

બ્રહ્મ-ચર્યા.

(અનુષ્ટુપ છન્દ.)

દેહનાં લગ્નમાં, વ્હાલાં !
આત્માનો યોગ સાધિયે;
રસના ભોગમાં, વ્હાલાં !
રસિયાને ચક્રાવિયે !
વાન, આજકાલ, વ્હાલાં !
આચાપાશે વિચારિયે;

બોલનારાઓ મળી આવે, અને ભાંધું, તુટ્યું ઉગ્રેજી બોલે, જમવાના ટેમણ ઉપર બધી બાઇઓ બેઠેલી. રફીઅન લેડી સાધુના જેવો જમવા રંગનો ફેસ પહેરી, સાધુના જેવા વાળ છુટા રાખી બેઠેલી. મેં તેને કહ્યું કે તમે તો અમારા Monk (સાધુ) જેવાં લાગો છો. તેઓ બધાં થોડું થોડું ઇગ્રેજી બોલે પણ 'Monk' બોલ સમજે નહીં. આથી તેઓએ અમેરીકન લેડીને પુછી જોયું કે Monk એટલે શું ? ભોગભોગે અમેરીકન લેડી બહેરી હતી, કાને ભુંગળું મુકે ત્યારે જરા સાંભળે. બાઇ સમજ્યાં Monkey (વાંદરી), અને તાખડોળ (જર્મન ભાષામાં) ભાપણ ચલાવ્યું. જર્મન ભાષામાં હું સમજતું નહીં કે Monk ને બદલે Monkey ('સાધુ' ને બદલે 'વાંદરી') કહીને સમજાવે છે. પછી દસાદસ અને તાળીઓ ! હું સમજ્યો નહીં એટલે અમેરિકન લેડીને પુછી જોયું, અને આ લોકોની મજાનો જરમ સમજાયો.

ઈંગ્લાંડમાં મજા નહોતી, અહીં તો ભાષા જાણું નહીં, એટલે બહુ મજા પડે છે. એક વખત જાણી જોઈને બે આનાને બદલે ૧૥ આનાની દીક્રી લીધી. ગાડીમાં બેઠો, ધારેલે ઠેકાણે આવ્યો. ટિકિટ કલેક્ટરે જુમ મારી મને પાછો બોલાવ્યો. હું સમજ્યો કે શાને વાસ્તે બોલાવે છે પણ મુંગો મુંગો સલામ કરી ઉભો રહ્યો ! તેણે ભાપણ ચલાવ્યું ! હું તો ન સમજતો હોઉં તેમ કાને ઢાંચ દઈ ઉભો રહ્યો, ભાપણ બંધ થયું એટલે રોપી ઉતારી સલામ કરી રસ્તો લીધો. વળી પાછળ આવે-બે ત્રણ વખત પાછળ આવ્યો પછી યાક્યો એટલે ખિસ્સામાં ઢાંચ નોંખી અર્ધો આનો દેખાડ્યો, મેં પાટલુનના ખિસ્સામાંથી બોલો જરી પૈસા કાઢ્યા, તેમથી તેણે અર્ધો આનો લીધો અને સાહેબજી કરી ચાલતી પકડી.

જાહેર ખખર.

બાવનગરમાં શેઠ જગવાનભાઈ બવાનભાઈ કપોળ બોર્ડિંગમાં દાખલ થવાની ઇચ્છા હોય તેવા કપોળ વિદ્યાર્થીઓએ તા. ૧-૧-૧૪ મુખીમાં નીચેના શીરનામે અરજી મોકલી દાખલ થવી વખતે જરવાનાં ફોર્મ મંગાવી લેવાં.

મુખી-ટેન્ડર

બ.જ. કોપેસ. બોર્ડ.

બાવનગર.

નમ્ર સ્નેહ સેવા.

(હરિગિત)

લાખોતણાં દાનો યજી ના દીનતા ફેડી દઈ,
પક્ષીતણી પ્રભુતા યજી ના લોકતંત્ર વણું દઈ.

પ્રતિભાતણા પ્રયોતથી ના જ્યોતિ નવ પ્રકટયું દઈ,
વાણીતણા ચૈતન્યથી ના જીવન નવ પ્રેર્યું દઈ.

એવી મહાસિદ્ધિ યજી ના જીવન ભજ બન્યું દઈ,
માટે ઘટે શું માનવી હો બન્ધુ ! નિષ્ફલ જીંદગી ?

જે નમ્ર માનવબાંકુલી તે સ્નેહમય સેવા કરી,
હોશે પ્રભુદરબારમાં ના સ્થાન શું તેને કઈ ?

લાખોતણાં દાનો યજી જે દીનતા ફેડી દઈ,
પક્ષીતણી પ્રભુતા યજી જે લોકતંત્ર વણું દઈ;

પ્રતિભાતણા પ્રયોતથી જે જ્યોતિ નવ પ્રકટયું દઈ,
વાણી તણા ચૈતન્યથી ચૈતન્ય નવ રેડ્યું દઈ;

તેણે પ્રભુના પ્રેમથી કઈ નમ્ર સેવા ના કરી,
નિજે પ્રભુ દરબારમાં ના સ્થાન છે તેને કહી.

ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પાંડ્યા

ચીનાઓનું નવું વરસ.

(લખનાર—મોસ લોલાવતી હુળમીદાસ ત્રીભોવનદાસ.)

આપણા ન્હાના મિત્રો હોક—આ (હોક) અને સોનેરી-રાંચણીને માટે દીવાળીના દીવસો બારે આનંદના દીવસો હતા. તેઓની મ્હોટીમાં, આ પ્રમંથે મ્હોટું જમણુ થા કારણથી યતું તે સંબંધી તેમને નીચે લખેલી વાર્તા કહેતાં. મ્હોટીમાં કહેતા—“ આપણામાં એની એક દત્તક્યા હતી કે ખારમાં મહીનાના છેલ્લે દહાડે એક બારે પાણીતું પૂર આવશે જેમાં બધાં કુળી મરશે. તે વખતના લોકોએ જ્યારે આ ખેલાં સાંભળ્યું ત્યારે તેઓ બહુ દોલગીર થયા અને વીચારવા લાગ્યા કે “હવે આપણું જીવન પાસે આવ્યું માટે આપણી પાસે જે સારો ખોરાક છે તે ખાઈ લઈએ ને સારાં કપડાં છે તેા તે પહેરી લઈએ. આવા વિચારથી એ લોકોએ તથેલા ચોખ્ખાનાં “કેક,” જાતજાતનાં શાકો વીગેરે બનાવ્યું. અને ખારમાં મહીનાની રજા મી તારીખે પોતપોતાના પીતૃઓની (કે જેઓના આત્મા તેઓની માન્યતા પ્રમાણે લાકડાની “ટેબ્લેટ” માં વાસ કરે છે અને જે “ટેબ્લેટ” ઘરમાં મુખ્ય ઓરડામાં એક ટેબલ પર બીંતની લગોલગ મુકેલી હોય છે.) તેમની પૂજા કરી તથા રજા લઈ દરેક કુટુંબ જમવાના ટેબલની આસપાસ એકું. શીવાળાને વંખત હોવાથી તથા બ્હીરથી ધ્રુજતા હોવાથી એ લોકોએ સગડીઓ સળગાવી ટેબલોની નીચે હુંફ લેવા મુકી તે રાતે સઘળાએ ઘરનાં ખારણાં મળાણુત બંધ છીધાં અને ઘરમાં ઊંજળવલ પ્રકાશ કર્યો. સુવાની હીમ્મત ન થતાં બધાંએ આખી રાત પૂર આવવાની વાટ જોતાં કાઢી. સવાર પડતાં આસ્તેથી બધાંએ ખારણાં છીધાડ્યાં અને જોયું તો પૂર આવ્યું ન્હોતું. આ નવા વરસતો દીવસ હતો. તેઓ તરત પોતાના સગાસંબંધીઓને મળવાને હોડી ગયાં ને ત્યાં પણ પૂર ન્હોતું આવ્યું. જોઈ બારે હર્ષ પામ્યા, એકબીજાને મુજારકબાદી આપવા લાગ્યા અને ખુશલીમાં દારૂ અને મ્હો પીવા લાગ્યા. આ દીવસથી જ નવા વર્ષને દીવસે સગા-સંબંધીઓને મળવા જવાનો ને એક બીજાને મુજારકબાદી આપવાનો શાલ પડ્યો. ”

ન્દાનો હોક-આ અને તેની બ્લેન સોનેરી-ટાંગણી આ દીવસ આવ-
વાની ધણી દીવસથી આતુરતાથી વાટ જોય છે. ફેટલા દીવસોથી ધરનાં
માણસો કામમાં શુ'યાઇ રહ્યા છે. ધર ઝાડીપુડીને સાદસુદ કંઈ છે.
પુરો પોતાના હોણા પૈસા લેવાની ધામધુમમાં પડ્યા છે કારણકે નવું વર્ષ
બેસ્ટો ઊધરાણી બાકી રહેલી ન. જોઈએ સ્ત્રીઓ પોતપોતાના ધરને આંગણે
અજવાળામાં બેસી નવાં કપડાં બનાવે છે ને જુનાં સાંધે છે, કારણકે નવા
વર્ષને દીવસે બધાએ સારાં કપડાં પહેરવાં જોઈએ.

બારમા મહીનાની ૨૮ મી, ૨૯ મી તારીખ યતાં ઘોંઘાટ અને લોહાની
આવજાવ વધી પડ્યાં છે, લોકો ધણધુણ કરતા જણાય છે અને દુકાનો-
માંથી નવી ચીજો લાવી તેનો એક સારો જથ્થો નવા વર્ષને માટે ધરમાં
બરી રાખે છે. કોઈ દીવસે ન જોયું હોય એટલું રાંધવાનું, અને ચોખાના
“કેકસ” મીઠાઈ વીગેરે બનાવાનું ચાલી રહ્યું છે કારણ કે ૨૯ મી એ
બધે મોટું જમણ થવાનું છે.

આખરે તે મોટો દીવસ આવી લાગ્યો છે. હોક-આએ અને તેની
ન્દાની બ્લેન સોનેરી-ટાંગણીએ પોતપોતાનાં નવાં કપડાં પહેર્યા છે. હોક-
આએ બ્લુકોટ પર પાળી રેસમી જાકીટ, લીલાં મોન્ટ અને લીલી ટોપી
પહેર્યા છે. અને સોનેરી-ટાંગણીએ ગુલાબી કોટ અને કાળા શીટ સુકેસો બ્લુ-
લેન્થા પહેર્યા છે અને પોતાના કાળા અગ્રતા બાલમાં રૂપેરી પીનો ને કુલ
નાખ્યાં છે.

બાર વાગનાં તો બહું તેવાર યઇ રહ્યું છે. પુરો અને હોકરાઓ
લાંબા બ્લુ અને લીલા ઝબ્બાઓ પહેરી, પોતાની લાંબી ચોટલીઓ ઝોળી
તેને હેડે લાલ દોરના કુમતા ગાયે જમવાના ઓરડામાં એકઠા થયા છે.
તેઓ એક પછી એક પીવડોને પગે લાગે છે. મુર્તીઓને ને પીવડોના
આત્માને જમવાને પ્રાર્થના કરે છે. વાટકો બરી જાત અને પોતું ચાક
ખાટલા ઊપરની અધિષ્ઠતા દેવીમાતાને જમવા માટે સુવાના ઓરડામાં
લઇ જવામાં આવે છે. જો આમ કરવામાં સુક થાય તો “દેવી માતા”
કોપે અને હોકરાઓને ઉઠાવી જાય.

રસોડાના દેવના માનમાં રસોડું કુટ્ટથી ઘણગારવામાં આવ્યું છે.

પૂજાને અંતે ખોટા સોનેરી કામળના પૈસા જાળવામાં આવે છે, એ
મનુષ્યથી કે પેલી દુનીયામાં પીવડો આરી ચીજો ખરીદી શકે અને નવા
વર્ષનો ઝિન્સવ ગોતી શકે.

આ કીવા ખલાસ થયા પછી આ વાર્ષિક ખાણાં બિપર આપું કુંદું એકું થાય છે. હમેશાં પહેલાં પુરબો અને પછી સ્ત્રીઓ જન્મે છે પણ આને તો ટેબલપર બધા સાથે બેસી જન્મે છે.

ટેબલપર એક નાનો “રોવ” લાંબવામાં આવે છે અને તેના બિપર દારૂ ગરમ કરે છે અને તેમાંથી બધા જગ જગ પીયે છે. “સેલરી” ની બાછળના દાંડા બધા આખાને આખા ખાય છે કારણ કે એનાથી આ પુખ્ત વધે.

જમવાનું ખલાસ થયું એટલે દાદાજી દરેકને એકેક સીકોડા ખેણી તરંકિ આપે છે. જેથી આપું વર્ષ તેમની પાસે પૈસા રહે.

હવે દીવાળતી કરવાનો વખત થયો એટલે દરેક બારણાની પાછળ સેરડીનાં દાંડા ખોસે છે અને દરેક બારણામાં દેવોને વાસ્તે ખોરાક મુકવામાં આવે છે, એટલેતો અવાજ ને ઘોંઘાટ થાય છે કે બહારો ખંદાર નીકળવાની હોંમત કરતા નથી, જેથી એ લોકો કહે છે “બહારો આને પરણે છે ને પરણાવે છે.”

હોલમાં બાર બાંધુની મસાલો સળગાવવામાં આવે છે અને એક પછી એક ખંદાર લઈ જવામાં આવે છે. બધા એકઠા થઈને આસપાસ ઉભા રહે છે ને, કદ મસાલ પહેલી યુગ્મય છે તે આગરતાથી જોએ છે, કારણ તે બાર મસાલો વરસના બાર મહીના ગણવામાં આવે છે અને જે મસાલ પહેલી યુગ્મય તે મહીના વરસાદમાં જવાનો એમ માનવામાં આવે છે આ મહીના જો પહેલો મહીનો નીકળે તો હોદરાઓ નીરાસ થાય છે. કારણ આ મહીનામાં નીચાળમાંથી છુટી પડે છે અને તેજ મહીનો વરસાદમાં જાય એટલે છુટથી રમી શકાય નહીં. કમનસીબે ઘણું ખર્ચ જે મસાલ પહેલી ખંદાર લઈ જાય તેજ યુગ્મય છે. હોદરાઓ ઘણાં આવાડીયાથી પૈસા સંઘરી રાખ્યા છે કે જતાં એ પટાકડા વેચાતા લે છે અને તે દીવસે આનંદથી ફેડે છે. તેની જમ સહીકોઈ તે દીવસે દટાકડા ફેડે છે અને તેનો અવાજ સર્વત્ર સંભળાય છે.

ખંદાર એક મોટી હોળી પેટાવવામાં આવે છે ને તેની આસપાસ હોદરાઓ નાચે છે અને ગાય છે. બહુ મોટે મુઠી કોર્મ સુત્રા જતું નથી કારણકે હોદરાઓ જોટલું વધારે જાગે તેટલું ડોસાઓ વધારે થવે.

ખીજે દીવસે લોકો એક બીજાને મળવા જાય છે ને ગુગાર પખ પુકંગ રમાય છે અને મોજ મજલમાં આખો દીવસ ગાળે છે.

કોઈ દુભાયેલા સ્નેહી હૃદયના ઉદ્ગાર.

[ભૈરવીની ધૂનમાં]

બૂલ ન પ્રેમનો પંથ, અભિમાની !

બૂલ ન પ્રેમનો પંથ.

ફૂલ નહિં તો ફૂલની પાંખડી

લઈ ઉભું દિલ રંક. અભિમાની.

ઉપહાસથી બલે રાય તું.

કુમળા હૈયાને જાળ તું,

હું સ્નેહાંજનથી અંધ. અભિમાની.

તું વિના જંપું ન હું,

અભિમાનમાં ચક્રચૂર તું,

સ્નેહને માની દંભ. અભિમાની.

સ્વીકાર કે સ્વીકાર ના,

જેવી તારી ચાહના,

અર્પી લન મન અંગ.

અર્પી લન મન અંગ. અભિમાની.

કદિ ફરિયાદ કરી નથી,

દુભાધ એ; પણ દાદ કી ?

સ્નેહજ તોડે બંધ. અભિમાની.

નૃ. ભ. વિભાકર.

જ્ઞાતિસંસ્થાને દેશોપયોગી કેમ બનાવાય ?

(લેખક-રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા. બી. એ., એલ.એલ. બી.)

જ્ઞાતિસંસ્થાના મંળન્વમાં આપણા કેળવણીના વર્ગમાં બે અભિપ્રાયો છે. એક અભિપ્રાય એવો છે કે જ્ઞાતિસંસ્થા એ દિવંતુ એક મ્હોટામાં મ્હોટું સામાજિક અનિષ્ટ છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ તે મ્હોટામાં મ્હોટું રાજકીય અને આર્થિક અનિષ્ટ છે; પરિણામે જ્યાં સુધી તે પ્રેરે અનિષ્ટ

મૂળમાંથી દૂર થયું નથી ત્યાંબુધી હિન્દના સર્વ રોગો દટસાધ્યજ નહિ, પરંતુ અસાધ્યજ રહેવાના. આ અભિપ્રાય પ્રમાણે તો ગાતિસંસ્થાનું ઉન્મૂલન એજ દેશોદ્ધયનો માર્ગ છે, અને ગાતિસંસ્થાના દિલ્લાને તોડી જમીનદોસ્ત કરવો એજ મોટું દેશસેવાનું કાર્ય છે. સંક્ષેપમાં, આ અભિપ્રાય ધરાવનાર પક્ષની નજરે ગાતિસંસ્થાને 'દેશોપયોગી' બનાવવાની વાતજ અશક્ય અને વલ્તોવ્યાધાત (Self-contradiction) જેવી લાગે છે.

ગાતિસંસ્થાના સંગ્રન્ધમાં બીજો અભિપ્રાય નીચે મુજબ છે. દેશોદ્ધય એ અર્વાચીન હિન્દનું મોટામાં મોટું સાધ્ય છે એ કબૂલ; દેશોદ્ધય માટે દેશના વતનીઓમાં એકતા જોઈએ એ કબૂલ; હિન્દુ-સ્નાન દેશમાં ધર્મ. જાનિ વગેરેને લીધે અનેક મોટાપમેદ ન હોત તો રાષ્ટ્રીય એકતા રહેલી અને વહેલી થાત એ પણ કબૂલ; આ સર્વ કબૂલ. પરંતુ આ કબૂલાતો જોઈએ સુધી પ્રથમ પક્ષ ફટકો મારે છે તેટલે સુધી ફટકો મારવાની ફરજ પાડતી નથી. પ્રથમ તો ગાતિસંસ્થા જેવી જૂની સંસ્થાના કિંદ્રાનું ઉન્મૂલન સ્પૃહણીય-ઉચ્છવા-જેવું છે કે કેમ એ એક મોટો પ્રશ્ન છે; તેમ જ એ સંસ્થાનું ઉન્મૂલન ક્યાં પછી ત્હેને રથાને બીજી તેથી વધારે સારી સંસ્થા કઈ મફત ચકાશે કે કેમ એ બીજો મોટો પ્રશ્ન છે. ધારો કે ગાતિસંસ્થાનું ઉન્મૂલન સ્પૃહણીય છે; અને ધારો કે ત્હેને રથાને બીજી વધારે સારી સંસ્થા રચી શકાય એમ છે. એ એ મુસ્કેલ બાબતોનો સ્વીકાર કરી લીધા પછી પણ એક ત્રીજો મોટો સવાલ આપણી સહામે ઉભો રહે છે, અને તે સવાલ એ કે ગાતિ સંસ્થાનું ઉન્મૂલન શક્ય છે ખરૂં? જીવનનો જોને ચોડાપણો પણ અનુભવ છે તે એટલે; તો રહેલાઈથી સમજી શકે એમ છે કે જેટલું સ્પૃહણીય હોય છે તે બધું કાંઈ શક્ય હોતું નથી. ગાતિસંસ્થાનું ઉન્મૂલન કંઠાપિ સ્પૃહણીય હોય તેટલા માટે તે શક્ય છે એમ માની લેવું ઉચિત નથી. ગાતિસંસ્થા એ અનિશ્ચય જૂની સંસ્થા છે, અને ત્હેના ઇતિહાસ તરફ આપણે નજર કરીશું તો ગાતિસંસ્થાના ઉન્મૂલનની શક્યાશક્યતાના પ્રશ્ન ઉપર કેટલોક ઉપયોગી પ્રકાશ પડશે. ગાતિસંસ્થાના દિલ્લા ઉપર સુદેવના સમયથી માંડી આજ સુધી અનેક પ્રબલ હુમલા થયા છે, અને છતાં તે દિલ્લો હજી સુધી તો કાયમ છે. બેચક, સમયને અનુસરીને ત્હેમાં જરૂરજોગ સુધારા-વધારા થયા છે, પરંતુ ત્હેનું ઉન્મૂલન તો હજી સુધી થઈ શક્યું નથી. દાલમાં પણ પ્રથમ પક્ષના હિન્દુ મંસારમુખારો દરમિયાં ચોખા પ્રકારે

ચના નથી. છતાં એ કિલ્લો હજી સુધી તો તે પ્રબલ તોપખારા રક્ષામે
ટકર ઝીટ્યાં કરે છે. અલબત્ત, જાતિસંસ્થાનું ભવિષ્ય શું છે તે કહેવા કોઈ
સમર્થ નથી; અત્યારે તો માત્ર એટલું દૃષ્ટિગોચર થાય છે કે કાલગણથી
એ સંસ્થા શિથિલ થઈ છે, અને દિવસે દિવસે વધારે ને વધારે શિથિલ
થતી જાય છે. એ શિથિલતા તે મરણોન્મુખતાની સૂચક છે કે એ શિથિલતા
તે અર્વાચીન જીવનનાં આવશ્યક તરવોના મંચડણની પ્રાથમિક દશાજ છે
તેનો નિર્ણય અત્યારે કરવો મુશ્કેલ છે. આવી સંદિગ્ધ દશામાં ડહાપણ
અને રહેલો માર્ગ એ છે કે વિવિધ રાંસ્થાનું ઉન્નિમ્લન કરવાને સ્થાને તે
સંસ્થાની શક્તિઓનો નવા જમાનાની જરૂરિયાતો પૂરી પાડવા માટે ઉપયોગ
કરવો. સામાજિક સંસ્થા એ કાંઈ કૃત્રિમ પદ્ધતિ નથી કે જેથી તે આપણે
ધારીએ તેમ બનાવી શકાય અને ધારીએ તેમ ભાગી શકાય. સમાજ એ
અનૈક શક્તિઓના વ્યાપારોનું સંકુલ (Complex) હલ છે. હાલનું
પાશ્ચાત્ય સમાજશાસ્ત્ર એજ સિદ્ધાન્તનો બોધ કરે છે. તો પછી લગભગ
અશક્યને શક્ય બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં શક્તિવ્યય
કરવાને સ્થાને વધારે સહિસલામત અને રહેલી વસ્તુ તરફ આપણી શક્તિ-
ઓને એકાગ્ર કેમ ન કરવી ? અર્વાચીન જીવનની જે જરૂરિયાતો છે તે
જરૂરિયાતો જાતિસંસ્થા પૂરી પાડે તે માત્ર જાતિસંસ્થાને લાયક કરવાનો
પ્રયાસ કેમ ન કરવો ? જે જાતિસંસ્થાએ અનેક તડકા ખાંચકા દીઠા છે,
જે જાતિસંસ્થાએ પરંપરાઓના તથા સ્વધર્મોઓના અનેક સખ પ્રહારો
દટતાથી સજ્જા છે, અને જે જાતિસંસ્થાએ કાલગણને અનુકૂલ ફેરફારો
કરીને પોતાનું અસ્તિત્વ જાળવી રાખ્યું છે તે જાતિસંસ્થાને અર્વાચીન
જીવનનાં આવશ્યક તરવોનું પોતાનામાં મંચડણ કરવાને નાલાયક ગણી
કહાડવી એ તે સંસ્થાને મોટો અન્યાય કરવા સમાન છે. વધારે નહિ તો
કમીમાં કમી તેને અજમાયશનો તો લાભ આપો, અને જે શક્તિનો બંધ
તેનું ઉન્નિમ્લન કરવામાં કરો છો તેને જાતિસંસ્થાને સુધારવામાં વાપરી તો
જુઓ ! આવું બીજા પક્ષનું કહેવું છે. સંસેષમાં, બીજા પક્ષના અભિપ્રાય
પ્રમાણે 'જાતિસંસ્થા' અને 'દેશોદય' એ બે કાંઈ સ્વભાવથી જ પરસ્પરવિરોધી
જાણતો નથી, એટલુંજ નહિ પરન્તુ ઘટતા ફેરફારો કરવામાં આને તો
જાતિસંસ્થાને દેશોદયનું સાધન બનાવી શકાય એમ છે.

આ બીજા પક્ષનો ઉદય પહેલાના પ્રમાણમાં મોડો થયેલો હોવાથી
તેનો અભિપ્રાય એકએ તેટલી રપટતાથી હજી રજુ થયો નથી. તે ઉપ-

રાંત, પ્રથમ પક્ષનું કાર્ય કિન્મલનનું હોવાથી આમ વિચારમાં સહેલુંસદ અને સાદું છે, બ્યારે દ્વિતીય પક્ષનું કાર્ય ઉદ્ધારનું હોવાથી સંકુલ અને વિગતનું છે. બીજો પક્ષ ધીમે ધીમે પોતાની દિલ્સુરી અને પોતાનો કાર્યક્રમ ધડતો આવે છે, જેનું તારણ જુદી જુદી નાતોની અને જુદી જુદી કોમોની નવા પ્રકારની આત્મોદ્ધારક પ્રવૃત્તિઓમાંથી કેટલેક અંશે ધષ્ટ થકે એમ છે. એ દિલ્સુરી અને એ કાર્યક્રમ સામાન્ય રૂપમાં નીચે પ્રમાણે રજુ કરી શકાય :

(૧) પ્રથમ તો એ બાબત સર્વ કોમોએ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે તેઓ પોતે હિન્દુસ્તાન દેશનાં અંગો છે, અને પરિણામે હિન્દુસ્તાન દેશના ઉદયમાંજ તેમનો પોતાનો ઉદય છે. દેશોદય એ અર્વાચીન કાળની મ્હોટામાં મ્હોટી જરૂરિયાત છે, એટલે દરેક વ્યક્તિની તેમજ દરેક કોમની પ્રવૃત્તિઓનું અન્તિમ માધ્ય તેજ યત્ન લેઈએ. જે વ્યક્તિની અથવા જેકોમની પ્રવૃત્તિઓમાં દેશોદયની સામગ્રી વિશેષ તે વ્યક્તિના અને તે કોમના જીવનની સફલતા અને પ્રતિષ્ઠા વિશેષ. વળી દેશોદય માટે દેશના વતનીઓની એકના જરૂરની છે. તો નાતનાતનાં પરસ્પરનાં વેર તથા સંધર્ષ દૂર કરી સર્વે એક શરીરનાં અંગ બિએ અને પરસ્પરાત્રયમાંજ આપણો સર્વનો ઉદ્ધાર છે એમ બરાબર સમજવું. સર્વ કરતાં આવી એકમવર્ધક બાવનાઓનો પ્રચાર અત્યારે વધારે આવશ્યક છે.

(૨) આહુ રીતરીવાજોમાં જેટલી બાબતો દેશોદયમાં અન્તરાયરૂપ હોય તેટલી ધીમે ધીમે દૂર કરવા ચલો કરવા; જેમકે પરદેશગમન, બોબ્યાબોબ્ય અને સ્પર્શસ્પર્શનાં અતિરેક સપ્ત બન્ધન, બાલલમ, શક્તિ ઉપરાંતનાં શાંતિબોજનો તથા અન્ય સામાજિક ખર્ચો વગેરે.

(૩) આહુ જમાનામાં સુધરેલી કોમોની જે આવશ્યક સામગ્રી ગણાતી હોય અને જે દેશોદય માટે જરૂરની હોય તેમનો સ્વીકાર અને સત્કાર કરવો; જેમકે કેળવણીના સર્વ ઉપયોગી પ્રકાર, પદ્ધતિસર શાનિહિતવર્ધક પરિપદો અને મંર્યાઓ, શાંતિપત્રો વગેરે.

આ આછી રૂપરેખા અનુસાર જુદી જુદી કોમોમાં યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિઓ ચારબાધ છે, અને તેમની મંજૂઆ વધતી જાય છે. જેને સ્વયંજી સુધારો (Reform from within) કહીએ છીએ તે આ જ. આવી

શાંતિપ્રવૃત્તિઓ હિતકર નીવડે અને લેખનો યોગ્ય દિશાઓમાં વિકાસ થાય તે માટે આવશ્યક છે કે પ્રતિક્રિત અને કેળવાયલા પુરુષોના હાથમાં શાંતિનું સુકાન લેઈએ, નહિ કે ખીનકેળવાયલા અને દુંધી દૃષ્ટિના રૂઢિચુસ્તોના હાથમાં પોતાનું યોગ્ય સામાજિક સ્થાન મેળવવા કેળવાયલાં સ્ત્રીપુરુષોએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જો એમ યશો તો, શાંતિસંસ્થા દેશોપયોગી બનશે એમાં સંશય નથી.

નવા વર્ષની પ્રાર્થના.

(ગરબો ચાર તાલની.)

જગત વંધને વંદીએ, દિવાળી આજે, હાંહારે દિવાળી આજે,
અખીલ જગતનો તાય હું, કરણાણ થાજે, હાંહારે કરણાણ થાજે.
નવિન વર્ષ આ બેસતું, વિશ્વ વિશ્વે ટાળે, હાંહારે વિશ્વ વિશ્વે ટાળે;
દિનદયાળ દયા કરી, અમને ઉગારે, હાંહારે અમને ઉગારે.
પાપ તાપ પરિતાપ સૌ, આ ભવના ટાળે, હાંહારે આ ભવના ટાળે;
નિર્મળ વૃત્તિ આપીને, તમ પદમાં વાળે, હાંહારે તમ પદમાં વાળે.
આશુરી વૃત્તિ તોડીને, સત અંતર રેડો, હાંહારે સત અંતર રેડો;
વિદ્યા વિનય હૃન્નરકળા, મનવૃત્તિ મે'લો, હાંહારે મનવૃત્તિ મે'લો.
નરનારીમાં શાંતની, પ્રભુ રક્ષી આપો, હાંહારે પ્રભુ રક્ષી આપો;
પ્રભુપ્રેમ અંતર વહે, અંધારૂં કાપો, હાંહારે અંધારૂં કાપો.
શ્રંપ શિયળ સહુ સાચવે એ શુદ્ધિ આપો, હાંહારે એ શુદ્ધિ આપો;
પાપપ્રલયથી તારીને શાન્તીજ્ઞ આપો, હાંહારે શાન્તીજ્ઞ આપો.
અખળાને સખળા કરી, ચક્રિત તમ દેજે, હાંહારે ચક્રિત તમ દેજે;
દેવી સમ પૂજનય શ્રી એવી સિદ્ધિ દેજે, હાંહારે એવી સિદ્ધિ દેજે.
હૃદય ધરમાં હે વિશ્વ જાનોદય થાજે, હાંહારે જાનોદય થાજે;
તિમીર ટાળી અખળા તણુ, તમ કિરણ પ્રસારે, હાંહારે તમ કિરણ પ્રસારે.
તમ જ્યોતિ અંતર વિષે દેવા પ્રગટાવે, હાંહારે દેવા પ્રગટાવે;

રાંત, પ્રથમ પક્ષનું કાર્ય ઉન્મૂલનનું હોવાથી આમ વિચારમાં અહેતુસર અને માદુ છે, જ્યારે દ્વિતીય પક્ષનું કાર્ય ઉદ્ધારનું હોવાથી સંકુલ અને વિગતનું છે. બીજો પક્ષ ધીમે ધીમે પોતાની દિલ્સુરી અને પોતાનો કાર્યક્રમ ધડતો આવે છે, જેનું તારણ જુદી જુદી નાતોની અને જુદી જુદી કોમોની નવા પ્રકારની આત્મોદ્ધારક પ્રવૃત્તિઓમાંથી કેટલેક અંશે થઈ શકે એમ છે. એ દિલ્સુરી અને એ કાર્યક્રમ સામાન્ય રૂપમાં નીચે પ્રમાણે રજુ કરી શકાય :

(૧) પ્રથમ તો એ બાબત સર્વ કોમોએ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે તેઓ પોતે હિન્દુસ્તાન દેશનાં અંગો છે, અને પરિણામે હિન્દુસ્તાન દેશના ઉદયમાંજ તેમનો પોતાનો ઉદય છે. દેશોદય એ અર્વાચીન કાળની મ્હોટામાં મ્હોટી જરૂરિયાત છે, એટલે દરેક વ્યક્તિની તેમજ દરેક કોમની પ્રવૃત્તિઓનું અન્તિમ સાધ્ય તેજ થયું જોઈએ. જે વ્યક્તિની અથવા જે કોમની પ્રવૃત્તિઓમાં દેશોદયની સામગ્રી વિશેષ તે વ્યક્તિના અને તે કોમના જીવનની સફલતા અને પ્રતિષ્ઠા વિશેષ. વળી દેશોદય માટે દેશના વતનીઓની એકના જરૂરની છે. તો નાતનાતનાં પરસ્પરનાં વેર તથા સંધર્માં દૂર કરી સર્વે એક શરીરનાં અંગ બિંધે અને પરસ્પરસંપર્કમાંજ આપણે સર્વનો ઉદ્ધાર છે એમ બરાબર સમજવું. સર્વ કરતાં આવી એકચર્ચક ભાવનાઓનો પ્રચાર આપારે વધારે આવશ્યક છે.

(૨) આજુ રીતરીવાજોમાં જેટલી બાબતો દેશોદયમાં અન્તરાયરૂપ હોય તેટલી ધીમે ધીમે દૂર કરવા યત્નો કરવા; જેમકે પરદેશગમન, બોજ્યાબોજ્ય અને સ્પર્શસ્પર્શનાં અતિશય સખ્ત બંધન, બાલલક્ષ, શક્તિ ઉપરાંતનાં શાંતિભોજનો તથા અન્ય સામાજિક ખર્ચો વગેરે.

(૩) આજુ જમાનામાં સુધરેલી કોમોની જે આવશ્યક સામગ્રી ગણાતી હોય અને જે દેશોદય માટે જરૂરની હોય તેમનો સ્વીકાર અને સત્કાર કરવો; જેમકે કેળવણીના સર્વ ઉપયોગી પ્રકાર, પદ્ધતિસર શાંતિહિતવર્ધક પરિવ્રજો અને સંસ્થાઓ, શાંતિપત્રો વગેરે.

આ આછી રૂપરેખા અનુસાર જુદી જુદી કોમોમાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન આરંભાઈ છે, અને તેમની ગંજ્યા વધતી જાય છે. જેને સ્વયંજીવે (Reform from within) કહીએ છીએ તે આ જ. આવી

તેમને લખવાનો શોખ બાલ્યાવસ્થામાંથી જ લાગેલો હતો. અને ગાદી ઉપર આવ્યા પછી પોતાની આસપાસ તેમણે સાહિત્યરસિક મંડળ એકઠું કર્યું હતું. સ્વ. મણિલાલ તેમની સાથે જ રહેતા. તેમ રા. કાન્ત તેમના નિકટ. મિત્ર હતા. સ્વ. જટિલને તેમણે પોતાના પ્રાકૃત સેક્રેટરી તરીકે રાખેલ હતા. કવિ ત્રિભુવન પ્રેમચંદ્રને લાંબી મુદત લાઠીમાં જ રાખ્યા હતા. એ સિવાય સ્વ. ગોરધનરામ અને સ્વ. મનસુખરામનો પણ તેમણે પરિચય કર્યો હતો.

તેમના લેખો સંખ્યામાં ઘણા નથી. તેમ લેખોમાં વિવિધતા પણ નથી, તદ્દન પહેલો પ્રવાસ કાસ્મીરનો પ્રવાસ એ છે. અને છેવટનો લેખ માસા અને મુદ્રિકા અને અપૂર્ણ દમીર કાવ્ય છે. એક કવિની નવલકથા લખનાર જેવી સેવા ન હોય તો પણ કલાપીની કવિ તરીકેની સેવા અમુક રીતે ખાસ ગોંધવા જેવી છે. તેમનો કાવ્યપ્રવાહ અરખલિત વહે છે, જે કે તે સર્વાનુભવરસિક અથવા પુરલક્ષી કાવ્યો નથી ઉપજાવતો. બીજાં તેમાં એટલી બધી આવશ્યકતા અને કોમળતા છે કે આજમુખી લખાયેલી બધી કવિતામાં તેમની કવિતા નિઃશંક શ્રેષ્ઠ છે. નર્મદાચંદ્રની લલિતતા, દલપતરામનું મામ સભારંજની તત્વ અને નવલરામની પ્રૌઢતા નહિ હોવા છતાં નર્મદાચંદ્ર જેવી જ લલિત, દલપતરામ જેવીજ સરસ અને નવલરામ જેટલી જ મીઠી કવિતા કલાપીની છે. બણેલા, અમલુ, રસિક અને વ્યાવહારિક, કલ્પના શોધનારા કે વસ્તુ શોધનારા, ગયા જમાનાના કે આ જમાનાના, બાલ, પ્રૌઢ અને હુવાન સર્વ કલાપીની કવિતા વાંચે છે અને વખાણે છે. કલાપીની કવિતામાં 'નિવેદન' છે અને તે બાવઝાહી વાણીમાં લખાયેલ છે. યુગરાતી સાહિત્ય વ્યાં મુખી રહેશે ત્યાંમુખી તેમાં કલાપીની કવિતા ઉચ્ચસ્થાન ભોગવશે જ.

કલાપીના લખાયેલા લેખો નીચે પ્રમાણે છે. કલાપીનો કેકારવ નામે તેમની કવિતાનો મોટો ભાગ-પ્રકાશક મણિચંદ્ર રતનજી બટ. માસા અને મુદ્રિકા, એક અનુવાદ-પ્રકાશક મણિચંદ્ર રતનજી બટ. દમીરકાવ્ય, એક અપૂર્ણ કાવ્ય-પ્રકાશક મણિચંદ્ર રતનજી બટ. કાસ્મીરનો પ્રવાસ, કલાપીના સંવાદો અને રતીકનબોર્ગ સંબંધી ધર્મવિચાર એટલાં એક પુસ્તકકારમાં-પ્રકાશક સસ્તુ સાહિત્ય દર્શક મંડળ, અને કાસ્મીરનો પ્રવાસ-પ્રકાશક રા. મંચિત. કલાપીનાં પુસ્તકો અને કવિતાઓ લોકોમાં એટલાં બધાં વ્યાપક છે કે

તેમના વિદેહ યયા પછી ચાર વર્ષ પછીથી આ બધાં પુત્રનો છપાવવાં થયેલાં, છતાં આ બધાંની આદતીઓ નવીન થયા કરે છે. તેમનાં અપ્રસિદ્ધ લખાણુ દવે છપાવાં બહુ બાકી નથી. તેમનો પત્ર વ્યવહાર બહુ મોટો હતો અને કેટલેક સ્થળે તે મંચડી રખાયેલ છે. તેમાં લખાયેલી હકીકતો રજુ કરવાનો સમય આવતાં તે પત્રો પણ પ્રકાશમાં મૂકવામાં આવવાના છે. સ્વ. કલાપીનું જીવન તેમની દાઓ ઉપરથી ઘણું સ્પષ્ટ થાય છે, ઉપરાંત કલાપી એબંધે રા. મણિચંદ્રે બે ત્રણ વખત વ્યાખ્યાન આપેલ છે તેમાંથી અને રા. મંચિતે કાસ્તીરના પ્રવાસની ચર્યાઆતમાં થોડો વિભાગ આપેલ છે, તેમાંથી તથા રા. સંચિતેજ ત્રીજી સાહિત્ય પરિષદમાં કલાપીનું સાક્ષર જીવન એ નામનો લેખ વાંચ્યો હતો તેમાંથી પણ ઘણી હકીકત મળી શકે છે.

એમનું લગ્ન એકંદરે ત્રણ વખત થયેલ હતું. કોટડાવાળાં, રવાવાળાં અને શોભના એમ અનુક્રમે તેમની ત્રણ રાણીઓ થયેલી. કોટડાવાળાંના પુત્ર કુમારશ્રી જોરાવરસિંહજી તેમના પિતાની જ પ્રતિનિધિ છે અને એમના જેવા જ સરસ અને ઉચ્ચાચી છે. તેમનો પ્રવાસ પોતાના પિતાની સાહિત્ય સેવા વધારે સોડોપયોગી થાય તેવો ઉચ્ચ જાણવામાં આવેલ છે. રવાવાળાંના પુત્ર ઠાકોર સાહેબ પ્રતાપસિંહજી હાલ લાહીની ગાદી ઉપર છે. તેઓ પણ તેમના પિતાના સ્વભાવનાં ધણાં ઉચ્ચ તત્વો ધરાવે છે. શોભનાને સંતતિ નથી. પણ સાહિત્ય વાંચનારને સ્વ. કલાપીના પરિચય સાથે જ શોભનાનો પણ પરિચય થાય છે. શોભના સાથેના લગ્નનો પ્રસંગ તેમના જીવનમાં ઘણો મહત્વનો છે. પરંતુ તેઓ પોતે લખે છે તેમ તે લગ્નમાં 'પ્રભુને ગમ્યું તે ખરું, પરમાત્માની દયા હોજી' એમ આપણે ઇચ્છી આ હુંદી નોંધમાં એ વાદ્યસ્ત વિપયની ચર્ચા નહિ કરીએ.

કલાપી એક રાજા હોવા છતાં એમની પ્રકૃતિ વિવક્ષણ હતી. એ વર્ગમાં મનની નિર્બળતા, સુસ્લક આનંદમાં મદાલવાનો રસ અને નિર્બળ ઉપર જીવન કરવાની વૃત્તિ ઘણેખરે જોવામાં આવે છે. રાજકુમાર કોનેજમાં ભણેલા કે ન ભણેલા બધા રાજકુમારોમાં કુમારવસ્થામાં અને ગાદી ઉપર આવ્યા પછીથી પણ ઉપલા અવસ્થા ઉત્કટ કે આઠા રૂપમાં જણાયા છે. કલાપીમાં આવા અવસ્થાનો ગંધ નહોતો. તેમની વૃત્તિ ધણીજ દૃઢ હતી. પ્રજાવર્ગ આજ પણ માન સાથે તેમની સાથેનું વર્તન યાદ લાવી અશુભ પૂર્ણ નયને વર્ણવતા દેખાય છે. કોઈ ઉપર ઉંચી નજર સૂઝાં કૌણું જાણવામાં નથી. બાળકથી માંડી જદ સુધી સર્વનો ધરનો સત્કાર જ કરતા.

તેમની વૃત્તિ અતિથય સન્નિષ્ટ હતી. દુઃખીનું દુઃખ જોઈ તેમનું હૃદય દ્રવનું પરમાર્થ કરવામાં, દાનપુણ્ય કરવામાં, પોતાની તીજેરીની સ્થિતિની કોઈ દિવસ તેમજો પરવા કરેલી નથી. છતાં પોતાના હૃદયોગમાં ધણેજ ઓછા ધનનો વ્યય થતો, બહુજ ઓછી હાજતો હતી અને તે પણ પશુજ સાદી. શરઆતમાં શરાબ પીતા પણ પછીથી તે મૂકી દીધેલ, ખીડીનું વ્યસન હતું. માંસાહાર ન કરતા. તેમનો જરૂર એટલો બધો પ્રદીપ્ત હતો કે રહવારે સાત વાગે પાંચ શેર દુધ પીવા છતાં અગીયાર વાગતાં દરદીને જીમ લાગતી. ધનનો સ્પર્શ પણ કરતા નહિ. માત્ર ખીસ્સામાં પોતાના ટેમલની ગાંધી રાખતા, અને તે ટેમલમાં તાબ લખી રાખેલ કાગળો જ હોય. આવી સાદી અને નિરશિખાની વૃત્તિ સામાન્ય ગતુષ્થોમાં પણ જોવામાં નથી આવતી તો એક રાજ્જીમાં હોય તે પ્રેરણર વન્દ્યા યોગ્ય જ છે.

તેમની કવિતામાં આટલી બધી વેદના હોવા છતાં મોટાથી દીઠ એક શબ્દ કે નિરાશાનો નિશ્ચય સાંભળ્યો નથી. કહેવાય છે કે તેમની આંખમાંથી મથિલાલ સ્વર્ગવાસી થયા તે સમાચાર સાંભળ્યા ત્યારે માત્ર અશ્રુખિંડ પડ્યું હતું. કવિ ત્રીભુવન કલાપીની પ્રકૃતિ નીચેની જે લીટીમાં અતિથય મુંઝર રીતે મૂકે છે.

સાધુ દિલનો સાધ શીલો સુધન્વા સને,

તાતા તેજે આપ સુરો નહતો રાતદિન.

આ કલાપીની અંતઃસ્થિતિનું તાદરસ ચિત્ર છે.

૨૧. કલાપીની આપણા સાહિત્ય ઉપર હમેચને માટે અસર રહેશે. હાલના નવા લેખકોમાંના ધણા લેખકોના લેખો ઉપર એમની છાપ સ્પષ્ટ દેખાય છે. લલિત, પ્રખરદાર, સાગર જે ત્રણમાં એ છાપ સૌથી વધારે સ્પષ્ટ છે. ઉત્તમ વસ્તુની પ્રતિમા એવી જ હોય અને લાંબાકાળ સુધી રહેવાની જ. પરમાત્મા એમના જેવું બળ આજના અને ભવિષ્યના લેખકોમાં મોટો એમ પ્રાર્થના છે.

૨૨. કલાપીએ પોતાના જીવનનો બહુ સારો જાંવળ (દષ્ટિ) લીધેલ તેમજો લખ્યું છે.

મહારો દિસાળ વિધિ પાસ દરો ન લખિ

જ્યો મરીય જયમ તારક ત્યાં પ્રેરે છે.

એમના જીવનની એટલી બધી અથપતા એમને લાગી હશે તે નવા ધની વાન છે. ચુબરાતને તો એમનું જીવન ટુંકું હોવા છતાં મદતવનું, સારવાણ અને અનુકરણીય જણાયું છે.

બંજરો લીધો. બંજલામાં બહુ અપ-ટુ-ડેટ ફરનીયર મૂકવામાં આવ્યું હતું અને વિજળી દેવીને આશ્રય આપ્યો હતો.

પ્રભા પોતાના કાકાને એક પિતા તુલ્ય માનતી હતી. તેના મનમાં તેના કાકા માટે કાંઈ પણ શક હતો નહિ. મનુભાઈ પ્રભાને આહતા હતા કે નહિ તે એક સવાલ છે. જો કે પ્રભાને લાડલકાવવામાં કાંઈ કચાસ રાખતો હતો નહિ. પરંતુ લોકો એમ સમજતાં હતાં કે મનુભાઈ પ્રભાને બહુ લાડ લાડવીને બહુ ખર્ચ કરે અને તે ખર્ચ ત્રેવડો ચોવડો કરીને પ્રભાની મિઠકત પચાવી પાડશે.

કદાચ મનુભાઈની તેની ધ્વજા હોય તોપણ બાપડી પ્રભાને તે બાપત કાંઈ પણ શક હતો નહિ. તેનું કારણ એ છે કે પ્રભા નાનપણથી જ મનુભાઈને ત્યાં ઉછરી હોવાથી અને મનુભાઈને હમેશાં એક પિતા તરીકે માનતી હોવાથી તે કશું તે માનતી હતી નહિ.

ધણીવાર લોકોએ પણ પ્રભાને તે બાપત ચેતાવી હતી પણ તેને તો મનુભાઈને માટે એક ધણોજ ઉમદા મત હતો; અને તેથી મનુભાઈની સામેના આરોપોની બિલકુલ દરકાર કરતી હતી નહિ.

મનુભાઈ લગભગ ચાર વખત પરણ્યા હતા પણ કાંઈ પણ સ્ત્રી તેને જીવી હતી નહિ અને કાંઈ પણ છોડ્યું હતું નહિ. તેથી તેઓ પ્રભાને વારંવાર કહેતા હતા કે તુંજ ન્દારી દીકરી છે. આ બધું છે તે તદાર્જન છે. આ વાક્ય પ્રભાને પોતાના કાંકા મનુભાઈ માટે સારો અભિપ્રાય બાંધવાનું બીજું કારણ હતું.

પ્રભાનું વેવીશાળ બ્યારે પ્રભાના બાપ ગરી મયા તે વખતે તેમની ન્યાતમાં એક હંચા ફળતા મેટ્રીકમાં મજૂતા એક ગુવાન નામે રમણીકલાલ સાથે કરવામાં આવ્યું હતું.

રમણીકલાલ આખી ન્યાતમાં એક સારો, હુશીયાર અને દરેલ છોકરો કહેવાતો હતો. પ્રભા રમણીકલાલને તેના વેવીશાળ પદલાંજ આહતી હતી, અને રમણીકલાલની સાથે વિવાહ થાય એ માટે તે તેની ફળદેવીને પૂજતી હતી. હાથરકૂબાએ તેની ધ્વજા ફળીશુન થઇ અને પ્રભા અને રમણીકલાલ એક ચરચર ગ્રેમી બન્યાં.

ન્યારે આપણી વાર્તા યર થાય છે ત્યારે રમણીકલાલે બી.એ. પસાર કરી હતી. અને એક મોટી ઓફીસમાં નોકરી કરતો હતો અને એલ. એલ. બીની ઈર્ષ બરતો હતો.

ન્યારે પ્રભા એક ભર જુવાન બાબા થઈ હતી. બન્નેજણું વિવાહીત થયાં હતાં. પણ મનુભાઈ તેઓને પરણાવવાં કે નહિ તે બાબત બિલકુલ વાત કરવાજ નહતા.

રમણીકલાલની પણ હવે ધીરજ રહી હતી નહિ. પોતે હવે કમાતો થયો હોવાથી પોતાને એક પત્નીની જરૂર છે એમ તેને લાગ્યું, અને ધણી વખતે મનુભાઈને તે બાબત આકસ્તરી રીતે કહ્યું હતું. પણ તેની ઉપર મનુભાઈએ બીલકુલ ધ્યાન આપ્યું હતું નહિ.

જે વખતે આપણી વાર્તા યર થાય છે તે વખતે મનુભાઈને શેરોમાં ધણીજ ખોટ ગઈ હતી. અને સઘળા આવક બંધ થઈ હતી, તે વખતે ધરનો ખરચ ચલાવવો તે એક મહાભારત કામ મનુભાઈને હતું.

પોતે આજ સુધી દોર અને દમામમાં રહેલા હોવાથી તેઓને દરકસર કરવી તે તો હેના રજીમની નિચે હતું. ત્યારે કરું શું ? અન્તે મનુભાઈની નજર પ્રભાના પૈસા ઉપર ગઈ પણ તે કેવી રીતે હજમ કરવા તે તેને વિચાર ચૂક્યો નહિ. અન્તે તેઓએ એવો વિચાર કીધો કે પ્રભાનાં લગ્ન લંબાવવાં અને જો કદાચ બને તો કાંઈ બીજા સાથે પ્રભાને પરણાવી દેવી. આવો વિચાર કરી મનુભાઈ છટ્ટી પૈસા વાપરવા લાગ્યા.

લોકોએ ત્યારે જોયું કે મનુભાઈનો ધંધો બંધ થયો હતો ત્યારે તો તે પ્રભાના પદસિંજ વાપરતો હોયો જોઈએ, નહિતો તે પૈસા લાવે ક્યાંથી ? આ ઉપરથી રમણીકલાલને પણ કાંઈ ચક્ર ગયો અને તેણે પ્રભાને તે બાબત એક કામગી લખ્યો.

‘પ્રભા આજે સતના લગભગ. અગીયાર વાગે પોતાના ઓરડામાં એકાન્ત બેસી રમણીકલાલનો’ તેજ કામગી વાંચી આપણે ઉપર વાંચી ગયેલા ચબ્દો બોલતી હતી.

ખરેખર રમણીકલાલ તમોને કોણે જમાવ્યા દરે નહિ તો તમો આવો કામગી ન લખો. આજદીન સુધી નહિ ને આજે તમોને મનુ કાકા માટે ચક્ર ને રૂં માનું કેમ ? કાકા તેઓને પૈસા જામનમાં ખોટ ગઈ હોય તો

મને કહ્યા વગર રહે નહિ.” પ્રભાએ પોતાના હિંમત કાઢ્યા. અને વિચાર કરવા લાગી. વળી તે બોલી. “નહિ, નહિ, આમાં કંઈ બેઠ હોવો જોઈએ. પણ ચાલ બહાર ઉપર કાગળ તો લખુ.” આટલું બોલી પ્રભા રમણીકલાલ ઉપર કાગળ લખવા બેઠી.

સેન્ટરલ રોડ, મુંબઈ.

તા. ૨૬-૮-૧૯૦

બહાર રમણીક,

આપનો પ્રેમી પત્ર વાંચી આનંદ થયો છતાં જરા મન સંકોચાયું છે. તેનું કારણ આપે મારા કાકા પ્રતિ જે આશ્વેષ મૂકેલો છે તે માટે. ખેર, પણ બહાર જરા મને જણાવશો કે તે વાત તમે યા ઉપરથી ખરી માનો છો? કદાચ મારા કાકા સાયના લાંબા સંવાસથી અને તેમના તરફના મારા પિતા તરફના પ્રેમથી મારી આંખો અંધ. ગઈ હોય અને તેથી તે હું માની શકતી નહોય તોપણ જરા તે બાબત માનવી કે નહિ તેનાં કારણો જણાવશો તો કાસી ઉપર ઉપકાર કરશો.

બહાર ! ખીજું હું લખું. મળવાની કચ્છા થાય છે પણ તે તો ન્યાતની વિરુદ્ધ છે માટે જેમ તેમ મનને કાપુમાં રાખી તમારા નામને રડું છું એજ.

હી. આપના પ્રત્યુત્તરની રાહ જોતી,

આપની સદાની દાસી-પ્રભા.

વાંચનાર ! મારે તને કહેવું જોઈએ કે પ્રભાને રમણીકલાલનો પત્ર વહેવાર ખાનગીજ હતો. મનુભાઈ તે જણતો હતો નહિ.

+ + + + +

આ વાતને યોગ્ય મહીના પસાર થયા. પ્રભાનું મન પોતાના કાકા સામે જરા ઉચક રહેવા માંડ્યું. મનુભાઈ પણ પ્રભા પ્રત્યે બેદરકારી દેખાડવા લાગ્યા.

ધણીએક વખત પ્રભાએ પોતાનાં લખ બાબત મનુભાઈને કહ્યું હતું પણ તે તો તુચ્છકારી કારતો હતો. પણ પ્રભા મનુભાઈને હમેશાં એક પિતા તથા ગણતી હતી અને ધીરજ રાખતી હતી કે મનુભાઈ તેનું સાંકે કરશે.

પણ એક દહાડો એક નવીન બનાવ બન્યો અને તે ઉપરથી પ્રમાની : ખાત્રી થઇ કે મનુભાઇ તો મનુષ્ય રૂપમાં એક સેતાન હતો.

બપોરનો ટાઇમ હતો. મનુભાઇ જમીને કોચ ઉપર પડ્યા હતા. ધંધા ઉપર તો જવાનું હતું નહિ કારણ કે શેર બજાર કોઇ ચોક્કસ કારણથી બંધ હતું. થોડીવાર પડી રહ્યા પછી તેઓ ઉઠ્યા ને પોતાની સખવા થર કરેલી મોવેલ નામે “કાળું મેંદુ” સખવા થર છાંધું. લગભગ અડધાએક કલાક સખ્યું અને જરા વિચાર કરવા લાગ્યા. એકાએક બીજો મગજમાંથી વિચાર ઉડી ગયો હોય તેમ તે ચોપડી ટેબલ ઉપર રહેવા દબને ઉઠ્યા ને આમ તેમ આંટા મારવા લાગ્યા.

આંટા મારતાં મારતાં પ્રમાના રૂમ બાણી જવા માંડ્યું. કોઇ દહાડો નહિને આજેન તેણે રૂમમાં જવા વિચાર કર્યો. બારણું ઉઘાડ્યું. બારડામાં કોઇ હતું નહિ. તે અંદર દાખલ થયો. આસપાસ જોયું. અન્તે તેની નજર પ્રમાના પલંગ બાણી ગઇ. ત્યાં તેણે કાંઈ કાગળ પડેલું દીઠું. કુદરતીજ રીતે તે કાગળ કોતું હશે તે જોવાને તેની ઇચ્છા થઇ. તે કાગળ લેવા આગળ વધ્યો. પલંગ આગળ ગયો, અને કાગળ લીધો. કાગળની નિચેની સખનારની સહી પહેલી તેની નજરે પડી અને તે ચોક્યો.

“કોણ, રમણીકલાલ, હા. તેઓનો છપો પત્ર વહેવાર-મને તો આજ સુધી કાંઈ ખબર પણ નહિ. હા-પ્રમા, પ્રમા, તું આવા પત્રવહેવાર રાખે છે તેનો મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ હતોજ નહિ. પણ આ પત્રથી હું જોઇ શક્યો છું કે તમો કેટલી દલબહાર બાંધ્યો છો. પણ સત્કુર-પત્રમાં શું સખ્યું છે તેતો જરા વાંચુ !”

મનુભાઇએ પત્ર વાંચ્યો થર કર્યો. પત્ર વાંચતાં તેનાં બવાં આંખો અને મોઢાનો દેખાવ ઠેકાણે રહેતો હતો નહિ. તે અન્તે બોલી ઉઠ્યો.

“હા-રમણ તું બચ્ચા મારે માટે પ્રમાને બોટો થક ખેસાડવા માગે છે પણ હું પણ જોઉં છું કે પ્રમાને તું કેમ પરણશે. યાદ રાખજે કે પ્રમા તો કોઇ ગરીબને ઘેર જશે અને તેના પૈસા આ બંદો મનુ ખાશે.”

x x x x x x

“પ્રમા કોઇ ગરીબને ઘેર જશે અને તેના પૈસા આ બંદો મનુ ખાશે. આ તમારો હરાવ છે, ઠીક છે, તો આ પ્રમા પણ જોશે કે તે હરાવ કેમ

ફળીશૂત થવા પામે છે ” પ્રભાએ પોતાના રૂમ બાણી આવતાં મનુભાઈને જોતાં, તે પોતાના રૂમમાં શું કરે છે તે જોવા એ બારણામાં બરાબ રહીને. અને મનુભાઈના હેલા ચબ્દો બરાબર સાંભળીને મનમાં બોલી. “હા-રમણી કલાક તમે જે લખો છો તે ખરૂં છે. હવે હું માનું છું કે આ કાળ દીલના કાકાના મનમાં શું શું રમતો રમાય છે. ખરે ખરે તે જે નોવેલ “કાળું મેદુ” લખે છે તેમાંનું કાળું મેદુ” યાને એક અપ-કુ-ડેટ રાસકલ તે પોતેજ છે અને હું પણ તેને બતાવીશ કે હું અબળા તેને હંફાવું છું.”

આટલું બોલી પ્રભા રસોડા તરફ ચાલી ગઈ અને મનુભાઈ પ્રભાના રૂમમાંથી બહાર આવ્યા. તેણે પેલો કાગળ સંભાળથી કબાટમાં મૂક્યો અને પ્રભા બાબત શું કરવું તેને માટે કપડાં પહેરી પોતાના માનીતા અને જૂનો જમાનાના આધેક્ષા સોલોસિટર પાસે ગયો.

મનુભાઈના ગયા પછી પ્રભા પોતાના રૂમમાં આવી અને લાંબી વિગતવાર સર એક કાગળ રમણીકલાક ઉપર લખ્યો. અને પછી પોતાનો મનુભાઈના હાથમાં સપડાયેલો કાગળ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી.

તેણે અર્ધા કબાટ અને ટેબલો ઉબેલી કાટમાં પણ કાગળનો કાંઈ પણ પત્તો લાગ્યો નહિ. અન્તે તે બાપડી યાત્રી અને જેમ તેમ ફરીને અર્ધી ચીજો ગોઠવીને પોતાના રૂમમાં ચાલી.

તે દહાડે બીજું કાંઈ તલું જુનું અન્યું નહિ.

બીજો દહાડે મનુભાઈ એ પોતાનાં અર્ધાં કાગળાંમાં વિખરાયેલ જોઈ આકરોને પૂછ્યું. ચાકરોએ પોતાનું અગાનપણું બતાવ્યું અને પ્રભાને બોલાવી અને પૂછ્યું.

“ પ્રભા મહારી ડેરક હેં ઉઘાડી હતી કે ? ”

“ જ હા. ” પ્રભાએ ન ગભરાતાં મઠ્ઠમણે જવાબ આપ્યો.

“ હેનું કારણ-તમેને સાદ મહેં કલું હતું કે કોઈએ મહારાં કાગળો વિખેરવા નહિ. ”

“ તે ખરૂં. પણ મહારે જરૂર પડી તેથી મહેં તેમ કીધું. ”

“ અને તે કરવાનું કારણ ? ”

“ કારણ એ કે મ્હારી ચીજ મ્હારે જોઈતી હતી. ”

“ ત્હારી ચીજ મ્હારી હેઠમાં ક્યાંથી આવે ? ”

“ તે તમો તમારા અન્તઃકરણને પૂછો ? ”

“ એટલે આજે કાંઈ ઓર ગુમાનમાં છો. આમ બોલવાનું કારણ ? ”

“ કારણ તમો પોતેજ છો ? ”

“ હું કારણ-નાદાન છોકરી, હજી તને દુનિયાનું જ્ઞાન નથી. હજી તું નાદાન છે, હજી તું અજ્ઞાન અને અજાણ છે તો તું કેમ કહી શકે છે કે આ બધાનું કારણ હુંજ છું. ”

“ તમે ભૂલ કરો છો. તમારા મનમાં તમો એમ સમજતા હશે પણ આ પ્રમા તો દુનિયા કેવી છે તે બરાબર સમજો છે. ”

“ અને તેથીજ વિવાદ પહેલાં કાગળ લખાતા હશે. ”

“ અને તેથીજ હું જાણું છું કે તમારા જેવા આ દુનિયામાં “કાળાં મેઢાં” ધણાં છે. ”

“ ચાલ ચૂપ રહે લાજતી નથી કે ? ”

“ લાજતું તો તમારે જોઈએ કે એક નિર્દોષ બાળાને કે જેણે પોતાના કાકાને એક પીતા તથા માની હેમનામાં બરોસો રાખ્યો તેને તમો આજે એક નિરાધાર બાળા બનાવના સોગંદ ખાધો છે. ”

આ રાખેલી મનુષ્યાઈએ જોયું કે પ્રમા સાથે તપીને કામ લેવાનું ન હતું તેથી તેણે હાથ ધકેળે દેવું.

“ પ્રમા. તું ગુસ્સે ના યા. ત્હારી હીત હું સાચવવાનો છું. હું કાંઈ ત્હારું ખૂંડ નથી કરવા માંગતો. ”

“ સારેજ તમોએ મ્હારા રૂમમાં સોગંદ ખાધો હશે. ”

“ પ્રમા તું જાણે છે કે એક માણસ જ્યારે ગુસ્સે ધાય છે ત્યારે તે શું બોલે છે તેનું તેને જ્ઞાન હોતું નથી. પણ તે વિપર્યય એમ માનવાનું નથી કે હું જે બોલ્યો છું તે કરવાનોજ. ”

“ અને તમારે તેમ ગુસ્સે થવાનું કારણ ? ”

“કારણ તું જાણે છે કે આપણી ન્યાતમાં પરપૂયા પહેલાં તહેના વર ઉપર કાગળ લખવો તે રીવાજથી ઉલટું છે.”

“અને તેમ મહેં કીધું તો તેમાં શું ખોટું હતું? તમોજ તમારી નવલ-કથાઓમાં નાયક અને નાયિકાઓ ખાસે એવા હજારો પત્રો લખાવો છો તે શું સૂચવે છે?”

“અને તેથી કાંઈ આપણે તેમ કરવાનું નથી.” “ત્યારે તમો શું એમ કહેવા માગો છો કે તમે જે લખો છો તે માત્ર ઉઠાવગીર છે અને લખ્યા પ્રમાણે આચરવાની તમારામાં હીમત નથી?”

“હીમત નથી તેમ નહિ પ્રમાણે પણ તેમ કર્યાથી આપણે લોકોની નજરમાં હાંસીને પાત્ર થઈએ છીએ.”

“તેમાં હાંસી થાતી. પોતાના ભવિષ્યના ભરથાર ઉપર કાગળ લખવો તેમાં હું કાંઈ પણ ખોટું ધારતી નથી, કારણ કે અન્ને જણ આગળ જતાં તો મળવાના જ છે. કાંઈ છુટાં પડવાનાં નથી.”

“કદાચ તેમ થાય.”

“તેમ કેમ થાય.”

“કદાચ આગતો માણસ સારી ચાલનો ન હોય અને ન્હાનપણથીજ જેવીછાળ કર્યું હોય તો છોકરીને શું ખાશમાં નાખવી, છોકરીને શું કુખ થવા દેવું?”

“એમ વાહરે, છોકરીને સુખ આપવાની ઇચ્છા રાખનાર કાકા હું તે બધું સમજી છું. તમો એમ કહો છો કે મદારા રમણીકલાલ ખરાબ ચાલના છે.”

“હા, હું તેમ કહું છું.”

આ ચબ્દો સાંભળતાંજ પ્રભાનો મુસ્સો પોણો પ્રગટી નીકળ્યો. પણ મનુભાઈએ તો ધીમે રહીનેજ જવાબ આપવો શરૂ કર્યો.

“તમે કહો છો તે કેવળ ખોટું છે. અને તેમાં તમારો સ્વાર્થ સમા-યેલો છે. રમણીકલાલ ગમે તેવા છે પણ મને મારી આંખોની કીટી છે, ખરાબ છે, વઠેલા છે, ઉણક છે, આહે તેવા છે પણ મને તો તે એક

પરમેશ્વર જેવા છે, અને તેને સુધારવા મ્હારી ફરજ છે. મ્હારામાં તે કરવાની તાકાત છે, અને તે તાકાત આપનાર મ્હારો તેમના પ્રત્યે પ્રેમ છે.”

“સુધારવા જશે તો તે તને જરાબર સુધારશે ? હું તેમ કદી પણ જાનવા દેવાનોજ નથી. હું ત્હારા રમણીકલાલ સાથેનું વેવીચાળ ફાક કરવા માશું છું.”

“કોણ તમે ? ન્યાતમાં તેમ થયું છે કે ? અને તેમ કરનારને શું શિક્ષા છે તે ખબર છે કે, ન્યાત મ્હાર યશો અને તેમ કરતાં તેમાંથી છટકવા આ પ્રભા જે પગલાં લેશે તેનાથી તમારી આખર જે કાંઈ હોય, તેની ઉપર પાછી ફરી જશે.”

“તું શું કરવાની છે એક નાદાન છોકરી.”

“તમે વળી ભૂલો છો, આ બ્રીટીશ રાજ્યની અંદર હું એક પ્રખ્યાત ઉમરને પહોંચી છું, અને જે કાંઈ કરવું તેની હું મૂખત્યાર છું. બોલો હવે જોઉં ?” મનુભાઈએ આ ચબ્દો સાંભળ્યા કે તરતજ તે શું બોલે છે તેનું બાન થયું અને ધીમે રહી કહ્યું.

“પ્રભા માફ કરજો મ્હારું મગજ આજે ઢેકાવે રહ્યું નથી, કદાચ આજે, બોલાઈ ગયું હશે તો તેમાં કાંઈ ખાતું લગાડતી નહિ. તમારા લગ્નને દશ વાર છે, રમણીકલાલને એલ. એલ. બી. થવા દે પછી હું તમોને પ્રસ્તાવીશ. અને ત્હારું જે કાંઈ છે તે તમોને સ્વાધીન કરીશ.”

“ગમે તેમ યાવ હમારા લગ્ન આવતી મે વેકેશનમાં થવાંજ જોઈએ. રમણીકલાલ વિદ્યામાં જમે છે તેથી તેની તબીબત સારી રહેતી નથી, તો હું તેમને શું કામની માટે ગમે તેમ પણ મ્હારે તેની સારવાર કરવી જોઈએ.”

“તમારા લગ્ન કરવાં મ્હારા હાથમાં છે અને તેથી ત્યારે મ્હારે કરવાં હશે ત્યારે કરીશ.”

“હીક છે તો હું પણ જોઉં છું કે તમે કેમ શરો છો ?” આટલું ગુસ્સાથી બોલી પ્રભા પોતાના રૂમ ભણી આવી ગઈ, મનુભાઈ ત્યાંજ વિચાર કરતો બેસી રહ્યો.

થોડાક દિવસો પસાર થયા. એક સાંજે મનુભાઈ બહાર ગયા હતા અને રમણીકલાલ મનુભાઈને મળવા આવ્યો હતો. પણ મનુભાઈ ન હોવાથી પ્રભાને મળવા ગયો.

પ્રભા પોતાના રૂમમાં જ હતી. રમણીકલાલ તે બહાર ગયો અને બારણા આગળ ઉભા રહી અંદર જવાની રજા માગી.

“ અંદર આવવાની રજા છે કે ? ” રમણીકલાલે કહ્યું.

“ અંદર આવવાની રજા આપવી તે મ્હારો હક્ક નથી. ” પ્રભા બોલી.

“ ત્યારે કોની રજા હશે ? ”

“ વડીલોની. ”

“ વડીલો ન હોય તો ? ”

“ તો અંદર હોય તે માણસની. ”

“ અંદરના માણસની ઇચ્છા હોય તો ? ”

“ તમે કેમ જાણી શકો કે તે માણસની ઇચ્છા છે ? ”

“ હું માણસને બરાબર જાણી શકું છું. ”

“ કદાચ તે માણસ ઘરમાં હોય, બહાર હોય તો ? ”

“ તેવું આ માણસ કંઈ નથી. તે કોઈથી બહાર નથી, ઘરમાં જ નથી, હવે તે માણસ તો સામા માણસને હિંમત આપે છે. ”

“ જો તેમ હોય તો અંદર પાસરો અને કહો કે આપ ક્યાંથી દોરાઈ આવ્યા અને હિંમત શા સારું જોઈએ છીએ તે કહો. ”

“ હા, મ્હારી પ્રજાનું તેજ જોઈને, અને તે તેજ તરફ હું દોરાઈ આવ્યો છું. ”

“ કોઈ કારણ તો હશે ને ? ”

“ કારણ તો એકે પ્રભાને મેળવવાને અને તેમાં ત્હારી મદદ લેવાને. ”

“ મદદ તો કરી ચૂકી છું. આઠ દહાડાની વાત ઉપર મનુકાકા સાથેનો મંવાદ-માદ તો હશે. ”

“ હા. યાદ છે. અને તેથીજ તેને આપણું લાંમ કરવાની ફરજ પડે એવું કામ કરવામાં હું તારી મદદ માંગુ છું. ”

“ અને તે શું કામ કરવા માંગે છે ? ”

“ તે એજ કે આપણે બંને અરસપરસ મળીએ છીએ તે તેને દેખાડવાનું છે. ”

“ તેથી શો કાયદો ? ”

“ કાયદો એ કે તે જાણે કે હવે કામ હદ બહાર ગયું છે અને અને કદાચ તું પ્રેમ ઉમરની ચમેલી હોવાથી તારી મરજીથી તું મારી સાથે લગ્ન કરે તેના કરતાં તે કરે તે સારું એમ તે સમજી શકે તે કાયદો ખીલું શું ? આ રીત બે નિષ્ફળ બન તો પછી ખીજ કંઈ પોશ્યું. ”

“ તેમાં મ્હારી શું મદદ લેવા માંગે છે ? ”

“ તું મ્હારી સાથે ચાલ, આપણે સિનેમેટોગ્રાફમાં જઈએ અને જરા ફરીને આવીએ તે દરમ્યાનમાં તારા કાકા આવશે અને મામલો કેવો છે તે જાણી તે આપણે આધીન થશે, અને તેમ બે કદાચ ન થશે અને આપણને હેરાન કરવાનું જરી નાજશે તો તેની કંઈ ખીજ યુક્તિ થશે. ”

“ પણ બહાલા મ્હારી આવવાની છાતી ચાલતી નથી. ”

“ કેમ ? વળા હિંમત ખોઈ દીધી કે શું ? અથવા બધી હિંમત મને આપી દઈ તે કંઈ રાખી નહિ કે શું ? ”

“ ના તેમ તો હિંમત છે. ચાલો હું આણું છું. ”

પ્રમા કપડાં પહેરી તૈયાર થઈ તેણે એક શાફનનો સાળુ અને રેશમી પોલકા સાથે બ્લાઉસ પહેર્યો. પગમાં સાદાં ઠાળાં સ્લીપર્સ પહેરી અને રમણીકલાલ સાથે સીનેમામાં જવા તૈયાર થઈ.

ખરેખર તે જોકે એક પ્રેમી હતું અને દેખાવકું તો લાગતુંજ હતું.

તેઓ એક ગાડી ખાડે કરી એકસેલસીયર તરફ રવાના થયાં.

અડધોએક કલાક થયો હતો. તેટલામાં મનુભાઈ આવ્યો. તપાસ કરતાં માલમ પડ્યું કે પ્રમા અને રમણીકલાલ ફરવા ગયાં હતાં. તે ગમરાઈ ગયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો.

“ હા ! પ્રભા ! અન્તે તે એજ રસ્તો લીધો કે? હવે મ્હારે શું કરવું જોઈએ ? કદાચ તેઓનાં લગ્ન કરી તો પણ મ્હારે પૈસા તોળવા પડે તે લગભગ અર્ધા પૈસા તો ખવાઈ ગયા છે. હવે કરું શું ? પ્રભા ! પ્રભા ! હવે મને એક મોતની આંખી ઉપર આંખી મૂક્યો છે. ”

આટલું બોલી તે વિચાર કરવા લાગ્યો. ઘોડીકવાર પછી તે બોલી ઉઠ્યો “ ખરાબર છે. તેઓ આવે એટલે તેઓને જે ખરી વાત છે તે કહું અને માફી માગું. ”

“ પ્રભા તો કદાચ મને દરગુજર કરશે પણ પૈસો રમણીક નહિ માનશે, જોઈએ છીએ શું થાય છે. ”

આમ વિચાર કરતો મનુભાઈ કોચ ઉપર પડી રહ્યો.

લગભગ બે કલાક પછી પ્રભા ને રમણીકલાલ આવ્યાં. રમણીકલાલ પ્રભાને દાદરા સુધી મૂકવા આવ્યો. પ્રભા દિવાનખાનામાં દાખલ થઈ અને મનુભાઈએ કોચ ઉપરથી ઉઠી પ્રભાને કહ્યું.

“ પ્રભા, જરા રમણીકલાલને બોલાવ. ”

પ્રભાએ રમણીકલાલને હાંકી આવી. રમણીકલાલ અંદર આવ્યો અને જ્યાં પ્રભા હતી તેની પાસેજ ઉભો રહ્યો.

મનુભાઈ બોલ્યો, “ પ્રભા અને રમણીક ! મહેં ન્હોતું ધાર્યું કે તમે આમ છેક જશો; પણ ખેર, મ્હારે તમારી સાથે કંઈ વિદ્યેષ કરવો નથી. આવો તમે અહિં બેસો અને જરા મ્હારો ખુલાસો ધ્યાન દઇને સાંભળો. ”

પ્રભા અને રમણીકલાલ મનુભાઈને આમ ધીમેથી બોલતો સાંભળી સમજી ગયાં કે તેઓની યુક્તિ પાર પડી છે. તેઓ મનુભાઈ પાસે ખુરસી ઉપર બેઠાં.

“ જુઓ, આવતા મેં વેકેશનમાં તમારાં લગ્ન કરી દેવા મ્હારો વિચાર છે. અને પ્રભાની જે મિલકત છે તે તમોને સ્વાધીન કરી મ્હારે આ પાપમાંથી છુટું થવું છે. પણ મને કહેવાની ચરમ લાગે છે કે મ્હારી પૈસા આખત નબળી રિયલિટી દોવાથી મ્હેં તેમાંની કેટલીક રકમ વાપરી નાખી છે, તો તેનું શું કરવું. ”

“ કાંઈ નહિ કાકા, જેટલી હોય તેટલી આપી દો ” એટલે દીક. ”
પ્રભા બોલી.

“ તેમ નહિ બને ” રમણીકલાલે વાંધા કાઢ્યો.

“ જવા ધો બહાલ. એટલું કાકાએ મને હજેરી તેનો ખરચ ગણ્યો. ”
પ્રભા બોલી.

“ દીક ત્યારે, પ્રભા કહે છે તેમ ”

“ ચાખાચ રમણીકલાલ, તમે આવા માયાળુ છો તે હું કદી જાણતો હતો નહિ, અને મને ખાંક તમારીજ હતી. ચાલો હવે સૌ, ઉવટ સાફ થયું. વખત મરો. યયો લાગે છે. ચાલો રમણીકલાલ અદિન જમી સો. ”

• “ ત્યારે તમારો આમલ છે તો મ્હારે ના નથી. ”

ત્યાંથી ત્રણે જણાં જમવા ગયાં.

x x x x x x

“ બહાલી. હું તો ખરાબ ચાલતો છું. ” રમણીક બોલ્યો.

“ પણ મ્હારે મન તો ધધર સમાન છે. પ્રભા બોલી. ”

“ તે ગમે તેમ છે, પણ હું કહું છું અને ત્હારા કાકા કહે છે કે હું ખરાબ છું, બેલ છે ત્હારામાં અને સુધારવાની ચક્રિ ? ”

“ ચક્રિ તો છે અને તે ચક્રિ આમાંજ છે. ”

આટલું બોલી પ્રભાએ રમણીકલાલને એક હાથ પ્રેમથી યુગ્મન કાઢ્યું.

વાંચનાર આજ રમણીક અને પ્રભા એક પતિપત્ની યથ સખી છાંદગી ગુનરે છે. રમણીકલાલે એલ. એલ.બી. પાસ કરી અને હવે સોલ્ડી-સીટરનો અભ્યાસ કરે છે. પ્રજા અને તેના કામમાં રહેલ આપો !

મોહિની.

(માહિની છત્ર)

અનુપ સુરૂપ જાણી હર્ષ જ્યોતિ પ્રકાશે,
મદન મુરતી એવી મોહિની દીવ્ય જાણે;
કમળ નયન માહો અન્દ્ર જે ખાધીયા જે,
તવલ ધવળ તેની જ્યોત્સ્ના વ્યાપતી જે.

સરસ દુકુલ ઝીણું ઉડતું વાપરાયી,
મધુર મધુર શૌભા અંગની દર્શ ધાતી;
ધનળ વસન અંગે સૌમ્યને ચાહ જાણે,
લલિત અધર માહો સ્મિત જણા વિલાસે.

નિલવટ તટ વિશે ચાંદસો રમ્ય જાણે,
(જાણે) વિમળ ગગન મધ્યે પૂર્ણ ઇન્દુ વિરાજે;
કનક કમળ કાન્તિ વધુ તેથી દીપે છે,
તરલ ગરલ વેણી છૂટી થી જૂલતી છે.

અમર સદન નીકો દીવ્ય એ સુંદરી થી,
સુરખી મધુર આસ્યે હાસ્યની વર્તતી સી;
વિમળ અરણ્ય જ્યેષ્ઠા સુંદરીના મુખેથી,
(જાણે) અમળ ગગન મધ્યે અન્દ્ર કે હાસતી થી ?

ત્રાટક: રસ લોલ વિલોલ રમી રસિકા,
જૂલતી સુહિડોલ વિશે રસમાં;
મદુ હાસ્ય કપોલ અમોલ ઝરે,
ચિત અંગને તરખોળ કરે.

વિવેક બુદ્ધિ.

મેં ઘણીવાર એમ વિચાર કર્યો છે કે જો માણસોનાં મન ખૂદલાં મુકવામાં આવે તો આપણે કાલા અને મૂર્ખ માણસો વચ્ચે બહુજ ઓછો તફાવત જોઈ શકીશું. આ બંનેમાં અસંખ્ય મુખર્ષિ અને ગાંધાસ રમી રહી છે; તફાવત માત્ર આટલોજ છે કે કાલો માણસ બીજાને કેમ દબાવવા, બીજાની સાથે કેમ વાત કરવી, પોતાના વિચારો કેમ દર્શાવવા એ સહુ સારી રીતે જાણે છે. ત્યારે મૂર્ખ માણસ તેજ ચંદ્રોને જેમ તેમ બકી કાઢે છે. આવી વિવેક બુદ્ધિ રનેહીઓની ખાનગી વાતોમાં હોતી નથી. આવે વખતે તો કાલા માણસો પણ એક નબળા માણસની પેઠે વાતો કરે છે. કારણકે મિત્રોની સાથે વાત કરવી એમાં કાંઈ લાંબો વિચાર કરવાનો હોતો નથી. તેથીજ એક બહુતો લખનાર એક વાત એવી સરસ રીતે આપણને કહે છે કે “એક માણસે તેના દુશ્મન સાથે એવી રીતે રહેવાની જરૂર છે કે તે તેના કોઈ વખતે મિત્ર પણ થઈ શકે અને તેના કોસ્ત સાથે એવી રીતે રહેવાની જરૂર છે કે જો તે તેના દુશ્મન થાય તોપણ તેને કાંઈ હુકસાન કરી શકે નહિ.”

વિવેક બુદ્ધિ માત્ર ચંદ્રોમાંજ માલૂમ પડે છે એમ નહિ પરંતુ કાર્ય અને કારણમાં પણ તે નજરે પડે છે. વળી એ જીવનના સાધારણ પ્રશ્નોમાં આપણને રસ્તો બતાવનાર અને દોરનાર પ્રશ્નના પાંપદો જોવી છે. મનુષ્યના મગજમાં એવા ઘણાં સારા ચુલ્લો હોય છે; પરંતુ વિવેક બુદ્ધિ જેવો બીજો એકે વધારે ઉપયોગી નથી. ન્યાયદષ્ટિ એજ બધા ચુલ્લોને વધારે ઉપયોગી બનાવે છે. યોગ્ય વખતે અને યોગ્ય સ્થળે તે તેમને પ્રયુક્તિમાં લગાડે છે અને માણસોને લાભદાયી થઈ પડે એવી રીતે તેમને ગોઠવી દે છે. વિવેકબુદ્ધિ વિના વિહતા એ જર્થ દેખાવ છે અને હડાપણ એ ધૂન છે, સદગુણ એ નબળાઈ છે. સારા ચુલ્લો માણસને તેના બ્યવહારમાં અને કાર્યમાં વધારે ચાલાક અને ધ્યાન આપનારા બનાવે છે.

વિવેકબુદ્ધિ માત્ર માણસને તેના ગૂણોનો માલિક બનાવે છે. એટલુંજ નહિ પણ બીજાના ગૂણો ઉપર પણ તેને સત્તાધીશ બનાવે છે. ન્યાયી માણસ તેના મંત્રીમાં આવે છે તેના ગૂણો જાણી શકે છે અને તેને કેમ કામે

લગાડવા એ પણ સમજી શકે છે. તેવીજ રીતે જો આપણે જૂદી જૂદી ગતિઓમાં જોઈએ તો માલુમ પડશે કે વિવેકબુદ્ધિવાળો માણસજ સમાજને દોરી શકે છે અને સાચવી શકે છે. વિદ્વાન, બહાદુર કે બુદ્ધિશાળી માણસથી એ ખતરું નથી. વિવેકબુદ્ધિ વિનાનો બુદ્ધિશાળી માણસ એક પૂતળા જેવો છે.

જો કે માણસ પૂર્ણ હોય પણ વિવેકબુદ્ધિની ખામીવાળો હોય તો તે દુનિયામાં વધારે અગત્યનો નથી. પરંતુ તેને માત્ર વિવેકબુદ્ધિજ હોય અને બીજા ગુણોનો વધારો નહોય તો તે પોતાના જીવન વ્યાપારની અમર પળે આપ તે કરી શકે છે.

દુકામાં તેની આશામાં અમરત્વ છે. તેની યોજનાઓ મહાન અને અજબગતી છે, તેને પૂર્ણ રીતે પીછાણનારને તેની વર્તણૂક પ્રિયંકર છે. અમર સ્નેહી.

નુતન વર્ષારંભે શુભાશિષ્ય.

૧

બધાની સૌ નવી આશા,
ઉચ્ચ આવશ્યકી રજો;
વિદિ સિદ્ધિ અને હર્ષ
પૂર્ણ આપ ગૃહે હજો.

૨

અહાતાં ને રહેતાં જગત જનને આ શીખવજો,
ખરા નીતિ પથે ફરજ સમજને વિદરજો;
રહેજો સૌ બહાવાં અધિક તપતા સ્નેહ રસમાં,
અને ઉછાળેથી પ્રચલિત દરે સ્નેહ જમમાં.

૩

આનંદ આનંદ અમેદ પામે,
અને અનેરી સુખશાન્તિ યાએ;
દયાનંદો ખાવ રજીર વિશેષ,
શુભાશિષ્યોએ અમ સ્નેહની છે.

અમમૃત.

ઘરમાં વાપરવા લાયક ભરોસાદાર દવાઓ.

ફિવર ડ્રોપ્સ:- દરેક જાતના તાવ ઉપર અસરકારક રીતે લાગુ પડે
(જવર ડ્રોપ્સ) છે. ખીણ તાવ ઉતારનારી દવાઓની પેઠે હૃદય ઉપર
મોટી બાટલી. ૩ ઓંસ. નબળાઈ કર્યા વગર વિપતો નાશ કરી તાવ ધીમે
કિં. રૂ. ૧-૦-૦ પણ અચૂક ઉતારે છે. તાવમાં આપી શકાય છે.
નાની બાટલી ડોઝ:-કાચના વાસણમાં બે ચાર ચમચા બાર પા-
કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ લીમાં ૧૦ ટીપાં નોખીને આપવાં.

ફિવર સોલ્યુશન:- પેટની દબાવવાતથી માથું દુખે છે, તાવ આવે
(પેટની દવાઓ) છે તે વખતે શરૂઆતમાં એક ભાગ એકથી બે
બાટલી એકમાં ૨૪ ભાગ. ચમચીબાર, ત્રણથી ચાર ચમચાબાર પાણીમાં
કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ કાચના વાસણમાં લેવાથી પેટ સાફ આવે છે, ને
તાવ જલદીથી ઉતારે છે. કલેબર્ન ઉપર કાર્ય

હોવાથી ઝાડો સાફ આવે છે. ને ભુખ ઉઘડે છે. મોઢું વાસ મારતું અટકે
છે, ને પાચનશક્તિ પાછી જગૃત થાય છે. સાંજના સુતી વખતે અને સ-
વારમાં લેવાથી શરીરને વિકારથી સાફ ને નિર્ભય રાખે છે. દરેક અઠવાડીએ
અથવા પખવાડીએ એકાદ બે ભાગ લેવાની ખાસ ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ટોનિક સોલ્યુશન:- ખાંચ પ્રજી અડધે કલાકે અડધી અથવા એક
(શક્તિની દવા) ચમચી બરીને પાણી સાથે લેવાથી ખાંચેકું દબન
મોટી બાટલી ભાગ ૬ થઈ નય છે. એ લેવાથી તનની તેમજ મનની
કિં. રૂ. ૨-૦-૦ શક્તિ (સિલીના ઝડપથી) વહેવાથી ઉત્સાહવાળા
નાની બાટલી ભાગ ૪૮ અને પ્રદાસ થાય છે. મંદવાડ ગયા પછી લેવાથી
કિં. રૂ. ૧-૦-૦ સારો ફાયદો થાય છે. ને ગયેલી શક્તિ ઘણી
ફુલ મુદતમાં પાછી આવે છે. સોહી મારફતે

‘ગલીસરો ફોસ્ફેટ’ જવાથી મગજને પુષ્ટિ મળે છે ને વાસ્તવિક પ્રજ્ઞ થાય
છે. સાધારણ દવા જે ખાંડના સરખાની બનેલી હોય છે તેનાથી આ નિ-
ગળો છે. મીઠી પીસાંબવાળાને લેવામાં કાંઈ અડચણ પડતી નથી.

મગવાનું ઠેકાણું:- દિ આયોનિક ફાર્મસી.

(મોરેસર ગજજરની)

ગીરગામ-મુખ્ય.

ઓટો-દીલખહાર.

સેંટનો રાજ.

દીલને આનંદ આપનારું, મનને પ્રફુલ્લિત કરનારું, અસંખ્ય કુલોના ચારકની સુગંધીઓથી ભરેલું સર્વોત્તમ સેંટ છે. ઓટો-દીલખહાર રેપીડિટ વગરનું હોવાથી અતર તરિકે પણ વાપરી શકાય છે. ફક્ત ચાર દીપાં રૂમાલ અથવા કપડાં ઉપર નાખવાથી એકદમ ખુશબો પસરવા માટે છે અને વાપરનારને તથા તેની આસપાસનાઓને કુલોની મીઠી સુગંધીમાં મુકી દે છે. હવે બીજું કોઈ પણ સેંટ અથવા અતર ખરીદના પહેલાં ઓટો-દીલખહાર ખરીદો અને તેની અપુરવ ખુશબોનો બે ઘડી વીચાર કરો.

ખરીદતી વખતે જો કોઈ પણ વેપારી બીજુંજ ઓટો સેંટ આપવાનું કરે તો તે લેત નહીં પણ ઓટો-દીલખહારની માંગણી કરજો અને નામ ખરાબર ધાંચીને સીલબંધ બાટલી ખરીદજો.

કીમત નાની બાટલીના....	...	...	...	રૂ. ૮—૮-૦
વચલી ,, ..	...	...	...	રૂ. ૦-૧૨-૦
મોટી ...	...	...	...	રૂ. ૨-૦-૦

સુગંધી કારકનો એક આનો.

સોલ એજન્ટ:—

એંગ્લો ઈન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની,

લુભામસીદ—મુંબઈ.

પિતાશ્રીનાં લગ્ન !!!

“પિતાશ્રીનાં લગ્ન ? એ વાત ખરી હશે ? કમુને ખોટા સમાચાર લખવાનું પ્રયોજન શું હોઈ શકે ? પિતાશ્રી પરણે ? લવાન પડ્યાની રેવલી અમારી માતા બને ? અહા, કેવો મોટો આઘાત ! નાની શાન્તિને
 ૧-એ રેવલી ધમકાવે, દુઃખ આપે, કમુને બોધ આપવાની ખોટી રીતે અધિ-
 કારીણી યાય. આ બધા અનિષ્ટ બનાવો બન્યા પહેલાં હું ત્યાં માટે ગમરાઉં છું.”

દિનમણિરાંકરે નડીઆદથી વડોદરાની કોલેજમાં પ્રીવીઅસનો અભ્યાસ કરતો હતો. કોલેજની બોર્ડિંગમાં પોતાના મિત્રો સાથે તે બહુજ હળી-મળીને રહેતો હતો. અને તેના યાંત્ર સ્વભાવને લીધે અને સત્ય અને પ્રમાણિક આચાર વિચારને લીધે તેના મિત્રો તેને બહુજ ચાહતા હતા. છાત્રાસિક પરીક્ષા પૂરી થઈ રહી હતી, થોડા દિવસ પછી કોલેજ ઉનાળાની રજા વાસ્તે બંધ થવાની હતી. દિનમણિરાંકરેનો વિચાર છેવટના દિવસો રનેલી મિત્રો સાથે જરા ગમત અને આનંદથી ગાળવાનો હતો; તેથી બીજા કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ છાત્રાસિક પરીક્ષા પૂરી થઈ કે જતા રહેવાનો વિચાર કરતા હતા તેમને દિનમણિરાંકરે આગ્રહથી રોક્યા હતા. થોડીક સારી મીજબાની ઉઠાવતી, ફીકિટની મેચ રમતી, વડોદરાના રાજમહેલો અને સંપ્રદરશાન જેવાં, તથા વડોદરા પાસેના હુશરાપરના પાવાગઢનાં ખડેર જેવાં એક દ્વીપ મારવી વગેરે જામતો દિનમણિરાંકરે પોતાના મોજમજતા કાર્યક્રમમાં ગોઠવી હતી. વડોદરાની કોલેજમાં આ વર્ષે કંઈ નવું નર દેખાતું હતું. ચહેરની છતર વસ્તીને આ વર્ષે જણાતું હતું કે વડોદરામાં ઉંચા અભ્યાસ માટે કોલેજ સ્થપાયેલી છે તેના લાભ સુજરાતના યુવકો સારો લે છે. આ બધી ચળવળનું મૂળ કારણ દિનમણિરાંકરે જ.

આમલી રાતે મિત્રો સાથે જુદી જુદી યોજનાની વાટાઘાટ કરવામાં બહુ વખત ગાળેલો હોવાથી દિનમણિરાંકરે આજે સવારે પહેલા ઉઠ્યા નહોતા. સાડાઆઠ વાગે હવે પોતાની ઓરડીનું દાર ઉધાડે છે કે તરતજ દિનમણિરાંકરે ઉંબરામાં એક પેસ્ટનું પાકીટ જોયું. કાગળતરતજ ઉચકી, પાકીટમાંથી કાગલ કાઢ્યો, અને વાંચ્યો. થોડીવાર યાંત્ર રીતે ખુરશીપર બેસી રહી પછીથી એકલા બોલવા લાગ્યા.

“પિનાશીનાં લમ ? એ વાન ખરી હશે ? કમુને ખોટા સમાચાર લખવાનું પ્રયોજન શું હશે ?”.....વગેરે.....

૨

દિનમણિશાંકરનો ઉઘાસ ઉડી ગયો; પરીક્ષાનું પરિણામ સાફ આવવાની તેને ખાતરી હતી તેથી તે સરસ પરિણામ જાણ્યા બાદ નડીઆદ જવાય, અને મિત્રો સાથે આનંદ ભોગવી નડીઆદ જવાય તો સાફ. એ જ વિચાર તેના મનમાં એટલા દિવસથી ઘુમી રહ્યા હતા તે તરતજ યાન્ત ધર્મ ગયા, હોલવાઈ ગયા, તેનું નિશાન શુદ્ધ રહ્યું નહિ. તરતજ બોર્ડીંગનાં સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ પાસેથી રજા મેળવી અગીઆરવાઝ્યાની ગાડીમાં જવા વાસ્તે દિનમણિશાંકર રોયનપર ગયા. તેના મિત્રો અચાનક પ્રયાણનું કારણ સમજી શક્યા નહિ; પરંતુ દિનમણિશાંકરની મુખમુદ્રાપર એવી તો અર્થ-સૂચક ગમગીની ફેલાઈ રહી હતી કે તે ગમગીનીનું કારણ સરખું પૂછતાં તે ગમગીનીમાં વધારો થશે એવા ડરથી તે વિદ્યાર્થી મિત્રો તેને કંઈપણ પૂછી શક્યા નહિ.

ગાડી વડોદરાના રોયનમાં દાખલ થઈ. દિનમણિશાંકર ગાડીમાં બેસવા લાગ્યા. બીજે દિવસે ચૈત્રી પૂનેમનો મેળો ઇકોરજીમાં ભરાવાનો હતો તેને લીધે યાત્રાળુઓની ઝડપી આગગાડીમાં ખડબડ હતી. વડોદરા રોયનપરથી એક પણ ઉતાર ગાડીમાં બેસી શકે તેટલી જગ્યા ગાડીમાં હતી નહિ—ઉતારઓ જોર જૂલમથી ગાડીમાં બેસવા ધસતા હતા; તેમને રોયનના અમલદારો હાથ પકડી બહાર ખેંચી લેતા હતા, અને બૂમ પાડી કહેતા હતા કે “રેપેશીઅલ ગાડી ખાસ ડોકોર વાસ્તે વડોદરાથી ઉપાડવામાં આવશે.” દિનમણિશાંકરને તો નડીઆદ જવું હતું. તેને તો એક મિનિટ એક વર્ષ જેવી લાગતી હતી; તેથી ગમે-તેમ કરીને યાત્રાળુઓથી ધીરોધીય. ભરાઈ ગયેલા ડબ્બામાં પોતે દાખલ થઈ ગયા. અને બીડમાં કચરાતા, - ખીસાતા ઉભા રહ્યા. પોતાના સામાનને પાટલી તપે કોઈપણ રીતે દાખલ કરી દીધા.

વડોદરાથી આવ્યું સુધી તો દિનમણિશાંકરની સ્થિતિ ખડબડ, ગંધીર હતી. મનની વ્યાધી તો તેને વડોદરામાંથીજ સાલતી હતી; પણ વડોદરાના રોયનમાંથી ચરીરની વ્યાધી પણ થવા લાગી હતી. કોલેજમાં બહુતા યુવકો મનની વ્યાધી સહન કરવા જોઈતી ધીરજ રાખી શકતા નથી; ચરીરનું મંકડ ખમી શકવાની તાકાત તો મંદીક પાસે થવા

પહેલાંજ ગુમાવી બેઠા હોય છે. દિનમણિશાંકરને યાત્રાળુઓ પર દયા આવતી હતી; તેથી તેમને જરા સવકતાથી ઉભવાનું કહે તેવા હેતુથી પોતાનું શરીર વખતો વખત તે સંકોચતા, હાથની અદ્ય વાળી સેતા, બે પગ સાથે રાખી ઉભતા-પથુ જેમ જેમ આવી જતની સવક કરી આપવા આવી રીતે દિનમણિશાંકર ઉદારતા બતાવતા-તેમ તેમ યાત્રાળુઓ તેમને વધારે જોરથી ખીસતા. ખિમારા દિનમણિશાંકર આ શરીરનું સંકટ પોતાના માનસિક ઉદ્વેગથી વિસરી જતા, તો ખીચ કાશે શરીરના ત્રાસનો વિચાર કરવામાં માનસિક સંતાપ વિસારે પડતો. આમ પ્રત્યેક કાલે તેની સ્થિતિ બદલાતી હતી. છેવટે આશુદ જંકશન આવ્યું. ગરદી કમી યઇ. દિનમણિશાંકરને બેસવાની જગ્યા મળી. આશુદ જંકશનમાં ગાડી સારી રીતે ઉભી રહે છે. તે બધો વખત દિનમણિશાંકર તો અનેક તર્ક વિતર્કમાં ગાળતા હતા.

“લવણ પડ્યાને કોઈથી સુકિતથી સમજતું કે રેવડીને પિતાજી સાથે પરણાવે નહિ. પિતાજીને મીઠી ખીચાળનું (Diabetes) દરદ યવાનું કાકટર કાસ મને કહેતા હતા. તે વાત લવણ પડ્યાને પહોંચાડી જોઈએ. લવણ પડ્યા પૈસાના લોભી છે તેથી કદાચ મારા મામા અંબાશાંકર પાસેથી બજાવાના બ્હાનાથી યોગ પૈસા મેળવી લવણ પડ્યાને લાંમ પહોંચાડું તો બની શકે ? રેવડીની બ્હેનપણીનેજ કમળે કરી કંઈ યઇ શકે ખરું ? ” યોગ વખતમાં ગાડી ઉપડી. ગાડી નડીઆઢ પહોંચે નેટલામાં આપણે દિનમણિશાંકરના ધરની મુલાકાત લઈ આવીએ, અને તેના ધરની કેટલીક હકીકત મેળવીએ.

૩ .

દિનમણિશાંકરના પિતા સાકરલાલ મેટ્રીક સુધી બણેલા હતા; એમના વખતમાં ઈંગ્લેન્ડ બજાનારા માણસો યોગ હોવાથી એમને ડેપ્યુટી કમીશનરની આંદિસમાં બહુ સારી નોકરી મળી હતી. હાલ તેઓ સાહેબના શીરસ્તેદારની જગ્યા પર હતા. સાકરલાલનાં પત્ની સત્યભામા બહુજ પ્રેમાળ, શુદ્ધ અંતઃકરણવાળાં અને ખનિયિય હતાં સાકરલાલને એમના વિનાં કશ્ચિત ધરમાં એકલા રહેવાનો વખત આવતો. ત્યારે સાકરલાલ બહુજ મુગ્ધતા, ડેપ્યુટી કમીશનર સાહેબ સાથે ડીટીક્ટમાં કરવાની નોકરી

હતી તોપણ પોતાની સત્યભામાને તેઓ સાંધે ફેરવતા. ધીમે ધીમે સત્યભામાને પુત્ર અને બે પુત્રી ખોળે રમાંવાનો પ્રસંગ આવ્યો, એટલે તે ડીરટીકટમાં ફરવા જઈ ચકતાં નહિ. જ્યેષ્ઠ પુત્ર તે દિનમણિશાંકર, છોકરીઓ, તે કમળા અને શાન્તા. દિનમણિ ૧૨ વર્ષનો થયો હતો ત્યારે સત્યભામા એચિંતા માંડાં થયાં અનેક ઉપચારો કરવા છતાં મૃત્યુનું વૉરન્ટ પાછું ફેરવી ચકાયું નહિ. સાકરલાલ બહુજ દીલગીર થયા, દિનમણિ અને કમ્મુ તથા શાન્તિ, તો અતીવ દુઃખી થતાં હતાં. સાકરલાલ પોતાના કમળાં બાળકોને પોતાની ગોદમાં લઈ, માંખી પિતા પ્રેમ દીધાવ્યો. દિનમણિ બહુજ તોફાની હતો. પણ સત્યભામાના મરણ પછી તો તે બહુજ ડાહ્યો અને સમજી થઈ ગયો. કોણ જણે તેની માતાએ મરણ વખતે શીખામણ આપી હતી કે શું કે કમ્મુ તથા શાન્તિને સંભાળવાનું કામ દિનમણિએ જ ઉપાડી લીધું. સાકરલાલે બાળકોની સંભાળ માટે અને રસોઈ વગેરે ધરકામ માટે એક બાઈ નોકર રાખી. સાકરલાલ બચાર ગામ ફરવા જતાં ત્યારે નોકરબાઈ તેના ધરની સંભાળ રાખતી તેના કરતાં વધારે સંભાળ દિનમણિ રાખતો. નોકરબાઈ કમ્મુ અને શાન્તિને ધણી વાર વિના કારણ ધમકાવતી, માર મારતી, અને કેટલીકવાર શાન્તિને પૂર્ણ ખોરાક પણ આપતી નહિ. આ વાત દિનમણિને ખબર પડ્યાથી તેણે પોતાની બહેનો માટે અવધાસ છોડી દીધો અને ધરમાં કેટલીક વ્યવસ્થા મુરેખ કરી દીધી. જ્યારે ધરનું કામ સલાહસંપન્ન અને આનંદથી ચાલવા લાગ્યું એટલે દિનમણિશાંકર ફરી પોતાનો અવધાસ કરવા વંડોદરા ગયેલા. અને ત્યાંથી આવણે તેને નડીઆદ આવવા રવાના કર્યો છે.

૪

દસ વાગ્યા છે. ગાડી નડીઆદ સ્ટેશનમાં આવી ગઈ છે. દિનમણિ-શાંકર પોતાનો સામાન પોર્ટર પાસે ઉતારી ગાડીના ડબ્બાની પાછળથી રહેલી સડક જોળી “હાઉસ” પ્લેટફોર્મ પરથી અપ્લેટફોર્મ પર ગયા. ટીકીટ કલેક્ટરને ટીકીટ આપી તરતજ ઉતાવળે પગલે પોતાને ઘેર પહોંચી ગયા. સાકરલાલ ગામમાં રહેતા નહોતા. પરંતુ સ્ટેશનની નજીકજ કચેરીઓ પાસે પોતાનું રહેવાનું મકાન બાંડે રાખ્યું હતું. દિનમણિશાંકર પોતાની બહેન કમળા અને શાન્તાને મળવા બહુજ ઉતેજીત હતો. પરંતુ તેના મનમાં બે મહાત ચિંતા હતી તેની અમરને લીધે બહાલી બહેનોને મળવાનો આનંદ તેનાથી અનુભવી ચકાતો નહોતો. જેમ જેમ ધર નજીક

આવતું ગયું તેમ તેમ તેના પગ જારી થતા ગયા, તેનું હૈયું ગુંગળાવા લાગ્યું, તેની ઈંદ્રિયો જાણે નિસ્તેજ બની ગઈ હોય તેવું થવા લાગ્યું. ભવાન પડ્યાની રેવણી તેની આંખ આગળ તરતરવા લાગી. પોતાની માતા સત્ય-ભામાની હેવટની શીખામણુ તેને યાદ આવી. અનેક નર્કવિતર્કના મોજાની હોરમાં ધડકેલાતો દિનમણિશંકર પોતાને ઘેર આવ્યો.

મનુષ્યોના જીવનમાં ધણીવાર એવા પ્રસંગો હોય થાય છે કે જ્યારે મનને બહુજ સુંઝવી નાખતા પ્રશ્નો અણધારી રીતે પ્રશ્નો મૂકી જાય છે; અને એવા પ્રશ્નોપર જોરથી લીધેલી મનોવ્યથા માટે પોતાની મૂર્ખાઈ પર માણસને હસવું પડે છે. દિનમણિશંકર ઘરમાં દાખલ થયો કે તેની બહેન કમળા દોડતી દોડતી બાંધને મળવા આવી. બાંધએ બહેનનો સહાર સ્વીકાર્યો. બંને એકમેકનો હાથ ઝાલી પરચાળમાંથી ચોરડામાં ગયા. શાન્તાને બોલાવી. દિનમણિશંકરે તેને હાથથી લીધી. “કમ, કમ પછી શું થયું? બાપાજી ક્યાં ગયા છે? ભવાન પડ્યાને ઘેર ગયા છે કે શું?” દિનમણિશંકરે આતુર મનથી પૂછ્યું.

કમળા બોલી—“ગોડાબાઈ, એ તો બધી જુદી વાત છે. મને પંદર દિવસ પહેલાં રંભા માસી મધ્યાં હતાં તેમણે વાત કરેલી કે રેવણીને બાપાજી પરણવાના છે; અને તેના સમાચાર તમને લખવાનું કહ્યું હતું. એટલે મેં કાગલ લખ્યો હતો. બાપાજી, રેવણીને પરણે ખરા? તે તો બને જ નહિ. અને રેવણીને તો પરમ દહાડે બાળાશંકરના છોકરા સાથે પરણાવી પણ ખરી. બાપાજી તો ડીરટ્રીકટમાં ગયા છે એક બે દિવસમાં આવશે.”

દિનમણિશંકર તરતજ શાંત થઈ ગયા. તેના મનપરનો બોલો જતો રહ્યો. કમુજેને નકામો કાગલ લખી તેને નડીઆદ વહેલો બોલાવ્યો; પોતાના મિત્રો સાથે મજા કરવા માટે ગોહવેલી ગ્રામ્ય છોડીને ઘેર વહેલું આવવું પડ્યું; પરંતુ આ વિચાર તેને થતા હતા તેની સાથે તરતજ તેનું સમાધાન પણ થઈ ગયું કે મિત્રો સાથેના આનંદ કરતાં બહેનો સાથે માણેલી મજા ધણી વધારે મીઠી થશે. ધડીક કમુને બોલાવી તેની પાસે ઘરમાંના નોકરની, રસોયાનું કામ કરનાર બાઈની, બાપાજીના સ્વબાવની, અને શાન્તાની ટેવ કુટેવની વાતો કરવામાં દિનમણિ શુક્રાતો તો ધડીમાં શાન્તાને રમવા, કામમાં, તેના માટે કાગળના રમકડાં બનાવી આપવામાં, તેની સાથે કાલી કાલી વાતો કરવામાં તે રોકાતો. કમુજેને બણાવવાનું તેને બહુ ગમતું અને

ઠમુખેનને બાધ પાસેથી શીખી લેવાની બહુ હોંસ હતી. ઘણો ખરો કુર-સનો વખત ઠમુખેનને શીખવવામાં ગાળવામાં આવતો હતો.

૫

સાકરલાલ આજે ડીસ્ટ્રીક્ટમાંથી આવી પહોંચ્યા. ઘેર આવતાં દિન-મહિનાં કરને જોઈ પોતે ખુશી થયા. “કેમ મોઢા, બેસો આવ્યો! પત્રમાં તો મોઢા આવવાનું લખ્યું હતું. પરીક્ષાનું પરિણામ જણાવું કે?”

“આપુણ, પરીક્ષાનું પરિણામ તો સાફ જ છે.”

“બેસા આવવાનું શું કારણ?”

દિનમહિનાં કર સત્ય પ્રિય હતો. પિતા પાસે જીવું કેમ બોલવું? ખરો જવાબ આવતાં તેને તકામા ગુસ્સે કરવા તે પણ તેને ઠીક લાગ્યું નહિ. વિચાર કરતો ઉભો રહ્યો. ત્યાં સાકરલાલ બોલ્યા.

“તને ઠમુ તથા શાન્તિને મળવાની બહુ ઇચ્છા થઈ હશે, ખરું કે નહિ? તેની ચિન્તા થતી હતી કે શું?” પિતાજીનું કહેવું અંચળું ખરું હતું તેમ સમજી દિનમહિનાં કરે તેમના અનુમાનને ડોકા દલાવી ટેકો આપ્યો. “દિનમહિ, તું ન આવ્યો હત તોપણ હું તને તાર કરવાનો હતો; એટલે આવ્યો તે ઠીકજી કહ્યું.” તાર કરવાનું શું પ્રયોજન હશે? આ પ્રશ્ન ઠમુ અને દિનમહિનાં મનમાં બહુજ ઘોળાઈ રહ્યો. ઉંડી ઉંડી નિરાશા દિનમહિનાં હૃદયને સ્પર્શી સ્પર્શીને ઉડી જવા લાગી. રંભા માણીની વાત કંઈક અંશે ખરી હશે તો? લગ્નનાં મુદ્દતોં હજી ગયાં નથી. વગેરે વિચારોમાં બંને બાધ પહેલ પડ્યાં હતાં. ત્યાં સાકરલાલ પોતેજ બોલી ઉઠ્યા. “દિનમહિ આપણને મહાજલેશ્વર જવાનું છે. તેથી તને તાર કરવાનો હતો કે વડોદરાને રોડને અમને મળે અમારી સાથે મુસાફરીમાં જોડાઈ જા. ઠમુ, આપણા સાહેબે ઉનાળા માટે મહાજલેશ્વરમાં બંગલો બાંડે લીધો છે. તેઓ જવાના હતા પણ તેમના બનેલી તેમને સીમલામાં બોલાવે છે એટલે તેઓ સીમલે જશે. મહાજલેશ્વરનો બંગલો ખાલી પડ્યો છે, અને ફાકટ બાહુ સાહેબને આપણું પડશે. માટે તેમણે આદિસમાંના બધા માણસને કહ્યું કે જેને મહાજલેશ્વર જવું હતો તેને બંગલો મફત મળશે. પણ અમારી આદિસમાંના દાદા સાહેબ તો ચટણી મસાલામાંજ ખરચ કરી જાણે, અને પેલા મહુકચંદ તો વાણીઆ એટલે બંગલો મફત મળ્યો એટલે બીજાં ઉપરતું ખર્ચ કરવા કોણ તૈયાર થાય? હું પોતે તૈયાર થયો છું, અને ગંજીપતરામ ત્રિવેદી પણ ત્યાં આવવાના છે. આપણે તો આવતો કોણે જશું. તેઓ પાછળથી આવશે.”

મહાબલેશ્વર જવાનું સાંભળી દિનમજ્જિ ખુશી થયો, ઊંઠરાં પણ રાજી થયાં. ઘરમાં કામ કરનારી રસોયાણી બાઈ હતી, તે મહાબલેશ્વર આવવા આનાકાની કરવા લાગી. નડીઆદમાં લગ્નના ઉત્સવના દિવસે મૂકી મહાબલેશ્વર જવાને તે બાઈ તૈયાર નહોતી. લગ્નસરામાં જુદાં જુદાં વિદ્વાન અને સાહેબ ગણતા નાગર કુટુંબોમાં, સેવ, પાપડ, વડીઓ વગેરે બનાવી આપવાની મજુરીમાંથી આ બાઈ સારી કમાઈ કરી શકે તેમ હતું. તેથી રસોયાણીએ તો સાદ ના કહી કે મારાથી મહાબલેશ્વર અવારો નહિ.

સાકરલાલ—અરે, મહાબાઈ છે. બાઈડી વિનાના ઘરમાં કેટલો બધો ત્રાસ છે? આમે અમે અમારી રસોઈ દાથે કરશું; કેમ કમુ, તને દાળ ભાત તો બનાવતાં આવડે છે ને? રોટલી, પૂરી, નહિ બનાવીએ. મહાબલેશ્વરમાં હોટેલ હોવાથી પાંક મંગાવી લેશું.”

કમુએ રસોઈ બનાવી દેવાનું માથે લીધું.

બીજા દિવસે પાર્ટી મહાબલેશ્વર જવા ઉપડી. જુજ સામાન સાંધી લીધો હતો કારણકે બંગલો સાદિત્વ સાધેલાથી બરપૂર મળવાનો હતો.

૬

મહાબલેશ્વરના બંગલામાં રહેવાની હોંસ બધા માણસોના દીલમાં એટલી બધી હતી કે ક્યારે મહાબલેશ્વર પહોંચીએ? અને ક્યારે બંગલાની હંવા લાઇએ? એ વિચારથી સર્વનું મન રોડાઈ ગયું હતું. છેવટે બધાં મહાબલેશ્વર પહોંચ્યાં.

બંગલો બહુ વિશાળ અને ભવ્ય હતો. આસપાસ એક સારો બગીચો હતો. પરંતુ બીજા બંગલાઓ નજીકમાં એકે નહોતા. સવારે સાડાનવ વાગે બંગલામાં પાર્ટી ગઈ ત્યારે બધાને જૂથ કેડકડીને લાગી હતી; તેથી રસ્તે ચાલતાં સ્ટિસીન્ડર્ડથી બરપૂર ટેખાવો આવતા હતા પણ તે જૂથના પેટ-વાળાના મનપર જરા પણ અસર કરતા નહોતા. પેટની જૂથ કંઈ સુંદર સ્ટિ લીલાથી મટતી નથી. બંગલે પહોંચ્યા પછી કમુએ પ્રાર્થના સ્ટવ સળગાવ્યો. ચાલ બનાવી બધાંએ પીધી. ભાત ચૂલા પર ચડાવ્યો, દાળ પણ બનાવી, પણ કોઈને રોટલી કે પૂરી બનાવતાં આવડતું નહોતું. છેવટે બંગલાથી એક માઈલ દૂર હોટેલ હતી ત્યાંથી પાંક મંગાવવામાં આવ્યા. જમવા બેસતી વેળા ઊંઠરાંમાંથી કોઈએ પાંક ખાધા નહિ કારણકે તે ખાટા

પડી ગયેલા હતા. કાચા પાકા ઘાળભાતથી સાકરલાસનું પેટ ભરાયું નહિ. બેચાર દિવસ આવી અડચણ બોગવ્યા પછી તો અર્ધા મહાબલેશ્વરથી કંઠાણી ગયાં. કમુને તો પાટોશ વિના બીલકુલ ગમે નહિ. શાન્તાને છોકરાં સાથે રમવાનું મળતું નહિ. આવા સંકટમાં આવી પડેલું કુટુંબ મહાબલેશ્વરની આરોગ્યવર્ધક હવાનો ઉપભોગ કેમ કરી શકે?

ચારપાંચ દિવસ આ પ્રમાણે ગયા, ત્યાં નડીઆદથી ગણપતરામ ત્રીવેદીનો તાર આવ્યો કે ગુલાબ ખેડેનને મહાબલેશ્વર રવાના કર્યા છે. રોયને આવો. અર્ધાએ તાર વાંચ્યો. એક રીતે તો સૌ આનંદ પામ્યાં કે ગુલાબ ખેડેનના આવ્યા પછી સાફ ખાવાનું મલી શકશે.

ગુલાબખેડેનને રોયનેથી બંગલાપર લાવવા દિનમણિશંકર ગયો હતો. તેમના આવ્યા પછી પહેલાં તો તે બાઇએ સારી રીતે રસાઈ કરી બપોરે એક વાગે બધાને જમાડ્યાં. જમવાનું મોકું થયું, પણ સાફ જમણું ક્ષણે દિવસે મળ્યું તેથી સર્વને બહુજ આનંદ થયો.

બંગલામાં સર્વ પ્રકારની સવડ હોવાથી ગુલાબખેડેને ખીજે દિવસે બંગલાની વસ્તુઓને સારી રીતે ગોદવી કાઢી; અને બંગલાને બંગલા જેવો બનાવ્યો. સાકરલાસ આ જોઈ બહુ પ્રસન્ન થયા. દિનમણિશંકર, ગુલાબખેડેનને જોઈ સવિશેષ રાજી થતા હતા, કારણ કે હવે તેને મહાબલેશ્વરની સહિલીલા નિહાળવાને સારી રીતે વખત મળતો હતો. કમુ તથા શાન્તિની ચિંતા દિનમણિશંકરને જરાપણ કાંવી પડતી નહોતી. ગુલાબખેડેનના માયાણુ સ્વભાવથી જન્મે છોકરીઓ તેની સાથે બહુ ઢગી ગઈ હતી.

ગુલાબખેડેન આવ્યાને જે દિવસ થયા ત્યાં તો સાકરલાસને સીમલાથી સાહેબનો તાર આવ્યો કે એકદમ સીમલા આવો. સરકારી નોકરી અને સાહેબની નોકરી—એટલે કુકમને આધીન થવું જોઈએ. છોકરાંને આવી સ્થિતિમાં મહાબલેશ્વરના એકાંતવાસી બંગલામાં નિરાધાર મૂકી બાપાએ તો સીમલા આમતા થયા.

ગુલાબખેડેન અને કમુની મૈત્રી દિવસો દિવસ વધારે જમતી ગઈ, નવરાશની વખતે કમુને ગુલાબખેડેન, બરવા ગુમવાનું શીખવતાં, સવારે

રસોઈનું કામ શીખવતાં; દિનમણિશંકરની બધી સગવડ સાચવવાં ગુલાબ પહેન ખાસ કાળજી રાખતાં. અને શાન્તિને તો પોતાના બચ્ચાંની પેઠે સાચવતાં. એક દિવસે સવારે ચાહ બનાવતી વખતે બધાં પરચાળમાં બેઠાં હતાં. ચૂલાપર ચાહ ઉઠળતી હતી. શાન્તિએ બૂલધી દૂધનું તપેલું ગુલાબ પહેનની સાડીપર ઉઠું વાળ્યું. તે બેઠને દિનમણિશંકર શાન્તિપર ચીઘઈ જઈ, તેને મારવા દોડ્યા. ત્યાં ગુલાબપહેને તેને લચ્છી લીધી અને દિનમણિને અટકાવ્યા.

“અરે, આવાં છોકરાંને શું મારો છે? પ્રભુના બાળક જેવા પુલડાં શોધતાં પણ મળતાં નથી, બેને વ્યાં છે ત્યાં તેના તરફ કેવી દુર વર્તણૂક. બાઈ તમને બહેનને બચ્ચાં તરફ આ કોપ ન થતો”—આમ બોલી ગુલાબ પહેને શાન્તિને બચાવી, બધાંને ચાહ આપી.

કંઈ પહેને પૂછ્યું, “ગુલાબ પહેન, તમને છોકરાં છે ખરાં કે?”

“પહેન, એક હતું. પણ હતું નહતું થયું. હવે તો બાલુડાંના મોં ક્યાં જોવાનાં છે?” ગુલાબપહેને ઉત્તર આપ્યો.

“ગુલાબ પહેન, કેમ તમે નવાં બાળકોની મા ધવા બાગ્યચાળી નહિ ધાઓ? તમારા સાસરીઆં કયા ગામમાં છે? તમારા એ ક્યાં છે?” ઉત્તર મેળવવાની આતુરતાથી કંઈએ પૂછ્યું.

ગુલાબપહેને વિચારમાં પડી ગયાં. તોપણ જરા વિચાર પછી બોલ્યાં “હવે બાળકોની મા યવાનું બાગ્ય મારે મોગવવાનું છે કે કેમ? તે તો હું શું જાણું? પણ તમારાં જેવાં બાળકો સાથે રહીને પણ હું એ સંતોષ લઈ ચકું છું. મારા સાસરીયાં નડીઆડમાંજ છે. અને મારા—યજમાન દાલ સીમલા ગયા છે.” દિનમણિશંકર વિચારમાં પડ્યો કે નડીઆડમાંતો નાગર ધાલણ સીમલામાં જનાર આવનાર કોણ હશે? પોતાને નાગરી ન્યાતનાં બધાં માણસોની ઝોળખાણ નહિ હોય તેમ માની વિચાર બંધ કર્યાં. રોજ સાંજે બંગલામાં દિનમણિશંકર નાનાસાલ દવિનું ગીતાનું બાપાંતર વાંચતા. ગુલાબપહેનને તથા કમુને તે જલ્દી ગમતું હતું.

આજે સીમલાથી સાકરલાલે આવી પહોંચ્યા હતા. જમતી વેળા તેમણે દિનમણિશંકરને તથા કમુને પૂછ્યું કે તમને મહાબલેશ્વરમાં કેવું ગમે છે? ગુલાબ પહેનના આવવાથી જરા સાફ થયું છે કે કેમ?

કમુ કહે “આપણ, ગુલાબ ખેન હતાં તોજ અને તો અહિ ગમ્યું છે, અને શાન્તા તો ગુલાબ ખેનનીજ દીકરી થઇ ગઇ. છે. ગુલાબ ખેન દિનમણિભાઇના વાંચનથી બહુ ખુશી થાય છે; દિનમણિભાઇને ગુલાબ ખેનને કંઈ નવું નવું વાંચી સંભળાવવું બહુ ગમે છે.”

કમુ આમ વાત કરે છે ત્યાં શાન્તા આવી સાકરલાલને ગળે વળગી બોલી—“આપણ ગુલાબ ખેનને અહિથી નહિ જવા દઇએ. નડીઆદમાં આપણે ઘેર લઇ જઈશું હો. અને તો બહુજ ગમે છે. રોજ સાફ સાફ, ખાતાનું આલે છે, વેણી ચૂંધી, નવાં કપડાં પહેરાવે છે, ફરવા તેડી જાય છે. ને બહુ બહુ એ કરે છે. આપણ જરૂર આપણે ગુલાબ ખેનને નડીઆદ તેડી જઈશું હો—”

દિનમણિ કહેવા લાગ્યો—ગુલાબખેનમાં આકર્ષક દક્તિ Personal magnetism બહુજ જણાય છે, એમના જેવી સ્ત્રીઓની સંસાર સુધરશે.”

આ બધું સાંભળી સાકરલાલ ખુશી થયા. અને કહેવા લાગ્યા. ‘જુઓ, દિનમણિ તને મારે કહેવું જોઇએ કે તારી મા ગુજરી ગયા પછી મારે બહુજ અડચણ વેઠવી પડી છે. ડીરૂંદમાં ફરવાની નોકરી એટલે ખાવા પીવાની સવડ સારી ન હોય તો કેટલો બધો ત્રાસ થાય છે ? નોકરીઆત માણસ કેવાં કામનાં હોય છે તેતો આપણે અંતુમયું છે—તેથી છેવટે મેં લમ કરવા વિચાર કર્યો. મોટી ઉમરે નાના વયની કન્યા પરણી તેનું જીવતર બગાડવું એ વ્યાજબી નથી. સુવાન પંડ્યાની છોકરી સાથે લમ કરવાનું કર્યું હતું પણ મેંજ તે કમલ રાખ્યું નહિ—છેવટે અણપતરામ ત્રીવેદી મારા મિત્ર હોવાથી તેમના ધર્મમાં મારો જવાબ આપવાનો સારો પરિચય હતો, તેની ખેન ગુલાબ સાથે લમ કરવા ધાર્યું—જે વિધવા છે તોપણ અને તેવા વિધવા લમ કરવામાં ખોટું લાગ્યું નથી—તું પોતે કહે છે કે હિંદુ સંસાર એમના જેવી સ્ત્રીઓની સુધરશે—હવે ગુલાબ આપણે ત્યાંજ રહેશે—તે વાત કમુ અને શાન્તાને તું સમજાવજે. આવતા રવિવારે આપણે નડીઆદ જઈશું.”

કલ્યાણરાય નચુલાઈ જોડી, બી. એ.

બાંકપર બેડી, અને હાથાટ રડી. કહો કે બન્ને હૃદયના ઉભરા ખલાસ થતાં મુકી રહ્યાં.

“આપણે એકમેકની સાથે સંપીને રહીએ છીએ, પ્રાતઃકાળમાં આ બગીચાનાં નાનાં ઝાડોને પાણી પાછે છીએ, અને પક્ષીઓનો કલરવ સાંભળી અલૌકિક આનંદ ઝેળીએ છીએ; તે પણ અપરમાતાથી સહન થતું નથી.” કિશોરી બોલી.

“હશે ઇશ્વરી નિર્માણ એમજ હશે. હું અભાગી છું, તારી સાથે રહું છું તેથી તને પણ દુઃખ થાય છે. કિશોરી! જો મહારાથીજ તારી અપર માતા તને સતાવતી હોય; તો મારે તારા ઘરમાં એક પળવાર ટકવું પણ ઉચિત નથી. હું હવે ગમે ત્યાં અસ્થો જઈશ. જોણે દાંત આપ્યા છે તે આવણું આપશેજ, પરંતુ મારે માટે તને દુઃખ થાય તે મારાથી જોઈ શકાશે નહિ. બોલ બહાલી કિશોરી! કેમ બોલતી નથી? હું હવે આ ઘરમાં રહેવાને ખિલકુલ ખુશી નથી. પિતાજીને કહેજ કહીય, કે મને હવે બેઠી રજા આપો.” પ્રબોધચંદ્રે અંતઃકરણ પુર્વક કહ્યું.

“નહિ, નહિ, પ્રબોધચંદ્ર! તમે જશો નહિ. તમે જશો તો પછી મારા શા હાલ? મને પળવાર પણ જોશો નહિ. આપત્તિમાં કહો કે અંતિમાં કહો પણ હું જે દિવસો બતીત કર્યું, તે ફક્ત તમારા સમાગ-
નીજ. તમે જશો તો મને આશ્વાસન કોણ આપશે? ધીરજનાં વચનો ન કહેશે? પછી મારાથી દુઃખો ખમાશે નહિ. અરે દેવ! વિશ્રામનું એક
સ્થાન છે તે પણ નિર્દય થઈ કાં ખુશની લે છે? પ્રબોધચંદ્ર! પ્રબોધચંદ્ર!

કિશોરી.

એક રમીલી વાર્તા.

(૧)

“ પુત્રને જે શિરે તારે,
જગતનો નાથ તે સહેજે;
ગપયું જે ખ્યારૂં ખ્યારાએ,
અતિ ખ્યારૂં ગણી લેજે.”

ખાસારી'કર.

આજે પ્રબોધચંદ્રની વીરમી વર્ષમાં છે. આજની મંગળમય વડા-
શ્યામાં તે વહેણે ઉડ્યો, નાહી ધોઈ દેવાર્ચન કરી પરવાર્યો; અને ઉત્તમ
વસ્ત્રો પહેરી પોતાના મકાનની પછવાડે આવેલા બગીચામાં એક બાંકુ પર
જાડે બેઠો. થોડીવાર યત્ન એટલે તેના મિત્રો બેઠ સોગાદો આપવાને માટે
આવ્યા. તે કામ ખસાસ યત્ન રહ્યું, ઉડવાની તૈયારીમાં હતો; તેવામાં પછ-
વાડેના વૃક્ષકુળમાંથી એક સોળ વર્ષની લલના નીકળી આવી. તેના હાથમાં
એક અતિ સુવાસિક મનોહર પુષ્પનો ગળરો હતો. તે આગળ આવી, અને
જાણે સતારેના તારે ઝંજૂઝણતા હોય, રૂપેરી ધંટડી વાગતી હોય, તેમ
આસ્તેથી બોલી. “ પ્રબોધચંદ્ર ! મુજ ગરીબની આટલી રંક બેઠ સ્વીકાર
રશો ? ” “ શા માટે નહિ ? ધણીજ ખુશીથી ; ” આમ બોલી તેના
હાથમાંથી ગળરો લીધો. એકએકના સમયે જોયું. બન્નેની આંખો દર્શાવતી
બરબર હતી. તારા મૈત્રકે યત્ન, અને બન્નેની—

“ મગી દ્રણે દટ !!! ”

ચાર આંખો એક યત્ન, પગવાર કાંઈ કંઈ બોલી રહ્યું નહિ. આખરે
પ્રબોધચંદ્રે મૌન તોડ્યું. “ કિશોરી ! હું આમ ધડી ધડી રડી પડે, તે
મને સારું લાગે કે ? કહે જોઈએ, આપણું આ દુનિયામાં કોણ છે ? કમ
હવે આકાશ અને નીચે ધરતી. આપણે બન્ને એકએકના આધારેજ રહી
ચકાએ છીએ. કહે, હું આમ રડી પડીને અને ગભરાવે; પછી મને હીમત
કેમ રહે ? ” કિશોરીથી રડવું આજા ન રહ્યું. તે પ્રબોધચંદ્રની બાજુમાં

ખાંડપર બેઠી, અને હેવાફાટ રડી. કહો કે બન્ને હૃદયના ઉભરા ખલાસ થતાં સુધી રડ્યાં.

“આપણે એકમેકની સાથે સંપીને રહીએ છીએ, પ્રાતઃકાળમાં આ બગીચાનાં નાનાં ઝાડોને પાણી પાછએ છીએ, અને પક્ષીઓને કલરવ સાંભળી અલૌકીક આનંદ મેળવીએ છીએ; તે પણ અપરમાતાથી સહન થતું નથી.” કિશોરી બોલી.

“હરો ધધરી નિર્માણ એમજ હરો. હું અમાગી છું, ત્હારી સાથે રહું છું તેથી તને પણ દુઃખ થાય છે. કિશોરી ! જે મ્હારાથીજ તારી અપર માતા તને સતાવતી હોય; તો મારે તારા ઘરમાં એક પગવાર ટકવું પણ ઉચિત નથી. હું હવે ગમે ત્યાં ચાલ્યો જઈશ. જેણે દાંત આપ્યા છે તે ચાવણું આપશેજ. પરંતુ મારે માટે તને દુઃખ થાય તે મારાથી જોઈ શકાશે નહિ. જોશ બહાલી કિશોરી ! કેમ બોલતી નથી ? હું હવે આ ઘરમાં રહેવાને બિલકુલ ખુશી નથી. પિતાજીને કાલેજ કહીશ, કે મને હવે સુખેથી રજા આપો.” પ્રબોધમંદ્રે અંતઃકરણ પુર્વકે કહ્યું.

“નહિ, નહિ, પ્રબોધમંદ્ર ! તમે જશો નહિ. તમે જશો તો પછી મારા શા હાલ ? મને પગવાર પણ ગોદરો નહિ. આપણિમાં કહો કે શાન્તિમાં કહો પણ હું જે દિવસો બીતીત કરું, તે ફક્ત તમારો સમાગમથીજ. તમે જશો તો મને આશ્વાસન કોણ આપશે ? ધીરજનાં વચનો કોણ કહેશે ? પછી મારાથી દુઃખો ખમાશે નહિ. અરે દૈવ ! વિશ્વામનું એક સ્થાન છે તે પણ નિર્દય થઈ કાં ખુશ્કી લે છે ? પ્રબોધમંદ્ર ! પ્રબોધમંદ્ર ! તમે જશો તો હું ધડી પણ છવી ચકવાની નથી. બલે, જતું હોય તો મને મારી નાખી પછી ગમે ત્યાં જાઓ; પરંતુ છવતી આગમાં ધકેલીને જશો નહિ.” કિશોરીએ અત્યુ પૂર્ણ નયનોથી કહ્યું.

“નહિ, બહાલી કિશોરી ! તારું દીવ રૂમારી હું કોઈપણ સ્થળે જઈશ નહિ. ગાંડી, આમ યેલાં શું કારે છે ? હું તો સદજ વાત કરતો હતો. મુંઝવેશ નહિ. હું કોઈપણ સ્થળે જવાનો નથી. ધીરજ ધર.” પ્રબોધમંદ્રે સમયાનુસાર વાતને રૂપાંતર આપી, કિશોરીને આશ્વાસન આપ્યું. વખત મરેા થઈ ગયો હોવાથી બન્ને છટાં પડ્યાં.

(૨)

મનમોહનરાય બાપુનું કુટુંબ એક વખત પૂર્ણ જહોજલાલી 'ભોગ-વર્તુ' હતું. નાણાં સંબંધી સંતોષકારક સ્થિતિ હતી. બન્ને દંપતી ઇશ્વર બક્ષિયાં તક્લીન રહેતાં. તેઓને કશી વાતે ખોટ નહોતી; પરંતુ કદા એકંજ ખામી હતી, અને તે એકે હજુ સુધી કંઈ પણ સંતતિ નહોતી; તેથી ઉભય નિઃશ્વિન ગમગીન રહેતાં બાપુ સમજી હતા. સંતતિ એ ઇશ્વરી નિર્માણ છે. આમ સમજતા, અને પોતાની પત્નીનું મન મનાવતા. 'ગમે તેટલું મન મનાવે, પરંતુ આખરે સ્ત્રી જાતિ. તેઓના મનમાંથી દિલગીરી જાયજ નહિ. ઇશ્વરે સામું જોયું, અને ગર્ભધાનનાં ચિહ્નો દેખાયાં. પણ ન જાણે જ્ઞાનકોનાયઃ પ્રભાતે કિં ભવિષ્યતિ. ॥ બાપુજી અચાનક વ્યાધિના પંજમાં સપડાયા. ચમરાજનું આમંત્રણ કોણ રોકી શકે ? પરસોડવાસી થયા. તેમનાં મુશીલ ધર્મપત્નીને આ ધા અસહ્ય લાગ્યો, પરંતુ ઇશ્વરના ધર આગળ કોનો ઉપાય ચાલે છે ? તેમના હૃદયમાંથી શોક વિસ્મૃત થયો નહિ. પ્રભુએ પુત્ર રત્નની બક્ષીસ કરી. બાપને હર્ષોન્માદ થયો, અને તે બક્ષી બાઈ પોતાના પુત્રને અનાથવત્ કરી પોતાના પ્રિય પતિના અમર આત્માને બેટવા ચાલી ગઈ. (ઈશ્વર તેમના આત્માને શાન્તિ આપે !) તે પુત્રને મનમોહરાય બાપુના મિત્ર રામરાવ બાપુ પોતાને ઘેર લઈ ગયા, અને પુત્રસમ પાળાપોષીને મોટો કર્યો. તેજ આપણી વાર્તાના નાયક પ્રબોધચંદ્ર.

પ્રબોધચંદ્ર ધીમે ધીમે મોટો થતો ગયો. ઉમ્મરલાયક પાંચ વર્ષનો થયો, એટલે બાપુજીએ તેને નિશાળે મૂક્યો. બહુવામાં તેની ચાલાકી જોઈ વિદ્યારુદ્ર કાયમ તેની ઉપર પ્રસન્ન રહેતા, અને તેમની મહેરબાની પ્રબોધચંદ્ર ઉપર ઘણીજ વધી પડી. પ્રબોધચંદ્ર તથા કિશોરી બન્ને એકંજ કલાસમાં હતાં. બન્ને બાળકો ગુરુજીને અત્યંત પ્રિય હતાં.

પ્રબોધચંદ્ર અને રામરાવ બાપુની એકની એક પુત્રી કિશોરી સાથે રમતાં, અને તેમના મકાનની પછવાડે આવેલા બગીચાનાં વૃક્ષોને પૂર્ણ આનંદથી પાણી પાતાં હતાં. બાલ્યવયનો નિર્દોષ આનંદ લૂંટતાં, અને બગીચાની દરેક જાતની દેખરેખ રાખી, તે કેમ સુરોભિત થાય, તે ઉપર કાયમ લક્ષ આપતાં. ઇશ્વરની ગહન ગતી છે. કાળચક્રની ગતી કોઈએ રોકી નથી. રામરાવ બાપુનાં ધર્મપત્ની અચાનક કલાસવાસી થયાં, અને બાપુજી

ફરીથી પરણ્યા. નવી સ્ત્રીએ ધીમે ધીમે બાપુજી ઉપર મોહનજી ફેલાવા માંડી. રામરાવ બાપુ નવી સ્ત્રીના પાસમાં બંધાઈ ગયા. વાંચક ! કહે સ્ત્રીને આધીન કોણ થયું નથી ? ધીરે ધીરે પ્રબોધચંદ્ર, અને કિશોરી માટે સંચય યુક્ત રીપોર્ટ આપવા ચરૂ કર્યાં. ફાવે તેમ તેમના-બાળકોના દોષો બાપુ સમક્ષ કહેતી. બાપુને દરેક વાત સત્ય બાસવા લાગી, અને બાળકો કહે તે તદ્દન સાંભળવું બંધ કરી દીધું. બાળકો મૂળે મોટે બધું સહન કરવા લાગ્યાં. બિચારા પ્રબોધચંદ્રને આખો દિવસ મેણાં સાંભળવાંજ પડે. નિશાળેથી વહેસો મોડો આવે, કે વાકુપ્રહાર થએલોજ છે. બિચારી કિશોરીને પણ મેણાંનો પાર નહીં. હરવાહરવાની બિલકુલ રજા નહિ. અરે ! ખીજું તો ઠીક પરંતુ પૂરું ખાવાને પણ સાંસા. ટૂંકામાં બીજી ફૂર અપર માતાઓ પોતાનાં ઓરમાયાં છોકરાં પ્રત્યે જેવી વર્તણૂક ચલાવે છે, તે મુજબ કિશોરી ત્યાં પ્રબોધચંદ્રને દરેક રીતે સહન કરવું પડતું. બાળક બિચારાં શું કરે ? પિતાજી કને ફરીપાદ કરે, તો ત્યાંથી કંઈપણ દાદ મળવાની આશાજ નહિ; કારણકે મોહાંધઃ બન્ને બાળકો એકત્રિ બગીચામાં મળે, એક ખીજનાં દુઃખ વિસ્તાર્યાં કહે, બાર ઓછો ફરી એક ખીજને આશ્વાસન આપે. સિવાય કશો રસ્તો નહોતો.

“ ગોળ વિના જેવો કંસાર

“ આ વિના તેવો સંસાર. ”

(પ્રશ્ન)

(૩)

આજે રામરાવ બાપુ દિવાનખાનામાં કોધાંધ યજ્ઞ, પ્રબોધચંદ્ર આવવાની સહ જોઈને બેઠેલા છે. થોડીવાર યજ્ઞ એટલે પ્રબોધચંદ્ર કોલેજમાંથી આવ્યો, અને બાપુજીનો કોષપૂર્ણ ચહેરો નિહાળી ચેતી ગયો, કે જરૂર આજે કંઈ નવા જૂની થવાની છે. તરતજ બાપુજીએ તેને બોલાવ્યો, અને કહેવા લાગ્યા:—

“ હવે તું કંઈ નાતો નથી. લગભગ છત્રીસ વર્ષ પૂરાં થયાં, છતાં તને દુનિયાદારીનું જ્ઞાન આવતું નથી. કમાવાની કંઈ પણ ચિંતા નથી. તારા જેવા જુવાનને હવે બેઠાં બેઠાં ખાવું, તે ચરમ લગાડવા જેવું છે; માટે કોઈપણ કેદારો ધધે લાગી જ. મુજબમાં મારા એક મિત્ર છે. તેની

ઉપર તને બલામણુ પત્ર લખી આપું, તે લઈને ત્યાં જા. તે તને જગર ધંધે લગાડશે.” પ્રબોધચંદ્રથી આ વચનો સાંખી ચકાયાં નહિ, ‘પરંતુ પોતે સમજી હતો. સમય જોયો, પોતે તેના આશ્રયમાં છે, વળી તેણેજ પાળી પોષીને પોતાને મોટો કર્યો છે, જેથી દરેક રીતે તેનાથી દળાયેલો છે; અને અમે તેવા તોપણ પોતાના વડીલ છે. આમ વિચારી જવાબ આપ્યો. “બહે, પિતાજી, આપની આરા અને ચિરસાવંધ છે.” બીજે દિવસે રામરાવ બાપુએ પોતાના મિત્ર ઉપર બલામણુ પત્ર લખી આપ્યો, તે લઈ પ્રબોધચંદ્ર મુંબઈ આવ્યો. પત્રના આધારે સારી રીતે આદર સત્કાર થયો, અને નોકરીની પણ સગવડતા થઈ ગઈ. પ્રબોધચંદ્ર પોતાની આલાકીથી દિન પ્રતિદિન રોઠને પ્રિય થતો ગયો, અને છેવટે દુકાનમાં મુનીમનું કામ કરવા લાગ્યો.

પ્રબોધચંદ્રે મુંબઈમાં રહેવા માટે એક સારા લતામાં ધરબાડે સંપૂર્ણ, અને મહરથની માફક રહેવા લાગ્યો. હાલમાં બાલદંડીથી જોતાં તો તે સર્વ વાતે સુખી હતો; પણ અંદરખાનેથી ખરેખરો સુખી નહોતો. તેને સદા કિશોરી યાદ આવવા લાગી. ખાતાં કિશોરી, પીતાં કિશોરી, કરવા જાયતો કિશોરી, સ્વપ્નમાં પણ કિશોરી; અને જ્યાં જાય ત્યાં દરેક ઠેકાણે કિશોરી, કિશોરી, અને કિશોરીજ. તેનો પ્રેમ ઢાંક્યો ન રહ્યો. તેનું ચિત્ત સ્વસ્થ નહોતું. સ્વભાવે ચીડીયો થયો હતો. કંઈ પણ કામ કરતાં એન પડતું નહિ, કદાચ લક્ષ લઈને કરવા જતો; તો તે જરાબર થતું નહિ. કારણકે—

“તેની પત્ની હંદય વિજૂતી સ્નેહની જે સરિતા;

“તેની પાસે જીગર ધસડી જાય છે લેઈ હાવાં !

“આલેખાયું હંદય પટમાં ચિત્ર વહાલી તણું છે,

“અંગેમાંથી જીવન સઘળું ત્યાંજ આવી ટક્યું છે.”

“કલાપી”

એકાંતમાં કલાકોના કલાકો સુધી વિચારમાળામાં મુથાઈ રહેતો. આજે તે વિચાર સાગરમાં ગરકાવ થએલો હતો. પ્રેમીની મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ જણાઈ, તેને હંપકો આપવા લાગ્યો. “કિશોરી ! તું અને કોઈવાર યાદ કરે છે ! જૂલો તો નથી ગઈ ? ના, ના, હું એટલી જલ્દી દૂર નથી, કે મને જૂલો જાય. અરે ! હારા હંદયમાં માઈ સ્મરણુ આવે હોય, તો આજદિન સુધી એકપણ

પત્ર કેમ લખે નહિ ? ખરેખર તું મને જૂલોળ ગઇ છે. બલે, તું મને જૂલોળ
જા; પરંતુ તું મારા હૃદયમાંથી ખસવાની નથી. તારો નિર્મળ પ્રેમ હું ધડી-
બર વિસરી શકવાને નથી. કિશોરી ! કિશોરી ! કેમ બોલતી નથી ? શું
મારી પર રોષે બરાધ છે ? બોલ બોલ એક વખત તારા મુખની માઠી
અમૃતવાણીથી મારી કણ્ઠેન્દ્રીને વૃક્ષ થવા દે. મારા સોગમ કેમ બોલતી
નથી ? ” આમ બોલતો પાસે જઇ દાઢ્ય ઝાલી બોલાવા જાય છે, ત્યાં દાઢ્ય
ભીંત સાથે અડળાવાથી જાગૃતિમાં આવ્યો; અને પોતાની મૂર્ખાધિપર હસવા
લાગ્યો. ધડીયાળ પોતાનું કામ કર્યે જતી હતી. દયાના ટકોરા થયા. હવેજ
પ્રભોધયંદ્રને દુકાને, જવાની રમૂતિ આવી, અને કપડાં પહેરી જવાને તૈયાર
થયો; એટલામાં પોરટમેનને પ્રભોધયંદ્રનું નામ પોકારતો સાંભળ્યો. તેને
ઉપર બોલાવ્યો, અને કાગળ લીધો. કવરપર અક્ષર જોયા, પરિચીત અક્ષરો
જાળખ્યા; અને પત્રને દર્પાશ્રુથી ભીંજવી નાખ્યો. હૃદય સાથે દાખ્યો, ચૂમ્યો,
વળા હૃદય સાથે દાખ્યો; છતાં તૃપ્તિ થઇ નહિ. આ કાગળ તેની બ્હાણી
કિશોરીના હતો. જેમ અધિયાને નેત્ર અને માછલીને પાણીની પ્રાપ્તિ થાય,
અને જેટલો આનંદ થાય; તેથી વિશેષ આનંદ પ્રભોધયંદ્રને થયો. કાગળ
ફાડ્યો, અને વાંચાવા લાગ્યો.

પ્રિય સ્વજન.

“ઇષ્ટ પ્રવાસ જનિતાન્યવલા જનાતિ ।

“દુઃખાનિ નૂનમતિ માત્ર સુદુઃસહાનિ. ॥ ”

“કાલીદાસ.”

હું આ પત્ર તમોને લખું છું ખરી, પરંતુ લખવાને માટે મને હઠ
છે કે નહિ ? તે સમજી શકતી નથી. લખવાને માટે કુદરતી પ્રેરણા થાય
છે, અને તેથી જ બે બોલ લખાય તેને માટે - મારી માગું છું. તમો
અત્રેથી ગયા પછી માઈ આ દુનિયામાં કોઇ નથી. મારી સ્થિતિ અત્યારે
“ત્રીશંકુ” ના જેવી થઇ છે. હૃદય સરોવરમાં પ્રેમરૂપી પુષ્પ રાખેલ છે, તે
સુકાતું નથી; કરગાતું નથી; અને છાડ્યું છોડાતું પણ નથી. માતાપિતા છોડાવવાને
માટે ઘણો આગ્રહ કરે છે, પણ હૃદય કબુલ કરતું નથી. કુમુદના રાખેલું
વારંવાર રટન કરી હૃદયને સંતૃપ્ત આપું છું. કે:-

“યશા ગયો ઉગશે ગણીને બલે,

“ટકતી અંધ તીરા મુજ વિનમાં.”

“સંસ્કૃતીયંદ્ર મા. ૧ ”

હવે તો ચંદ્ર ક્યારે હો, અને આ બિહારમાં અંધારી રાત્રિનો અંધ ક્યારે આવે; તેનીજ સદ બેલી બેઠી છું. મારી સંસાર સાગરની નોકા અત્યારે બવડરિયે ફૂળવા બેઠી છે. તેને તારવી કે ખુડાઈ તો તમારા હાથમાં છે. માતાપિતાની મારી ઉપર દેટલી પ્રીતિ છે, તે તમે જાણો છો. સમજીને શું સમજાવું ? અનુભવીને શું કહું ? પ્રબોધચંદ્ર ! પ્રબોધચંદ્ર ! મને જીવતી આગમાં ધડેલી મૂકે છે. હાથમાં દીવો આપીને ફૂવામાં પડવા મોકલે છે. માતાપિતાએ મારા લક્ષ્મી તૈયારી કરી નાખી છે, અને તે પણ દોની સાથે ? મારી માનાનો પિયરનો દોષ તેનો સંગો છે; તેની સાથે. જેનું સવિસ્તર બ્યાન આપવાને મારી કલમ ના પાડે છે. બસ, આટલામાંજ તમે સમજી લેજો. અરે ! ગમે તેવો દોષ મારે તેની સાથે શું સંબંધ છે ? મારે તો તમારા મિવાય અન્ય બ્રાતા અને પિતા સમાન છે. મારો ગ્રેમ કેવો છે, તે તમારા અંતઃકરણનેજ પ્રશ્ન પૂછવાથી જવાબ મળશે. હું આત્મસ્વાધા કરીને લખું, તો સોનાપર ધૂસ ચઢાવવા જેવું છે-મિથ્યા છે.

બહાણ ! કર થઇ આમ રંક અબજાને શા માટે સતાવો છો ? ઉદાર થઇ, પ્રજાથીને કેમ સંતોષતા નથી ? દયાળુ થઇને, દુઃખીનાં અજી કેમ લૂછતા નથી ? અરે ! તમારું હૃદય ભિન્ન તો નથી થઇ ગયું ? શું તમારા જીવનની અધિષ્ઠાત્રિ દોષ બીજી તો નથી થઇ ? 'કદાચ તેમ થયું હશે, તો આ ગ્રેમસાગરની માછલી ગ્રેમવારિ વિના કેમ જીવી ચકશે ? નાના પ્રકારના ભોગ વિલાસ તમારા વિના નિરસ લાગે છે, આ ગૃહ સ્થાન સમ લાગે છે; અને જીવન મૃતવત લાગે છે. તમારો સ્નેહ, મમતા, અને અંતરની લાગણી, ધડી ધડી યાદ આવે છે. બચપણના વિનોદથી મળેલું સ્વર્ગીય સુખ જૂલાલું નથી. હવે એવું સુખ સદાને માટે મળે, એવી પરમ કૃપાળુ પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરું છું. આ રંક અબજાની બહાર કરવા વિસરી ન જશો.

લી.

અભાગીણી કિરોરી.

કામળ વંચાઈ રહ્યો. તેનું રસ્તક ફરવા લાગ્યું. ક્રોધ અને શોકની જાણમાં દગાઈ મળ્યા. શું કરવું તે મૂઝે નહિ. આજે તેને કુકાને જવું પણ

ગમ્યું નહિ. વિચારમાળામાં સપડાયો. “અનાથ કિશોરી ! શું તારી આ સ્થિતિ ? ખરેખર તારા પિતા સક્ષરો કૃત્ય કરવા બેઠા છે. શું મારી પ્રિયને અન્યને આપવા ઇચ્છે છે ? નહિ, નહિ, તેમ કદિ બનશે નહિ. હું ત્યાં જઈશ, આજીજી કરીને વિનવીશ; મારો અને કિશોરીનો પ્રેમ જાહેર કરીશ. ગમે તે થાય પરંતુ કિશોરીને દુઃખી થવા દઈશ નહિ. જેને એક વખત વિશ્વાસ-પ્રેમ આપ્યો, તેની પ્રત્યે વિશ્વાસઘાતી થઈશ નહિ. રાંકડી માતા વિનાની કિશોરીની કોણ દયા લાગે ? સુશીલ પુત્રી પિતાને શું કહી શકે ? કદાચ લજ્જા ભાગી સત્ય વાર્તા જણાવે, તોપણ મોઢાંધની આંખ ઉઘડે તેમ નથી. હવે તો એકજ રસ્તો છે, કે મારે ત્યાં જવું; અને બાબુજીને સત્ય વાર્તા જણાવવી.” વિચારમાળા પૂરી થઈ. દુકાને જઈ, શેઠ પાસેથી મહા સુશીલને ત્રણ દિવસની રજા મેળવી; અને જન્મભૂમી જવાની સર્વ તૈયારીઓ કરી નાખી. રાત્રે કોલાબેથી ઉપડતી મેલ ટ્રેનમાં રવાના થઈ ગયો.

(૪)

શમરાવ બાબુ અને પ્રબોધચંદ્ર દિવાનખાનામાં વાતો કરતા બેઠા છે. “પ્રબોધ ! શું આ પાળક પિતાને તદ્દન વિસરી ગયો ? કાંઈવાર પણ પછુ ન લખ્યો ? હવે મોટો થયો, ધધે લાગ્યો એટલે અમેને યાદ કરવા પણ તખ્ત ક્યાંથી મળે ?” મરીચ વિચારે પ્રબોધ ! ! ! અત્યારે તેનું મગજ ફરતું હતું. બાબુજીના એક સાથે થએલ આટલા બધા સવાલોનો જવાબ એકી સાથે શી રીતે આપે ! ! કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહિ.

“કેમ બાઈ ! તખ્તીયત સારી છે ને ?” બાબુ બોલ્યા.

“હા, જી.”

“નોકરી તો સારી છે ને ?”

“પિતાજી ! નોકરીની શું વાત કરું ! શેઠનો મારા ઉપર અગાધ પ્રેમ છે. પેટના દિકરા કરતાં પણ વિશેષ પ્રીતિ રાખે છે. તેના ઉપકાર મારાથી વિસરાય તેમ નથી.” પ્રબોધચંદ્રે પૂર્ણ સંતોષ બતાવ્યો.

કેટલાક બીજા કુટુંબ વર્તમાન પૂછ્યા. જેના પ્રબોધચંદ્રે સ્વાસ્થ્ય.

પ્રત્યુત્તરે આપ્યા. છેવટે બાબુએ કિશોરીના લગ્નની વાત કહાડી. પ્રબોધ-
ચંદ્રને જાણે હજારો વીંછીઓએ ડાબ માર્યો હોય, તેવી અસહ્ય વેદના
યજ્ઞ. તેનાથી વધારે સાંભળી શકાયું નહિ. આખરે ધૈર્ય અને લગ્નમનો
ત્યાગ કરી બોલ્યો. “ પિતાજી ! હું તમારું બચ્ચું છું. મારા બોલવાપર
રોષ લાવશો નહિ. સારાસારનો વિચાર કર્યા વિના તમે કિશોરીનો બધ
બાળા દેવા તૈયાર થયા છો. પ્રેમ વિતાતાં લગ્ન. અરે ! ખરું પૂછાવો તો
લાકડે માંકડું વળગાડી દેવાથી શું પરિણામ આવે છે, તેના તમેએ અનેક
ઢાખલાઓ વાંચ્યા છે. આ લગ્નથી કિશોરી બિલકુલ ખુશી નથી. હું
વિનવીને-આજીજી કરીને-પણે પડીને કહું છું, કે હું કિશોરીને આહું છું. ”

“ હું કિશોરીને આહું છું ” આ વાક્ય સાંભળતાંજ બાબુના ક્રોધનો
પાર ન રહ્યો. ભયંકર ગર્જના કરી બોલી ઉઠ્યા. “ દૂષ્ટ તું શું બકે છે ?
કિશોરી કોણ ? તું તેને આહે તે બનીજ કેમ શકે ? હું તારો પાળક
પિતા, અને એ ધર્માતુસાર ‘ કિશોરી તારી સગી બેન છે. ’ સર્વને દૂધ
પાકને ઉછેર્યો, તે આટલાજ માટે કે ? દુનિયામાં ધારો છે કે ‘ ખૂસ
ખૂસાઈ ના તજે. ’ વળી:—

“ સોનાને શુભ પાંજરે પકડીને રાખ્યો રડો કાગડો,

“ સંભાળી શુભ ખાનખાન દબને પ્રેમે પદાબ્યો ધણો;

“ ક્યાંથી તે શુકના સમાત પદવી પામે અરે ! પાપીયો,

“ આવે દુર્જનમાં નહિ સુજનતા સિદ્ધાંત એવો ધયો. ”

“ કેંઇવરામ હ. ભટ્ટ. ”

“ તું આટલો બધો નીચ નીકળશે, આમ મારી સ્વપ્ને પણ ધારણા
નહોતી. હાથે કરીને મેં પગપર ફેલાડો માર્યો, તેમાં છાકને શું દોષ દેશે ?
પ્રબોધ ! મેં તને પાળાપોષીને મોટો કર્યો તે ઉપકાર તદ્દન વિસરી ન જા.
નિમકદરમ ન થા. અરે મોહાંધ ! વિચાર કર. તે કોની પ્રત્યે પ્રેમ
પ્રદર્શિત કર્યો છે ? તારી એક સગી બેન પ્રત્યે. જા. માફ કરેલું માનતો
હો-અરે ! કહું નહિ પણ હું તારી પાસે વચન માગી લઉં છું, કે
અહિંથી ચાલ્યો જા. કિશોરીને મળીય પણ નહિ. તારી ઉપર કરેલા ઉપ-
કારના બદલામાં હું ફક્ત એટલુંજ માગું છું. તારા પાળકને વિસરી ગયો
ન હો, તેના ઉપકાર તજે દબાવશે દોઃ અને તેનો બદલો આપવાની
અમ્મણ હોય, તો તે બદલામાં હું ફરી ફરીને માગી લઉં છું, કે કિશોરીને

મળ્યા વિના અત્રેથી તોરે ચાલ્યા જાવું. બસ જા. હવે હું કંઈ પણ સાંભળવા માગતો નથી."

પ્રબોધચંદ્રથી આ અપમાન સાંભળી ચક્રાચું નહિ. " કિશોરી તારી સગી બેન છે. " આ વાક્યે તેનું મગજ ઉત્કેરી મૂક્યું હતું, પરંતુ વિનયની મર્યાદા ઉત્કેષથી અપમાન કરી શક્યો નહિ. ત્યાંથી બગ્ન હૃદયે પાછો ફર્યો. વિચાર સાગરમાં ડબકાં ખાવા લાગ્યો, કિનારો હાથ ન આવ્યો. એક બાજુ કિશોરીનો પ્રેમ યાદ આવ્યો, ત્યાં બીજી બાજુ નિમકદલાલી ઉભેલી જણાઈ. કોનો ત્યાગ કર્યો, અને કોને વળગી રહેવું તે નિશ્ચયપર આવી શક્યો નહિ. આંખો મીચીને ચાલવા લાગ્યો. સામે મનરવી ત્રાજવું દેખાયું. એક પક્ષમાં પ્રેમ, અને બીજામાં નિમકદલાલી મુઠ્ઠી; તૂટના કરવા લાગ્યો. નિમકદલાલીનું પરકું નીચે ખેડેલું જણાયું. પ્રેમનો ત્યાગ કરી નિમકદલાલીને વળગી રહેવું, આવા દૃઢ નિશ્ચયપર આવ્યો. " બસ. હવે તો કિશોરીને મળવુંજ નહિ. મળું તો વળી પ્રેમની લાગણી ઉત્કેરાય, અને વિશ્વની નજરમાં નિમકદલાલ સેખાઈ; એવું કહિ શકા હૃદયજ નહિ. " કડોર હૃદયનો ધમ રોયન તરફ ચાલ્યો, મિત્રોને મળ્યા પણ નહિ; અને દ્રેનનો ટાઇમ યતાં ટીકીટ લઈ મુખ્ય તરફ પ્રયાણ કરી ગયો. ઘેર આવ્યો, નોકરીપર હાજર ધમ ગયો, અને નિયમીત કામકાજ કરવા લાગ્યો; કે જેથી કિશોરીને જૂલી જવાય. પરંતુ અખંડ પ્રેમ તેને ડખવા લાગ્યો. ધન્ય છે તારી નિમકદલાલીને ! જ્યાં આવાંજ હૃદયનાં માથુસો દોય તો પછી કળિયુગ કાણુ કહે ? ઇશ્વરની ગદન અતિ છે. રોહનો પ્રેમ દિનપ્રતિદિન વધતો ગયો. પોતાને કંઈ અંતાન ન દોવાથી પ્રબોધચંદ્રનેજ પુત્ર તરીકે રાખ્યો; અને લાખોની મિલકતનો વારસ જતાવ્યો. વાદ પ્રભુ ! તારી કળા અકળીત છે. રાયનો રક ને તુષુનો મેર બનાવી દે છે. ક્યાં એક વખતનો માળાપ વિનાનો અનાથ પ્રબોધચંદ્ર, અને ક્યાં અત્યારે ખમા ખમાતા પેદારો સાંભળતાં બહેરો ધમ વલ્લો લખોપતિ રોહ !

(૫)

પ્રબોધચંદ્ર અને બાળપુત્ર વચ્ચે યોગ્ય વાર્તાલાપ કિશોરીએ હુલામને સાંભળ્યો હતો. પ્રબોધચંદ્રને પિત્તાની કાઠી રજા આપી તે જોઈને કિશોરી મૂતવત ધમ ગઈ. આ સંસારની બધી આગા તેણે ઊડી દીધી. પોતાના પ્રિયનમને મળાશે તો નહિ, પરંતુ હેવરનો પ્રત લખીને પોતાના અંતરની

વાત જણાવવા ઇચ્છા થઈ. કાગળ લખવા બેઠી, પૂટતી કલમે બે ચાર અક્ષર લખી કાઢ્યા તે નીચે મુજબ હતા.

બહાણી,

કિશોરી હવે આ સસારમાં તમને ફરીથી મળવાની નથી. તેને આત્મા કિરતારના દરબારમાં સ્વકૃતનો ઇન્સાફ લેવાને આપ્યો જશે. આ કુદરતે જીવને સંભારી શોચના ન કરશે, કુન્ધી નહિ થશે, રડશે નહિ. આવી મિથ્યા ધનું નથી. વિધાતાની એમજ મરજી જણાય છે.

“ શું પૂછવું ? શું બોલવું ? ખુદ હો અને રહેજો ખુદી !

“ અર્થ આંતર બેરશે તો વૃહશે કાંઈ નહિ. ”

“ કલાપી ” ના આ ઉદ્દેશો સદા સંભારો રાખજો.

હી. અભાગીણી કિશોરીના

ઉવરના પ્રજ્ઞામ.

કાગળ લખાઈ રહ્યો, તેવામાં તેના પિતાજીનો સાદ સંભળાયો.

“ કિશોરી ! કિશોરી ! ”

“ આવી, જી. ” કહેતાંની સાથે એકદમ દોડતી દોડતી ગઈ, અને બૂલધી કાગળ સાંજ છૂટો મૂકતી ગઈ. પવનથી કાગળ ઉડતો ઉડતો દિવાનખાનામાંથી આવીમાં આવ્યો, અને કિશોરીની માતાની દૃષ્ટિએ પડ્યો. કાગળ ઉઘડી લીધો, વાંચ્યો. કિશોરી હવે સંપૂર્ણ ગુન્હામાં આવી છે, આમ ખુદી થતી પતિને ઉત્કેરવા માટે આવી. બીજી બાજુ પિતાજીએ સેવિકા કાર્ય ખલાસ થવાથી કિશોરી પોતાના દિવાનખાનામાં આવી. પણ દૃષ્ટિએ ન પડ્યો. હાંફળી ફાંફળી શોધ કરવા લાગી. પરંતુ કાંઈપણ ઠેકાણે દેખાયો નહિ. એટલામાં માતાપિતા વચ્ચે મળા વાદવિવાદનો શોર બકાડ સાંભળી કાન દબને સાંભળવા લાગી. ”

“ એ.....સાંભળ્યું કે ? જુઓ આ તમારો શરીરિકીને બહારી તેનું પરિણામ. ”

“ શું છે ? ”

“ આમ જુઓ તો ખરા માળખ તો નામે કાળ અને પેલો પ્રબોધ તેને કાળના મોઢામાંથી બચાવવાવાળો. ”

“ પણ છે શું ? ”

“ આપણું તો નાક કપાઈ ગયું, અને હજુ પૂછોછો કે છે શું ? ”

“ પણ જરા કહેતો ખરો, કે શું જીના બની. કહ્યા વિના કેવી રીતે બાધી શકાય ? ”

“ હો, આ કામગીજ તમોને કહેશે. મારી છબ તે ક્યાં વધારાની છે કે બોલ બોલ કરે. ”

“ આ કામગીજ તમોને કહેશે. ” આ વાક્ય સાંભળતાંજ કિશોરીપર વજ્રપાત થયો. ત્યાંજ મૂર્છા ખાઈને પડી.

બાપુએ કામળ વાંચ્યો. વાંચતાંજ તેમની નજરમાં કિશોરીના દોષની સિગા ન રહી. “ કેટલી મૂર્ખાઈ ! એક પુરુષને કામળ લખવાને મારે કેટલી હીમત ! અને તે પણ આટલી બધી દુટકી ! કિશોરી ! તું મર્યાદાની હદ ઉલ્લંઘી ગઈ છે. ખરેખર મારું નાક કપાવા બેઠી છે. અરે પ્રભુ ! પેટ ફાટ્યું ત્યાં યીગડું દેવા ક્યાં બેસું ? અરે કાળા નાગ ? મેં તને આવો નહોતો જાણ્યો, કે મારી-એકની એક લાડકવાઈ કિશોરીને આટલી હદ સુધી બહેકાવી મૂકશે. ” બાપુએ ઉઠાવો કાઢ્યો.

“ એ.....કામળ વાંચ્યો કે છે ? મારા પેટની કિકરી નહિ. નહિતો ..... ”

“ ચૂપ કર. શું નહિ તો. ” સાંભળી ન શકાયાથી બાપુ વાક્ય પૂરું થવા ન દેતાં વચ્ચેજ બેઠી ઉઠ્યા.

બાપુને કોધાંધ થએલા બેઈ હાલ તુરત તો વાત્રપ્રદાર બંધ રહ્યો, અને તેમનાં મુશીલ ધર્મપત્ની (!) ત્યાંથી એક બોલ બોલ્યા વિના ચાલ્યાં ગયાં.

બાપુને હવે એકાંત મળી, સારાસારનો વિચાર કરવા લાગ્યા. પોતાની આગલી મુશીલ સાધ્વી સ્થિતિ સ્મરણ થઈ આવ્યું. પ્રિયા સામેજ દેખાઈ, અને પ્રિયજનને દપકો આપવા લાગી. અપરાધીએ આંખો મીચી દીધી “ નાથ ! મારી અનાથ કિશોરીને કાં સતાવો છો ? બિચારને આ દુનિયામાં કોણ છે ? તમે પરવશ થયા. બલે, પ્રભુએ તમારું સુખ અખંડ રાખે ! પરંતુ મારી કિશોરીને તદ્દન વિસરી ન જાઓ. જો હું તમારા હૃદયમાંથી વિસ્મૃત ન થઈ હોઉં, મારો પ્રેમ તમારા સ્મરણમાં હોય તો મૃત પત્નિની છેવટની એટલીજ પ્રાર્થના છે; કે મારી કિશોરીને પ્રબોધચંદ્ર સાથેજ પરણાવજો. બસ, નાથ ! હવે હું રજા લઉં છું. ”

“ સાધ્વી ! હું તારી આરા માથે ચડાતું છું. કિશોરીને હવે દુઃખી થવા દેશ નહિ. દેવી ! મને ક્ષમા કર. હું તારો અપરાધી છું. ક્ષમા માગવાને લાયક પણ રહ્યો નથી. હું છતી આંખે અંધ બન્યો. મને કંઈ સમજું નહિ. તારી અને કિશોરીની ઇચ્છાનુસાર તેનાં લગ્ન પ્રબોધચંદ્ર સાથેજ કરીશ. હું એટલો બધો કૂર હૃદયનો નથી, કે મારી મૃત પ્રિયાની છેવટની ઇચ્છા—આરા ઉલ્લેખી ચકું. પ્રિયા ! હવે હું ખરેખરો પસ્તાવારથી અગ્નિથી સળગી મરું છું. ” બાપુએ પૂર્ણ પસ્તાવો જાહેર કર્યો.

“ હા ! પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે ! ”

“ પાપી તેમાં હુબકી દઈને પુણ્યશાળી બને છે ! ”

“ જોહો ! કેવું સ્મરણ મધુર પાપનું એ કરે છે ! ”

“ મારી પામ્યું કુદરત કને એમ માની ગયે છે ! ”

“ રાજ્યોથી કે જૂલમ વતી કે દંડથી ના બને ને, ”

“ તે પસ્તાવો સહજ વડમાં કાર્ય સાધી શકે છે ! ”

“હું પરતાયો પ્રભુ ! પ્રણયીએ માફી આપી મને છે,

“હું પરતાયો મુજ હૃદયની પૂર્ણ માફી મને છે.”

“કલાપી.”

(૬)

બાપુ સંપૂર્ણ વિચાર કરીને છેવટે નિશ્ચય ઉપર આવ્યા, કે કિશોરીનાં લગ્ન જેમ અને તેમ જનતી ત્વચ્છી કરી નાખવાં જોઈએ. પ્રબોધચંદ્રને પોતે કાગળ લખાને તોડાવ્યો. વસંત પંચમીનાં લગ્ન નક્કી કર્યા. પ્રબોધચંદ્ર અને કિશોરીની ખુશાલીના પારં રહ્યો નહિ.

આજે રામરાવ બાપુને ત્યાં ધમાલ આવી રહી છે. ઘરને રંગ દઈને સુશોભીત ઈંદ્રાલય સમાન બનાવી મૂક્યું છે. જેડ વાજાં વાગી રહ્યાં છે, કિશોરીને પીઠી ચોળાય છે, તેના હૃદયની સિમા નથી. સંધ્યાકાળ થયો, વરધોડો આવ્યો, અને વરરાજા માયરામાં પધાર્યા. વેદના ધ્વનિ થઈ રહ્યા છે. “કન્યા પધારાવો.” જોર મહારાજે જૂમ મારી કે કન્યાને મંડપમાં લઈ આવ્યા. હસ્તમેળાપ થયો, અને સર્વ કાર્ય વિધિસહ પૂર્ણ થયું. લગ્ન-નું કાર્ય ઉકલી ગયું. પ્રબોધચંદ્રની જનમાં તેના શેઠને ખાસ આમંત્રણું કરી-તેડાંવવામાં આવ્યા હતા. બાપુજીએ અત્યંત મમતા દર્શાવી કિશોરી તથા પ્રબોધચંદ્રને વિદાયગીરી આપી. પ્રેમાજીનો વિજય થયો. બન્ને એકાંતમાં મહ્યાં, કિશોરી પ્રબોધચંદ્રના કંઠમાં લટકી પડી; અને બન્નેએ હૃદય-શુદ્ધી એક બીજાને નંવરાવ્યાં. પ્રબોધચંદ્ર બોલ્યો “કિશોરી ! આખરે પ્રભુએ તને મારી કરી છે.”

ધધર એ જોડાંને અવિચળ સુખ આપો ! ! ! અરત.

જયારાંકરે કલાનંદુ લઈ.

પ્રભુનાં દર્શન.

(૨૧૮૩.)

જહીં નિર્ભંગ વારિ તણાં ઝરણાં,
ગિરિ મૃગ થકી ઉતરે રમતાં;

જહીં ડાળ તરુવરની લવણી,
વનમાં દિસતી અનિસે ખૂલતી.—

મૃદુ ગાન સુણી કિર કોઠિલનાં,
જહીં આત્મ ડૂળે અમી નિર્ઝરમાં;

જહીં પુષ્પ તણી મૃદુ વાસ થકી,
પ્રભું બોલોતિ ઉડે હૃદયે ઝળકી.—

સહુ સદિ દિસે જહીં હર્ષ વિશે,
રવિ રસમીં વડે બધું શ્વેત દિસે;

જહીં વૃક્ષ તણાં કંઈ ખૂંડ વિશે,
મૃદુ ગાન થતું વહના અનિસે.—

સ્થળ એ નિરખું અમ ચિત્ત ચહે,
જગ નથરની ન ઉપાધિ નડે;

આહુએ આહુએ પરમાણુ વિશે,
ઈશની ટૂંનિતું થતું જ્ઞાન દિસે ! ! !

હોરાલાલ મગનલાલ દેસાઈ.

સાહિત્ય પુષ્પમાલા.

પુષ્પ ૩ ભુ.

સાક્ષર શ્રી ગોવર્ધનરામભાઈનો
સરસ્વતીચંદ્ર.

ગુજરાતી વાંચકે વર્ગને શ્રીયુત્ સાક્ષર ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપા-
ઠીના "સરસ્વતીચંદ્ર"ની ઓળખાણુ આપવાની આવશ્યકતા નથી. ગુજરાતી
નવલકથાઓમાં સારી ગણાતી અડધે ડઝન નવલકથાઓમાંથી, 'સાક્ષરશ્રી
ગોવર્ધનરામભાઈની નવલકથા એક અપૂર્વ, આલ્હાદબ્દનક અને આખાલ-
જલ્લ સર્વને હિતકર હોવાને લીધે ઓછ પદ ભોગવે છે, તેમાં કંઈ શકા
નથી. સ્વર્ગસ્થ ગોવર્ધનરામભાઈનું પાંદું સાહિત્ય નાશ પામી ફક્ત
"સરસ્વતીચંદ્ર" રહ્યો હોય, અને આખો સરસ્વતીચંદ્ર નાશ પામી
ગુણસુંદરીના ગૃહસંસારવાજો સરસ્વતીચંદ્રનો બીજો ભાગલ રહ્યો હોય-
તોપણ તેઓની પ્રભાવશાળી શૈલી, પત્રાનું તાદશ્ય ચિત્ર અને તે ઉપરાંત
ગુણસુંદરી જેવી એક ઉત્તમ ગૃહિણી, ગુજરાતી પ્રજા સન્મુખ રજુ કરી
મહુમે ગુજરાતી પ્રજા અને સાહિત્યની જે સેવા થયેલી છે, તે તેઓનું
નામ ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસમાં અમર રાખવાને પુરતી છે, એમ
કહેવામાં કોઈપણ રીતે અતિશયોક્તિ કરેલી કહેવાશે નહીં.

મહુમ સાક્ષર મનમુખરામ સુધીરામનાં હાથ હેઠળ શિક્ષણ લઈ,
એલફિન્સ્ટન કોલેજમાં બી. એ. ની પરિક્ષા પસાર કર્યા પછી, કેટલોક
વખત તેઓશ્રીએ ભાવનગરના માશ દિવાન સાહેબ વિઠ્ઠલદાસ સામળદાસના
ખાનગી સેક્રેટરી તરીકે કામ કર્યું હતું. મોકરીને બદલે સ્વતંત્ર ધંધો
કરવાનો તેઓએ પ્રથમથીજ નિશ્ચય કર્યો હતો, તેથી એલ. એલ. બી.
પસાર કરવા પછી મુંબઈ હાઇકોર્ટના વકિલ તરીકેનો ધંધો ગમે તેટલી
સુરેકેલી છતાં ચરૂ કર્યો હતો. પોતાની બહેણા આવકને કોઈને મારી,

અગાઉથી કરી રાખેલા નિશ્ચયને વળગી રહી મહુમે પોતાની અમુક ઉમર
યતાં વાનપ્રસ્થ ધારણ કર્યું હતું, અને પોતાની છંદગીનો છેલ્લો ભાગ
સામાન્ય રીતે નિવૃત્તિમાં પોતાનાં નિવાસસ્થાન નડીઆદ ખાતે ગાળ્યો
હતો. પરંતુ વરસની વયે સને ૧૯૦૭ ના જાનેવારીની ૪ થી તારીખે,
મહુમતાં મરણના ખખર ફેલાતાં આખા ગુજરાતમાં અને મુખ્ય ઈલાકાની
ગુજરાતી પ્રજામાં ભારે દિલગીરી ફેલાઈ હતી. તે પ્રસંગે લખાયેલા એક
કાવ્યમાં જણાવેલા ગુર્જર કવિ અરેશ્વર ૩૦ ખખરદાર લખે છે કે:—

મીઠા મોરલીધર ગુર્જરીના ખાલુડા,
વિશ્વવિલાસ સુવાસભર્યા ગુજ વેણુજો;
કયાં ગુજ પગલાં તેજ પનોતાં પાયરે ?
સ્વર્ગપ્રભા ઝરતાં રસીયાં ગુજ નેણુજો;
મીઠા મોરલીધર ગુર્જરીના ખાલુડા.

સાક્ષર શ્રી ગોવર્ધનરામના મૃત્યુથી ગુર્જર સાહિત્યનો અંદ્ર અસ
પામ્યો. પણ પોતા પાછળ તે પોતાનાં ઉત્તમ પુસ્તકો ગુર્જર પ્રજાને વાર
સામાં આપી ગયા છે. તે પુસ્તકો મહુમતાં પ્રસાદીરે ગુર્જર પ્રજા દોઢ
અને આનંદથી વાંચે છે.

“સરસ્વતિચંદ્ર” વાંચ્યા સિવાય તેમાં શું ખુબી છે, તેનો ખ્યાલ
આવવો મુશ્કેલ છે. તેમાંના જુદા જુદા ખાતોતું એવી-તો આખેદુખ રીતે
વર્ણન કરેલું છે, તેમાં એટલા બધા પ્રમંગો સાક્ષાત્કાર કરેલા છે, સમા-
જને વિચારવાલાયક એટલા બધા પ્રજો ઉપસ્થિત કરેલા છે, કે આ નાન-
કડા લેખમાં તેનું દિગ્દર્શન કરાવવા ચત્ત કરવો તે મુશ્કેલના જેવું
મિથ્યા છે.

“જિજ્ઞાસારસને દ્રવ્યો દગી મિષ્ટ વાર્તા ભેગો ઉપદેશ પાઈ દેવો;
પરવશ થતાંજ સુમાર્ગે આલે એવાં પુરપત્વહીન ચિત્તોને સન્મર્તિઓની ઉચ્ચ
સુંદરતાના મોહપાસમાં નાંખી સદૃષ્ટના ઘેનમાં ગતિમાન થવાનો અવકાશ
આપવો.

આ અને એવા ઘણાક કાવ્ય કથાના ઉદ્દેશ આર્ય કથાદારોથી અજાણ્યા નથી, અને યુરોપમાં પણ પ્રચલિત વર્ગમાં પ્રચલિત ગણાય છે.”—આ ઉદ્દેશ સ્તુતિપાત્ર છે, અને તે પાર પાડવા મરુએ ઠેકઠેકાણે સફળ પ્રયત્ન કરેલો જોવામાં આવે છે.

આ વાર્તાનો નામક સરસ્વતિચંદ્ર એક ગર્ભગ્રામી, ઉંચી કેળવણી પ્રાપ્ત, સંસ્કારી યુવાન હતો. ન્હાનપણમાં તેનો વિવાહ (વેશવાળો), કુમુદમુદરી નામની એક અપૂર્વ સંસ્કારી, સૌંદર્યવાન, વિદ્યાવાન, રસિક અને શુદ્ધિશાળી કન્યા સાથે થયો હતો. બંને વચ્ચેનો પ્રેમદિવસે દિવસે વધતો જતો હતો. પરંતુ એક દિવસે પોતાની અપરમા શુભાનતા બરમાવવાથી, પોતાના પિતા લક્ષ્મીનંદને કાંઈક કહેવાથી સરસ્વતિચંદ્ર એકાએક ગુમ થઈ ગયો. પ્રણી શોધ કરવા છતાં કાંઈ પત્તો નહીં લાગવાથી કુમુદનું લગ્ન સ્વર્ણપુરના કારંભારી શુદ્ધિધનના પુત્ર પ્રમાદધન સાથે થયું. સરસ્વતિચંદ્રનું તસીબ તેને જોયિતું શુદ્ધિધનને ત્યાં લઈ ગયું. તે ત્યાં કેટલોક વખત અજ્ઞાનવાસમાં નવિનચંદ્ર નામ ધારણ કરીને રહ્યો હતો. તે સમયે બનેલા ઘણા પ્રસંગો આ અદ્વિતિય નવલકથામાં આબેહુલ ચિતારેલા છે. અને સ્થળે સ્થળે નવલકથાના રમતાં ચેતની સાથે વાંચકને ઉપદેશરૂપી અમૃતનું પાન કરાવવાની તક હાથ ધરી છે.

આવા એક ઉત્તમ સાક્ષરનાં મરણથી ગુર્જરે પ્રગ્ન શોકાતુર થઈ, “રડતી ગુર્જરગિરા તહારાં મૃતમુખી,” એમ કહે તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. સ્વં ગોવર્ધનરામભાઈની ખોટી ગુજરાતી સાહિત્યને સદાને માટે રહેવાની !

પ્રજુ તેમના આત્માને શાંતિ આપો !

તે પ્રેમ છે—તે સ્નેહ છે.

હૃદયકારના અવિચ્છિન્ન ધામાં બેઠું કાંઈ જણાય છે.

તે તત્ત્વ ને

તે સત્ત્વ ને

તે પ્રેમ છે—તે સ્નેહ છે.

યોગી કરે ધ્યાન કરે, ને સાધના આસાધના

તપસ્વિઓના તાપમાં, માની જનોના માનમાં

રેખાય છે

મંજળાય છે

તે પ્રેમ છે—તે સ્નેહ છે.

આ વિશ્વના વ્યાપારમાં, સ્થળ જળ વિશે ને ને દીસે

આલુએ આલુ વળમી રહ્યા, અનંત વિશ્વ ટકી રહ્યાં

તે તેજ છે

તે તેજ છે

તે પ્રેમ છે—તે સ્નેહ છે.

આશા નથી, ઇચ્છા નથી, કંઈ સાધના દગલા તણી

તપ્તિ નથી, લડતા નથી, કંઈ રાજના ચિરતાજની

ઇચ્છા ખરે, ઇચ્છું ખરે

તે પ્રેમથી—તે સ્નેહથી,

તે પ્રેમથી તે સ્નેહથી, દિહી-જનો મ્હાતાં શીખે

કંગાલની કંગાલ વાણી, સાંભળી અંતર દ્રવે

આંસુ પડે, હૃદયો ખળે.

પુત્રી ચહે પતિ પ્રેમથી, બાળક ચહે માઆપને
ગુરુ શિષ્યને, શિષ્યો ગુરુના, ધર્મને સમજી લહે
એ ઉન્નતિ એ ઉન્નતિ
ધંધા ખરે, ધંધું ખરે

પ્રભુ ! સાંભળે-પ્રભુ ધ્યાન દે.

પ્રવાસી.

હિંદુ સ્ત્રીઓની કેળવણીનો સવાલ.

—❀❀❀—

લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ
વરજીવનદાસનું બાપણ.

સ્ત્રીઓને ઉપયોગી શીક્ષણ આપવાના વર્ગો
ખોલવાની હીમાયત.

કોટમાં મીંટ રોડ ઉપર સેવાસદન હોમ ક્ષાસીસ કમીટી તરફથી
સ્ત્રીઓ માટે શીક્ષણ આપનાર વર્ગો ખુલ્લા ખોલવાના મેળાવડામાં પ્રમુખ
લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ. વરજીવનદાસે નીચે મુજબ બાપણ
કર્યું હતું.

સુદ્ય બહેનો તથા બંધુઓ, આજની સભાનું પ્રમુખસ્થાન મારા
કરતાં બ્રીજ જન સમાજના કામમાં વિશેષ ઉપયોગી થઈ પડનાર વિદ્વાન
બહેનને આપ્યું હોત તો આ દાર્જ તેઓ ઘણી સારી રીતે જાણવી શકત.
હતાં આ હોમ ક્ષાસીસ કમીટીના કાર્ય વાહકોએ મને જે માન આપ્યું

છે તે માટે હું તેઓની આજ્ઞા સ્વીકારી છું. મેં કેટલાક પ્રસંગે સ્ત્રીઓની સખામાં હાજરી આપી મારી વત્સલતાથી ભરેલી અનુસાર સ્ત્રીઓની ઉન્નતી વૃદ્ધિ વીવેચન કર્યું. દરેક પક્ષ આજ્ઞા મેળાવણીમાં જે વિદ્વાન પુરુષો તથા સ્ત્રી વક્તાઓ તરફ પડે છે તેઓ સનમુખ વીવેચન કરવાનો મારો પ્રયત્ન પ્રસંગ હોવાથી તમે મુગ્ધ બહેનો તથા બંધુઓ તમારી ઉદાર વૃત્તિ મુગ્ધ મારો અસ્થ કાર્યને સ્વીકારી લેશો એવી મારી તમે સર્વેને બીનતી છે.

આપણા મુખ્યાર્થ શહેરની સ્ત્રી વર્ગની ઉન્નતિ અર્થે શુભરાત્રી સ્ત્રી શીક્ષણ વર્ગો સ્થાપવાની જે યોજના સેવાસદન હોમ ક્લાસીસ કમીટી તરફથી ઉઘાડી લેવામાં આવી છે તે યોજના આગળ વધતી જોઈને આપણને બારે સતોપ ઉપજે છે. આવા વર્ગો આત્માર આગમજ લોકશીક્ષનીવડયા છે. અને સ્ત્રીઓની એક મોટી સખ્યા તેનો લાભ લેતી ધર્મ છે. તે તો જાણીતી વાત છે કે આપણી હોંડ ન્યાતો સ્ત્રીકેળવણીમાં હજુ પગલ છે. અને અવગત આપણે જોઈને ખુશી છીએ કે દીવસે દીવસે કન્યા કેળવણી આગળ વધતી જાય છે તોપણ આપણા સંસારી રીવાજે એવા પ્રકારના છે કે જ્યાં આપણી બવિધ્યતી માતાઓને સામાન્ય કેળવણી જે પ્રમાણમાં મળવી જોઈએ તે પ્રમાણમાં મેળવવાને તેઓ અશક્ત નીવડે છે. આમ હોવાથી આવા વર્ગો યોડી મહત્તી કેળવણી પામેલી આપણ બહેનોને ખચીત લાભદારક છે. એટલુંજ નહીં પણ આવા વર્ગોમાં લખણ વાંચવાની કેળવણીની સાથે ધર્મ તથા નીતિની કેળવણી તેમજ બીજા ઉપયોગી વિષયોનાં શિક્ષણ સાથે બરત મુશળ વર્ગોને કળા કૌશલ્ય શીક્ષણ આપવાની જે શોધવલું કાર્યમાં આવી છે તે વંધારે આવકારદાયક છે. સ્ત્રીઓ પેતાની પ્રસન્નતા વખતનો સહઉપયોગ કરી શકે તેમજ ગરીબ વર્ગની આપણી બહેનો અને ખાસ કરીને, અનાથ બાળકોના ઉછેરમાં સ્ત્રીશિક્ષણ મેળવી પોતાના નીર્વાહનાં સ્વધનો સંપાદન કરી શકે એવી સંસ્થા ઉભી કરવા માટે મુખ્યાર્થની સોશીયલ સર્વિસ લીગ, શુભરાત્રી હોંડ સ્ત્રી મંડળ, અને ખાસ કરીને આ સેવાસદન હોમ ક્લાસીસ કમીટીને બારે ધન્યવાદ થયે છે. મારે આ તકે બંધુવત્ત્વ જોઈએ કે આ શહેરમાં સર્વજન ઓફ ઇન્ડિયા સોસાયટી કે જેના રવાયક તરીકે આપણા જાણીતા કે જે હીનકારી નર જોનારેજ મી. જોખલે છે, તેનો પાયો નામરથી નાખાયો છે તેમજ તે સોસાયટીની રાહકારી હોળ સોશીયલ સર્વિસ લીગ તેમજ તેની બાળ અંગજી સંસ્થાએ દામ બજાવતી ધર્મ છે, સારથી આ શહે-

રના દરેક વર્ગોના બધા અર્થે તેમજ ખાસ કરીને સ્ત્રી વર્ગના શ્રેય અર્થે એક પછી એક જે યોજનાઓ ઉપાડી લેવામાં આવી છે તે માટે સોસાયટીના સીનીયર મેમ્બર મી. દેવધર તેમજ બહાર બહાના કામમાં પોતાની છાંદગી અર્પણ કરનારા અન્ય દેશ સેવકોના આપણે આભારી છીએ. ત્રાવેલીંગ લાઇબ્રેરીમાં તેમજ અનેક પ્રકારના શિક્ષણ વર્ગની યોજના ફતેહમંદ નીવડી છે જે આપણે સારી પેઢે જાળવી રાખીએ, આજે એજ સોસાયટીના વડાપણા હેઠળ કામ બજાવતી કમીટી તરફથી કોટમાં મુજરાતી સ્ત્રી શિક્ષણના આ વર્ગોને લગતી જે વીમતો આપણા હાથમાં મેલવામાં આવી છે તે સ્ત્રીઓને ખરતી કેવી ઉપયોગી કેળવણી આ વર્ગોમાં આપવામાં આવશે તે સ્પષ્ટ દેખાડી આપે છે. અને ખાત્રીસ વરસ સુધી કેળવણી ખાતાનાં અનુભવી બાઇ કારીબાઇ રૂપાંતર સોલંકીને આવાં વર્ગો માટે એક અનુભવી સીનીયર ટ્રેનડ શિક્ષક રોકવામાં આવ્યાં છે તેમજ બીજાં અભ્યાસી તથા અનુભવી બહેનોની મોડવણ કરવામાં આવી છે. આપણે ઇચ્છીશું કે કોટના આ લતામાં રહેતાં બાનુઓ જેઓના લાભ અર્થે આ યોજના સ્વવામાં આવી છે તેઓ મોટી સંખ્યામાં શિક્ષણ મેળવવાને બહાર આવશે અને તેમ યશે તોજ આ સરયાની નિમણુંક ધણી ઉત્તમ રીતે થર આવી ચકશે.

બહેનો અને બંધુઓ ! તમારો વધુ વખત નહીં રોકતાં અત્રે વીદ્વાન વક્તાઓ જેઓમાં ડાક્ટર કાસીબાઇ નવરંગે, મી. દેવધર વગેરે છે, તેઓ વીવેચન કરનાર હોવાથી હું એટલુંજ જણાવીશ કે હાલું કોમની સંસારી ઉજ્જતીનો આધાર ધણે ભાગે આ વર્ગ જ્યારે કેળવણી લઇને જાયત યશે તેમ પોતાની સંસારી ફરજો ઉત્તમ રીતે બજાવતો યશે ત્યારેજ ભવિષ્યમાં આપણે રૂડા શેહેરીઓ બહાર પાડવાને ચક્રિતવાન થઈશું. તેવો શુભ વખત આવતો જોવાને આપણે જલ્દી જાગૃતતાથી યઇએ એજ આપણી પરમ-કુપ્રાણ પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

વીર મહારો.

ઝૂલે પારણેરે.....વીર મહારો !

ખેલે આંગણેરે.....વીર મહારો !

મૂઠ્ઠમણિ...મુઠ્ઠાસાગર...વીર મહારો !

તાતના કૂળનો હીરો.....વીર મહારો !

ઝૂલે પારણેરે.....વીર મહારો !

ખેલે આંગણેરે.....વીર મહારો !

મારી માતાનો બળો.....વીર મહારો !

મિત્રમાં માનીતો.....વીર મહારો !

મારી બાબીનો રસીલો.....વીર મહારો !

પ્રભુ ધૂનનો અધીરો.....વીર મહારો !

ઝૂલે પારણેરે.....વીર મહારો !

ખેલે આંગણેરે.....વીર મહારો !

તમ બેઠક, નીપુ બેઠક.....વીર મહારો !

ધન્ય ધન્ય સાવે—

જય પામશે.....વીર મહારો !

ઝૂલે પારણેરે.....વીર મહારો !

ખેલે આંગણેરે... ..વીર મહારો !

ચર્યાપત્ર.

શ્રેષ્ઠ ભગવાનદાસ ભવાનલાલ કપોળ બોર્ડિંગ.

મે. "કપોળ" ના અધિપતિ સાહેબ નેમ,

આપના નામીયા પત્રમાં નીચેની દલીલત પ્રસિદ્ધ કરેલો,

આજકાલ આપણી કપોળ કોમનું કેળવણી તરફ વિશેષ ધ્યાન મેં આપ્યું છે. જે જે નવા ફેરફારો-પ્રગતિઓ આપણે હાલ નિહાળીએ છીએ તે આપણી કોમની વિદ્યા તરફ વધતી જતી પ્રીતી પ્રવૃત્તિ અને વિદ્યા રસિક યુવાનોના ઉત્સાહનું જ પરિણામ છે. વિદ્યાદાન એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ દાન છે એમ હવે આપણે સમજવા લાગ્યા છીએ. તેનો પુરાવો આજકાલ અસ્તિત્વ ધરાવતી બોર્ડિંગ, જાહેર સંસ્થાઓ અને સેવાયો ધર્મોલી યોજનાઓ જ છે. આ બોર્ડિંગ સંવત ૧૯૬૫ માં સ્થાપવામાં આવી છે. આજ સુધીમાં આ બોર્ડિંગ લગભગ પચીસ હજારનું ફંડ મેળવવાને શક્તિમાન થઈ છે. અને તેના કાર્યવાહકોના ઉત્સાહપરથી આજ સખવામાં આવે છે કે ભવિષ્યમાં આ ફંડ સારા પ્રમાણ પર આવશે. આજ સુધીમાં આ સંસ્થાનો ૪૦-૪૫ વિદ્યાર્થીઓએ લાભ લીધો અને હાલ બાર વિદ્યાર્થીઓ આ સંસ્થાનો લાભ લે છે. આ સંસ્થા સારી રીતે ચાલે એ હેતુથી થોડા વખત થયા સુધી-૨૮૮ તરીકે એક અનુભવી હાઇસ્કૂલના સિસ્ટન્ટ નીમનો કરવામાં આવી છે. અને તેઓ ઘણી ખતથી કામ કરે છે. આ સ્થળે હાઇસ્કૂલ તથા કોલેજનું પણ, સારું સાધન છે. અને સંસ્થાની હાલની જવરયા પણ પ્રશંસનીય છે. દરેક બોર્ડિંગને નીચેની જાતે પૂરી પાડવામાં આવે છે. જેથી કે દરેકને ગાદલું એક ગોદલું, બુલસ, શેત્રંગ, પુસ્તકો રાખવા માટે કબાટ અને પલંગ વગેરે પૂરું પાડવામાં આવે છે. તેમજ ખાવા પીવાની ગોડવણ પણ ચોખ્ખી રીતે કરવામાં આવી છે. મગન હાઇસ્કૂલ અને કોલેજને લગતું તથા સ્વચ્છ હવાવાળા લતામાં છે. શારીરિક આનંદ અને અધ્યાત્મિક વિકાસને માટે અહીં બનતાં સાધનો પૂરાં પાડવામાં આવે છે. ધાર્મિક બાબત પર ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવે છે. સવાર સાંજ ધર પ્રાર્થના બોલાવવામાં આવે

છે. દરેક જણને અભ્યાસક્રમમાં ઉપયોગી ચોપડીઓ રાખવામાં આવે છે. અને હાલ નાની સરખી લાઇબ્રેરીની પણ શરૂઆત થઇ છે. અને લગભગ ગમેંક રૂપીઆનું ફંડ ઉભું કરવામાં આવ્યું છે. ભવિષ્યમાં આ લાઇબ્રેરી સારા પાયાપર આવશે એવી આશા છે. માંદગી પ્રસંગે દવા અને દાકતરની સગવડ રાખવામાં આવી છે. વળી દર શનિવારે ડીબેટીંગ સોસાયટી ભરવામાં આવે છે.

જેવી રીતે અમરેલીમાં અને અન્ય સ્થળે બોર્ડિંગ જેવી જાહેર સંસ્થાઓમાં સમસ્ત દેલવાડી અને ધોધારી ભાઈઓ એકત્રતાથી કામ કરે છે તેવી રીતે અહીંના ધોધારી ભાઈઓ ઉત્સાહ ધરાવના નથી અને અલગજ રહે છે એ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. જમણ પ્રસંગે પણ બોર્ડિંગમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને આમંત્રણ આપવામાં આવતું નથી. આવો બેઠ જાહેર સંસ્થા પ્રત્યે દર્શાવે એ યોગ્ય નહિજ ગણાય.

વળી મોટી ભૂલ તો એ થાય છે કે ધોધારીભાઈઓ એમ માને છે કે આ સંસ્થા કેવળ દેલવાડીઆ ભાઈઓ માટે જ છે અને અન્યને દાખલ કરતા નથી. પણ આવો બેઠ ખીલકુલ રાખવામાં આવતોજ નથી. આજ સુધી લાખ સેનાર વિદ્યાર્થીઓ પૈકી મોટા ભાગ ધોધારી ભાઈઓનો છે. એ આ પ્રસંગે જણાવવું અયોગ્ય નહિ ગણાય.

દરેક દયાળુ દિલના ગૃહસ્થોને વિનંતિ છે કે તેઓ અહીં પધારી આ સંસ્થાની વ્યવસ્થા નજરે નિહાળે અને આ સંસ્થાને જનતું ઉત્તેજન યાને મદદ આપે.

પ્રાસંગિક નોંધ.

મુખ્યમંત્રીના નામદાર ગવર્નર લોર્ડ વિલિંગ્ટનના પુત્ર લેફ્ટેનન્ટ હારલ્ડ ક્રીમેન ક્રીમેન-એમસ વિલિંગ્ટન સખત ધાયમ યઈ દુરમનોના હાયમાં કેદ પકડાવાની ખબર તાર ખાંરેતે મળતાં મુખ્યમંત્રી પ્રજામાં દીલગીરી ફેલાઈ છે. હિંદના સુભાએ, લોર્ડ હાર્ડિંગ જેવા બલા વાઇસરોય આપણને મળ્યા છે. જ્યારે આપણું મુખ્ય અમીરી ખવાસના એક દિલસોજ ગવર્નર મેળવવાને ભાખ્યાણી થયું છે. ઉમરાવખદો હોવા છતાં, માનુષ્યમિત્રી સેવા બજાવવાને ક્રાંસને મદદ કરવા ગયલાં બ્રિટીષ લશ્કરની એક હુકડીના લેફ્ટેનન્ટ તરિકે બહાદુરીથી લડતાં, આપણા ગવર્નરનો પુત્ર સખત રીતે ધાયમ યઈ જર્મનોના હાયમાં કેદ પકડાયો છે. આ બનાવથી મુખ્યમંત્રી પ્રજાની, નામદાર ગવર્નર તથા લેડી વિલિંગ્ટન પ્રત્યે, બારે દિલસોઝી ખેંચાઇ છે. કપોળ કોમના ગરીબ વર્ગ ખાટે બંધાયલું સસ્તું બાણનું “કપોળ નિવાસ” ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા કરતાં, તેમણે આપેલા બાણ પરથી પોતાની ગરિબડી પ્રજા માટેની નામદાર ગવર્નર તથા લેડી વિલિંગ્ટનની દીલસોજ દેખાઇ આવી હતી. ગરીબ કપોળો માટેની આલીની ઓરડીઓ જોવા “કપોળ નિવાસમાં” ફર્યાં હતાં, અને ગરીબોનાં બલાં માટેનાં આ ખાતાંનો સમગ્રડો જાતે જોઇ પોતાનો આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. પ્રજાને સુખમાં જોવાની તેઓની હલક ખરેખર સ્તુતિ પાત્ર હતી. ઈંગ્લાંડની માતાઓ વિશે એક લખનાર જણાવે છે કે:—

Mothers of England, glorious name?

Proud name and great in story,

You give your best to death or fame.

Enhancing England's glory.

Sad are your hearts in our sad land.

While the dread hour of waiting runs.

May the God of Battles stay His hand

And give you back your valiant sons.

પોતાનો બહાદુર પુત્ર હાલ તુરંત દુસ્મનના હાથમાં પડવાથી લગ્ન બંધ પડે ત્યાં સુધી અથવા તો કેદીઓની અઠલાબઠલી થવાથી, તેઓને પુત્ર સલામત પાછો ફરે ત્યાં સુધી તેઓના પર આવી પડેલું આ દુઃખ સહન કરવાનું ધૈર્ય તે મહાન પ્રભુ તેઓનાં બહાં માતાપિતાને આપે, અને તે બહાદુર પુત્ર શત્રુના હાથમાંથી સુખરૂપ પાછો ફરે, એવી અમારી દર્શન પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

મુંબઈમાં જર્મન વિમાન! —યોગા દિવસ અગાઉ એક પ્રકાશિત તારો દેખાતાં, મુંબઈનાં લોકોનાં ટોળેટોળાં તે તારાને જોવા ઉતરી પડ્યાં હતાં. દિવસના ભાગમાં, આ તારો ઝાંખો દેખાતો હોવાથી, કોઈએ એની ગપ ઉરાડી હતી કે મુંબઈપર જર્મનોનાં હવાઈ વિમાન ચડી આવ્યું છે, અને સહેરપર ઘોંખના ગોળા ફેંકશે. આ વાત ઘણાઓએ સાચી માની હતી! આપણી ભોળી અચાન પ્રજા આવા હવાઈ ગપાટાઓથી કેટલી ભોળાવાઈ જાય છે, તેનો આ એક તાજે રસુજ દાખલો છે. આપણી કિંદી પ્રજામાં જ લગ્નની ગપો ઉડે છે, એવું જ નથી પણ વિલાપતની પ્રજા પણ ગમે તેવી ગપો હાંકતાં પછાત પડતી નથી, અનેક ખુદાના લાલ તે ગપ સાચી પણ માને છે. વિલાપતમાં ઉઠેલી સીંધી હસવા લાયક ગપ એ હતી કે નામદાર શહેનશાહ વિલાપતથી હિંદખાતે ઉપડી નહ, દિલ્હીની ગાદી પર બેઠા છે!!! જર્મન કુઝર “એમડન” તરફથી મદ્રાસમાં પાંચપચીસ ગોળા છોડવામાં આવતાં. બારાંની સલામતિ સર્જેથી કાંઈપણ યાન નહીં ધરાવનાર, આપણા કેટલાક નજગા પોચા બાઇઓ મુંબઈ છોડી નહાસી જાય તેમાં નવાઈ પણ શું?

લેડી જગમોહનદાસ વરજીવનદાસે હાલમાં એક પરમાર્થો કાર્પ માથે લીધું છે અને તે એકે સ્ત્રિ શિક્ષણનો એક વર્ગ કોઠમાં ઉઘાડ્યો છે તેની આગેવાની તેમણે લીધી છે. મુંબઈની સોરખલ સર્વિસ લીગ તરફથી ગિરગામમાં ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રિ મંડળના હોલમાં સ્ત્રિ શિક્ષણનો વર્ગ ઉઘાડવામાં આવ્યો છે, જ્યાં સ્ત્રિઓને કુરસદના વખતમાં વાંચતાં લખતાં, સીવતાં બરતાં, ગુંથતાં વિગેરે શિખવવામાં આવે છે. આપણા “કપિળ નિવાસ” ની કેટલીક બહેનો તે વર્ગનો લાભ લે છે. તેઓજ બીજાં એક વર્ગ કાલ્યાણદેવીમાં શેફ નરોત્તમ મોરારજીની કાપડ ગારડીટના હોલમાં ખુદો મુકવામાં આવ્યો છે. અને આ ત્રણે વર્ગ

સા. બહેન લક્ષ્મીબાઈની દેખરેખ નીચે કોટમાં ખુલ્લો મુકવામાં આવ્યો છે. નવરાશનો વખત નકામો ગાળવાને બદલે અથવા તો સાથે ભેગી મળી ખીજાની કુચલી કરવાને બદલે સ્ત્રિઓમાં કેળવણીનો ફેલાવો થઈ અરસ-પરસ રોડ વધે એ વાળું ઇચ્છવા ભ્રમ છે. લેડી જગમોહનદાસનું એ વર્ગ ઉધાડો તો વખતનું ભાવણ આ માસિકના બીજા ભાગમાં આપ્યું છે.

મી. જમનાદાસને પ્રાયશ્ચિત—યુરોપના પ્રવાસેથી પાછા ફરતાં, દવાના બણીના કપોળ વેપારી મી. જમનાદાસ જગજીવનદાસ મહેતાને તેઓના મિત્રો તથા સગાંવડાલાંઓએ જંદર ઉપર હરખભર્યો આવકાર આપી કુશોના હાર પહેરાવ્યા હતા. મી. જમનાદાસે કપોળ ન્યાતની ૪૧ ની કમીટીને, પોતાને પ્રાયશ્ચિત આપી પાવન કરવા અરજ કીધી હતી. કમીટીની પહેલી સભા પુરતા મેમ્બરો હાજર નહોં થવાથી મુલતવી રહી હતી. મુલતવીર હેલી કમીટીની બીજી સભાએ ગેસર્સ જગમોહનદાસ કલ્યાણદાસ કેશવદાસ અને નાગરદાસ વત્સરાજ જુતાની એક કમીટી મી. જમનાદાસને પ્રાયશ્ચિત આપવાને નીમી હતી. આ કમીટીએ ગઈ તા. ૫ મી અક્ટોબરને દિને મી. જમનાદાસને બાણગંગાના કિનારાપર આપણા કંડોળીઆ ગોરા પાસે યથાવિધિ પ્રાયશ્ચિત આપી પાવન કરી ન્યાતમાં લીધા છે.

કેળવણી માટે કપોળ સખાવત—ગંગાસ્વરૂપ બહેન નવલબાઈ તુલસીદાસ વંદરાવનદાસ રામજીએ અમરેલી કપોળ બોર્ડિંગને રૂ. ૨૦૦૦, મુ'બઈની રોડ વરજીવનદાસ માધવદાસ કપોળ બોર્ડિંગને રૂ. ૨૦૦૦, અને વનિતાવિશ્રામને રૂ. ૧૫૦૦ ની મદદ આપી છે.

કપોળ બહેનોની મદદ—મુ'બાઈની ખાનુઓ તરફથી ઉભા થયેલાં મંકટ નિવારણ ફંડમાં મહુમ લેડી માનદારબાઈ હરજીસનદાસ તરફથી રૂ. ૧૦૦, બહેન નવલબહેન તુલસીદાસ વંદરાવનદાસે રૂ. ૫૦, મિસીસ તુલસીદાસ ત્રિભોવનદાસે રૂ. ૨૫, અને બહેન લીલાવંતી તુલસીદાસે રૂ. ૨૫ આપ્યા છે. ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રિ મંડળતરફથી લગાઇ મંકટ નિવારણ માટે ઉભાં થયેલાં ફંડમાં પણ આપણી બહેનો તરફથી નીચે મુજબ મદદ આપવામાં આવી હતી.

મી. બહેન રતનબાઈ ત્રિભોવનદાસ વરજીવનદાસ રૂ. ૫૧, સી. બહેન લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ વરજીવનદાસ રૂ. ૩૫, બહેન વસંત ત્રિભોવનદાસ

મંગળદાસ રૂ. ૨૫, મિસીસ પુરષોત્તમદાસ કરચનદાસ મુળદ ૨. ૭. ત્રિં

બાઈ જવેરબાઈ બગવાનદાસ નરોત્તમદાસ તરેશ્વી લેડી વિલીંગ્ડન
ફંડમાં ગરમ કાપડના તાકાની મદદ મોકલી આપવામાં આવી હતી.

કપોળ બહેનો તરેશ્વી ખરમાઈનાં કાર્યોમાં આવો આગળ પડ
બાગ લેવામાં આવે તે ખુશી થવા જેવું છે.

નવિન વર્ષ માટે ઇશ્વર પ્રાર્થના—આ બાળક “કપોળ” ૧૯૦
નાં ખેસતોં નવિન વર્ષમાં આખી કપોળ કોમને આબાદી ઇચ્છે છે, અ
દુઃખદાયક લગાઈતો જલદીથી અંત આવી દુનિયામાં ધાંતિ દેલાઈ આપરે
ધધો રોજગાર પાછો આબાદ થાઓ એવી ઇશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના કરે છે.

વાગીશ્વરી તમ મુખે વિમૂલિ વધારો !

ને ઈદીરા તમ ગૃહે નિજ વાસ રાખો !

દેખાય યોગ અવનિતલમાં ન જોનો !

તે હૃદ દેવી ચિર કાલ તમે વધાવો !

લક્ષ્મી અને સસ્ત્રવતિને પરાપૂર્વતું વેર છે, તે વેર તથા ઈર્ષ્ય બંનેનો
તમારે ત્યાં સાથે વાસ થાઓ એવી અમો પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

હેવટે સંગતે ધીસરસ્વત્યોઃ મૂતલે તુ સદા સતાસં । એ આશી-
ર્વચન સાથે અમો અમારાં “કપોળ” ના વાંચકોને વિજય દર્શીએ છીએ.

અસ્તુ !

જાહેરાવાદ-જન્મ—સંધવી ત્રીભોવતદાસ ખીમજીને વેર મુત.

વડોદરા-જન્મ—વડોદરા જંગમદાસ મનજીને વેર મુત.

કર્ણિક એગ્યુમિશ્ચર.

તાવ માટે અકસિર ઇલાજ.

ગમે તેવો તાવ હોય તે આ મિશ્ચરનાં માત્ર ત્રણ ભાગ પીવાથી નાબુદ થાય છે. અજમાવી ખાતરી કરો. નાના મોટાં દરેક ગામેમાં એજટો બેઠાએ છીએ.

લખો:—

કર્ણિક પ્રંધર્સ

દાદર-મુંબઈ.

સંસ્તામાં સારાં પુસ્તકો બેઠતાં હોયતો
“ગુર્જર ગ્રંથમાળા” ની યોજનાનો લાભ લો.

દર વરસે માત્ર રૂ. ૨ બરવાયા ૧૦૦૦ પાનાનાં પુસ્તકો ટપાલ વગેરે કાંઈ પણ ખર્ચ વિના ધીર બેઠાં મળશે. અત્યાર પહેલાં સસાર સુખ-સોધન (૪૯ ૧૦૮ કિ) રૂ. ૧૧ અને (૨) જ્ઞાનોત્તેજક કાવ્ય સંગ્રહ (૪૯ ૨૧૦ કિ) રૂ. ૧૧) એ બે પુસ્તકો “ગુર્જર ગ્રંથમાળા” ને અંગે પ્રગટ થઈ ચુક્યાં છે તે રૂ. ૨ બરી “ગુર્જર ગ્રંથમાળા” ના એક વરસના માલક થનારને હમણાં જ મળશે અને બાકીના ૭૦૦ પાનાનાં પુસ્તકો પ્રગટ થશે તેમ તેમ પહોંચાડવામાં આવશે.

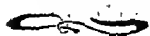
હજી જાણમાં ચાલતાં કે બીજાં સરકોઈ, ઇંગ્રેજ, ગુજરાતી, મરાઠી, સંસ્કૃત પુસ્તકો, સ્ટેશનરી વગેરે મુંબઈથી મંગાવો તો અમને જ લખજો. એક વખત અજમાયશ લેવાથી અમારી કાગળ અને પ્રમાણિકપણાની ખાતરી થશે.

ગુર્જર ગ્રંથમાળા ઓફીસ.

કાંદવાડી ગીરગામ; મુંબઈ-૪

ડી. એન. ઝવેરી.

ઝવેરાતના તથા સોનાના દાંગીના
ઓરડરથી બનાવનાર તથા વેચનાર કારીગ-
રને ઘેર નંગો ખેસાડવા મોકલશું. જુના સો-
નાના તથા ઝવેરાતના દાંગીનાં રીપેર કરનાર
તથા જુના દાંગીનાને નવા જેવા પોલીશ
કરનાર. મોતીના દાંગીના બાંધનાર તથા
ચાંદી સોનાનો ગીલીટ કરનાર.

૪૯, થ્રાંટરોડ સ્ટેશન પાસે, પીટીટમેન્સશ.

જ્યાં જુઓ ત્યાં એનું એ

કુસુમમાળા

તેલ!

કારણ એ છે કે, કેટલાંક ગાસતેલ જેવાં
પદાર્થોમાંથી બનતાં ઉપલક્રીયાં રાસાયણીક
તેલોથી-કંટાળીને, બધા લોકોએ હવે અમારાં
જુનાં અને જાણીતાં કુસુમમાળા તેલ
પર દરેક પાડ્યો છે! આ તેલ જાલને
વધારીને ઢાળા મુંવાળા અને ચકચકીત
કરે છે અને પાછું મગજને ઠંડક આપી
માથાનો દુખાવો દુર કરે છે, મોટી બાટ-
લીની કી. રૂ. ૧) નાની બાટલીના રૂ. ૦.૫૦
એક આંનાની ટીકીટ મોકલી સેંચપલ મફત
મંગાવો.

કે. એ. નારાયણની કું.

જનરલ ટેલેગ્રાફીસ્ટ તથા ક્રાઇસન અને ઇલેક્ટ્રીક
લાઇટ મરચન્ટ રેલ કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ નં ૦ ૨

ધંડીઆળોનો

અમુક્ય લાભ.

ધણાં સારાં અને ટકાવ ધંડીઆળો વાપરવાં હોય તો લાલદાસ કંપનીનાં ધંડીઆળો વાપરવાં; કારણકે અમે ધંડીઆળો બરાબર તપાસી ટાઈમ રેગ્યુલર કર્યા પછીજ વેચીએ છીએ.

ધંડીઆળ નં. ૧ લો કાચ, કમાન, છેડા સાથે રૂ. ૮૫ ગેરંટી ૭ વર્ષ.
ધંડીઆળ નં. ૨ જો. કાચ, કમાન, છેડા સાથે રૂ. ૧ ગેરંટી પાંચ વર્ષ.
ધંડીઆળ નં. ૩ જો. કાચ, કમાન, સાથે રૂ. ૩૫ ગેરંટી પાંચ વર્ષ.
ધંડીઆળ નં. ૪ ચો. ૩. ૧૫ ગેરંટી એક વર્ષ.

પોસ્ટેલ ગુરુ.

આ ઉપરાંત દરેક જાતનાં નાનાં મોટાં ધંડીઆળો, છેડા, વિવિધ મુખે તેલ, અગાર, સાબુ, ચાદ, કોશી, વિગેરે અમારે ત્યાંથી કિલ્લાપત બાંધે મળે એકવાર કામ પાડી ખાત્રી કરો.

લાલદાસની કંપની

નં ૩૮, નાગદેવી મેસં લેન—મુંબઈ નં.

તુવેરની દાળ.

મુંબઈ તથા દેશવરના મુલ્ય ગ્રંથોને બજાર આપવામાં આવે છે અમારે ત્યાં સિંદુસ્તાનમાં વખણાવણી રોહર, મુરત, વિમરેક, ખંભાત, નડીયાદ વિગેરેની તુવેરની દાળ મોટા જથ્થામાં રહે છે, તો જો બામ્બોને જોઈતી હોય તો અમારે બજાર આપવા જથ્થાબંધ તેમજ છટકે શેડકેથી આપવામાં આવે એક વખત ખરીદ કરી ખાત્રી કરો.

શ્રી. કરશનદાસ ભાણુભાઈ.

કમીશન એજન્ટ.

રૂ. દાંધ્યાબંદર, ૩ ૭ મલી—મુંબઈ.

હિંદુસ્તાનમાં પ્રથમ સ્વદેશી બનાવટના

ભારત સ્ટોવ્સ (ચૂલા).

તેમજ વીલાયતી દરેક જાતના સ્ટોવ્સ તથા તેને લગતો છુટો સામાન તેમજ કાંઈ પણ જાતના સ્ટોવ્સ ઉપર પ્રીટ કરવાથી એક હજાર કેન્ડલ પાવર લાઈટ આપે તેવા ભારત પેટેન્ટ સ્ટોવ લાઈટ બર્નરો વિગેરે સામાન જથ્થાબંધ તથા ફીરડાળ કિફાયત લાવથી અમારે ત્યાં મળશે. દરેક જાતના સ્ટોવનું ફીચર કામ મનપસંદ તથા માફક ખર્ચે કરી આપવામાં

આપે છે. કેટલાંય માગણી કરવાથી મફત મોકલી આપવામાં આવશે.

ડૉ. ભારત સ્ટોવ લીમીટેડ.

ગીરગામ મોહન બિલ્ડિંગ.

મુંબઈ.

શા. તાપીદાસ મોનજી.

ચોખ્ખી ગામઠી ચાંદીના બદન, છેડા, બે દંપટીનાં નેવર,
તોડા, વિગેરે તરેહ તરેહના રેનસી દાગીના તથા
વાસણો બનાવનાર તથા વેચનાર.

—:૦:—

એકવાર પધારી ખાત્રી કરવી.

બહારગામના સોરડેરોપર તુરત ધ્યાન આપવામાં
આવશે.

ઠે. સુતારચાલ-મુંબઈ.

નાનાં છોકરાંઓ માટે
શૈક્ષણિકી અકસીર દવા.

ગરેનું બાલામૃત.

આ દવાનો સ્વાદ મધુર હોવાથી તે છોકરાંઓ
હોંશથી પીએ છે. એથી હેઠ્ઠી તથા પેટનું મોટું
થવું, હાથ પગની કૃષ્ણતા, વીગેરે રોગો નાશ
થાય છે. બચ્ચરમાં હાલ બાલામૃતની ઘણી ન-
કલ નીકળેલી છે. માટે અમારું બાલામૃત ખરી-

દલી વખતે તે ડોંગરેનુંજ છે એવી ચોક્કસ ખાતરી કરી ખરીદવું.

ચીશી એકની કિ. ૧૨ આના. ટપાલ ખર્ચ ૪ આના.

કે. ટી. ડોંગરે અને કું., ગીરગામ—મુંબઈ.

‘જ્ઞાનમન્દિર’ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

હરેક જાતનું નહાનું તેમજ મોટું છાપવાનું કામ

ફાળી તથા રંગીન ઉંચી જાતની શાહીથી

હરેક જાતના સુંદર ટાઇપોથી સફાઈદાર અને સરતા

ભાવે વખતસર છાપી આપવામાં આવે છે.

માલીક શંકરરાય અમૃતરાય.

સાંકડીશેરી રોડ—અમદાવાદ.

(ખાસ ઉચ્ચ વર્ણના હીંદુ ગૃહસ્થો માટે.)

શ્રી અંબીકા

ભોજનશાળા.

નં. ૨૭૪ કાલબાદેવી રોડ—વીઠ્ઠલવાડી સામે.

મુંબાઈ નં. ૨.

આ ભોજનશાળા, માલીકાની જાતી દેખરેખ નીચે છેલ્લામાં છેલ્લી પધ્ધતિ મુજબ ચલાવવામાં આવે છે. ધર્મરક્ષણ, સ્વચ્છતા, પ્રમાણિકતા, ઉંચો ખોરાક અને ખંતીલા નોકરો એ આ ભોજનશાળાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

સગવડતાના પ્રમાણમાં લાવ ધણાજ મધ્યમ રાખવામાં આવ્યા છે.

વધુ ખુલાસા માટે મેનેજરને મળો યા લખો.

કપોળ લાઈઓમાં પ્રખ્યાત થયલી

તળાજવાળા કપોળની દુકાન.

મેતા મગનલાલ ધગનલાલ ની દુકાની

ચાંદીના તથા સોનાના તમામ જાતના

ફેશનેબલ મશીન પોલીશના દાગીનાની

સોટી ગંગેવર દુકાન.

—૪૪૪—

ડે. મુતારલાલ, સખારામ મંદારામના માળામાં

નં. ૩૬-૪૦-મુંબઈ.

જમાનાને અનુસરતા તરેહવાર જાતના ચાંદી તથા સોનાના મશીન પોલીશ દાગીનાને અમારે ત્યાં મોટા જગ્યા સંપાદ રહે છે. એવાર પધારો અને ખરી કરો.

અમાને આવવશ્યક પર્મિટ નથી. પરંતુ અમારી વપના વળી નવેલી પરાકી એક અમારા પ્રમુખિકપત્રમાં અને ખરીદી માટે પુરતું છે.

હવે આ મામિલ મુંબઈના 'કપોળ મુતાર મંદાર' માટે શંકરરાય અમૃતરાયે અમરાવાદ ખાતે પોતાના 'દુધનમન્દિર પ્રા-દર્શન મેગ યામતા છાપખાનામાં છાપ્યુ અને મુંબઈની ગોડામમાં આવેલો કપોળ અધિકારી

કપોળ

૬

કુસ્તક પ મું.]

નવેમ્બર ૧૯૨૪.

[અંક ૧૧ મો.]

રામજી ભગવાન એન્ડ બ્રધર્સ.

II, ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીના બનાવનાર અને વેચનાર.

૨૦૬, શેળ મેમન સ્ટ્રીટ મુંબઈ ટેલીફોન નંબર ૬૯૪

તારતું સિરનામું "મકચેન" — મુંબઈ.

"કપોળ" સળ તે પત્રચક્રાર "કપોળ ચાંદીય" ગારમામ-મુંબઈ અને
પ્રનામે ક-મે —

પણ જાતની ગેરવાળખી હરીદ્રાઈ વગર પોત પોતાનું કામ સારી રીતે કરે
જાય છે, કારણકે સર્વેનો હેતુ એકજ છે અને તે એ કે જાતીનાં
બાળકોની કેળવણી આગળ વધારવા પોતાથી બની શકતી મદદ
કરવી. આ મદદ મેળવી આપવા ઉપરાંત કંઈક વિશેષ ધવાની જરૂર છે.
આ સધળી સંસ્થાઓ અરસ પરસ સંબંધ ધરાવતી યાય, તેના વ્યવસ્થા-
પકોતે મળવાનું, વીચાર કરવાનું અને એક બીજાની મુશ્કેલીઓ જાણી તે
દુર કરવા પ્રયત્ન કરવાનું બની શકે તેમ કરવાની જરૂર છે. મેનેજમેન્ટ
જુદી જુદી સંસ્થાઓમાં જુદી જુદી રીતે થતી હોય, ખર્ચ કોઈ કેશવે
વધારે આવતો હોય, કોઈ કેશવે ઓછા આવતો હોય, ધાર્મિક અને
નૈતીક કેળવણી આપવા કંઈક ઉપાયો યોજના હોય-આ અને આવા સધળાં
વિચાર જુદી જુદી સંસ્થાના વ્યવસ્થાપકો સાથે બેસી વર્ષે અથવા બેએક વર્ષે
કરે તો થર્લુ જાણવાનું અને તેને લક્ષને બની શકતો સુધારો કરવાનું બની
આવે, તેમજ વ્યવસ્થાપકોને આ હેતુસર વિશેષ પગલાંઓ લેવાનો યોગ
વીચાર કરવાની તક મળે. એક માનનીય અનુભવી વૃદ્ધ ગૃહસ્થ તમ્મથી
આ બાબત અમને સુચના યોગેલી છે અને તે અમોને વાસ્તવીક લાંબવાથી તે
સંસ્થાઓના કરતાકારવતાઓ પાસે મુકીએ છીએ. એકજ જાતીના અને
સંબંધવાળા ગૃહસ્થો હોવાથી અને મુ'બજમાં તેમનામાંનાં ઘણાઓનો નિવાસ
હોવાથી અમોને લાગે છે કે મુ'બજમાં મળવાનું વધારે સુગમ થઈ પાશે.
તો આ બાબત ઉપર લાગતા વળગતાઓ વીચાર કરશે એમ અમોને પુરતો
ભરોંસો છે.

આ શીવાય મુ'બજમાં થર્લુ કેટલાંએક કેળવણીનાં ફંડો છે, કેળવણીની
સંસ્થાઓ છે તેમાં થર્લુ એક બીજા વચ્ચે કોઈ થર્લુ જાતનો વ્યવહાર નથી.
ફંડલાંક ફંડો એક બીજાને મદદ રૂપ થઈ પડે છે અને વિદ્યાર્થીઓને તેથી
પોતાનાં સાધનો પુરું પાડવામાં મુશ્કેલી જણાતી નથી. થર્લુ ફંડલાંકએક
ફંડોમાં અરસપરસ વ્યવહાર નહીં હોવાથી એવા ફંડલાંક દાખલા બને છે
કે લાયક વિદ્યાર્થીઓને પુરતી મદદ મળતી નથી અને બીનલાયક વિદ્યાર્થીઓને
જોઈએ તે કરતાં વધારે મદદ મળે છે. આ કરતાં જો આપણા
આગેવાનો, તે ફંડોનાં તંત્રીઓ સાથે મળી કામ કરે તો કેળવણી લેતાં
વિદ્યાર્થીઓની સ્થિતિ વધારે સરળ થાય અને લાયક વિદ્યાર્થીઓને યોગ
મળે. અમોને પુરતો આશા છે કે અમારી સુચના ઉપર લાગતા
જાતનાં લોકો પુરતું લક્ષ આપશે.

હાલની લડાઈથી જર્મની શું ખોશે ?

જર્મનીના વેપાર ઉપર લડાઈની મંલીર અસર.

(લખનાર—માણેલાલ કાળીદાસ જોશી.)

હાલની લડાઈથી જર્મનીને માણસો અને ખીજી ચીજો કરતાં દરિયા-પારના સંસ્થાનો અને વેપારમાં ઘણુંજ નુકસાન ખમતું પડશે. જર્મનીનો વેપાર સદંતર નાંચે યશે, પાતો તે તફાવત લૂણે યજ જશે એવો દરેક સંભવ છે.

હાલમાં ખીટીય વેપારીઓને અને કારખાનાવાળાઓને ખીજા દેશો જોડેના વેપાર અર્થે ખીટીય કાફલાએ રસ્તો ખુલ્લો કરી આપ્યો છે; જ્યારે જર્મનીને તે રસ્તો બંધ યજ મયો છે. તેથી ખીટીય લોડો જર્મનીનો ખહોશો વેપાર પોતાનો કરી લેવાતે બનતું કરી રહ્યા છે.

એવી આશા રખાય છે કે આનું પરિણામ જર્મનીને ઘણુંજ નુકસાન કારક યશે અને ખીટીય વેપારને તેથી ઘણો ફાયદો યશે.

હાલની લડાઈએ, જર્મની અને ઝોરડ્રીઆનો ખીજા દેશો જોડે આલતો વેપાર તફાવત બંધ કરી નાખ્યો છે. જર્મનીનો જગજાહેર વેપાર ઝોરડ્રીઆ કરતાં ઘણો બહોલો છે. આથી હાલ ખીટીય વેપારીઓને સંસ્થાનો અને ખીજા દેશો સાથેનો વેપાર પોતાનો કરી લેવાની એક ઉમદા તક મળી છે. આ તકનો લાભ લેવાને ખીટીય વેપારીઓ અને કારખાનાવાળાઓ દરેક કોશિય કરી રહ્યા છે. આ કામ માટે પ્રથમનાં મુખ્ય પગલાંઓ લેવામાં આવ્યા છે; અને પરિણામમાં બવિખમાં ખીજા દેશો સાથેનો ખીટીય વેપાર બહોલો યવાનો દરેક સંભવ છે.

મયા વર્ષમાં બાલકન લડાઈ અને મેક્સિકોના બગવાથી જર્મનીના વેપારને નુકસાન યધું હતું. નાણાંની ખારે અજબ હતી, અને બાલકન

લગાઇ ચાલશે એવા બચાવી પૈસાનો મોટો ભાગ અલગબાંધી ખેતી લેવામાં આવ્યો હતો.

નીચે આપેલા કેટલાક આંકડા, જર્મન વેપારને લગાડ્યા શું નુકસાન થશે તેનો કાંઈક ખ્યાલ આપે છે.

જર્મનીનો હેઠાં બે વર્ષનો નીકાશ વેપાર નિચે પ્રમાણે છે:—

૧૯૧૧-૧૨.

૧૯૧૨-૧૩.

રૂ. ૧૫૮૦૪૨૧૦૦૦.

રૂ. ૭૨૬૩૧૫૦૦૦૦.

જુદા જુદા દેશો સાથેનો જર્મન વેપારનો ખ્યાલ નિચેના આંકડા પરથી આવશે.

હિન્દુસ્થાન સાથેનો જર્મન વેપાર.

જર્મનીનો હિન્દુસ્થાન સાથેનો વેપાર કેટલો વધતો જાય છે તે નિચેના આંકડા ઉપરથી જણાશે.

	૧૯૧૧-૧૨.	૧૯૧૨-૧૩
ધાત્ર કામ	રૂ. ૨૩૫૮૦૦૦૦	રૂ. ૨૧૬૨૫૦૦૦
ગરમ કાપડ	૧૧૨૦૫૦૦૦	૮૪૮૧૦૦૦
રંગ વિગેરે	૮૨૩૫૦૦૦	૧૦૨૦૦૦૦૦
સોખાંડનો સામાન	૫૧૭૧૦૦૦	૬૪૦૫૦૦૦
સાંચાકામ વિગેરે	૩૨૨૫૦૦૦	૨૬૭૦૦૦૦
મુનશાક કાપડ	૧૮૧૦૦૦૦	૧૦૧૧૦૦૦૦
કાચ	૧૮૧૫૦૦૦	૨૫૮૦૦૦૦
દોરા	૩૬૦૫૦૦૦	૨૧૬૦૦૦૦
દારૂ વિગેરે	૧૮૧૦૦૦૦	૨૨૨૫૦૦૦
તેલ વિગેરે	૧૧૬૫૦૦૦	૨૭૬૦૦૦૦
કાગળ વિગેરે	૨૦૫૫૦૦૦	૨૪૧૦૦૦૦
રેશમી કાપડ	૧૨૫૫૦૦૦	૨૭૫૫૦૦૦
કુલે રૂ.	૬૮૮૬૦૦૦૦	૮૦૧૭૫૦૦૦

હિંદુસ્તાન સાથનો નિકાલ વેપાર ૧૯૧૧-૧૨ ની સાલમાં રૂ. ૬ કરોડ ૯૯ લાખ જેટલો હતો તે વર્ષને ૧૯૧૨-૧૩ ની સાલમાં રૂ. ૮ કરોડ ૧૧૧ લાખનો થયો છે. આ બધો વેપાર હાલ લગાઈ ભગવાયી એકદમ બંધ થઈ ગયો છે જેને પરીણામે જર્મનીમાં ઘેરોજગારીનું સંકટ વધતું જાય છે.

મોતી.

ચીના લગ્નની એક રસુલ વાર્તા.

લખનાર—બ્રેન લીલાવતી જુગતીદાસ ત્રિભોવનદાસ.

નીચે લખેલી વાર્તા ચીનાઓનો પૈસા પ્રત્યે લોભ બનાવે છે—

“ લીમ ” કુળના એક પુત્ર ગાણુસને એક મોળ વરસની છોકરી સાથે પરણવું હતું. મોતી બહુ ખુબસુરત ગણાતી. તેની ખરી બમ્બરો કાઢી નાખવામાં આવી હતી, ને તેને ઠેકાણે પેન્સીલથી કમાનનો ઘાટ દોરવામાં આવ્યો હતો. હોઈ લાલ રંગવામાં આવ્યા હતા, ને ગાલે પાવડર લગાડવામાં આવ્યો હતો. તે ચરીરે જાડી હતી ને તેનું મોઢું મોળ હતું. ખગતો ફક્ત અઢી ઈંચજ લાંબા હતા, ને તેના બાલ કાળા, જાંઘ, ને સીંધા હતા.

વેસવાળ કરાવનાર બાઈ એક દીવસ મોતીના બાપ પાસે મોતીને વાસ્તે માથું લઈને આવી, ને તેને કહ્યું કે એક આલીસ વરસનો માથુસ મોતીને પરણવા માગતો હતો, ને રૂ. ૨૦૦૦ આપવાને તૈયાર હતો. બાપ તે ખુશ થયો, ને માથું કહ્યું કે તરતજ ગોર મદારાજને તેમણે ને

લગ્નને વાસ્તે સારો દીવસ નક્કી કર્યો. આટલામાં ઘેર ખબર આવ્યા કે જેની સાથે મોતીનું લગ્ન થવાનું હતું તે માણસ તો ખડુ યુદ્ધો છે. આ સાંભળી મોતી રડવા બેઠી એટલે એના બાપે પોતે જઈને મી. લીમને બોલ્યા આવવાનો વીચાર કર્યો. પણ ત્યારે ઘોડા ધણી રૂપિયા ખીસામાં પડ્યા એટલે બાપે ઘેર આવીને કહ્યું કે—“અરે ! મી. લીમ તો આળસજી વર્ધના છે ને ધણી પૈસાદાર છે.” પણ મોતીની માને તેના કહેવા પર વીશ્વાસ ન આવ્યો એટલે પોતે મી. લીમને ઘેર જવા નીકળી. પૈસા આગળ માનો પ્રેમ પણ નીચે પડ્યો, ને ઘેર આવી મા મોતી પાસે તેના ભવિષ્યના વરનાં અને ઘરનાં વખાણ કરવા લાગી.

વેસવાળા નક્કી થયું, એટલે મોતીને વાસ્તે સાસરેથી કીમતી વસ્તો, ૨૪૦૦ રૂપિયાના સોનાના હાગીના લીંગેરે આવ્યું.

મોતી લગ્નનાં કપડાં કરવામાં, વરને લગ્નમાં આપવાની કાંઈક તથા પોતાને માટે ન્હાના ન્હાના ખુરો જરવામાં, અને ખીજી બધી ચીજો કરવામાં ગ્રંથાઈ હતી. પણ આડોસી પાડોસી આ વાત ફરી ફરીને કહેવા લાગ્યા કે મી. લીમ ખડુ યુદ્ધો છે, અને લગ્ન કરવાને નાલાયક છે. આથી વળી પાછી મોતીને બીક લાગવા માંડી, ને તેણે રડીને ઘરમાં ઘેંઘાટ કરી યુક્ત્યો અને કહેવા લાગી કે “મારા બાપ કરતાં યુદ્ધો સાથે લગ્ન કરવા પહેલાં હું આપઘાત કરીશ” તેણે તેના બે બાપજોને મી. લીમને જોવાને મોકલ્યા પણ માબાપની પેઠે તેઓ પણ પૈસાથી લલચાયા, અને ત્રણસે ત્રણસે રૂપિયાની થેલી તેઓને માટે પૂરતી પડી, ને ઘેર આવી તેઓ મોતીને ખોડું ખોડું સમજાવવા લાગ્યા. વરનાં વખાણ સાંભળી મોતી ખુશ થઈ, ને લગ્નનો દીવસ આવતાં લાલ સાદીનનાં કપડાં પહેરી, તેને સાસરેથી આવેલી લાલ ખુરશીમાં બેસી સાસરે ગઈ. નવે ઘેર જતાં તે આખી રસ્તે જોમ રડતું જોઈએ તેમ જરાબર રડી, મોતીને પીયરથી તેની સાથે કોઈ ન આવ્યું કારણકે આવે તો એમ લાગે કે લગ્નનું ખાવા આવ્યા છે.

જ્યારે તે સાસરે પહોંચી ત્યારે વેસવાળા કરવાનાર બાપ સાથે આવી ને મોતીને તરત ખુરશીમાંથી તાણીને હોલમાં લઈ ગઈ, તાણી તેનું કારણકે રીવાજ પ્રમાણે મોતીએ જરાક નાખુશી દેખાડી જોઈએ. પણ

પોતાના મનમાં મી. લીમને જોવાની બારે જિલકણ હતી. જ્યારે પરસ્પર નમવાતું તંબા કીચાઓ ખલાસ યઇ, અને વરરાત્રીએ તેનો પુરખો ઉઠાવ્યો, ત્યારે તેણે જોયું કે પાડોસીઓ કહેતા હતા તે પ્રમાણે મી. લીમ છુટ્ટો હતો, અને તેથી તે રડવા બેઠો, અને કોઈની રીતે તે આશ્વાસન પામી નહિ. મી. લીમ નીરાશામાં પોતાની તીજેરી પાસે દોડી ગયો, અને ખોળા જરી ચાંદીના સીકા લઇ આવ્યો, અને તે સોડોમાં વેપા, અને કહેવા લાગ્યો કે “જો હું પ્રેમ છતી ચૂતો નથી, તો મારે પૈસાને શું કરવાં છે ?” પણ જ્યારે સોડો પૈસા એકઠા કરવાની ધક્કા મુક્કીમાં પડ્યા, ત્યારે મોતીએ કેટલાક પૈસા પોતાના પગથી એકઠા કરી પોતાના કપડાં નીચે ખેંચી લીધા. છુટ્ટા લીમે જ્યારે આ જોયું ત્યારે તેણે મોતીના કાનમાં કહ્યું કે “તને જોઈશે તેટલા પૈસા આપીશ.” અને તેથી મોતીના મનનું આશ્વાસન થયું.

આ પછી થોડા વખતમાં મી. લીમે જિમ્મર ખૂલેલા કેટલાક ઊંકરાઓ ખરીદ્યા, અને પછી તેમને માટે બધરીઓ ખરીદી, એટલે મોતીને સાસુ થવાતું સંપૂર્ણ માન મળ્યું. આ વધુઓ અને ઊંકરાઓ તેની સેવા કરવા લાગ્યાં, અને મોતીનું માન વધ્યું. પછી તેને પૌત્રો થયા, અને સુખની સીમાને તે પહોંચી. પૈસાથી આવું સુખ ખરીદી શકાય છે અને કેટલાક મીનનાં ભૈરાંઓ આવા સુખને પરમ સુખ માને છે.

ૐ શાન્તિ.

* “સ્વાતંત્ર્ય-મોક્ષ.”

જન્મની સાથે સ્વંત્રતા મનુષ્યને મળતી નથી તેમજ છમ્મજા ન દોષો હતાં એ કોઈને આપી શકાતી નથી. તેને પ્રમાણથી માન કરવાની જરૂર છે. આ “દુનિયાના મહાનુકાયદાઓ” કરેકને તે મેળવવાની તક આપે છે; પરંતુ તે પોતાના ખરેખર સ્વરૂપમાં સતત પ્રયત્ન ને દ્રઢ ઇચ્છા શક્તિ. ધીજ મેળવી શકાય છે.

આપણી સ્વતંત્રતાની હદ બાંધી તેને ટૂંકી બનાવનાર સીમા પ્રત્યક્ સંયોગો ધણા છે. તેઓ આ દુનિયાની સાથે જન્મેલ છે અને કાયમ રહેવાના છે. આપણે ખામીએ છીએ માટે આપણે કામ કરવું જોઈએ અને આપણું બળ તથા વખત તેને માટે રોકવાં જોઈએ આ બાબત આપણને દરેકને લાગુ પડે છે. સ્વેચ્છા પ્રમાણે વિહરીએ, મિત્રો પમદ કરીએ, બીજાના હકોના વિચાર વિના ગમે એમ જીંદગીને ભોગવીએ, એ નિર્ચય છે. શુદ્ધ સ્વાતંત્ર્ય શરૂઆતમાં અમુક મર્યાદા સ્વીકારે છે. પછીથી આ બંધનોની નીચે કચરાઈ મરવાને બદલે પગમર થતી સ્વતંત્રતા આ બંધનોની મદદથી જ દૃઢતર અને શુદ્ધતર બને છે. પોતે જે સંયોગોમાં રહે છે તેના કરતાં જે બળવાન છે,—જે સંયોગોનો શુભામ નથી,—શારીરિક હબરો દુઃખોનો શુભામ નથી,—શારીરિક હબરો દુઃખોના આવવા છતાં આત્માનો મુદાવ કાયદા પ્રમાણે પોતાનું ઇવન ગાળે છે એ મનુષ્ય સ્વતંત્ર છે અથવા સ્વતંત્રતા મેળવવાના રસ્તા ઉપર છે.

ખરી રીતે (Epictetus) એપિક્ટેટસ શુભામ સ્વતંત્ર હતો કે તેને ઉપરી (Epaphroditus) એપેફ્રોડિટસ? પોતાનાં શુખી સ્વખો અનુભવતો (John Bunyan) જન બનીઅન કે જેલના સંત્રીઓ? શરમ બરેલી રીતે પાછા ફરવાનું પમદ કરવા કરતાં સદાને માટે પોતાના વહાલા (Florence) ફ્લોરેન્સમાંથી દેશ નિકાલ રહેવાનું બહેતર ગણનાર (Dante) ડેન્ટી કે નાત જાત અને દરજ્જાને વળગી રહેનારા તેના દુશ્મનો? (Savonarola) સેવોનારોલા જેણે શાંત સ્વભાવથી (Bishop) બિશપ એટલે ધર્મગુરૂની બૂલ સુધારી અને તેને માટે x (Militant and Triumphant) પાર્શિવ યા દૈવી બન્ને ધર્મો ન માનનાર તેને દરાવનાર ધર્માધ્યક્ષ, (જેણે સેવોનારોલાને પૂછ્યું, “તું મીલીટન્ટ અથવા માનનાર

x Church Militant, the Christian church on earth which is supposed to be engaged in constant warfare and struggle; as distinguished from Church Triumphant Annadale.

છે ? ‘ના’ નો ઉત્તર મળતાં ફરી પૂછ્યું, કાપમ્પન્ટ ચર્ચનો ? સારે હકાર સાથે જેને તિરસ્કાર મળ્યો તે)—આ બેમાં કોણુ સ્વતંત્ર ?

કહીને કર્તવ્યો અને નાપસંદ ચિંતાથી મુક્ત થવામાં સ્વતંત્રતા સમા-
યેલી નથી. સ્વતંત્રતા એ એક એવી માનસિક સ્થિતિની ખીલવણી છે કે
જ્યાં નથી આવી શકતી કહીનતા કે નથી આવી શકતો કંટાળો અને દુઃખ
નિરાશા જે દુનિયા ઉપર રહેનાર દરેકને અનુભવવર્તા પડે છે એ દુઃખોને
જીલ્લાની શાંતિ આપનાર આંતર શક્તિઓનો પણ સ્વતંત્રતામાં સમાવેશ થાય
છે. કારણ કે આપણે આત્માની સ્વતંત્રતા ઈચ્છનાર છીએ. અને
તેને મોક્ષ છે. સાહિત્ય, સંગીત વા કળા, (જે કે આપણો ધર્મો કાંઈ
ગુણો જ હોય, તેાં પણ) શીખવાની ઉપરનાં કારણને લીધે દુઃખ અને
નિરાશા જીલાવાને માટે જરૂર છે. જે કાંઈ મનને સ્વાર્થી જાળમાંથી
મુક્ત કરે છે, દરોજના બંદના, ધાંચીના બળદ પેઠે એકજ ટેકાણે આટી
ફરતા, કામો ને ચિંતામાંથી મનને કંઈ ઉચ્ચતર પ્રદેશોમાં લઈ જાય તેજ
આપણને મુક્ત કરનાર દેવોદૂત છે પણ જે નજીવા સંયોગો આપણને દર-
રોજ હેરાન કહે છે તેને તજી દીધે વિચારતી નવી વિધાન દુનીઆમાં
સારાસારનો વિચાર કરવાને જરૂં થાય છે. જે મુખ્ય માયાના બંધનોથી બંધા-
યેલો છે, તે દુઃખી સીમામાં પોતાના વિચારને ધોળ્યા કરે છે), જે દુતી-
આના ભોગમાં લુપ્ત થઈ રહે છે તેજ ખરેખરો શુભામ-શુભામથી પણ
નાપાક છે. આથી આગળ વધીને જોઈશું તો ખર પડશે કે માધિક બંધ-
નોમાંથી મુક્ત થવાને નિષ્ક્રિયા સમયની રાહ જોવાની જરૂર નથી. જગ-
તમાં નિષ્ક્રિય જેવું ખરૂં જોતાં કંઈ છેજ નહિ, આપણે જેને ‘નિષ્ક્રિય’
કહીએ છીએ એ કંઈ નિષ્ક્રિય છે નહિ. તાહિ કશ્ચિત્ ક્ષણમપિ જાતુ
તિષ્ઠત્યકર્મક્રમઃ આ એક વિશ્વનો મહાન નિયમ છે. ફેર એટલો છે કે
‘સાંસારિક પ્રવૃત્તિ’ છે તે હાથિકને માટે ને સંસારની છે અને જેને આપણે
‘નિષ્ક્રિય’ ના નામથી ઓળખીએ છીએ એ ચિરસ્થાયી ક્ષણાત્મા અને
આત્મિક પ્રવૃત્તિ છે. પ્રકૃતિનો આ નિયમ જૂન માત્રને લાગુ પડે છે.

ભારદ્વાજ.*

સ્વસ્તિ આહો ! હૃદયથી પ્રિય દિવ્ય આત્મા !
 પક્ષી કુસે નવ દિસે તુજ જનમ બહાલા !
 સ્વઅંદ પૂર્ણ હૃદયે અતિ મુક્ત કરે
 તું સ્વર્ગથી લલિત ગીત ઝરો ઝરે છે. ૧

ફવન્દિ તણા ધન સમો અતિ ઉજળો તું.
 નીસો નભાબિધ તરતો દૂધ પાંખથી તું.
 જાએ જાએ અધિક તું ઉડતો જગેથી
 તે ગીતકું ગગનમાં લલકારતો તું. ૨

અસ્તાયળે ગમિન બાનુ સુવર્ણ સન્ધ્યે
 જ્યાં અમ્મ પંક્તિ ચળકા ગગન રહે છે
 જ્યાં બ્રહ્માદ ચિરકાળ ગભીર ગાળે
 (ભા) નિષ્કાસ મોહનું સમ તું ઉડતો દીસે છે. ૩

તહારા વિહાર સ્થળ પાસ યકો દિસતી
 સંધ્યા ભુરી, ગતપ્રભા, નભથી સરન્તી
 સૂર્યાતપે, ગલિત તેજ, ઉડુ સમો તું
 આદર્ય, કિન્તુ તુજ ગીત ધ્વનિ શુણું હું. ૪

પ્રકીર્ણ વિચાર.

(સખતાર—૨. પરીખ બી. એ.)

(૧) દુનિયાનું સૌથી મોટું શહેર—બ્રિટીશ મહારાજ્યની ચીન-ધાનીનું શહેર લંડન દુનિયાનાં સર્વે શહેરોથી મોટું છે એટલુંજ નહીં પણ સર્વેથી બહોળા વસ્તીવાળું અને ધનવાન પણ છે. તેનો વિસ્તાર ૬૯૨ ચોરસ માઈલમાં છે, અને છેલી ગણતરી પ્રમાણે તેની વસ્તી ૭૨,૫૨,૯૬૩ માણસની છે, અને તેનો વ્યાપાર પણ તેટલેજ દરજ્જે મોટા હોય તેમાં નવાઈ નથી; ફક્ત તેના ડાકા ઉપરથી ૯,૩૫૧,૩૯૩ પાઉન્ડનો માલ ખડાર જાય છે, અને ૧૬૭,૫૬૮,૨૫૪ પાઉન્ડની કીંમતનો માલ અંદર દાખલ થાય છે. આટલી મોટી વસ્તીના આરોગ્યની સુવ્યવસ્થાનાં સાધનો પણ તેટલાજ પ્રમાણમાં છે. પાણી પુરું પાડવાની યોજના ઘણી સારી છે, અને પાણી પુરતા જગ્યામાં આપવામાં આવે છે. ફક્ત ૨૨ કરોડ મેલન પાણીનો દરરોજના વપરાસને માટે જોઈએ હતો. આ મેટ્રોપોલીટન શહેરનો અંદરનો કારોબાર લોડમેયર અને લંડન કોરપોરેશન મારફત ચાલે છે. જેમ મુખ્યની મુની-સીપલ કોરપોરેશન, મુખ્યની લેજિસ્લેટીવ કાઉન્સીલમાં એકજ સભાસદ મોકલી શકે છે તેમ નહીં પણ લંડનની કોરપોરેશન તરફથી ૬૩ સભાસદ પાર્લામેન્ટમાં ખીરાળે છે. આ શહેરનું દરરોજનું જનમપ્રમાણ ૩૬૧ નું છે અને મરણ પ્રમાણ ૬૬ નું છે. લંડનમાં કાયમ બે લાખ પરદેશનાં માણસો પસે છે અને આમાં લગભગ ૧૮૦૦ હિંદી વીધાર્થીઓ છે. હોસપીટલો અને દવાખાનાં છુટા છુટાયા પણ મોટા પ્રમાણમાં વિસ્તારવામાં આવેલાં નજરે પડે છે. દરવરસે લગભગ ૨૨ લાખ માંદાની સંખ્યા થાય છે અને તેનો સરકારને આઠ લાખ પાઉન્ડ ખર્ચ થાય છે. જેમ માંદાઓની સારવાર માટે સંગવડ ઉત્તમ પ્રકારની છે તેમ કેળવણીનાં સાધનો પણ તેટલાજ મોટા પ્રમાણમાં અને સારી વ્યવસ્થાવાળાં છે, ૧૦૫૬ પ્રાથમીક શાળાઓ છે અને આઠ લાખ બાળકો તેમાં અભ્યાસ કરે છે. સ્ત્રીઓને કેટલેક દરજ્જે પોતાના બરણ પોપણનો આધાર પોતાના ઉપર હોય છે અને તેથી કરીને નોકરી આકરી કરતી પડે છે, અને લગભગ બે લાખ સ્ત્રીઓ કારખાનામાં

કામ કરે છે. કેળવણીખાતામાં શીક્ષક તરીકે પુરુષોની સાથે દરરોજ સરાસરી ભોગવે છે અને નર્સિંગના કામમાં અને શીક્ષક તરીકેના કામમાં પુરુષો કરતાં પ્રથમ પંક્તિએ આવે છે. દરરોજનો - વ્યવહાર રેલ્વે, ટ્રામ અને મોટર ગાડી, તથા ખીજ બાહુતી ગાડીઓ મારફત આવે છે, અને તેમાં રેલ્વે અને ટ્રામ અગ્રભાગ બજવે છે. આદલાખ માણસો દરરોજ રેલ્વેમાં આવજાવ કરે છે અને ચાર સાખ માણસો હમેશ ટ્રામને ઉપયોગ કરે છે, અને તેટલાજ માણસો બાહુતી ગાડીઓ અને મોટરકારમાં ફરે છે. અને ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જોગ એ છે કે દરરોજના ટ્રામ એ રેલ્વેનો ઉપયોગ કરનારા માણસની સંખ્યા જોનાં ફક્ત ૮૦ હજાર થીએ લોકો દરવર્ષે મુદ્દી જાય છે, અને આમાં મોટા ભાગ છત્રીઓનો હોય છે. ફક્ત એ હજાર માણસોજ રખડતા અને ધરખાર વીનાના બમતારામ છે; જ્યારે ત્રણ સાખ માણસો જગ્યાના સંકોચને લઈને એકજ ઓરડામાં રહે છે. ૩૪૬૦૦ જમીનદારો નાના મોટા ઘરોને લઈતર્યા છે.

(૨) દુનિયાના મોટા હીરા—ધણા સૈકાઓ સુધી દિંદ દીરાઓની ઉત્પત્તિમાં પ્રખ્યાત દેશ ગણાતો હતો. ઉંચા પ્રકારના જવાહીરો, અને રત્નો દોંદના રાજાઓના ખજાનામાં હતાં. એટલુંજ નહીં પણ કીમતી હીરાઓ વખતોવખત મળી આવતા હતા, અને દિંદની સમૃદ્ધિમાં વધારો થયા કરતો હતો. જ્યારે દુનિયાના ખીજ ભાગમાં હીરાની ખાણોની શોધ થઈ નહોતી ત્યારે દિંદ દુનિયાનું ધ્યાન ખેંચી રહ્યું હતું. પરંતુ આ ખાણમાં દિંદની પ્રથમ પંક્તિ ઓગણીસમા સૈકામાં જતી રહી, અને દક્ષીણ આફ્રિકાને મળી. જોકે આફ્રિકા અને ઓસ્ટ્રેલીયામાં કીમતી હીરાની ખાણો છે, પણ આફ્રિકા (દક્ષીણ) મોટા વજનના હીરામાં સૌથી પહેલે નંબરે આવે છે. દુનિયાના ઝવેરાતમાં ચળકાટમાં સર્વથી પ્રથમ સ્થાન હીરાને મળેલું છે. અને સર્વથી કાણુ ખીજ પણ હીરા છે. અત્યારે જગતના સૌથી મોટા હીરામાં ‘કુલીયન’ ગણાય છે, જે પ્રિટોરિયાની ખાણમાં ૧૯૦૫ ના જાન્યુઆરીમાં નિકળ્યો હતો, અને મરદુમ શહેનશાહ એડવર્ડને ૧૯૦૭ માં ભેટ કરવામાં આવ્યો હતો. તેનું વજન ૩૦૩૦ કેરેટનું છે, અને કીમત ૨૨ કરોડ રૂપિયા છે. આ હીરા નીકળ્યો તેની અગાઉ સૌથી મોટા હીરા ‘એકએસરીયર’ ને નામે જાણીતો થયો હતો, આ પણ દક્ષીણ આફ્રિકામાંથી નીકળ્યો હતો અને

તેનું વજન ૯૭૧ કેરેટનું હતું. ત્રીજે મોટા હીરા જે ટ્રાન્સવાલની રેન્ડની સોનાની ખાણમાંથી મળી આવ્યો છે તે ઇંગની આકૃતિનો છે અને આજ સુધીના દુનિયાના મોટા હીરામાં તેનો નંબર બીજો આવે છે. જે ઉપર જણાવેલો 'કુલીયન' હીરા બ્રિટીશ શહેનશાહને બેટ આવેલો છે તેને કાપીને તેના ૧૧ નાના-મોટા હીરાઓ બનાવવામાં આવેલા છે, અને તેમાં સૌથી મોટા કટકો ૫૧૬૫ કેરેટનો છે, જે હાલમાં શહેનશાહ પંચમ જ્યોર્જના મુગટમાં જડી દેવામાં આવ્યો છે, અને બે કટકાઓ હાલમાં આપણાં નામદાર શહેનશાહ ખાતુ વાપરે છે. હિંદમાં ચાર મોટા હીરાઓ અસલના વખતમાં હતા તેનાં નામ નીચે મુજબ છે:—“ મહાન મોગલ,” “આલોક,” “કોહીનૂર,” અને “દરીઆએનૂર.” ‘મહાનમોગલ’ ૧૬૬૫ માં ઓરંગઝેબ બાદશાહના હરબારમાં હતો. ત્યારબાદ ૧૭૩૯ માં નાદીરશાહની દીલ્લીની હુટમાં ગુમ થયો હતો. ‘આલોક’ ૯૦૦ કેરેટ વજનમાં હતો, અને હિંદમાંથી ગુમ થયા પછી કેટલાંક વેચાણ થયા પછી હાલમાં રશીઆના ઝારના મુગટમાં છે. ક્યારે હિંદમાંથી આ હીરા ગુમ થયો તે કહી શકાતું નથી. “કોહીનૂર” ને માટે એમ કહેવાય છે કે આ હીરા કરેણ રાજાએ કૌરવ પાંડવના યુદ્ધ વખતે મુગટપર ધારણ કર્યો હતો. અને ત્યાર પછી ધણ સૈદા સુધી હસ્તીનાપુરનાં હિંદુ રાજાઓ પાસે હતો, પરંતુ રજપુતોની નબળી પડતી જતી દશામાં તે હીરા દીલીપતી મોગલ બાદશાહના કબજામાં ગયો. મુગલાઈ નાજ્યની પડતી દશામાં જ્યારે ૧૭૩૯ માં નાદીરશાહે દીલીની હુટ ચલાવી ત્યારે આ જંગલિખ્યાત હીરા તેના હાથમાં ગયો. ત્યારપછી અહમદશાહ અબ્દલીના અને અબ્દલી પાસેથી રણજીતસીંગના હાથમાં આવ્યો, અને રણજીતસીંગના મૃત્યુબાદ ખીજી સીખ હાથના અંતમાં સુલેહ થતાં ધૂલીપસીંગ પાસેથી આ હીરા ખીટીયના હાથમાં ગયો, જે હાલમાં શહેનશાહખાતુ મેરીના મુગટમાં જડેલો દેખાય છે. અસલ આ હીરાનું વજન ૯૦૦ કેરેટ હતું પણ પાસા પાડવા જતાં હિતરી જઈ હાલમાં ૧૦૩ કેરેટનું છે.

રાજ અજીતસિંહ.*

રજપૂતોનાં સ્વદેશાભિમાન અને રાજભક્તિનું
એક અપૂર્વ આખ્યાન.

(લખનાર-રા. રા. મંગલદાસ વિઠ્ઠલદાસ દેશાઈ, ખી. એ. એલ. એલ. ખી.
બેરીરટર-એટ-લો.)

જોધપુરના રાજા જયવંતસિંહ અટકની પેલીપાર કાચુલમાં મૃત્યુ પામતાં તેઓનાં રાણી અજીતની માતાએ સતિ થવાનો નિશ્ચય બહાર કંપે. રાણીને સાતમે મહિનો જતો હતો તેથી જિદા દમ્ભાવતે રાણીને જખરદરતીથી સતી થતી અટકાવી. રાજા જયવંતસિંહની એક માનીતી રાણી તથા ખીજ સાત રાણીઓએ ચિતાનું આરોહણ કર્યું. જયવંતસિંહના મરણના સમાચાર જોધપુર પહોંચતાં જ અંધાવતિ રાણીએ રાજાનું મૃત્તિક હાથમાં લઈ મંદોલ ખાતે સનિષદ આદર્યું. આ ધર્મનો સ્તંભ તુટતાં હિંદુઓ નિરાશામાં નિમગ્ન થયા. દેવજોના ધંદા અવાક થયા. સુરેઈદય ધયો પણ રાખનાદ રવાં સંભળાયો નહિ.

રાણીને પુત્ર જન્મ થયો અને પુત્રનું નામ અજીત રાખ્યું. પ્રવાસનો શ્રમ ખમવા જોટલી શક્તિ રાણીમાં આવતાં બાલકંવર, રાણી, કુંવરીઓ તથા રસાલો કાચુલથી જોધપુર જવા ઉપડયો. પણ નિર્દેશ ઓરંગઝેબે જયવંતસિંહ સાથે વેર બાંધ્યું હતું, તે તેનું મૃત્યુ થતાં પાગલોડયું નહિ અને બાગક દિંદી આવી પહોંચતાં જ હુકમ કર્યો કે એને પોતાના તાબામાં સ્વાધીન કરવો. જયવંતસિંહના રજપુત રાડોડોને મરૂ પ્રદેશ બેઠેલી આપવાની ઓરંગઝેબે દમ્ભા દર્શાવી. પણ વીર મોહાઓએ જવાબ આપ્યો કે “અમારા શુવના ભોગે પણ અમે અમારા દેશનું રક્ષણ કરશું. અમારા તથા અમારા દેશ બંનેનો પ્રભુ બચાવ કરશે.” કોઈથી રક્ત યયેલી આંખોએ તેઓ

દરબાર છોડી ગયા. તેમનું રહેઠાણ ચાલના લરકરે થયું. કુંવરને મીઠાઈની ટોપલીમાં મોકલી આપી બંધાવ્યો, અને પછી પોતાની કીર્તિ સાચવવા તેઓ પ્રવૃત્ત થયા. દેવોને બલિદાન આપ્યું, બાંગનો નિશો લઈ અશ્વારૂઢ થયા ત્યારે વીર રણછોડ, નેધાપુત્ર ગોવીંદ, રણુપુત્ર-જેના ખખખાર ઉગ્ગજેનમાં તરવારનો પ્રહાર યથો હતો, અને નિર્ભય બહાર મક્ક બોલ્યા, "આવો, યુધાર્થુવ તરી નહયે. અસુરોનો નાશ કરી, અપ્સરાઓને વરીએ." બારોટ સુગઢ બોલ્યો, "ધણેનું અન્ન ખાધું છે તે આ દિવસ માટે. હું તેને આજ દીપાવિશ, આરા પિનાનું નામ રાખીશ, અને મૃત્યુના મેમાં પડતાં, મ્હારા યુધ્ધ ભવિષ્યમાં બારોટો ગાઈ મંજળાવશે." અસોદપુત્ર દુર્ગાદાસ બોલ્યો, "યવનના દત્તિ વાધના જેવા કૂર છે. પણ આપણી તરવારના તેજથી દિલ્લી આપણું શુરાતન જશે." પછી હાથમાં બાલા લઈ યમ જેવા વિદ્વાળ મોટે રડોડો યત્ન ઉપર ધસી ગયા. લાંઠાલતરવારનું નૃત્ય ગાણું ચરે યત્ન. મેદાનમાં લોહીનાં મોર્ગ ઉપર મોર્ગ ફેલાતાં ગયાં. દિલ્લીના રસ્તા ઉપર દુહરના પુત્રોએ જે રણસંઘામ જમાવ્યું, તેમાંથી થકરે પોતાની માળા પુરી કરી લીધી. નવ દબરની સામે મરતન લડ્યે. તેની તરવાર છુટતાં અપ્સરા રંભા તેને ઉઠાવી ગઈ. દારાવત દિલોદે પોતાની છ'દમી અર્પી સ્વામીનું લવણ સાર્થક કર્યું. સ્વધર્મી જિદાવત રક્ત કમળ જેવો દીપવા માંડ્યો, અને રવામી જરાવંતસિંહને મળવા સ્વર્ગપ્રયાણ કર્યું. દુર્ગાદાસે ધનુને કાપી નાંખી સ્વકીર્તિ જાળવી.

ન્યારે રણપુત્ર વીરોએ જ્નેયું કે રાક્ષસી ઓરગજેન તેમનું નાકજ કાપવાં માગે છે, સારે પ્રથમ તેમણે કુંવરને બચાવવાનો વિચાર કર્યો. પછી પોતાના સ્વર્ગવાસી સ્વામી તથા પોતાની કીર્તિ જાળવવાનો નિશ્ચય કર્યો તેઓએ મહાભયંકર કર્મ કર્યું. રાજના સ્ત્રી વર્ગને, તથા પોતાની સ્ત્રીઓ તથા કુંવરીઓને એક ઓરડામાં મોકલાવી તેને દારૂ ગોળાથી ઘેરાડી મુક્યો પછી કીર્તિના સ્થંભ ઉપર પોતાનું નામ કોતરાઈ રહે એમ યત્ન ઉપર ધસ્યા. પોતાની જુવાન છ'દમીની જરાખી દરકાર કરી નહી. દિલ્લીનાં રસ્તાઓ ઉપર દુહરીઆના પુત્રોએ જે રણસંઘામ જમાવ્યું તેથી રડોડોની કીર્તિ અચળ ધમ. આ મહાન યુદ્ધનો દિવસ, સંવત ૧૭૩૬ ના આવણ શુદ્ધ સાતમનો હતો અને મરેશમાં તે ઘણો પવિત્ર દિવસ ગણાય છે.

આ બચકર મુદ્દ આસતું હતું એટલામાં કુંવરને મીઠાઈની ટોપલીમાં મોડલાવી દઇ તેને બચાવ્યો. ટોપલી લઇ જનાર મુસલમાન હતો. દૈન્ય રતી કૃતિ ન્હારી છે. એક મુસલમાને (ચીરંગજીએ) જ્યારે અજીતને પાચમાસ કરવા ધાર્યો હતો, ત્યારે ખીજીએ તેનો પ્રાણ બચાવ્યો. અજીત એ આભાર વિસર્યો નહિ. એને આપેલી જગા દગ્ગ તેના વારસો ભોંગવે છે. તેને બહુ માન મળતું, અને અજીત પણ તેને દાકા કહિને જ બોલાવતો.

બાળકને આપુના એકાંત પહાડમાં સાધુઓના મઠમાં રાખ્યો. ત્યાં દુર્ગાદાય તથા ખીજી સ્વામિ ભક્ત લડવૈઆઓ જઇ પહોંચ્યા. બાળકને પોતાની ઉત્પત્તિથી અચાત રાખી ઉછેર્યો. પણ લોકમાં વાત પ્રચલિત હતી કે જયવંતનો પુત્ર જન્મ્યો છે. માત્ર દુર્ગાસિંહ અને અજીતના ખીજી રૂબે-વાળો જ તેને મળતા હતા. પણ સ્વામિપરામણ રજપુતો દુધારાપતિ દુર્ગાદાસપર વિશ્વાસ રાખી, ધણિના નામે જ કપીઆર લઇ દુરમન સાથે લડવા ઉભા થતા.

આમ ૭ વર્ષ મુધી તેઓ લડ્યા. સંવત ૧૭૪૩ માં અમ્બાવન, દુમ્બાવન, બીરાવન, મિતિઆ, જ્ઞેધા વિગેરે મર લડવૈઆઓ, સ્વામિનાં દર્શન માટે અધીરા થયા ખીજી મુકુંદને બોલાવી કહ્યું, “કુંવરનાં માત્ર દર્શન કરાવો.” પણ મુકુંદે જવાબ આપ્યો “જે મદારા ઉપર બરસો રાખી દુર્ગાદાસ મથા છે. તે દખણમાં છે.” ચોદાઓએ જવાબ દીધો, “સ્વામિનાં દર્શન વિના . . . નો અમ પાણિ છુપાં લાગે છે.” પણ તમનો ને તેમના સાત વર્ષના કુંવરનો ભેટો થયો. જેમ સર્વકિરણથી કમળ ખીલે છે, તેમ બાળરાજની દર્શનથી વીરાઓનાં હૃદય ખીલ્યાં આસો. મહિનામાં બાપેઆ અમ્બાના અમૃતનું જેમ પાન કરે છે તેમ તે વખતે તેઓ તેની મુખ શાન્તિને અંખથી પીવા લાગ્યા.

પાછી લડાઈ ચર થઈ. લડાઈ ૨૦ વર્ષ ચાલી, આ વખતમાં કોઇજ લડવૈઓ ખાટલામાં મરણ પામ્યો. હશે સને ૧૭૬૭ માં મોગલ ખાદશાહે દુનીયાની સમસ્ત રાજ્ય અજીતસિંહને માનપાન આપી તેને ‘મરના તવ કિદ્દાઓની’ સન્ન આપી.

કર્તવ્ય ટોડ કહે છે. કે આ ૩૦ વર્ષનો ઇતિહાસ હિંદુઓના સ્વદેશ-
ભિમાન તથા રાજભક્તિની પાંદગારીનો એક અચળ સ્થંભ છે. કોઈપણ
દેશના ઇતિહાસ સાથે આને સરખાવો, અને વીર રજપુતને ઇન્સાફ આપો.
એ વખતમાં પોતાનો ધર્મ-હોડનાર, વચન ફેરવનાર, ક્ષાવતા. પણ આ
વીરોની તવારીખમાં કોઈકજ એવો નરાધમ નજરે પડે છે. સર્વ લાલચોને
તરછોડી નાખનારનાં દયાંત ન્યાં ત્યાં છવાઈ રહ્યાં છે. રજપુતોની કીર્તિના
સ્તંભ દુર્ગાદાસનાજ ચરિત્રનું આવલોકન કરો. એનામાં હિમ્મત, રાજ્યભક્તિ,
પ્રમાણિકતા, તથા પુદ્ધિ સર્વ ગુણ હતા. એના ઉપર જે મોહનજ પાયર-
વામાં આવતી તેમાંથી કોઈજ છુટી નિકળે. દ્રવ્ય, સત્તા, બધુંએ એની
આગળ દુશ્મન ધરતો, પણ અચળ રહી તે તેને તરછોડતો. જે તેની
કમ્બા હોત તો પાંચ હજારનો તે મુન્સફ બની શકત. દાસ મટી, રાજ-
ઓનો મોવડો થાત, અને તે વખતના પ્રધાન પુરોમાં લેખાત. પણ તે
અનોલંક પુરૂષે ધર્મ આલ્યો, ને દાસ રહેતાં, હનિવાનો પ્રધાન પુરૂષ હોય
ઘોઠ લખાઈ રહ્યો. ઔરંગઝેબના પુત્ર અકબર સાથે મૈત્રી બાંધતા તેણે તેના
બાપના હાથમાં તેને છોડી દીધો નહિ. તેને હાથમાં લેવા, ઔરંગઝેબે દુર્ગાદાસ
પર ૮૦૦૦ સોનાની મહોર મોકલાવી, જે દુર્ગાદાસે અકબરનેજ મદદ કરે-
વામાં વાપરી, આમતો ઠેટલોક ભાગ ઉપકારવશ અકબરે દુર્ગાદાસના
નોકરોમાં વહેંચ્યો. દુર્ગાદાસ આ લોક છોડી ગયો છે, પણ તેની યાદ પાછળ
મુકી ગયો છે. અને હજી સદેહ ઘોડા ઉપર કસાવતા દૃઢ અંગ સાથે બેઠેલો
છે તેવાં એના ચિત્રો, રજપુતાનાની ચિત્રવાળી હવેલીઓમાં ન્યાં ત્યાં નજરે
પડે છે, અને એના ગુણગાન બારોટો-હજી ગાય છે.

રાજા અણ્ણત મહાપુદ્ધિવાળો તથા પરાક્રમી રાજા હતો. ધણીવાર એ
સર્વ રોડોડોનો નેતા થઈ દુશ્મન સાથે લડતો. એને મુસલમાન ઉપર બારે ખારે
હતો. તૈમુરના વંશનો નાશ ઇચ્છતો. અને આથીજ શીરાશીર, જેની સાથે
રાજ્યના તથા લોકોના ગાંઠથી તે બંધાયો હતો, તેનો નાશ કરવામાં સૈન્યો
સાથે તે જોડાયો હતો.

અણ્ણતની કીર્તિ ઉપર જે કોઈ કાંઈ હોય તો તે તેણે દુર્ગાદાસને જે
રીતે દેશપાર કર્યો અને તેની જગીન લઈ લીધી તેજ છે. “રાજાનો બરોસો
કરવો નહીં.” એ કહેવત સાચી પડી. સ્વામિપરાયણ દુર્ગાદાસને અંતે ઇશ્વર
રજ સહાય રહ્યો.

અજીતનો પણ અંત ખરાબ આવ્યો. એનાજ દિશા અભયસિંહે એનું પુત્ર કયું.

અશાક શુદ્ધ તેરસે મરૂની આઠ પંક્તિના ૧૭૦૦ લોકવૈઆઓ પોતાના સ્વામીની આગળ હેલી જ વાર આયા. એનું શરીર એક નોકામાં મુક્યું, અને સ્મશાનમાં એને લઈ ગયા. ચિતા સુખાની બનાવી હતી, અને તેના ઉપર ખુશબો છાંદી હતી. ઉપર રૂ, તેલ, અને કપૂર નાંખ્યાં હતાં. પણ આ શોકના વિચયનું કયો કવિ વર્ણન કરી શકે? રાણીના મહેલમાં-રાવુલમાં-નાજર ગયો, અને “રાધો સીધાધો” એમ જ્યાં બોલ્યો, ત્યાં ચોઢાણી રાણી, સોળ સ્ત્રીઓ સાથે ખંદાર આવી, બોલી, “આ દિવસ મ્હારે આનંદનો દિવસ છે. મ્હારું કુળ દીપશે. હમારી જીંદગી સાથે ગઈ છે. હું એના વિના કેમ રહી શકું?” આજ પ્રમાણે બીજી રાણીઓએ પણ નિશ્ચય કર્યો. છ રાણી તથા ૫૮ સ્ત્રીઓએ પોતાનો અગ્નિ હોમ કરવા નિશ્ચય કર્યો. “આજ નહિ મરીએ તો આવી તક આવશે નહિ. અમારા સ્વામિથી શા માટે જુદા પડીએ? દુનીયા મૃત્યુનો એક બોજન માસ માત્ર છે. સ્વામી વગર જીવન પણ મૃત્યુ છે.” પછી ગંગાની માટીનું તિલક ધીપું, અને તુળસીની માળા ગળામાં નાખી સારે તાજર નાયુ બોલ્યો, “આ તમે શું કરવા ધાર્યું છે? ને શીતળ અંદનથી હમણા આંખ લીધું છે, તેજ અંદન તમને બરમ કરશે. સારે હિમ્મત જરો તો સ્વામિની કીર્તિને હાથ લાગશે. તમે આજ દિન સુધી ઇન્દ્રાણી માફક રહ્યાં છો; પુષ્પ ને સુગંધીમાંજ રમ્યાં છો. અગ્નિનો દાહ કેમ ખમશે?” પણ તેઓએ જવાબ આપ્યો. “દુનીયા ત્યજ્યું, પણ સ્વામી નહિ ત્યજ્યે.” સઘળાંએ પદરાણી ચોઢાણી રાણી ને કહ્યું, “આપના પુત્રો અભયસિંહ, અમ્તસિંહને ખાતર તો જીવો! ગરીબોનાં આશ્રય થાઓ. ધાર્મિક જીવન ગાલો” રાણીએ જવાબ વાળ્યો, “કુન્તીમાતા પાંચ પુત્રોનું કલ્યાણ જોવા રહ્યાં; સ્વામી પાછળ ન ગયાં. પણ શું તેની આશા ફળી? જીવન મિથ્યા છે. દુઃખનું ગૃહ છે. સ્વામિના અગ્નિગૃહમાં હમે જઈ રહેશું.”

પછી પડખમ વાગ્યાં. સરઘસ આશ્યું. બધા “હરી” નું નામ લેવા લાગ્યા. વર્ષાદતી જેમ દાન વેરાવા લાગ્યું. રાણીઓના મ્હેરા સર્વના જેવા

અમુક બવસ્થા કરવી વિગેરે, આથી તેઓને થોડું ધણું વ્યવહારીક જ્ઞાન પણ મળી શકતું હતું. બધાં તેઓ સાદું જીવન ગાળી, અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થઈ પોતાના જીવનનો પહેલો આશ્રમ પુરો કરતા હતા. દુકમાં પ્રાચીનકાળમાં વિદ્યાર્થીજીવન ગાળવાનું સ્થાન ગુરુનું ઘર જ હતું. અને ત્યાં રહી વિદ્યાર્થીઓ શ્રદ્ધાચર્ચ પાળી, અનેક મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થતાં થતાં પણ પોતાની ક્ષરજો પૂર્ણ રીતે ખજારી, સાદું જીવન ગાળી, શારીરિક બળ સંપાદન કરતા, માનસિક શક્તિ ખીલવવા, નીતિમાં નિપુણ થતા અને ધર્મનું જ્ઞાન મેળવી ધર્મપર આરથા રાખતા. આ પ્રકારનું ઉત્તમ વિદ્યાર્થીજીવન પ્રાચીનકાળમાં ગાળવામાં આવતું હતું. ત્યારે અત્યારે તો વિદ્યાર્થીઓ ઘેર-કુટુંબની જાળજની વચ્ચે રહી અભ્યાસ કરે છે. આથી હજારો જનનાં સાંસારિક વિદ્યો આવી પડવાથી તેઓના અભ્યાસમાં ખસેડ પડે છે. ઉપરાંત આપણા દેશમાં પ્રચલિત અમુક દુષ્ટ રીતિરીવાજોને લીધે પણ વિદ્યાર્થીઓને ધણું ખમવું પડે છે. આવાં આવાં કારણોને લઈને હાલના વિદ્યાર્થીઓનાં તન અને મન નિર્મોહ્ય જેવામાં આવે છે. આપણા હાલના વિદ્યાર્થીઓ પ્રાચીનકાળના વિદ્યાર્થીઓ જેવું જીવન ગાળે તો કેવું સાર !

કોઈ કહેશે કે પહેલાંના અને હાલના સમયમાં ધણો ફેર છે. અત્યારની સ્થિતિની પહેલાંની સ્થિતિ સાથે સરખામણી થઈ શકે નહીં. વખતના વહેવા સાથે આપણા દેશમાં અવનવા ફેરફારો થઈ ગયા છે. દેશના લોકોની આસપાસના સંજોગો બદલાઈ ગયા છે. લોકોની રહેણી કરણી જુદા પ્રકારની થઈ છે. અને રીતરીવાજોમાં સુધારા વધારા થયા છે. અત્યારે વિદ્યાર્થીની સંખ્યા તથા ખીજ કેટલીક અમલોડો જેતાં હાલનું વિદ્યાર્થીજીવન પ્રાચીનકાળના વિદ્યાર્થીજીવન જેવું થાય તે સંભવિત નથી. આવી માન્યતા બુદ્ધ બરેલી છે. હાલના વિદ્યાર્થીજીવનમાં જણાતી ખામીઓ દુર કરવી એ બહુ બારે કામ નથી. હાલમાં ગાળાપો પોતાનાં છોકરાઓને પોતાથી અલગ રાખતાં અચકાય છે. તો જો ગાળાપો પોતે સમજ પોતાના છોકરાંઓના, પોતાના અને પોતાના દેશના હિત આતર છોકરાંઓને અલગ ન રાખવાની ઈચ્છા હોય, તેઓને વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસ માટેની ખાસ જગ્યામાં મોકલે તો ત્યાં રહી તેઓ મંસારની જાળજ તથા ઉપાધીઓથી મુક્ત રહી નિર્વિદ્યે પોતાનો અભ્યાસ કરી શકે. ઇંગ્લાન્ડ, સ્કોટલેન્ડ,

જર્મની વિગેરે દેશોમાં વિદ્યાર્થીઓ ઘેર અભ્યાસ ન કરતાં બોર્ડિંગ સ્કૂલોમાં રહી ત્યાં વિદ્યાર્થીજીવન ગાળે છે. આપણા દેશમાં આવી શરૂઆત થતી જણાય છે અને ઘણી જગ્યાએ બોર્ડિંગ સ્કૂલો ખોલાય છે; શરૂઆત સ્થપાય છે અને કોલેજમાં વિદ્યાર્થીઓને રહેવાની સગવડ કરવામાં આવે છે. આવી શરૂઆતને પુરતા ટેકાની જરૂર છે. આ ઉપરાંત આપણામાં પ્રચલીત અમુક દુષ્ટ રીવાજો તાત્કાલ કરી નાખવાની ખાસ જરૂર છે. સંસ્થાઓમાં રહેતા વિદ્યાર્થીઓ પણ ત્યાં રહી પોતાની ફરજો સમજી અમુક નિયમો મુજબ વર્તે તો હકીકત એવી પ્રાચીનકાળની પદ્ધતિ પ્રમાણે કામ થાય. વિદ્યાર્થીઓની ફરજો હુંકમાં અને યોગ્ય સ્થાનમાં ગણાવીએ તો એટલી છે કે તેઓએ હમેશાં નિયમિત વખતે અભ્યાસ કરવાની ટેવ રાખવી; ઉદ્યમ, ખર્ચ, ધૈર્ય અને એક ચિત્તથી અભ્યાસ કરવો; અભ્યાસ કરવામાં પણ એકલા નિશાળમાં ચાલતાં પુસ્તકો વાંચી પરીક્ષાઓ પસાર કરી ડીગ્રીઓ મેળવવા તરફ ઓછું ધ્યાન આપી વિદ્યાભ્યાસ કરવાના મુળ હેતુ-દરેક જાતનું જ્ઞાન સંપાદન કરવું-પર વધારે લક્ષ રાખવું; બધા પછી ગણ્યા નહીં તેમ ન રહેતાં વ્યવહારીક જ્ઞાન પણ સાથે સાથે લેવું; સારાં સારાં પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો વિગેરે વાંચવાની ટેવ રાખવી; બધાની સાથે હળીમળી રહેવું; સ્વાચ્છતા ધવું; બીજાઓને મદદ કરવી; સંમનનાથી બોલવું; સદ્વર્તન રાખવું; બ્રહ્મચર્ય પાળવું; શીક્ષકોને શરૂ તરીકેનું યોગ્ય માન આપવું; ધૈર્ય તથા દેવી; પ્રમાણિક ધવું; સાચું બોલવું; સાથે ધર્મનું જ્ઞાન લઈ ધૈર્ય પ્રાર્થના હમેશાં કરવી.

આ ધોરણ પ્રમાણે કામ લેવાય એટલે કે વિદ્યાર્થીઓ સંસાર-જંગલ તથા ઉપાધીઓથી દૂર સંસ્થાઓમાં રહે અને ઉપર જણાવેલી ફરજો અદા કરે તો ઉચ્ચ વિદ્યાર્થીજીવન ધામ તે વાત બેઠક છે, જે કે પ્રાચીનકાળ જેવુંજ વિદ્યાર્થીજીવન કદાચ ન ધાય; પરંતુ આન થવાથી તેનું અનુકરણ ધામ, તેના આશયો જાળવાય અને હાલના વિદ્યાર્થીજીવનની ખામીઓ દૂર ધાય.

મર્મદારક-ભરમ.

અરે! પ્રિય ચન્દ્ર! શું સરતાં, રમ્યો શો યોગ આવો તે;
વિદુષ યદ સ્નેહની સંગા, અને અતુરગના તાને,
કહું ને પ્રિય તો બનું જઈ, કલંકિત યાઉં ને વળી ધૃષ્ટ;
અહો! આ દુઃખ છે કે મુખ! અરે! નિસ્તેજ તેનું મુખ.
હૃદયની વાસના ભુરી, યતી શું મુજ પર સુરી;
રડું છું કે નથી રોતી, શું આ ઉત્સવ કે વિપત્તિ.
અરે! આ રાત્રિ છે કે દિન, અરે! શું રમ્યારમ્ય ભાસ;
હૃદયમાં ચન્દ્રતાનો પાસ, છતાં છે પ્રિયજનનો વાસ.

વસે છે ચન્દ્ર આકાશે

વરમાં ક્યમ પ્રિય! મમ હૃદે

કુમુદ વિકસાવવા કાળે

કુમુદ તરખોળ યદ નહાળે.

વિશુદ્ધિ ન્યૂનતા યાએ, રહે ને પત્ર નહિ પાસે;
હૃદય આંખે અને ચુએ, વહેનાં અશુએ નહાયે.
પ્રિયજન પત્રને ખડકી, દીધો દીવાવતિ અગ્નિ;
મુક્યો રે દાહ હૃદય સુરી, રૂદતની સેર રે છરી;
અરે તે આજ 'પ્રિય સુરી,' અરે એ જ્ઞેત મુજ બહાલી.
બળોની પ્રીત એધાણી, જળોની સ્નેહની લહાણી.
બળી જાઓ, જળી જાઓ, ચિરાંતે ખાખ યદ જાઓ;
હૃદયની રાખ તે પ્રિયતમ, બની તું "મર્મદારક-ભરમ!"

દુઃખોની સ્નેહમાં ભરતી,

રહીય ને ભરમને જોતી;

અધૂરાં ને હૃદય મોતી,

શુધારો પાંચણે દોડી.

ના. ૯-૧૧-૧૪

અમદાવાદ.

શુભાશ્રદાસ એમ મહેતા.

અમરેલી ક્ષેત્ર બોર્ડિંગ સ્કુલનો મેળાવડો.

આ બોર્ડિંગ સ્કુલના બોર્ડરોને ધનામ આપવાનો એક મેળાવડો શ્રીમાન સંપતરાવ ગાયકવાડનાં પ્રમુખપણા હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો.

મેળાવડાનું કામ શરૂ થતાં આ સંસ્થાના હાલના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ રા. રા. રણછોડદાસ કરચનદાસે જણાવ્યું કે ઉત્તમ વર્તન, સારો અભ્યાસ, સ્વચ્છતા, સારી વ્યવસ્થા વિગેરે ગુણોનું પાલન કરનારા બોર્ડરોને ધનામ રૂપે ઉત્તેજન આપવા આ મેળાવડો બરવામાં આવ્યો છે. આજથી નવ વર્ષ ઉપર આ સંસ્થાની શરૂઆત માત્ર સાત બોર્ડરોથી એક ભાગનાં મકાનમાં કરવામાં હતી અને બોર્ડરો પોતાના ઘરનાં સાધનોથી કામ ચલાવતા હતા. ત્યારબાદ દર વર્ષે બોર્ડરોની સંખ્યા વધવા લાગી અને આવી મોટી સંખ્યાની સગવડ થાય તેવું બધું મકાન પણ અત્યારે આપણે બેઠાએ છીએ. આ મકાનની હૈયાતી આ સંસ્થાના ઓ. સે. રા. રા. જગજીવનદાસ નારાયણ મહેતાના પ્રયાસને લઈને થઈ છે. હાલમાં આ સંસ્થાનો ૪૪ વિદ્યાર્થીઓ લાભ લે છે. બોર્ડરોને સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા કરી આપવામાં આવે છે. સંસ્થાની સર્વ પ્રકારની દેખરેખ માટે એક સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટની નીમણૂક કરવામાં આવી છે. ઉપરાંત બોર્ડરોની નીતિ, રીતી અભ્યાસ, તન્દુરસ્તી વિગેરે બાબત ઉપર દેખરેખ રાખવા એક હાઉસ માસ્ટરની પણ યોગ્ય વખત થયાં નીમણૂક કરવામાં આવી છે. આ સંસ્થામાં વિદ્યાર્થીઓની સુખાકારી સામવવા માટે બનતી કાળજી સમ્પૂર્ણમાં આવે છે. ખોરાક, પાણી, હવા, કસરત અન્વવાણું વિગેરે સાધનો દ્વારા જોમ શરીર સંપતિ સારી રહે તેમ કરવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. હુંકમાં જોમ વિદ્યાર્થીઓની શારીરિક, નૈતિક અને માનસિક શક્તિઓ ખીલે તમ બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે.

આ સાથે બોર્ડરોની આવક કરતાં ખર્ચ લગભગ સો રૂપિયાનો વધારે થયો છે. આ સંસ્થાના ફંડની રકમ બહુજ નાની હોવાથી કો (મારી) બોર્ડરો વધારે રાખી શકતા નથી. અને આથી થણા ગરીબ ક્ષેત્ર બોર્ડરોના બાળકોને યોગ્ય મદદ આપી શકાતી નથી. મી. જગજીવનદાસ નારાયણ મહેતા મી. ખુશાલદાસ કુરુષ પારેખ, ડો. જોહાલાલ વનમાળી પોરા વિગેરે આ સંસ્થાને માટે નાણાંની મદદ મેળવવા હમેશાં પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, પણ અઘાપી એક કાચમનું સાઈ ફંડ સ્થાપાયું નથી. આવી મોટી

ઓટો-દીલબદાર.

સેંટનો રાબ.

દીલને આનંદ આપનાર, મનને પ્રફુલ્લિત કરનાર, આશુખ્ય કુલોનાં અરકની સુગંધીઓથી બરેલું સર્વોત્તમ સેંટ છે. ઓટો-દીલબદાર રેપીડ વગરનું દોવાથી આર તરફે પણ વાપરી શકાય છે. ફક્ત ચાર દીપાં પ્રમાણ વ્યયવા કપડાં ઉપર નાખવાથી અદ્ભુત ખુશખોશ પસરવા મળે છે અને વાપરનારને તથા તેની આમણમતાઓને કુલોની મીઠી સુગંધીમાં મુકી દે છે. દરે બીજું કોઈ પણ સેંટ અથવા અત્તર ખરીદના પહેલાં ઓટો-દીલબદાર ખરીદો અને તેની અપૂર્વ ખુશખોશી એ ધડી વીચાર કરો.

ખરીદતી વખતે દરે કોઈ પણ વેપારી બીજુંજ ઓટો સેંટ આપવાનું દરે તો તે લેત નહીં પણ ઓટો-દીલબદારની માંગણી કરતે અને નામ ખરાબર વાંચીને સીલબંધ ખાટલી ખરીદતે.

કીંમત નાની ખાટલીનાં....	...	...	...	રૂ. ૧-૮-૦
વચલી ,,,	...	...	...	રૂ. ૦-૧૨-૦
મોટી ...	...	...	...	રૂ. ૨-૦-૦

સુગંધી કારડનો એક આનો.

રોલ એન્ટા—

એંગ્લો ઈન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની,

જુમામસીદ—મુંબઈ.

ભણીને શું કરવું ?

કથાળ સ્ટુડન્ટસ યુનીઅનની સભામાં

જાણવાબેગ ભાષણ,

આ યુનીઅનની ચાલુ વર્ષની બીજી ટર્મની છેલ્લી સભા સર મંગળદાસ હાલસમાં વીક્સન કોલેજના પ્રિન્સીપાલ હો, મેકીકન એમ. એ. એલ.એલ. ડી. નાં પ્રમુખપણાં નીચે ભરવામાં આવી હતી. જ્યારે યુનીઅનના એક નેતા અને પોતાના તન અને મનને ભોગે યુનીઅનને આ સ્થિતિએ લાવનાર મી. નગીનદાસ પી. મહેતાએ “આપણા વિદ્યાર્થીઓએ શુંલ અથવા કોલેજની કેળવણી પુરી થીયા પછી શું કરવું ?” (The problem of our young men after leaving schools and colleges) એ વિષયપર એક જાણવાબેગ ભાષણ આપ્યું હતું.

આ વિષય વિદ્યાર્થીઓને તેમજ ધંધામાં જોડાયેલા શુદ્ધર્યોને માટે પશ્ચ ધણોજ ઉપયોગી છે એમ અમારું માનવું છે. તેઓએ વિદ્યાર્થીઓને નડતી અનેક મુશ્કેલીઓનું ઘણી સરસ રીતે જ્ઞાન આપતાં જણાવ્યું હતું કે, નિશાળો તથા કોલેજોમાં હાલ જે પદ્ધતિ મુજબ અભ્યાસ થાય છે, તે પદ્ધતિની ખોડો ખતાવી તેઓએ જણાવ્યું હતું કે આ પદ્ધતિમાં ઘણા સુધારા કરવાની જરૂર છે, હાલ વિદ્યાર્થીઓ પોતાનો અભ્યાસ પુરો કરે છે અને ધંધામાં પડવા તૈયાર થાય છે, ત્યારે તેઓને ઘણી જાતની મુશ્કેલીઓ નડે છે, આથી અભ્યાસ છોડ્યા બાદ, તેઓ કંટંગી સ્થિતિમાં મુકાય જાય છે. તેઓએ શું કરવું તેના તેઓને પોતાને સરકો પડતો નથી અને આથી તેઓ મુજબ જાય છે અને તેઓની દયા વિચિત્ર થાય છે. તો પદ્ધતિ એવા પ્રકારની હોવી જોઈએ કે ઉપર જણાવેલી મુશ્કેલીઓ નહ થાય અને અભ્યાસ છોડ્યા પછી તેઓનો રસ્તો સરલ થાય. આને માટે ખાસ કરીને કેવા માનની જરૂર છે તે તેઓએ ખતાવ્યું હતું. હુંકમાં એટલુંજ કે વિદ્યાર્થી અવસ્થા પરીક્ષામાં પાસ થવાને ખાતર નહી કરવામાં આવેલી ચોપડીઓન વાંચવી એમ ન રાખતાં બીજી ઘણી સાધારણ જાખતોનું માન પ્રાપ્ત

કરવાની જરૂર છે કે જેથી જ્યારે ધધામાં જોડાવાનો વખત આવે ત્યારે ખીલકુલ અડચણ નડે નહીં. ત્યારપછી તેઓએ ગરીબ વર્ગના, મધ્યમ અને પૈસાપાત્ર વિદ્યાર્થીઓની જુદા જુદા પ્રકારની સ્થિતિનું વર્ણન કરી, દરેક વર્ગના વિદ્યાર્થીઓએ કયા કયા ધોરણે કામ લેવું જોઈએ તે બતાવ્યું હતું. છેવટે દરેકને નાના અને મોટા, ગરીબ અને પૈસાદારને આ અગત્યના સવાલપર વિચાર કરવા અને યોગ્ય સુધારા કરવા સુચના તેઓએ કરી હતી.

ત્યારબાદ મી. મંગળદાસ વીરજીદાસ દેસાઈ, મી. ત્રીભોવનદાસ પી. મહુવાકર વિગેરેએ આ વિષયપર વિવેચન કર્યું હતું. પ્રમુખ સાહેબે ધર્ણજી સરસાબાપ્પાન આપ્યું હતું. તેઓનો પુરોષનો તથા આંદોનો અનુભવ જણાવી આ સવાલ દરેક જગ્યાએ નાના અથવા; તો મોટા રૂપમાં જોવામાં આવે છે તેમ તેઓનું કહેવું હતું. આ સવાલનું નીરાકરણ કરવાને માટે અમુક વ્યક્તિઓએ નહીં પણ દેશના દરેક મનુષ્યે વિચાર કરવાની જરૂર છે.

મી. નગીનદાસ પી. મહેતાનો તથા પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની સભા વિસર્જન થઈ હતી.

એક નિરાધાર બાળા.

પ્રકરણ ૪ થું.

(ગત્રાંકથી આણું.)

ઉપલી સંસ્થાઓ. બંધાવાને લગભગ એ વર્ષ થઈ ગયાં ત્યારે ' રક્તમણી-કુમાર પ્રસાદ ' પાસે એક તદ્દન અજાણ્યો ગૃહસ્થ આવ્યો. તેની ઉંમર ૩૫ થી ૩૬ વર્ષની હતી. તેનો દેખાવ ગંભીર હતો પણ માયાળુ હોય તેમ લાગતું હતું અને તે સાણસ મારી દિશ્વરિતો હતો એમ મહાજ દેખાઈ આવતું હતું. તે માણસ આ સંસ્થાના દરવાજા પાસે આવ્યો અને એક નોકરને સંસ્થા સંબંધી તમામ દસ્તાવેજ પુછી અને તે સંસ્થાની બંધરથા .

જોવાની તેણે ઈચ્છા દર્શાવી. નોકરે તેમને સંસ્થાને લગતી દરેક હકીકતથી વાકેફ કર્યો અને તેની સાથે જઈ વ્યવસ્થા બતાવી. સંસ્થાની તમામ હકીકત જાણી તથા ઉત્તમ વ્યવસ્થા જોઈ આ ગૃહસ્થ ધણેજ ખુશી થયો અને નોકરને પુછ્યું “આ સંસ્થા કોની ઉદ્ધારતાને લઈને યવા પામી છે ? શું તે માણસનું નામ રૂક્મણી કુમાર છે ?”

“નહીં સાહેબ, આ સંસ્થા અમારી શેઠાણી શ્રીમતી રમણીબાઈએ બંધાવી છે ?”

“એમ છે, ત્યારે તેનું નામ ‘રૂક્મણીકુમાર પ્રસાદ’ કેમ રાખ્યું છે ?”

“તે અમને કેમ ખબર પડે !”

“રૂક્મણી કુમાર કોણ છે ?”

“અમે જાણતા નથી”

“આ ઉદ્ધાર બાઈને રહેવાનું મકાન ક્યાં છે ?”

નોકરે પાસે આવેલું એક સુંદર અને સુગોષીત મકાન બતાવ્યું.

“તે બાઈ પરણેલ છે કે વિધવા ?”

“તેણી પરણેલી નથી તેમ વીધવા પણ નથી. તેણી દલ કુવારી છે. તેણી એક મોટા માણસની પુત્રી છે અને તેના સગાં સંબંધી બધાં ગુજરી ગયાં છે.”

“તે બાઈ પુરુષ વર્ગ સાથે વાત કરે છે કે ?”

“અમારી શેઠાણી પુરુષ વર્ગને મોટું પણ બતાવતાં નથી.”

આટલું પુછી આ ગૃહસ્થ વિચાર કરતો કરતો રમણીના મકાન તરફ ચાલ્યો. મકાનના દરવાજા પાસે આવી તે ઉભો અને રમણીના મોટા મુતી-મને મળ્યો. મુતીમે તેમના આગમનનું કારણ પુછ્યું ત્યારે તેમણે એક કાગળ તેમને આપી કહ્યું “આ કાગળ તમારી શેઠાણીને આપજો અને તેનો જવાબ લેતા આવજો.”

મુતીમે નમ્રતા પૂર્વક જણાવ્યું “સાહેબ, અમારાં શેઠાણી સુવાન અને કુવારાં છે. અને તેમણે એવો નિયમ રાખ્યો છે કે તેણીનાં ઉપર કોઈ પણ અજાણ્યા માણસનો કાગળ આવે તો તે તેણીને આપ્યા અગાઉ અમારે વાંચવા.”

“ બહુ સારું, ત્યારે તમે ખુશીથી વાંચો.”

મુનીમે નીચે પ્રમાણે વાંચ્યું.

બહાલી બદેન,

આ પત્ર લાવનાર જે કે પુરુષ છે. છતાં મારી વિનંતિ છે કે તમારી સાથે ખાનગી વાતચીત કરવાનો પ્રસંગ આપશો. અને તમારી યોગ્ય વાતચીત મને જણાવવા સુકતાં નહીં.

લી. તમારી મોહણ

શ્રીમતી વસન્ત કુમારી

રમણીની સખી વસન્ત કુમારીનો પત્ર હોવાથી, કોઈએ જરા વાંચો ઉદાગ્યો નહીં અને પત્ર રમણીને પહેંચાડવામાં આવ્યો. પાંચેક દિવસોમાં એક ચાકરડી આવી આ ગૃહસ્થને અંદરના એક ઓરડામાં, કંઈ અને યોડીવારમાં બાઈ સાહેબ આવશે એમ જણાવ્યું. રમણીના પાંચ ઓરડામાં કોઈ પણ પુરુષ હજી સુધી દાખલ થયો નહોતો. તે આ સ્થળે અંદર બોલાવવાનું કંઈ ખાસ કારણ હોયું જોઈએ એમ વિચારતી, આવનાર ગૃહસ્થનો દેખાવ, પહેરવેશ વિગેરે ખરીદીથી જોતી રહી તે ઓરડામાં ઉભી રહી તેણીએ જોયું કે તેનો ચહેરો સુંદર હતું કંઈ ઉચું હતું; તેનું શરીર મજબુત હતું, તેનું કપાળ વિગાળ અને માથા ઉપરના વાળ કાળા અને મુલાળા હતા. તેનું નાક પોપટ. સુંદર હતું અને હોઠ લાલ હતા. તેની આંખો ચમકતી હતી અને કાળી હતી. અને તેની ગરદન લાંબી અને મજબુત હતી. તેના બીજા ચહેરા અગ્રાથી દેખાયેલા હતા; પણ ચાકરડી જોઈ ચક્ર કે તેના હાથ આકાર ધણે સારો હતો અને તેની એક આંગળી પર ચમકતા હીર જડીત એક નાણુંક વીંટી હતી. તેનો પોપાક તદ્દન સારો રવચ્છ હતો.

આ ચાકરડી આ આવનાર ગૃહસ્થનું આમ: ખરીદીથી નીરીક્ષ કરતી હતી તેવામાં રમણી તે ઓરડામાં આવી અને તેને રજા આપી રમણીને જોનાર તે ગૃહસ્થને પોતાની છાંદગીમાં નવો સૂર્ય ઉગ્યો હોય લાગ્યું. આ સુંદર બાળાની સુંદરતા જોઈ તે યોડીવાર તો હિંમત બંની ગ અને કંઈ બોલી ચક્રો નહીં. તેથી રમણીએ બોલવાનું શરૂ કર્યું.

“ તમેજે મારી સાથે ખાનગી વાતચીત કરવાનો પ્રસંગ મેળવ્યો તેનું કારણ મહેરબાની કરી જણાવશો? તમે જાણો છો કે હું એક કુંવારી બાળા છું અને મારી સખી વસન્તની વિનંતિને ખાતર જ મેં તમોને આ પ્રસંગ આપ્યો છે.”

“ હું તમારી સમક્ષ આવવાને જાહેર ઇન્ટેન્ડર હતો.”

“ તે ખરું હશે, પરંતુ તેવી ઇન્ટેન્ડરી રાખવાનાં કારણો સમજાવવા કૃપા કરો.”

તેણે એક ધણો જુનો અને ફોટેલો બાપનો હુકડો કાઢી રમણીને આપ્યો. તેમાં રક્ષમણી કુમારરાયની શોધને માટે કામદમ બાપુએ આપેલી જાહેર ખજાર હતી. આ જાહેર ખજાર વાંચી કે તુરતજ રમણીના મનમાં એવેક વિચાર સ્ફુરી આવ્યો કે આ શુદ્ધ જ તેને નાનપણમાં મદદ કરનાર તો નહીં હોય! તેણીએ ધણો વખત તેની ચુંદર આકૃતિ સામું જોયાં કર્યું અને પુછ્યું “ સાહેબ, તમે પોતે તો રક્ષમણી કુમાર રામ નથી ના?”

“ ના, બાઈ સાહેબ ”

આ જવાબથી રમણી અચંબા સાથે મુંચવણમાં પડી અને વિચારમાં ગ્રસ્ત થઈ શાન્ત બેઠી. શુદ્ધરમે બોલવાનું શરૂ રાખ્યું. “ જો હું રક્ષમણી કુમાર-હોઈ તો તમારા વાસીને આ જાહેર ખજાર આપવાની જરૂર નહોતી; કારણ તેઓ મને સારી રીતે જાણે છે. પરંતુ જ્યારે મેં જાહેર ખજાર બાપમાં જોઈ ત્યારે તેને સાચી રાખવાનો વિચાર થયો.”

“ સાહેબ, જો આ જાહેરખજારને તમારી સાથે કઈપણ સંબંધ નહોતો તો તમેજે તેને શા માટે ગ્રંથાળીને રાખી? ”

“ શા માટે! આનંદને ખાતર. આઠ દશ વર્ષ અગાઉ મને એવો તરંગ હતો કે પગે ચાલીને આ રંગ બેરંગી દુનિયાના ખેલો જોવા. આ તરંગથી દુનિયાના જુદા જુદા ભાગમાં રખડી ધણીં સાહસો અનુભવતો આવા તરંગને લઈને મારા મિત્રો વિગેરેનો હારથપાત્ર ન થાઈ તે માટે મેં રક્ષમણીકુમારરામનું નામ ધારણ કર્યું હતું.”

આ સાંભળી રમણીનું હૃદય એકદમ ધડકવા લાગ્યું; પણ મહાગહેનતે શાન્તતાનો દેખાવ ધારણ કર્યો. તે શુદ્ધરમે બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું.

હું ધારતો નથી કે આ એ નામ બીજે કોઈ માણસ ધરાવતો હોય અને મારી કોઈ તપાસ કરતું હોય તે તદ્દન મને અચક્ર લાગતું હતું; છતાં ઘણીવાર અણધાર્યું બને છે, તેથી તે ટુકડો કદાચ અવિધ્યમાં ઉપયોગમાં આવે એવો વિચાર આવવાથી, તે સાચી રાખ્યો હતો. પરંતુ કામદ્યબાણને આ સંબંધી વાતચીત કરવાની હોંનત મેં કોઈ દિવસ ધરી નહોતી. ”

“ અને પછી ”

“ પછી જ્યારે કામદ્યબાણ ગુજરી ગયા ત્યારે તેમના પુત્રોએ મને હૃદયક્રિયા પ્રસંગે બોલાવેલ, પરંતુ અમુક અગત્યના કામસર હું બહારગામ ગએલ હોવાથી તે પ્રસંગે હું હાજર થઈ શક્યો નહોતો. તેથી જ્યારે હું બહારગામથી પાછો ફર્યો ત્યારે કામદ્યબાણના ખેડકારક શત્રુથી તેના કુટુંબપર આવી પડેલા દુઃખ માટે મારી દીલસોજી બતાવવા તેમનાં મોટા પુત્ર કને ગયો. આ વખતે અડધી રમુજમાં હું જાહેરખબર મારી સાથે લાવ્યો હતો. અને જાહેરખબર સંબંધી વાત નીકળતાં મેં જાહેરખબર આપવાનું કારણ પૂછ્યું. તેના જવાબમાં મને જણાવવામાં આવ્યું કે રમણી નામની એક બાળા છે તેમના રૂબાનથી તેમ કરવામાં આવ્યું હતું. મેં પણ રમણી નામની એક બાળાને અમુક વર્ષો પહેલાં જોઈ હતી. જે કે મેં તેણીને એકજ વખત જોઈ હતી. પણ હજી સુધી તેણીને હું મારા અંતઃકરણમાંથી ખસેડી શકતો નથી. મેં તેણીને જોઈ ત્યારે તે કુમળા વયની બાળા છુપમરો વેઠતી હતી અને તેણી પોતાની માંદગી બોગવતી માને માટે જાંઈતી ચીજો ખરીદવાને જંગલી રૂબોના દાર ગુથી મેળામાં વેચવા ગઈ હતી. અને ઘેર અંધારામાં અને સખ્ત વરસાદમાં તેણી નીરાશાથી પાછી ઘેર જતી હતી. અરે મરીબ : બીચારી બાળા ! તેણીના દુઃખનો વિચાર હજી મને તેણીને માટે લાગણી ઉત્પન્ન કરાવે છે. ”

આ વાત સાંભળીને રમણીને પોતાની દુઃખી સ્થિતિ યાદ આવી અને રચવાવાના તહેવારની રાત્રીના બનાવને ચિતાર તેણીની સમક્ષ ખડો થયો. તેણીને હવે ખાત્રી થઈ કે તેના સમયમાં મદદ કરનાર રક્ષણીકુમાર-રાજ કે જેનું સોલે અદર્શિય રૂબ કરતી હતી તેજ આ ગુહરય છે. આ જાણી તેણીના હૃદયને પાર રહ્યો નહીં. આંખો આનંદાશ્રુથી ભરપૂર.

યઈ ગઈ અને પોતાના દુઃખમાં મદદ કરનાર મુઠ્ઠરવને ભેટી આભારની લાગણી દર્શાવવાને તેણી એકદમ આતુર થઈ. પરંતુ મળદને ખાતર તેણીએ શાન્તી ધારણ કરી અશ્રુ અટકાવ્યાં અને પહેલાંની માફકજ વાત શરૂ રાખી.

“ તમેને મારે માદ દેવડાવું જોઈએ કે તમે મારી સાથેનું ખાનગી દામદાન સમજવતા નથી અને એક કંગાળ છોકરીને લગતી તમારી લાગણી દર્શાવો છો માટે તે કંગાળ અને દુઃખી છોકરીની વાત છોડી મુઠ્ઠની વાતપર આવો. ”

“ અરે, ખાઈ સાહેબ, તે બાળાને માટે એમ કહોરતાથી ન બોલો. તે રાત્રીની મારી રસ્તાની સાથી જેની નાની મધુરબાળા આ દુનિયામાં બાગ્યેજ હશે ! મારી આટલી બધી રખડપટ્ટીમાં જો કોઈ બાળા મને મળી હોય કે જે ઉમદા અને ઉદાર સ્ત્રી યવાનાં ચીન્હો ખતાવતી હોય તો તે રમણીજ હતી ! તેની મધુર વાણી અમૃત જેવી હતી તેના સ્પષ્ટ અને સાદા ચબ્દો સ્વર્ગીય ગાયનનું જાન કરાવતાં હતાં. ”

રૂઢમણીકુમાર આટલું બોલી શાન્ત રહ્યો અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો. “ શું તે દિવસની રમણી તે આજ રમણી હશે ? હું કેવો ખૂબ્ત છું. તે રમણી તો ગરીબ, દુઃખી, બીચુક અને નાના મુપડામાં રહેતી એક છોકરી હતી; ત્યારે આ રમણી તો એક પૈસાપાત્ર સ્ત્રી છે હું તે બાળા કે જેની માદી મારા મનમાં રચ્યા કરે છે તેને તે રાત્રીએ ખરાબર જોઈ ચક્રમે નહોતો અને જેના ચબ્દો યોડાજ વખત માટે સાંભળ્યા હતા, છતાં મારી તે બાળા પ્રત્યેની લાગણીઓ કંઈ ઝોરજ હોય તેમ લાગે છે. આ રમણી જો તેજ રમણી હોય તો તે મને ચાહી જાહેગી અર્પણ કરે તો કેવું સારું ! ”

ખીજ બાળુ રમણી આ માણસની સુંદર આકૃતિ તથા મધુર બાવાથી અંજાઈ ગઈ હતી અને મનમાં વિચાર કરતી હતી. “ અરે, તમારી તે રાત્રીની સાથી તમારી સમક્ષજ છે. આઠ વર્ષની ગેરહાજરી પછી તમે એકાએક ક્યાંથી આવ્યાં ? શું દેવ માફક સ્વર્ગમાંથી ઉતરી આવ્યા છો ? શું તમેને ચાહતી દાસીની અંતઃકરણપૂર્વકની બક્ષિયો લાગણી યઈ આવી છે ? શું તમારી આઠ વર્ષ સુધી મુગ્ધ કરી છે તેનું ફળ આપવા આવ્યા છો ? ”

આ પહેલેજ વખત હતો કે જ્યારે આ બંનેએ દિવસના અંતવા-
ળામાં એક બીજા સામું જોયું હોય. એક બીજા સામું જોઈને દરેકને
એવા વિચાર આવવા લાગ્યા કે “તમારા જેવું બીજું કોણ છે ? તમેજ
સુંદર છો, ખેંચાયું કરનારા છો” વિગેરે વિગેરે.

થોડીવાર આમ ચાન્તતાં રહ્યા બાદ રમણીએ બોલવાનું શરૂ કર્યું
“મારે તમેને કહેવું જોઈએ કે અત્યારસુધી મારી સાથેનું તમારું કામકાજ
કંઈ ન જણાવતાં તે સ્ત્રીશ્રુતિ આજ સંબંધીજ વાત કર્યા કરી.”

અરે રમણી ! જે માણસને જોઈને આંખો આનંદાશ્રુથી ભરપૂર
થએલી છે; જે માણસને વખોટી બજતી હતી, જેની તરફની તારી પ્રેમની
લાગણીઓ ઉત્પન્ન થવાથી અંતઃકરણના રાગનું પંદ આવતી હતી; જેની
ઝેરહાજરીમાં તેને મેળવવા આતુર હતી; તેનાથી તાર્કિક અને સ્વરૂપ હુમાલી
તેને ચીકની આનંદ લેવાનું કારણ ?

જો કે રમણીએ આવો ખોટો આકબર આદર્શો હતો; પરંતુ તેની
ખરી સ્થિતિ જુદા પ્રકારની હતી. આ ખરેખરી સ્થિતિનું વર્ણન કરવું
મુશ્કેલ છે અને આવા સંજોગોમાં એક આવી સ્ત્રીની સ્થિતિ કંઈ હોઈ
શકે તે વાંચકો તમે કહી શકો !

રમણીને નમ્રતાપૂર્વક જવાબ આપતાં રક્ષમણીકુમારણે જણાવ્યું
“હું એમ કહેવાનો હતો કે તમેને જોઈને મને તે બાળા યાદ આવે છે.
અને મને એમ લાગે છે કે કદાચ તે અંધારી રાત્રીની સુંદર રમણી તેજ
આજ મારી રમણી હશે !

“સાહેબ ! તમારી રમણી !” તેણીએ એકદમ શરસો આવ્યો
હોય તેવો દેખાવ કર્યો જોકે આવો દેખાવ કરવા જતાં હુમામણી માટે
મનમાં જરા હસતી હતી. “જરા વિચારીને, બોલો.”

રક્ષમણીકુમાર રમણીના દેખાવ અને બોલવાનો મર્મ સમજી ગયો અને
જણ્યું કે રમણી આનંદને ખાતર આ ડોળ કરે છે તેથી તેણે કહ્યું “હા
તેજ મારી રમણી છે. મેં તેણીને એકજવાર આઠવર્ષ અગાઉ અંધારી
અને તોફાની રાત્રીએ જોઈ છે, છતાં હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું કે આ તેજ
રમણી છે.”

“ વાર, સાહેબ, જો તેજ તમારી રમણી હોય. તો શું. ”

શું તે કહેવાની કે લખવાની જરૂર નથી. બન્ને તેઓના ખરા સ્વરૂપમાં જાહેર થયાં. રક્ષણીક્રમારે પોતાનું ખરું નામ જાહેર કર્યું અને પોતાની શાંતિ, સ્થિતિ વિગેરે બાબતોથી રમણીને માહિતગાર કરી. રક્ષણીક્રમાર ધનવાન તથા યુવાન હતો. તે વિધુર હતો અને રમણીનીજ શાંતિનો હતો.

તેઓ બન્ને પહેલાં મળ્યાં પછીના આઠ વર્ષો દરમિયાન એક બીજાને અંતરમાં કેવા પ્રેમની લાગણીઓ યદ્યદતી અને એક બીજાને મળવાને કેટલાં તકલીફ રહ્યાં હતાં તે પણ જણાયું.

છેવટે દરેક સંજોગો અનુકુળ હોવાથી રમણી અને રક્ષણીક્રમાર લગ્નની ગાંઠથી બેઠાં અને મુદ્દ પ્રેમભર્યું જીવન ગાળવા લાગ્યાં. અસ્તુ.

શુભશાનુ.

પ્રાસંગિક નોંધ ન અખરો.

ધુરોપમાં આલતી સયંકર લગાઇ—મનુષ્યની ન કદાપી ઇકાંચ એવાં મૂઠ્ઠા કારણેસર જુદે જુદે સમયે પૃથ્વી ઉપર જુદી જુદી જાતની વિપત્તિઓ આવી પડે છે અને પૃથ્વીના એક યા બીજા ભાગના મનુષ્યોને સંહારજનક યદ્યદતે છે. આવી વિપત્તિઓ કોઈવાર દુષ્કાળ, કોઈવાર પ્રેમ, કોઈવાર ક્રોધેસ તો કોઈવાર ધરતીકંપ એવાં જુદે જુદે રૂપે આવે છે. પૃથ્વી ઉપર આવી પડેલી જીવજાતની સર્વ વિપત્તિઓનું પોતાના મહાન્ વિસ્તારથી વિસ્મરણ કરાવે એવી ભયંકર વિપત્તિ આ વર્ષે પૃથ્વી ઉપર ધુરોપી રાજ્યોની મહાન્ લગાઇ રૂપે આવી પડી છે અને જનસંહારના તેના વિસ્તારથી ‘ન મૃતો ન મરિચ્યતિ’ જેવી યદ્યદતે પડી છે.

ધુરોપમાં ફ્રાન્સની પૂર્વ બાજુની સરહદ અને એસ્ટ્રાખામાં આલતી લગાઇના દોષનો વિસ્તાર ૫૦૦ માઈલ જેટલો છે અને બંને બાજુનાં યદ્યદતે એ દેશ ઉપરજ, લગભગ ૩૫-૪૦ લાખ માણસો લડે છે. એવો આડસ્ટો કાદવામાં આવ્યો છે. બીજી બાજુ રશીયા અને જર્મનીની સરહદ ઉપર

ભાવનગર કપોળ બોર્ડિંગને 'કલંકતા મિત્રમંડળની ઉદાર મદદ—શેઠ ભગવાનદાસ ભવાનભાઈ કપોળ બોર્ડિંગને મળેલી મદદ:—

૧૦૦૦) એક હજાર રૂપીઆ કલંકતા મિત્રમંડળ તરફથી એક બોર્ડર શી રાખવાની થયે.

૧૦૧) એકસો એક રૂપીઆ દોશી ભગવાનભાઈ ભવાનભાઈ તથા ખીમજી ઢાળાની કપની તરફથી, અનામત રાખી બ્યાજ વાપરવાની થયે.

૫૧) એકાવન રૂપીઆ શેઠ વચરામ ભગવાનદાસની કપની તરફથી.

૨૫) ૫૨ીચ રૂપીઆ શેઠ પીતાંબર જોશી તરફથી.

ઉપરની સર્વે રકમો ઉપકાર સહિત સ્વીકારવામાં આવી છે.

કોમમાં કેળવણીનો ફેલાવો કરવા માટે કલંકતા કપોળ મિત્રમંડળ તરફથી આપવામાં આવતી મદદ માટે તેને ધન્યવાદ થયે છે.

સુવાવડખાનાંના બોર્ડ માટે રૂ. ૧ લાખની કપોળ મદદ—બાઈ લીલાવંતી પુરોતમદાસ મંગળદાસના નામથી તેઓનાં સ્મરણાર્થે કોંગ્રેસ એડવર્ડ મેમોરીઅલ હોસ્પિટલમાં સુવાવડખાનાંના એક બોર્ડ બાંધવા માટે, શેઠ પુરોતમદાસ મંગળદાસ તરુભાઈએ રૂપીઆ એક લાખની રકમ આપવાની માગણી કરી હતી. આ માગણી હવે ચોક્કસ વખતમાં અમલમાં આવવા સંભવ છે. કોંગ્રેસ એડવર્ડ હોસ્પિટલને લગતી યોજના હવે લગભગ નાંદી ચંચા આવી છે, એમાં કોરપોરેશને નીમેલી કમીટીના રીપોર્ટપરથી જણાય છે.

કપોળ સરક્યુલેટીંગ લાઇબ્રેરી—કાઠીઆવાડમાં દામનગર નજીક એકસેશનખાતે ત્યાંના એક કપોળ સદસ્યદરજા ભગવાન હકાણીના નામથી સ્થાપવામાં આવેલી શ્રી ભગવાન લાઇબ્રેરીનો એક મેળાવડો, શુકરાતનાં જળણીતા કવિશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ સાહેબ આર્ચ. ઈ. ના પુત્ર મો. છોટા-લાલનાં પ્રમુખપણાં હેઠળ ચોક્કસ વખત અગાઉ થયો હતો. જે મેળા લાઇબ્રેરીનો રિપોર્ટ વાંચી સંબળાવવામાં આવ્યો હતો. આ લાઇબ્રેરીના અંગે નાનાં નાનાં ગામોમાં વાંચવા સાચક પુસ્તકોની પેટી મોકલવામાં આવનાર છે, આ યોજના સરક્યુલેટીંગ લાઇબ્રેરી તરીકે જાળવવાય છે. આવી એક કપોળ સરક્યુલેટીંગ લાઇબ્રેરીનાં સાદસને અમે ફતેહ ધનિષ્ઠિએ છીએ.

મુખ્ય ઇલાકાનાં લઠાઈનાં સંકટ નિવારણ કંડમાં અમોએ અગાઉ જણાવેલી કપોળ મદદ ઉપરાંત સર જગમોહનદાસ વરજીવનદાસે રૂ. ૧૦૦૦, શેઠ રંગનાથદાસ તથા વિઠ્ઠલદાસ ગોપાળદાસે રૂ. ૫૦૦ તથા શેઠ દુધિરદાસ લક્ષ્મીદાસે રૂ. ૫૦૦ ની મદદ આપી છે.

વિદાયતમાં એકાંતિ-ચટનો અવધાસ કરતા મી. માધવદાસ વિઠ્ઠલદાસ દેરાઈ બી. એ. ને હાંદી વિદ્યાર્થીઓ વિગેરેને નાણાંસંબંધી લઠાઈને લીધે મુશ્કેલી નડે તે દુર કરવા માટે કામ ચલાઈ મદદ મેળવી આપવા નીમાયેલી કમીટીના એક મેમ્બર નીમવામાં આવ્યા છે.

શ્રી અમરેલી કપોળ બોર્ડીંગ સ્કૂલને સંવત ૧૯૭૧ નાં બેસતાં વર્ષની પ્રચાલીમાં નીચે મુજબ મદદ મળી છે.

- ૧૧) શા. અમરજીવ જીવણદાસ,
- ૫) શા. કરંચનદાસ ગોવરધનદાસ
- ૧) શા. કૃષ્ણનદાસ ગોવરધનદાસ
- ૨) શા. કેશવલાલ મુગચંદ
- ૧) શા. સોમચંદ પુનભાઈ
- ૨) શા. ગોરધનદાસ ગીરધરદાસ
- ૫) શા. ભગવાનદાસ ભવાનભાઈની કું.
- ૨) શા. એ. કે. પ્રેમચંદની કું.
- ૨) શા. મોહનલાલ હરજીવનદાસ મહેતા.
- ૨) શા. જાણુભાઈ ભગવાનદાસ
- ૨) શા. પ્રાણજીવનદાસ નારણદાસ
- ૨) શા. નાનજી સુંદરજી
- ૨) શા. અયુભાઈ વિઠ્ઠલદાસ
- ૨) શા. ડી. ઓધવજી
- ૧) શા. જાણુલાલ નરશીદાસ
- ૨) શા. હરજીવનદાસ જગજીવનદાસ ની કું.
- ૧) શા. માધવદાસ પ્રચાલદાસ
- ૫) શા. હરીદાસ નાગજી વેરા.

- ૧) શા. અમરજીવ કાનજી
- ૨) શા. મોનદાસ રતનજી
- ૧૧) શા. મોહનલાલ લાલજી
- ૧૫) શા. રોષજી ગંગાદાસ
- ૨) શા. વિઠ્ઠલદાસ રાધાકૃષ્ણ
- ૭) શા. કલ્યાણદાસ બેચરદાસ
- ૨) શા. છોટલાલ મંગળદાસ
- ૧) શા. જમનાદાસ કરંચનદાસ
- ૧) શા. લક્ષ્મીદાસ દામોદર મુની
- ૨) શા. કાલાભાઈ ઓધવજી
- ૨) શા. જીવાભાઈ વાડીલાલ
- ૨૫) શેઠ પીતાંબરદાસ અમરજીવના પુત્રાદે વિદ્યેશ્વર મણીલાલ ની કું. હ. જાઈદાસ
- ૨) શા. જનલાલ ખાલાભાઈ
- ૫) શા. વિઠ્ઠલદાસ ભવાનીદાસ
- ૫) શા. મોહનદાસ કમેળજી
- ૧) શા. હરજીવનદાસ પરેશોતમદાસ
- ૫) શા. અમરજીવ ભવાનીદાસ
- ૪) શા. દુલભદાસ ધનજી

૫) યા. વિઠરામ ભગવાનદાસની કું.
 ૨) યા. જગમોહનદાસ હરીદાસ .
 ૨) કાનજી વસનજી
 ૫) નાગરદાસ પરશોતમદાસ
 મહેતાની કું.

૨) યા. માધવજી નવરોજજી
 ૨) યા. લક્ષ્મીદાસ પરજીદાસ
 ૧) યા. વરજીવનદાસ મનોરદાસ
 ૨) યા. રજુછોડદાસ બાઈચંદભાઈ
 ૧) યા. પ્રેમજી રજુછોડદાસ દોશી
 ૧) યા. દુર્જલાલ વનમાળીદાસ
 ૫) યા. મોહનલાલ ભવાનીદાસ
 ૧) યા. કેશવજી છવા.
 ૫) કલ્યાણજી સુંદરજી મોદી
 ૨) યા. ગોવિંદજી હરજીવન
 ૫) યા. હમનલાલ હેમરાજ
 ૫) યા. લક્ષ્મીદાસ મદમદમલી
 ૫) યા. મોતીલાલ લખુભાઈ
 ૫) યા. હરજીવનદાસ ધારથી
 ૧૦) યા. પરમાણુદાસ જાતવજી
 મોદી

૫) યા. લક્ષ્મીદાસ મકનદાસ
 ૫) યા. ભગવાનદાસ ગોકળદાસ
 ૩) યા. રૂઝનાયદાસ પ્રેમજી
 ૫) યા. ભગવાનદાસ ડાહ્યાભાઈ
 ૨) યા. કરચનદાસ બાજુજીભાઈ
 ૧) યા. કરચનદાસ પદમશી
 ૨) વોરા નંદલાલ ચવજી
 ૨) યા. કરચનદાસ નાનાલાલ
 ૨) મહેતા જેઠાલાલ ભગવાનદાસ
 ૩) યા. નાયાલાલ ભગવાનદાસ

૨) યા. જમનાદાસ બ્રધર્સ
 ૨) યા. હરીલાલ કરચનદાસ
 ૨) યા. ધીરજલાલ દુર્જલાલ
 ૨) યા. કેશરીમલજી શીવધનજી.
 ૨) યા. ઝોધવજી મંગળદાસ
 ડા. મગનલાલ ઝોધવજી

૨) યા. ગંગાદાસ મુળજી
 ૨) યા. નરશીદાસ હીરજી
 ૩) યા. રામજી પુરશોતમદાસ
 ૨) યા. મટુભાઈ વસનજી
 ૧) યા. ત્રીભોવનદાસ માવજી
 ૨) યા. પરશોતમ નાગરદાસ
 ૨) યા. જગજીવનદાસ ભીમજી સાધુ
 ૨) યા. લક્ષ્મીદાસ વનમાળીદાસ
 મહેતા

૨) યા. ગોવિંદજી ભીમજી
 ૧) યા. જગજીવન મેધજી
 ૩) શેઠ જીજ્ઞા કીકા
 ૨) યા. હરજીવનદાસ ત્રીકમદાસ
 ૨) યા. ગંગાદાસ નાગજી
 ૨) યા. ભગવાનદાસ માધવજી
 ૨) યા. દયાળ ગોપાળજી
 ૨) યા. પુચાલદાસ હરગોવિંદદાસ
 ૧) યા. હીરજી દેવકરજી
 ૧) યા. દુલશીદાસ જેશમ
 ૧) યા. ગોકળદાસ કાળીદાસ
 ૧) યા. રજુછોડદાસ ગોકળદાસ
 ૧) યા. કાળીદાસ પ્રેમજી
 ૧) યા. મનોરદાસ દીવાળદાસની કું.
 ૧) મેતા મગનલાલ હમનલાલની કું.

૧) શા. ધનજી નયુ
૨) શેઠ મનજી કરચનદાસ તરફથી
વરસ ૩ ની મદદના રૂ. ૧૨) લેખે.
૧૦) એક ગૃહસ્થ અમરેલી.

ઉપરની મદદ અમરેલી બોર્ડીંગ
ના સેક્રેટરીઓ આભાર સહિત
સ્વીકારે છે.

રૂ. ૩૧૯

સાંસારીક ખનાવો.

મુખ્ય-મરણ-ની. કલ્યાણદાસ વીરમદાસ કાપડીઆ ઉ. વ. ૪૨.
મી. લક્ષ્મીદાસ હારકાદાસ જારમાયા ઉ. વ. ૫૦. મુની ત્રંબકલાલ ત્રીભો-
વનના પુત્ર દિમતલાલની પત્ની બહેન હરકુવર ઉ. વ. ૧૭ ક્ષયરોગથી.
મી. લક્ષ્મીદાસ પરમાણુદાસ પારેખ ઉ. વ. ૪૦.

જન્મ-શેઠ ગોરધનદાસ ત્રીભોવનદાસ મંગળદાસને ત્યાં પુત્ર.
ઓ. શેઠ મનમોહનદાસ રામજીના પુત્ર મી. કીસનદાસના પત્ની સી. જમ-
વતીને પુત્ર.

સીહોર-જન્મ-મહેતા ઓધવજી પ્રાગજીના પુત્ર પુરષોત્તમદાસની
પત્ની સી. ગીરજાને પુત્ર.

મરણ-બહેન અંબા, તે પારેખ પોપટલાલ મણીલાલનાં સ્ત્રી અને
સાવર દુર્લભદાસ ખેચરનાં પુત્રી, ઉ. વ. ૧૪. મુની જગનદાસ પુરષોત્તમદાસ.
ઉ. વ. ૫૨ યાસણીથી.

વેશવાળ-બહેન દેવકુવર, તે વંશીસ નયુભાઈ હરખજીનાં પુત્રીનું
વેશવાળ બાવનગરવાળા મહેતા મનમોહનદાસ કમળશીના પુત્ર પ્રતાપરાય
સાથે. મુની રતીલાલ આણુદજીનું વેશવાળ મહેતા વલભદાસ જગજીવનદાસની
પુત્રી સાથે. પરિખ પોપટલાલ મણીલાલનું વેશવાળ સયરાવાળા મહેતા
જગનદાસ અળજીની પુત્રી સાથે.

સીમંત-દોશી જલલાલ કલ્યાણજીનાં પત્નીને અને કુતા દુર્લભ-
દાસ આણુદજીનાં પુત્રી બહેન ગીરજાને.

જલાલપુર-વેશવાળ-વળાઆ હીરજી લાલજીનાં પુત્રી બહેન
નર્મદાનું વેશવાળ લાલિવાળા ચંપવી લવજી વીશામના પુત્ર ભાઈ
રામજી વેર.

કુંડલા-વેશવાળ—ગાંધી બગવાનદાસ પ્રાગજીના પુત્ર મી. મગનલાલનું વેચવાળ પારેખ ત્રીભોવનદાસ રામજી છવાની પુત્રી બહેન બાગીરથી વેરે.

ભટ્ટરાખાદ-વેશવાળ—મહેતા ગોકળદાસ. હરજીવનદાસના પુત્ર ભાઈ મોહનલાલનું વેચવાળ ગોરડીઆ બાણજી દારકાદાસના ચી. અમીદાસની પુત્રી બહેન નર્મદા વેરે.

રાખુલા-વેશવાળ—ચંધરી ગોખળજી તેજપાળ બાવનગરવાળાના પુત્ર ભાઈ બાળકીચનની પુત્રીનું વેચવાળ રાખુલાવાળા વોરા ચકુ વીરજીના પુત્ર મગનલાલ વેરે. મુંબઈવાળા શેઠ રજીછોડાદાસ બાપુભાઈ વિશ્રામના પુત્ર ગોરધનદાસનું વેચવાળ તણસાવાળા મહેતા રમનાથ આણુંદજીના પુત્ર હરજીવનદાસ વેરે.

મુંબઈ-વેશવાળ—મી. મગનલાલ નયુભાઈ શંખરીનું વેચવાળ મદુવાવાળા ગાંધી ઝોધવજી પરમાણુંદની પુત્રી બેન દેવકુંવર વેરે. રાજીલાવાળા વોરા હરજીવન પુરષોત્તમના પુત્ર ભાઈ મગનલાલનું વેચવાળ અમરેલીવાળા શેઠ ઝોધવજી દેવકરજીની પુત્રી વેરે.

મરજી—શા. હરજીવનદાસ રમનાથદાસ મહેતા. શા. જગજીવનદાસ ખીમજી ઉ. વ. ૩૦.

નાનાં છોકરાંઓ માટે

શકતીની અકશીર દવા.

ગરેલું ચાલામૃત.

આ દવાનો સ્વાદ મધુર હોવાથી તે છોકરાંઓ હોંઝી પીએ છે. એથી હેઝી તથા પેટનું મોકું થવું, હાથ પગની કૃશતા, વીગેરે રોગો નાશ થાય છે. બળરમાં હાલ બાલામૃતની ઘણી નકલ નીકળેલી છે. માટે અમારું બાલામૃત ખરી-

દવી વખતે તે ડોંગરેનું છે એવી ચોકસ ખાતરી કરી ખરીદવું.

શીશી એકની કિં. ૧૨ આના. ટપાલ ખર્ચ ૪ આના.

કે. ડી. ડોંગરે અને કું. ગીરગામ—મુંબઈ.

કર્ણિક એગ્યુમેન્ટર.

તાવ માટે અંકસિર ઇલાજ.

ગમે તેવો તાવ હોય તે આ મિદ્યરનાં માત્ર ત્રણ
લાગ પીવાથી નાથુદ થાય છે. અજમાવી ખાત્રી કરો.
નાના મોઢાં દરેક ગામોમાં એજટો બેઠાયે છીએ.

લખો:—

કર્ણિક પ્રધર્મ

ગીરગામ-ખોડેની વાડી-મુંબઈ.

સસ્તામાં સારાં પુસ્તકો બેઠતાં હોયતો

“ગુર્જર ગ્રંથમાળા”ની યોજનાનો લાભ લો.

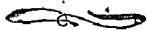
દર વરસે માત્ર રૂ. ૨ ભરવાથી ૧૦૦૦ પાનાનાં પુસ્તકો દ્વારા
વગેરે કાંઈ પણ ખર્ચ વિના ઘેર બેઠાં મળશે. અત્યાર પહેલાં સંસાર સુખ-
સાધન (પૃષ્ઠ ૧૦૮ કિં રૂ. ૧૧) અને (૨) જ્ઞાનોત્તેજક, કાવ્ય સંગ્રહ
(પૃષ્ઠ ૨૧૦; કિં રૂ. ૧૧) એ બે પુસ્તકો “ગુર્જર ગ્રંથમાળા” ને અંગે
પ્રગટ થઈ ચુક્યાં છે તે રૂ. ૨ ભરી “ગુર્જર ગ્રંથમાળા” ના એક વર-
સના ગ્રાહક થનારને હમણાં જ મળશે અને બાકીના ૭૦૦ પાનાનાં પુસ્તકો
પ્રગટ થશે તેમ તેમ પહોંચાડવામાં આવશે.

આ શાળામાં ચાલતાં કેળવણી હરકોઈ ઇંગ્લિશ, ગુજરાતી, મરાઠી,
સંસ્કૃત પુસ્તક, સ્ટેશનરી વગેરે મુંબઈથી મંગાવો. તેા અમને જ લખજો.
એક વખત અજમાયશ લેવાથી અમારી કાળજી અને પ્રમાણિકંપણની
ખાત્રી થશે.

ગુર્જર ગ્રંથમાળા એડીસ.

કાંદવાડી ગીરગામ; મુંબઈ-૪

સંઘવી દોલતરાય નંદલાલ અવેરી.

અવેરાતના તથા સોનાના દાગીના
ઝારડરથી બનાવનાર તથા વેચનાર કારીગ-
રને ઘેર નંગો ખેસાડવા મોકલશું. જુના સો-
નાના તથા અવેરાતના દાગીના રીપેર કરનાર
તથા જુના દાગીનાને નવા જેવા પોલીશ
કરનાર. સોતીના દાગીના બાંધનાર તથા
ચાંદી સોનાનો ગીલીટ કરનાર.

કે. આંટરોડ સ્ટેશન પાસ, પીટીટમેન્સનશ.

મુંબઈ.

જ્યાં જુઓ ત્યાં એનું એ

કુસુમમાળા

તેલ!

કરણ એ છે કે, કેટલાંક ગાસતેલ જેવાં
પદાર્થોમાંથી ઘનતાં ઉપલક્ષીયાં રાસાયણિક
તેલોથી કંટાળીને, બધા લોકોએ હવે અમારાં
જુનો અને બહીતાં કુસુમમાળા તેલ
પર દરેકે પાડ્યો છે ! આ તેલ બાલને
વધારીને કાળા સુંવાળા અને ચકચકીત
કરે છે અને પાછું મગજને ઠંડક આપી
માથાનો દુખાવો દુર કરે છે, મોટી બાટ-
લીની ડો. રૂ. ૧) નાની બાટલીના રૂ. બાટ-
એક આનાની ટીકીટ મોકલી સેંમ્પલ મફત
મંગાવો.

કે. એમ. નારણજીની કું.

રત ટોબેકોનીસ્ટસ તથા ડ્રાટસન અને ઇલેક્ટ્રીક
લાઈટ મરચન્ટ ર૭ કાલ્યાદેવી રોડ, મુંબઈ નં ૨

ધડીઆળોનો

અમુદ્ય લાલ.

ધણાં સારાં અને ટકાઉ ધડીઆળો વાપરવાં હોય તો લાલદાસની કંપનીનાંજ ધડીઆળો વાપરવાં; કારણકે અમે ધડીઆળો બરાબર તપાસીને ટાઈમ રેગ્યુલર કર્યા પછીજ વેચીએ છીએ.

ધડીઆળ નં. ૧ લો. કાચ, કમાન, હેડ સાથે રૂ. ૮૧૧ ગેરંટી ૭ વરસની
ધડીઆળ નં. ૨ જો. કાચ, કમાન, હેડ સાથે રૂ. ૬૦ ગેરંટી પાંચ વરસની
ધડીઆળ નં. ૩ જો. કાચ, કમાન, સાથે રૂ. ૩૧૧ ગેરંટી પાંચ વરસની
ધડીઆળ નં. ૪ ચો. રૂ. ૧૧૧ ગેરંટી એક વરસની

પોસ્ટેજ શુદ્ધ.

આ ઉપરાંત દરેક જાતનાં નાનાં મોટાં ધડીઆળો, હેડ, ઉત્તમ સુગંધી તેલ, અત્તર, સાબુ, માલ, કોરી, વિગેરે અમારે ત્યાંથી કિફાયત બાવે મલશે એકવાર કામ પાડી ખાતી કરે.

લાલદાસની કંપની

નં. ૩૮, નાગદેવી પ્રેસ લેન—મુંબઈ નં. ૩

તુવેરની દાળ.

મુંબઈ તથા દેશવરના સુત્ર અદર્યોને ખર્ચર આપવામાં આવે છે કે અમારે ત્યાં હિંદુસ્તાનમાં વખણાવકી રોટ્સ, મુરત, ઉમરેક, ખંભાત, નડીયાદ વિગેરેની તુવેરની દાળ મોટા જગ્યાનાં રહે છે, તો જે બાહ્યજોને લોકોની દુશી તેજોને ખર્ચર આવથી જ્યાંયંધ તેમજ છૂટક રોકડેથી આપવામાં આવશે. એક વખત ખરીદ કરી ખાતી કરે.

શા. કરશનદાસ ભાણુભાઈ

કમીશન એજન્ટ.

ટે. દાણાબંદર, ૩ જ મલી—મુંબઈ.

આ ત્રણ દરેકને થાય છે પણ બે
 વેહેલો આરામ કરવો હોય
 ગરુ ધાપ દવા વાપરો.

દરાજનોકાળ—આ મલમ લેવાડવાથી દરાજ બેજ દીવસમાં ગરુ
 મુખથી જાય છે. બળતરા થતી નથી, કીમત ડબ્બી ૧ ના ત્યા ચીશીના
 રૂ. ૦૧ ડઝનના રૂ. ૨૧

ખસનાખમ—ફક્ત ખસ ત્યા છાણ ફેણ ઉપર સોપડવો. જેથી
 ઠંડક સાથે આરામ થઈ આમરી સાફ થાય છે. લોકો આને સાફ દરેજનો
 મલમ આપે છે જે ઉશ્કડું તુકસાન કરેછે કીમત ડબ્બી ૧ નો રૂ. ૦૧ ડઝ-
 નના રૂ. ૨૧

કાન્તીખામ—(સંધિવા ત્યા માથાના દુખારો ઉપર મસલવાનો
 કીમતી મલમ) જેની એક ઘીથી ગૃહસ્થોએ હમેશાં ઘરમાં રાખવી. કીમત
 ચીશી ૧ ના આના ૮ અરધા આનાની ટીકટ મોકલવાથી. નમુનાની ડબ્બી.
 મફત મોકલવામાં આવે છે.

શા. કીલાભાઈ ઝવેરચંદ.

દરેક જાતની દવા; સુગંધી તેલો, અતરો, ચરખતો, પેટની દવા, રો-
 લનવોટર, ગમખલાસ, પીપરમીટનાં ફુલ, અરકો, વીગેરે જયાંય ત્યા છુટક
 કીશાયત બાવે વેચનારા.

ડે. છીપી ચાલ, મારકીટ સામે—મુંબઈ.

આપણી પહેલી ફરજ

હંમીપર્યત તંદુરસ્ત રહેવું એ આપણી પહેલામાં પહેલી ફરજ છે. તંદુરસ્તી શાં કારણથી બગડે છે અને બગડી ગયેલ તંદુરસ્તી ફરી રીતે પાછી સુધારી શકાય છે તે સંબંધમાં સંપૂર્ણ જ્ઞાન આપનાર અમારું

વૈધવિદ્યા

નામનું આયુર્વેદીય પુસ્તક વંચે. જે જનકિનાયે મંગાવનારને તદ્દન મફત પહેલ્યાડવામાં આવે છે. તેની ૪ લાખ કોપીઓ ક્યારની અપી ગઈ છે. તેજ નેનું અતિ ઉપયોગીપણું, મત્તારી આવે છે. માટે આજેજ લખી મંગાવો.

રાજવૈદ્ય નારાયણજી કેશવજી,

જામનગર—કાઠિયાવાડ.

સંસાર સુખનું શ્રેષ્ઠ સાધન

મંપૂર્ણ તંદુરસ્તી એ મંસારના દરેક સુખનું શ્રેષ્ઠ સાધન છે. અને તંદુરસ્તી સાચવવાનું શ્રેષ્ઠ સાધન

મદનમંજરી ગાળીઓ

છે. કારણ કે તે લોહી સુધારી તેમાં વધારો કરે છે, કબજિયત તોડી દરેક સ્વદ્ધાવે છે, વીર્યને વધારી ઘટ્ટ કરે છે, પેશાબ અને સ્વપ્નાવસ્થામાં જતી ધાતુને બંધ કરી વીર્યવિકારના તમામ તોળો નાબુદ કરે છે, માનસગુણને મજબૂત કરી શરીર દઢાવર બતાવે છે, ચાદચક્રિ અને પાચનચક્રિને વધારે છે. દસ્તકર્મ અને બીજાં તેવાજ દોષોથી આવેલ કમજોરીનો નાશ કરી ખરું અને કાયમનું પ્રગ્લભ બહે છે. વિગેરે વિગેરે.

કોમત ૪૦ ગાળીની કબીના રૂ. ૧

આન્ધ્ર આશીસ નં. ૧૮૭

કાલખાદેરી રોડ—મુંબઈ.

રાજવૈદ્ય નારાયણજી કેશવજી.

જામનગર—કાઠિયાવાડ.

અખૂટ કૌવત આપનરી

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ.

કીંમત ગોળી ૩૨ ની ડબી ૧ નો રૂ. ૧.

તદન વનસ્પતીનીજ ગતિવદ હોવાથી કાષ્ઠપદ્ધતિ જાતની
પરેજ પાળવી પડતી નથી.

કુટુંબી આવેલી કમનાકાતને ઘણી સફાઈથી યોગ્ય દિ-
વસોમાં સદંતર નાખુદ કરે છે.

અખૂટ કૌવત આપવાનું અંશૂર સાધન છે, દરેક માફ લાવે
છે, પાચનશક્તિને સુધારે છે અને સ્મરણશક્તિને વધારે છે.

ત્રીસ વર્ગો યથાં વધારે મળતી રૂબરૂ અને લાખો સાદ-
શીકેટો એની કીર્તિના ચન્દ્રાત સ્તભે છે.

પ્રાંચ નં. ૧ } વૈદ્યશાસ્ત્રી માણસંકર ગોવિંદજી.

મુંબઈ }
કાલ્યાણદેવી રોડ. } જામનગર-કાઠિયાવાડ.

હાંડગોપર તમોને પ્યાર છે ?

ખરાબ સંગત અને ખરાબ વચ્ચારથી લાચર પડતી કુર-
વને લીધે ઉછરતી અવરધાના જીવાનાયાઓની છંદ.

ગોની કેવી પાયમાલી થાય છે તે જાણવા તથા
તેમાંથી બચવા

કામશાસ્ત્ર.

પુસ્તક વાંચો.

જે મંગાવે તેને વગર કિંમતે અને વગર પોસ્ટલે
મોકલવામાં આવે છે.

વૈદ્યશાસ્ત્રી માણસંકર ગોવિંદજી,

જામનગર-કાઠિયાવાડ.

શા. તાપીદાસ મોનજી.

ઘોઝખી ગામઠી ચાંદીના ઘટન, છેડાં, બે ટયકીનાં નેવર,
તોડા, વિગેરે તરેહ તરેહના ફેનસી દાગીના તથા
વાસણો બનાવનાર તથા વેચનાર.

—:—

એકવાર પંધારી ખાત્રી કરવી.

અહારખામના ઓરડેપર સુરત બ્યાન આપવામાં
આવશે.

ડૉ. સુતારચાંલ-મુંબઈ.

—

(ખાસ ઉંચ વર્ણના હિંદુ ગૃહસ્થો માટે.)

શ્રી અંબીકા

ભોજનશાળા.

નં. ૨૭૪ કાલખાદેવી રોડ—વીઠ્ઠલવાડી સામે.

મુંબાઈ નં. ૨.

આ ભોજનશાળા, માલીકાની જાતી દેખરેખ નીચે છેલ્લામાં છેલ્લી પદ્ધતિ મુજબ ચલાવવામાં આવે છે. ધર્મરક્ષણ, સ્વચ્છતા, પ્રમાણુકતા, ઉંચો ખોરાક અને ખંતીલા નોકરો એ આ ભોજનશાળાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

સગવડતાના પ્રમાણમાં ભાવ વર્ણાંજ મધ્યમ રાખવામાં આવ્યા છે.

વધુ ખુલાસા માટે મેનેજરને મળો યા લખો.

કપોળ ભાઈઓમાં પ્રખ્યાત

તળાજવાળા કપોળની દુકાન.

મેતા મગનલાલ ધગનલાલ ની દુકાન

ચાંદીના તથા સોનાના તમામ જાતનાં

ફેશનેબલ મશીન પોલીશના દાગીનાની

મોટી ગંજવર દુકાન.

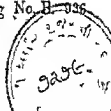

ડે. સુતારચાલ, સખારામ મહારામના માળામાં

નં ૩૬-૪૦--મુંબઈ.

જો અનુસરના તરફવાર જાતનાં ચાંદી તથા સોનાનાં મશીન પોલીશ દા
ગે ત્યાં મોટો જથ્થો તૈયાર રહે છે એવાજ પધારો અને ખાતરી કરો
પ્રવગાઈ પગલ નથી પરંતુ અમારી વધતી જતી જાહેરાત
દૂર પ્રમાણિતપણાં અને ખાતરી ગાટે પુરતું છે

કપોળ

પુસ્તક પાંચમું, ડીસેમ્બર ૧૯૧૪.

[અંક ૧૨ મો.]

રામજી ભગવાન એન્ડ પ્રધર્સ.

મેના, ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીના બનાવનાર અને વેચનાર.

૨૦૬, ગ્રેન્ડ માર્કેટ સ્ટ્રીટ મુબઈ ટેલીફોન નંબર ૬૭૪

તારનું સિરનામું "અધ્યેન" — મુબઈ.

"કપોળ" સબધી પ્રવૃત્તિવક્તા "કપોળ ઓર્ગેન" ગીરગામ-મુબઈને
સરનામે કરવો—

નમુના મફત મંગાવી ખાતરી કરો.

સુંદર, મુશોલિત વાળ !

તમારા અંગને ખોરાક અને જલનની જરૂર છે, તેટલીજ તમારા વાળને પણ છે. કારણ કે વાળ એ સ્ત્રીનો સજ્જાર છે. જો તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અથવા તેની તેજસ્વિતા ઓછી થતી માલમ પડતી હોય તો-

કામીનીઆ ઓઇલ.

(રશિફિકેશન)

ગુણકારક, મુખાકારી તેલ—

જરૂર વાપરો. કામીનીઆ તેલ વાળને માટે ઉત્તમ છે અને તેમાં ઘણાંજ ગુણકારક વમાણ્યોનો સમાવેશ થયેલો છે. આ તેલ લગાડવાથી તાલકાનાં ઊંડાં ખુણાં થાય છે, ખોડો નાચુદ થાય છે, વાળ ખરી પડતા અટકે છે, અને મુંવાળા, તેજસ્વી બને છે માટે આજેના વાપરી અનુભવ મેળવી જુઓ. પછી હરેઠ વાપરો એમ અમારી ખાતરી છે! આ પુષ્ટકારક તેલ વાપરનાર શું કહે છે ?

મિ. કે. કે. પીલે, ઝવેરી, ફાલગો (લંકા) થી-લખે છે કે, “તમારું કામીનીઆ ઓઇલ ખરેખર ઉત્તમ બનાવદ છે. મારા કુટુંબ આ તેલ વાપરવાથી ફક્ત ૧૫ દિવસમાં ફાયદો મેળવ્યો છે. માથાનો દુખારો અને મગજનું તાપી જતું, એ સર્વે તરત દુર કરી નાંખે છે.”

ડા. હરીનારાયણ, સીવીલ સર્જનન દમણપુરથી લખે છે કે, “તમારું કામીનીઆ ઓઇલ સર્વે કરતાં વધુ પસંદ કરું છું. ખીચ મજા બાટલી મોકલો.”

કિંમત: બાટલી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી. ખર્ચના રૂ. ૦-૪-૦

કિંમત: બાટલી ૩ નો રૂ. ૨-૦-૦ વી. પી. ખર્ચના રૂ. ૦-૫-૦

દરેક દવા વેચનાર પાસેથી મળશે. જો તેઓ પાસે ન હોય, તો નીચે જણાવેલા શોલ એજન્ટ પાસેથી મંગાવશે.

ધિ એન્ડે ઇસ્ટર્ન ડ્રગ એન્ડ કેમિકલ કંપની.

ના. ૧૫૫, જુગી મસજીદ—મુંબાઇ.

કપોળ.

જ્ઞાતિ સમસ્ત જનનાં હિત સાધવાને,
ધાર્મિક જોધ કરોને સુખ અર્પવાને;
જ્ઞાતિ તણા ઉદય સંધ સુનીતિ કાળે,
જન્મી “કપોળ” સ્વર્ણને કૃતકૃત્ય થાળે.

પુસ્તક ૫ મું.]

ડીસેમ્બર ૧૯૨૪.

[અંક ૧૨ મો.

પુરસદનો વખત કેમ ગાળવો.

(કપોળના સ્ત્રી લેખના ખાસ અંક માટે લખનાર અ. સૌ.
વિદ્યાગૌરી રમણભાઈ બી. એ.)

દરેક માણસ પછી તે પુરુષ કે સ્ત્રી કે બાળક હોય તેને હમેશા મવારથી માંગ સુધીમાં કાંઈ કામ કરવાનું હોય છે. એટલે દરેકને નિયમિત કામ કરી રહ્યા પછી જો કાંઈ વખત મળે તેમાં શું કરવું એ વિશે કાંઈ વિચાર કરીએ.

પુરુષોને એકંદરે પોતાના તથા કુટુંબના નિર્વાહ માટે ધંધો કરવાનો હોય છે. તેમાં તેમના વખતનો મોટો ભાગ રોકાય છે અને ઘણો જુગ વખત તેઓ પુરસદનો મેળવી શકે છે. પરંતુ એટલે મળે તેટલો વખત સારાં કામ કરવામાં ગાળવો એ તો મહુ મુશ્કેલી ફરજ છે. આપણે ખાસ કરીને સ્ત્રીઓએ નવરાત્રની વેળા કેમ ગાળવી તે પર લક્ષ મળીશું. સ્ત્રીઓને મોટે ભાગે ધન કમાવાનું નથી હોતું તથાપિ ઘર કામમાં તેમને રોકાવું પડે

છે. છોકરાં સંભાળવાં, સૌથી દરવી, ઘર સાફસુદ રાખવું, અનાજ સંભાળવું, કપડાં સ્વચ્છ રાખવાં, એટલું કામ લગભગ બધી સ્ત્રીઓને હોય છે. માણસ નોકર હોય તો પણ થોડું, ઘણું કામ કરવાનું હોય છે ન. તે કરતાં જે વખત વધે તેનો સદુપયોગ કરવો જોઈએ. જ્યારે આપણે કોઈને નવરાશનો વખત સારી રીતે ઉપયોગમાં લેવાનું કહીએ છીએ ત્યારે એવો જવાબ મળે છે કે આમને નવરાશ જ ક્યાં મળે છે. ઘર ધંધામાંથી પરવારીએ ત્યારે કાંઈ કળીએને. હવે વિચાર કરીશું તો એ એકદરે આપણું આગમ બતાવે છે. કામ કરવાનું ધાર્યું હોય તો આપણે ગમે તેમ કરીને નવરાશ મેળવી શકીએ છીએ. કામ કરવાની ધારણા જ ન હોય તેથી પરવારી શકતાં નથી. નવરાશ જરા મળે તો ચાર જણાં એકઠાં મળી ખીજનથી કુચલી કરવા મંડી જઈએ છીએ એ રોચનીય દ્રશ્ય છે.

વખતનો સદુપયોગ કરવાનો શ્રેષ્ઠ માર્ગ તે સાફ વાંચન છે. હાલના વખતમાં ગુજરાતી ભાષામાં પણ ઘણાં સારાં પુસ્તકો છે અને દિવસે દિવસે તેમાં વૃદ્ધિ થતી જાય છે. તો આપણે તેનો સામ અવરમ લેવો જોઈએ. અમુક પુસ્તકો વાંચવાં જ છે એવો દરાવ કરીએ અને જ્યારે જ્યારે નવરાશ મળે ત્યારે તે થોડાં બને તો થોડાં થોડાં પણ વાંચીએ તો ધણે દિવસે પણ પૂરાં થાય. કાંઈ વાંચવાનો નિશ્ચય ક્યો નહોય તો નવરાશ મળે જ નહીં. નવરાશ મળે ત્યારે વાંચીશું એમ ધારી રાખવાથી નવરાશ મળશે જ નહીં. પરંતુ અમુક પુસ્તક વાંચી નાંખવું છે એમ નિશ્ચય કરીશું તો અવકાશ મેળવી ગમે ત્યારે તે પૂરું કરી શકશે. સારા વાંચનથી એટલા બધા ફાયદા છે કે તે ગણતારા પાર આવે તેમ નથી. સારાં પુસ્તકો વાંચવાથી આપણી બુદ્ધિ ખીસે છે એટલું જ નહિ પણ આપણી નીતિ પણ સારી થાય છે. માનં આચરણ કરવાનો ઉત્સાહ અને હિંમત આવે છે. જગતમાં જન્મી ને જન્મ્યાં આવીએ તેવાં પાછાં જઈએ, યાત્રામાં કિંચિત્ માત્ર વધારો ન કરીએ તો આપણો જન્મ એજે વ્યય છે. સારા વાંચનથી આપણા જ્ઞાનમાં વધારો થઈ આપણું વર્તન સુધરે છે. શાળામાં ગમે તેટલો અભ્યાસ કર્યો હોય અમર કોલેજમાં અભ્યાસ કર્યો હોય તોપણ જ્ઞાનનો મહાસાગર એવો મોટો છે કે તેમાં અંતુષાત કર્યા બરાબર થાય છે અને આખી છંદગી સુધી કંઈ ન કરીએ ને પુસ્તકો વાંચીએ તો પણ પર્યાપ્ત થાય એમ નથી. ત્યારે જે કિંચિત્ માત્ર અવકાશ મળે તે તેવા સારા કાર્યમાં ગાળીએ તો

કેટલું ઉત્તમ ? વળી આપણામાં સ્ત્રીઓને શાળા પાઠશાળામાં પુરતો અભ્યાસ કરવાનો વખત અને સાધન સાધારણ રીતે નથી મળતાં, તો અવશ્ય જ વંખત કુરસદનો મેળવી ચઢીએ તે આપણું જ્ઞાન વધારવામાં વાપરવો એ આપણી મોટી દરજ્જ છે. દીપેદીપે સરોવર બરાબ એ કહેવત અક્ષરશઃ ખરી છે. થોડું થોડું કરતાં આપણું જ્ઞાન વધારી ચઢીએ. અને સારા વાંચનથી એ રીતે જ્ઞાનમાં વધારો કરેલી કેટલી બધી બહેનો આપણે જાણીએ છીએ. મોટાં શહેરોમાં વાંચવાનાં સાધન ઘણા થોડા પૈસા ખર્ચવાથી મળી શકે છે.

વાંચન ઉપરાંત વખન મળે તો ખરું, શુધ્ધ, ગાલું, વગાડું, ચિતરું તે કળાઓ પણ સ્ત્રી જાતિને ભૂપણુરૂપ છે. સંસારમાં અનેક જાનજો, મુંઝવણો, અને કંઈકના હોય છે. તે સર્વમાંથી આપણાં તથા કુટુંબીઓનાં મનને મુક્ત કરવાં એ આપણી દરજ્જ છે. સાધન હોય તેણે કુરસદના વખતમાં એ કળાઓ ખીલવવા બનતો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. બરવા ગુંથવાનું કામ સ્ત્રીઓમાં વિશેષ પ્રચાર પામતું જાય છે એ સંતોષની વાત છે. એ હુન્નર ઉપયોગી તેમજ શયુગારના કામના છે. તે કામ કરતાં વાતચીત વગેરે સહેલાઈથી યાય છે અને પ્રુદ્ધિ પણ ખીલે છે. આપણાં મહારાણી મેરી બરવામાં કુશળ છે. એમના સરખા દરજ્જાનાં બાતુને ખાસ કાંઈ કરવાની જરૂર નથી હોતી. ઘર શયુગારની ચીજો તે મરજી મુજબ ખરીદ કરી શકે છે તે છતાં રાણી બરવાને શોખ ધરાવે છે. એટલું જ નહીં પણ તે શોખનો ઉપયોગ ગરીબોના લાભ માટે યામ માટે તે પોતાનાં સર્વ ભરત કામો ગરીબ વર્ગના ઉદ્ધાર માટેજ અંસ્થાઓમાં તેમજ ગરીબ લોકોમાં વહેંચે છે. તેઓ ધારે તો તેથી વધારે પૈસા એ ખાતાઓમાં આપી શકે, પણ જાત મહેનતથી કરેલા કાર્યની કીમત વધારે અને તેમાં વિશેષ પુણ્ય છે એમ માની તેઓ દરવર્ષે પચાસ સાઠ જરૂરના ચુથે છે. આપણી શ્રીમન્ત સ્ત્રીઓ જેમને કાંઈપણ ઘરકામ કરવાનું નથી હોતું તેમાંની કેટલી આટલું કામ કરતી હશે. રાણીને માટે એવું લખવામાં આવ્યું છે કે તેમના દરેક બેસવા ઉઠવાના ખંડમાં ભરતકામ રાખી મૂકેલું હોય છે. તે તેઓ જે જગા એ બેઠાં હોય ત્યાં કામ કર્યા કરે છે. નવરાસ મેળવવા માટે ઉધોગી સ્વભાવ એ મુખ્ય જરૂરનો છે. આજસ હોય તો કદી કાંઈ કામ કરવાની નવરાસ મળે જ નહીં. બરવા ગુંથવામાં અવકાશનો સમય કાઢવો એ સાફ છે પરંતુ તેમાં શક્તિ ઉપરાંત પૈસા ખર્ચવા એ શુભ છે. તેમજ વાંચન કરતાં તેનો

દરજ્ઞને કાંઈક ઉતરતો છે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું. જ્ઞાન પ્રાપ્તિને ન ગણ-
કારીએ એમ કરવા જેવું નથી. તેમ પ્રમાણે સંગીત અને ત્રિશંકળા પણ વખત
ગાળવાનાં સારાં સાધન છે. આપણી સ્ત્રીઓ આ એ કળાઓમાં ધણી પડત
છે. એ કળાઓ મનને કેટલું ઉંચે દરજ્ઞે પહોંચાડે છે તેનો ખરો ખ્યાલ
હજી આપણી સ્ત્રીઓને નથી. એવી કળાઓ કુટુંબી સ્ત્રીઓમાં ન હોવાથી
તેનો શોખ રાખનારા પુરુષોને હજી સંગીતમાં ફરતા આપણે
જોઈએ છીએ

નવરાસનો વખત સ્વાર્થ-આપણા પોતાના હિત માટે કાઢવા ઉપરાંત
‘પારકાનું’ હિત કરવામાં પણ મયાસક્ષિત આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જેઓ
પરોપકાર એજ પોતાના જીવનનો મુખ્ય હેતુ કરીને રક્ષાં હોય તેમનું જીવન
ધન્ય છે પરંતુ સર્વ કોઈ પોતાનું કુટુંબ કે ઘર છોડી તેમ કરી શકે. નહીં
તેમ સર્વને તેમ કરવાની જરૂર પણ નથી. તોપણ આપણી આસપાસ જે
કાંઈ અદાન, દરિદ્રતા, વ્યાધિ, અનીતિ વગેરે અનિદ્ર શિથિલિ હોય તે
દૂર કરવા કાંઈ કાંઈ પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. ખીજાનાં દુઃખ દૂર કરવા માટે
સ્ત્રીઓએ એકલાં મળી પ્રયાસ કરવો જોઈએ. એ કામ ‘એક એ’ જીવતું
નથી એકાદ જીવ યોગ્ય કરી શકે પણ ઘણાં એકલાં ધમને. એ કાર્ય કરે તો
ઘણું વધારે કામ થાય. કાંઈ ન બને તો આપણા સમાગમમાં આવતાં
માણસોને કાંઈ કાંઈ બોધ આપણે આપી શકીએ તથા આપણું વર્તન
એવું રાખી શકીએ કે તેનું અનુકરણ કરવા આપણા સહવાસમાં આવનારાં
દોરાય તોપણ આપણી ફરજ કેટલેક દરજ્ઞે બગચી કહેવાય. નવરાસનો
વખત ખીજાનાં દુઃખ દૂર કરવાના કાર્યમાં ગળાય તો આપણું જીવન સફળ
થાય. વખત નથી મળતો એમ કહેવું એ માત્ર આપણું આગસર્ગ બનાવે
છે, આપણી કામ કરવાની વૃત્તિ નથી એમ કહેવા ખરાબર છે. આપણે
સર્વ એ જૂઠાં કરીએ છીએ. કામ કરવાનો હિસાબ ન હોય એટલે વખત
ક્યાં મળે છે એમ ધારી સહ મનને સંતોષ-ખેટા સંતોષ, પમાડીએ છીએ.
વખત મેળવીએ તો બહુ નહીં તો થોડો તો મળે જ. માટે પ્રથમ મનથી
દૃઢ દરાવ કરવો જોઈએ કે અમુક કાર્ય માટે કયું જ છે. એવો દૃઢ નિશ્ચય
થાય તો ગમે તેવી મુશ્કેલીઓ દૂર થઈ શકે. પરંતુ જો આપણો નિશ્ચય જ
ન, હોય કે હોય તો હીચો હોય તો વખત કોઈ દહાડો મળવાનો નથી એ
નક્કી સમજવું. કોઈ લક્ષ્ય સ્થળ સખીએ તો ત્યાં પહોંચવાનો આરંભ

કરી શકાય. ગમે ત્યાં જવાશે ત્યાં જઈશું એમ ધારીએ તો ત્યાં હોઈએ ત્યાંનાં ત્યાંજ રહીએ. સવાર પડી સાંજ થઈ એમ દિવસ ઘટમાળ પેઠે આપ્યાં જાય છે ને આપણા આયુષ્યમાંથી પળે પળે ઓછું થતું. જાય છે તો આપણી જીંદગીનું સાર્થક થાય એવાં કાર્ય કરવા તરફ એકદર રહીએ તે કેવી જૂલ છે. ધર કામ કરીએ તેટલાથી ખસ-નથી આપણા ઉત્તમ દેહનું સાર્થક કરીએ તો જ. જન્મ ધર્યાનું પ્રયોજન છે નહિ તો આપણામાં ને પશુમાં કંઈ ફેર નથી. પરમકૃપાળુ પ્રભુ સહુને સદ્ગુણ આપે ને જીવન સફળ કરવામાં સહાયતા કરે.

આપણાં બાળકોની જીવનદર્શા.

હિંદની લવિષ્યની પ્રજા માટે માઆપોની બેદરકારી.

હિંદુ ગૃહસંસારની અફસોસકારક હાલત.

(“કપોળ” ના સિલેખના ખાસ અંક માટે લખનાર—ગંગાસ્વરૂપ
જમનાબાઇ નગીનદાસ સક્કર. #)

પ્રથમ ચોક્કસ લખવાની જરૂર છે, કે પ્રજામાં પથરાયેલો અજ્ઞાનરૂપી અન્ધાર દૂર કરવામાં દેશના વર્તમાનપત્રો, માસિકો પુસ્તકો અને પ્રમોગા-પાત લખનાં લખાણો આપણા આચાર વિચાર અને ધર્મનું ખરેખરું સ્વરૂપ નીલાળવાને એક સુંદર બગીચાની મરજ સાથે છે. આવા સાહિત્ય-રૂપી બગીચાનું સ્ફુલ્લ પુષ્પ પ્રોઢ વિચારના બાહોશ લેખકોથીજ

યાય છે અને તેટલા માટે આવા ઉત્તમ લેખકોનો આપણે હજી આભાર માનીશું.

પશુ જેવો ગૃહસ્થાશ્રમ.

અર્થાં એવી યાય છે કે હાલમાં આપણો ગૃહસ્થાશ્રમ પશુ જેવી સ્થિતિમાં પસાર યાય છે. જે તેમ છે તો ખરેખર આ અફસોસ કરવા જેવી સ્થિતિ કહી શકાય. ખાતું, પીતું, ખેરવું, ઝોદવું, હરવું, ફરવું, સાંસારિક વૈભવો મહાલવા અને સત્યાસત્યના વિચારો રહીત આ ભવાશ્લિષ્ઠમાં વારંવાર ભટક્યાં કરવું એ આ ઉત્તમ મનુષ્ય દેહ માટે સંસારનો ફેરો અદ્ધળ કીધાં ખરાબર સમજાય છે. પશુઓ તો અવાચક છે—આપણે વાચા-વાળા હોયે તે છતાં આપણા મુખ માટે તેઓ ઘણાં ઉપયોગી અને નિયમિત છે. તે છતાં પશુ ગૃહ્ય આપણી સ્થિતિ લઈને બેઠાં હોયે, પણ વખતનો પ્રવાહ બદલાયો છે. આપણી સ્થિતિનું આપણને જ્ઞાન થવા લાગ્યું છે આપણે આપણો સંસાર મુધારવાને માટે પ્રયત્ન કરવા લાગ્યાં હોયે. આપણે કર્મ અકર્મનું નિરિશલ કરી તત્ત્વ અહલ્ય કરવા લાગ્યાં હોયે. આટલી નીચાનીઓ આપણે માટે શુભ અને ફળદાયક થઈ પડશે.

હસિયુગ્મનાં કૌતક.

આશા નિરાશા જેવી ધંધ પડી છે. દેશની નાગરિક પ્રજા ચોર્સહીન, બળહીન, રોગીટ અને દુઝપ્પા દવા બોમવતી અનુભવાય છે. આપણી છોકરીઓ હજી છોકરી જેવી સ્થિતિમાં ગણાતી હોય તે સમયમાં તો તે બિચારીને એક માતા યવું પડે છે. આવી માતાઓ અને તેની દુર્બળ પ્રજા દેશનું કલ્યાણ શું કરી શકશે ! બાળપણમાં પ્રજાને ઉત્પન્ન કરનારી માતાઓ અનેક ધાતકી રોગોમાં સડ્યાં કરે છે. અને વૈદ્ય હાકટરોની દવા પીવામાંજ આખી જિંદગી બાળીને ભસ્મ કરી નાંખે છે. પોતાની ખારી પ્રજાને ઉછેરવા વગેરેની શક્તિ હોતી નથી. આપણાં બહાલાં બાળકો હલકા નોકર ચાકરોના હાથમાં ઉછેરે છે. શ્રીમતો ધાટણ, આયા અને માણસો રાખીને પોતાની સંતતી ઉછેરે છે. મધ્યમ વર્ગનાં બાળકો ગરીબાઈમાં સડે છે. એકંદરે આપણાં બાળકોનાં ઉચ્ચ જીવનની આશા માટે નાશીપાસ થવા જેવી સ્થિતિ ધંધ પડી છે. બાળકો કુચ્છ અને દુરવ્યસનમાં પડી જાય છે.

ખરાબ સોજતથી બગડતાં છોકરાંઓ

આવી બાળતો ઉપર માઆપો ઘણુંજ આણું લક્ષ આપે છે શ્રીમં-
તના છોકરાંઓને છૂટે હાથે ખર્ચવાને જેસા મળતા હોવાથી આ મુંબાઇ
જેવી અગ્રભેલી નગરીમાં મોજરોખ કરવા સિવાય બીજું કંઈ શીખતાં
હોય તો તે ફક્ત ગાડી ઘોડે કે મોટોરમાં નિશાળે જવું, ત્યાં મસ્તી તોફાન-
એક બીજા સાથે મસ્કરી અને બહુવાના નાચવું મોડું મીડું. ખરાબ સોજ-
તમાં જ્યાં ત્યાં રખડવું-વારંવાર નાટકો-તમાસા વગેરે જોવાના હંદમાં
પડવું, જુદાં જુદાં હોટેલોમાં જઈને ખાવું-ફિકેટની રમતમાં બહાદુર થવાને
ખેલ ને ખેલ લઈ મેદાનમાં ઉતરી પડવું. હાલમાં એવું યદ્ય પડ્યું છે કે
આપણા વિદ્યાર્થીઓ પેસાને ધણેખરો વખત આવી ફિકેટ જેવી રમત
ગમતોમાંજ ગુમાવે છે. આધુનિક સમયમાં આવી રમતો છોકરાંઓની
તંદુરસ્તી ખાતર અને આંતર મેજવવા માટે ધારવામાં આવે છે, પણ સંખ્યા-
બંધ વિદ્યાર્થીઓને રમત ગમતનો છંદ પડવાથી પોતાનો ધણો વખત
તેમાંજ ગુમાવે છે, અભ્યાસમાં ચિત્ત લગાડી ચકતા નથી. કેટલાક નખળા
ખાંધાના વિદ્યાર્થીઓ એક બીજાનું જોઈને આવી રમતો રમવાથી પોતાની
તંદુરસ્તી બગાડે છે-ચરદી કે ગરમી સહન કરવાની શક્તિ નહિ હતાં
રમતો રમી પોતાની આંખોને નુકસાન કરે છે-કમરમાંથી વાંકા વળી જાય
છે-કંધરસ અને ઝીણા જવરને ભોગ યદ્ય પડે છે. નિશાળમાંથી છૂટ્યા કે
રમતજ રમવાનો ધખારો લઈ ખેડા છે-બાઈબંધ દોસ્તદારો સાથે કલાકના
કલાક જ્યાં ત્યાં ફરવા ઉતરી પડે છે અને રાત્રે ઘણા મોડા આવા
વિદ્યાર્થીઓ યેર જાય છે. માઆપ પૂછે કે કેમ મોડું થયું ? તો જેમ તેમ
વાત કરી માઆપોને સમજાવી દેવામાં છોકરાંઓ ચતુર અને કુશળજ હોય
છે. કેટલીક વખતે કેટલાંક છોકરાંઓ ધરેથી નીકળી નિશાળે જાય પણ-
નિશાળમાં હાજરી નહિ આપતાં રખડવા નીકળી પડે છે. આવી આદતો
પડી જવાથી નિશાળમાં માસ્તરોને અને ઘરે માઆપોને જુદું જુદું ખેલી
છેતરવાની ટંકામાં પ્રવીણ યાય છે. જધોજ વર્ગ આવો યતો હશે એમ
માની લેવાનું કશું કારણ નથી પણ એકંદરે મોટા પ્રમાણમાં હીંદી વિદ્યા-
ર્થીઓનું જીવન બારીકથી અવલોકન કરી તેઓનું જીવન પવિત્ર અને ઉચ્ચ
બનાવવા માટે જ્યાં સુધી પ્રમાણિક, બાહ્ય અને અનુભવિ નિશાળના
માસ્તરો-શિક્ષકો અને તેઓના માઆપો યોગ્ય લક્ષ આપશે નહીં ત્યાંસુધી
હીંદી વિદ્યાર્થીઓની દશા ખરેખર બયમુલક યંત્ર પડવાનો સંભવ છે.

વિદ્યાર્થીનું જીવન શિક્ષકોને સોંપાયેલું છે. પ્રથમ આવા શિક્ષકોનું ચારિત્ર
પવિત્ર અને ઉત્તમ ધરાવું જોઈએ-હમણાં, હમણાં તુરત પરિક્ષાઓ પસાર
કરનારા છોકરાંઓને ખીન અનુભવે શિક્ષકોનું. જોખમ ભરેલું-કામ સોંપવામાં
આવે છે. આટલું ધ્યાનમાં લાવવાની ખાસ અગત્ય છે. શિક્ષકો એક ગુર
રૂપે છે ગુરુઓને ઘણી ફરજ બજાવવાની. હોય છે-આપણા દેશમાં કેળવણી
લેતા કરોડો છોકરાંઓનું જીવન અને દેશનું કલ્યાણ શિક્ષકો ઉપર મુખ્ય
આધાર રાખે છે. જ્યાં સુધી ઉત્તમ પ્રતિભા શિક્ષકો આપણા દેશની ભવિ
ષ્યને યોગ્ય શિક્ષણ આપવાને મોટી ગંધ્યામાં તૈયાર થાય નહિ ત્યાં
સુધી આપણા દેશના વિદ્યાર્થીઓનું જીવન યોગ્ય કરવાને
મોટી થવું પડશે. પુસ્તકોના યોગ્ય નિયામમાં લઈ જતાં છોકરાંઓને
આપણે જોઈએ છે. ગોખણપટ્ટીનો અને લખ લખ કરવાનો જોઈએ
માસ્તરો તરફથી છોકરાંઓના મગજ ઉપર વધારે ધર્મ પડે છે. ગરીબ
વિદ્યાર્થીઓ એક ચિત્તે પોતાનો અભ્યાસ બુદ્ધિપૂર્વક ચલાવે છે-પણ
માખાપોની ગરીબાઈને લીધે-નિયામોની ભારે શી અને વારંવાર દેશર
ધનાં ભારે હીમતના પુસ્તકોના મોજાથી ઘણા બિચારા ગરીબ વિદ્યાર્થીઓ
અધવચ્ચથી કેળવણી છોડી દે છે. શ્રીમંતનાં છોકરાંઓને તેઓની ઉપર
જોઈએ તેવો અંકુશ હોતો નથી. પહેરવાને કોટ, પાટલુન, ખમીયત, જોકેટ,
ગળુ બાંધવાને “નેકટાઈ” તેમાં ખોસવાને ખીન-પગમાં “હોલ બૂટ” મોર્મો-
લાયને કાંઈ બાંધવાને નાહુક. “વોચ”-હીરા કે સોનાનાં ખટન,
આટલાં શ્રીમંત વિદ્યાર્થીઓનાં આજુબાજુ જણાય છે. મધ્યમ વર્ગના બાળક-
બુદ્ધિવાળા છોકરાંઓ આવા છોકરાંઓનું ફેટલુંક અનુકરણ કરનાં રાખે છે.
ગરીબ છોકરાંઓ બિચારા મહેનત કરી જોમતેમ ચોકું ધણું બધીને નોકરી
ધણે. ચડે છે-દારણ કે મુશ્કેલી શિક્ષણનો અસલ જોઈએ તેઓનો ગરીબ
માખાપો. ખીલકૂલ પુરો પડી રહતો નથી. વિદ્યાર્થીઓ માટે નીતિ રીતિના
મુખ્ય ધારણાની જરૂર છે. ફેટલાંક છોકરાંઓ ખરાબ વ્યસનમાં પડે છે-
“કોકેન” ખાતાં રાખે છે, આગ્રા ખીતાં રાખે છે-ફેટલાંક છોકરાંઓ
નિયામમાંથી સાંજે પાંચ વાગે છુટી પડે છે-તે વખતે રસ્તે ચાલતાં કેવું વર્તન
ચલાવે છે-ફેટલાંક રસ્તે ચાલતાં મસ્તી તોડનાં અપરાધોવાડે સાગસામી
ગાળાગાળી આપી-ફેટલાંક છુટી રીતે નાટક, તમાસા વગેરે મોજાંખાના
છંદમાં પડેલા હોવાથી પેસાને માટે ધરમાં ચોરીઓ કરતા હશે ! આવી
ખાખતોમાં માખાપો ખીલકૂલ દરદાર રાખતા નથી. જુવો ! આ દુઃખની

કદોણી જરાક ધ્યાન દીધે વાંચવાં નથી છે. બાપ જિયારે! કુટુંબનું પાપણું કરવા માટે ધધે કે નોકરીએ લાગેલો હોય છે-એટલે કે 'આ' જિયારે બાપને પોતાના છોકરાના અભ્યાસ સંબંધી કે છોકરાના વર્તન માટે-પૂછતાં કે સાંભળવા માટે-જે થડી રોજ પાસે બેસાડી મહાબોધ કરવા માટે લાગેજ વખત મળતો હોય-કદાચ કોઈ વખત આવી બેઠાણી વર્તન બરેલી ક્રિયાંદ પોતાને કાને આવે તો ફક્ત ધમકાવે. પણ પાછું સળી મુઠ-સ્નેહને લીધે વીસરી જાય. ધણીખરી આવી સ્નેહાળે-પ્રેમાળે માતાઓજ ઘણું બાગે છોકરાંઓને જમાડી મૂકે છે. પ્રેમને ખાતર છોકરા, ગમે તે લાડ કરી માગે તો તેનાથી છોકરાને ખુશ રાખવામાં આવે છે. માતા તંત્રકથી આવી મળતી છુટથી છોકરા મનમનતા મોજેશોખ ભોગવવાને સ્તેષ્ટતરી પડે છે.

આપણી પુત્રીઓ.

પુત્રી પારકું ધન છે. પણ તે અમુક્ય રત્ન છે. પણ તે તરફ આખા પોતું લક્ષ બેઠરકાર નેવું છે. કહેશે કે એતો પારકું ધન છે, બહેલી મોડી સાંસ્કરે જશે. આવી પરત્ર પુત્રીઓને ન્દાનપણથી કેવા વર્તનમાં ઉઠેરવી પુત્રીઓને કેવા લાડ લંકાવવા ? આ પથરો નથી પણ દેશ અને પ્રજાનું તુર છે, અને સર્વનું હિતકર્તા છે. પ્રજાને ખાતર કાષ્ઠપણ માખાપો પોતાની પુત્રીઓ તરફ દક્ષિણ બેઠરકારી જનાવશે નહીં. શું વાંચે છે-શું લખે છે-કયાં અને કેવી બેઠનપણીઓની સાથે હરે હરે છે, મંગલ શક્તિ કેવું વર્તન એલાવવાને આતુર રહે છે-રસોઈના તગામ કામોમાં, અનાજ, કેપેકાં, દાગીના વગેરે યોગ્ય રીતે સાચવવામાં કેની કુશળ છે-બોલવામાં, ચાલવામાં, વિવેકમાં, સદ્ગુણમાં, લાજ ગર્વાલમાં, પહેરવેશમાં, સાથે પોતાની તંદુરસ્તી સાચવવામાં, અને સુખદુઃખમાં સંતોષ ધીરજ અને સહનશીલતા રાખવા માટે આપણી છોકરીઓ શીખે. આ પ્રથમ ફરજ માખાપોની છે. પોતાની પુત્રીનું જીવન પવિત્ર અને ઉચ્ચ જનાવવા માટે ધધરે માખાપોને બેખમકાર ગણેલાં છે. પુત્રીઓને યોગ્ય શિક્ષણ આપી તેમનું જીવન સુધારવું બેઠએ. હાશ્ય, શૃંગાર કે અસબ્ય વાતમાં પુસ્તકો વાંચવાની ટેવ કુમળા મંગલ

ઉપર ખરાબ અસર કરે છે હે માન્યો ! તમારું અને તમારા દેશનું
કલ્યાણ ઈચ્છતા હોય તો તમારા બચ્ચાંઓની નીતિ રીતિ અને સદ્ગુણી
વર્તન સુધારવા માટે કદી પણ બેરહાસ બનતા નહીં. હે ! પુત્રીઓ પિતાના
ધરના કે પતિના ધરના વૈભવમાં કદિ સોમાતી નહીં. સદાયરણુનું સેવન
રાખજો. ન્યાનર્જતમાં વિરેક અને લાજમર્યાદાથી તમારી કીર્તિ વધારજો-
હમેશાં ઉત્તમ વિચારો ધારણ કરજો. હઃ ઉપરાંત અવિચારીપણે ધરના ખર્ચ
વધારી મૂકતા નહીં. જોવી ટેવ પાડશે તેરી પડશે. ફેન્સી અત્રંકારો ખરીદ
કરવા દોડદોડી કરશે નહીં. મર્યાદાપૂર્વક તમારાં સાદાં સ્વચ્છ વસ્ત્રોનો
ચલુમાર સજી તમારી બીજી બહેનપણીઓમાં ઉત્તમ દાખરો બેસાડજો.
તમારું જોઈને તમારી બીજી બહેનો શીખશે. પુત્રીઓ બહે આનંદમાં હશે
હશે પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે તમારા ધરની, તમારા મામાપત્ની,
તમારા કુટુંબની, તમારી કોમની અને તમારા આ પવિત્ર હિંદ દેશની
કીર્તિનો સ્થંભ સદાયરણુથી સ્થાપો ! !

છેવટે—હે બ્રહ્મચારી સ્વરૂપ વિદ્યાર્થીઓ તમારું ઇવન શુદ્ધ વર્તનથી
કરજો. ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવો, દેશના કલ્યાણ માટે હુબરહુબા શીખો, તમારા
ગરીબડા દેશને ધીમંત બનાવો. પરદેશો સાથે વેપાર હુન્નર કુશળી હરીશમ્થી
તમારા દેશને તાલેવંત બનાવવા આજસ અને મોજરોબ હમણાં એક
બાબુએ મૂકી દ્યો. હે સુરવીર બહોશ વિદ્યાર્થીઓ તમારા શુદ્ધ ઇવન
ઉપરજ દેશોત્થતિનો ગુપ્ત મંત્ર સમાવશે છે એ નક્કી સમજો અને રણ
કૃત્યોથી દેશની કીર્તિ વધારો—સુખી રહો અને તમારી પ્રત્યને સુખરૂપ
બતાવો.

પ્રભુ લીલા.

“આવત મોરી ગલીયનમે ગીરિધારી” એ રાગ.

પ્રભુ તણી રચના છે અદ્ભૂત ન્યારી,
હુતો વરણી સકું ન લગારી.

પ્રભુ. ૧

જળ સ્થળ વસીયા અંતરયામી,
ભૂચર જળચરના સ્વામી,
વિશ્વવિહારી વિશ્વપતિના,
નામ ઉપર જાઉં વારી.

પ્રભુ. ૨

અગ્ન ક્ષણ મેવા સૃષ્ટિમાં કીધા,
પ્રાણીના પોપણકારી;
નાના વિધનાં પપ્પ પ્રગટાવ્યાં,
મહિષી ગૌ વળી નારી.

પ્રભુ. ૩

અક્ષળ ગતિ અગણિત ઉપકારો,
ભૂમંડળ સુખકારી;
જગતપિતા, એ જગત જનુની,
યદ્ય રહ્યા વિશ્વધારી.

પ્રભુ. ૪

હૃદિસુખ વડે નિત્ય આનંદે,
નિરંજન નિરાકારી;
સૃષ્ટિનું કારણ ભક્ત ઉદારણ,
વિવિધ રૂપે છે સાકારી.

પ્રભુ. ૫

સૌ. હૃદિસુખગૌરી વામનરામ
કપિલરામ મહેતા.

ગુલાબનું પુલ.

એક શંકા.

“ વસન્ત હું જાઉં છું હો ” કહી રમણ કામે ગયો.

હવે ખપોર કેમ જાળવી તે વસન્તને વીચાર થયો.

હા, ઘણા દિવસથી ‘લાઈબ્રેરી’ માં જીવું નહોતું; રમણની ચોપડીઓ ઘણા દિવસ યયાં સાફ કરી નહોતી. જાડુ ધુળું વળગી હશે. આ ખપોરનું કામ મળવાથી વસન્ત ‘લાઈબ્રેરી’ માં ગઈ. રમણના અજ્ઞાસની ચોપડીઓ સાફ કરવા લાગી. સાફ કરતાં કરતાં કંઈક નજરે પડ્યું— એક નાની સુંદર લાકડાની દાખડી. વસન્તને એની અંદર શું હશે તે જોવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા થઈ. કંઈ નહીં. રમણની દાખડી હતી અને એની અંદર શું હતું તે જોવાનો તેની પત્નીને હક નહીં? દાખડી બહાર કાઢી અને ઉઘાડી. અંદર એક મ્હાન યજ્ઞેહું ગુલાબનું પુલ અને એક કાપડી હતી જેના ઉપર રમણના અક્ષરમાં “ મ્હાફે સર્વેસ્વ સુખ ” એમ લખાવ્યું હતું. વસન્ત જોઈને રહી, ફરી ફરીને ચાંદો વાંચવા લાગી, કરમાયતા કુસુમને નીહાળવા લાગી. વીચીત્ર લાગણીઓ અનુભવવા લાગી. આ પ્રેમ લાનક વસ્તુઓ અહીં રમણના કળાટમાં ક્યાંથી? કોણે આપી હશે? એનો રમણ એનો પ્રેમાળ રમણ શું કાંઈ બીજાને આહતો હતો? રમણને માટે એમ વિચારાયજ કેમ? એતો અચકચત. અચક્ય કેમ? એમ કાં ન હોય? પોતામાં શું હતું કે રમણ પોતાને આદામાજ કરે? રમણમાં શું હતું કે પોતે એને આટલી આહતો? હોંશીઆર તો તેમાં રમણ, પ્રેમાળ તો તેમાં રમણ, પુણસુરતટો તેમાં પણ રમણજ એક એમ કેમ માનતી? હશે. પણ આમાં કંઈ પણ હોયું-જોઈએ. પુષ્પ અને રમણના હસ્તાક્ષર જતાવી આપના નહોતા?

અજ્ઞાપાછના દુર પંજામાં સપ્તશયંત્રી અને પતિપ્રેમને જોઈ બેસી હતી એમ માનતી વસન્ત આવા અનેક વિચારો કરવા લાગી. સાંજ પડી ગઈ હતી, પણ તેની વસન્તને ખજર નહોતી, ખાસતું આસ્તેથી ઉઘડ્યું અને

રમણે પ્રવેશ કર્યો. પ્રેમાળ પતિપત્નિયું પત્નીને પોતાની. રાહ જોતી બારીએ આજે ન દીડી, કંઈ કામમાં પડી. દરે એમ સમજ્યો, વસન્ત! વસન્ત! એમ ધુમો પાડવા લાગ્યો, ઘરમાં શોધવા લાગ્યો અને ઉવેટ લાઈબેરીમાં આવ્યો અને ત્યાં વસન્તને જોઈ. રોજ કરતાં કંઈક જુદીજ વસન્ત નજરે પડી. પાસે ગયા. “વસન્ત, મ્હારી વસન્ત, શું થયું? બોલતી કેમ નથી?” વસન્તથી હવે ન રહેવાયું. તે રડી પડી, રમણ ખીંચ પુરશી લઈ પાસે બેઠો અને મૃદુ પ્રેમથી ઉભરાતા સ્વરે બોલ્યો “શું છે વસન્ત? મને નહીં કહે?”

“જુઓ પેલું શું છે?” વસન્ત દાખલી તરફ હાથ કરી બોલી અને વધારે બોલી ચડી નહીં. અત્રુ પ્રવાહ ફરી ચડ્યો. રમણે દાખડી લીધી પુષ્પ અને કાપડો બેંચાં અને મોટેથી દરડી પડ્યો. ગાંડી, અરે ગાંડી, આને મોટે આટલી દુઃખી યઈ ચાલ હવે પુષ્પનો ઇતિહાસ કહી મુખી કરું. વસન્ત, રડ નહીં, મ્હારી સાસુ જે. તે દિવસે ત્હારો જન્મ દિવસ હતો. સત્તરમું વર્ષ બેસતું હતું. ત્હારા પીતા અને મારા પીતા સ્નેહી મિત્રો હતા, તેતો તું જાણે જ હોતે. આપણે પણ બાજોડો હતાં ત્યારે એવાંજ મિત્રો હતાં. પણ મ્હારે અવધાસ કરવા મુંબઈ જવાનું થયું એટલે તે મિત્રતા તુટી. હું આઠ વર્ષ પાછો ફર્યો અને તે દિવસે ત્હારે ત્યાં પહેલીજ વાર આવ્યો હતો. ત્હારો જન્મ દિવસ એટલે ત્હારા પીતાએ મીઠા મંડળ જમવા તોડ્યું હતું. હું અને મ્હારા પિતા પણ આવ્યા હતા. સાંજના છ વાગ્યા હતા. તું બાગમાં ફરવા નીકળી હતી, મ્હને પણ મ્હારા હાથકના મિત્ર ન મળવાથી અંદર ગોઠ્યું નહીં એટલે હું પણ ફરવા નીકળ્યો, ત્યાં મેં તને જોઈ. હું આવતો હતો ત્યાં તને સામી ઉભેલી જોઈ. ત્હારા હાથમાં આ પુષ્પ હતું અને તું એને જોતી હતી. આઠ વર્ષની નાનકડી બાળાને બદલે સોળ વર્ષની નવધોવના જોઈ, કાળીદાસના શાકુંતલનો શ્લોક યાદ આવ્યો. અને મોટેથી બોલાઈ ગયો:—

અનાઘાતં પુષ્પં કિસલયમલ્લનંકરુદૈ

રનાવિદ્વંસ્ત્તં મધુનવમનાસ્વાદિતરસં ।

અસ્વળ્લં પુષ્પાનાં ફલમિવચતદ્રુપમનધમ્

નજાને મોક્તારં કમિહ સમુપસ્થાસ્યત ઇતિ ॥

આ કાને પડતાં તું ચમકી પુષ્પ હાથમાંથી પડી ગયું અને તું શર-
માધને ધરમાં દોડી ગઈ. નીચે પડેલું પુષ્પ મેં ઉચકી લીધું અને રાખ્યું.
પછી આપણે વીવાહ થયો અને લગ્ન થયાં. બોલ હવે એ પુષ્પને “મહાર્
સર્વસ્વ સુખ” ન કહું ?

“આવો બહેન લાવવા મારે મદને માફ કરશો ?” વસન્ત ધીમેથી
ગળગળા સ્વરે બોલી.

“ઝોઝી ગાંડી યદ્ય હતી તે માફ માગીને પુરી થાય છે. નહીં કરે
તો ?”

વસન્તને મારી મળી. સુખની ઘડીમાં બપોરનું દુઃખ વિસરાઈ ગયું
અને દેવતિનાં હૃદય ફરી મળ્યાં.

એક કપોળ બહેન.

સંસારમાં સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

(લખનાર—મેડી જગમોહનદાસ વરજીવનદાસ.)

દોહરો.

શ્રેષ્ઠ લક્ષ્મી સંસારમાં, સર્વ સારમાં સાર,
સાચું સુખ સંસારનું, સુધડ સહુથી નાર.

સુંસ બહેનો,

અમણુ માણસ પડીતાઈનું, અને કૃપણુ માણસ ઉદારતાનું ડોળ ફેખાડે
તે કંદી નીબી ટકતું નથી. આ ઉપરથી આપણે સુદૃઢ જ્ઞાન મેળવવાનો
બોધ મળે છે, કહેવત છે કે (અધુરો ઘડો બલકાય) મારે આપણને
જરા થોડું લખતાં વાંચતાં આવડ્યું એટલે બહુ સુધમાં એમ સમજવું નહીં,
પણ જે બહુ ગણી લાંબ આજર પધારે અને ખીજને ઉપયોગી થાય,
એજ સાચું લણતર સંમર્ગનું.

બહેનો સાચાં બહુતરનો અર્થ હાલના સમયમાં નિશાળે જઈ બહુ-
વાથી લખતાં, વાંચતાં, આવડે એટલામાંજ સમાઈ રહેશે. હોય એવી
માન્યતા આપણી બહેનોમાં વીશેષ કરી જોવામાં આવે છે. પણ ખરી રીતે
જોતાં સ્ત્રીઓને બહુવાની સાથે સંસારિક, વ્યવહારિક, ધાર્મિક વગેરે આગ-
તોનું જ્ઞાન પણ પુરતા પ્રમાણમાં હોવું જોઈએ.

ધર તેમજ સંસારિક કાર્યમાં સ્ત્રીઓનું કુશળતાપણું હોવું જોઈએ. તે
કાંઈ આજનું નથી નથી. પણ એ રચના સર્વ શ્રદ્ધી રચનાર પરમાત્માએ
પ્રથમમાંજ સ્ત્રીગરીરો રચી નીર્માણ કરેલી છે. તથા આપણા આર્વાવર્તમાં
મહાન કવિઓ તેમજ ચારુદત્તરાએ પણ અનેક રથને વર્ણવેલું છે, કે ધર
તે ધર નથી પણ જે ધરમાં ઉત્તમ ગૃહણી હોય તેજ ધર દહેવાય છે. તે
માટે તે કાર્ય સ્ત્રીઓ માટેજ નીર્માણ થયેલું છે. તેમજ હાલના સમયે
પશ્ચિમના મહાન મુધારકો પણ તે ક્રમે સહાનુભૂતિ આપતા થયા છે.

સ્ત્રી, પુરુષોને એક સરખું બહુતર બહુવાવાની કેળવણી આપવાથી
પશ્ચિમમાં સ્ત્રીઓમાં સમાન હક માંગવાનો જે સમ્પત્તિ પવન ફુંકાયો હતો,
ત્યારથી તે સોકોને પણ પુરુષોને લાયકની કેળવણી સ્ત્રીઓને આપ્યાથી તે
કેળવણીને કડવો અનુભવ મળવાથી તેઓ પણ દરે તેથી કેળવણીથી
એતતા રહેવા ઈચ્છા ધરાવતા હશે. મોટે બહેનો આપણે તેના દાખલાઓ
પરથી એતીને ચાલવા સાચ બહુતરનો ખરો ઉપયોગ કરતાં શીખવાની
ધણી જરૂર રહેલી છે. આપણે કેળવાવું એટલે (ધણવું) એમ અત્રે સાધારણ
અર્થ લેશું, તો ચાલશે. કારણ ધણીક વખતે આપણા સાંમળવામાં આવે
છે કે કોઈની વહુ, દીકરી, બાએજ, ભત્રિજ, નણંદ, ભોગઈ, દેરાણી,
જ્ઞાણી, વીગેરે કોઈ પણ સ્ત્રીને પોતાના ઘરમાં, કુટુંબમાં, તેમજ બહારના
કોઈ પણ કાર્યમાં સુવ્યવસ્થિત જોઈ ત્યારે કુદરતી રીતે એમજ બોલશે
કે તે કોના હાથ નીચે કેળવાયેલી છે. તો ઉપરના વાક્યપરથી એટલું તો
નિશ્ચય થાય છે કે આપણા સર્વને કેળવવાની એટલે (ધણવાની) જરૂર
રહેલી છે. તેનાથી સ્પષ્ટ માણુમ પડે છે કે કેળવણી ફક્ત એટલું બહુતર
બહુવાથી મળી શકતી નથી. પણ તે બહુતરની સાથે સ્ત્રીઓપર બીજી
અનેક આગતોની જોખમદારીઓ રહેલી છે.

પ્રથમમાં જે ફક્ત ધર પ્રત્યેજ નજર કરશું તો ત્યાં આપણા વડીલો

પ્રત્યેની આપણી દુરંગે ધ્યાનમાં રાખી તેઓની તરફ હમેશાં હૃદયમાં પુન્ય
ભાવ ધારણ કરતા રહેવું. તેમના તરફથી જે સુબોધ મળે તે અદર્શનિય
ગૃહણ કરવો, નમ્રતા રાખવી, દેવ, અભિમાન, ઉચ્છ્રંખલપણું, અમર્તોય,
ક્રોધ, ઇત્યાદી દુર્ગુણો ત્યાગ કરી, જેમ જાને તેમ સરંગતા, શાન્તિ, સંતોષ,
સંપ, આદિ સદ્ગુણોને વધારવાથી આપણે અનેક તરેહના લાભ મેળવી
શકશું. ખેતો સત્યમાનને કે જ્યાં સુધી આપણે ગુણગ્રાહી થઈ નહીં ત્યાં
સુધી ગુજરાતી, ઇંગ્રેજ, અંરકૃત, મરાઠી, બાયાની ચોખડીનું ઉપલકરણ મળ-
વાથી આપણા આર્થ સંસારને ઉપયોગી કેળવણી કદી પણ મેળવી
શકશું નહીં.

ખેતો ઘણાંક કુટુંબોમાં આપણે કુશંભ જોઈએ છીએ. અને તે પણ
વીશેષ પ્રમાણમાં તેના કારણજીત સ્ત્રીઓને હોય છે. એવી માન્યતા છે.
અને તેમાં કેટલેકે સ્થળે સત્યના જણાય છે. તે પરથી હું એમ માની શકું
છઉં જે ઘણે બાગે પુરોને પોતાના વેપાર ધંધાને સંભળે બહાર રહેવું
પડે છે. તેમજ સ્ત્રીઓને મોટે બાગે ધરમાં રહેવાનું હોય છે. વીશેષે કરીને
પુરોને બહારના ધંધા પોતપોતાને માટે જીવન હોય છે. પણ સ્ત્રીઓને
ધરમંસારનું કામ સાથે ચલાવવાનું હોય છે. ખેતો ઇશ્વર કૃપાથી કુટુંબમાં
ખેતાર બાઈઓ સાથે હોય તેમાંથી કદાચ કોઈને મંત્રિતિ હોય, કોઈના
પતીની આવક વિશેષ હોય, કોઈની સ્ત્રીનું શરીર સૌગંદી હોય, એકાદ બે
બાઈઓ કુંવારા હોય, પરણેલી તેમજ કુંવારી નેણદો હોય,
અને કદાચ જદ સામુ, સમરા પણ હોય તો તેવા કુટુંબમાં આપણે
ધરમ કાંઈક વીશેષ પ્રમાણમાં કરવું પડે. તો શું? તેટલા માટે કુટુંબમાં
હવેશ કરવો તે ઉચીત છે? કદી નહીં.

ખેતો જે આપણને બાળકો ઉપર પ્રેમ હોય તો પ્રથમ આપણા
કુટુંબના બાળકોને જોઈ આપણે રાજી થા માટે ને થવું? તે બાળકો ઉપર
દેવ કૃપાથી, આપણે તેના માખાખનું અંતઃકરણ દુઃખવીએ છીએ. તેટલુંજ
નહીં પણ ઇશ્વરના પણ આપણે ગુનેહગાર કરીએ છીએ, બાળક જ્યાંસુધી
અજ્ઞાન દશામાં હોય છે. ત્યાં સુધી તેનું જીવન એક સહવાર્તન કરનાર સાથે
તુલ્ય હોય છે. તેને માન, અપમાન, દેવ, રાગ, ક્રોધ, કંઈ પણ હોતું નથી.
એવા પ્રાણીપર દેવ કરવાથી ચતા મદાન પાપથી ડરવું જોઈએ. એક તરફ
ક્રોધ વાર્તામાં આપણે સાંભળીએ છીએ જે કાષ્ટ પ્રાણીપર દેવ કરવો

નહીં. ઈશ્વરનાં ઉત્પન્ન કરેલાં સર્વ પ્રાણીપર સમાન ભાવ રાખવો. અને ખીજી તરફ આપણાં પરનાંજ નિર્દોષ બાળકો ઉપર દ્વેષ યાવડો તે ધણુંજ શોચનિય ગણાય. માટે બાળકો તે વૃદ્ધ પર્વત કોઇનાપર બનતાંજ સુધી દ્વેષ રાખવો નહીં. દ્વેષ તે આપણી ઉન્નતિનો નાશ કરનાર છે તેમજ સંપ તે સંપત્તિને સ્થીર કરનાર છે માટે બંહેનો હમેશાં સંપને આહવા રહેવું. જો તમે સંપને આદરો તો શાન્તી, તેની સાથેજ સંપવંશ. સંપથી રહેવામાં કદાચ એકાદ વસ્તુ આપણને ઓછી મળી તો સુખયુ ? તમે સંપને આદરતા દરો એટલે તે વસ્તુ માટે તમને શાન્તી રહેશે. પણ જો તમને સંપની દરકાર નહીં હોય તો તેજ સમયે તમારું મન તે વસ્તુ માટે લલચાઇ અશાન્તિને પ્રાપ્ત થશે. અને અશાંત થયેલું મન કોઈ પણ વખતે તમ રહી શકશે નહીં.

બહેનો ! મનની શાન્તી માટે જ્ઞાતીઓને સ્થીર કરવાની આવશ્યકતા રહેલી છે. માટે જો તમારા મનની જ્ઞાતીઓને તમે વચ વરતાવી શકશો તો તમેજે ધારેલાં સર્વ કાર્ય કરવાને ચકિતમાન થશો, અને ત્યારેજ તમારી સંસાર સ્થિતિમાં અનેક પ્રકારનાં સુખ દુઃખરૂપી સમયે ધૈર્ય ધારણ કરી તમારાં કુટુંબ પ્રતી સરળભાવથી વર્તી. તેમને સહાયબુત થઈ શકશો. અને ત્યારેજ તમારા સદ્ગુણોથી તમે એક સ્ત્રીજાતીને શોભાવે બની આપણી સ્ત્રીઓ ઉપર હાલમાં જે કલકો મુકાયા છે તેને નીર્મૂલ કરી શકશો. માટે બહેનો એવું જીવ્ય જીવન ગાળવા માટે ઘણા ભયકાર વરો અને આશુ-વચ્ચેના દેખાતા ક્ષણિક આનંદ માટે મનુષ્ય જીવનનો જે અમુલ્ય સમય છે તેને વીશેષ પ્રમાણમાં ન વ્યતીત કરતાં જેમ એક અતુર રાગ પોતાના મનને વચ કરી પછી મંત્રીઓને સુધારી શકે તેમ બે છે. તેમ આપણે મનને અંકુશમાં રાખી બાળકો, સગાં સંબંધીઓ, તથા માતી તેમજ દેશ બંધુઓને ઉપકારી બની પોતાનાં કરી લેવાં જોઈએ.

બહેનો ? સ્વાર્થ સંસારમાં પણ જો મનુષ્ય લોભ, લાલચ, તંજને જે નીષ્કામપણે ખીજવું સાઈ કરે છે. તેને ઘણી સહાયતા મળે છે. માટે દ્વેષ છુદ્ધી દુર કરી સર્વ સાચ સંપ વધારવા યત્ન કરવો. સંપથી શાન્તી, સંપથી સુખોદ, સંપથી સ્નેહ, સંપથી સરળતા, એવો જે સંપ તેને ઘરમાં, કુટુંબમાં, પડોશમાં, દેશમાં, તથા પરદેશમાં પણ વધારતા રહેવું. આંહાં ?

તે સંપત્તિ કેટલી મહત્તા છે. તો બહેનો પ્રથમ સંપ કરો. સંપ કરો. એ સંપત્તિ ને વર્ણન કરીએ તેટલું આપું છે. માટે જનતા પ્રમાણમાં સંપ વધારવા ઇચ્છા રાખવી.

બહેનો ? સંપ સાથે આપણા કરતાં બીજા મનુષ્યનું વીશેષ પ્રમાણમાં સુખ, ધન, રૂપ, શુભ, મય, આદિ જોઈ તેની ઈર્ષ્યા કરી નહીં. પરંતુ તે આપણા કુટુંબનું, સાતીનું, અથવા તો દેશનું જ છે એમ માની ખુશી થવું. તેની ઈર્ષ્યા કરવાથી તે ઈર્ષ્યા કરનારના શત્રુ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેને કદી સુખ મળતું નથી. માટે આપણી આવના તથા વિચારો હમેશાં ઉચ્ચ પ્રમાણના રાખતા રહી અને કોઈની પણ નીંદા કરવી નહીં. નીંદાને માટે આપણા શાસ્ત્રો પોકારીને કહે છે કે પરનીંદાથી તમે પાપ ભાગી થશો.

બહેનો ? મનને હમેશાં નીંદાથી રોકતાં રહી તે સાથે તે મન અભિમાની ન બને તેવા પર પુરતું લક્ષ આપવું. શુભનું, રૂપનું, ધનનું, માનનું, કુટુંબનું, રહેણું, ઈત્યાદી અનેક પ્રકારનાં અભિમાનથી મન ઘેરાયેલું રહે છે. અને જ્યાં સુધી આવા કુર્ગુણોથી છીછરી આપણું મન ઘેરાયેલું રહેશે ત્યાં સુધી આપણું ઉત્તમ મનુષ્ય શરીર પ્રાપ્ત થઈ જતાં આપણે તેનો સદ્-ઉપયોગ કરી શકશું નહીં. અને આંતરિક તક વૃદ્ધિ શુભાવવાથી પાછળ પશ્ચાતાપ સિવાય શું રહેશે ? માટે આ સમયે જ્ઞાન, બક્તી, મનોનીમલ, આદિ મંપાદન કરી નીર અભિમાનના ધારી હૃદય પરામણ્ય થવું.

બહેનો ! આ સર્વે આપણને આજ સમયમાં જ કરવાની જરૂર છે. આ શરીર કેટલો સમય રહેશે તેનો ખડંગો નથી. માટે સુગ મનુષ્યે જાળવવાથી હૃદય સંબંધી કૃતવ્યનો વિચાર કરવો અવશ્યનો છે. પરંતુ કેટલાં કોની એવી માન્યતા હોય છે, જે વૃદ્ધ થયું ત્યારે હૃદય ભક્તી કરશું. અથવા તો તે સંબંધી જ્ઞાન મેળવશું. તો વૃદ્ધાવસ્થા આવતાં સુધી શરીર રહેશે કે નહીં તેનો ખડંગો નથી. અને કલ્પ રહ્યું તો જે શરીર, ઉદારી, સંબંધી શક્તિ જાળ, તથા વૃદ્ધાવસ્થાના વચસા સમયમાં રહે છે તેથી શક્તિ રહેશે અસંભવિત હોય છે. માટે આ કાળજીગુર શરીર હૃદય કૃપાથી સચક્ત છે ત્યાં સુધી હૃદય સંબંધી જ્ઞાન મેળવવા ચત્ન કરતા રહેવું.

બહેનો ? ઉપલી સર્વ જાગતોને માટે પ્રથમ આપણને વીધાની જરૂર

છે. તે સાથે સંસારિક, વ્યવહારિક, જાળતોને માટે આપણા કુટુંબના વડીલો પ્રત્યેથી આપણને ઘણા પ્રકારના લાજ મળી શકે છે. તેને પણ જનતાં પ્રમાણમાં મેળવતા રહેવું.

ખૂદનો? છેવટે હું મહારાં પુન્ય જોદાણી રતનજીઈનો દાખલો તમે સમક્ષ રમ્ય કરીશ કે જોઓ આપણી જાતીમાં પોતાનાં ગુણોથી એક રતન સમાન જ છે. જોઓ નિરઅભિમાની, ભક્તી પરાયણ, દ્વાવંત, અને કુટુંબ સ્નેહાળ, આદિ ધણાં ગુણો ધરાવનાર હોવાથી હું ઈચ્છું છું જે આપણી જાતીમાં એવાં ધણાં સ્ત્રી રતન યાઓ. અને કુટુંબના, તથા જાતીનાં વડીલ તરીકે પોતાની ઝળકતી કારકીર્દી સંપાદન કરે એવી મહારી ઇશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

સ્ત્રીઓ માટેની એક સંસ્થા.

સ્ત્રીઓનાં કલ્યાણઅર્થે વનિતા વિશ્રામ તરફથી

અનવવામાં આવતું કામ-તેનો ઉદ્દેશ

અને તેને મદદ કરવાની

આવશ્યકતા.

(લેખક:—ખૂદન ન્હાની ખૂદન કલ્યાણરાય ગજજર.)

કેટલેક અંશે નિર્ચયક ગણાતાં સ્ત્રી જીવનનો સદુપયોગ થાય એવા આચયથી સંવત ૧૯૬૩ ની સાલથી વનિતા વિશ્રામની સ્થાપના થઈ છે. વનિતા એ નામ સ્ત્રી માત્રને સંબોધાય છે. અને વિશ્રામ એટલે વિશેષ આરામ—અથવા દરેક જાતના અમથી મુક્ત થવું એ છે.

આણી માત્રને જે પ્રકારના ભાર વહન કરવાના હોય છે કોઈને સારી રીતે ભાર એટલે વ્યવહારમાં અનેક પ્રકારનાં કામો સારીરથી કરવાનાં હોય

છે, એ કાર્યો સહેલાઈથી યામ કે ન યામ તો પણ કર્યા વિના છુટકે થતો જ નથી.

ખીજે ભાર મનને વા હૃદયને વહેવાનો છે. મનનો તથા હૃદયને ભાર અદૃશ્ય છે, તેમ આસણ પણ છે. એ ભારથી ઘણી વ્યક્તિઓ પાપ-માલ યર્ષ છે. ઘણી વ્યક્તિઓ રોગની ભોગ યર્ષ મનુષ્ય જાનિના ઉપ-યોગથી રહિત યર્ષ ગઈ છે. અને ઘણી વ્યક્તિઓ આકાળ મરણને શરણ યર્ષ ગઈ છે.

આ બધા માનસિક ત્રાસનું નિવારણ યથાર્થ ધર્મ સમજ્યા વિના કોટી દૃષ્ટે પણ યર્ષ શક્ય નથી. જે પ્રાણીએ પોતાનો યથાર્થ ધર્મ (ધરમ) જાણી તેને આચારમાં મુખ્યે હોય છે તેજ પ્રાણી વારતવિક સુખનું મોક્ષતા યામ છે. અન્ય વ્યવહારમાં અનેક સુખનાં સાધનો પ્રાપ્ત હોવા છતાં પણ પ્રાણીઓ નિરંતર સુખનો રવાદ લઈ-ચકતાં નથી માટે સુખ પ્રાણી પ્રદાર્થમાં નથી. પણ હૃદયના બંધારણમાં અને તેને યોગ્ય માર્ગે દોરવવાથી મળતાઈ છે. આવાં નિરૂપાધિ સુખનાં હકદાર પ્રાણીમાત્ર છે. એ સુખ માટે રંક, કે શ્રીમાન, ઉચ્ચ કે નીચ, સુખી મનાતા જીવો કે દુઃખી મનાતા જીવો, સંધવા કે વિધવા સર્વ સરખાં અધિકારી છે. જેણે પોતાના હૃદયગત સર્વ વિકારોને દખાવી ઉચ્ચ સાધનોને પ્રાપ્ત કરી ઉચ્ચ માર્ગે વહન કર્યું હોય છે તે, તે સુખને સદાને માટે ભોગવવા બાગ્યચાળી યામ છે.

સ્ત્રી જીવન અતિથય અંધકારમાં વ્યતીત યામ છે. તેને પોતાની દૃષ્ટિ આગળ આવનારી દુનિયાનીજ માહિતી હોય છે. અને તે પોતાને પ્રાપ્ત સંપત્તિને કુવામાંનાં દેડકાંની પેડે સર્વોત્તમ માને છે.

આર્થ સ્ત્રીઓના વ્યવહારમાં જોઈશું તો ઘણે ભાગે આવા પ્રકારનું જીવન જણાશે. અપરાધ રૂપે કોઈકે સ્વ. સાક્ષર નવલરામભાઈની ગરબીના ભોગરૂપે નહિં યયું હોય, બાકી ઘણે ભાગે તો હશેજ.

એવા સ્ત્રી જીવનમાં કંઈકે સુધારો યામ અને આપણો આર્થ સંસાર ક્ષેત્ર રહિત સુખ શાન્તિથી ભોગવી પોતાના ધર્મ પ્રમાણે યુગલ રહી શકે એ આશયથી વનિતા વિશ્રામની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. :

વનિતા વિશ્રામનો લાભ લેનારી કન્યા, સધવા તથા વિધવાઓની કુલ્લે સંખ્યા ૨૫૧ ની યઈ છે પણ આપણા ગુજરાતી ભાઈઓ આરંભ કરા મનાય છે તે પ્રમાણે ઘણી કન્યા, સધવા, તથા વિધવાઓને તેના વડિલો યોડો યોડો વખત રાખી લઈ જાય છે. વિદ્યા છોકરાઓને ભણતાં પણ અડધી ઉમર વીતી જાય છે, તો જેને ભણવાની ખીલકૂલ ડાંગણ નથી, જેનામાં એવા દૃઢ સંસ્કાર જામી ગયા છે કે અમારે ભણીને શું કરવું છે. તેમ તેમના સંબંધી પણ એમજ કહે છે કે છોકરીને ક્યાં કમાવા જવું છે, આવા યોગને લીધે જાળાઓ ભણવા તરફ ને વડિલો ભણાવવા તરફ અત્યંત ખેડાળાઈ કરે છે. તેથી તેમાંથી જતાં આવતાં હાલ સેવિકાઓની સંખ્યા ૭૫ ની છે. મોટી ઉમરની સેવિકાઓને પણ આરંભથી અભ્યાસ કરવાનો હોય છે, તેથી તે વધારે ભણી શક્તિ નથી. કેમકે વંચ વધી ગયા પછી જેવી જોઈએ તેવી તેની મનિ તીવ્ર હોતી નથી આવા કારણથી સ્ત્રી કેળવણીમાં જેવો જોઈએ તેવો વધારો થઈ શકતો નથી. તોપણ ઘણી સંતોષની વાત છે કે મોટી ઉમરની સ્ત્રીઓને તેમના પતિ તરફથી મોક્ષવામાં આવે છે.

કેળવણીમાં સ્ત્રી પુરુષને સરખો ભાગ આપવો જોઈએ. જેટલી પુરુષને કેળવણીની જરૂર છે તેટલીજ સ્ત્રીને પણ કેળવણીની જરૂર છે. સંસાર બેથીજ છે ને બે ખરોખર હોય તોજ કાર્ય કરવાનો ઉત્સાહ થાય છે. પરમાત્માએ આપણા શરીરમાં પણ જ્યાં બે ઈન્દ્રિયો જોઈએ છીએ ત્યાં બે આંખો છે અને તે બેમાં સરખીજ શક્તિ હોય છે. તે ખમ પણ બેનો સરખોજ છે. એમાંથી એક ન્યુન હોય અથવા તેની શક્તિ રોગાદિથી ક્ષીણ થઈ હોય તો વ્યવહારમાં અડચણ નડે છે, તો સ્ત્રી પુરુષ એ પણ જ્યાં લગી એકલાં હોય છે ત્યાં લગી તેની અપૂર્ણતા મનાય છે. માટે બે વ્યક્તિને ખરોખર કેળવીને પછીજ તેનું 'જેડું' બનાવવું જરૂરનું છે.

ઉપલા આશયથી વનિતા વિશ્રામમાં કન્યા તથા સધવાને શખવામાં આવે છે. બાલ્યાવસ્થાથી કન્યામાં અનેક સદ્ગુણોની છાપ પડે તો એમાં સુદૃઢો અશૌકીક આવે છે.

હવે વિધવાની સ્થિતિ વિચારીએ તો કેટલી દુઃખદ, કેટલી કઠંગી, કેટલી નિરૂપમી, કેટલી નિરૂપયોગી, અને કેટલી નિરાશાથી પૂર્ણ છે કે તેનો

છે, એ કાર્યો સહેલાઈથી થાય કે ન થાય તો
થતો જ નથી.

ખીજો બાર મનને વા હૃદયને વહેવાનો છે.
બાર અદૃશ્ય છે, તેમ અસલા પણ છે. એ બારથી
માલ ધર્મ છે. ધણી વ્યક્તિઓ રોગની ભોગ ધર્મ
રોગથી રહિત ધર્મ ગણે છે. અને ધણી વ્યક્તિઓ અકાળ
ગર્મ છે.

આ બધા માનસિક ત્રાસનું નિવારણ મધાર્થ ધર્મ
કોટી કક્ષે પણ ધર્મ ચક્રનું નથી. જે પ્રાણીએ પોતાનો
(કેરળ) જાણી તેને આઆરમાં મુખે હોય છે તેજ પ્ર.
મુખનું ભોક્તા થાય છે. અન્ય વ્યવહારમાં અનેક મુખનાં
હોવા છતાં પણ પ્રાણીઓ નિરંતર મુખનો સ્વાદ લઈ ચક્રનાં
મુખ પ્રાણી પ્રદાર્થમાં નથી. પણ હૃદયના બંધારણમાં અને
માર્ગે દોરવવાથી મળનાર છે. આવાં નિરખાધિ મુખનાં હૃદય
છે, એ મુખ માટે રંક, કે શ્રીમાન, ઉચ્ચ કે નીચ, મુખો મના
કે દુઃખી મનાતા હોય, સધવા કે વિધવા સર્વ સરખાં અધિકાર
જેણે પોતાના હૃદયગત સર્વ વિકારોને દબાવી ઉચ્ચ સાધનોને પ્રાપ્ત
ઉચ્ચ માર્ગે વહન કર્યું હોય છે તે, તે મુખને સદાને માટે
ભાગ્યશાળી થાય છે.

સ્ત્રી જીવન અતિશય અંધકારમાં વ્યતીત થાય છે. તેને પોતાની
દૃષ્ટિ આગળ આવનારી દુનિયાંનીજ માહિતી હોય છે. અને તે પોતાને
પ્રાપ્ત સંપત્તિને કુવામાંનાં દેહકાંતી પેડે સર્વોત્તમ માને છે.

આર્થ સ્ત્રીઓના વ્યવહારમાં જોઈશું તો ઘણે ભાગે આવા પ્રકારનુંજ
જીવન જણાશે. અપવાદ રૂપે કોઈકે સ્વ. સાદાર નવલરામભાઈની ગરબીના
ભોગરૂપે નહિં યથું હોય, બાકી ઘણે ભાગે તો હશેજ.

એવા સ્ત્રી જીવનમાં કંઈકે મુધારો થાય અને આપણે આર્થ
સંસાર ક્ષેત્ર રહિત મુખ ચાન્તિથી ભોગવી પોતાના ધર્મ પ્રમાણે મુગ્ધ
રહી શકે એ આશયથી વનિતા વિશ્રામની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

વનિતા વિશ્રામનો લાભ લેનારી કન્યા, સધવા તથા વિધવાઓની કુલ્લે સંખ્યા ૨૫૨ ની ધર્મ છે પણ આપણા મુજરાતી બાઈઓ આરંભે શરૂ મનાય છે તે પ્રમાણે ઘણી કન્યા, સધવા, તથા વિધવાઓને તેના વડિલો થોડો થોડો વખત રાખી લઈ જાય છે. વિદ્યા છોકરાઓને બહુતાં પણ અડધી ઉંમર વીતી જાય છે, તો જેને બહુવાની બીલકુલ ઠાળી નથી, જેનામાં એવા દૃઢ સંસ્કાર જામી ગયા છે કે અમારે બહુને શું કરવું છે. તેમ તેમના સંબંધી પણ એમજ કહે છે કે છોકરીને ક્યાં કમાવા જવું છે, આવા યોગને લીધે બાળાઓ બહુવા તરફ ને વડિલો બહુવા તરફ અત્યંત બેકાળીય કરે છે. તેથી તેમાંથી જતાં આવતાં હાથ સેવિકાઓની સંખ્યા ૭૫ ની છે. મોટી ઉંમરની સેવિકાઓને પણ આરંભથી અભ્યાસ કરવાનો હોય છે, તેથી તે વધારે બહુ શક્તિ નથી. કેમકે વંચ વંધી ગયા પછી જેવી જોઈએ તેવી તેની મનિ તીવ્ર હોતી નથી આવા કારણથી સ્ત્રી કેળવણીમાં જેવો જોઈએ તેવો વધારો ધર્મ થકી નથી. તોપણ ધણી સંતોષની વાત છે કે મોટી ઉંમરની સ્ત્રીઓને તેમના પતિ તરફથી મોક્ષવામાં આવે છે.

કેળવણીમાં સ્ત્રી પુરુષને સરખો ભાગ આપવો જોઈએ. જેટલી પુરુષને કેળવણીની જરૂર છે તેટલીજ સ્ત્રીને પણ કેળવણીની જરૂર છે. સંસાર બેથીજ છે ને બે બરાબર હોય તોજ કાર્ય કરવાનો ઉત્સાહ થાય છે. પરમાત્માએ આપણા શરીરમાં પણ જ્યાં બે ઈન્દ્રિયો જોઈએ છીએ ત્યાં બે આપી છે અને તે બેમાં સરખીજ શક્તિ હોય છે. ને ખપ પણ બેનો સરખોજ છે. એમાંથી એક ન્યુન હોય અથવા તેની શક્તિ રોગાદિથી ક્ષીણ થઈ હોય તો વ્યવહારમાં અડચણ નડે છે, તો સ્ત્રી પુરુષ એ પણ જ્યાં લગી એકલાં હોય છે ત્યાં લગી તેની અપૂર્ણતા મનાય છે. માટે બે વ્યક્તિને બરાબર કેળવીને પછીજ તેનું જોડું બનાવવું જરૂરનું છે.

ઉપલા આશયથી વનિતા વિશ્રામમાં કન્યા તથા સધવાને રાખવામાં આવે છે. બાલ્યાવસ્થાથી કન્યામાં અનેક સદ્ગુણોની છાપ પડે તો એમાં સુરણો અલોપીક આવે છે.

હવે વિધવાની સ્થિતિ વિચારીએ તો કેટલી દુઃખદ, કેટલી કદંગી, કેટલી નિર્ધમી, કેટલી નિરૂપયોગી, અને કેટલી નિરાશાથી પૂર્ણ છે કે તેનો

અનુભવ પુરુષોને કદિ આવવાનો નહિ. કારણકે ઉભયનાં, શરીર, અંતઃકરણના બંધારણમાં ફેર છે. ઉભયની વ્યવહારિક રીતિ રીવાજોમાં ફેર છે. ઉભયના જ્ઞાનમાં ફેર છે. ઉભયની સંપત્તિમાં ફેર છે. એમ ઉભયમાં અત્યંત વિરુદ્ધતા છે એટલે એકનો અનુભવ અન્યને થાય એ અત્યંત અગ્રભંજિ ન છે. મંછી બલે કોઈ પુરુષ ફરી લગ્ન ન કરે તો પણ તેની સર્વાંગે સરખામણી થઈ શકતી નથી, માટે ન વૈધવ્ય રિથિ એ સ્ત્રીઓને હુખની પરાકાંષ્ટ છે.

આપણાં હિન્દમાં વિધવાની મજૂરી ત્રાસદાયક છે. જે બિચારી દંત્ય-વસ્થામાં ન વૈધવ્યને પામેલી હોય છે એને વિધાને સંપૂર્ણ વિયોગ હોય છે. તેથી સદૃશ્ય હોય એ તો સંભવળ ક્યાંથી ? તેથી તેઓ એવાં-તો વિચિત્ર પ્રકારે વર્તન કરનારાં થઈ જાય છે કે તે દશા ઉપયોગમાં આવી શકતાં નથી.

આવી વિધવાઓનાં જીવન કંઈ અંશે સુધરે તો તેનું 'વ્યર્થ' નહીં જીવન ઉપયોગમાં આવે. આપણા દેશમાં નર્સની રૂબ, સેવિકાની અને શિક્ષકની જે ખોટ છે તે તમામ ખોટ આ વિધવાઓથી પુરી પડે એમ છે. હિન્દુસ્થાનમાં મિથ્યા જીવન એનાંજ જાય છે તેમાં એકતો પેટ ભરવાને નામે નીકળી પડેલા નામ માત્રથી ચરી ખાનારા ખાંવાઓ, અને નિવૃત્તિ માર્ગને અચંવા ભક્તિ માર્ગને નામે આજસ અચંવા હસમીને પોષનનાર વિધવાઓ. આ એનાં જીવન સુધરે તો તેઓ ઘણાં ઉપયોગી થઈ પડે.

ત્રિકાલ તથા નિત્ય આનંદ આપનારું વાસ્તવિક સુખ સત્ય જ્ઞાનથી મળે છે. એ સત્યજ્ઞાન મેળવવાના ઉપાયો અને તેને યોગ્ય અંતઃકરણની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરાવવી એ પ્રથમ કર્તવ્ય છે. એ જ્ઞાનની કેવી રીતે ઉપ-સાધ્ય થાય એનું ચાત્રમાં સારી રીતે વર્ણન કરેલું છે. સ્હેજ સ્દામ ગુજરાતી બજવાથી ચાત્રના અંશે ચચાસ્મિત વાંચી શકાતા નથી. કદાપી વાંચી શકાયા તો પણ તેનાં અર્થ તાત્પર્ય તો ન જ સમજાય એ નિઃશંક છે. માટે પ્રથમ વિધવાઓને સંપૂર્ણ વિદ્યા અને કેળવણી આપવા સાર પ્રયાસ કરવો જોઈએ. તે પ્રયાસમાંનો કિચિત્ અંશે પ્રવિશ્વત યનારો પ્રયાસ પાનિતો વિચારનો છે...

હૃદયની કેળવણી વિના મનુષ્યો મનુષ્યોની ગણનામાં ગણાતાં નથી. મારે બ પ્રથમ હૃદયને ખીસવવાનું કાર્ય કરવું જોઈએ.

રાત્રી દિવસ દુઃખમાં નિમગ્ન થયેલી વિધવાઓને સન્માર્ગે દોરી દુઃખથી મુક્ત કરી સુખ પુક્ત કરવી એ સર્વની દરમ છે.

પ્રાણી માત્રને ઉત્સાહ અને ઉદ્યમની જરૂર છે. નિરુદ્યમી તથા નિષ્-
ત્સાહી જીવન કોઈને ગમતું નથી. જુદાવસ્થામાં પણ આવા પ્રકારનું જીવન
ગાળવું કઠિન પડે છે તો આલ્લાવસ્થામાં તે તેને દમ વિતાવે એ વિચારવા
જેવું છે. પ્રવૃત્તિનો સ્વભાવજ છે કે ક્રિયા કરવી તો હવે તેને સત્ કે
અસત્ જેવી ક્રિયામાં દોરીએ તેવી ક્રિયાને આધીન આ વૃત્તિ ધર્મ જાય છે.
આથી વિધવાઓને તુલન જીવન મળે એવા સુઉદ્યોગમાં રોકવી જોઈએ ?

વિધવાઓનું દુઃખમય જીવન ને તે સુધારના શું થવું જોઈએ ?

વિધવાની સ્થિતી સાસરા કે પિયરમાં આશીયાળાં ધર્મ રહેવું તેનું આ
ધન પણ તેને ખરોખર પાછું મળે નહિ. તેની કોણ જાણે કેવી વ્યવસ્થા
ધર્મ ગર્ભ હોય તે વ્યવસ્થા કરનારનાં મન તથા ખીન પરમાત્માજ જાણે.
વિધવાને તો તે સાથે લેવા દેવા નહિ. વખતે તે ખિચારી પુછવા જાય તો
જવાબ મળે છે કે તને આટલાં વર્ષ ખવડાવ્યું પીવડાવ્યું તે ક્યાંથી થયું.
એમ કરતાં કોઈ વળી કિચિત્ પ્રત્ય પામે તો તે મૂર્ખ વિધવા સમજ્યા
વિનાના ધર્મને નામે ક્યાંય ઉગ્રાડી દે છે. અથવા એ ચાર યાત્રા બર્ષ
પૈસાને પાર મુકે છે. અને દુઃખી ધર્મ મરણ લગી કંઠજતી જાંઘળી પુરી
કરે છે.

તેની તરફ તનથી મનથી કે ધનથી કોઈ દિલસોજી જતાવતું નથી.
માત્ર જ્યાં લગી માતા કે પિતા હોય ત્યાં લગી સહજ હીક હોય
છે પણ પછીની સ્થિતિ સાફ તો પુછવુંજ શું. માતા પિતાની હયાતી છતાં
પણ કેટલીક જાતની વિટંબણાઓ તો કાયમનીજ હોય છે, પણ તેને સહજ
હીક કહીએ તો ચાલે.

તેની આનસિક સ્થિતિ-આનસિક દુઃખ આકલ્પ્ય છે, કારણ કે પતિ
પત્નિનો સંબંધ એ અપ્રતિમ છે. એ સંબંધના જોડણીનું આકર્ષણ આલૌકિક
છે. મને તેવો સ્વભાવમાં વિરોધ છતાં ઉભય લાક્ષિત્યો જોડાઈને દરેક

કાર્ય કરે છે. એક એકની સમીપતાથી બધાં દુઃખો દૂર થઈ જાય છે. સુખો ભોગવાય છે આનંદ પમાય છે. અને હૃદય ભાર રહિત થઈ સુખમાં રહે છે.

વિધવાને પોતાના અનુપમ સુખ દેનાર પતિની કુદૈવથી ખોટી પડી ગઈ છે. એને સુખનું સ્થાન કોઈ રહ્યું નથી. હૃદયની મનોવ્યથા કોઈ સમીપ કહી શકાતી નથી. રાંતો દિવસ વિષ્ણુ અમિએ હૃદયને બાગવાનું વિધવાના લક્ષાટે લખાયું હોય છે. તેના શરીરની પણ બરોબર સંભાળ રાખવામાં આવતી નથી.

આવી અપાર અને અચોક્કસ દુઃખને ખામંતી આપણી હિન્દુ વિધવાઓ સારૂ કંટકાં કરવું જોઈએ એ વિચારવું કહિત નથી. પણ ચાલતી પ્રશ્ન પરથી સદજ અનુમાન થાય છે કે ઘણાં યોગી સ્ત્રી પુરોહિતે આવી નિરાશાર હિન્દવાણીઓ સારૂ વિચાર આવતો હશે.

यत्रनार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः ।

‘પ્રસન્ન દેવતા રહે જ્યાં પામે સન્માન સુંદરી’—

મનુ ભગવાન કહે છે કે, જ્યાં નારીઓ પ્રસન્ન રહે ત્યાં દેવતા રમણ કરે છે. શું આ વાક્ય એકલી ગૃહસ્થ બહેનોને લાગુ પડે છે ? વિધવાઓ શું નારી નામમાંથી પણ નીકળી ગઈ છે ? કે તેની પ્રસન્નતા સારૂ કંઈ પણ પ્રયાસ ન કરે તેને વિષય ભોગથી પ્રસન્ન ન કરે, પણ વિદ્યા અને ધર્મ નીતિના દાનથી તો પ્રસન્ન કરે. વાસ્તવે વિચારતાં તો જ્યારે આપણી સ્ત્રી જાતિની સ્થિતિ હૃદયના તાપથી રહિત થશે અને તેમાં વિધવાઓની આંતરડીની ઊંડી આશીશો ભેવા તનમન અને ધનથી પ્રચલ કરવાનો આદર કરવામાં આવશે ત્યારે હિન્દની દયા બદલાશે એમાં શંકા નથી.

એકી વિધવાઓના હિતને માટે હૃદયે હૃદયે વનિતા વિશ્રામ શાસ્ત્રી જોઈએ અને વિધવાઓના આગ્રાહે પોતાના કુદ્ર સ્વાર્થના કારણે સારૂ તેની હિંદી બગાડવી નહિ જોઈએ. આ બાબેને પોતાની પ્રજાનું રક્ષણ કરવું એ વિષય પુરીસ ખાદ સુકાલું નથી. એ પુરી જો મુશ્કેલી હોત ને સાંસરે હોત તો તમારૂં દામ કરવા ક્યારે આવવાની હતી ? પણ તેનો

ઘરમાં વાપરવા લાયક ભરોસાદાર દવાઓ.

ફિવર ડ્રોપ્સ:- દરેક જાતના તાવ ઉપર અસરકારક રીતે લાગુ પડે
(જવર ડ્રોપ્સ) છે. બીજી તાવ ઉતારનારી દવાઓની પેઠે હૃદય ઉપર
મોટી ખાટલી. ૩ ઓંસ. નબળાઈ કર્યા વગર વિપતો નાશ કરી તાવ ધીમે
કિં. રૂ. ૧-૦-૦, પણ અચુક ઉતારે છે. તાવમાં આપી શકાય છે.
નાની ખાટલી ડોઝ:-કાચના વાસણમાં બે ચાર ચમચા ભાર પા-
કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ છીમાં ૧૦ ટીપાં નાંખીને આપવાં.

લિવર સોલ્યુશન:- પેટની કબજાઆતથી માથું દુખે છે, તાવ આવે
(પેટની દવાઓ) છે તે વખતે શરૂઆતમાં એક ભાગ એકથી બે
ખાટલી એકમાં ૨૪ ભાગ. ચમચીભાર, ત્રણથી ચાર ચમચાભાર વાણીમાં
કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ કાચના વાસણમાં સેવાથી પેટ સાફ આવે છે, ને
તાવ જલદીથી ઉતારે છે. કલેજા ઉપર કાર્ય

હોવાથી ઝાડો સાફ આવે છે. ને જીભ ઉઘડે છે. મોઢું વાસ મારતું અટકે
છે, ને પાચનશક્તિ પાછી જાગૃત થાય છે. સંક્રાંતના મુતી વખતે અને સ-
વારમાં સેવાથી શરીરને વિકારથી સાફ ને નિર્મળ રાખે છે. દરેક અંધવાડીએ
અથવા ખંખવાડીએ એકાદ બે ભાગ સેવાની ખાસ બલામણ્ય કરવામાં આવે છે.

ટોનિક સોલ્યુશન:- ખાંસ પછી અડધે કલાકે અડધી અથવા એક
(શક્તિની દવા) ચમચી ભરીને પાણી સાથે સેવાથી ખાંસેલું હર્ષમ
મોટી ખાટલી ભાગ ૧ થઈ જાય છે. એ સેવાથી તનની તેમજ મનની
કિં. રૂ. ૨-૦-૦ શક્તિ (લોહીના ઝડપથી) વહેવાથી ઉત્સાહવાળી
નાની ખાટલી ભાગ ૪૮ અને પ્રદીપ્ત થાય છે. મંદવાડ ગયા પછી સેવાથી
કિં. રૂ. ૧-૦-૦ સારો ફાયદો થાય છે. ને ગમેલી શક્તિ ઘણી
ફૂંક મુદતમાં પાછી આવે છે. લોહી મારફતે

‘ગ્લોસિરોં ફોસ્ફેટ’ જવાંથી મગજને પ્રુટિ મળે છે ને વાસ્તવિક પ્રયત્ન થાય
છે. સાધારણ દવા જે ખાંડના સરખનની જેતેલી હોય છે તેનાથી આ નિ-
ગળા છે. મીઠી પીસાબવાળાને સેવામાં કંઈ અડચણ પડતી નથી.

મંગલાતુ ઠેકાણું:- ધિ આયોનિક ફાર્મસી,
(મોરેસર ગજજરની)

ગીરગામ-મુખમુ.

જુનામાં જુનો અને હજારો લોકોએ અનુભવલય ખાતરી

કરેલો તેમજ પ્રદર્શનમાં સોના ચાંદોના

ચાંદ ઇનામ મેળવેલો

ડા. વામન ગોપાળનો આયોજાઈ

સારસાપરિલા

આ જગ જાહેર સારસાપરિલા એવી અનેક દવાઓથી તૈયાર કરેલો છે કે, જે ઔષધો કોઈ પણ દારણથી બગડેલા લોહીને સુધારી વધારે કરે છે. જ્યાં લોહી છે ત્યાં 'મનુષ્યનું' જીવન છે, જ્યાં 'સુધી' તે બગડેલું હશે ત્યાં સુધી અનેક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. આ શિવાય બીજા મુખ્યત્વે કરીને નીચે દર્શાવેલા રોગોપર આ સારસાપરિલા ઘણેજ સારો મુલ્ય ધરાવે છે. ઉપદ્રવ્ય એટલે ગરમી સરખો બીજો બધુંકરું રોગ કોઈ નથી. આ રોગનું ઝેર જો ઇંદીરમાં રહે, તો ઇંદીરમાં બગાડો રહે એટલુંજ નહીં પણ તેનાથી ઉત્પન્ન થતી પ્રજામાં પણ તેનો અંશ આવે, શિવાય બીજા અનેક રોગો જેવા કે પક્ષાઘાત, સંધીવા, સાંધાને હાડકાનો દુખાવો ઇંદીરના તથા હાથ પગના તળીઆપર દાળાં ઘણું પડવા, સ્પર્શસ્થાન તથા વાસનાં ચક્રિતું કમી થવું, મોઢામાં અવાળું તથા જડાનાં દુખાવો ને લાળું પડતી, છર્ણ તાવ ને ઝાંઝલી આવવા, વગેરે સંખ્યાં દરદો નાશ પામે છે, વગેરે દરદો ઉપર આ સારસાપરિલા જેવું બીજું એક પણ ઔષધ નથી તે પચાસ વર્ષો પૂર્વે અનુભવથી સિદ્ધ કરેલું છે. એક બાટલીની કી. રૂ. ૧૫ પો. ૫ આના છુટું.

સારા ગુણ માટે આ બાટલી વાપરતી એકદમ લેનારને કી. રૂ. ૪ પો. ૪ આના.

આ શિવાય અનેક દવાઓ અમારાં દારણાનામાં તૈયાર છે. કેટલોક મંગાવો. વીશેષ મુચના—કોઈ પણ દવાઓ એકદમ ગુણકારી હો છે, તો જ્યાં ત્યાં તેની નકલે થઈ શકે. યાચ છે, પરંતુ નામ પ્રમાણે સાધન નહીં, સરવે નકલથી સાવચેત રહેજો.

મોલેક—ગૌતમરાવ કેશવ.

હાકોરદ્વાર મુખ્ય.

AMRITANJAN

અમૃતાંજન

માયાનો દુખાવો, માયાતું યુગી
 મળાનો સર્વ જાતનો, દુખાવો, લચક, છાત-
 તો દંડીનો વિકાર સંધિવા ઇમરનો દુખાવો
 ઠેમ, ધા વિગેરેનો દુખાવો એ સર્વ,

શેમ ઉપર આ ચોપાધનો લેપ ચોપડવાથી તમ્મ આરામ થશે.

ફીમત માત્ર આઠ આના,

હેકાણું—હેક ઓફીસ, અમૃતાંજન ડીપો,

૧૮૯ ફીચર રોડ, તવા જનરલ મોસ્ટ્રોફીસની સામે મુંબઇ.

પ્રખ્યાત દવા વેચનારાઓને ત્યાંથી પણ ઉપરની દવાઓ મળી શકશે.

Can be had at—

Head Office, Amritanjan Depot

109 Frere Road, opposite New General Post Office

BOMBAY.

ઓટો-દીલખહાર.

સેંટનો રાજા.

દીલને આનંદ આપનારું, મનને પ્રફુલ્લિત કરનારું, આંખોમાં કુસોના અરકની સુગંધીઓથી ભરેલું સર્વોત્તમ સેંટ છે. ઓટો-દીલખહાર સ્પીડિંગ વગરનું હોવાથી અતર તરફ પછુ વાપરી શકાય છે. ફક્ત ચાર દીપાં રૂબાલ અથવા કપડાં ઉપર નાખવાથી એકદમ ખુશબો પસંરવા મળે છે અને વાપરનારને તથા તેની આસપાસનાઓને કુસોની મીઠી સુગંધીમાં મુગ્ધ દે છે. હવે ખીજું કોઈ પણ સેંટ અથવા અતર ખરીદતાં પહેલાં ઓટો-દીલખહાર ખરીદો અને તેની અપુરવ ખુશબોનો બે ઘડી વીચાર કરો.

ખરીદતી વખતે જો કોઈ પણ વેપારી ખીજુંજ ઓટો સેંટ આપવાનું કરે તો તે લેન નહીં પણ ઓટો-દીલખહારની માંગણી કરવું અને નામ ખરાબર વાંચીને સીલબંધ ખાટલી ખરીદજો.

કીંગ્મત નાની ખાટલીનાં....	...	...	...	રૂ. ૮-૮-૦
વચલી „....	...	...	...	રૂ. ૦-૧૨-૦
ગ્રોટી ...	...	...	...	રૂ. ૨ ૦-૦

સુગંધી કારડનો એક આનો:

સોલ એજન્ટ—

એંગ્લો ઈન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની,

જુમામસીદ—મુંબઇ.

પોતાનું કામ કરાવવા આવનારી છે. તો પણ તે દીકરીને હજાર વાતે લકવેને આં દુઃખીને ગ્રાસે આપે એ માતા પિતાને હાંજે નહિ. એમણે પાંચે આંગળી સરખી ગણુરી જોઈએ. જલકે દુઃખીને સાર વંધારે સંગવડે કરવી જોઈએ. પૈસાથી તમારી ચક્તિ ન હોય તો બલે પણ કોઈ તેનું હાંવેન સુંધારા બાંધિ સુખને વિચારી પ્રયાસ કરે તેમાં તમારો સ્વાર્થ આડે લાગે એથી શું માંલમ પડે છે કે માળાપ પણ વિધવા પુત્રીના હિત વિંતક થતાં નથી.

જેમ દીકરાઓને ધરના રૂપિયા ખરચીને પણ બંણાવાય છે તેમ વિધવા દીકરી સાર પણ ફરજ્યાત ધર્મ નીતિ તથા જન સમુદાયને ઉપયોગી કેગવણો અપાવવાની તજનીજ કરી જોઈએ. આ કાર્યમાં એકલા માળાપનીજ ફરજ છે એમ નથી પણ આખા દેશના હિતચિંતક બાઈ બહેનોની છે. જે નામ માનના સાધુ સાર તેમના કલા વગર તેમને સાર ધર્મચાળા, સદાચંત, વિગેરેની જોગવાઈ કરી આપે અપાવે છે. જે કે તે લોકો ધર્મનું ખાઈને કંઈ પણ સત્ ક્રિયા કરતા જણાતા નથી, પણ હલટા અનેક દુર્વસનને વચ થઈ ખીજાઓને હેરાન કરે છે, તો પણ તેની દયા અથવા તેનાપર અપૂર્વ પ્રેમ આપણી ધર્મીય પ્રજાને આવે છે; પણ આ વિચારી અનેક દુઃખોને સહન કરતી એવા દુઃખમાં પોતાની પ્રજાને ઉઠેરતી તેને બંણાવવા સાર લાચાર થયેલી, ધરમાં એની જીંદગી દેમ વ્યતીન થશે તેનો વિચાર એક ક્ષણ કરવામાં આવે તો પણ તેનું કલ્યાણ ધર્મ જાય. હું તો એટલુંજ ઇચ્છું છું કે બાવાઓ જેટલી વિધવાઓ સારે સવડ કરી આપવામાં આવે.

શ્રીઓનાં દુઃખ નિવારણમાં શ્રીઓએ ભાગ લેવો જોઈએ.

પુરુષો કરતાં શ્રીઓએ આ વાતપર વધારે લક્ષ્ય આપવાનું છે કારણ કે આપણુ સ્ત્રીજાતિ. સ્વજાતિના દુઃખના વિભાગો ન યદ્યપે તો પુરુષો શ્રી સીતે યાય. ? અર્જુનીન કાળમાં ઘેરે ઘેરે એક જે વિધવાતો હોય જ છે. કોઈકજ એવું મુઠા પુણ્યવાન ધર-હશે કે બધાં વિધવાનાં દર્શન નહિ હોય માટે બહેનોએ એવી દુઃખી ભગિનીઓ પ્રતિ સંકળી પ્રતિએ ન જેતાં એની ખીલવણીમાં તનમન અને ધનથી મદદ કરવી જોઈએ.

બહેનો ! આપણી પાસે જેટલી જોઈએ તેટલી સત્તા તથા સામગ્રી

નથી એ સત્ય છે. તથાપિ જેટલી છે તેમાંથી પણ જો તેને માટે બધ કરવા ઉદાર થઈશું તો તેથી પણ ઘણું કાર્ય થઈ શકશે. આપણો અવશ્યતા સમય ઔશઆતમ તથા પ્રગટ આળસ કે ગામ ગણાટમાં જાય છે. તેનો આવી ખહેનોના હિતકર કાર્યમાં વ્યય કરીએ તો કેટલું થઈ શકે? જ્યાં સાચા દીક્ષથી કામ કરનારાં મનુષ્યો હોય છે ત્યાં પૈસાની એટલી બધી જરૂર જણાતી નથી. પણ મનુષ્યો ઉપયોગમાં ન આવે તો બાકીની માણસો રાખવાં બારે પડે છે તો એવે સ્થળે પૈસો ને મનુષ્ય બેની અઝલે લીધે સોસાવું પડે છે. તે સોસ ખહેનોની મદદથી દૂર થાય એમ છે.

આપણા દેશમાં કેટલાંક એવાં ખાતાં છે કે તેમાં પુરૂષો જીવ માસિક કે પગારથી કામ કરે છે અને પોતાની અમુક્ય છ'દગી દેશહિતમાં અર્પણ કરી છે. તો આપણી ખહેનોએ પણ તેમ કરવું જ જોઈએ. પણ મારા કુંક અનુભવમાં જોઈ' છું કે સ્ત્રીઓ પોતે વિધવા, ને નહિ પ્રજા, કે પાલન કરવા યોગ્ય એક પોતાના ઉદર સિવાય કોઈજ નહિ, તે છતાં માસિક વેતન સારૂ સારા નરસાનો વિચાર જીલી દ્રવ્યના દાસ બની વધારે મેળવવા હાંસાં મારી કરે છે એ શોચનીય છે.

વિરક્ત અવસ્થાની રિયનિ ગ્રાપ્ત થયાં છતાં આવા વિનાશી પદાર્થમાં ફસાઈ જવું એ અઠીક ગણાય. અને એ ફસાવાનું મૂળ કારણ એજ કે હૃદય ધર્મ-વિભૂષિત થયું નથી જેમનું હૃદય ધર્મ નીતિના જ્ઞાનથી પરિતોષ પામ્યું હોય છે એ વ્યક્તિ કદાપિ પણ ઐહિક સુખમાં લોભાતી નથી.

આવા વિચારથી વિધવા સ્ત્રીઓને પ્રથમ આશ્રમ ધર્મનું જ્ઞાન આપવું જોઈએ. ઐહિક સુખ અસ્થિર છે. પરિણામી છે. વિગેરે વિગેરે અનુભવ દ્વારા જણાવી તેમાંથી તેમની મનોવૃત્તિને ઉદારી એથી ઉત્તમ અલૌકિક સુખનો માર્ગ બતાવી તેનાં સાધનો સધાવી તેમાં પ્રવીણ કરવાથી તે સ્વાધી સુખનો સ્વાદ લઈ શકે છે. દરેક મનુષ્યનું જીવન આશાથી ટકે છે આશા વિના આયુષ્ય પણ વહાલું લાગતું નથી. તો જન્મથી તે મરણ પર્યંતને સારૂ નિરાશ થયેલી વિધવાને દયા પ્રદારની આશા આપી શકાય. સંસારિક પદાર્થો તેને પતિના અભાવથી નિરપેક્ષગી છે, તો તેમાં તેની આશા બંધાય નહિ માટે પારમર્થિક વિદ્યની આશ આપી તેની જીવન દોરીને સુદૃઢ કરી કાર્ય કરાવવું કે જેથી પોતાને તથા પરને ઉપયોગી થઈ પડે.

જ્યાં સુધી અધ્યાત્મ જલથી આ મન બુદ્ધિ સુદૃઢ થયાં નથી ત્યાં લગી તેની મન બુદ્ધિ સ્વાધીન થઈ શકતાં નથી. મન બુદ્ધિને વશ વર્તવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનજ છે. તો તેવું જ્ઞાન વિધવા બહેનોને અપાવવા પ્રયત્ન કરવા આપણે સર્વેએ પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

પ્રાચીન સમયમાં આ જ્ઞાન મેળવવાનાં અનેક સાધનો હતાં તેથી તે સમયમાં તે પ્રાપ્ત થઈ શકતું હતું. પણ હાલ તેની ગેરવ્યવસ્થાને લીધે લાભ મળવો દુર્લભ થઈ પડ્યો છે. તથાપિ યત્નક્રિયાંતે જે શુભ પ્રયાસ કરી શકાય તે અવશ્ય કરવો જરૂરનો છે.

શુદ્ધ હૃદયનું બંધારણ ધર્મનીતિથી છે. ધર્મનીતિજ માણસનું રક્ષણ, પોષણ, કરવા સમર્થ છે. પ્રાચીન મહાસતિઓના જ્ઞાતો વાંચવાથી આપણને સ્પષ્ટ સમજાય છે, કે તેઓ ધર્મનીતિના સંપૂર્ણ જ્ઞાતા તથા પાલન કરનારાં હતાં અને તેના થકાર્ય પાલનથીજ તેનું અનેક ક્ષેત્રોમાં રક્ષણ થતું હતું. તે સમયમાં રક્ષણ થતું હતું એટલુંજ નહિ પણ તેઓ પોતાનાં અઘાપિ પર્વત અમર નામે આપણને તે માર્ગે ચલાવવા સાર મુકી ગયાં છે એ તેમનો આપણાં ઉપર મહદ્ ઉપકાર થયેલો છે.

તે પૂર્વની રિયતિનો કંઈક આભાસ આવે તો પણ આપણું ધણું હિન થાય. મનુષ્ય જેવો ધર્મજળથી કાર્યવાહક થાય છે, તેઓ અન્ય-જળથી થતો નથી. સર્વજળ કરતાં ધર્મજળ સર્વોત્તમ ધણાં છે માટે આપણી નિરાધાર અને નિરાશ હૃદયની દુઃખી વિધવા બહેનોના પ્રાણને રક્ષી, હૃદયને ધર્મ નીતિથી પૂર્ણ ભરી, વ્યવહારિક જન સેવામાં ઉપયોગી બનાવવા સતત પ્રયાસ કરવા આ દીન વ્યક્તિની સર્વપ્રતિ નમ્રપણે પ્રાર્થના છે. અને આ વનિતા વિશ્રામનો ઉદ્દેશ, આરથ, અને કર્તવ્ય એ જ છે કે જેમ બને તેમ સ્વભતિની સેવિકા બની ભારતભૂમિની દુઃખી બહેનોને જાંત્યન મળે તે તેવું અતિ જીવન મેલતો તથા ખરો શુભમય, શાંતિમય, ધર્મમય ને નીનિમય થઈ પડે એ શુભેચ્છાપૂર્વક સેખિનીને વિરામું છું. પરમાત્મા શુભકાર્યમાં સદાય યાઓ એ જ અંતિમ યાચના.

જીવનનું સાર્થક.

આપણું કર્તવ્ય વિશે કેટલાક વિચારો.

પ્રિય વાંચક આપના મનમાં કદાચી એવી ભાવના નથી ઉદ્ભવી કે મેં મારો જીવનનો ધણોક અમુક વખત નિષ્પ્રયોજન વ્યર્થ ઉગાવી દીધો છે. જો એ વાત આપને સત્ય લાગતી હોય તો આપ સત્વર ઉઠો, ને આપનું પરમ શ્રેય જેમાં સમાવડું છે તે કરવા તત્પર થાઓ.

એક કવિ કહે છે કે:—

“ સંપત્ત ગણ તે સાંપડે, ગયાં વળે છે વહાણ; ”

“ ગત અવસર આવે નહિ, ગયાં ન આવે પ્રાણ. ”

ગયેશો વખત ફરી મળી શકવાનો નથી. માટે જે વખત હવે આપણા હાથમાં રહેલો છે તેનો હવે પછી આપણે બનનાં સુધી નકામો ન શુભાવતાં સદુપયોગ કરવાને માટે જરૂર અનિશ્ચય કાળજીપૂર્વક રહેવું જોઈએ. વખત એક પાણીના રેલા સમાન છે તેને વહી જતાં વાર લાગતી નથી. માટે આપણે હમેશાં નકામો કાળસેપ ન થાય માટે સાવધ રહેવું જોઈએ. એક મહાન અંગ્રેજ લેખક લખે છે કે, જો દુનિયામાં મોટામાં મોટું કંઈ ઉગ્રકિ-પણું હોય તો તે વ્યર્થ વખત શુભાવવાનું જ છે; માટે હવે આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય શું છે ને આપણું પરમહિન શોમાં સમાવડું છે તે જોવું જોઈએ. પ્રથમ તો બહુજ યોગ્ય મનુષ્યો પોતાનું વારસવિક દિત શોમાં સમાવડું છે તે જાણતાં હશે, કેટલાંક જાણતાં હશે છતાં આજસમાં ને આજસમાં તેનો ઉપયોગ કરવાને રહી જતાં હશે; કેટલાંક વિચારો એવાં હશે કે જેને પોતાની આજીવિકા અર્થે એટલે નિર્વાક માટે પુષ્કળ વખતનો ભોગ આપવો પડતો હશે. ને તેથી વખત નહિ મળવાને લીધે તેઓને પારમાર્થિક કાર્યો કરવામાં આજીવ આદતી હશે, જ્યારે કેટલાંક એવાં પણ હશે કે જેને ખાતું પીતું મોજ-મજા એ શિવાય કંઈ સ્વર્ગીયું સુઝતું નહિ હોય; પણ આ દેહ કાલુષ્યગુર છે ને ક્યારે એનો નાશ થશે તેની કાંઈ કંઈ ખબર પડતી નથી. આ

કાળ ક્ષુદ્રક માનવીને પોતાના પંજમાં ઝડપવાને હંમેશ તૈયાર જ હોય છે. આવી દશા છતાં મનુષ્ય જાતિને પોતાનાં કર્તવ્ય કરવાનું બીલકુલ સુઝતું નથી એ ખરેખર મહા શોચનીય છે. જે લોકોને પરમેશ્વરે અંપૂર્ણ સાધના આપેલાં છે, છતાં પોતાના કર્તવ્યથી વિમુખ રહે છે, એટલે પોતાના વખતનો યથાર્થ ઉપયોગ કરતાં નથી, તે લોકો એક મોટામાં મોટી ભુલ કરે છે. એ લોકોને જો બધો વખત તપાસીએ તો માલમ પડે કે તે લોકો દુકત એવશ્યારામમાં જ ઘણો વખત વ્યર્થ વ્યતીત કરી નાંખે છે. આવા વિલાસી લોકો જોહામાં જોહા ધારે તો પાંચથી સાત કલાક પોતાનું પરમ કલ્યાણ સાધવામાં ગાળી શકે. મારું કહેવું એમ નથી કે એ લોકોએ પોતાના બધા જ એવશ્યારામ, રમત ગમત, વિગેરે છોડી દેવાં, ને બધા જ વખત પ્રભુ ભગવાનમાં તથા જન કલ્યાણમાં ગાળવો. પણ જેમ જો તેમ વખત નક્કી આપ્યો ન જાય ને જનતાં પ્રજાઓમાં પોતાનું અગર સામાનું બહુ યામ એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. બહુ એટલે દુકત આર્થિક બાજુ તોમાં જ બહુ કરવું સમાયજી નથી. બહુ એ રાજમાં એવીક તેમજ પાર-માર્થિક કિત સમાયજી છે તેમજ તે ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ એ ચારે બાજુ તો જોડે નિદ્રિત સંબંધ ધરાવે છે તેમજ તેમાં આ જન્મનું તથા આવતા જન્મનું કલ્યાણ સમાયજી છે એટલે આ ઉપરથી માલમ પડશે કે બહુ કરવું એટલે પોતાનું તેમજ સામાનું એવીક તેમજ પારમાર્થિક કલ્યાણ કરવું એમ યાચ છે. હવે કેટલાક એમ સમજે છે કે આપણે થોડા ઘણા પૈસા આપ્યા એટલે આપણું કર્તવ્ય યર્થ ગયું. પણ એ એક મોટી ભુલ છે. કારણ કે કર્મ તથા વર્તનથી જ મહાન કાર્ય સિદ્ધ થાય છે તે પૈસાથી થતું નથી. જો કે કેટલાંક કાર્યોમાં પૈસાની જરૂર પણ ખાસ અગત્યની છે જેવાં કે ગાંડા તથા રક્તપીતથી મરત યથેલાં રોગીઓ માટે દર્શીયાલ મુવાવડખાના, ગરીબો માટે ચાલીઓ, બીખારીઓ માટે કારખાનાં, (Work-houses) ગરીબોને મદત ફેળવણી માટે શુભો વિગેરે આવાં કાર્યો માટે નાણાંની ઘણી મોટી મદદ જોઈએ, ને તે પૈસા-દાર લોકો તરફથી જ મળી શકે. હવે જે લોકો આવાં કાર્યોમાં પોતાના પૈસા અર્પણ કરે છે, તે લોકો જો કે આથી ગરીબોનું તથા દેશનું બહુ કરી શકે છે. પણ તેથી કંઈ તેઓ આધ્યાત્મિક બજ મેળવી શકતા નથી. માટે આપણું આધ્યાત્મિક બજ પણ આપણે વધારવું એ એક ખરું અગત્યનું કર્તવ્ય છે. હવે જે લોકો બિમારાં ગરીબો છે કે જોમને પોતાના

નિર્વાહ માટે અમુક વખતનો બધો ભોગ આપવો પડે છે. તેઓ પણ જે ધારે તો એક બે ગતના અગર દિવસના કલાકો પોતાનું આધ્યાત્મિક બળ વધારવા માટે કાઢી શકે. અને ખીજાઓ કે જેઓ દર્શન્ય કરવાને ઉત્તુક છતાં આજીવનમાં ને આજીવનમાં આજ કરીશું કાલ કરીશું એમ કરી ગિયારા મનને ખોટા વાવડા કરીને મનનું સમાધાન કરે છે, તેઓએ તો તુળશીલાએ કહેલો દોહરો ધ્યાનમાં રાખવો જોઈએ. તે આ પ્રમાણે કહે છે.

“ કાલ કરતા આજ કર; આજ કરેતો આજ, અવસર વિશે જાત હે; શ્રીર કરેગો કળ.” માટે હવે વિલંબ ન કરતાં ને તમારી નાવિકાને આડે અવરો રસ્તે ન ચડાવતાં તમારી ધારેલી મુખ્ય દિશા તરફ હાંકી નીકર વખતે કલાત્મક વ્યયમાં એકાદ મોટો ખડક આવી જશે તો તમારી નાવ અધર્મ્યમાં જ ભાંગી જશે, ને તમારું ધારેલું કાર્ય બધું રહી જશે. માટે હવે તો

આત્માને રચિતં વિદ્ધિ શરીરં રથમેવતુ ।

બુદ્ધિં તુ સારથિં વિદ્ધિ મનઃ પ્રગ્રહમેવ ચ ॥

અર્થ:—આત્માને રથનો સ્વામી જાણુ; શરીરને રથ જાણુ; બુદ્ધિને સારથિ જાણુ અને મનને લગામ જાણુ; માટે જીવાત્માને શરીરરૂપી જગીમાં બેસાડીને બુદ્ધિરૂપી હાંકનારદ્વારા, મનની લગામથી ઈંદ્રિયોરૂપી પોડાને, હાંકતા હાંકતાં વિષયના ચરણ કમળમાં લઈ જવો જોઈએ. માટે હવે તો ગમે તે યાય તો પણ આપણે આપણા લક્ષ્ય તરફ જવાની કોશીશ કરવી જોઈએ અને મિથ્યા બદવાદમાં તથા ઐહીક સુખો પ્રાપ્ત કરવામાં વ્યર્થ વખત ગુમાવવો જોઈએ તદ્દિ નીકર પાછળ ઘણું પરતાનું પડશે ને અવસાન કામ સુખીય આવનાં આપણને લાગશે કે આપણે તો—

“ રાત ગમાયી શોયકર; દિવસ ગમાયો થાય ”

હારા જન્મ અમોલયા; કોડી બદલે જાય.

જેઓ ઉત્તમ પંક્તિના મનુષ્યો છે તેઓ તો પોતાનું પરમધેય સાધનામાં મગ્ન રહે છે ને તદ્દન નિરવધારી જતી જઈ પારકાનું કલ્યાણ કરવામાં જ પોતાનું કલ્યાણ સમજે છે. ને પારકાના જાતોને મોટે પોતે આત્મિક સંકટો સદન કરે છે. પોતાનું સર્વસ્વ નાશ થઈ જાય તો પણ શું થયું તે તો પોતાના અર્થ તથા દેહનો મનથી ત્યાગ કરીને જ પારકાનું

“વસુધૈવ કુટુંબકમ” પણ અપશોચની વાત છે કે આવા નરરત્નો ઘણાં જ થોડાં નજરે પડે છે. એક કવિ કહે છે કે,

“કુલદીપક યાતું કલિન, દેશ દીપક કુલ્લિન;
જગદીપક જગદીશના, અંશી કોક અલ્પ્ય.”

આવા જગદીપકોજ પોતાના વખતનો યથાર્થ ઉપયોગ કરી શકે છે, ને આવા ઉત્તમ ઉપયોગથી આ સંસાર સમુદ્રમાંથી તરી જવાનું સાધન મેળવી શકે છે. આમાં જ માણસો જન્મનું ખરું સાર્થક કરીને મોક્ષપદને પામે છે. આ વિષયાંતરનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે, પોતાના લક્ષ્ય પાછી જે મનુષ્ય વગર વિચારે કામ કરે છે તે જર સમુદ્રમાં સદા વગરની નાવિકા જેવો છે. કાંણ કે તે ઘડી ઘડીમાં પોતાના વિચારો બદલે છે ને પોતાની જીંદગી કંઈ પણ સાધ્યા પાછી વ્યર્થ શુભારી દે છે. ગોવર્ધનરામ કહે છે કે,

વસંતતિલકા.

જેણે નહીં જગતમાં પુરુષાર્થ સાંધ્યો,
ઉચ્ચાચ્ચ જે પદ નહીં કદીયે જ પામ્યો
તે જન્મ વ્યર્થ પડતો ધુળ તેથી સારી,
વટોળાયે ચઢી ઉડે પણી બોરમંડી.

અરેરે! જે માણસ પોતાની જીંદગીનું કંઈ પણ સાર્થક સાંધતો નથી. તેના કરતાં તો ગોવર્ધનભાઈ ધુળને પણ વધારે સારી કહે છે કે જે વટોળાયો આવે છે ત્યારે તે પણ આકાશ તન્ન ઉચે ઉડે છે. તેથી રસ્તો ચોક્કસ કર્યા વગર આગળ વધવું નહિ, નિકર પાછા ફરવાનું મન થાય. એક વખત પહેલાં ચોક્કસપણે લક્ષ્ય નિયત કર્યા પછી, વખતના બરાબર લાગ પાડી નાંખવા, એટલે ઘડીઆગની માફક આખી જીંદગીનો ક્રમ નિયમસર ચાલ્યા કરશે. અંગેજ લોકો વખતનું નિયમિતપણું સાચવવામાં ઘણાંજ ખતીલા હોય છે. અને વખતના નિયમિતપણાને લીધેજ એ લોકો પોતાનું ધારેલું કામ ધારેલે વખતે પાર પાડવામાં ફત્તેહમંદ નીવડે છે. ત્યારે આપણા લોકોની એક મોટામાં મોટી ખામી એ છે કે તે લોકો વખતના નિયમિતપણા વિષે સ્ટેજ પણ ખ્યાલ કરતા નથી. દરેક કામમાં

ધારેલા વખત કરતાં હંમેશાં મોટું યથેશુ જોવામાં આવે છે. દલાક અર્થો દલાક વર્થ ગુમાવી દેવો, તેનોતો દર્ધ દિગ્રાખજ નહિ. આવા અનિય-
મીતપણાને લીધે કોઈ કોઈ વખતે ધણી ભારે નુકસાની ખમવી પડે છે.
પણ જો તમે છેલ્લી “વોટરજી”ની લેગર્ડનું ટપાંત વાંચશો તો તમને માલમ
પડશે કે ફક્ત પાંચ મિનિટનાં અનિયમીતપણાને લીધે, નેપોલીયન બોનાપાર્ટને
જો લડાઈમાં પરાજય મળ્યો અને તેથી કરીને આખા યુરોપના ઇતિહાસમાં
ઘણો મોટો ફેરફાર થઈ જવા પામ્યો. કારણ કે નેપોલીયને જર્મન સેના-
ધિપતિ જુસર કે જે અંગ્રેજ સેનાધિપતિ વેલીંગ્ટન સાથે નેપોલીયન
માટે પોતાના સૈન્ય સહિત આગળ આક્રમણ કરતો હતો તેને અટકાવવા
માટે પોતાના સરકાર મારમેલ એલચીને મોકલ્યો હતો. પણ હમનુશીએ
તે સરકાર કહેલા વખત કરતાં ફક્ત પાંચ મિનિટ મોડો આવ્યો અને
તેથી આ જંને સૈન્યોને એકમેક જોડે એકઠાં થઈ જતાં અટકાવી શક્યો
નહિ. આથી જંને લશ્કરે એકઠાં થયાને લીધે નેપોલીયન હરાયો અને
છેલ્લે કેટ પકડાયો. હવે આ ઉપરથી પ્રિય વાંચકો આપને માલમ પડશે કે
વખત કેવી અમુત્સ્ય ચીજ છે. ને તે કેટલો ચોડો આપણા હાથમાં છે
અને એટલા ચોડા વખતમાં કરવાનું છે, એ જાણતો જે જરાક વિચાર
કરશે તો તમને માલમ પડશે કે આવી અમુત્સ્ય ચીજ વર્થ દિગ્રાવી કેવી
જોઈએ નહિ. પણ યથારહિત પોતાનું લક્ષ્ય સાધીને આ મનુષ્ય દેહનું
સાર્થક કરવું જોઈએ નહિ તો પછી દોલતરામ કવિ કહે છે કે—

શાહિની.

“જેતાં જેતાં જે ઘડો જાય ફરી”

જેતાં જાય જંગનો તંત્ર ફરી.

ના યાવાને કાળ તો લેશ ખોટી

“ત્યારે શાને તું મરે આમ ફરી.”

તે પ્રમાણે કાળ વ્યતીત થઈ જશે અને ખોલી હાથે જરૂં પડશે માટે
હવે તો સત્વર છોડો અને તમારું હિત સાધો.

—મુખર્ષી.

સૌ પહેલ વિદ્યા

તા. ૨૧-૧૦-૧૪

નીતિ વિશે ગરબો.

(લેખક:—અ. સૌ. વીરમતી મોહનલાલ દેસાઈ)

પ્રભુતાં ચરણ કમળમાં ચિત્ત સદા ચોંટાણું રે.....મુવં

સાખી: — પ્રભુ બન્ને પાવન યશો, જન્મ મરણ દુઃખ જન્ય;
સત્ત્વિદ્ આનંદ લ્હાણીથી સંકટ સર્વ કપાય.
જગમાં નરનારીએ સત્ય વચનને પાળવારે,
પ્રેમ ધરીને બાવે બલવા શ્રી મોરાર.

પ્રભુ

ત્રોટક— પ્રભુતા રૂપી પીયૂષ પાન યકી
હૃદયે સંતર્કર્મ રૂપી ખીજને
પરિપોષી સખી જગ વાડી વીશે
મધુ મિટ દુઃખ તણી લ્હાણી લીશે.

સાખી:— એક ચિત્તે પ્રભુને બન્ને યાશે સત્વર રડાય
રિક્તિ સિદ્ધિ આપશે આનંદ રહે સદાય
સદિયર બાવ ધરીને બલવા શ્રી મોરારનેરે
એથી જગતમાં જય વાધે અપરપાર.

આપણાં ધર્મ.

(લેખક:—સૌ હરિસુખગૌરી વામનરામ કપિલરામ મહેતા.)

પ્રિયબહેનો; શાસ્ત્રકારો કહે છે કે:—

सत्यं वद । धर्मं वद । स्वाध्यायान्मा मयद ।

“સાચું બોલ ધર્માચરણ કર ને વિદ્યાભ્યાસમાં આગસ ન કર,” બહેનો દુનીયામાં સ્ત્રીઓએ કેરી રીતે વર્તવું, ને તેનો ધર્મ શું છે તેમજ સ્ત્રીઓનું બુદ્ધિ શું છે, તે આપણે જાણવું જરૂરનું છે.

આત્મારે કેળવણીને ઉત્તેજનનો સમય છે. એવા વખતમાં ને સ્ત્રીઓ પોતાનું કર્તવ્ય શું છે તે સમજીને વર્તન રાખે તો તે ધર્મ લાભકારી છે.

કેળવણી એવી બોધએ કે જ્યાં સ્ત્રીઓની નિન્દા થાય નહિ અંગ્રેજ બાપાનું જ્ઞાન ધરાવવું જરૂરનું છે. પણ અંગ્રેજ બાપુઓની નકલ કરી જરૂરની નથી. તે બાપુઓની કાર્ય કરવાની અવરાર્થ, બદાહરી અને પ્રેમાલોકપણું લેવું એ જરૂરનું છે. પણ તેના કપડાંની, તે લોકો જેમ રસોઈ વિગેરે માટે ખાસ માણસ રોકી રાખે છે તેની જેમ વગરની રીતિ આર્થ સ્ત્રીઓને લેવાની જરૂરની નથી. એવી નિન્દા માત્ર ધવાની સાથે ખર્ચના બોળમાં ઉતરવાનો અંશ છે.

શાસ્ત્રકારો કહે છે કે:—एतोऽसुदयनिःश्रेयः सतिद्धिः सधर्मः ॥ ૧૭ ॥ જેનાથી ઉદયને કલ્યાણ થાય તેજ ધર્મ. આપણા પુર્વજોએ ને ને રીત રીવાજો પાડ્યા છે તેમાં કેટલાએક કાળને અનુસરતા ફેરફાર કરી વર્તવાની જરૂર છે. પણ આપણું આર્થ ઓનું બુદ્ધિ શું છે તે બુદ્ધી જવાની જરૂર નથી. માટે બહેનો આપણે કેળવણી લઈ તનમન એવું સ્વચ્છ રાખવું કે આપણે વિના ફેરફાર, વિના અલંકાર અને સાદા પોશાકે પણ એક દેવી સમાન દેહિધ્યાન લાગીએ.

શ્રીઓએ લીધેલી કેળવણી ક્યારે વળણાય છે અને તેની શોભા ક્યારે વધે છે કે જ્યારે નમ્રતા, હતાપણ ને નિતિ વિગેરે શુભોદ્યા શોભા જગતમાં યશ મેળવીએ ત્યારે જ. કેળવાયલાં, સુધરેલાં ગણાઈ અન્યથાતિના સમુદ્ધમાં જઈ બેસીશું તેને સમયે આપણા ધર્મશાસ્ત્રનો સવાલ પુછાશે કે તે શું છે અને તેમાં શું શું આગાઓ કરી છે? તો તે વખતે એવોજ જવાબ દેવાનો વખત આવશે કે “ ધર્મ વિશે હું તો કશું જાણતી જ નથી? ” એનો આ કેવું ખરાબ દેખાશે? શાસ્ત્રકારો કહે છે કે

ધર્મે વિશ્વસ્ય જગતઃપ્રતિષ્ઠા, લોકે ધર્મિષ્ઠં પ્રજાઉપસર્પતિ ।

ધર્મેજ્ઞપાપમનુદંતિ ધર્મેસર્વં પ્રતિષ્ઠિતં તસ્માદ્ધર્મપરમંવદંતિ ॥૧૬॥

અર્થ—ધર્મ સર્વ પ્રાણીનો આશ્રય છે. જગતમાં ધર્માધર્મ જાણવા માટે લોકો ધર્મિષ્ઠની પાસે જાય છે. ધર્મ કરી પાપને ટાળે છે. ધર્મમાંજ સર્વ રહ્યું છે, માટે જ ધર્મને શ્રેષ્ઠ માનેલો છે. માટે જહેનો આપણા ધર્મ શાસ્ત્રોનું સહેજ અવલોકન કરીને તેનાં માહિતગાર થવું અને તેમાં દરેલી આગાઓને અનુસરવું એજ આપણું મૂખ્ય જીવણ છે.

આપણા પૂર્વના ઋષિ મુનિઓથી લખાયેલાં પુસ્તકો જેમાં શ્રીઓએ કેમ વર્તેલાં, શ્રીનો ધર્મ શું છે તે આપેલ છે. તે વાંચી જાણીશું નહિ તો ખરે આર્થ શ્રીનું વખાણ પાત્ર નામ આપણે ગુમાવી બેસીશું, જહેનો ગુમાવવા કરતાં મેળવવા કોશિય કરવી એજ આપણું જીવણ છે.

સીતા, દ્રૌપદિ દમયંતિ, સાવિત્રી, અનસૂયા અર્ધધતિ, સુકન્યા, દેવહુત્રી, મૈત્રેયી, વિગેરે પણ શ્રીઓજ હતી. તે સમયમાં આત્યારના જેવી શાળા હતી નહિ, પણ રક્ષા તે પોતાની દેવી શક્તિથી જ કુનીયામાં અમર નામ કરી શ્રીઓને દાખલારૂપ યજ્ઞ ગયાં છે, શાસ્ત્રકારો કહે છે કે યંત્યાર્યોઽઘ્નોયમાણં પ્રશંસન્તિ સ ધર્મોયં ગર્હતે સોઽધર્મઃ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—જો આચરણને આર્થ પુરોગો વખાણે છે. તે ધર્મ, અને જો નિન્દે છે તે અધર્મ ગણાય.

જહેનો, ઉપલી શ્રીઓને આત્યાર સુધી સર્વ વખાણીએ છીએ તેનું કીર્તન ગવાઈ રહ્યું છે, અને દેવી સમ્માન પૂજાય છે. તો જહેનો, આપણે

પણ તેજ વંશનાં અને અંચના હીએ, પણ તે સ્ત્રીઓએ કરેલાં સુદૃઢ આપણે ભૂલી ગયાં હીએ, ને હન લખતાં વાંચતાં ને મીટીંગમાં જતાં, સદન અંગેજી બોલા આવી કે સર્વ આવશ્યક કરી આગલું ખડું તત્ત્વ જુઓ તાલની ખોટી નક્કલ કરી વખાણ ફેરવવાનું દિવસને તત્પર રહેવાનું શિખ વાંધી નિન્દાપાત્ર યંધાં હીએ.

પૂર્વે સ્ત્રીઓ વડીલોને નમનું, ગુરની આરા પાળવી, સારી સોજન કરવી. ને ઇદરેવની પ્રાર્થના કરવી એમાં સરમાતી નહિ. અત્યારે વડીલોને નમવામાં સરમ લાગતી જણાય છે. સુર (જે ધર્મનો ઉપદેશ આપે તે) તેને નમવાને આરા પાળવાને બદલે બેઠી, ટોમી, ભેભી વિગેરેની ક્ષિપ્ર આપવામાં આવે છે. ઇધરને ખાનવાની તો વાતજ અંજલતાં નથી. પણ કહે છે કે બધુંજ ઇધર કરે છે તો બેઠી રહે બેઠાં બેઠાં ઇધર આપશે. વિગેરે વિગેરેથી હું કનાંપણ રાખી ઇધરને પણ બાળુએ મુકી દેવાય છે. આમાં દર્શિત સ્ત્રીઓથી થવાનું શર થયું, જેથી આર્થ મહિલાઓની મહત્તા ઓછી થતી મછ. ને જ્યાં ત્યાં સ્ત્રીઓનું અચાન આગળ આવનાં તેને ફેળવવાની મુશના શર થઈ. આ આપણને કેટલું સરમાવનાઈ? ઘણુંજ. તો હવે આપણા કૃપાળુ પિતાંથી નિયંતાની કૃપા મેળવી, આપણે આપણું પૂર્વ ગૌરવ લાવવાની કેશિયમાં તત્પર રહેવું; જેથી આપણા બાળકો પણ આપણા સદ્-ગુણના પડછાયા થાય અને આ ભારતભૂમિને પૂર્વની માદક દિપાવે.

બહેનો, માતામાં સ્વચ્છનું યજ્ઞનન ન હોય તો બાળકમાં કયાંથી આવે? માતામાં સ્વધર્મ, નિતિ અને સત્યતા ન હોય તો બાળકમાં કયાંથી આવે? માટે બેનો, આપણું પડી બગિલું યજ્ઞનન તેમજ અધર્મ મેળવવાને તત્પર થવા કેશિય કરો.

અત્યારે યુરોપમાં ચાલતી લકાઈમાં જે જે શરવિરો છે, તેઓને જન્મ આપનારી માતાઓ ખરેખર દેવી અંચની વીર માતાઓ હશે. તેથી માતાના પુત્રો પોતાનું તન મન અને આયુષ્ય દેશને માટેજ અર્પણ કરે છે. જેથી માતા તેવાંજ બાળકો હોય એ વિવાદ વિનાનું છે.

અત્યારે આર્થ માતાનું બંધારણ દેશન અને નાનુકાઈને લીધે નબળું છે. તેથી તેવાનાં બાળકો પણ નબળાંજ જોવાય છે.

પુરતો ખોરાક લઈ શકે નહિ; ગાઉ આવી શકે નહિ; એક શેરનો ખોળો લઈ શકે નહિ; એવી માતાના બાળકોમાં શરાતન કયાંથી હોય. ?

આંતું કારણ નબળાઈ શિવાય ખીલું નથી. જે સ્ત્રીઓ પુરતો ખોરાક લઈ, શરીરને કસીને પોતાનું દુધ બાળકને માટે મળ્યું કરે, તો બાળક પણ મળ્યું થાય.

આપારે કાળના ફેરફારને લીધે બાળકને ઉછેરવાનીજ માતામાં સત્તા નથી. પોતાનું દુધ તો આપીજ શકતાં નથી. નોકર શિવાય બાળક સચવાઈ શકતું નથી. આવી આવી પરાધનતા બ્યારે દુર યશે ત્યારેજ બાળકોની મળ્યુંતી ને સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ યશે.

સીતાએ વનવાસ વેડી લયને અને કુશને બત્રીસ લક્ષણ શરાતની ક્રમાં, સીતા સજની રાણી હોવા છતાં તેણે પોતાનું શરીર કશું હતું અને મનનું બગ વધાર્યું હતું, જે સીતાજીએ તનમન નબળું રાખ્યું હત તો તે વનવાસ વેડી શકત નહિ. પોતાનાં બાળકોને શરાતની કરી શકત નહિ. માટે બહેનો, પૂર્વની સ્ત્રીઓ જેવાં યવા કોશિય કરે ને બાળકોને પણ તેવાં બતાવે. શી કૃપાણુ ઇશ્વર આપણી અબળાઓને સમજા કરી સદ્દુદ્ધિ આપે એજ.

અરુ.

તુકોના રીતરિવાજો.*

(લેખક—એક કપોળ બહેન)

તુક દેશમાં તરતનાં જન્મેલાં બચ્ચાંને સુતરાઉ કપડાં પહેરાવે છે અને પછી એના હાથ પગ વીગેરે અંગના બધાં અવયવો બાળકનો જન્મ. દુવાલથી ટાઈટ બાંધે છે, જેથી બાળક હલી પણ શકતું નથી. કોઈવાર દુવાલથી બાંધવાં પહેલાં એના પગો વચ્ચે તણીયો મુકે છે અને આથી ઘણા બાળકોના પગ વાંકા થઈ

જાય છે. પછી બાળકને એક ગોદડીમાં વીટાળે છે અને ઉપર એક સામડાનો પટો બાંધે છે. આ ન્હાના સરખા બંડલમાંથી એનું ન્હાનું મ્હોટું દેખાય છે. માથા ઉપર એને લાલ ટોપી પહેરાવે છે કે જેના ઉપર બહુ છીડીયાં અને મોતીનું બરત હોય છે. આ ટોપી બાળકને કોઈની નજર ન લાગે માટે એને પહેરાવે છે. પછી એને લાકડાના પારણામાં સુવાડે છે. આ પારણું કોઈવાર હાથીદાંતથી અને મોતીની છીપથી જડાવે છે. ગરીબોનાં છોકરાં વારતે આવું પારણું ક્યાંથી હોય? એ બીચારાંઓને કંતાનની ઝોળામાં સુવું પડે છે અને માને જે ઘરની બહાર કામ હોય તો આ ઝોળા બહાર લાવી ઝાડની બે ઝાળાઓ વચ્ચે ટીંઘાડી દે છે. બાળક જનમ્યા પછી ત્રીજે દહાડે એને નહવડાવે છે અને એના બાપના હાથમાં આપે છે અને એનું જે નામ પાડવાનું હોય છે તે નામ બાપ પ્રથમ વાર મ્હોટેથી એના કાનમાં બોલે છે. ઘણાં બધાંઓ બાળકની માને મળવાને આવે છે અને બાળકને જોઈને એને ખરાબ ખરાબ નામોથી બોલાવે છે. જે આમ ન કરે તો બાળકને નજર લાગી જાય.

માઆપો છોકરાંઓને અત્યંત પ્યારથી સ્વાય છે.

એક ડોસાનો ન્હાનો પૌત્ર મદિ પડ્યો હતો. અને ડોડરે એને અમુક ખોરાક પરજ સખવાનું કહ્યું હતું. દાદાજી તો કામ ધંધો મુજા બધો વખત બાળકની સારવારમાં કાઢવા લાગ્યા. જે ખોરાક પર એને રાખ્યો હતો, તે ખોરાક પર રહેવાની ઘરનાં બધાં માણસોને દરજ પાડી અને પોતે પણ એજ ખાઈને રહ્યા.

એ લોકો પારકા બાળકપર પણ એટલોજ પ્રેમ રાખે છે. ખીનનાં બાળકને ઘરમાં લાવી રાખે છે, જીછરીને મ્હોટું કરે છે અને પોતાનાં બાળક પર જેવો પ્રેમ રાખે છે તેવોજ એનાપર પણ રાખે છે.

છોકરાંઓ પણ માઆપ તરફ બહુ માનથી વર્તે છે. માઆપના હાથ સુમે છે ને તેમની હાજરીમાં બેસવાનું કહે નહીં ત્યાં માઆપો તરફનું સુધી બેસતા નથી. મ્હોટી જિમ્મરે પૂણેલાં છોકરાંઓ માન. પણ માઆપનું એટલુંજ માન રાખે છે, કાંઈ પણ કરવું હોય તો માને પૂછીનેજ કરે છે. "મ્હારી મુછરી મરી જશે તો ખીજ પરણીશ, છોકરાં જશે તો ખીન જન્મશે પણ

મા જશે તો પાછી કેમ આવશે ? ” એમ એ લોકો કહે છે. ત્યાંના સુલતાન પણ પોતાની માને બહુ માન આપે છે. તે માદીએ બેસે ત્યારે માને “વલીદિ સુલતાના” અથવા તો “સણીમા” ની પદ્ધતિએ ચડાવે છે. આખો ઝત્તાનો એના હુકમ તળે હોય છે. સુલતાનની બધીઓથી પણ એના હુકમ વગર બહાર જવાનું નથી. ત્યાં બધરાંઓને પડતામાં રાખવામાં આવે છે. બાર વર્ષની છોકરી ન થાય ત્યાં સુધી બાપ કે ભાઈ ‘સાયે’ એનાથી બહાર ફરી શકાય પણ તે બિંમરે પહોંચતાંજ તેને પોતાની મા બહેનોની જેમ ધુરળો પહેરવો પડે છે.

તુકોને “પીકનીક” (સહેલગાહ) પર જવું બહુ ગમે છે. ઘણુંખરૂં પાણીની પાસે આવવા તો મોટા ઝાડની નીચે એ પીકનીક પાર્ટી લોકો કેદ કરતા આગસુ બેસી રહે છે. “પીકનીક” માગશોખ પર જાય ત્યારે એ લોકો એક ગલીઓ, ખાવાનું, અને માદીનો કુંડો સાથે લઈ જાય છે. ગાસમાંથી પાણી પીવા કરતાં કુંડામાંથી પીવું એ લોકોને વધારે ગમે છે.

ત્યાંનાં બધરાંઓ ઘણું ખરૂં લાલ, લીલા, અરમાની, એવા તેજસ્વી રંગનાં કપડાં પહેરવાં પર્વદ કરે છે. મોઢાપર એ લોકો કાળો કે સફેદ ધુરળો જોડે છે તે યગમાં ધીજાં નરમ યુદ પહેરે છે.

એ લોકોનાં કેટલાંક બધરાંઓને પણ સીગરેટ પીવાનો બહુ શોખ હોય છે. અને ઘણાં બધરાંઓ ‘પીકનીક’ પર જાય ત્યારે ત્યાં પડ્યાં પડ્યાં સીગરેટ પાંખાં કરે છે અને આસપાસના દેખાવ જોયા કરે છે. સોજ પેડે બધા પાછા ધેર જાય છે. બે ચાંદની હોય તો વળી પાછા જમીને ફરવા નીકળે છે. બધરાંઓ ચાંદના કીરણથી માંડપણુ આવે એમ માનીને ચાંદનીમાં છત્રીઓ જોડે છે. ઘણું ખરૂં રાતના બોસફરસના કીનારાપર ગલીઓ ખીંછાથી બધા બેસે છે. જો કોઈ સ્ત્રીમર પાસેથી જાય અને તેનાં હિજબલાં પાણીની છાંટ એમનાં મોઢેપર વાગે તો તેમનાં આનંદમાં વધારો થાય છે. રાતનાં બહુ મોડે સુધી બધા પડ્યા રહે છે. પોલીસનો સીપાઈ કે પાસેથી જોડો છુટો તુક કેટલું મોડું થયું છે તે જુદે ત્યારેજ એમને ધેર જવાનું આવડે છે.

સંઘવી દોલતરાય નંદલાલ અવેરી.

સંઘવી દોલતરાય નંદલાલ અવેરી.

આજ દિવસે આજનાં દિવસો આજનાં દિવસો આજનાં દિવસો.

અવેરીતનાં તથા સોનાનાં દાગીનાં

ઓરકરથી બનાવનાર તથા વેચનાર કારીગ-

રને ઘેર નંગો ખેસાડવા મોકલશું. જુના સો-

નાના તથા અવેરીતના દાગીનાં શીયર કરનાર

તથા જુના દાગીનાને નવા બેવાં બોલીશ

કરનાર. મોતીના દાગીના બાંધનાર તથા

ચાંદી સોનાની ગીલીટ કરનાર.

આંદોરો સ્ટેશન પાસે પીટીટ મેન્શન.

મુંબઈ.

જ્યાં જુઓ ત્યાં અનુ અ

1913

કુસુમમાળા

તેલ!

કરેલું એ છે કે, ફટલાંક ગાસતેલ જેવાં
પદાર્થોમાંથી બનતાં ઉપલદીયાં ચસાયણીક
તેલોથી કંટાળીને, અધા લોકોએ હવે અમારાં
જુનાં અને બાણીતાં કુસુમમાળા તેલ
પ્રત્યક્ષરોરે પાડ્યો છે! આ તેલ ગાલને
વધારીને કાળા સુંવાળા અને ચકચકીત
કરે છે અને પ્રાણ મુગજને ઠંડક આપી
માથાનો દુખાવો દુર કરે છે, મોટી ખાટ-
લીની કો. રૂ. ૧) નાની ખાટલીના રૂ. ૦.૫૦
એક આનાની ટીકીટ મોકલી સેરિપલ મોકલ
મંગાવો.

કે. એમ. નારણજીની કું.

જનરલ ડેપોઝીટરીસ તથા કોટસન અને ઇલેક્ટ્રીક
લાઈટ મરચન્ટ ૨૭ કાલબાદેવીરોડ, મુંબઈ નં ૦ ૨

આપણી પહેલી ફરજ

જીવનની પહેલી ફરજ એટલી મહત્વની છે કે આપણી પહેલી પહેલી ફરજ છે. તંદુરસ્તી આ કારણથી જન્મે છે અને જમડી ગયેલ તંદુરસ્તી કેવી રીતે આજીવન સુધારી શકાય છે તે સંબંધમાં સંપૂર્ણ જ્ઞાન આપનાર આમાં ફરજ છે.

વૈધવિધા

નામનું આયુર્વેદીય પુસ્તક ધર્મો ન જનકિનાયે મંગાવનારને તદન મક્કત પહોંચાડવામાં આવે છે. તેની પ્રજ્ઞા સિદ્ધાંતકેમીઆ ક્યારની આપી ગઈ છે. તેનું તેનું અતિ ઉપયોગીપણું જ્ઞાતારી આપે છે. માટે આજે જ લખી મંગાવો.

રાજવૈધ નારાયણજી કેશવજી

જામનગર-કાઠિયાવાડ.

સંસાર સુખનું શ્રેષ્ઠ સાધન

સંપૂર્ણ તંદુરસ્તી, આ સંસારના દરેક સુખનું શ્રેષ્ઠ સાધન છે. અને તંદુરસ્તી સાધનવાનું શ્રેષ્ઠ સાધન.

મદનમંજરી ગાળીઓ

છે. કારણ કે તે કોઈ સુધારી-તેમાં વધારો કરે છે, કમઘટત તોડી દેત-સાફ-લાંબે છે, મોર્ચત-વધારી કરે છે, પેશાબ અને રચનાવસ્થામાં જતી ધાતુને બંધ કરી વીર્યવિકારના તમામ રોગો નાશ કરે છે, જ્ઞાતવગેરે મર્મજૂત કરી થીર-કદાચ જનનાં છે, બાદશક્તિ અને આયત્તયકિને વધારે છે. દરેક રોગ અને બીજા તેવાજ રોગોથી આવેલ કમજોરીનો નાશ કરી ખરું અને કાયમનું પુરપૂર્વ બંધે છે. વિગેરે વિગેરે.

કામત-૪૦ ગોળીની કબીતો રૂ. ૧

આજે આજીસ નં. ૧૮૭. { રાજવૈધ નારાયણજી કેશવજી. કાલખાદેવી રોક-સુખધ. } જામનગર-કાઠિયાવાડ.

અખૂટ કૌવત આપનરી

કીમત કુનિયત્તુ ગોળીમી

કીમત ગોળી ૩૨ ની ગળી ૧ નો રૂ. ૧.

તકન વનસ્પતીનીજ ખનાવટ હોવાથી કાષ્ઠમય ગતની

પરેજ પાળતી પડતી રાખી.

કુદરતી આવેથી કીમતીકીતને ઘણી સફાઈથી યોગ્ય દિ-
વસોમાં સંતર નાણુ કહે છે.

અખૂટ કૌવત આપવાનું અર્પવ ગ્રાધન છે, છતાં સોફ લાવે
છે, પાચનશક્તિને સુધારે છે અને સ્મરણશક્તિને સુધારે છે.

ત્રીમં વર્ષો યથા વધારે મળતી રૂતબ અને લાખો સાદ-
શીકેશ એની શીનીના મજમૂત રાખો છે.

પ્રાય નં. ૧

વેદશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

મુંબઈ

કાશનાદિથી રોગ

જામનગર-કાઠિયાવાડ.

હંદગોપર તમેને પ્યાર છે ?

ખરોખ સુગત અને ખરામ વિચારથી લાચુ પડતી કુદે-
વને લીધે ઉઠતી અવસ્થાના લુપ્તાનાયાઓની છદ.

ગીની કેવી પાયમાલી થાય છે તે જાણવા તથા તેમાંથી બચવા

કામશાસ્ત્ર.

પુસ્તક વાંચો.

જે મળાવે તેને વગર કિમતે અને વગર પિરિતે

માફકવામાં આવે છે.

વેદશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી,

જામનગર-કાઠિયાવાડ.

શા. તાપીદાસ મોનજી

ચોખ્ખી ગામઠી ચાંદીના બટન, છેડા, બે ટપકીનાં તેવર
તોડા, વિગેરે તરેહ તરેહના પ્રેમસી દાગીના તથા
વાસણો બનાવનાર તથા વેચનાર.

એકવાર પધારી ખાત્રી કરવી.

મહારગામના ઝોરડેરોપર તુરત ધ્યાન આપવામાં
આવશે.

કે સુતારચાલનું બધ.

(ખાસ ઉંચ વર્ણના હિંદુ ગૃહસ્થો માટે.)

શ્રી અંબીકા

ભોજનશાળા.

૨૭૪ કાલ્યાદેવી રોડ—વીરૂંલવાડી સામે

સુંબાઈ નં. ૨.

આ ભોજનશાળા, માલીકીની જાતી દેખરેખ
પાંચે છેલ્લામાં છેલ્લી પધ્ધતિ મુજબ ચલાવવામાં
આવે છે. ધર્મરક્ષણ, સ્વચ્છતા, પ્રમાણુક્તા, ઉંચે
જોરાક અને ખંતીલા નોકરો એ આ ભોજનશા
ળાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

સગવડતાના પ્રમાણમાં ભાવ ધણાજ મધ્ય
રાખવામાં આવ્યા છે.

વધુ ખુલાસા માટે મેનેજરને મળો યા લખો.

કપોળ લાઈઓમાં પ્રખ્યાત થયલી

તળાજવાળા કપોળની દુકાન.

મેતા મગનલાલ ધ્રુવનલાલ ની દુકાન

ચાંદીના તથા સોનાના તમામ જાત

ફેશનેબલ મશીન પોલીશના દાગીનાની

મોટી ગંજાવર દુકાન.

કે. સુતારચાલ, સખારામ મંછારામના માળામાં

નં. ૩૬-૪૦--મુંબઈ.

જમોતાને અનુસરતા તરેફવાર જાતના ચાંદી તથા સોનાના મશીન પોલીશ
ગીનાનો એકારે લાં મોટો જથ્થો તેવાર રહે છે. એકવાર પધારો અને ખાતરી

અમોને આપવડાઈ પામે નથી. પરંતુ અમારી વધતી જતી બધી
ધરાઈ એજ એભારા પ્રમાણિકપણાં અને ખાતરી માટે પુરતું છે.

આ મોસિક મુંબઈના 'કપોળ યુવક મંડળ' માટે રાંકરેશ
અમૃતરાયે અમદાવાદ આતે પોતાના 'જ્ઞાનમંદિર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ' નામ
છપખાનામાં છાપ્યું અને મુંબઈના ગીરગામમાં આવેલી કપોળ આદિસ
મી. જગજીવનદાસ નાયકજીએ મહેતાએ પ્રસિદ્ધ કર્યું.

શ્રી લેખનો અંક.

આ અંકનાં લેખો - શ્રી. વિદ્યા રમણભાઈ નીલકંઠ બી. એ.

કપોળ

પુસ્તક ૬ કું.] અક્ટોબર-નવેમ્બર ૧૯૨૫. [અંક ૧૭-૧૮ મો.]

પાપુબજારની આગમાં કેાશુની તીજેરીઓ બળી ગઈ ?

—વિવરણ—

લખનૌવાસી જીમજીવી કાપડ ગારદીરમાં આજ થઈ તે વખતે દુકાનમાં ગોદરેજની સાત તીજેરીઓ હતી; અને એકેએકમાં મોતીના દાગીના, અકાશી મોટો, અન્યથા વગેરે લગ્ન મજામત રજુ હતું.

આજે શરૂ રહેલા પછી બીજી એ જોવામાં આવ્યું કે જ્યારે ગોદરેજની મધ્યમાં તીજેરીઓ મલિતો અથવા સળગ તેમજ તરંગ આગમાં મજામત રજુ હતો ત્યારે જીવ દેશી અને વિવિધ મોટાની તીજેરીમાં જ્યારે આગ સળગ હતી ત્યાં મલકું જળી ગયું હતું તથા જળવાની આગી ઉપર હતું; અને લગ્નરોની વજણી મોટી કોણીમાં થઈ ગઈ હતી, પણ ત્યાં તરંગ હતી ત્યાંજ જળી ગયું હતું.

ગોદરેજ ઍન્ડ બ્રાઈસ મેન્યુફેક્ચરીંગ કું.

કારખાનું—એમ ફાંજી માગે, ખરેલ, મુંબઈ.

દુકાન—શેખરેખા સ્ટ્રીટ, મુમ્બઈ રોડ ગારદીરની માગે, મુંબઈ.

શાખા રીંગરોડ - અમદાવાદ

“કપોળ” સંબંધી પત્રવ્યવહાર મેનેજર “કપોળ મોણી”
ગીરગામ-મુંબાઈને સરનામે કરવો.

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ.

એલેક્સીન્ડર રેડ, - મુંબઈ.

હાલના સંગ્રહમાં જ્યારે વિજ્ઞાપની દવાના આવધખ્યાન વધી ગયા છે, ત્યારે ખરી અને અસરકારક દવાઓના આવ તેના તેજ કાયમ રાખેલા છે.

અમારી બનાવેલી દેશી દવાઓ માટે મોટા મોટા ડોક્ટરો અને વૈદ્યોએ ધણાજ કિતમ અભિપ્રાયો આપેલ છે; જેમાંના જે નીચે આપ્યા છે.

૧ કલકત્તાના પ્રસિદ્ધ ડોક્ટર અને દેશી વૈદ્યોમાં પારંગત ગણાતા, વળ વૈદ્યન મંચેલનના પ્રમુખ કવિરાજ ગણનાથરોન, એમ. એ., એમ. એમ. એન્ડ એસ, પોતાના તા. ૨-૮-૨૮ ના પત્રમાં લખે છે:—

".....તમારી દવાઓ મજબૂત છે. વળી નીચે પ્રમાણે બીજી મોકલશે. તમારી દવાઓ અને તેમાં ખૂબ દરીને વનસ્પતી દ્રવ્યો, ધણાજ કિતમ પ્રકારની છે. વગેરે ..."

૨. નાગપુર રશ્મિ સંગ્રહ સંચરનનો ટાઇટલ આપેલ છે, તેવા આગેવાન ગણાતા, મદ્રાસી આયુર્વેદ કોલેજના પ્રમુખપાત્ર, અને મુંબઈની વૈદ્ય બાના પ્રમુખ, પંડિત ડા. મેનપાલા આશુર્, પોતાના તા. ૨૪-૭-૧૩ ના પત્રમાં લખે છે:—

"...તમારી પામેથી મંગાવેલ ચુર્ણો તથા અવસેવો મેં મારા પોતાના સંદર્ભો દ્વારા અજમાવી લેયા, અને તેની અસર ખરેખર અત્યંત શ્રેષ્ઠ માન્ય પડી. તમારી ઔષધોમાંની લોકોમાં ખરી કદર થાય, અને આયુર્વેદની વસ્તુઓ માટેનો તમારો પ્રયત્ન કંઈક ફળ ફરે!... .."

આજ્ઞાગાળી—કોઈપણ દેશી ઝીલ વિનાની અસરો માટે આશ્ચર્ય, રોગી તેમજ નિરોગી અસરોને આપવામાં તેમનો ખાંધો મજબૂત થાય છે. ૨૦૦ ગોળીની ખાટલીની કી. ૨. ૦-૮-૦

ઉંચરણની અકરોઈ દવા મને તેની ખાંસોને દૂર કરી તમા આરામ આપે છે. કેવળ વનસ્પતિની બનાવેલ જ વસ્તુની કી. ૩. ૦-૧૦-૦ પ્રદરના દવા—અજમાવીને ખાતરી કરેલ સ્વતં અને સ્વતં પ્રદર અને કિષ્ટ અંક ૩-૬૬૬ એકજ વનસ્પતિમાંથી બનાવેલ છે. નોંધા ૧ ની ખાટલીના ૩. ૦-૮-૦

તાવની દવા—મંદગ્રીયા જેવા રીક્ષા અને બીજા નાવોને દારૂ છે. કાયદો ૨૪ કલાકમાંજ દેખાય છે. ડોક્ટરો પણ લખે છે કે ગોળીની ખાટલીની કી. ૩. ૦-૮-૦

તમામ જનની દેશી દવાઓ, તથા આખી અને રોગી દરે જનતા વનસ્પતિ અમારે ત્યાં લેવા મળે છે.

તમારે પીગત તથા પ્રાઈવેટ શરે દવાને માર મને લેવો.

બાલનો ઉત્તમ ખોરાક.

ગરમ દેશો માટેનું ઇકવટારિઅસ હેરડુશ.

બાલના ઉત્તમ ખોરાક તરીકે આ દવા મહેર પ્રજાતા વિષયોગ માટે અમારા તરફથી બહાર પાડવામાં આવી છે તેની વધતી જતી લોકપ્રિયતાની સાબીતી તરિકે, વગર પ્રપત્તે મળેલાં નીચલાં સર્ટીફિકેટો પ્રજાની ખાત્રી માટે બમ ધરો:-

મોરબાસા.

"છેલ્લાં ગાર વરમથી આપનું કિમ મે હેરડુશ હું વાપરતો આવ્યો છું. મેલેગિઆ તાવની ખીમારીપછી મારા બાલ ખરી પડ્યા હતા, પણ થોડો વખત તમારું હેરડુશ વાપરનાપછી તે પાડા દૂર થઈ છે. ને વા-

પરવાને મારા મિત્રોને મેં બહામણ કરી છે. અને મારાં ધણીઆણી હમેશાં તમારા હેરડુશનો વિષયોગ કરે છે.

લી. સેવક,

E. E.

J. P. Linat Col, G. M. P.
KEMP & CO. LTD. BOMBAY.

તા. ૬ — નકલ કરનારાઓથી આવેલ રહેનું. બહારમાં અમારી ડાપનું હેરડુશ મેળને લેજો. ઓર્ડર મોકલતાં "કપોળ"નું નામ લખવું.

બોવનહેમબેરેક્સ,
લેન્ડેન્ડર.

"હિંદુસ્તાનમાં

વમવાર દરમ્યાન પછાં વરસો મુંધી મે આપનું 'ઇકવટારિઅસ હેરડુશ' વાપર્યું પણ દવ અદિ' વિલાપતમાં તેનું સરસ હેરડુશ મને મળી શકતું નથી. તમારું હેરડુશ બાલને માટે સાચી વધુ પુટીકા.

લી. સેવક,

કપોળ ધીવાળા.

અમારે ત્યાંથી પોર્સેન્ડરનું કિમ ધી તથા તેલ બધ્યાખંધ તથા છુરક કીકાપન બારે મલશે. હાલ તથા ખીલ પ્રમંગોએ અમોને ઓર્ડર આપતા મહેરબાની કરવી.

મેતા રણજોદાસ ગોકળદાસ

રાગુલાવાલા.

મુળી' સત્તાન મલી—મુ'ખર્.

વળી એક બીજી આગમાં સુપડાયેલી

ગોદરેજની તીજેરી.

યોગ્ય વાદ્ય વિપર કોટમાં પાસે જામમાં મોટી આગ લાગી હતી. તે
ધરમાં બીજે માલે મી. કાવમજી દુગ્ધાલતા વપરાશમાં એક

ગોદરેજની તીજેરી હતી.

તીજેરીવાળા આગમાં લાકડાનું દરેતીયર મરે જાળીને કાપણે થઈ
ગયું હતું. તીજેરીની બંને બાજુએ લગભગ મોટી કપાટો હતી. તે તમામ
જાળી મરે હતી. આગ એટલી સખલ હતી કે તીજેરીમાં મધ્યમાં જાળી મરે
દશે એનું મી કામ માનવા દતા.

તીજેરી ઉધારતાં અંદરનાં કાગળે વીંગે મરે તેમજ તદન
સક્ષાત્ત મળી આવ્યો હતો.

જાળી ગયલાં ઘરના પાટોશીઓએ તીજેરી માટે

ગોદરેજને કારખાને

આવડું શરૂ કર્યું છે.

હેત્રાં માનસેરનાં પ્રદર્શનમાં ગોદરેજની તીજેરીઓ

અને તાળાં માટે બે ઝુદા જુદા

સોનાના ચાંદ માગ્યા છે.

પ્રદર્શનમાં જીમ તીજેરીવાળાઓને આગથી તીજેરીઓની તપાસ
કારખાની મુજબ ગોદરેજે કરી હતી પણ કોઈ કંપન થયું હતું નહીં.

કારખાનું:—ગેસ કંપની પાસે, પટેલ, મુંબઈ.

કપોળ.

જ્ઞાતિ સમસ્ત જનનાં હિત સાધવાને
ધાર્મિક બોધ કરોને સુખ અર્પવાને;
જ્ઞાતિ તણા ઉદય સંપન્નનીતિ કાન્ને,
જન્મી “કપોળ” સ્વબળે કૃતકૃત્ય થાન્ને.

પુસ્તક ૬ હું.] ઓક્ટોબર-નવેમ્બર ૧૯૨૫. [અંક ૧૦-૧૧ મો.

આ, સ્ત્રીલેખના અંક સંબંધે તંત્રીના બે બોલ.

કપોળ પત્રના તંત્રી તરફથી તેનો અભિનંદનો લેખ મારા તત્રીપણા
નીચે ફાટવાનો વિચાર જણાવવામાં આવતાં તે ક્યુપ કરતાં સક્રિય પ્રથમ
થયો હતો. પરંતુ મારી લેખક બહેનોએ એકે બોલે ટુંક સમયમાં વેખ તૈયાર
કરીને મોકલ્યા તેથી એ કાર્ય પાર પડ્યું તે માટે તેઓની આભારી છું. આવા
સ્ત્રીલેખના અંકની સાહિત્ય તરીકે કદાચ ઉચી ગણના ન થાય, તથાપિ
સ્ત્રીઓને પોતાના વિચાર બહાર પાડવાના સાધન તરીકે સ્ત્રીયેષો ઉપયોગી
કાર્ય બનવે છે. આપણી સ્ત્રીઓને પુરતું શિક્ષણ ન મળવાને લીધે, વિદ્વાનોના
સમાગમમાં બેઠકોએ લેટલાં ન આવવાને લીધે તેમ જ બહાગતી ફનીઆનો તેમને
પરિચય પણ ઓછો હોવાને લીધે તેમના લેખનું ક્ષેત્ર વિસ્તારી ન હોઈ ટુંકી
મર્યાદાવાળું હોય એ સ્થાભાવિક છે. તથાપિ તેઓ તેમને જેટલી તક મળે છે
તેનો જનતા મુધી યથાયોગ્ય લાભ લે છે એ જણાઈ આવ્યા વિના રહેતું નથી.

બે બહેનોએ અંગ્રેજી લેખનો અનુવાદ કર્યો છે અને તેમાં યશ અંગ
સફળતા મેળવી છે.

કાવ્યશક્તિ સ્ત્રીઓમાં અમલથી ચાલના આવેલા કમળી જીવામાં
આવે છે, અને આ લેખમાં પણ કવિતાના નમુના આવ્યા છે.

શ્રીઓના બિન બિન અભિપ્રાય જોવાનો પ્રયત્ન શ્રીશ્રેણીમાંથી મળી આવે છે. એક લેખમાં એક બહેન વિધવાઓની સ્થિતિ વર્ણવી તેમને લગ્નના તામથી પણ દૂર રાખવા બધામણ કરે છે. ખીજામાં વિધવાલગ્નના દૃઢ સુધારક મો. કર્વેના પુનર્લગ્ન સંબંધી તથા વિધવાઓની ઉત્તરિના પ્રયાસના વર્ણનનું આધાર છે. ત્રીજા મનના સર્વ લેખ હોય એવી કાંઈ જરૂર નથી તેમ આવા ખાસ અંકોમાં બુધી બહેનોને તેમના ઉદ્દગાર કાઢવા અવકાશ આપવામાં કોઈ પ્રકારે હાનિ નથી.

આ અંક શ્રીઓને ઉપયોગી વાંચનનું સાધન પુરું પાડશે અને તેમને પોતાની બહેનો વિવિધ વિષયોમાં કેવી રીતે ધરાવે છે એ જાણવાની તક આપશે એવી આશા રાખી એ કાર્યનો પ્રયત્ન મને આપવા માટે આ માસિકના તંત્રીનો હું આભાર ભરેર રીતે માનું છું.

તંત્રીની નોંધ.

આગળ કરતાં હાલ અફિળવણીનો પ્રચાર વધતો જાય છે અને મોટાં ઘરેરોમાં બહેની-શ્રીઓની સારી સંખ્યા જોવામાં આવે છે. કેળવણી પામીને શ્રીઓએ કંઈ કંઈ ખાજત પ્રવૃત્તિ કરવા જોઈએ તે લક્ષમાં રાખવા જોઈ છે. શિક્ષણ એ અનિમિત્ત હેતુ તથા પણ એક સાધનમાત્ર છે. કોઈ પણ શુભ ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે શિક્ષણ એક મોટું ઘાત્ર છે. એ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી તેનો સદુપયોગ કરવો જરૂરનો છે. તો શિક્ષણ પામ્યા પછી પ્રથમ કર્તવ્ય, અગ્નિદક્ષિત, અચાન શ્રીઓને જ્ઞાન અને શિક્ષણ મળે તેવાં સાધન એકઠાં કરવાનું છે. તે ઉપરાંત શિક્ષણ પામી ને ને વહેમો અને દુષ્ટ રીવાજો, આપણી કોમ અગર દેશમાં હોય તે દૂર કરવા યથાશક્તિ શ્રમ કરવો એ ખીજું કર્તવ્ય છે. આપણા શ્રીઓમાં એટલા વહેમો પ્રચલિત છે કે અનેક સુપ્રયાસોમાં તે વચ્ચે આવે છે. ખાજત, લગ્ન મરણ પ્રમંજી અર્ધદિવ ખર્ચ, રોકડા ફટવાના અને એવાં. કેટલાક રીવાજો, આપણામાં એવા જડ ઘાલી ખેડા છે કે અનેક જોઈતા પ્રયાસ છતાં તેમાં ધોળાગ થોડો સુધારો જોવામાં આવે છે. તેનું મુખ્ય કારણ એ રીવાજો દૂર કરવા જોઈએ એમ શ્રીઓને હજી જરૂર નથી સમજાયું નથી. પુરોષો દૂર કરવા જોઈએ એમ શ્રીઓ આડે આવે છે. ત્યારે શિક્ષણ પામી આ રીવાજોની અનિયમ સમજ તેને દૂર કરવા અને પ્રચલન કરવો જોઈએ અને પુરોષોના ને દામમાં સદાપણ જાતું જોઈએ. શિક્ષણ અંગવા કેળવણી તે

માત્ર એપડીમાંના પાઠ બાબતે તે નથી. આવા આવા આપણા સાંસારિક રીવાજોમાં શું બોલું છે તે સમજી તે દૂર કરવામાં કોઈ પણ જાનનો બચ ન રાખવો એવી હિંમત પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. બાળકોને સારી રીતે ઉછેરવાં એ તો પ્રત્યેક સ્ત્રીની પહેલી ફરજ છે અને શિક્ષણ યાગેલી સ્ત્રીની જવાબદારી એમાં વિશેષ છે. ઘરમાં, કુટુંબમાં, સંબંધીઓમાં અને પોતાના દેશમાં જે કોઈ સ્ત્રીઓનાં કાર્ય હોય એ પરિપૂર્ણ રીતે બજાવવાં એ શિક્ષણ મેળવવાનો મહાન હેતુ છે.

શિક્ષણ આપનારાં માળાપ હવે ઘણાં નીકળે છે અને તેમની ઇતેગરી તે બાળકમાં દિનપરદિન વધતી જાય છે. હવે કેટલાંક તરફથી એવા પોકાર યાય છે કે કન્યાઓને

ફેશન.

બહુવર્ના તેઓને કપડાં લગાવવાં શોખ વધી જાય

છે. ફેશનની ફીસીયારીમાં તણાતાં તેઓ શીખે છે. આવો પોકાર કરનારને કહેવાતું એટલું જ છે કે દેખાદેખી એ ફેશનની ફીસીયારીનું મૂળ છે. બાળ્યર કે શિક્ષણ નથી. નિશાળોમાં ફેશનોના પાઠ પઢાવવામાં નથી આવતાં. તેમ જ એકંદરે શાળામાં જનારી કન્યાઓ ખીજ કરતાં સાદા પોશાક પહેરે છે. ફેશનેબલ ચર્તા, કાપડના વેપારીઓ અને દરજ્જાઓ ચીખવે છે. અને જે બાળાઓમાં દલતા ન હોય તેઓ દેખાદેખી અનુકરણ કરે છે. માટે આપણાં બાળકોને મન દદ કરતાં ચીખવવું એ વધારે જરૂરનું છે.

શાળા સિવાય અન્ય રચણે પણ જ્યાં જ્યાં સ્ત્રીઓ ભેગી થાય ત્યાં ફેશનોનું પ્રદર્શન યાય છે અને નજાગા મનની સ્ત્રીઓ પોતે તેવાં કપડાંની ઇચ્છા કરે છે. માટે શિક્ષણ પામવાથી નહીં, પરંતુ મનોબળની ખામીને લીધે ફેશનનો પ્રભાવ જામે છે. બહેલાંઓ મેઘાં ઘેઘાં ફરવું, પર્મદ ન કરે, સફાઈદાર રવચ્છ વસ્ત્ર પહેરે, અને મર્પાદિન રીતે શોભીતાં દેખાય તેમાં વાંધા જેવું કંઈ નથી અને તેઓ તેવી જ ઇચ્છા રાખે છે. ફેશનેબલ જણાવા-તેમનો પ્રવાસ હોતો નથી. માટે જેઓ બાળ્યરને નિંદે છે તેઓએ વિચાર કરવો જોઈએ કે ફેશનનો જવન લાગે તે ધરના શિક્ષણની ખામીને લીધે હોય છે અને વમર બહેલાંઓમાં ફેશનની ફીસીયારી ઓછી હોતી નથી.

ફેશનના સવાલપરથી સુરોક્ષિતપણાને વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે. કપડાં લગાવવાં હદ બહાર શોખ અને તેમાં એક બીજાનું

મુશોલિતપણું.

જોઈએ એટલે અચાનક રાખવું એ જેમ મૂખાઈ છે

તેમ આપણા દેખાવની તદ્દન બેદરકારી રાખવી એ પણ બૂલ છે. ચક્તિ ઉપરાંત ધરેણું લૂગડાં કરવાની ધેલણ ન રાખવી એ

દરેક સ્ત્રીએ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે, તે સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે ધણી કે પિતાની કમાઈમાં જે બની શકે તેટલાં કપડાં લેતાં સંભાળ-પૂર્વક અને સુધર્મિન રીતે પહેરી દેહની સ્વચ્છતા અને શોભા સાચવવી એ તેટલું જ જરૂરનું છે. આપણે ગમે તેવા વેશો ફરીએ, લૂગડાંનાં કેકાણાં ન હોય અને ચાંદો ચોટશે પણ ફરીએ નહીં ને વંદી જેવો વેશ રાખીએ તો આપણા ધરના પુરુષો આપણા તરફ માનની દૃષ્ટિએ નહીં જુએ. યાપ-ટીપ નહીં, પણ સુપકતા અને દહમાં રહીને શોભા તે સ્ત્રીનું બ્રાણ છે. મુખ-કર્મચી પુરુષો વચ્ચે ધાય છે એ સલા છે, તથાપિ જહાંરનો દેખાવ એ બળ-વાન સાધન છે. પુરુષોને સુમાર્ગે રાખવામાં એ સાધનશૂન છે. આ બા-બત બેરકાર રહેવામાં કેટલાંક દૃષ્ટીઆરી-સમજે છે, કે અમારે તો જાણુ-આણે, પણ આ વિચારથી તેઓને ધણીવાર પસ્તાનું પડે છે. પોતાના દેખાવ માટે કાળજી રાખનાર પુરતી કમરન દરે છે અને ફરી ફરી ચરીર કસાયેલું રાખે છે. આથી જહાવરયા મોટી આવે છે અને ચરીર સચકત રહી આસ-પાસનનિ ઉપયોગી થઈ પડાય છે. 'શોભનું ને સાંપનું' એવી આપણામાં કહેવન છે તે મુજબ સ્ત્રીઓએ અનિશ્ચય વસ્ત્રાભૂષણ ન સજવાં અને ગળ ઉપરાંત તેમાં ખરચ પણ ન કરવું તથાપિ દેહને શોભાવવાને શક્તિ મુજબ શણગાર કરવો એ કુસીન સ્ત્રીની ફરજ છે.

ચિદ્રણ પામેલી સ્ત્રીઓ શુદ્ધકાર્ય કરવું હજકું સમજે છે એમ ખીજ ફરીઆદ છે. અમારા બજુવામાં તેવા શખસા નથી. શુદ્ધકાર્ય પરંતુ તેમ હોય તો દોષ તે અકિતનો હોયો જોઈએ, ચિદ્રણનો દોષ નથી. ખરી કેળવણી મનને કોઈ રીતે ખોટા વિચારથી ભરતી નથી. મનનું આછકસાપણું એ ચિદ્રણનું પરિણામ નથી. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી આપણી અલ્પજ્ઞતા, આપણે કેવાં પામર છીએ એનું જ્ઞાન થાય છે. પુરુષો ભણી ગણી જે જે ચોખ્ખે સાથે તે ધણી-રોજ-ગાર કરે છે તો સ્ત્રીઓ પણ મણી ગણી પોતાનાં જે કામ હોય તે કરે જ. એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. પોતાનાં શુદ્ધકાર્ય ન કરે તો નવાઈ કહેવાય. શુદ્ધકાર્ય ન કરનારાં અમણું બેસતો રોટો નથી એ આ ફરીઆદ કરનારે ધ્યાનમાં રાખેવાનું છે. જંગમનાં પોતાનાં કર્તવ્યો કરી સફળ જન્મ કરવામાં જ્ઞાન એ મોટી યોજ છે અને તે પ્રાપ્ત કરનારાં કોઈ વિપરીત શખસો અને તો જ્ઞાનને નિંદવું એ ભૂલ છે.

અભિનંદન પત્ર.

(લેખક સી. હાલીગોરી ત્રિવેદી.)

- જય જન્મભૂમિ ! જય વંદ્ય ભૂમિ ! હરખાશું અમે પદ્મસિ સુગ્રી :
અર્મ આંતર આશિય આ તમને, અભિનંદન-વંદન હો તમને ! ૧
- તમ અંક મહો નવરંગ બારી, શિશુ સર્વ જિજ્ઞેશું ઉમંગ ધરી ;
અમ નાશુક આ હૃદયો દ્રવશે ; તવ મંતરિના કિરોટો નમશે. ૨
- જ્યોત્સનાદ જમે જનનિ । ગજવો, જયરૂપ મહોત્સવને ઉજવો ।
સુખપૂર્ણ કરો નિજ આગકને ! ! અભિનંદન-વંદન હો તમને ! ! ૩
- જય દાન-વૌરો, જય, જ્ઞાનવૌરો ! નિજ ધર્મ વિશે બ્રહ્મ રૂપ બનો ;
પછી આત્મગણે સહ આત્મ કરો ! ! જગમા જગવી જન મસ્ત કરો. ૪
- ધનનું, મનનું, તનનું, જળ કો, લઈને પ્રસરો ઝટ સ્નેહ ધરો ;
જન જે નિજ હસ્ત આગાડો ધરે, તમ પ્રેમ યકી બિખ તેની ભરે. ૫
- ભડમાત તથા ભંડારીર મણો । ઉડવો મગને પ્વજ કીર્તિ તણો ;
જગમાં જગવો નવ છવનને ! ! અભિનંદન-વંદન હો તમને ! ! ૬
- કુળદીપક હો ઉઠતા ઝખકો, તક જય રૂડી હજીએ ઝખકો ;
ઝખકી, ઝખકી, સુખ હો અમને, અભિનંદન-વંદન હો તમને. ૭
- બહુ જન ઉપાસક ચારદના, ઉદ્યાસ્ત દિશુતરદક્ષિણના,
પ્રસરો તમ જ્ઞાન દિવાકરને, અભિનંદન-વંદન હો તમને. ૮
- કંઈ સુગવરો નિજ ભૂમિ વિશે, લઈ જ્ઞાન તથા બહુ પુષ્પ ધરે ;
ધટ વાદળ અથ પરાગવતી, નિજ અંગ ઉપાંગ સુવાંગ કરે. ૯
- ભરતે દુમમાં દુલ્હાં વિકસે, હૃદયે હસતાં ખિલનાં વિલસે,
જયારીર ૧ વિણો કુસુમો રતિએ, અભિનંદન-વંદન હો તમને. ૧૦
- નવલાં દુલ્હાં દુમથી પળમાં, ખરતાં, પડતાં, ધરણી દળનાં,
જ્યમ કાળ જશે ત્યમ નાચ યશે, દુલ્હની ખુશખો હતો નોતો યશે. ૧૧
- શિરમા દુલ્હ વંદ્ય ગણ્યામ સદા, સુરની પ્રિય વચ્ચે દુલ્હો ખિલતાં ;
તમ પાદ તળે ચિમળી મરશે, જનમંડળનું હિત કેમ યશે ? ૧૨
- જનમંડળના હિતમાદિ વહે, નિજ આત્મતાણું હિત ચાલુ કહે,
શુભ આ તકનો ઉપયોગ કરો ; નિજ કાર્ય તપા પરકાયે ૧૩

અમિ અમ કરો, જય અમ મળો । નવરંગી કુલો નવરંગી બનો;—
 નદિ લાગ મળે દર્દી આ તમને, અભિનંદન-વંદન હો તમને.
 કરી સંચય પુષ્પ તજો દમખા, રાગુજો મુરખને બનજો તમજા;
 હૃદયું ધરજો શુભ સેવનમાં, વિચરો દીનદુઃખવિભોચનમાં.
 શુભ દીનનખી દંધ આશિષમાં, પ્રભુપ્રેમ બરો, પ્રભુપ્રેમ બરો;
 પ્રભુપ્રેમ વિશે તદ્દલીન બનો, બવસાગર શોષ તરી ઉતરો.
 જય આર્યદૂમિ વસના સુખરો, જય શિદ્ધિ તથા બહુ સિદ્ધિ બરો ।
 અમ આંતર આગ્રિય આ તમને, અભિનંદન-વંદન હો તમને.

ત્યજ્યથેલાં.

(ભેખક બહેન પદ્માવતી.)

સ હિ ગગનવિહારી ફલમાર્ગ્વસંકારી

દશદત્તકરપારી જ્યોતિષાં મધ્યચારી ।

વિધુરપિ વિધિયોગાદ્રસ્યતે રાહુણસૌ

લિખિતમપિ લલાટે મોઢિજ્ઞતું કઃ સમર્થઃ ॥

સૌ. ગ્રીમતી વિદ્યાબહેનની આચારવ્રિક્ષ વાંચ્યા પછી જાતે અનુભવ
 વાતી અને અન્ય સમશિષ્યિની બહેનોની તરછોડાયલી સ્થિતિનો રોષણ
 સાંભળી એજ વિષયમાં કાંઠક લખવાનો નિશ્ચય થયો છે.

નિરાધારના આધારે વિશ્વભરને પ્રથમ પ્રજામી, યક્તિ નથી, સ્ત્રીમાં
 નથી જ્યાં લખું છું.

વ્યવહારમાં વિધવાઓની સ્થિતિ અતિથય દુઃખી છે, એ બધાંનું
 જાણીતી વાત છે. કુટીન પતિપ્રાણી વિધવાને ધરિરનો કાપ, પરતંત્રતા અને
 જીવનની નિરર્થકતા એ મોઢામાં મોઢું દુઃખ છે.

આજીવનમાં પતિનો પ્રેમ, પતિનો સહવાસ એ ઉત્તમમાં ઉત્તમ
 સ્થિતિ છે, મોંઘામાં મોંઘી ધરિરદત્ત બહીસ છે, અંગોલું લહાવું છે. સ્વામીનો

‘વિયોગ કેટલો સુખકારક અને વિયોગ કેટલો દુઃખકારક છે એ, એ સ્થિતિની સુભાગી બહેનોના ખ્યાલમાં હશે. ચંદ્રની શીતળ ઓવામાં પ્રિયનમના અંકમાં સ્થાન પામેલી નવોદા જેવું જગતમાં બીજું કોણ સુખી છે ? ઈશ્વરે એ દિવ્ય આનંદથી, એ સ્વર્ગીય સુખથી અભાગિનીઓને વંચિત રાખી છે. જેના વિના હાથ પથ, રહી સકાતું નહતું તેના વિના આખો જન્મારો ઝુરી ઝુરીને પુરો કરવો પડે છે. હૃદયવિગરક કટનાં ઉન્હાં આંસુથી દુઃખી વિધવાઓની શવનસપ્થા બીજાં જાય છે. આ સમયમાં તેના આંસુને દહોનાર, તેને અંતરનો દિલાસો આપનાર, તેને મ્હારી કહીને બોલાવનાર કોઈ હોતું નથી. હા, ઈશ્વર ! કોઈને પણ આ કટ આપીશ ના !!

હિંદુ સંસાર વિધવાઓને વ્યવહારમાંથી બાતલ કરે છે. કોઈપણ જાતની સ્વતંત્રતા, સુખ કે ક્રિયાનો અધિકાર તેમને ના હોવો જોઈએ એમ તેમની માન્યતા છે. તેમના ઉપર અનેક જાતની સંક્રમણો લાવવામાં આવે છે અને સગાને માટે તેમને રોતાં, દયાવર્ષા, ઓશીયાળાં ને બુદ્ધિ-હીન જોવા વ્યવહાર ખુશી છે. “રક્તા હૃદયને રિખતું એ જગતનો રિવાજ છે.”—(વસન્ત વિનોદી). ગરીબ બિચારી વિધવાની ઉભય પક્ષે સ્થિતિ આની છે, દયાજનક છે. તેમાં માળાપ હોય ત્યાં સુધી પિયરમાં કાઢક શાંતિ હોય છે, પરંતુ સાસરમાં તો તે દુર્ભાગિની, શવનચંદ્રના શુભ યવાથી બધાંને અકારી અંધારી રાત જેની યદ્ય પડે છે. કોઈ તેને ગણતું નથી, ખુશતું નથી, મ્હાતું નથી. જાણે આ સ્થિતિ તેણે હાથેકરીને માગી હોય, તેજ તેના કારણજન હોય, તેમ જ્યાં ત્યાં હાડછેડ યાય છે. રોટલામાં પણ તે બારે પડે છે. વેડે પકડેલા મચ્છરની માફક તેના પેટનું પૂરું કર્યાના બદલામાં પુરતું વેતરૂં તેની પામે લેવાય છે. હાથ પગ અટક્યા પછી કોઈ સચું થતું નથી. ‘પૈઓ હોય તો બધાં ખાવા મજે છે; નહિ તો તિરાધાર વિધવાનું ઉંચે આમ અને નીચે ધરતી શિવાય કોઈ હોતું નથી’ પતિપ્રાણી વિધવાઓને વિયોગનું દુઃખ નિત્ય સુવ્યંતી માફક હૃદયમાં ભોંકાતું હોય છે, તેમાં આવું વર્તન તેમને હૃદયાર ત્રાસદાયક લાગે છે. મનનો ઉબરો ખાલી કરવાનું કંઈપણ સ્થાન ના હોવાથી તે એકલી એકલી ગુસ્સા કરે છે. કહે છે કે, “દુઃખનો અંત દલાડા છે.” “જીવતું એ જગતનો નિયમ છે.”

“દિન ગણતું માસ વરસે આંતરીયાં, સુરત જીવી સાબળાને નામે વીસરીયા,” શું આ વાત માઘી છે? સુરત જીવી જવાય છે? નામ વીસરી

જાપાનીસાંચે માણસ જાતને કરેલો ઉપકાર.

માકડ, મચ્છર, અને બીજાં જીવજંતુઓના
દંસથી બચવા વાપરો.

કાબુ પાકિડર.

માચડ, કર્ચારી, ઘડી, માકડ,
કપાઈ, અને બીજાં જંતુઓના
નાશ કરે છે અને નદમાટે છે.
ચીનના આના પાંચ

કા

ટો

લ.

કાબુ સ્ટીક.

મચ્છર અને માંખો નાશ કરે છે અને મેળે નદમાટે છે. ૨૫૦
મગરખતીના બોક્સના આના ૧૨. મગરખતી ટેકાલું.

એ. એચ. નાંસરની કંપની.

અને મગરખતી ગોળી તથા દવા વગેરેનો તમારો એકમાત્ર મંગાવવાનો સ્થાન.
લાંબા નામની સ્ટીક મુબમ.

કુટુંબમાં, આ લગ્નવધી વિધવાઓની વસ્તુસ્થિતિ. શું તે દયાળનક નથી? દૈવ પ્રતિ દાવો આકતો નથી. પણ શુભી શુભો ! માનસીને તો કહી શકારો. વિધવાઓના ખીજ પ્રકારનાં કુળનાં જવાબદાર ત્હમે છો. ત્હને ઉદ્ધારવાનો ત્હમારો હાથમાં ઊપાય છે. ત્હમને સ્વતંત્ર બનાવો. વ્યવહાર-માંથી મોકળા રાખો. રહેજ રહેજમાં શંકા લાવતા બંધ રહે. સદા બ્રહ્મ-આશિષી અને દેશસેવિકા બનાવો. માનમાં તેમનું શ્રવન વ્યતીત થવા દો. ત્હમને આત્મવિકાસનાં અને આત્મપોષણનાં સાધનો વધારી આપો !!! માખાપ અથવા હરકોઈ વડીલ વિધવાને સાપના બારા જેવી માને છે. હમેશાં તેની નીતિને માટે શંકા રહેવાથી કાંઈને ધીરી શકતાં નથી. વિચિત્ર બનાવો અને વસ્તુઓ તેના મનને ચલાવમાન કરશે ધારી સદા તેમાંથી અળગી રાખવાજ પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ બલા અને ભોગી વડીલો સમજી શકતાં નથી કે વધારે વખત તો એ ત્હમારી પાસે રહે છે. એટલે તે ત્હમારું જધારે અનુકરણ કરે છે. પ્રેમનો પાઠ પડ્યા વિનાની દુર્ભાગી બાળાઓ ત્હમારો યુગ્મવ્યવહાર જોઈ તે ભોગવવા લલચાય છે, અને પતિપ્રાણના અંતરમાં તે જોતાં ચીરાડા પડે છે. રાત દિવસ દક્ષ આજ ચિતાર દષ્ટિ આગળ દુર્ધા કરવાથી હાથાં મન ચળે છે-અગડે છે.

કુખી વિધવાઓની દયા ખાઈ સુધારકો તેમને પુનર્જન કરાવવા એક પગે ચાલે રહ્યા છે અને કવિ નાનાલાલનું પ્રાકૃત સૂત્ર—

“સ્નેહલગ્નની વિધવાને પુનર્જન સમું પાપ નથી,
ને દેહલગ્નની વિધવાને પુનર્જન સમી મુક્તિ નથી.”

—એ બધાંના હાથમાં આવ્યું છે. આ વાત તદ્દન કાઢી નાંખવાની નથી. પણ ત્હને માટે લગ્ન એટલે શું? તેનો વિચાર કરવાની જરૂર છે. પરંતુ વિષય પરત્વે એટલું કહેવાની રજા લઉં છું કે, જો જેમ અને તેમ અત્યંત લગ્ન-બાળલગ્ન-દેહલગ્ન કળેડાં લગ્ન ઓછા યશે તેમ કહી પણ દેહલગ્નની વિધવાનો પુનર્જનથી મુક્તિ કરવાનો વખત નહિ આવે. સ્નેહ-લગ્નની વિધવાને પુનર્જન સજ્જ કમકમાટ ઉપજાવે છે અને જાણે કૃત-મતાની સાંકળ ઉપર ચડી પાપના કુપમાં પડવાનું આ બાઈ ના હોય એમ લાગે છે. અને દેહલગ્નની વિધવાને સ્થિત્વંતર કરવા લલચાવે છે. માટે મહેરબાની કરી પુનર્જનની છાંયી વિધવાઓની દષ્ટિથી દૂર ખેંસવો. એનું ઈર્ષ્યાનો અતિશયની વિધુરેન્નેર મુગ્ધારક રહે ! ખાતરી માનજો કે

ને ખાસ હેતુથી પુનર્જન્ન દાખલ કરવા ત્હમે મ્હાલો છે તે હેતુનું ક્ષણ-
નર તો બાળકનેની વિધવાથી માંડી તે સ્નેહલગ્નની વિધવા અને વાપ્તિ-
લગ્નની વિધવાઓ સુધી ફરી વળશે. વસ્તારલુને પણ પુનર્જન્ન-અંતરે કહે
કે સુખરેલું નાતરું કરવાનું મન થશે અને ધીમે ધીમે પાંત્રી ધણી છતાં પણ
હેમો મુકી ચાલ્યાં જવાનો રિવાજ દાખલ થશે. આ શું કયા છે? નીતિ
છે? મુધારો છે?

સ્વતંત્ર ખનવું એ ઋણિઓનો બોધ છે અને મુધારાનો પ્રશ્ન છે. સ્વ-
તંત્ર રહેવા સાર પાશ્ચાત્ય દેશની ઋણિઓ કુંવારું જીવન પસંદ કરે છે
અને આપણા દેશમાં સ્વતંત્ર જીવનોની અગત્ય આપણે સ્વીકારીએ
છીએ. દેશને આત્મત્યાગ કરનાર વ્યક્તિની ખલુ જરૂર છે. માટે આ ત્યાગ-
ચેલી નકામી-નિરવધાની-સ્વતંત્ર વિધવાને પુનર્જન્ન ફરી પદતંત્ર બનાવી
શા માટે ત્હને વિશાળ કર્મભાર બંધ કરવો!

જીવતા વિચારનાં વડીલોનું કર્તવ્ય છે કે વિધવાઓને જેમ અને તેમ જન-
દારમાંથી મોકળાં રાખવાં અને તદ્દમારાથી જાતે તો નથી બની ચકતું પણ
તેના દ્વારાએ પણ કંઈ દેવસેવા, કર્તવ્યબોધ, જ્ઞાનબોધનો લાભ લેવો.
બાળક વિધવાને પ્રેમના વિપવથી બનનાં સુધી આધી રાખવી, બ્રહ્મચર્યના
નીતિના-નિયમો સચોટ રીતે તેમને સમજાવવા અને જેમ અને તેમ પ્રવ-
ત્તિનાં નિયમો ધ્યાનમાં લઈ તે માર્ગ તેમનું જીવન પાળવું.

આવી રીતે કાંઈક ખર્ચ આધ્યાસન-તેમને મળે, તો હાલ છે તે વસ્તુ
સ્થિતિ બદલાય-તેમને યાંત્રિ મળે. કાંઈક પણ લક્ષ્યબિંદુ હોય તો પાંત્રી
પ્રિયમૂર્તિની આત્મજ્યોતિનાં પ્રકાશમાં તે આમળ વધે, વખતનો જાતીય
ઉપયોગ કરી શકે અને મત આત્માનું ને પોતાનું-ઉભયનું કલ્યાણ-મોક્ષ-
સાધી શકે.

જેવો બે બોલ મ્હારી કુખી બહેનને કહી વિવેક સમાપ્ત કરીશ. કુખી
લગ્નચેલી બહેનો! “સાકરનાં શોખીનને જીવનનું જ્ઞાન હોતું નથી; કુખીને
કુખીનાં કુખ જાણી શકે છે.” એ વાત બે સાચી હોય તો કુખના અનુ-
ભવગ્રામમાં જે માર્ગ મ્હને ચોખ્ખા લાગ્યો છે, જે મતિગિત દિશાસો મ્હને
મળ્યો છે તે ત્હમને જતાવવા હ ઉપકાત થઈ શકું. આશા છે કે ત્હને
આશર મળશે.

જહેનો ! તહમાર દ્રવ્ય, તહમારે જીવન, તહમારે જ્ઞાન કેવળ વ્યર્થ જાય છે. મતીનો જમાનો ચાલ્યો ગયો છે એટલે જીવનું તો તહમારે શિર રણું છે. તો તે ભારરૂપ-અર્થ વિનાનું-જીવનું, કોશમય જીવન પુરું કરવું એના કરતાં કાંઈક અર્થ સાધવો, બાર ઓછો કરવો, એ સારું છે.

“નહિ જનવાનું નહિ જને, જનવું મિથ્યા ન પાય;
કેમ ઔષધ એ ના પીઓ, જ્યો મિંતા જાય.”

“સુખકે દીન બહી જાત હૈ, દુઃખકે દીન બહી જાત;
ગયે દિવસ સમ રચનવત્ ભાસત એહિ સહુ જાત.”

“કાહેકુ શોચ કરે મન ખૂરખ ! શોચ કરે કહુ હાથ ન ઐકે;
જનકુ દેત અજનકુ દેત, બહાનકુ દેત સો તોકુ ભી દેહે.”

વળી   યદમાવિ ન તદ્દાવિ ભાવિચેન્ન તદન્યથા ।

પાંચ રૂપિઆ આપી પાંચ હજારનો દાવો માંડીશુ તેથી મૂળ મુડી મળવાની નથી. માટે ઈશ્વરનો-પ્રારબ્ધનો દોષ કહાડનાતુ મુકી દઈ-કપાલે હાથ દઈ બેસી રહેવાતું છોડી દઈ-એવો નિશ્ચય કરો કે,

“પ્રિય સ્વામીને શાંતિ મળે એવું અનેઈ આદર;

સારેય આ અવશેષ જીવન જમતમાં જીવ્યું બહુ.”—(વસન્તવિનોદી)

વડીલો તમને માર્ગ બતાવશે-સયોગો મેળવી આપશે, પણ કરી બતાવવું એ તહમારું કામ છે. તેમની દયાનો દુરુપયોગ ના કરશો. દયા ના હોય, સચે ગો ના હોય, કોઈ હાથ સહાનાર, ઉત્તેજન આપનાર ના હોય, છતાં કર્તવ્ય કરવું. શુભ કર્તવ્ય ઉપરાઉપરી ક્યેં જતું એ તહમારી ફરજ છે.

સેવા અને જ્ઞાનમાં તમારો વખત જાય એ ઇચ્છવા જોગ છે. એથી તહમને અને બીજાંઓને લાભ છે. માટે તે માર્ગે જીવન વાળો. બારતમાતાની દુખી પુત્રીઓ ! બારતની દયાપાત્ર બહુલી જહેનો ! તહમને દુખી જોઈ માના રહે છે. તે માંડગીને ખીજાને પડી છે. તહમારા વિના તેની ખરેખરી શુશ્રૂષા કોઈ કરી રાકતું નથી. માટે ફક્ત તહમારાં એકલાંનાજ દુઃખને ગાતાં બધ રહો અને કેટ કદી તેની ચાકરી કરો. કુટુંબ, દેશ, નિરાધાર, પદ, અપંગ, રોગી, અને દુખી એ બધાં તહમારી સેવા માગે છે અને તહમારું નિરવલંબી, દુખી મન જ્ઞાનનો દિવાસો-જ્ઞાનનું આલંબન શોધે છે. માટે

તેને તે આપો અને કરો, કરો, કાંઈકે કરો. અંધારી રાતે 'મારી માડીમાંથી પછું આત્મબળ મેળવી આત્મજ વધી. બીજાને તારો અને ત્હમે તરો !' !

"શુભ કાર્યે ક્યમ કાંઈ નહિ વડે ઇચ્છા અચળ જો હૃદયમાં,

મધુકાર્ય અનુકૂળ પંથ અમણિત સુખભાર્યા પ્રભુએ કર્યા;

ધીર મનનશીલા મનુષ્યને શુભ કાર્યની નહિ ન્યૂનતા,

છે વાયુને ફરવા પ્રભુએ વિધિ બહુ મોટાં કર્યા."-(વસન્તવિનોદી)

આપણાં હાલનાં મહારાણી મેરી:

(લેખક બહેન 'લક્ષ્મી'.)

મહારાણી મેરીને રીચમોન્ડ, વ્હાઈટ હોલમાં, ત્હેમની પાસીને ચોખ કેળવણી મંજાળથી આપાઈ હતી. જેઓ ત્હેમને ન્હાનપણથી 'ઓળખે છે તેઓ, ત્હેમની માંદાં અને વૃદ્ધ વિધેની માયામરી સંભાળ અને સર્વ જોડેના સભ્ય વર્તન વિશે વાતો કરે છે. લક્ષ પછી તેમણે 'ત્હેમના ઉદ્યોગી સ્વ-ભાવ' અને કર્તવ્યપરાયણતા વિશે સારો મત મેળવ્યો છે. તેઓ એક આદર્શ માતા ગણાય છે.

આપણાં રાણી મેરી 'કેન્સિંગ્ટન પેલેસ' માં જન્મ્યાં હતાં. તેમણે બાળપણના દિવસો સાલધમાં ગાળ્યા હતા. એઓ અને એમના બાઈ બીજા બાળકોની પેઠે ત્હેમની સ્ત્રીગૃહક અને આયા સાથે 'કેન્સિંગ્ટન ગાર્ડન્સ'માં રહ્યાં અને રમતાં. ક્યુક અને ક્યેસ એક ટેકનું (મહારાણીનાં માતે પિતાનું) કુટુંબ પછું ખૂં શિયાળો 'ફોરેસ્ટ'માં ગાળતું. સાં રાણી મેરીએ ચિત્રકળા, સંગીત અને બાઈઓનો ખાસ અભ્યાસ ખૂંતથી કર્યો. તેઓ પિઆનો, વગાડવામાં પ્રવીણ છે અને ત્હેમનો અવાજ મીઠો અને કેળવાયેલો છે. તેઓ ચાર બાપાઓમાં રહેલાઈથી વાતચીત કરી શકે છે.

તેઓ 'કેન્સિંગ્ટન પેલેસ' થી 'વ્હાઈટ હોલ' માં આવ્યાં ત્યાં સુધી લોકોમાં ત્હેમને વિશે ઘણું ચોક્કસ જણાયું હતું. 'સોન' માં આવ્યા પછી તેમણે સુખી અને ઉદ્યોગી વર્ગો ગાળ્યાં અને ત્યાં ત્હેમને લક્ષપ્રસંગ

પણ પ્રાપ્ત થયો હતો. શુદ્ધ-આનંદની જાળમાં 'લોન્' પૂર્ણ થાયતો લેવા થોડા
છે. એસ લેમનાં જાળકો માટે સર્વથી પ્લેલી કાળજી રાખતાં અને બદલામાં
જાળકોનું બદલ અને સન્માન પ્રાપ્ત કરતાં. રાણી મેરી લેમનાં માતાની
સંગતમાં સર્વદા રહેતાં.

જ્યાં એસ ઓફ ટેક જ્યારે જ્યારે ધર્મદા કાર્યમાં (જે લેમને
બહુ પ્રિય હતાં). દેખાતાં ત્યારે લેમનાં પુત્રી-રાણી મેરી-લેમની
સાથે રહેતાં.

માત્ર આ જ રીતે આપણાં રાણી મેરી લેમની માતાને મદદ કરતાં
નહિં પણ ઘર કામમાં પણ અત્યંત કામ કરનારાં અને મદદ કરનારાં હતાં.
સ્વવારમાં રોજ તેઓ ઘણા કામગીરી સમજતાં. હોસ્પિટલો અને બીજાં ધર્મદા
ખાનાંમાં માટે જુદી જુદી ભાતનાં ઉપયોગી કપડાં સીવતાં. 'નીડલવર્ક ગીડ' તરફથી આવતી વસ્તુઓને છુટ્ટી પાડતાં. એ સીવણકામના મંડળનાં એસ
ઓફ ટેક પ્રમુખ હતાં. તે ઉપરાંત પાકોલના ગરીબ વર્ગના ધરોની મુલાકાત તેઓ
લેતાં. આ બધા વખતમાં પણ લેમનો અભ્યાસ તો આજુજ રાખતાં. જે ઉમર
અભ્યાસ કરવાનો છે તેજ ઉમરમાં ઘણી કન્યાઓ અભ્યાસ છોડી દે છે તે તેઓ
જાળ્યતાં હતાં. પણ તેઓ તેમ નહિં કરતાં વાંચન પાછળ સખત મહેનત
કરતાં, જેમાં ઇનિહાસ મુખ્ય વિષય હતો. આથી તેઓએ પોતાનો દેશ કેવો
હતો અને કેવો છે તે જાણ્યું. માનવ જાતિની સામાન્ય પ્રગતિ વિશે પરિ-
ચિત થયાં. સ્વ કહીએ તો પોતાની ઉમરની સ્ત્રીઓમાં કેટલી યોગી પૂરે-
પૂરું વાંચનારી છે તે સમજ્યાં.

'બ્રાઇટ લોન્' પંરીઓની વાર્તામાંના મોડક મહેલ જોતો કહેવાતો.
આ મહેલ મહેલમાં રાજકુમાર-હાલના મહારાજા જોન્-આબા અને
તરુણ રાજકુમારી તે હાલનાં રાણી મેરીને, ચાન્ત શુદ્ધ-મંડળ છોડી મેંદોડી
પદવી પ્રાપ્ત કરવાનો સમય આવ્યો. દરેક ઘરમાં મહારાણીના મહેલથી તે
ગરીબના કુપડાં મુખી ખુશાલી પ્રસરી રહી. આ લગ્ન પ્રમના અનંદક મં-
તોનો વિષય યદ્ય પશ્યું.

રાજકુમારી મેરી નામથી જોગખ્વાતાં તે ત્યારથી એસ ઓફ મોંકના
નામથી જોગખ્વાવા લાગ્યાં અને જાહેરમાં રહેવા લાગ્યાં. લેમનાં સર્વ કાર્યો
જારીકારથી વર્તમાન ધરમાં હયાતાં. રાજદરબારના નેતામાંનાં એક તેઓ યયાં.

(ખાસ ઉચ્ચ વર્ણના હોદ્દા ગ્રહસ્થો માટે)

ધી સાબરકાંઠા બોર્ડીંગ હાઉસ.

કે. મુખ્યદેવી પોસ્ટની પાછળ.

મુખ્ય નં. ૨.

આ બોર્ડીંગ હાઉસ માલીકોની જાતિ
દેખરેખ નીચે અપટ્ટેઃ ધોરણ ઉપર ચલા-
વવામાં આવે છે સ્વચ્છતા, ધર્મની સાચ-
વાણ, ઉત્તમ અનાજ અને નોકરોની ત-
ત્પરતા એ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.

ભાવ એકદમ સાધારણ.

વધુ ખુલાસો મેનેજરને મળવાથી.

AMRITANJAN

અમૃતાંજન.

માથાનો દુખાવો, માથાનું શુભ
ગાના સર્વ જ્ઞાતનો દુખાવો, સચક, જાત-
તી દંડોનો વિકાર સંધિયા. કમરનો દુખાવો
દેસ, ધા. વિગેરેનો દુખાવો એ સર્વ

ગમ ઉપર આ ઔષધનો લેપ ચોપડવાથી તન્ત આરામ થશે.

• કીંમત માત્ર આઠ આના,

ડેકાણું—દેર ઓફીસ, અમૃતાંજન ડીપો,

૧૦૯ ફીચર રોડ, નવા જનરલ પોસ્ટઓફીસની સામે મુંબઈ.

અખ્યાત દવા વેચનારાઓને ત્યાંથી પણ ઉપરની દવાઓ મળી ચકશે.

Can be had at—

Head Office, Amritanjan Depot.

49 Brera Road, opposite New General Post Office

BOMBAY.

BOSS OIL-AIR-STOVE.

શા માટે 'બોસ' ચુલો જોતાંની સાથેજ

લોક ખરીદે છે ?

કેમકે બોસ ચુલો તદ્દન શહેલો છે.

કેમકે બોસ ચુલો બીલકુલ સલામત છે.

કેમકે તે એક બાળકને પણ સોંપી શકાય તેમ છે.

એકે બોસ ચુલાથી રસોડા જલદી થાય છે.

કેમકે બોસ ચુલો તમારો વખત બચાવે છે.

એટલુંજ નહીં પણ તેથી બગતબુનો બચાવ થાય છે.

વળી તે બીલકુલ શાંત બળે છે ને ધોંધાટ કરતો નથી.

બોસ ચુલો આ જમાનાની નવાઈ છે.

કોઈ રીતે તે બગડવાનો સંભવ નથી.

ધારસોરથી બળે છતાં ધાસ્તી જરાબી નથી.

વાસ ન આવે એમ જરાબી ન થાય.

જ્યારે જોઈએ ત્યારે તઈવાર.

શાબામાં પણ ઘણાજ મોરો.

ચુલો પેરે છે તેની કોઈને ખબર પડતી નથી.

એલ. રોય સંપદ.

૭૦ એપોલો સ્ટીટ, કોલ્ડ-મુન્ડર્ક.

વાત માલવી ગાંડી છે સારથી મને આનંદને ખંડેદીલગીરી યાં કરે છે.”

પ્રિય—ખંડેત! દોલગીરી ચાને માટે? મહારાણાની તું ઘણી લાડી અને બહાલી છે, વળી તારૂં સૌન્દર્ય અપસર અથવા ખીજ કાંઈ પણ સુર-સુંદરીને અદેખાઈ ઉપનત્રે તેવું છે, અને તેને લીધે કેટલા રાગઓ મહા-રાગઓ અને સરદારો તારા કોમળ હાથની ધમ્મજ રાખે છે. તારે કેટલું ખીજું કાંઈ હોય તો ગવેથી હલકાઈ જાય અને આનંદમાં રહે.

કૃષ્ણા—એ રૂપજ નારરૂપ છે. પ્રિય! તું જાણે છે કેતી કે આગળ એવા કેટલાક દાખલા જની ગયા છે. સૌન્દર્ય સ્નેહીઓ, શરવીરો અને આત્મીય મનુષ્યોનો સંહાર કર્યો છે.

પ્રિય—આવી ગાંડી ગાંડી વાતો તું કેમ કરે છે? અગાઉ જની ગયું તેમાં હમણાં શું?

કૃષ્ણા—હમણાંજ તે કંઈ કેતી કે યણ મનુષ્યો મારી સાથે લગ્ન કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. એજ ચિદ્વન મને સાંઈ લાગતું નથી.

પ્રિય—કૃષ્ણા! તું તો ખરેખર આજે ગાંડી થઈ ગઈ લાગે છે. મહારાજા જગતસિંહ સાથે હવે યોગ દિવસમાં તારાં લગ્ન થશે; એટલે જણ ચાન્ત પડી જશે, તે દશરૂપાથી તારા વહેંચે ખોટા પડશે. માલ ગાંડી યા; એવા ખોટા ખ્યાલોથી તારૂં મન દુઃખી થયું છે તેને આનંદી બનાવ. ‘રાજસ્થાનની કમલિની’ આનંદના પ્રમંગમાં દીનજની જાય તે કંઈ સાંઈ નહીં.

કૃષ્ણા—પ્રિય! તું નિર્દોષ અને ભોળી છે. વસ્તુસ્થિતિ શી છે તેની તને કંઈજ ખબર નથી, તેથી તું આમ કહે છે. મારવાડથી આજે શું સંદેશો આવ્યો છે તે તું જાણે છે?

“હું કંઈજ જાણતી નથી” પ્રિય! હવે રહેજ ગંભીર થઈને બોલી.

“તું જાણે છે કે પહેલાં મારૂં સગપણ મારવાડના રાજા સાથે થયું હતું.”

“હા! પણ તે રાજા રવર્જવાસી થયા એટલે તું છુટી પડ.”

“મરૂં જોતો એમ છે. પણ હાલના રાજા માનસિંહ એવો દાવો રાખે છે કે મારૂં સગપણ મારવાડના રાજા સાથે નહીં પણ સિંહાસન સાથે

યશુ છે, એટલે મારું લગ્ન બીજા કોઈ સાથે નહીં કરતાં રાજા માનસિંહ સાથે થવું જોઈએ.

પ્રજ્ઞિ—એ તો વળી જુલમ કહેવાય. સિંહાસન સાથે વળી વિવાહ કેવો? લગ્ન નથી થયાં એટલે તારા પિતા તને પરણાવવાને સ્વર્ણ છે. વળી તારા પિતા અને બીજા સુત પુત્રો એને સમજવશે એટલે એ માની નરો.

કૃષ્ણા—એ પોતે વખતે માને, પણ અમીરખાં એને કયુત્ત કરવા કે એમ લાગતું નથી.

પ્રજ્ઞિ—એ અમીરખાં કોણ છે ?

કૃષ્ણા—રાજા માનસિંહનો ઇષ્ટ મિત્ર અને સલાહકાર.

પ્રજ્ઞિ—કુષ્ટ વરનો આપણને હમ્મેશ નરતા આવ્યા છે. પણ તેમને અમીરખાંને શું લેવા દેવા છે કે આવી રીતે બગાણુ પડાવે છે ?

કૃષ્ણા—જયપુરના મહારાજા સાથે એને છુપું વૈર છે. તેથી જો જયપુરની જાન પાછી ગય તો તે લોકોને અપમાન થાય અને એનો બંધો લીધા વગર જયપુરના મહારાજા દરર રહે નહીં અને પરિણામે બધાંર કુદ થયા વગર રહે નહીં. મહારાજા માનસિંહ અને અમીરખાં એ જ છઠ્ઠે છે. રાજા માનસિંહ બહુજ રાજ્યસેવી છે અને અંતર હૃતવાની તેની ખાસ ક્ષમ્ભા છે.

પ્રજ્ઞિ—હરિ ! હરિ ! હજા લોકોને ખાતર મુદ્દમાં પાતું અને તેમાં દેશને પાપભાગ કરવો એ કેટલું દુઃખભર્યું છે ! પોતાના દેશબંધુના રક્તમાં લાય બેંગવા માટે લોખંડી માણસો ખરેખર દુઃખી થતા નથી !

કૃષ્ણા—હું તેથીજ દુઃખી થઈ ગઈ છું પ્રજ્ઞિ ! કે હજુ આપણા પૂર્વજોનો પવિત્ર અને પ્રિય ચિત્તોડમઠ આપણા હાથમાં આવ્યો નથી, કંઈ મેલાકાની પવિત્ર ભૂમિપરની લોહિની નીકા સુઝાઈ નથી, ત્યાં તો ખીનનું પુત્ર હતી તેવારી ચાલી રહી છે. પરસ્પર લડીને નાનગા પડી ગયાથીજ આપણા દેશની આવી દુઃખતાયક સિધ્ધિ થઈ ગઈ છે. પોતાપોતાનામાં સંપ નહીં તેથીજ, કુષ્ટ વરનો આપણાપર ફાટી ગયા કેની ? હું તેથીજ, સિંહાસને પિત્તારી છું બહેન ! કે જેને હું કુરૂપ દેવ તો મારે નિમિત્તે કુદ થવાનો પ્રયત્ન

આવત નહીં. આ તો મારે લીધે રાજ માનસિંહ પોતાના બન્ને ધરાવા પાર પાડવાની યુક્તિ કરે છે.

“બહેન! તારા ફક્ત ખોટા ખ્યાલ નથી, તારી વાત સાંભળીં મને પણ ભયનો ખટકો થાય છે. મને તો લાગતું હતું કે તું ફક્ત વહેમથીજ એટલી દીલગીર રહેતી હશે. ઈશ્વર કરે ને “વાએ વાદળ વેરાઈ જાય” ને તું નિર્વિધને પરણીને સાંસરે જાય.” પૂર્ણિમા પુરેપુરી ગંભીર થઇને બોલી.

કૃષ્ણા—પૂર્ણિમા! મને લાગે છે કે હું ગુપ્ત રીતે અમીરખાને મળીને એને સમજાવું કે રાજ માનસિંહને એ સમજાવીને ઠેકાણે આણે.

પૂર્ણિમા—પણ બહેન! તું નાની ઉમ્મરની છે અને માખાપના અમ્મણ-પણામાં તું એક પુરુષને, અને તે પણ વળી એક યવનને મળવા જાય તે મને તો ઠીક લાગતું નથી. અને અમીરખાંના કહેવાથી માનસિંહ સંમત થશે અને અમીરખાં પોતે પણ સંમત થશે તેની શું ખાતરી?

કૃષ્ણા—કુખથી જન્મપ્રાપ્ત યદ્ય ગયલા હુખી દેશબંધુઓને માટે જો યોડીવાર માતાપિતાથી એ વાત ગુપ્ત રાખવી પડે તો અને તેમાં બંહુ જોડું લાગતું નથી, કાર્ય પૂર્કે યદ્ય પછી હું તેમની ક્ષમામાગી લઉં, અને મારી ખાતરી છે કે મારા બહાલા પિતા મને જરૂર ક્ષમા કરશે. હું એક ક્ષત્રિય બાળા છું એટલે તેને મળવા માટે મને જરા પણ દર લાગતો નથી. તે ગમે તેવો બહાદુર હશે પણ હું તેનાથી ડર તોગ નથી. એ માનશે કે કેમ તેની મને ખીલકુલ ખાતરી નથી, પણ પ્રયત્ન કરી જોવાનો મારો દહ વિચાર છે.

પૂર્ણિમા—ઈશ્વર તારો પ્રયત્ન સફળ કરે. પણ તું એકલી જાય તેનાં કરતાં જો તને હરકત ન હોય તો અને સાથે લઈ જા. “એકથી જો ગંધા.” તેને મળવા માટે કંઈ જોડવણ તો કરી છે?

કૃષ્ણા—તું જરૂર સાથે આવજો. એને મળવા માટે મેં ક્યારનો બંદો બંદા કર્યો છે. પૂર્ણિમા! મને ચટપટી યાવ છે કે મારો પ્રયત્ન સફળ થશે કે નહીં. તેથીજ આજે મને ખીલકુલ સ્હેન પડતું નથી.

તે એક પૂર્ણિમાની રાત્રિ હતી.

અંદરનો શાંત અને સ્વચ્છ પ્રદાંશ, નગરની શોખામાં વધારો કરતો હતો. આ વખતે રાજ્યમહાલયના બાગમાં દક્ષિણ બાજુએ એક જામના

મંડપમાં બે બાળાઓ દેખાતી હતી. એ બાળકોએ રાજકન્યા કૃષ્ણાના વિહારસ્થાન હતું, એટલે ત્યાં બીજું કોઈ આવતું નહીં. અને ચંદની રાતે તે અને પૂર્ણિમા ચંદ્રના આનંદશયક પ્રકાશમાં ભેરાતે કરતાં, તેથી એને આ વખતે કોઈ બાગમાં જ્યેષ્ઠ તો તેથી કંઈ યંત્ર તેમ નહોતું. કૃષ્ણા અને પૂર્ણિમા આ વખતે આગરનાથી અંતરિખાની જોતાં હતાં.

"નંદી કરેલો વખત થયો પણ હજી અંતરિખા કેમ નહીં આપ્યો હોય?" કૃષ્ણા અધિરાધથી બગડી.

"ધીરજ રાખ બહેન! હમણા આવશે, ચિંતાને લીધે તને એમ લાગે છે." પૂર્ણિમાએ ધીરજ આપી.

આખરે તે આવ્યો. ઓ તે શુભસંદેશની પળો!! અત્યંત બહાર ફરી અને સાદસ કરીને તે આવી હતી. પણ આખરે તે એક તરફ કોખ બાળા હતી. ગમે તેવી ધૈર્યવાન તોપણ આખરે તે એક કોમળ મનની સ્ત્રી હતી, અને સામે પુરુષ હતો. મદને માટે પરમેશ્વર શિવાય કોઈ હતું નહીં. આ તે પુરુષ હતો કે જેના હાથમાં એનો બહારો પિતા, એની અત્યંત પ્રિય જન્મભૂમિ, ધરતર પતિ જન્મસિંદ અને તેનો દેશ એ સર્વે હતાં. એના ચોક્કસ શબ્દો આ બધાં સંપૂર્ણ સુખી ધામ અથવા સુદના પ્રચંડ દાવાંતરમાં બગીને બચી જાય. તે લગાયક યોદ્ધાને જોઈને બે પળ તે ગમશે. ગઈ, પણ એકદમ ભનપર કાણ મેળવવાને ચક્રિમાત્ર યદ. યોદ્ધા વખતે ત્યાં સુખીથી ફેલાઈ રહી. અતે આવનારે તેમાં બંગાળ પાર્યું.

"બાઈ! મને શા માટે જોવાવ્યો છે?"

"ભલા સરદાર! હું આપને એક વિનંતિ કરવા આવી છું."

"પ્રશ્નથી જોલો બહેન!"

કૃષ્ણાના અનુપમ સૌન્દર્યે તેના પર ઘણી અસર કરી હતી. તેને બાઈ કે કૃષ્ણાને માટે જે વાન સંભળાય છે તે બીજકુલ ખરી છે, તેના જેવી સંપૂર્ણ સુંદર કુમારિકા મળતી ખરેખર મુશ્કેલ છે. તેને મેળવવા માટે જે હરીશ્વર માલે છે તેમાં પણ બીજકુલ આશ્ચર્ય જોવું નથી. કૃષ્ણાનાં દર્શન દુર્લભ છે. જે રમણીરતને ફક્ત જોવાથી પણ પોતાના શવનનું સાધક થઈ શકે એમ દરેક જણ માનવું; તે રમણીરતનું, મનોહર કૃષ્ણા આજે વગર મહેનતે તેની સમક્ષ આવીને ધુટણીએ પડી વિનંતિ મંગતી હતી.

“ખુશીથી બોલો બહેન! તમારે જે કહેવું હોય તે ખુશીથી બોલો.”

તેણે ફરીથી કહ્યું.

“સરદાર! આપ જાણો છો કે રાજા માનસિંહ લગ્નમાં તમારે વિધન નાખે છે.”

“હા, પણ તેને માટે મને બોલાવવાનું શું પ્રયોજન છે?” તેણે અજાણતા થઈ પૂછ્યું.

“આપ તેના ઈષ્ટ મિત્ર છો તેથી આપનું કહ્યું તે માનશે. આપ તેને સમજાવી ચક્ર કે બેટો દુરાચલ પકડીને ગુચ્ચવણમાં નાંખવાથી શો લાભ છે?”

“શો લાભ છે તે તો એને અગાઉથી જ ખબર હતી, અને હવે હું પણ આપને નજરે જોઈને એમ જ માનું છું કે જો આ અમૂલ્ય તક એ જ્યાં દે તો એના જેવું અવિચારી બીજું કોણ? આ તકથી એને બે અમૂલ્ય સ્ત્રીઓ મળશે, તે એ કે એક તો અંબરતું રાજ્ય અને બીજું સુંદરી-કુલમૂળથી રમણીરતન કૃષ્ણકુમારી. કે જેને મેળવવા દરેક રાજકુમારો પ્રયત્ન કરે છે.” અમીરખાંએ હસીને કહ્યું.

હાડી રાત હતી છતાં પણ કૃષ્ણાના કપાળપર પરસેવાનાં મોટાં ટીપાં ફટી આવ્યાં.

નિરાશાનો આધાર તેના કામળ હૃદયપર થયો, તોપણ હીમ્મત ટકાવી રાખી તે બોલી.

“બાપા સરદાર! શા માટે આમણ પાપમાલ થઈ ગયલા દુઃખી દેશને અને સુંદરી, રૈયતને, કચ્છરી, નાખવા તૈયાર થાઓ છો?”

“બહેન એમાં કચ્છરી નાખવાનું શું થયું? તમારા પિતા એ વાત કશું કરે તો પછી ચાલિ કાયમ રહેશે.”

“ચાલિ ક્યાંથી કાયમ રહેશે? મહારાજા જમનસિંહ શું અપમાન નો બદલો લીધા વગર રહેશે? એક ખરો રત્નપુત્ર વીર અપમાન ગુને મોડે કદી પણ સાંખી જશે નહીં.”

“નહીં સંખિ તો લડશે. રાજા માનસિંહ, મહારાણા બીમસિંહ આં મુદ્દનિપુણ મરાઠાના બંદાદુર સૈનિકો લડવા સજ્જ છે. અને તમારું રાજ્યે જ્યાં એકત્ર થશે ત્યાં એકલા જગતસિંહના સૈનિકો શું કરી શકશે? જગતસિંહને ખાતર રાજા માનસિંહ એક અમૂલ્ય રતને કહી પણ જવા નહીં, અને તેના મિત્રો તેને એવી સલાહ પણ આપે નહીં. તેના હાથમાંથી સુન્દર અને મધુર બુલબુલ ઉડી જાય. એવો પ્રયત્ન હું કરીશ નહીં બહેન! તમને તરદી પડી તે માફ કરશો પણ હું તમારી વિનંતિ માન્ય કરી શકું એમ નથી.”

જસ! થઈ ચુક્યું. બંદાદુર કૃષ્ણાની ગમે તેટલી વિનંતિ છતાં પણ તે પીંગળ્યો નહીં. કૃષ્ણાનું અપૂર્વ લાવણ્ય નગરોનગરે જોયા પછી તો તેનો નિશ્ચય વધારે દઢ થયો. દુભાઈ કૃષ્ણકુમારીના નરીજમાં એવુંજ લખાઈ હતું કે તેના નિમિત્તે તેના પ્રિય પતિ અને પિતાને વધુ દુઃખમાં ફાળવું! ખેર! ઈશ્વરેચ્છા બલવાન છે. મનુષ્યોનું તેમાં શું આસે?

મહારાણા બીમસિંહ પોતાના અસલા સંકટમાં પોતાની પ્રાણાધિક પુત્રી કૃષ્ણાનું સુન્દર મુખ જોઈ આનંદમાં રહેતા. પણ દૈવને તે પણ ગમ્યું નહીં. તેના નરીજમાં એટલું લખ પણ લખેલું હતું નહીં. પરદેશીઓના હુમલાથી તે વખતે ઉદયપુર છોડી તારાજ થઈ ગયું હતું. તેને લોધે મહારાણા તરફથી લડનારા બંદાદુરોની સંખ્યા બહુ યોડી હતી. નાણી મંજી પણ તેવીજ સ્થિતિ હતી. તે વખતે ચંદાવત રજપુતો રાણાના પ્રિય પ્રાત્ર હતા. તે લોકો પણ મહારાજ જગતસિંહની વિરુદ્ધ હતા. તેથી કૃષ્ણા તેના હાથમાં ન જાય એવો પ્રયત્ન તેઓ કરતા હતા. મરાઠાઓ કે જે અત્યાર સુધી રાણાના પક્ષમાં હતા તે માનસિંહના પક્ષમાં જગા ગયા હતા. તે જાને લશ્કરના સરદારોએ મસલત કરી રાણાને કહેવાડી મોકલ્યું કે ‘કુમારી કૃષ્ણાને માનસિંહને આપો, નહીં તો મુદ્દ કરો.’ તે લોકોને વિશ્વાસ હતો કે મહારાણા મરાઠા અને રાજા માનસિંહ જેવા જળવાન રાજાને દુશ્મન નહીં કરે; પણ તે ધારણા ખોટી પડી. કેમકે રાણાએ તે કહેણ સ્વીકાર્યું નહીં. તે મુદ્દસામગ્રી તૈયાર કરવા આવી.

મરાઠાઓના એક મોટા સૈન્યે મેલાડપર ધસારો કર્યો. મહારાણા બીમસિંહ જગતસિંહનું સૈન્ય જે હવે સારું ઉદયપુર આવ્યું હતું તે સૈન્ય

સમને પર્વતોના માર્ગમાં રહીને લડવા લાગ્યા. પણ દુર્ભાગ્યે રાણાને તેમાં પરાજય મળ્યો. અને તે પોતાનું સૈન્ય લઈ જવાવને માટે ચહેરમાં પાછો આવ્યો. મરાઠાનું સૈન્ય તેની પુઠ પેઠડીને પાછળ આવ્યું અને ઉદયપુરથી થોડે દુર છાવણી નાખીને પડ્યું. આથી પડેલી આફનમાંથી છુટા થવાના ઉપાય સાર તેણે પોતાના સરદારો અને સામતોને એકઠાં કર્યા અને સૌના અભિપ્રાય પુછ્યા. વિચાર કરતાં છેવટે સર્વાનુમતે એમ હતું કે જ્યારે પુર રાજ સાથે કૃષ્ણકુમારીનું લગ્ન કરવું નહીં. આથી જ્યારપુરથી જે સૈન્ય આવ્યું હતું તેને પાછું વાળવામાં આવ્યું. રાજ માનસિંહ અને મરાઠાઓ પાછા મહારાણાના પક્ષમાં જળી ગયા. પણ જ્યારપુરના મહારાજાએ તે બંનેને નજીબીને એસવા દીધા નહોં, અને છેવટે મારવાડ અને અમરવત્તે બંધકર યુદ્ધ ચાલુ થયું.

x

x

x

x

હરીથી આપણે પાછાં ઉદયપુરના રાજ્યમહાલયમાં નહ્યું. તેજ, વિરાજ અને સુશોભિત ઓરડો, જેમાં મનોહર કૃષ્ણાએ પોતાનું સુખી બાળપણ પુરું કર્યું હતું, જ્યાં તે ઘણા આનંદમાં દિવસો ગુજારતી હતી, ત્યાં આજે રડવાના દુઃખભર્યા અવાજો રોડનો દાણો પડેલો ઉતારેાં હતો. યું કૃષ્ણા પોતે રડતી હતી? ના! તે પોતે શાન્તપણે પોતાની માતાનાં આંસુ ધોઈતી હતી. જે પૂર્ણિમા યોગ દિવસપર અનંદથી આમતેમ મહાલતી હતી તે આજે દુઃખથી ગાંડી થઈ ગઈ હોય એવું લાગતું હતું.

બંધકર યુદ્ધથી પહેલાં નાચ થઈ ગયો હતો તેથી મહારાણા અને તેના સંતાદકારો ખુબ ગમસાર્થ ગયા હતા. આ યુદ્ધની શાન્તિ કેવી રીતે થાય તેનો વિચાર કરવા હરીથી બધા એકઠા થયા. છેવટે એવો દરમિયાન થયો કે આ બધા અનર્થનું મૂળ કૃષ્ણકુમારી છે માટે તે મરણ પામે તો આ મહાન વિચંદ શાન્ત થાય. તેથી કૃષ્ણકુમારીને કોઈ પણ રીતે મારી નાખવી કે જોઈ જાણુ શાન્ત થાય. મહારાણા આ દરમિયાનમાં જાણુ ગુસ્સે પડી ગયા. પોતાની પ્રાણપ્રિક્ષ પુત્રી કૃષ્ણકુમારીના મૃત્યુનો વિચાર તેને અસહ્ય થઈ પડ્યો. પરંતુ મેવાડની દુઃખપદ સિયતિ તરફ જોતાં તેને એમ લાગ્યું કે સંતાદ પ્રમાણે વર્તન કરવું વધુ યોગ્ય અને હિંમતુ બરેલું છે.

પ્રોફેસર કવેએ હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓનાં લાભમાં કરેલા

કામનો તેમનેજ હાથે લખાયેલો અહેવાલ.*

(મોડર્ન રીન્યુમાં આવેલા લેખનો અનુવાદ.)

(લેખક સી. વિમળા સેતલવાડ.)

આપણી સ્ત્રીઓની સુધારણા અને ઉન્નતિના કાર્યોએ છેલ્લાં વીસ વર્ષ
યમાં મ્હેં મ્હારી નજર સેવા અર્પણ કરી છે. આ લાંબા વખતમાં વિદ્યવાપુન-
ર્લેખનમંડળ હિંદુવિધવાશ્રમ અને પાછલા ચોટા વખતથી તો મદિલા-
વિધાલય અને નિષ્કામ-કર્મમહત્તા સંબંધમાં મેં કામ કર્યું છે. સારે ભાગે
મ્હને ભણવાની સમવડ હોવાથી મેં જ્ઞાણપણમાં અંગ્રેજીનો અભ્યાસ શરૂ
કર્યો અને સત્તાવીસ વર્ષની વયે હું ગ્રેજ્યુએટ થયો. આ પછીનાં સાત
વર્ષ મને થોડું ધણું મળતું તેમાં સંતોષ માની હું મુજાબમાં રહ્યો. “કેવીકૂલ
ગર્લ્સ હાઇસ્કૂલ” અને “એલેક્ઝાન્ડ્રા નેરીવ, ગર્લ્સ હાઈસ્કૂલ”
માં ગણિત શીખવવાનું કામ કરતો હતો અને આ વખતેજ પુરોષીજન
અને પારસી છોકરીઓને કેળવણી આપવા આવી રહ્યો હતો. તે સમયે
વર્ગની હિંદુ છોકરીઓને કેળવણી આપવા અને તેમને ઉત્તર કરવા એવી
દુખની સંકુલો આપણે પણ કાઢીએ તો કેમ, એવો વિચાર મ્હારા મનમાં
રહ્યો. એ પ્રમાણે બે હિંદુ બાળાઓ સાર રહ્યો. કાંઠી - ચકાપ - તો
એનાથી રહું શું? એટલામાંજ ફરજીયાત કોલેજના ગણિત શિક્ષકની
જગ્યા ખાલી પડી અને એલરીન્સ્ટન કોલેજના મ્હારા સહાધ્યાયી એન.
પ્રોફ. ગોખલેએ એ જગ્યા મ્હને આપવા ઇચ્છા દર્શાવી. આથી મેં
સ. ૧૮૯૧માં ૨૪ વર્ષની વયે હું પુને આવ્યો. આ મહી એક આશ

* આ મૂળ અંગ્રેજી અહેવાલનું લખાણ સને ૧૯૧૩ ના સપ્ટેમ્બર-ડિસેમ્બર
માસના જ્ઞાનસુધા માસિકમાં આવેલું છે. તથાપિ આ અનુવાદ કરનાર સી. એ. અને અન્ય
સ્ત્રીઓની વિષયને અધિક પ્રચાર થોડા માત્રા અને મુશ્કેલી છે.

ત્યતી ફરેલ નાંખી છે. મ્હારી જીંદગીનું ખરું કામ તો હવે હમણાંનું મ્હે ઉપાડ્યું છે, અને મ્હારાં પવિત્ર કામને યોગ્ય બની તેને પાર પાડવા મ્હારે ખડુ પ્રયત્ન કરવા લેઈએ. પહેલાં મ્હારી એક બત્રીજીને - મ્હે બંધાવવા માંડી. આ બત્રીજીના વરને પણ હું જ શિક્ષણ આપતો હતો. એણે ટ્રેક નીંગ કોલેજનાં શિક્ષણક્રમ પુરો કર્યો અને શિક્ષકનું સર્ટીફિકેટ મેળવ્યું. પણ નશીબને યોગે અને બધે મ્હારા વિચારો અને મ્હારી દ્રઢતા કસવાનો પ્રયત્નો ધરાતો હોય તેમ, મ્હારો બત્રીજી યોગ્ય વખતમાં વિધવા થઈ. આ બનાવ બન્યા પછી યોગ્ય વખત એણે બિંદારમાં શિક્ષક તરીકે કામ કર્યું અને પછી મેં તેને સમગ્રતરી મ્હારી જોડે કામ કરતા પ્રોફેસર ભાંટી ની સાથે તેનું પુનર્લગ્ન કરાવ્યું.

ઢોઢપણુ યોગ્યતાને પદ્ધતિસર અમલમાં મુકતી હોય તો તેને સાર એક જીવંત મંડળ લેઈએ. આથી મ્હે "વિધવાપુનર્લગ્નમંડળ" નામનું એક મંડળ ઉભું કરવાનું કામ માથે લીધું. જીવંત પુનર્લગ્નમંડળ સુધ ગયું હતું; અને આ વખતે મરાઠી બાપા બોલતાં તારા ઉંચ વર્ગનાં માણસોમાં વિધવાઓના પુનર્લગ્નનો પ્રચાર કરાવનાર એક પણ મંડળ મુંબાઈ, કામ્પલ, ખિરાર યા મધ્ય પ્રાંતમાં હસ્તી ધરાવતું નહોતું. યોગ્ય ગૃહસ્થો છુટા છવાયા યોગ્ય ઘણું કામ કરતા, પણ આ કામ સારે જો વ્યવસ્થિત સંસ્થા નહોતી. આણું હોવાને લીધે મેં આણું એકાદ મંડળ સ્થાપવા વ્યવહાર પગલાં ભરવા વિચાર રાખ્યો. મ્હારી ઇચ્છાઓ એરી હતી કે આ મંડળે પંડિત ધર્મચર્ય વિદ્યાસાગર અને વિધ્યુ શાસ્ત્રી પંડિત વિધવાવિવાહ સંબંધી નક્કી કરેલા સિદ્ધાંતો સુગમ કામ લેવું, એટલે કે આ મંડળે ઇ. સ. ૧૮૫૬ માં પુનર્લગ્નનો કાયદો થયો છે તે સુગમ થયેલાં પુનર્લગ્નનેજ ટેકા આપવો. આપણા મુંબાઈ તરફ તે વખતે આ કાયદાને અનુસરી પુનર્લગ્ન કરેલાં, એવા ઘણાં યોગ્ય આપુરેલાં હતાં નાનગતનાં કદાચ અને ગુચવણ બધાં સવાલો ઉભા કર્યા વગર કામ વિધવાના પુનર્લગ્નનેજ પ્રથમ ઉપાડી લઈ એ સુધારાનું કામ આગળ વધારવાની મ્હારી નેમ હતી. આથી આ રીતે વિધવાલગ્ન કરેલા બધા મરાઠી બોલતા તારા સાથે મ્હે પત્રવ્યવહાર ચલાવ્યો અને વાતચિત કરી. તે વખતમાં મધ્ય પ્રાંતમાં સારી લાગવગ ધરાવનારા અને આપણામાંના ઘણાનાં ઓળખીનાં રાવબહાદુર વામનરાવ કોલાટકરની સાથે હું ખાસ પરિચયમાં આવ્યો.

એમણે વિધવાપુનર્લગ્નના કામમાં ઘણી ખર્ચ રાખી હતી અને ધણી જાતિભાગને પરિણામે લાગવનારા અને ઉચ્ચ વર્ગમાં ધણી પુનર્લગ્ન કરાવ્યાં હતાં. એમને મહારી યોજના પસંદ પડી, અને હમે વિધવાપુનર્લગ્ન કરેલાં માણસોની અને આ સુધારા તરફ ખર્ચ લાગણી ધરાવનાર ખીજા ગૃહસ્થોની એક સભા ઇ. સ. ૧૮૯૩ ના ડીસેમ્બરની ૩૦ મી તારીખે મધ્ય પ્રાંતમાં વર્ધામાં બોલાવી. અમે યોગ્ય નિયમો ઘડી એક વિધવાલગ્નમંડળ સ્થાપ્યું, તે એ મંડળનો હું સેક્રેટરી બન્યો.

પુનર્લગ્નમંડળ સ્થપાયું કે તરતજ મેં પુનર્લગ્ન કરેલાં બ્રોડાંનાં બાળકોને વાસ્તે એક બોર્ડિંગ હાઉસ ઉઘાડ્યું. આ બાતુ મેં મારા પોતાનાં ઘરમાં ઉઘાડ્યું અને હું તથા મારી પત્ની આનાપર નોંધતી દેખરેખ રાખતાં. સરખાતમાં ૪ છોકરીઓ તથા ૨ છોકરાઓએ આ બોર્ડિંગ હાઉસને લાજ લીધી અને આમાંથી ત્રણના બરણપેલણુનો ખર્ચ વિધવાલગ્નમંડળ આપતું. આ બાતુ એકાદ વર્ષ નીબું, પણ યોજના અવ્યવહાર લાગવાથી તે બંધ કરવું પડ્યું. છતાં વિધવાપુનર્લગ્નનાં કેટલાંક નિર્ધન બાળકોને મંડળ તરફથી પૈસાની મદદ આપવાનું તો હમે ચાલુ રાખ્યું.

આ સુધારા સંબંધી પ્રજામત કેટલે સુધી આગળ વધ્યો છે તે જોવા અને તે પ્રજામત કેળવી આ કામમાં મદદ કરનારની સંખ્યા વધારવા વ્હુડે વ્હુડે ઠેકાણે ફરી બાપણ આપવામાં, મને કોલેજમાંથી મળતી લાંબી રજાને હું ઉપયોગ કરતાં. આ કામ હું પદ્ધતિસર કરતો. હું દરેક જગ્યાનાં કેળવાયેલા માણસોને મળતો અને આ બાબતમાં તેમનો શો અભિપ્રાય છે તે તેમની પાસે લખાવી લેતો. મેં આ લોકોના પાંચ નીચે મુજબના વિભાગ પાડ્યા. (૧) ઉધાડે છેકે વિધવાપુનર્લગ્ન કરેલાં માણસ નોંડે જામનારા; (૨) જાહેરમાં આ સુધારા તરફ પોતાની સહાનુભૂતિ દર્શાવનારા; (૩) હિમ્મત ન હોવાથી જાહેરમાં ન બોલનારા પણ અંદર ખાનેથી આ સુધારા પ્રત્યે સહાનુભૂતિ ધરાવનારા; (૪) દરેક ગૃહસ્થનું મત તેમનું નામ ખાતરી રાખવા અને ફક્ત આદેશ છાપવાની સરતેજ લીધું. હતું; (૫) થોડે દરજ્જે સહાનુભૂતિ ધરાવનારા, લખણ તરિકે બાળવિધવા અથવા માતા ન. યથેલી વિધવાનું પુનર્લગ્ન કરવા દેવામાં સહાનુભૂતિ ધરાવનારા; અને (૬) બિલકુલ વિરુદ્ધ મત ધરાવનારા. આ સધળા મત મહેં છાપેલા ફાઈનર લીધા હતાં. તે વખતે ઉચ્ચ દરજ્જા બોગવનાર ધણી ગૃહસ્થો

અંદર ખાનેથી વિધવાપુનર્લગ્નની વરદેણીમાં હોવા છતાં તેમનામાં તેમનો પોતાનો મત બહાર દર્શાવવાની હિમ્મત હોતી, તે વખતની પ્રજામાંની સ્થિતિ હાલના કરતાં ધણી જુદા પ્રકારની હતી. ઇ. સ. ૧૯૦૦ માં ડૉ. ગ્રેફેસર જી. સી. બાટે અને મી. બી. એન. બાજેકર, એ ત્રણ જણે દેવસ્થ, કોકથાસ અને કરાડા શાહણીમાં એજ કોમનાં પુનર્લગ્ન કરેલાં માણસો સાથે ઉધાડે છોકે બોળત લેનારા સો માણસો મળે છે કે નહિ તે જોવા જુદે જુદે ઠેકાણે ફરી બાપલો કર્યા. પણ હમે એ જણે સોનિમાંથી આવા સો માણસો પણ મેળવી શક્યા નહિ! સો માણસો મળશે તો જ નામ પ્રગટ કરીશું અને નહિ મળે તો નામ ખાનગી રાખીશું એ સરતે તેમની સહીઓ લેવાઈ હતી, છતાં આવી ત્રણ મોંટી આતોમાંથી આ સંખ્યા સને ઉધાડે છોકે રોકા આપનારા સો માણસો પંથુ મળ્યા નહિ.

વિધવાશ્રમમાંથી માફ કામ વધતું જતું હોવાથી હું પુનર્લગ્નમાં કામપર પુરતું ધ્યાન આપી શકતો નહિ. પણ મેં ઇ. સ. ૧૯૦૦ ની રેડ મી જન્યુઆરી સુધી આ મંડળમાં મહારાથી યશું તેટલું અરૂપ કામ મેં કર્યું. તે દિવસથી પ્રોફે. જી. સી. બાટે આ મંડળના સેક્રેટરી નિભાયા. અને મેં મંડળના દુડના રૂ. ૪૦૦૦ ની રકમ સાથે મંડળના કામદારોનો સંપર્કો અધિકાર તેમને સોંપ્યો. આ મંડળ હજુ આવે છે અને તેનો સેક્રેટરીઓ મી. આર. બી. જોશી અને પ્રોફે. ડી. એલ. સહસ્ત્રકુષે એ બે મંડરથી છે. આ મંડળના આશરે હેઠળ છેલ્લાં વીસ વર્ષ દરમિયાન ૩૦ પુનર્લગ્ન થયાં છે.

હવે હું મેં રચાપેલી બીજી સંસ્થાની હકીકત જણાવવાની છે. મહારા સ્ત્રીસુધારણના વિચારો અને એ કાર્ય પ્રત્યેનાં હિતસાહને પરિણામે આ હિંદુ વિધવાશ્રમની સંસ્થા સ્થપાઈ. અંગતતઃ આ હિંદુ વિધવાશ્રમે લોકોની સાગણી એવી તેમની સદાનુજ્જ્વલિ મેળવી ન હોત તો હાલ એ સંસ્થા જેટલી ઉપયોગી થઈ પડી છે તેટલી એ કદી ઉપયોગી થાત નહા. મહારા “પુનર્લગ્નમંડળ” ના કામને પરિણામે અને એ કામને અંગે હું બીજાં માણસોના સંસર્ગમાં આવ્યો તેથી મને તરતજ જણાઈ આવ્યું કે હજુ સુધી પ્રજામાં આ સુધારાને કબુલ કરતો નથી અને ગમે તેટલી મહેનત આ સુધારો આગળ વધારવા કરવામાં આવશે છતાં એ, આ સુધારો કોખલ થવો મુશ્કેલ છે. વિધવાપુનર્લગ્ન કરાવવામાં સૌથી વધારે અષ્ટ. તે માણસો શોધવાનું હતું. આવું લગ્ન કરવામાં ધણી હિમ્મતની જરૂર છે. આ

હિમ્મતવાળા માણસો ન નીકળે ત્યાં સુધી આ સુધારો પ્રચલિત થવો જ અશક્ય હતો; અને ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ અને ઉચ્ચ ભાવનાઓ પ્રગ્નમાં ફેલાય નહિ ત્યાં સુધી આવી જાતી અને હિમ્મતવાળા માણસો નીકળવા અશક્યજ. આથી મહેને લાગ્યું કે આના કરતાં તો વિધવાઓને કેળવણી આપવાનું કામ ઉપાડી લેવામાં હું વધારે કાનીય. મને લાગ્યું કે લોકોને વિધવાપુનર્લગ્નની ઉપેક્ષિતા અને લાભ સમજાવી, તેમના કુટુંબની વિધવાઓને આવાં લગ્ન કરી સુખી કરવાનું સમજાવવા કરતાં, વિધવાશ્રમ સ્થાપી વિધવાઓને કેળવણી આપવા તરફ તેમનું ધ્યાન ખેંચવું અને આ જાતાનો લાભ લેવા તેમને સમજાવવું વધુ સુખમ થઈ પડશે. વિધવાકેળવણીનો પ્રશ્ન મ્હારા મનમાં ઘણાં વર્ષોથી રખાં કરતો હતો. ઇ. સ. ૧૮૯૩ ના હેલ્થ મહિનાઓમાં આ કામ ઉપાડી લેવાની મને એક તક મળી હતી; તે વખતે પડિતા રમાબાઈના ચારણસદનપર કલકત્તું વાઙ્ગ લટકી રહ્યું હતું અને પ્રજ્ઞાગણી એની વિરુદ્ધ હતી. અને આવે વખતે હમારા જેવા વિધવાકેળવણીનું કામ ઉપાડી લેનારાઓને પ્રજ્ઞામન સારા આવકાર આપત, પણ આ વખતે મ્હારો નિશ્ચય પાકો થયો નહોતો. આથી હું થોભી ગયો અને વિચારમાં પડ્યો.

દોઢેક વર્ષ પછી મ્હારા મનમાં આ સંબંધી નિશ્ચય થયો. ખેલો મહેને લાગ્યું કે વિધવાલગ્નમંડળ ચાલુ હતું તેના આચાર હેલ્થને એક વિધવાશ્રમ સ્થાપવું; અને આ મારી રચના આ મંડળ તરફથી ખલાસ રાખવામાં આવી અને વિધવાશ્રમ કાઢવા જરૂરી પમલાં લેવા મને એ મંડળ તરફથી ૧૩ મી એપ્રિલ ૧૮૯૫ ને દિવસે છુટ મળી. પણ થોડાજ વખત પછી મહેને લાગ્યું કે વિધવાલગ્નમંડળના આશ્રય નીચે જ વિધવાશ્રમ સ્થાપવું એ ભુલભરેલું છે. મહેને એમ પણ લાગ્યું કે આથી પ્રજ્ઞામાં વિધવાશ્રમ સ્થાપવાનાં હેતુની ચેરસમજુતી થશે; અને, આથી વિધવાલગ્નમંડળથી આ આશ્રમ બિલકુલ અલગજ રાખવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો. મંડળને પણ મ્હારું કહેવું ખરું લાગ્યું અને ૧૮૯૬ ની ૧૫ મી એપ્રિલે તેઓએ એક ઠરાવ પસાર કરી-વિધવાશ્રમની સંસ્થાપરતો તેમનો અખત્યાર ઉઠાવી લીધો; અને એ સંસ્થા મને ઉત્તમ લાભે તે પ્રમાણે વધારવાની અને ખીલવવાની મને પુરતી છુટ મળી. આથી મેં અહીંના થોડા સદ્ગૃહસ્થો એકઠાં કર્યા અને આ સંસ્થા-સંબંધી તેમની સલાહભૂતિની અને તેમના આશ્રયની ખાત્રી કરી. આને પરિણામે સદગત રાવજહાદુર યી. એમ.

જીડેના મકાનમાં ઈ. સ. ૧૮૯૬ ના જુનની ૧૪ મી તારીખે એક મીટીંગ મળી અને હિંદુ વિધવાકેળવણીઆશ્રમ અથવા અનાથબાલિકાશ્રમ નામની સંસ્થા સ્થપાઈ. તેની જવસ્થાપક કમીટીના પ્રમુખ ડૉ. સર. આર. જી. ભાંડારકરને નીમ્યા અને મહેને સેક્રેટરી નીમ્યો. આ સંસ્થા ૧૮૯૮ ના ઓક્ટોબરમાં ધર્માર્થ સંસ્થાના ઈ. સ. ૧૮૬૦ માં ધણપલા રો મા આકટ સુજળ ૨૭૨૪૨ ઠરાવવામાં આવી.

આ સંસ્થાના નિભાવ માટે ફૂડ ઉધરાવવાનું કામ મહે. ખેલું રૂઝ કર્યું. નાણાંવગર કોઈપણ જાનના સુધારાનું યા ઉન્નતિનું કામ પાર પાડવું અશક્ય છે. આથી કેટલાંક વર્ષ સુધી, મહારી કોલેજની લાંબી રમઝેલ ઠેકઠેકાણે ફરી આ આશ્રમના ઉદ્દેશ સમજાવવા અને લોકો પાસે તેના નિભાવ સારૂ પૈસા ઉધરાવવામાં મહે. ગાળા. ખર્ચ અધાની, શંકાય એટલી સારી રકમ એકઠી ન થાય ત્યાં સુધી આવું, રહેવાની અને શીખવાની સંગવડ વાળું આશ્રમ ઉપાડવું અશક્ય હતું. પણ આટલા પૈસા એકઠા થાય તે દરમ્યાન જે વિધવાઓ દાખલ થયા છઠ્ઠી તેના શિક્ષણની અને રહેવા ખાવાની યોજના હમે કરી હતી. તેમને શિક્ષણ આપવા શીમેલ ટ્રેનીંગ કોલેજ તથા છોકરીઓની હાઈસ્કૂલમાં અમે સંગવડ કરી હતી. આ સંસ્થાનું મંડળ સ્થપાયા પછી અઢી વર્ષે એટલે ઈ. સ. ૧૮૯૯ ના જાન્યુ. આરીની ૧ લી તારીખે વિધવાશ્રમની નાને પાયે સરખાત કરી ચકાઈ અને પુના શહેરમાં આ સંસ્થા સારૂ એક મકાન હમે ભાડે રાખ્યું. જે વિધવાઓને આ સંસ્થા તરફથી મદદ આપી સરકારી ખાતાઓમાં શિક્ષણ અપાતું હતું તેમને તેજ શિક્ષણ અપાવું જારી રાખ્યું; ફક્ત નવાં દાખલ થનારાઓનેજ સંસ્થાના ભાડાના મકાનમાં રાખવાની. તેમજ શિક્ષણ આપવાની યોજના કરી. આ સંસ્થા મારી તથા મારી પત્નીની દેખરેખ નીચે ચાલતી હતી. અને હમે પણ એજ મકાનમાં રહેતાં હતાં. સરખાતથીજ હમારી સંસ્થાએ વિધવાપુનર્જનની જાળમાં તુરંત રહી કોઈ પણ પંક્તિનો સ્વીકાર કર્યો નહોતો, છતાંયે હમારૂ તરફથી પણ લોકોના માન્યામાં આવતું નહિ. લોકોને તો એમજ લાગતું કે આ સંસ્થા સ્થાપવામાં મારો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિધવાઓનાં પુનર્જન ઠરાવવાનોજ. હોવો એમજ; આથી તેઓ તેમની વિધવા છોકરીઓને મને અથવા મારી પત્નીને સોંપતાં નહિ. આ કારણથી આ સંસ્થાનું કામ સરખાતમાં ધણુજ, ધીમું ચાલ્યું અને એનો વિકાસ યતાં ધણો વખત નીકળી ગયો. આશ્રમમાં ખેલા વર્ષને છે

૪ વિધવા હતી. બીજે વર્ષે ૭ અને ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમા વર્ષને હોડે અનુક્રમે ૧૪, ૧૪ અને ૨૧ વિધવા આશ્રમમાં યથા એક રીતે આ સંસ્થાની પ્રગતિ આ રીતે મોડી ને ધીમી યથા તે બહુજ સાદે થયું. આથી આ કામ ઉપાડી લેનારાને પુરતો વખત મળ્યો. વળી તેમની ધીરજની પણ કસોટી યથા અને જો વધારો એકદમ થયો હોત તો પૈસા સંબંધી ટાંચ પડત તે પણ પડી નહિ. બીજી આનંદની વાત એ હતી કે આશ્રમની આ પ્રગતિ ધીમી હતી છતાં પાકે પામેની હતી.

શરૂઆતથીજ મારો વિચાર આશ્રમનું મકાન યહેરથી દૂર રાખવાનો હતો. પણ સગવડભરી જગ્યાના અભાવે હમારે યહેરના મકાનમાંજ સતીષ માનવો પડ્યો. પણ મૂળ વિચાર હમારી ધ્યાન બહાર નહોતો, તેથી પહેલી તક મગતાંજ તે અમલમાં મુકવા હમે પતન કર્યો. યહેરથી આ આશ્રમ દૂર રાખવાનાં ઘણાં કારણો હતાં. પ્રાકૃતિક, શારીરિક અને નીતિ-મય વાતાવરણની સ્વચ્છતા આવે રચાયેજ મળી શકે. યહેરનું છવન ઘણું લાલચોથી ભરપૂર હોય છે અને યહેરથી દૂર રહે તોજ, રહેનારપર આ લાલચો કાપી શકતી નથી. વળી પ્લેગના રોગથી આશ્રમ મુક્ત રહે તે યહેર બહારનું સ્થળ પસંદ કરવાનું બીજું કારણ હતું. હમારે સારે નક્કીએ હમારે આટલા વર્ષમાં એક પણ વખત મસ્જીદનો ત્રાસ વેઠવો પડ્યો નથી.

ગામ બહારની એક જમીન અમને મળવાનો લાભ ટુંકા વખતમાં આપી મળ્યો. સદ્ગત રાવળહાદુર ગણેય ગોવિંદ ગોખલે - વિધવાકેળવણી ખામત ઘણી ઉલટ ધરાવતા હતા. હાલમાં વિધવાશ્રમ છે તેની પાસે તેમનું એક ખાગજગીયાવાળું ઘર હતું. ઇ. સ. ૧૮૯૯ માં પ્લેગ કાઠી નીકળ્યો ત્યારે આ ઘરમાંની કેટલીક ઝોરડીઓ, પોતે જાતે ઘણી અંગવડ વેડી વિધવાઓને વાપરવા એમણે કાઢી આપી હતી. તેમના ઘરની પાસેની જગ્યા આ આશ્રમને યોગ્ય છે એમ મેં રાવળહાદુરને વખતો વખત કહેલું. સારે નક્કીએ આ જગ્યા તેમની માલિકીની હતી તેથી તેમણે એ જગ્યા આશ્રમને ભેટ આપવા પુરૂશ દેખાડી આ ઉપરાંત એમના યહેર બહારના ઘરમાં એમની એક પુત્રી મરી ગઈ હતી, તેની ચાદગીરી રાખવા આશ્રમની એક ઝોરડી બાંધવા રૂ. ૭૫૦ ની રકમ આપવા પણ એમણે ઇચ્છા દેખાડી. આશ્રમની શરૂઆતમાં એ સંરચાને આવી ઉદાર ભેટ મળી તે જોઈ આ કામ ઉપાડી લેનારામાં ઘણી હિમ્મત આવી. પણ આવા એકાંત

બાગમાં રહેલાણુ બાંધવું કાવશે કે નહિ તે ચોક્કસ નથી કયાં ખેલાં તે જગ્યાએ એક પાકું મકાન બાંધવું યોગ્ય લાગ્યું નહિ. એથી હમે પૃથ્વર ને માટીની રૂ. ૫૦૦ ના ખર્ચે એક ઝુપડી બાંધીને છ. સ. ૧૮૦૦ મં ત્યાં રહેવા ગયાં. ચરુઆતમાં અહિં રહેવામાં ઘણી મુશ્કેલી નડી. અહિં આવવાને ગાકું જાય તેવો રસ્તો પણ ન હોવાથી કોઇ પણ જાનનો સર- સામન લાવવો હોય તો મનુરોના ખખપર અગર માથાપર મુકી લાવવો પડતો, અને આથી ખર્ચ વધી જવાની બાંકે ગીળે ઘણીજ કસરથી વાપ- રવી પડતી. આટલી મુશ્કેલીઓ છતાં મેં આ સાદસ કર્મ માથે બોધું અને આઠ વિધવાઓને લઇને અહિં વસવાટ કર્યો. મહારી મહેલી વારતી પત્નીની બહેને આ કામ પાર પાડવા માથે લીધું અને આ ખાતાની વ્યવસ્થા મહેં તેમના હાથમાં સોંપી. આ બાઇ કાંઇ બણેલાં નહોતાં, પણ તેમનો મહારાપર પૂર્ણ વિશ્વાસ હોવાથી અને મુશ્કેલીઓ અને વિટંબનાઓથી તે બિચકુલ કરતાં ન હોવાથી, આશ્રમની ચરુઆત યઇ ત્યારથીજ તેમણે વ- ગર આનાકાનીએ આ કામ ઉપાડી લીધું. મહારી પત્ની તથા છોકરાંઓને અહિં લાવવાનું અને તેમ નહોતું; કારણકે એક તો પુરતી જગ્યાજ નહોતી, અને બીજું મહારાં છોકરાંઓને અહિંથી નિશાળે મોકલી ચકાવ તેમ નહોતું. અહિં શિક્ષણ વાસ્તે એક માસ્તર રાખ્યો હતો તે રહવારે આવતો અને સાંજરે પુને પાછો જતો. આની એકાંત જગ્યાએ સ્ત્રીવર્ગને એકસો રાખી ચકાવ તેમ નહોતું; તેથી હું રોજ સાંજરે સુવા અહિં આવતો અને રહ- વારે, ચહેરમાં કોલેજનું કામ કરવા પાછો ફરતો. આ ખરેખર હમારા મૌના કસોટીના દિવસ હતા જે ઝુપડી હમે બાંધી હતી તેમાંથી વરસા- હનું પાણી અંદર કોઇ કોઇ વખત ટપકતું, તે એટલે સુધી કે પયારી કોરી રાખવા હમે ઉપરથી સાદડી ઝોટનાં હતાં. વરસાદનાં દિવસમાં મહારે આ- વવાની પગથી કાઢવથી ચિંકાર યઇ જતી. પણ કાઢવ હોવા ન હો, હર- રાજ અને હર મહિને લગભગ બે વર્ષ સુધી લાગ્યામટ હું ત્યાં જતો અને આનનો; અને મહારા આ રોજના નિયમમાં કચચિતજ ખસેય પડતી. રાતને વખતે ફક્ત તેમનું રક્ષણ કરવાના ઉદ્દેશથી હું જતો તેમ નહોતું; ત્યાં જઇ હું આગળ વધેલાં વિદ્યાર્થીઓને શીખવવાનું કામ પણ કરતો. આ કામ મહને ધણું પ્રિય હતું અને મહને તે કરતાં કોઇ દિવસ યાક લાગ્યો નથી મ્યાન ખરેખરાં કમોટી તો મહારે, મહારી સ્ત્રી યા બાળક કોઇ માંદુ હોય ત્યારે તેમની સંભાળ તેમને પોતાને સોંપી, મહારી જાન, સગા બહાલાં અને

આજખીતા કરતાં વધારે ગણેલાં મહારાં આશ્રમનાં ખાજાની સંજ્ઞાજ સેવા
જવું પડતું ત્યારે થતી. જ્યારે જ્યારે મહારી કુટુંબ પ્રત્યેની અને આશ્રમ
પ્રત્યેની ફરજ વચ્ચે આવા પ્રકારની શુશ્રવણ ઉભી થતી. ત્યારે હમેશાં
આશ્રમ તરફની ફરજ અદા કરવાજ માફ મન વળતું. મહારી સ્ત્રી તથા
માજકો તરફની મહારી આવી જાતની બેદરકારીથી તેમને દુઃખી થતાં જોઈ
મહેને ધણીવાર દુઃખ થતું. પણ તેનો ઉપાયજ નહોતો. અનેકવાર આંસુ
મરી આપ્યો હતું આશ્રમ તરફ જવા નીકળતો. વળા કોઈવાર આશ્રમની
એકાદ છોકરી માંડી પડતી ત્યારે તો મહારી ચિંતાનો પાર રહેતો નહિ. હું
હમેશાં દંડ રહી બીજાને તેમ રાખવા પ્રયત્ન કરતો. મરણ જોયે ખરાજ
મનાવ શરૂઆતમાં આ આશ્રમમાં યાવ તો આશ્રમને મોટું તુકચાન યવા
ગર રહે નહિ. પણ આ સઘળાં વિદ્યબનાવ આખરે સાફ પરિણામ આવ્યું.
આ કસોટીનો સમય આવ્યો ગયો અને આ જ જગ્યાએ એક પાકાપાયાનું
મંજાન બાંધવાનો નિશ્ચય થયો.

પહેલું મકાન (૮૦૦૦) રૂપીઆ ખર્ચીને બંધાવ્યું. તે ધણું નાનું હતું.
પ્રાથમિક સેનીયરી ઈન્જનેર મી. વી. ડી. અમાણેએ પોતાની માતા રમારકે
સાર મકાન પેટે (૧૬૦૦) રૂ. ની ઉદાર રકમ આપી હતી. ઇ. સ. ૧૯૦૨
માં આખરે ભાગમાં આ મકાન તૈયાર થયું અને ત્યારથી મેં મહારા કુટુંબ
સાથે ત્યાં રહેવા માંડ્યું. હજુ સુધી આ જગ્યાએ સારો રસ્તો ચલો નહોતો,
ફક્ત ગાડું જાય એવો મીલો હતો. મેં એક બળદની ગાડી રાખી અને
હું તથા નિયાજે જતાં છોકરાંઓ આ ગાડીમાં સહેરમાં જતાં આવતાં.
ખાંચી મહારી ધણી વિદ્યબનાવ દુર ઘર. મહારે હવે મહેલાની માફક રોજના
બાઈ માઈલ ચાલવું પડતું નહોતું અને આશ્રમમાં રહેવાનો વખત વધવાને
સીધે આશ્રમની વ્યવસ્થા પર પણ હું વધુ લક્ષ આપી શકતો. કેટલાંયે વર્ષ
સુધી એટલે જ્યાંસુધી આશ્રમનું કામ હતું સ્ત્રીઓને સોંપી શક્યો. ને મહારી
વખતો વખતની શુભાકાંથી ચાલશે એવું લાગ્યું ત્યાંસુધી આ પ્રમાણે ચાલ્યું.

ઇ. સ. ૧૯૦૨ના છેડામાં મહારી જીજી સાળી પણ આશ્રમનાં
જીજી સુધીનાં સેવક જન્યો. મીસિસ પાર્વેતીબાઈ આયવસેનું નામ મરાઠી
મોલનાર સોડામાં જણીતું જ. છે. એમની જીજીનું. જતાંતઃજન્યવાં લાયક
કે. પચીસ વર્ષની ઉંમર સુધી તે મરાઠી કક્કો પણ વાંચી, લખી જણ્યો
હોતાં. હમાફ લગન થયું પછી મહારી પત્નીએ એ વિધવા હોવાથી તેમને

હમારી જોડે આવી રહેવાનું કશું. એમને એક નાનો બાગક ઊકરો હતો. આથી સ્વાભાવિક રીતે મીસિસ આયવલે શુઆનમાં હમારે ત્યાં આવવાની હા કહેતાં ઘણાં અચકાયાં. આખરે એમણે આવવાનું નક્કી કર્યું; અને પોતાના આઠ વર્ષના છોકરાને લઈ એ હમારી જોડે રહેવા આવ્યાં. હમારે ત્યાં એ આવ્યાં ત્યારથી જ મેં એમને અભ્યાસ કરાવવો શરૂ કર્યો, અને ઘણી મહેનત કરી પાંચ વર્ષમાં તેમણે શીમેન ટ્રેનીંગ કોલેજનો અભ્યાસક્રમ પૂરો કર્યો. એ સરકારી સ્કોલરશીપ લઈ મલયા હતાં તેથી સરકારી કામ કરવા એ બંધાયેલાં હતાં. પણ હમારી ખાસ આગળને પરિચામે સરકારે તેમને વિધવાશ્રમમાં કામ કરવા રજા આપી.

શીમેન ટ્રેનીંગ કોલેજમાં બહુતાં હતાં ત્યારે મીમિસ આયવલે, એમની રજાઓ તથા પ્લેગને લીધે મળેલી રજાઓ પેલું હમારા આશ્રમમાં જ ગાળતાં. મ્હારી બધી આરાઓ એમનામાં જ હતી. ખાદ્યઓમાં મ્હારે ખાંડની આથાનું સ્થાન એ એકલા જ હતાં. મને આરા હતી કે એ પ્રમાણિતપણાથી અને બાવધી કામ કરનારા નીવડશે અને આવું એક કામ કરનાર માણસ મળે તો ઘણું જ ઉપયોગી પડે. એ કામ કરવા લાયક યથા કે તરતજ એમને આશ્રમનાં લેડી સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ નીમવામાં આવ્યાં. પણ એમનું ખરું કામ તો બીજું જ અને હમે સ્વપ્નામાં પણ ન ધારેલું એવું નીવડ્યું. ત્યારે લેડી સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટનું કામ કરવા લાયક વધુ શિષ્યેલી સ્ત્રીઓ મળી આવી, ત્યારે મીમિસ આયવલેએ આશ્રમને સાર પૈસા ભેગા કરવાનું કામ ભેગે લીધું. યોગજ વખતમાં આ કામ એમને સ્ત્રી ગયું. સ્વાભાવિક રીતે એ હિમ્મતવાન અને જતીલાં છે અને અનુભવે કરીને એ મોટી સંખ્યામાં બાળકો કરવાનું કીધ્યાં છે. સ્ત્રીઓના લાભમાં સ્ત્રીઓને જ મ્હોડે યતી અરજ લેકોના મનપર સચોટ અમલ કરે છે, અને આથી જ એ પૈસા ભેગા કરવામાં ઘણું ઉત્તમ કામ કરી ચકયાં. એ સત્સરે લગભગ ૩૦૦૦) ર. નું વાર્ષિક ઉપદ્રવું કરે છે. મસરી વસ્તીવાળા જ નાના મોટા ગામોમાં એ જાય છે એમ નથી. એ તો મસરી બાળા બોલાતી ન હોય એવે સ્થળે પણ જાય છે. એવે સ્થળે એમની અરજ સમજાવનાર એકાદ બે લાગણી ધરાવનાર આ પુરવ તો એમને મળી આવે છે જ. દરેક ડેકાણે એકાદ બે, સ્ત્રી અને પુરુષની સખા બોલાવે છે અને સખામાં પોતાની મુલાકાતનો ઉદ્દેશ સમજાવે છે. પછી પૈસા ઉપસાવવા

ધેર. ધેર ફેર છે. કેટલાયે વર્ષથી પૈસાની ત્રાસમાં તો આ આશ્રમનાં, પર્વ-
તીઆઈ મુખ્ય સ્તંભરૂપ છે.

મીસિસ કાશીબાઈ દેવધર અને વેલ્લુબાઈ નામજોશી એ બન્ને
આશ્રમને બહુ ઉપયોગી, યજ્ઞ પડ્યાં અને આશ્રમને હાલની સ્થિતિએ
લાવવાનું મોટું મોટું ભાગે તેમનેજ થયું છે. એ બે બહેનો. ઈ. સ. ૧૯૦૪
માં આ કામમાં દાખલ થયાં અને એમણે આશ્રમનું કામ પોતાના તન-
મનથી કરવા માંડ્યું. મીસિસ દેવધરે મદ્રાસ યુનીવર્સિટીની કોલેજનો
અભ્યાસ કર્યો છે અને ત્યાંની ખી. એ. ની પરિક્ષામાં નાપાસ થયેલાં છે.
એમનામાં ઉત્તમ બુદ્ધિમત્ત અને ઉચ્ચ ગુણો છે. બાળપણમાં જ્યારે એ
વિધવા થયાં ત્યારે એમને વિધવા હોવા છતાં નિશાળે મોકલવામાં એમના
બાપે ઘણી હિમ્મત બતાવી હતી અને મીસિસ દેવધરે, તેમના બાપે
આપેલી શિક્ષણ સેવાની આ ઉત્તમ તકનો સારો ઉપયોગ કર્યો. આ આ-
શ્રમમાં દાખલ થયા પછી થોડે વખતે એમણે આશ્રમ માટે નાણાં ઉધ-
રાવવાના ઉદ્દેશથી મદ્રાસ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં, નિઝામનગર રાજ્યમાં, બેંગલોર પ્રાંતમાં
અને રજપુતાનામાં હુસાફરી કરી સારાં નાણાં મેળવ્યાં હતાં, પણ આશ્રમની
અગત્યની અને ખરેખરી સેવા તો એમણે લેડી સુપીન્ટેન્ડેન્ટ તરીકે બજાવી
છે; અને આ સેવા બજાવતી વખતે હિંદીઓમાં બાગેજ દેખાવ છે એવા
ઉત્તમ ગુણો એમનામાં છે. એમ દેખાડી આપ્યું છે. એમના જોવા બત્તી
ભોગ ઉત્ક્રિષ્ટ જોવામાં આવે છે. કમનસીબે, આ વર્ષની ચરઆતમાં
આશ્રમે મીસિસ દેવધરની કિમતી સેવા ગુમાવી છે. કેટલાક મતભેદને
હીથે એમણે પોતાની જગ્યાનું રાજીનામું આપ્યું અને આશ્રમની વ્યવસ્થા
પદ કમિટીને આ રાજીનામું ઘણી નાખુશીથી સ્વીકાર્યું. પરંતુ; હમણીં
સારે નસીબે ઇદારમાં બીજા આવા જ કામમાં એ દાખલ થયાં છે અને
એ નવા કામમાં પોતાના ઉત્તમ ગુણોનો લાભ જનસમાજને આપશે જ.

મીસિસ વેલ્લુબાઈ નામજોશીની આ આશ્રમ પ્રત્યેની સેવા પણ ખાસ
અગત્યની અને અવતરીજ છે. આપણામાં ધેર-ધેર જણીતા થયેલા સદ-
ગત પ્રીન્સીપાલ જી. જી. અગાસ્કરે એમનાં આ પિત્રાઈ બહેનને ફેળવણી
આપી હતી. એ ઉમર ગૃહસ્થના ચારિત્ર્યની છાપ આ બાઈના મનમાંથી
ઘસાઈ તથી આ બાઈને એમના કુટુંબમાં રહેવાનો લાભ મળ્યો હતો
અને આમ રહેવાથી તેમને ઘણું ફાયદો મળ્યો. એ બાઈ ફક્ત મેટ્રીક્યુલેટ
થયેલાં છે. એમને માથે ઘણું કામ છે, અને હાલમાં તો આશ્રમની બધી

જોખમદારી એમનેજ શિર છે. એમની અંતરની અને એકબીની સેવાની મદદ આશ્રમને ના હોય તો આ આશ્રમ હાથ ને સ્થિતિમાં છે તે સ્થિતિમાં ટકી શકે નહિ.

ઈ. સ. ૧૯૦૪ સુધીમાં તો આ આશ્રમ ધણું વધું અને સંસ્થાની સમૃદ્ધિનો વખત આવી પહોંચ્યો ન હોય એમ લાગ્યું. આ આશ્રમ અને તેની ઉપયોગિતામાં સોડોનો વિશ્વાસ વધતો ગયો. આશ્રમનો લાભ લેનારની સંખ્યા પ્રત્યેક વર્ષે વધતી ગઈ. આશ્રમ વધતું ગયું તેમ તેમ મકાન વધારવાની જરૂર પડી જણાઈ. ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં ૬૦૦૦) રૂ. ના ખર્ચે રસોડાં અને જમવા બેસવાની ઓરડી બાંધવામાં આવી ઇ. સ. ૧૯૦૪માં મકાન વધારવાની યોજના હાથમાં લેવાઈ. આને માટે રૂ. ૨૦૦૦૦) ની જરૂર હતી. હમેશાં પૈસાની મુશ્કેલી તો નડવાજ કરતી. પણ કામ 'પરો' પકારતું છે અને મહેનત કરીશું તો પૈસા મળશે એમ માની કામ હાથમાં લીધું. આ વખતે રાજકોટના એસ. એન. પટિન નામના ઉદાર મૃદુરૂપ હમીરી મહેદે આવ્યા. એમણે વખતો વખત આશ્રમને ભેટ આપેલી રકમનો કુલ સરવાળો રૂ. ૧૨૦૦૦) તો ધાય છે.

ઈ. સ. ૧૯૦૬ના આખર ભાગમાં, બ્યારે આશ્રમનું મકાન બંધાઈ રહેવા આવ્યું ત્યારે, શરુઆતની મુશ્કેલીઓમાંની ઘણી ખરીનો નીકાસ આવી ગયો હતો અને ત્યારપછી તો કામ જાણે નિત્યકર્મ જેવું સુગમ ઘડ પડ્યું.

હવે હું આશ્રમ સંબંધી યોડી ઘણી સામાન્ય હકીકત આપીશ. આશ્રમનો ઉદ્દેશ જોય વર્ણુની હિંદુ વિધવાઓને, તેમને જીંદગીમાં કોઈક રસ રહે અને જીંદગી અકારી થઈ ન પડે તેની કેળવણી આપવાનો છે. આપણા જનસમાજમાં એક સ્ત્રી વિધવા યાય છે ત્યારથી એ પોતાની જીંદગી નકામી અને પોતાની જાનને તેમ પોતાના સગાજાલાને ભારે પડે છે એમ માને છે. આથી કેટલીક વાર તો વિધવાઓ મરણ પશુ ધમ્મ છે. આ આશ્રમમાં તેમને શીખવવામાં આવે છે કે એક વિધવાનું જીવન પોતાની જાનને તેમ પોતાના દેશને ધણું કિમતિ તથા ઉપયોગી છે. અહિંઆ તેમને જે કેળવણી આપવામાં આવે છે તે તેમને શિક્ષકો, નર્સોં યા દાઈઓ બનારી તેમનું પોતાનું સુજ્જાન કરવાની શક્તિ તેમને આપવાના ઇરાદાથી અપાય છે. નર્સોં તથા દાઈઓ બનવા નેટલુ શિક્ષણ સેવા આશ્રમમાં સામાન્ય કેળવણી લીધાપછી તેમને એકાદ દોરણીટાલમાં મોકલવામાં આવે છે. ગરીબ

વિધવાઓનું ભરણપોષણ આશ્રમ તરફથી થોડે માત્રાએ આપવામાં આવે છે. પૈસાદાર વિધવાઓ પોષણનું ખર્ચ પોતે જ આપે છે. એક વિધવાના ભરણપોષણનું એક વર્ષનું ખર્ચ સરેરાશ ૧૦૦) રૂ. આવે છે. આશ્રમની રહેણી કરણી ઘણું ખર્ચ ધરે જતી જ છે. આશ્રમમાં રહેનારને ધરકામ કરવું પડે છે, અને તેને ધાર્મિક તથા નૈતિક શિક્ષણ પણ આપવામાં આવે છે. હિંદુઓનાં રીતરિવાજ પ્રમાણે આશ્રમ ચલાવવામાં આવે છે અને હિંદુ ધર્મમાં પ્રચલિત ભક્તિ વિગેરે અહિં પણ કરવા દેવામાં આવે છે. ધર્મસિદ્ધાંતો સંબંધી સ્વતંત્ર અને ઉદાર વિચારો પર વિદ્યાર્થીઓનું લક્ષ્ય ખેંચવામાં આવે છે. માનસિક કેળવણીના સંબંધમાં જોઈએ તો, માતૃભાષાના ઉત્સાહ ધોરણ સુધી અને અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધી શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. મેટ્રિક સુધીના અભ્યાસ માટે બે ઉપલા વર્ગો જોડાયા છે. થોડું રોજગર, થોડું સરકાર અને થોડું દિંદી પણ શીખવામાં આવે છે. શિક્ષણ આપવા દરેક શિક્ષકો છે. આમાંનાં ૪ સ્ત્રીશિક્ષકો છે અને ૭ પુરુષ શિક્ષકો છે. પુરુષ શિક્ષકોને પોતાના કુટુંબ સાથે જ આશ્રમમાં રાખવામાં આવે છે. આશ્રમનું મકાન ૪૫૦૦૦) રૂ.ની કીમતનું છે, અને ૧૦,૦૦૦ની રકમ બચતમાં રહેતી તથા જમણું રહેતી જાય છે. હાલના મકાનમાં રહેતાં સૌ વિધવાઓને રહેવા પુરતી જગ્યા છે. તે ઉપરાંત પાંચ વર્ષથી આટલી સંખ્યા આ આશ્રમમાં રહે છે. એકાદ બે વર્ષમાં ૧૫૦૦૦) રૂ.ને ખર્ચે નવું મકાન બાંધવાનું છે. પ્રત્યેક વર્ષે આશ્રમ ખર્ચે લગભગ રૂ.૧૦૦૦) નો ધાવ છે. આમાંથી ૩૫૦૦) રૂ. વાર્ષિક વર્ગીયોમાંથી, ૨૦૦૦) રૂ. વાર્ષિક વ્યાજમાંથી, ૩૦૦૦) રૂ.ની આપણું મા આપણું ખર્ચે આપી રહેનાર વિધવાઓ તરફથી અને લગભગ ૨૦૦૦) રૂ.ની વખતો-વખતે મળતી બેટા અને ઉપરજીવોમાંથી મળી આવે છે. આવી રીતે આવક-જવકનો તાલો મળે છે ખરો. આશ્રમમાંથી ઘણી વિધવાઓ શિક્ષકો, નર્સો અને હાઇસ્કૂલોમાં કામ કરીને જનસમાજમાં ઉપયોગી કામ કરતાં નીકળી પડી છે. કેટલીકો ખીણ સંસ્થાઓમાં જઈ વધુ ઉંચો અભ્યાસ કરે છે અને થોડા વખતમાં જનસમાજનું ઉપયોગી કામ ઉપાડી લેશે. ઘણું દર રહેણી વિધવાઓ શિક્ષણ લેવા આવે છે. મદ્રાસ, કોલ્કાતા, રાજમન્દ્રી, મુંબઈ, માંગલોર, ગિરાર, જોડિયાપ્રતિ અને મધ્ય હિંદુસ્તાનમાંથી વિધવાઓ આ આશ્રમમાં આવી મળે છે. પ્રત્યેક વર્ષે હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગમાંથી લગભગ ૬૦૦ માણસો આ સંસ્થાની મુલાકાત લે છે. ઘણા રાજ્યો અને જાગીરદારોએ આ સંસ્થાની મુલાકાત લઈ તેના પર ઉપકાર કર્યો છે.

પુત્રે આવનાર ધણા વિદ્વાન અને જાણીતા નરો આ મર્યાદાની મુલાકાત હમેશા લે છે. આ સંસ્થાની વ્યવસ્થા ૧૨) માણસની કમોડી મળી કરે છે. આ બાર માણસને એકી વખતે ૧૦૦) રૂપિયા અગર વાર્ષિક ૧૦) ૧૫ આપનાર મંડળના સભાસદો પસંદ કરે છે. મહેલા જ્યાં એક પણ સુખી નહોતી, ત્યાં હાથમાં નાનું મરખું, ૨૦૦) માણસની વસ્તીવાળું, ગોમડું વસ્તુ છે. ટપાલખાતાએ આ સંસ્થા સારૂ ટપાલ ખાનાની એક યાખા ત્યાં ઉઘાડી છે અને એક ધાલણ સ્ત્રી અહિં પોસ્ટમાસ્ટરનું કામ કરે છે. ધાલણ સ્ત્રી પોસ્ટમાસ્ટર એ ખરેખર આખા હિંદુસ્તાનમાં એક નવાઇ જેવું છે.

હવે હું મહે ઉભી કરેલી એક ખીજ સંસ્થા મહિલાવિદ્યાવધની હકીકત જણાવીશ. વિધવાશ્રમના શરૂઆતનાં વર્ષોમાંજ આ સંસ્થાનું બીજ અનુવેજ રોપ્યું. વિધવાશ્રમમાં જીવવા આવવા લોકોને લલચાવવાનું શરૂ આતમાં ધણું મુશ્કેલ હતું, તેથી વિધવાઓને આકર્ષવા હમે વિધવાવિદ્યાવધનીની છોકરીઓને મફત અને તેમની બેનોને થોડું ધણું લઈ આશ્રમમાં દાખલ કરવાનું ધણી ખુશીથી કબુલ્યું હતું. મધ્યમ સ્થિતિના રત્નાગિરીના એક મૃદસ્થ હિમ્મતવાળા હતા અને તેના મનપર સદગત પ્રિન્સીપાલ, જી. જી. અગાસ્કરના લેખોએ પણ ધણી અસર કરી હતી. આ મૃદસ્થે ન્યારે વિધવાશ્રમ સ્થપાવાની વાત સામળી ત્યારે મૂકેને લખ્યું કે “મહારે એક ચૌક વર્ષની વિધવા પુત્રી અને ૧૨ વર્ષની તેમ દસ વર્ષની બે કુવારી પુત્રીઓ છે. જો હું મહારી વિધવા પુત્રીને તમારા આશ્રમમાં જીવવા મોકલું તો, યુના મનને વળગી રહેનારા સાધાગણ લોકોમાંથી મહારી ખીજ બે છોકરીઓ સારૂ ચોગ્ય પતિ મેળવવામાં મૂકેને ધણી મુશ્કેલી પડશે, તેથી જો હું એકને જીવવા મોકલું તો મહારે ખીજ બેને, જીવવા મોકલવીજ પડે. વળા પ્રમાણમાં મારી પૈસા સંબંધી સ્થિતિ નબળી છે એટલે તમારા આશ્રમને હું જે કંઈ મદદ કરૂં તે નહિ જરીજ યાદ પડશે અને મોટે ભાગે, મારી છોકરીઓનું ખર્ચ તમારા આશ્રમને માપેજ પડશે.” મેં આતા જવામાં સખી જણાવ્યું કે તમારી કુવારી કન્યાઓને મોટી ઉમ્મર સુધી પરણાવવી નહિ એ સરત તમારે કબુલ હોય તો, ખેલાયક તમારી જાણે છોકરીઓને હમે દાખલ કરીશું આ સરત એમજે કબુલ રાખી અને ધ. મ. ૧૯૦૦ ની શરૂઆતમાં આ ત્રણે છોકરીઓ આશ્રમમાં દાખલ થઈ અને મહિલાવિદ્યાવધનો પાથો પણ તેજ વખતે નખાયો એમ કહીએ.

ચાલે. ઘણાં વર્ષ સુધી આ ત્રણે બેનોની નાની રોળીએ જનસમાજમાં આશ્રમ ત્રિણે સારી છાપ પાડી અને આશ્રમની આખર વધારી આ ત્રણે બેનો જુદા જુદા જીવનમાર્ગમાં સારી દ્રષ્ટી નક્શાબંધી નીવડી છે.

પહેલાં પહેલાં તો આશ્રમમાં અંદર રહેનાર વિધવાઓની છોકરીઓ તથા બેનોતેજ દાખલ કરવામાં આવતી. પાછળથી બીજી પરણેલી યા કુંવારી છોકરીઓને પણ ન્હોતે આશ્રમમાં રહેવાની પુરતી જગ્યા હોય અને પોતાના બંધુપોપણનું ખર્ચ ચલાવે તો તેમને પણ દાખલ કરવામાં આવી. ધીમે ધીમે આશ્રમના કામની પ્રવૃત્તિ ધવા લાગી અને પોતાની કુંવારી કન્યાઓને પણ આશ્રમમાં શિક્ષણ આપવાની ઘણા ગૃહસ્થોએ ઇચ્છા દેખાડી. આનું પરિણામ એ આવ્યું કે આશ્રમમાં કુંવારી કન્યાઓની સંખ્યા ઘણી વધી પડી અને આખરે આશ્રમની વ્યવસ્થાપક કમીટીએ ઠરાવ કર્યો કે આશ્રમમાં કુલ બાળાઓ તથા સ્ત્રીઓની સંખ્યાથી, વિધવા નહિ હોય એવી બાળાઓની સંખ્યા ચોથા ભાગથી કદી વધુ થવી ન જોઈએ. અને કદાચ ને ત્રણ ભાગે કરતાં પણ વધુ વિધવા સ્ત્રીઓ આશ્રમમાં દાખલ થવા ઇચ્છે, તો કુંવારી કન્યાઓને રત્ન આપી વિધવાઓ સાથે જગ્યા ખાલી કરાવવી. આમ થવાથી ઘરેક વર્ષે ઘણી કુંવારી અને પરણેલી છોકરીઓની આશ્રમમાં દાખલ થવાની અરજીઓનો નાકારમાં જવાબ આપવો પડતો અને આ સિયંતિ માફ મન જોઈ શકાય નહિ. મેં આશ્રમની કમિટીને આશ્રમ વધારવા અને આશ્રમના શિક્ષણને લાભ કન્યાઓ તથા પરણેલી બાળાઓને પણ આપવા, સમજાવવા ઘણો પ્રયત્ન કર્યો; પણ કમિટીને વિચારે વિધવાશ્રમ ફક્ત વિધવાઓ સાથે જ રાખવો, એવો હતો. અને વિધવા ન હોય તેવાં સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપવાનું કામ ઉપાડી લેવાની તેમની મરજી નહોતી. આથી હું કાંઈક સુચવણમાં પડી ગયો. સ્ત્રીશિક્ષણ સંબંધી મહારી કામગીરીઓ તથા મહારી વિચારો પહેલાં કરતાં ઘણા બદલાયા થયા હતા અને બાળાઓનાં લગ્ન મોટી વયે થવાં જોઈએ, તેમ તેમને પુરતી કેળવણી મળવી જોઈએ, એવા મહારા વિચાર દંડ થયા હતા. આથી મહેં એક દિવસ પરગણુ ગૃહસ્થને પુછાવ્યું કે અજ્ઞાત્યે રૂઝમાં તમે મને આપી શકશો કે કેમ? આ મોનના એવી હતી કે જે મરીમ દિવસ બાળાઓનો આખાપ તેમને પીસ વર્તની વધુ સુધી કુંવારી રાખવા અને મહારી દેખરેખ નીચે બાળવા મુકવા ઇચ્છુક કરે તો આ રૂઝમાંથી તેમને કેળવવાનો તેમ પોષણનો સવગો ખર્ચ ધાય. સવગી બાળાઓને સોળ સપ્ત વર્ષ

સુધી તો કુંવારાં રહેલુંજ પડે અને ત્યાર પછી જો તેમને આગળ જણવ્યા
 ઇચ્છા હોય અને એ બાળાઓ જાણી શકશે એમ લાગે તો વીસ વર્ષ
 સુધી કુંવારાં રહી જાણવાની સરત તેમને સંબંધે અમલમાં મુકાય. પણ
 જો તેઓ આગળ જણી શકે એવી ન હોય તો તેમને એ સરતના બંધ-
 નમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે. પેલા પરોપકારી ગૃહસ્થે માસિક રૂ. ૨૫) ની
 મદદ કરી જીવન રાખી અને સાત આઠ વર્ષ સુધી આ મદદ તેમણે મને
 આપી. ત્યાર બાદ આ રકમ બીજી કોઈ ઉપયોગી સંસ્થાને પૈસાની તરીકે
 હોવાથી, તે સંસ્થાને આપવાના ઉદ્દેશથી મને યોગ્ય ખર્ચ આપી, તેમણે
 બંધ કરી. આ મદદથી મને મારા કામમાં ઘણું ઉત્તેજન મળ્યું અને દિ-
 ભન આવી. વિધવાશ્રમના કામનો બોલે કાંઈ નાનો સુનો નહોતો, અને
 તેની સાથે વળી બીજી સંસ્થા સ્થાપી વધુ જોખમદારી માથે બેઠી લેવી
 એ કાંઈ રહેલું નહોતું આથી મેં આ બાબત ખુબ વિચાર કર્યો અને
 પુખ્ત વિચાર પછીજ આ નવી સંસ્થા ઉઘાડવાનો નિશ્ચય કર્યો. ૪ સ
 ૧૯૦૭ ના માર્ચની ૪ થી તારીખે જમણું એજ્યુકેશન સોસાયટીની માળી
 કીના, સાકડા ખુલની પાસે, એક જુના પણ મોટા મકાનમાં ૭ ઓકરીઓ
 સાથે મહિલાવિદ્યાલયની શરૂઆત થઈ આ મકાન સોસાયટીએ આ સંસ્થા
 સારૂ હમને મફત વાપરવા આપ્યું હતું. તેજ દિવસે ખુતામાં પ્રગટ થતા
 દૈનિક પત્ર “ જ્ઞાન પ્રકાશ ” માં મહિલાવિદ્યાલય ઉઘાડવાની ખુબર અને
 તેના ઉદ્દેશ દર્શાવતો એક પત્ર મેં છપાવ્યો. વિધવાશ્રમની ૬૫૫૨ કુંવારી
 તથા પરણેલી ઓકરીઓ વાસ્તે એક સ્કુલ ચલાવવી તથા જો ત્યાં સુધી
 ઓકરીઓના લગ્ન મોગી ઉમ્મરે કરવાનો વિચાર પ્રચલિત કરે એ જો
 આ સંસ્થાના મુખ્ય હેતુ હતા. આ સંસ્થાને પણ જો તે એના માન-
 રૂપી વિધવાશ્રમની જોડેજ રહેશે જ્યાર વખત આવ્યે વસાવવાનો વિચાર
 હતો; અને આ વિચાર ખેલેથીજ હમે જાહેર કર્યો હતો.

આવી રીતે મહિલાવિદ્યાલય સ્થપાયું અને તેની પ્રગતિ પણ ધીમી
 પણ પાકે પાથે થતી ગઈ. વિધવાશ્રમની પામેજ આ વિદ્યાલયને સારૂ
 જગ્યા મેળવવી મુશ્કેલ હતી. વળી પૈસા સમંધી મુશ્કેલીઓ હમેશ નડતી.
 પણ આ બાબતમાં તો મેં મદદારી જાને મને તેટલું જોખમ માથે મેલા
 નિશ્ચય કર્યો હતો. આજથી ત્રણેક વર્ષે વિધવાશ્રમની પાસેજ વિદ્યાલય
 સારૂ જગ્યા મળી રાખી ગુરૂના આ જગ્યાપર યોગ્ય મકાન બાંધવાનું હમે

ચર ક્યું. સારે નશામે આ વખતે, બીજા બે ગૃહસ્થો મારી સાથે સાથે સરથાની જોખમદારી માથે લેવા તૈયાર થયા. આથી મહારા મનની ઘણી ચિંતા ઓછી થઈ. આમાંના એક તો મી. ગાડગીલ છે. એ એન્જિન્યુઅર થયેલા છે અને આધેડ વયના છે. એ વડોદરામાં નોકરી કરતા હતા અને ફક્ત આવા પરાપકારી કામ પ્રત્યેના પ્રેમને પરિણામે આ નોકરી મુકી દઈ એમણે વિદ્યાલયનું કામ ઉપાડી લીધું.

બીજા ગૃહસ્થ જરા પાકટ વયના છે. તેમણે ફક્ત મેટ્રીકની પરીક્ષા પાસ કરી છે. છતાં તેમના આદ્યો ધણા ઉચ્ચ છે. આ બંને ગૃહસ્થોએ આ નવી સરથાના કામમાં તેમનું હૃદય પૂર્ણબાવથી પરાવું અને આ સરથાને હાલની ઉત્તમ સ્થિતિએ લાવવાનું માન મેટિ. ભાગે તેમનેજ થયે છે.

મકાન બાંધવાનું કામ ધણી મુશ્કેલીઓ વચ્ચે ચરૂ થયું. કારણકે હમારી પાસે બિલકુલ મુડી નહોતી. હમે ત્રણે મરોમ માણુસ હતા, છતાં હમારામાંના દરેકે પોતાના કુરૂબ સારૂ, સુખ ફાળવે વખતે કામ લાગે. એ ઇરાજાથી-સમ્રાહ કરેલી ત્રણ ત્રણ હજારની રકમ કાઢી આપવાનો નિશ્ચય કર્યો. મકાનના ખર્ચનો મૂળ અડસદો ૨૫૦૦૦) ર. નો હતો, પણ હમે મકાનમાં થોડા ધણા વધારો કરવાનું ઠરાવાયી આ અડસદો વધીને ૩૩૦૦૦) ર. નો થયો. આમાંથી હમારી પાસે તો રૂપીઆ ૯૦૦૦) હતા. બાકીની રકમ ક્યાંથી લાવવી તે કઠણ પ્રશ્નને ફકરો કરવાનો બાકીજ હતો. પણ એ પ્રશ્નનો નીવેડો કરવાં હમે ઉનાવળ કરી નહિ, અને બાંધકામ આણુ રાખ્યું. હમારી જન ઉપર તથા મકાનપર જોઈતી રકમ ઉછીની લેવાનો અંધવા તો અમુક વર્ષમાં પૈશા પાછા આપી દેવાની સરતે કીમેન્ટસ કાઢી જોઈતી રકમ ઉભી કરવાનો હમારો ઇરાદો હતો. આ વિષે ચોક્કસ ચોક્કસ કરવામાં હમે શકાયા હતા, તેવામાંજ અણુધારી મદદ આવી પડી. હમારી સરથાની મદદમાં મોઢવ વિદ્યાલયના આચાર હેડળ મુજબમાં એક જલસો થવાનો હતો. ગારા મિત્ર મી. ગાડગીલ મુજબના મી. એચ. એ. વાડીયાની પાસે આ જલસાની યોગી દીકરી ખપાવવા જઈ પહોંચ્યા. રજા બાવિઠ રીતેજ સરથાના હેતુ અને હેતુ ખતાવનાર રીપોર્ટ તથા ચોખાનીયાની નેકરો તથા બંધાના મકાનના નકશા તથા ખર્ચના અડસદાના આંકડા તેમણે પોતાની સાથે લઈ લીધાં હતાં. થોડી ધણી વાતચીત કર્યા

પછી મી. ગાડગીલ પામે વિવાલય સંબંધી માહિતી આપનાં ચોપાનીઓ મી. વાડીયાએ માગી લીધાં. એક મહિના પછી એન. એમ. વાડીયાની મિલકતના ટ્રસ્ટીઓના સેક્રેટરીનો મધારાપર કામગીરી આવ્યો કે “એ તમારી સરેયાનાં મકાનને હાતાનાં માતૃથી મોટલી માફનું નામ આપો તો બંધાના મકાનના અડસટેવા ૨૫૦૦૦) રૂ. ના ખર્ચેનો ત્રીજો ભાગ ટ્રસ્ટીઓ તમને આપવા રાજી છે.” આ કામગીરી હમને અપાર આનંદ થયો. મારી આખી જીંદગીમાં એવો આનંદ મેં ગળેગાંધે પ્રમોગે અનુભવ્યો હશે. આવી બાબતોમાં જેમ ચિંતા વધારે ઉડી તેમ તે ચિંતા દૂર થતાં અનુભવાનો આનંદ પણ ઉડે અને પુષ્કળ હોય છે. અને આ વિષય સંબંધી મધારે માથે ચિંતાનો ભાર કેટલો હતો તે જોને પોતાના કુટુંબનું પોપણ કરી, કુટુંબના ભવિષ્યના સુખની વ્યવસ્થા પણ કરવાની હોય તેજ પૂર્ણ રીતે સમજી શકશે. ત્યારબાદ હમે બીજા ગૃહસ્થો પાસેથી પણ પૈસાની મદદ મેળવવા પ્રયત્નો કર્યા અને હમને સારી મદદ મળી આવી. મી. ગાડગીલે પૈસા ઉપરાવવામાં કરેલી મહેનત, આ સરેયાને ઘણી કિંમતી ઘણું પડી. વધારાના મકાનનો કેટલોક ભાગ તો હજી બંધાય છે. ખર્ચેનો બધો આંકડો સુકાઈ રહેશે, ત્યારે હમારે માથે ૧૩૦૦૦ રૂ. નું દેવું રહેશે. મકાનમાં સો બાળાઓ રહી શકે એવી સગવડ થશે. હમારે ત્યાં બજાવા આવનારની સંખ્યા હાલ ૫૦) ની છે. આ છોકરીઓ મરાઠી વસ્તીવાળા દેશમાંથી જુદે, જુદે ક્રોડે જોઈ આવેલી છે હમારી ધારણા જોરી છે કે ત્રણ ચાર વર્ષમાં વિવાલયમાં રહેવાની જગ્યાની ટાંચ પડશે.

વિધવાશ્રમમાં શિક્ષણક્રમ, વિધવાઓ આશ્રમમાં બણી રહ્યા પછી પોતાનું પોપણ કરવા શક્તિમાન થાય એ હેતુથી ઘડવામાં આવ્યો હતો. આથી માતૃભાષાની ઉવટની, મેટ્રીક્યુલેશનની અથવા સો એવી બીજીકોઈ પરીક્ષા પાસ કરાવવાનું એ શિક્ષણક્રમનું નિશાન હોય એ સ્વાભાવિકજ હતું. મહિલાવિવાલયમાં બાળાઓ આ કેળવણીની મદદથી આગળ જતાં ઉત્તમ માતાઓ, ઉત્તમ પત્નીઓ અને બધી પાડોશીઓ બને એવો શિક્ષણક્રમ ઘડવાનો હમારો હસદો છે. આ શિક્ષણક્રમનો હેતુ પરીક્ષા પાસ કરાવવાનો નહિ એ, અને આ શિક્ષણક્રમ પ્રમાણે અભ્યાસ કરેલો કે પરીક્ષા પાસ કરવાના સાધારણ શિક્ષણક્રમ પ્રમાણે અભ્યાસ કરેલો તે બાળાઓ તથા તેમનાં માનખિનાની મરજી ઉપર રહેશે. મરાઠી બાળાનું સારું જ્ઞાન, શોધ, મંદિર, અંગ્રેજીનું વ્યવહાર જ્ઞાન, સાદા ગણિતનું તથા નિમાનનું જ્ઞાન,

ધર સંમંતી અર્થશાસ્ત્ર, દેહધર્મવિદ્યા (physiology) ચરીરવિદ્યા (anatomy), આરોગ્યવિદ્યા, ખાજકોને ઉઠેરવાના અને પાક શાસ્ત્રના વ્યવહાર જ્ઞાનનો સમાવેશ આ શિક્ષણક્રમમાં કરવામાં આવશે. આ બધી યોજના અમલમાં મુકતાં ધણું વર્ષ નીકળી જશે, પણ એજ નિશાન હમારી સામે રાખી હમે કામ કરીશું.

હવે હું મહારા કાર્યના અને જાવનાઓના વિકાસના છેલ્લા પરિણામનો કંઈક ઇતિહાસ જણાવીશ. મુને લાગ્યા વખતથી લાગતું હતું અને હવે તો મહારી આ વિશે ખાતરી થઈ છે, કે હિંદુસ્તાનનો પુનરુદ્ધાર કરવા બે કાંઈ પણ ખરેખર ઉપયોગી કામ કરવું હોય તો સ્વાર્થસાગની ટુટિયરી તે કામ કરનારાં હજારો સ્ત્રીપુરુષો વગર તે થઈ શકવું અશક્ય છે. સ્વાર્થસાગની પ્રુદિયરી-કામ કરનાર સ્ત્રીઓની એક ટોળી હમી કરવાનો અભિલાષ મહારા મનમાં ધણું લાગ્યા વખતથી રમ્યા કરે છે. ઇ. સ. ૧૮૫૮ માં હિંદુ વિધવાશ્રમ રજીસ્ટર કરાવ્યું, ત્યારે તેના કાયદા કાનુનોમાં એક એવી હકીકતની કલમ હતી કે આશ્રમનો એક હેતુ, હિંદુ સ્ત્રીઓને દયાની અને ધર્મની બેનો અને સેવિકાઓ બનાવવાનો છે. ઇ. સ. ૧૯૦૨ માં આશ્રમના સંબંધમાં એક ચોખ્ખાનીયું નીકળ્યું હતું, તેમાં આ ખાખખના મારા વિચારો નીચે મુજબ જણાવ્યા હતા.

“વિદ્યાર્થીઓને કળારી તેમને આગળ જતાં પ્રમાણિક, સ્વતંત્ર અને નીતિમય છાંદમી ગાળો પોતાનું શુજ્ઞાન કરવા લાયક બનાવવાં એજ એક આ આશ્રમનો હેતુ નથી, પણ આ વિદ્યાર્થીઓ પોતાના આવા છવન દરમ્યાન પોતાની બેનોને મદદરૂપ થઈ પડે અને હિંદુસ્તાનની સમસ્ત સ્ત્રી જાતિનો ઉદ્ધાર કરે એ પણ અમારા આશ્રમનો એક ઉદ્દેશ છે. વળી આશ્રમને આશા છે કે આશ્રમનાં કેટલાંક વિદ્યાર્થીઓ આ અભ્યાસ પુરો કરી, કમાવાની પરવા ન રાખતાં, આ આશ્રમ જેનીજ ખીજ સંસ્થાઓ સ્થાપી યાં તેની સંસ્થાઓને મદદ કરી પરાપકારનું કામ ઉપાડી લેશે.”

ઉપરના હિતારાપરથી વાંચનારની ખાતરી થશે કે આ વિચાર મારો જુના વખતનો સાથી હતો. જેમ જેમ પુત્રાનાં અને દમ્પત્તિ તરફ આવેલાં જાહેર પરાપકારી તથા ધર્મોત્ત ખાતાંઓ મંડળી હું વિચાર કરતો ગયો તેમ તેમ મારા મનમાં વધારેને વધારે નમ્મી થતું ગયું કે આવાં ખાતાંઓની

યોગ્ય અને ઉત્તમ વ્યવસ્થા, વૃદ્ધિ અને પ્રગતિ ખાતર મુખ્ય જરૂરી સાધન સ્વાર્થત્યાગી સ્ત્રીપુરુષો જ છે. આવાં સ્ત્રીપુરુષો એક નિષ્ઠાથી આવી સંસ્થાઓને, પોતાનું તન તથા મન આર્થિક ધાર્મિક શુદ્ધિસાધી સધણું કામ ઉપાડી લે છે અને સંસ્થાનું કાર્ય, તેમને સોંપેલું, ધર્મપ્રચારણનું કામ હોય અને એ કાર્ય કરવામાંજ પોતાનું સર્વસ્વ સમાયેલું હોય એમ માને છે.

પરોપકારી સંસ્થાઓની સેવા જાળવવી એ પવિત્ર કાર્ય છે, પણ એવી સંસ્થાઓનો વહીવટ ચલાવવા અને જોઈતાં સાધનો પૂરાં પાડવા જીવન કાર્યોની મારફત બેલાયક પૈસો, એ જાળવાન ચીજ છે. પૈસો આવી સંસ્થાઓને રચાયે રહેલાણુ આપી તેમના ઉપર જગમગનું અને જનસમાજનું ધ્યાન ખેંચે છે પણ આ સંસ્થાઓનો શ્વાભાવ અને ખરેખરો આધાર તો નિઃસ્વાર્થ અને બાવધી સેવા કરનારાં માણસોજ છે એમ કહીએ તો ચાલે. આપણે કમનશીમે આવાં માણસોની હાલમાં પુષ્કળ અછત છે. સ્ત્રીઓના છુટકારાનું અને તેમની ઉન્નતિનું કામ એટલું વિશાળ અને શુદ્ધી શુદ્ધી જાતનું છે, કે આવી સંસ્થાઓ હાલમાં છે તેનાથી વધારી સોગણી કરવામાં આવે તો પણ તે ઓછી પડે. પૈસાની મદદથી આવી સંસ્થાઓ હસ્તીમાં લાવી ચકાય ખરી, પણ તેનો બરોબર વહિવટ કરી યોગ્ય વિકાસ કરાવનાર માણસો પૈસાથી પેદા થઈ શકશે નહિ.

આથી આપણે ફક્ત પૈસાને કારણે કામ કરનાર નહિ પણ આવા કાર્યને ખાતરજ કામ કરનારી સ્ત્રીઓની જરૂર છે. મનુષ્ય જાતિની સેવાની અને તેમના દુઃખનિવારણકાર્યની પિછાણ પરમેશ્વર કરે છે. અને આવી સેવા અને આવા કાર્યનેજ આધારે જને મોક્ષની ઇચ્છા હોય, તેને મોક્ષ મળી શકે છે એ વિચાર હજુ આપણા લોકમાં આવ્યો નથી. સ્ત્રીજાતિની ઉત્થાપતિ અને સુધારણામાં જ્યાં જરૂર હોય અને જ્યાં માંગણી થતી હોય ત્યાં ખતે તેટલી મદદ આપવી અને સ્ત્રીજાતિની સેવા પોતાની મેજે પણ વધારાશક્તિ ઉઠાવી લેવી એ નિઃકામ કર્મમહત્તો એક હેતુ છે. મદ એ શબ્દથી લોકોમાં કદાચ ગેરસમજાતી થશે. પણ આ મંડળના હૃદયમાં યાદ પણ જાતની ગૂઢતા કે ગુમ બેદ નથી. એમાં કશું છાનું નથી. મંડળનાં માણસો જનસમાજને લજ, એકાંત વાસ કરવાનાં નથી અને જનસમાજ તેમનાથી અલગ રહેશે તેમ પણ નથી. આમ જનજુગ આરાધ્ય છે, કારણકે હમારું કાર્ય જનસમાજની સેવા જ છે, આ કાર્ય જનસમાજમાં વસીને જ ખરે

પાડી શકાય એમ છે. જનસમાજની સેવાને જ હમે પરમેશ્વરની પૂજા માનીએ છીએ. આવી સેવા અતિ ઉપયોગી અને અતિ જરૂરી છે એવી માન્યતા એજ હમારો ધર્મસિદ્ધાંત છે. જે ઠાંઈ અંશ સેવા એમે કરીશું તે યસંવેદી આગળતું હમારું નેવેદ ને હમારું જળીદાન છે. આત્મસંયમ, ગરીબાદ અને તેવાં જીવ ગુણો હમારી આસ્થાની, હમારું ધર્મની, કેસોદી છે. અને એ ગુણો, નિરાશા અને પરાજયને વખતે, એક દાસનો અર્થ સારી હમારું રક્ષણ કરશે. મઠમાં સઘળી સ્ત્રીસભાસહોજ હોવાનું ખાસ જરૂરું છે. અંતિમ હેતુ સઘળા સ્ત્રીસભાસહો કરવાનો જ છે. બ્યારે મહારી આ ગતિભાવેતા પાર પડેલી હુ જોઈય, સારે મહારા સુખનો પાર રહેશે નહિ. પણ મઠ કેવળ સ્ત્રીસભાસહોનો જ બની શકે ત્યાં સુધી થોભતું અને પોતાની સેવા અર્પનાર પુરુષોની મદદ લઈ કામ ચડે જ ન કરવું એ તો ડહાપણુ બર્ણુ ન જ ગણાય. કેટલાકોને લાગશે કે મેં મારી આગળ સાધી ન શકાય એવું અતિ ઉચ્ચ લક્ષ્ય રાખ્યું છે. હા આ વાત ખરી છે; પણ તમે જાણો છો કે આંકાય તરફ તાકી જોળી બહાર કરીએ તો, જોળી બહાર લાગ્યા વગર તો રહેજ નહિ. આ 'નિધામ કર્મમઠ' ના કાયદા કાંતુનો ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના ડીસેમ્બરની ૬ થી તારીખે આ મઠમાં લખલ યંત્ર સેવક તથા સેવિકાઓની એક સભા બોલાવી, અર્થો, નક્કી કર્યા છે. હાલમાં હમારી સંખ્યા ૧૨) ની છે; મઠમાં ચાર સેવકો તથા આઠ સેવિકાઓ છે.

સંવાદ.

(સેવક સી. હરિસુખગોરી વામનરામ ભાવનગર.)

વિમળા—નિર્મળા બેન, તમે ક્યાં જાઓ છો? અત્યાર સુધી તો લખ્યાં કર્યું, હવે વળી બહાર જવાની તૈયારી કરી!

નિર્મળા—વિમળા! તારું આજ્ઞસં તે ક્યારે ફરે, યરો? તું ક્યારની નકામી બેસી રહી છે. નકામું બેસી રહેવાથી શું ફળ? તારે તો ફનીયામાં

કામમાં કામ બેસી રહેવું ને વાતો કરી એજ છે, પણ એથી કંઈ શુદ્ધિ વધે છે ?

વિમળા—નિર્મળા બેન, તમારે તો મોટી ઓશીસ જાતી હોય તેવું, કોઈ દિવસ કોઈ ને કોઈ દિવસ કોઈ આલ્યુંજ હોય ! આજે આ વિષય લખવો ને કહે પત્ર લખવા છે. બીજો વખત મને તેમાં મુલાકાત લેવા જવું. ત્યારે બે ઘડી આરામ ક્યારે લેશો ?

નિર્મળા—બેન વિમળા હવે સ્ત્રીઓને મજૂરી શું છે ? ધરમાં ખીતું કામ કરનાર તો નોકર હોય, ફક્ત સંધીને ઘરવ્યવસ્થાનું કામ કરી બે ઘડી વાંચવું લખવું એ કંઈ મજૂરી ગણાય નહિ, ને એમાં કંઈ આરામની જરૂર રહેતી નથી. બની ચકે તેવું ધરનું કામ આપણે કરીએ તેમાં શી નવાઈ ! મજૂર વર્ગો તો પારખી મજૂરી કરીને પણ પોતાના પતિને મદદ કરે છે, ત્યારે આપણે તો પતિએ સેપિલું ઘર સાચવવું ને ધરમાં બેસીનેજ કામ કરવાનું છે. તેમાં આરામની શું જરૂર ?

વિમળા—નિર્મળા ! તમે તો તમારા પતિ લખવાનું વાંચવાનું જ, બાપે છે તે કરો છો ને મને તો એવું ગમે જ નહિ. ધરમાંથી પરવારી બે ઘડી વાતો કરીએ કે એવું કરવા બેસીએ.

નિર્મળા—બેન વિમળા ! એવું આજસ રાખીએ ત્યારે બહેલાં ને વખરે, બહેલાં સરખાં જ ગણાય ! તેમ વિદ્યા લીધાનું સાર્થક પણ નહિ.

વિમળા—વિદ્યા લીધાનું સાર્થક એ કે કોઈ કામજો આવે તે વાંચીએ ને તેનો જવાબ લખી રાખીએ. બહુ ચુંચવણી બરેલું લખાણ કરી ન એ સમજાય, તેમાં શું ? વાંચી રાખીએ લખીએ તે ચોકું છે કે ?

નિર્મળા—વિમળા ! તું કહે છે તેમ બે જ કાર્ય કરી ચક્યાં એટલે પાર ઉતર્યા ? આ જ તારી ભૂલ છે ને તેથીજ સ્ત્રીઓ પાછળ પડી જાય છે. વિદ્યા લીધા પછી તેને શુદ્ધિ પમાડી ને જનસમૂહમાં બનતી કોશીમે ઉપયોગી થવું એજ બજવાનું સાર્થક છે. કામજો લખવા વાંચવા એ તો બારબહારી બજનારી છોકરી પણ કરી ચકે, તેમાં શું ? તે કંઈ બગી ગણાય કે ?

વિમળા—ત્યારે બહેલી કોણ ગણાય ? સારાં કપડાં પહેરી-મીઠીમીઠાં જાય ને બાપણો વાંચે તે કે ?

નિર્મળા—એન વિમળા, તું તો છેક જ કાહું કાહું બોલી નકામા સવાલ પુછે છે. બાપણે લખાવી લાવી વાંચે કે ફેરવેજલ કપડાં પહેરે તે બણેલી ન ગણાય. પણ જે પહેરેથી-તે છેલ્લે સુધી વિદ્યા લઈ તેનો સદ્-વિપયોગ કરે, ખીન્નને સુધારે, ધરકામમાં ને કુટુંબવ્યવહારમાં સરખી રીતે માહીતગાર હોય, બાળકોને સારી રીતે ઉછેરી સદ્ગુણી બનાવે ને ઈશ્વર ઉપર ભરોસો રાખી નીતિનિયમે વર્તે, તેજ સ્ત્રી બણેલી ગણાય.

વિમળા—હારે હું તો સાત ચોપડી બણી છું ને રાજ દેવનાં દર્શન કરવા બહિં છું. તે તમે મને બણેલી નહિં ગણો ?

નિર્મળા—ના ! હું તો તને અભણથી પણ અણસમજી ગણીશ; કેમકે તું સાસરે રહેતી નથી, ને સાસુ નહુંદ સાથે કંઠાસ કરે છે, કળખો કરે છે, તેથી હું તો તને અભણજ માનું છું. વળી જૂઠો ઢોંગ બતાવે છે કે હું ઈશ્વરને માનુ છું ને દર્શન કરવા રાજ બહિં છું. જો તને ઈશ્વર ઉપર ભરોસો હોય, તેને પ્રસન્ન રાખવાની રીત આવડતી હોય તો તું તારા વડીલોને જ પ્રસન્ન રાખી શકે. દર્શને જવાથી કંઈ આસ્તિક ગણાય નહિ. જે દેવ દેશ-સરમાં છે તેજ દેવ મનુષ્યના દેહમંદિરમાં છે. માટે વડીલોને નહિ દુબતાં ભક્તિથી રહેવાય તો દર્શન કરી દેવ પ્રસન્ન કરાવું રીત મળે.

વિમળા—એન એમ કેમ, હું શું બોલું કરું છું ? મારાં સાસુ જીના વિચારનાં, તે રધાવે, ધરકામ કરાવે, ને-બળું હું તો એ આંકડા બણી, ને વળી મારા વરે કમાઉં, એટલે માર મને તે એ કામ કરવું કેમ ગમે ? તમે જ કહો. મારે તો સારાં કપડાં ને દાગીના હોય તે પહેરવા ને પુરણાએ બેસી ગુંથવું બરત, બરેવું એવું જ ગમે છે.

નિર્મળા—ધરકામ કરવું એ તો સ્ત્રીનું મુખ્ય કામ છે. ધરકામ કર્યા પછી સારાં કપડાં અલંકાર શું નથી પહેરાતાં ? નવરાસને વખતે બરત ગુંથણ નથી થતું ? જે સ્ત્રી ધરકામમાં કુચળ ને અવહારરૂપને હોય તે જ સ્ત્રી સારી ગણાય.

વિમળા—એન સંપ તે શી રીતે રહે ? મારો સ્વભાવ જીદો ને મારાં સાસુનો સ્વભાવ જીદો. વળી મારા વરને તો આ કહે તે જ ખરું. ને એન તો મારી બહુજ ડાહી એમ તે ગણે, ત્યાં સંપ કેમ રહે ? મારા કરતાં પણ માંબેન ઉપર બાવ બહુ રાખે. મારે એવાંની મરજી સાચવવી એ તો કેમજ બને ?

નિર્મળા—હા તારી રીતભાત હું સારી જોઈશ તારે તને જોઈ મારું
મન પ્રસન્ન થશે ને હું મનમાં મગરૂર થઈશ કે મારી વિમળા હવે ખરેખરી
સુધરી. તારો સુખી સંસાર જોવાને હું ઇતોગર છું. વિમળા! હવે સાંજ
પડી, ઈશ્વરપ્રાર્થના કરી પોતપોતાને સ્થાનકે જઈએ.

દિંડી

જગતનાથ, જોડી હાથ, નિત્ય વંદું,

ગતિ કૃતિ તારી જોઈ ને આનંદું,

અખિસ જગતનો તું પિતા માત ખંધુ.

જમ ૧

સર્વ તું જ અગ્નિ તું જ વાયુ તું જ;

પૃથ્વી પાણીમાં વસેલો પ્રભુ તું જ;

બ્રહ્મા ચંદ્ર ને નક્ષત્ર ઈશ તું જ.

જમ ૨

તું છે સૃષ્ટિપાળ ને કૃપાળ સ્વામી;

ચરણ કમળમાં સદા રહુ વિરામી;

નમું સૃષ્ટિ રિયતિ ઉત્પતિ ના સ્વામી.

જમ ૩

તમે યાન્તિ દાના ને વિદાતા સ્વામી;

ચરણકમળમાં રહીએ શીર્ષ નામી;

વિદ્ય ટાળી કાળથી જાઓ પ્રાણી.

જમ ૪

સંપ સુખ રાજમાં આજ્ઞાદી સ્થાપો,

પૃથ્વીપતિને અતીવ સુખ આપો;

હરિસુખ સ્વામી યાન્તિ યાન્તિ આપો

જમ ૫

કન્યા કેળવણી, અને તે કેવી હોવી જોઈએ?

લેખક--સૌ. ખેન શારદા સુખંત મહેતા.

આપણી ઉત્તરિનો મુખ્ય ઉપાય કેળવણીની પ્રગતિ છે. પુરુષ વર્ગની કેળવણી તે માત્ર બસ નથી. કારણ કે એ તો 'સંસારરથનું' એક ચક્ર છે. આપણા પુરુષો તો વિજ્ઞાન, કળા આદિ બીજા અનેક શાસ્ત્રોમાં જગતના અન્ય દેશો સાથે સ્પર્ધા કરીને જીતી પદવીએ પહોંચ્યા છે. પણ શોકની વાત એટલીજ છે કે એટલું વિજ્ઞાન જ્ઞાન ધરાવનાર પુરુષોની સ્ત્રીઓ, માતાઓ, અને બહેનો તો અજ્ઞાનના અંધકારમાં પડેલી હોય છે. પુરુષ વર્ગ શું કરે છે તેનો તેમને સંદેગ પણ ખ્યાલ હોતો નથી. તેવાના સમાગમથી પુરુષો થી રીતે સંપૂર્ણ સુખમય જીવન ગાળી શકે? પોતાના મનના મોગ મોટા વિચારો, આદર્શ ભાવના, સર્વનો ઉભરો, અનુભવની આપણે, કોના આગળ કરે? એટલે અર્ધ અંગ તો *para-divine* અર્થાત્ ક્ષીણ યજ્ઞમયેષુ છે. સ્ત્રીઓ પુરુષોની સહચારી ક્યારે યાવ કે તેમના સર્વ કર્તવ્યપ્રદેશમાં પુરિ-પૂર્વક મતન કરી શકે ત્યારે. લગ્ન વખતે સમપદીમાં જે પ્રતિજ્ઞા લેવાની છે તે તે જમાનાને અનુકૂળ હશે. કારણ કે તે સમયની સ્ત્રીઓની પદવી કાંઈક જોરજ હતી. આપણા શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓની રિયલિટી પ્રતિબંબ મહાદેવીની મૂર્તિમાં મારૂમ પડે છે. મનુષ્યે દેવની પ્રતિમા પોતાના ઉપરથી જ કરેલી છે.

આપણાં શાસ્ત્રોમાં, તેમ જ કળામાં સ્ત્રીઓને અત્યંત માન આપવામાં આવ્યું છે. મહાભારતમાં, મહાદેવજી ઉમાને એક રથલે સંબોધીને કહે છે કે 'દેવી' તું ત્હારા આત્માને તેમ જ પરમાત્માને જોળજે છે. દરેક કાર્યમાં તું કુશળ છે. ત્હારામાં સ્વાભાવિક આત્મનિયંત્ર છે, અને સર્વ પ્રાણી પ્રત્યે ત્હારી સમદષ્ટિ છે. ત્હારી પુદ્ગિ અને ચક્રિત મારા નેટલી જ છે, અને ત્હાર તપ પણ તેટલું જ છે. સદી માર્ગમાં મારાક એટલે સર્વ ચેતન વસ્તુ-ઈશ્વર આશરે તે જડ વસ્તુ, દેવી આત્મા વિનાનો મનુષ્યાત્મા. 'Woman is a ray of God, not a mere mistress. The Creator's self as it were, not a mere creature' પરંતુ આ સર્વ તે સમયની દેવીઓને માટે છે. આ જમાનામાં જરૂર શેની છે કે સ્ત્રીઓને પોતાને પોતાની જ કર્તવ્યપ્રદેશ શોધી કઢાડવા દેવો. અસહન Patriarchal વખતથી પુરુષોએ વાજબી કે ગેરવાજબી જે પ્રદેશ આંકેલા છે તેમાં જ પડી

રહેવું તે યોગ્ય નથી. પાશ્ચાત્ય દેશોને તેમજ આપણા પૂર્વના દેશોને આ મમજવાની ગહુ જરૂર છે.

અનેક કારણોને લીધે આપણી સ્ત્રીઓમાં અજ્ઞાનનો ફેલાવો, મનની મલિનતા, નીતિની બેસમજ, પરિનિર્દામાં પ્રીતિ, ધરણ્યાં હુમડાંની ઘેલાઈ, ચાલતી આવેલી ખરાબ શૃદ્ધિઓનો દુરાગ્રહ, વહેમમાં મગ્નપણું, કુવડતા વગેરે દુર્ગુણો સજ્જાત પેસી ગયા છે. આ દોષને દૂર કરવાનું સાધન મહાવિદ્યા ને સાતસંગ છે. મનુષ્ય આ જગતમાં જન્મી જૂઠું જૂઠું પ્રાણિ અને પદાર્થના સંગ્રંથમાં આવ્યાથી જ વિવિધ પ્રકારનું જ્ઞાન ધરાવે છે. શુભ અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને પુરુષોને જૂઠું જૂઠું દેશ કાળમાં અને જૂદે જૂદે પ્રસંગે જે ટલી અને જેની તક મળે છે તેટલી અને તેની બહોળી તક આપણા દેશની સ્ત્રીઓ જેઓ અંધારી કોઠડીમાં રહેલી છે અને પરતવ્રતાના પાશમાં પડેલી છે, તેઓને ક્યાંથી જ મળે ?

પણ અંધકાર પાછળ હમેશા પ્રકાશ હોય છે. અમારું ઉત્કૃષ્ટ અમે સમજવા માંડ્યું છે રોમન્ટિકિટ્સ યા પછી તેનો ઉપચાર અધરો નથી.

પતિની યોગ્ય સહચારિણી, બાળકોની માતા, ભવિષ્યની પ્રજાને ઉછેરનાર શિક્ષકો, ઉત્તમ ગૃહિણીઓ ઉત્પન્ન કરી એ આદર્શ તરફ આપણું પ્રયાણ છે. આ પરિણામ આણવાને માટે સામાન્ય જ્ઞાન, ગૃહઉપયોગી કામ, શિવલ, રમોછ, ઉપજ ખર્ચની ત્રેવડ, લલિત કળાનું જ્ઞાન, આરોગ્ય શાસ્ત્ર, બાળઉછેર મેમધી જ્ઞાન, માંદાની માવજત આ સર્વ વિષયોમાં પ્રતીણ યવાની અગત્ય છે.

દાક્ષમાં આપણે જે વર્ગની સ્ત્રીઓ સાથે કામ લેવાનું છે.

(૧) નિઘાળે જતી ઉગરની કન્યાઓ-તેમને માટે કન્યાકેળવણીનો પ્રચાર વધારવાનો તેમ જ લગ્નની વય વધારવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ, કારણકે ખાર કે ચોદ વગેરે છોકરી ષરણીને સાસરે ગય તેટલા વખતમાં મસાર બવહાર સારી રીતે ચલાવવાનું જ્ઞાન ને અનુભવ શી જ રીતે મેળવી શકાય ?

કન્યાને કેળવણી કેવા પ્રકારની આપવી ? આ વિષય મેં બીજે ટેકાણે ચર્ચેલો છે એટલે અહીં ફક્ત વધારે નહિં કહું.

Do not think you can make a girl lovely if you do not make her happy.

Thus you have first to mould her physical frame, and then as the strength she gains will permit, you fill and temper her mind with all knowledge and with thoughts which tend to confirm its natural instincts of justice, and refine its natural tact of love.

All such knowledge should be given her as may enable her to understand and even to aid the work of men. It is of the utmost moment that she should be able to show kindness to a stranger, and so understand the sweetness of a stranger's tongue; that she should be trained in habits of accurate thought; that she should understand the meaning, the inevitableness, and the loveliness of natural laws, that she should be taught to enter with her whole personality into the history she reads, to picture the passages of it vitally in her own bright imagination, chiefly of all she is to be taught to extend the limits of her sympathy with respect to that history which is being for ever determined as the moments pass, in which she draws her peaceful breath, and to the contemporary calamity which, were it but rightly mourned by her, would recur no more hereafter. She is to exercise herself in imagining what would be the effects upon her mind and conduct, if

શરીરને પહેલાં સુધારવાની આપણી ફરજ છે. એકવાર શરીર સારું થા પછી મનને સારી રીતે કેળવવાની જરૂર છે. પુરુષનાં જુદાં જુદાં ભાગો રસ લઈ શકે અને જુદાં જુદાં બનતી મદદ પણ કરી શકે એટલે ફરજતે ઈશ્વરનાં મન કેળવવાં જોઈએ. કુદરતી કાયદાઓ અનિવાર્ય છે છતાં એ-
માંથી ધણું શીખવાનું છે અને એમાં કંઈક સૌંદર્ય રહેલું છે એ બધી તો એમણે જાણવી અને રહમજતી જોઈએ. દુઃખથી મનુષ્ય ઉપર શી સર થાય છે અને એમને દુઃખ પડે તો એમના મન ઉપર કેવી અસર પડે એ વાત એમણે રહમજતી શીખવું જોઈએ અને જ્યારે જ્યારે પ્રભુને પ્રાર્થના કરતી હોય-ત્યારે માત્ર પોતાના છોકરાં અને ધતિને માટે પ્રાર્થના કરવા ઉપરાંત જગતભ્રમમાં દુઃખી અને પીડાતાં રીયાતાં મનુષ્યો પર પણ ધ્યાન કરવા માટે પ્રાર્થના કરવી જોઈએ.

(૨) બીજા વર્ગની સ્ત્રીઓ એટલે ૧૫ થી ૩૦ વર્ષની સ્ત્રીઓ આ વર્ગે તેમના કુરસદના વખતમાં ધણું શીખી શકે એમ છે. અને તેટલા માટે જ જનનાના વર્ગ, સ્ત્રીશિક્ષણ વર્ગ વગેરે મંસ્થાઓ અગત્યની છે. સામાન્ય ગર્ભ ગ્રાસ્ત્રે તે મહોલ્લે મહોલ્લે થવાની જરૂર છે. અને તેમાંથી માટે પુરુષ વર્ગે સ્ત્રીઓને હરેક રીતે સરળતા કરી આપવી એ તેમની ફરજ છે. સામાન્ય જ્ઞાન એ જ એક મોટી શક્તિ છે. પણ તે જ્યારે કે વહાલમાં તેનો ઉપયોગ થાય ત્યારે કોઈએ પુષ્કળ જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હોય, અને જગતનો પુષ્કળ અનુભવ મેળવ્યો હોય, પણ જો તે પોતાની પરિસ્થિતિ તેથી દૂર રહે તો તેથી કંઈ પણ લાભ થઈ શકે નહિ. જ્ઞાનની સાથે જો યોગ્ય ઉપયોગ કરવાનું કલાપણુ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. મનુષ્યની સ્થિતિ અને જરૂરીઆતો માટે તે જ્ઞાન વ્યવહારમાં મુક્તતા શીખવું જોઈએ. જે કંઈ શિક્ષણ મળ્યું હોય તેનો અદ્યક્ષ કરવો એ તો મનની દક્ષકાર્ય બની જાય છે. મન વૈભવનો મર્વ કરવો એ જોઈતું મિષ્ટાન્ન પાત્ર છે તેટલું જ નિધાનો મર્વ તિરસ્કૃત્ય છે. આપણને જે જ્ઞાન મળ્યું હોય તેનું જ્ઞાન ઈન્દ્રિયને કરવું એ જ મોટું ભૂષણ છે. પોતાની શુદ્ધિશક્તિના ઉપયોગની પ્રમેદારી જે મનુષ્ય સમજે તે આત્મસ્તુતિમાં વખત કલાકોનો નહિ. જ્ઞાન-ભિ માત્ર વખણાવવા માટે નથી પરંતુ જગતની નમ્ર સેવા માટે છે.

સામાન્ય જ્ઞાન ઉપરાંત આપણી સ્ત્રીઓને ધરમણુ ઉદ્યોગો શીખવવાની જોઈએ. અને તે સ્ત્રી શિક્ષણ વર્ગ દ્વારા જ થઈ શકે એમ છે.

મળકો વિદ્યાર્થીમાં હોયન્ન કરેલો એ જ આપણું દર્શન છે. આ પ્રકારનું કામ કરનારી સંખ્યાની કલરોત્તર જરૂર થશે તો જ્ઞાનની જગ્યાસાથી સંતુષ્ટ થએલી, વિદ્યાળ દૃષ્ટિમર્યાદા વાળી માન્યતા હોયન્ન થશે અને તેઓ પોતાની સંત-નિર્મા પોતાનાં દર્શનથી દેખવળી અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની નિરસાય અભિલાષા જામન કરશે.

દેશમેવાનો દિનકર હોય છે,
માતૃપૂજનો યુગ મંડાયો છે.
ને યુગનો પ્રાણ્યેનક મહિમા
હામ હામ ઝગદળે છે.
નથી, હજી નથી પ્રગટ્યા
કુલ કુલમાં માતૃભાવના એ ધ્રુવ;
કે નૈવદ્ય નથી ધરાવાનાં,
ને એ કાલે આવશે, આપો નથી;
પણ દેશનાં દેવાલયોમાં તો
મંગલ આરતિની ઘંટા વાગી છે.
સન્ન મહન્તો પ્રમાણીમાં માય છે.
સૌનું શુભ યાવ, સૌ દેશમેવક છે,
યથા શક્તિ મનિ અંધકાર અજવાળે
નિદ્રામાંથી ચેતનમાં દોરે છે.

દુઃખનો દરીઓ.

(સેળક સો કુસુમ દીક્ષિત.)

(આ વાર્તાના નાયક મી. રજનીકાન્ત છે, જેમણે પોતાનો અપ-
ચાનો રોગ સારો કરીધો અને પછીથી આખા છ'દગી સુખી ગાળા. જે ઉ-
પાયો એમણે લીધા તે મહુ કોઈને તો પર્મદ નહિ પણ તોપણ કંઈક અંશે
આ વાંચવાથી એ રોગ તરફથી તમારૂં વસણ તો જશે, એની અમે ખાત્રી
આપીશું)

રજનીકાન્તનો આત્મધાત કરવાનો વિચાર ૬૬ વર્ષ સુધી હતો. ૬૬
મહુનિ એનો ૬૬ નિશ્ચય અને એ વિચારની ચરઆત એ બેની વચ્ચે
એને અંકુષ વિકુષ યથા કરતો હતો. તે વખતે હેમ્લેટની માફક સહન
કરવું એ વધારે માફ છે કે દુઃખના દરીઓ સામે યદને તેનો છેડો લાવવો,
એમ એને યત્ન. પણ તે બધાનો હવે છેડો આવ્યો હતો. એનો ૬૬ નિશ્ચય
યથ સુધી હતો. એને નક્કી કરવાનું એ હતું કે આવા અમલ પેટના
દુઃખાવા સાથે વધારે શ્રવણ કે નહિ કારણકે રજનીકાન્તને વારંવાર અપ-
ચાનું દુઃખલાવક કદ ભોગવવું પડતું હતું. ખાવા પર એની બહુ આસક્તિ
હોવાને લીધે છ'દગી એને લાંબી લગ્ન જીવી યથ પડી હતી ને તેમાં જે
કાંઈ યત્ન તે એને પ્રતિકૂળ પડતું.

આથી એ હવે તદન કંટાળા ગયો હતો. આગલાં વર્ષોની સ્થિતિ
સંભારીને બિચ્ચને માટે એને કાંઈ આચાર રહિ નહોતી. દરેક જાતની જા-
ણીતી પેટન્ટ દવાથી એને કાંઈ ફાયદો થતો નહિ.

મૃત્યુ! તારો દંડ ક્યાં ગયો! એમ વિચાર કરી એણે એને સાર
તેવારી કરવા માંડી.

જે ભેડોએ આત્મધાતના સંનેગો વિશે અભ્યાસ કર્યો છે તેઓ કહે
છે કે આત્મધાત કરવાની રૂઠિ સાધારણ રીતે ૫૫ મા વર્ષ પછી થાય
છે. અને જેનાં ગગળે કામકાજમાં રોકાણનાં ના હોય તેના કરતાં ઉધોગી
મુશ્કેલીમાં આડધો આડધ હોય છે.

દુઃખી ધિવિચાર રજનીકાન્તને આવી રીતે બન્ને માંનેલાય પાતી હતી.
એની ઉંમર ૫૬ વર્ષની થઈ હતી અને આખા ગામમાં એના જેવું કામ

વગરનું માથુસ મળતું મુરડેલ હતું. વીસ વર્ષ પહેલાં એક નહિ ધારેલો વા-
રસો મળવાથી એનો આર્જસુ થવાનો શોખ ધણેજ વધી જવા પામ્યો હતો.

વારસો મળ્યા પહેલાં એ કોઈ અપ્રસિદ્ધ માલ ચડાવનારી પેદીમાં કાન-
કેન હતો. ઝોરીસનો વખત પુરો થયા પછી પત્નો લખવાનો યોગેક શોખ
હતો. પછીથી એ શોખનું રૂપ જઢલાઈને રોજ સાચમાં સારી સો ચોપડી
વાંચવાની ઇચ્છા રૂપ થયો, તોપણ ખરેખર તો કોઈક વખત એકાદ ચોપા-
નીકે તો કોઈ વખત ન્યુસ પેપર વાંચીને એ સંતોષ માનતો. ૩૬ વર્ષની
ઉંમરે રજનીકાન્ત આવા હતા આજીવિકાને માટે કમાવાની જરૂર હોવાથી
અને મિથાન્ન મારવાને પગાર ધણો ઓછો હોવાથી એનો અપચો હદમાં
રહી ચક્ર્યો હતો. કોઈક વખત એને મુકા આવતી હતી પણ ધણું ખર
એને કાંઈ થતું નહોતું.

સાર પછી વારસો મળ્યો. અને રજનીકાન્તની હદ ગઈ. ત્યારથી એણે
ચંદેરમાં રહેવાનું છોડી દધમે એકાદ રસોઇઓ તથા બેએક સેફે-
ટરીઓ સાથે ગામગ્રામ રહેવા માંડ્યું. કોઈ કોઈવાર એ સેફેટરીઓને હિન્દુ-
કાનનાં પ્રાણીઓ વિરોનાં ચોપાનીયાંમાંથી કોઈ કોઈ રૂકરા ઉતરાવતો
અને એ વિષયમાં મોટી શોધખોળ પેાતે કરે છે એમ માનતો. આની રીતે
એણે છેલ્લાં વીસ વર્ષ ગાળ્યાં હતાં. કોઈ એને કસરત કરવાની સલાહ
આપતું નહિ ને એ કસરત કરતો પણ નહિ. બેઠણ ટેવવાળા માણસને
મિથાનથી કેટલું ફામ ભોગવવું પડે છે તે એને કાંઈએ ટણું હતું પણ નહિ,
કારણકે તેમ કરવાની કોઈને જરૂર પણ શી? હલકું લોકો તો એની
મિથાનની ઇચ્છાને ઉત્તેજન આપતા, કારણ કે જાતે એ વિવેકી ચંદ્રસ
હતા અને મિત્રો એમની સાથે બે ઘડી બેસીને જમે એ એમને જલ્દ
મમતું હતું.

પરિણામ એ આખું કે કુદરતે એના નિયમ પ્રમાણે રજનીકાન્તને
એના જપાટામાં લીધો. એક દિવસ સવારે ધણેજ સખત અપચો જણે
વાદળમાંથી એકદમ ઉતરી આવ્યો. હોય એમ લાગ્યું એક ઘડીએ એને
પૂર્ણ શાન્તિ અને આનંદ લાગતો કે ખીજ ઘડીએ જણે પેટમાં સાલ તથા
વેલા પાંજવાળી જંગલી નિવાડી શુસ્સે ઘષ્ઠ હોય એમ લાગતું આથી
રજનીકાન્તે આ બધાને છોડી દાવવા નિશ્ચય કર્યો.

છાહીના આવે બારીક સમયે પણ એની જીવાનીની પદ્ધતિજાર

કામ કરવાની ટેવ પાછી આવી. ગમે તેવી અગાણી પેઢીમાં પણ એક દારકુન લાંબો વખત રહ્યાથી મદતિ મેળવ્યા વગર રહે નહિ. રજની-કાન્તે પણ એજ પ્રમાણે નિશ્ચિતે અને ઘણીજ અમલ વાપરીને તૈયારી ખીધી હતી.

એક અભાસ ને શુક્રવારની સવારે આપણે રજનીકાન્તને પોતાના ટેબલની પાસે જીંદગીનો છેડો લાવવાની તૈયારી કરતો બેઠેલો જોઈએ છીએ. ટેબલપર નોટોની છ થોડકીઓ પડેલી હતી. આ અને ખીજી થોડી ગીનીઓ તે જ એની સંપત્તિ દોલત હતી.

તે સીવાય છ પાકીટ છ કાગળ અને છ ટીકીટો એની આગળ પડેલાં હતાં ને એ તેની તરફ શાન્તિથી જોતો હતો. જો કે એ કશું કરતે નહિ પણ એને પેલા પરો લખતાં ખુબ ગમ્મત પડી હતી.

પોતાની વારસ કાને કરવો એ વિચારે એનું મગજ ધણું રોડકું હતું અને ઘણી રોકાણને લીધે કોઈક વખત તો એનું દુઃખ એટલું જીધી જવાતું હતું કે એને પોતાને આનંદ જેવું લાગતું.

દરેક જાનના મંકડપ એના મગજમાં આવી ગયા. એનામાં સત્તાનો કોઈક અજાણ કાંડો હતો અને તે એકલા પછાતાથી કોઈ દિવસ એનામાં આવ્યો નહોતો. લક્ષ્યાધિપતિઓ પોતાનાં દાર્ણિક વિલ કેમ કરે છે તે એને મમજ પડવા માડી એક વાર તો એણે એવો વિચાર કરી લીધો કે યાદી મસની ડીરેક્ટરીમાંથી કોઈ પણ માણસ પમદ કરી તેનેજ ખપું આપી દેયું. પરંતુ એ ખપુ મેળવનારને યતો આનંદ એનાથી જોઈ શકાય નહિ એ વિચારથી એણે એ હુકિત માડી વાળી અને વળી જેના પરિણામ વખતે હાજર ના હોઈએ તેવી વસ્તુ કરવાથી શો ફાયદો!

અંતે આની વિચિત્રતાને જલ્દે હૃદયની લાગણીએ એતાપર જોર મેળવ્યું. એની ઝોરીમતા જીતી મિત્રોને લાજ યવાનો હતો. આદાહા ! તેઓ કેવા બધા આદમી હતા ! તેમાંના કેટલાક તો મરી ગયા હતા, તો પશુ-ખાકીના અપ્રધી ઉગ્રન સાથે કંઈક ગંધ રહ્યા હતા, ને વળી તેમનાં સરનામાં તેની પાસે હતાં તે અગત્યનું ચર્મ પડ્યું.

આ વસ્તુ અગત્યની એમ હતી કે રજનીકાન્તે વિલ ન કરી જવાનો

પણ બહારો જલાર પધસા એ લોકોને પહેંચાડી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. વિવધી કેટલી મુશ્કેલી હતી થાય છે એ એ બરોબર જાણુનો હતો. કોઈ કોઈવાર તદ્દન સરળ અને સંધી જાળોડમાં પણ એમાં ધણી ગપા-ગપી થાય છે. એને પોતાને પણ વીસ વર્ષ પહેલાં એના વારસા માટે સહેજ ગુચવણ નહીં હતી. કોઈકે એ વિષ સામે વાનો લીધો હતો અને પરિણામે એ ગણું પતી ગયું તે પહેલાં દોલનનો લગભગ વીસમો ભાગ તો વધીશો ખાઈ ગયા.

આવું જોખમ વહેરવાની તો એના મને સાફ ના હતી. એણે નીરાળે પોતાના શેરો વેગી નાખ્યા અને એકમાં પધસા મુક્યા, અને પછી પોતાની તકવારીમાં, નેટોની છ સરખી ચોક્કડીઓ, દયા અને હિમનથી બરપુર લખા-જુવાળા છ ઠાગળો, છ ચોખ્ખી રીતે સરનામું કરેલાં પાકોટા અને છ પોરટની દીકોટો એટલાં તકવાર કીધાં. દીકોટોને બીની કરી પાકોટપર ચોટાડી. છ પાકોટોની અંદર નેટો તથા ઠાગળ મંભાળથી મુક્યાં બંધ કીધાં. ત્યાર પછી ખાનું ઉઘાડી અંદરથી એક ઠાળા નાની મંદી શીશી કાઢી, ઉઘાડી, ગયામમાં તેનું પ્રવાહી રેડ્યું.

રજનીકાન્તે ઘણાં સાંખા વિચાર પછી આત્મધાનને માટે આ રસ્તો પર્મક કીધો હતો. હરો, કાસો, પીસ્તોલ એ બધાનો વિચાર એણે કરી નેયો હતો. વળી હુખી જવાનો કે ઉચેથી ભુરકો મારવાનો વિચાર પણ કરી નેયો હતો. પણ દરેકમાં એને ખામી લાગી. ક્યાં તો તે દુઃખદાયક હતાં અથવા વિચિત્ર હતાં. મી. રજનીકાન્તનો શુભ ધણો ટાપટીપીયો હતો. હુખીને મરે તો એનું દેખાવકુ સરીર બેરોળ થઈ જાય. વળી પીસ્તોલ વાપરે તો રોનરજ બગડે. ઉચેથી ભુરકો મારે તો રસ્તો ખગળ થાય ને વળી કદાચ કોઈ મિત્રો નિર્દોષ નાહકનું હુકાર જાય. છત્રીનો તો સવાલ હતોજ નહિ, કારણકે તેનાથી ઘણું દુઃખ થાય. એતો એને સાધારણ પ્રેરણાથીજ માવમ પડ્યું હતું. ખરેખર! એ સહુથી સરસમાં સરસ હતું. સહેલાઈથી લેવાય, જલદી દામ કરે અને એકઠેરે બધી રીતે હીક પડે.

રજનીકાન્તે એરવાળું આસ બીજા પછાડી મંત્રાડી ઘંટડી વગાડી રામચંદર આર્યા છે કે ? માણસને પુછ્યું.

હાજી હમણાંજ આવ્યા.

એને કહે કે એને બોલાવે છે.

રામચંદર રજનીકાંતના પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી અને ટાઇપીસ્ટનો દરજ્જો ભોગવના હતા, એટલે કે જ્યારે રજનીકાંતનું મન એના આગસ એટલી સત્તા મેળવતું કે હિંદુસ્તાનના પ્રાણી વિગેની શોધબોળનો એ વિચાર આવે, ત્યારે મી. રામચંદરને બોલાવી આમનેમ થોડાક ટક અને સંબંધ વગરના વિચારો દેકે, એટલે એના મનથી એણે નિયમિત કંઈક કામ કરીયું એમ માનતો. અને આટલું કરી જ્યારે એ પાછો સરતમાં કે ઘોડો એક બે માછલ એકદમ દોડી આવ્યો હોય તેની માફક ધાડીને હાંધી પુરસીમાં પડે ત્યારે મી. રામચંદરનું કામ જે વિચારો એણે નોંધી લી હોય તેને સરપંચી ટાઇપ કરીને ટેબલના અમુક ખાનામાં મુકી દે એ હતું.

મી. રામચંદર ઘણા ઉચ્ચ વિચારના, ન પરખાય એવી ઉમરના, એ ખીજા માણસોને માટે ખાસ નીતિને માટે ઘણો અવિશ્વાસ ધરાવના હતા અને કે તેમ કરવાનું એને કાંઈ કારણ મળ્યું ન હોતું. ખરૂં પુછાવો સોડો એની સાથે કામ પાડવામાં તકન સીધા હતા. એની એકેટરી તરીકે ની વીસ વરખની નોકરીમાં એને કાંઈ ખરાબ અનુભવ ધયો નહોતો. તે પછી એ જાળનસરે જવું ચોક્કસ રહેતો. મી. રામચંદર આવા હતા. પો સાની તંગીને લીધેજ આ કામપર રહ્યા હતા.

મી. રજનીકાંતની નોકરીમાં, જુવાનીઆ, મધ્યમ વયના, તેમજ ધર પછી આવ્યા અને પાછા ગયા. મોટી આશાથી તેઓ આવતા અને પા પોર માફક તેઓ ખરી જતા, કારણકે ગામડાની જીંદગીથી કંટાળી જતા

મી. રજનીકાંતનું રહેઠાણ એક ગામડામાંજ હતું. ગામમાંથી પંચેવે ચોરા, એક નાનું મહાદેવનું દહેકું, એક નાની વાવ, જે ખાતવ કરીએ તો તે ખુપડા અને મુગે મોડે પહોળી ફલગો ખારીને ચાલતાં માણસો, તે એવાં કોઈ તો તેને ગાંડા ડેરની એસાવલખમાં મોકલી આપે, એટલુંજ નહીં એટલે રજનીકાંતના જંધા સેક્રેટરીઓ ગામ જોના કે એણીને બડેકલ ઘોડાની માફક મુઆઈ કે સુરત નાસી જતા.

પરંતુ રામચંદર જીવ પ્રકૃતિના માણસ હતા. એઓ વેપારી નજરથી કામ કરતા, એટલે કે પગાર ઠીક હતો એટલું જ એમને ખસ હતું. કારણ

મહિને ૫૦ રૂપિયા એમને ખીણ કોઈ જગ્યાએ મળે એમ હતું નહિ. એટલે ત્રીસ વર્ષ એમણે ત્યાં પુરાં કાંધાં હનાં અને ખીજાં છ તો જરોજ એવી આશા હતી.

જ્યારે નાની પોતડી, ઠીંગણાઓ કોટ, છ વરસની જુની પાધડી અને પટપટીઆ જેવા પહેરીને સમઘંઠરને ઓરડામાં લખ્ય ધના જેવા ત્યારે એ દેખાવથી રજનીકાન્તના હૃદયમાં કાંઈક ફાનો આવિભાવ થયો. હોય એવું એના મ્હોંપરથી જણાયું. આ મ્હારો વિશ્વાસ અને જેમ દીકરો બાપ પર આધાર રાખે છે તેમ મ્હારા પર આધાર રાખનાર છે ને મ્હારા પાસે આવેલા અંત વિશે એને કંઈજ ખબર નથી એમ પોતાને દેવેલા લાગ્યો. પરંતુ સમઘંઠરને એની તૈયારીમાં એ છુટી ગયો નહોતો. એની ટેમવપર કાંઈક ૫૦૦ રૂપિયાની નોટનો થોડકો એના હિસ્સા તરીકે પડેલો હતો.

ખી. સમઘંઠર આંખોને નિત્ય પ્રમાણે બેઠો. નોટ છુટક હવાડી જેવરીય કાઢીને રજનીકાન્તને હિંદુસ્તાનનાં પ્રાણીઓ વિશે કાંઈ બોલવાની રાહ જોતો બેઠો. પરંતુ રજનીકાન્તને, ટેવ પ્રમાણે મોસતાં પહેલાં ભરાં ચઢાવવાને બદલે કહેકે મંદમંદ હસતો બેઠોને સમઘંઠરને શ્રદ્ધ અભાવથી ઉત્પત્ત થઈ.

સમઘંઠર વિચિત્ર પ્રકૃતિનો માણસ હતો. આ હાસ્યમાંજ એને વિચિત્ર વિચાર આવવા માંડ્યાં. એના મગજના તાંતુઓ એકદમ જાગ્રત થઈ ગયા અને આટલાં વર્ષ પછી એનો શોક એના પર કાંઈ આપણા પાકશે એવું એને લાગવા માંડ્યું.

રજનીકાન્ત હજી હમંતોજ હતો. હાસ્યના વિભાગ પાઠવાં એ બહુ પુસ્તકેય કામ છે. હાસ્ય એ એવી વસ્તુ છે કે એનો મુતો હજારો જુદી જુદી ગતિ સમજાવી શકાય. રજનીકાન્તને પોતાનું હાસ્ય જરવાની આણી- આરેશે એક શોક પોતાના નીમકદલાલ નોકરને છેલ્લી સલામ કરતો હોય તેવું લાગ્યું. સમઘંઠરને તેના મ્હોંપરથી, વિંચંધથી ભરપૂર હમણાં કાંઈક શરમ ભરેલી માંમણી કરશે એવું હાસ્ય લાગ્યું.

‘સમઘંઠર, રહેવા દો આજ આપણે કામ નહિ કરીએ.’ એમ સમઘંઠરને કહ્યું. ‘મહેરબાની કરીને ખીરા આ છ કામળા પોરટ કરવાના છે તે

જરા કરી દેશો ? ' રામચંદ્રે કાગળ લીધા અને આમ તેમ ફેરવીને જોવા લાગ્યો.

' રામચંદ્ર ! તમે મ્હારે ત્યાં લાંબો વખત નોકરી કરીધી, નહિ ? ' રજની-કાન્તે પુછ્યું ' ૭ વરસ, નહિ ! ને તેમાં મ્હેં કોઈ દહાડો પણ કાંઈ બક્ષીમ આપી નથી. '

' પણ સાહેબ તમે મને મોટો પગાર આપો છો કેની ? ' રામચંદ્રે કહ્યું. આટલું જોલનાં રજનીકાન્તને મણિ યાદ આવી. એ રામચંદ્રનું એકનું એક જાળક હતું. દીકરી જેવી મણિને મળ્યા જોયા વગર તો મરી જવું ગમ્યું નહિ મણિના હાથમાં પૈસા ચૂકી દેવાનો રસ્તોજ ઠીક લાગ્યો. રામચંદ્ર તો રજનીકાન્તના જોલવાની વાટ જોતો જોડો એટલામાં રજનીકાન્તે કહ્યું. ' તમે જાઓ અને મણિને જરા મ્હારી પાસે મોકલજો. ' મણિ નાની હતી ત્યારે તો કોઈ કોઈવાર આવતી હતી. હમણાં બાર તેર વર્ષની થઈ હતી એટલે ડોકરીને સાપની માફક સાચવવી જોઈએ એમ ધારી રામચંદ્રે આવતી બંધ કરી હતી. આટલું જોલી રજનીકાન્ત ઉઠ્યો અને રામચંદ્રની તરફ જો ધડી જોયા કાધું અને હસ્યો. રામચંદ્રને એના સ્વભાવ પ્રમાણે મણિને જોલાવવામાં અને હસવામાં કાંઈક ઉડો બેઠ માલમ પડ્યો. એના મનમાંતો ગુસ્સો તિરસ્કાર અને અપમાનની લાગણીઓ ખળભળાટ કરી મુકતી હતી, પણ તે બધું મનમાંજ હતું. બહારથી તો પોતાની ધબ્બા વિરુદ્ધ ' મોકલુ' છું ' કહી ઉઠ્યો પણ એનું મન ઘોડાને વેગે વિચારે પર વિચાર કરવા લાગ્યું. ૫૬ મે વર્ષે ડોસાને આ ચું ચઝ્યું.

મણિને આ માટે જોલારી હશે? કંઈ આમાંથી મોટી આશ્વ તો નહિ પડે ? વગેરે અનેક તરંગો દોડ્યા. આખરે મણિને મોકલવી, પાછળ પોતે જવું અને છુપાઈને બધું જોયાં કરવું એ નિશ્ચય પર એ આવ્યો. અને એ વિચાર પ્રમાણે પોતાની પત્નીશ્રીનાં ઘણાં કડુ વચનો સાંભળી આખરે મણિને મોકલી અને પોતે ઓરડાની બહાર રહી એક જાળીના વચાવામાંથી જોતો ઉભો. પણ જરા દૂર હતો એટલે રજનીકાન્ત ને મણી વચ્ચેની વાત સાંભળી શકતો નહોતો.

રજનીકાન્તે મણિને પોતાની પાસે બેસાડી કહ્યું. ' દીકરા ! ત્હારા બાપે મ્હારે ત્યાં ઘણાં વરસ નોકરી કરી. મ્હારી ત્હારી તરફની લાગણી જુદીજ

છે. ત્હારા બાપની નીમકદવાય નોકરી ને ત્હારી તરફના હેન બચ્ચ હું તને કંઈક આપવા માંગુ' છું' આટલું બોલી એણે નોકરો પોકડો હાથમાં લીધા.

'આ ત્હારે માટે છે દોકરી,' એટલું બોલી એ ઉઠ્યો અને મણિ તરફ સ્નેહાદ્ર્વ હૃદયથી જોતો ઉભો રહ્યો. એનું હૃદય વધારે પીગળ્યું; પરિણામે એણે નીચા વગી મણિના કપાળપર એક હેતમર્થ સુમન કીધું. હારયનો એક જાણુવો જોઈએ મુશ્કેલ છે તેટલોજ સુમનનો પણ છે. રમનીકાન્તે કોઈ ધાયન યગેસો પોદ્ધો પોતાની મા બેન કે માયાનું સમર્પિત સુમન કરે તેવી રીતે કીધું હતું તો પણ રામચંદરનું મગજ આ જોઈને ધાન્ત ન રહી શક્યું. એ તો એકદમ પ્રગટ થયો. એના મનમાં જે ભુત ભરાઈ રહ્યું હતું તે બહાર નીકળ્યું. એકદમ ધમી જઈને મ્હો પર એવા જોરથી મુકો માર્યો કે જે એનો મુકો એક ઈંચ નીચો હોત તો 'રમનીકાન્તનું' ઘરું ટુટી જત.

'તમે તમારા મનમાં શું સમજો છો. હું એમ ધારતોજ હતો અને બધાની વાટ જોતો જ હતો. એ બધું તમારી આજ અને હસવામાં જ જોયું હતું મ્હે આની જ આગા રાખી હતી હું તમને ખરેખર કંટું છું કે તમારી આરી રીતમાત મ્હારી સાથે નહિ આવે. હું તમારો નોકર તેથી શું ?'

રમનીકાન્ત જે ટેબલ તરફ ખસવામાં રોકાઈ ગયો હતો તે આનો જવાબ દેવા તર્કવાર થયો.

'રામચંદર, તમારી તદ્દન ગેરસમજ છે.' રમનીકાન્તે ગમરાઈને કહ્યું.
'મારો ઈન્દિ કાંઈ'.....

'ગેરસમજ છે ?.....મ્હારી દોકરીને .....હું તમારો નોકર તેથી શું ?'

'પણ મારા મનમાં કાંઈજ એવો વિચાર નહોતો.'

'ખરેખર તમારા મનમાં એવો કાંઈજ વિચાર નહોતો.' મ્હારી દોકરીને બોલાવી પેમા આપો તોને સુખન કરો અને તેનો અર્થ તમારા મનમાં નહોતો.' પોતાનું, ચંદી વાગ્યું હોય તમ સમચંદર ખુશી થતો બોલ્યો. 'હા હવે તમે જાણો છો કે હવે બહાર મ્હારું એટલે ગમરાઈ છે. તે બધું મને તે હો, તેની અને પડવા નથી. હું તમારો નોકર તેથી શું ?'

‘અરે મી. રામચંદર, જરા મ્હાઈ સાંભળો તો ખરા.’

‘ચુપ રહો !-હું તમારો નોકર તેથી સુ?’

રજનીકાન્ત આ બધું જોઈને ગાંઘા જેવો બની ગયો. પેલી મુઠ્ઠીનો ધારકો અને આ મૂર્ખ કૃતમતા, એથી એ તો આબોજ બની ગયો. આખરે કંઈકાંને બરાડો ઉઠ્યો. ‘હું તમારો નોકર તેથી સુ, એવું કહ્યાં કરવાની કાંઈ જ જરૂર નથી. તમે તો મને ગાંડો બનાવી દેશો. જાઓ નીકળો! આદર્શથી ગમે ત્યાં જાઓ પણ મને અહિં એકસો પડી રહેવા દો.’ રામચંદર આ હુકમ સાંભળી કાંઈ દીલનીર પયો નહિ. રજનીકાન્તની સાથે લડાઈ અને તેમાં જીત એટલે જીતનો વાવડો ફફડાડીને પાછા હાલવામાં એને કાંઈ વાંધો લાગ્યો નહિ. તેણે ઉઠીને મથિનો હાથ પકડીને મોટાઈમાં કહ્યું. ‘અરે આ આપ્યા! તમે નમ્મરી જન આજે બતાવી દીધી એટલે અમારે લાયક આ ઘર છે જ નહિ.’ એમ કહી ધીમે રહી નીકળી ગયો અને મથિને ઘેર મોકલી દીધો.

રજનીકાન્ત આમ તેમ ઉકળીને ઘરમાં ફરવા લાગ્યો. આ બનાવથી એ તો આબોજ બની ગયો હતો. ગુસ્સો આખા શરીરમાં વ્યાપી ગયો. અરે હયા અને હેતનો આવો જાલો? અરે આખી દુનીયા આવી ફાંપી છે? એકદમ એ પગલું ભગતો અટક્યો. એના મનમાં જીવોજ વિચાર આગ્યો. હેમ્બેટની માફક ફરી વિચાર કરી પોતાની જાતને કહ્યું. “હું આત્મ-પાત કરું તો મહારાષ્ટ્ર આખી દુનીયા ઘુટી પડે.”

આ શબ્દો બોલતાં બોલતાં એનામાં કાંઈ અજાણ શાન્તિ આવી. એ ટેબલપર બેઠો અને વિચર કરવા લાગ્યો. ‘મ્હારી જાતે મ્હારો અત-લાવનાર હું કેવો બેવકુફ! એવા તે શા વિચારથી આવું મને સુઝયું! મ્હારે હાથે મ્હારો અન્ત લાવવો અને મ્હારે પેમે કેટલાક ફનામ બેવકુફો તાગડ-ધીલા કરે! ખરેખર એનો કોઈ મૂર્ખનીજ રીત હોય. મારે આત્મઘાત નથી કરવો. હું તો છાપા અને એ સોફાની સામે હસવા કરીશ. અને કોઈકવાર પેટમાં દુખ્યું તો શું? નેપોલીઅનને પણ એમજ હતું, અને તેથી જો એણે એવું કાંઈ હતું તો એનો કોણ બાવ પુછતે?’

આ નવા નિશ્ચયથી કાંઈ આંખમાં નવું તેજ આપ્યું. અને પેલા છ કાગળોમાંથી નોટો કાઢવાનો વિચાર કર્યો અને એનો ગયા! ક્યાં ગયા તે એણે તરત પાદ કીધું. એ તો પેલા રાક્ષસ રામચંદરને મેં આપ્યા છે.

તે એને હવે પકડીને પાછા નહિ લઈ લઈ તો એ ટપાલમાં નાખી દેશે આ વખતે રજનીકાન્તના મનમાં બધા જે વિચારો બરાબા તેમાં આ જ અગત્યનો હતો એના ધરથી ટપાલની પેટીએ જતા પાત્રજ મીનીટ લાગે એમ હતું

રામચંદ્ર મણિને મોકલી ગુરુસામા આલ્યો હતો હતો એ પણ આ બનાવથી આમોજ બની ગયો હતો તો પણ એનો વિચાર એવો હતો કે એના આપેલા છ કાગળ ટપાલની પેગીમાં નાખવા અને આટલા વરસના સારા રહેલા પણ આખરે પોતાની જાતપર જનારા શેઠની નોકરી આખરે દમેચને માટે છોડી દેવી

આવા એના વિચારમાં પાછળથી એક મોગી જીમથી ખસેલ પડી પાછો ફરીને જોય છે તો એના નમુનેદાર શેઠને પોતાની પાછળ દોડતો આવતો જોયો એનું મોઢું જુર જુર, આખ પહોળી, ને તે માથે પાધડી કે રોપી વગરનો હતો

રામચંદ્ર આનો મુદ્દો તરત સમજી ગયો રજનીકાન્ત એની છોકરી પાછળ ગાડો ધઈ ગયો હતો અને એનાપર એ બધા ગુરુસો ઉતરી આવ્યો હતો તેનો ભોગ ધડ પડ્યો હતો બધું એ તરત સમજ્યો એણે એવા ધણા બનેલા દાખલા ન્યુસપેપરમાં પાંચ્યા હતા રામચંદ્રે એક જે પોગમાં કોઈ ઓળખાણુવાળું મદદ માટે નજરે પડે છે કે કેમ તે જોઈ લીધું પણ કોઈ ન દેખાયું એટલે જીમ પાડી જીવ લઈને દોડવા માંડ્યું

“ઉભા રહો” રજનીકાન્તે જીમ પાડી

અરે આતો વધારે પાસે આવે છે જાણી રામચંદ્રે પોતાની ઝડપ બ મણી કરી દીધી

ફરી પાછું રજનીકાન્તે ઉભા રહેવા જીમ પાડી પણ રામચંદ્રના મ નમાં ગાડો સુ ન કરી બેસે એ વિચાર રમ્યા કરતો, અને રજનીકાન્ત ઉભા રહેવા મુખે પાડ્યા કરતો એની પજાડી દોડતો હતો

મુખાઈ કે સરત જેવા યહેરમાં કે જ્યાં લોકો પોતપોતાના કામ માજી ગુથામલા હોય ત્યાં તો રોપી વગર એના સેક્રેટરીની પાછળ દોડતા શેઠને જોઈ કાંઈ જીમરાણું જેવું પણ રહેજ ન થાય પણ રજનીકાન્તના ગામમાં તો આવા બનાવો કવચિત્તજ બનતા એટલે જેમ જેમ તેઓ આગળ દોડ્યા તેમ તેમ બધા ગામડીઆઓ એકઠા થયા રામચંદ્રની જીમ

અને રજનીકાન્તનો દેખાવ જોઈ માહિ માહિ જેમ કાવે તેમ વિચાર કરવા માંડ્યો. પરિણામે આખરે એ લોકોએ એ સમજાવવાને પકડી શકે તે પહેલાં રજનીકાન્તને ગરદનમાંથી પકડ્યો.

મને કોઈ બચાવો એમ સમજાવે છું મારી. રજનીકાન્તે વીસ વરસ પાંચ કાંઈ કસરત કરી નહોતી એટલે આટલું દોડવાથી બહુ યાદી થયો હતો. હાંફે એટલી તો સખત ચઢી હતી કે મુઝે મોઢે સમજાવવા હાથમાંના કાગળ તરફ આંખો મીચી.

ગામના પોલીસ પટેલે રજનીકાન્તનો હાથ ભેરવી પકડ્યો અને એનો જવાબ માંગ્યો.

‘મને એ મારી નાંખે છે’ સમજાવે છું.

‘શું તમે એને મારી નાંખવા માંગો છો?’ પોલીસે પૂછ્યું.

‘હું-હું-હું તો ગેલા કામગી માંડું છું.’ જેમ તેમ કરી રજનીકાન્તે જવાબ આપ્યો.

‘શા માટે?’

‘એ કામગી મહારા છે.’

‘ત્યારે શું તમે એના પર ચોરનો આરોપ મુકો છો?’

‘અરે, એણે મને ટપાલમાં નાંખવા આપ્યા છે.’ સમજાવે બોલી ઉઠ્યો.

‘હું જાણું છું મહે એને આપ્યા, પણ મહે એ પાછા જોઈએ છીએ.’

એટલામાં પોલીસ પટેલે રજનીકાન્તને ઓળખ્યો. રજનીકાન્તને જોઈને બહુ ટોળું વિખરાઈ ગયું.

‘જ્યારે તમારી પાસે કામગી માંગે છે ત્યારે આપતા કેમ નથી?’ પોલીસ પટેલે સમજાવવાને શરૂઆતમાં પૂછ્યું.

‘આ તમારા કામગી, અને હું ધારું છું કે ભવિષ્યમાં આપણે કોઈ વખત મળીશું નહિ.’ સમજાવે બોલ્યો.

રજનીકાન્તે પણ એને અંતુમતિ આપતો હોય તેમ ડોકું હલાવ્યું.

બધી યીજે દુનીઆમાં સાસને મોટેજ બને છે. બીજે દિવસે સવારે રજનીકાન્ત નિશ્ચિત ઉઘાડેલો ઉઠ્યો. અને એનામાં કાંઈ અવળાવ ફેરફાર થયો એમ એને લાગ્યું. એનું શરીર તો જો કે કુખલ હતું પણ એનું હલકું લાગતું હતું કે એને કાંઈક નવું નવું લાગવા માંડ્યું.

તેણે પીએ રહિને પધારીમાંથી હઠી આરી હિપાડી. સવાર પડી મઈ હતી.
એને વિચાર આવ્યો કે મ્હને આજે આટલું સારું કેમ લાગે છે. પણ
તરતજ વિચાર આવ્યો કે અહીં આટલી બધી કસરત થઈ તેને લીધેજ
હશે તેના પેટમાંની જગથી મિલાડી હારી મઈ હોય તેમ જોર વગરનો
પંખો ખાસતી, પણ તે રમનીકાન્તને ખગર પડતી નહિ. રમનીકાન્તને અપ-
ચાતુ કારણ માવમ પડ્યું અને તે દિવસથી રોજ એણે થોડી કસરત જ
વાળી ચર કરી.

વિવિધ વિહાર.

શંકર-પાર્વતીના સાત વાર.

સંપાદક—સો. ચંચળૈયરી મુકુન્દરાય દિગ્ગજાલ રાજા-અમલદાવાદ.

શુભ્ર સોમવારે, મયા મંગાને આરે,
મ્હને તે વન મેલી, મંગે નહિં સાહેલી.
ન અજ પાણી જાવે, વિગોમે પ્રાણ જાવે,
એ વાન કોને કહીએ, મનમાં વિચારી રહીએ.
બવાની સોમવારે, ચિંતા કરે અપારે,
ચમુ નિદ્રા ન આવે, શબુના શુભ્ર ગારે,
હવે શુ કઈ જોની, આજી તજ છે એની,
મને જો દેજો દાંસી, તો લોક કરે દાંસી,
શુભ્રવારે જલુ નામી, ના હાથ મયા તે સ્વામી,
મંગાને ઘિર ધારી, અમને મક્ષાં વિમારી.
મંગાનાં જાગ્ય મ્હોટાં, છે જાગ્ય મ્હોટાં હોટાં,
તજ ત્રિલોકનાથે, મંગા અગ્રવ્યાં ખાથે.
અગાજ શુભ્રવારે, એ મેણાં મુને ખારે,
માનીતી આજ એ છે, શુભ્ર શુભ્ર દે છે.
આધીન થયા છે અદિએ, એ વાન કોને કહીએ,
વેલાય નહિં દાડી, હવે શુ કઈ ખાડી.
શુભ્રવારે સ્વામી, નમેચ શબુ નામી,

છે શંકર નામ સારાં, છે અપ ભાગ્ય મારાં,
ચાનિ પ્રદેશ કરોએ, આ દુષ્ટ ઘેલા હરિ એ,
આવેલા નથી માડી, હુંવાળ જોજ દલાડી.
મહિમાનો પાર નાને, નીતિના ગુણ ગાએ,
મનમાં તે વ્યાધિ ફરતી, શંખનું ધ્યાન ધરતી.
આદિને ઇચ્છા આપ્યા, બવાની મંન આપ્યા,
આશો સામેયે નારી, પ્રીતે પૂજે મોતારી.
મુણે શીખેને ગાયે, મંતાપ તેના જાએ,
પનિનુ રાન્ય મળીયુ, આ દુઃખ સર્વે ટળીયું. *

લગ્ન વિશે જાણવા યોગ્ય માહિતિ.

લેખક--(અ. સૌ. ખડેન કનકપ્રભા.)

મામઓ અને ખડેનો ! લગ્ન થી વસ્તુ છે, તે કરવાનાં શો હેતુ છે,
અને તે હેતુ કેવી રીતે પાર પડે, એ વાત પ્રત્યેક માઆપોએ તેમજ વયમાં
આવેલાં વગ્ન્યાઓએ જાણવાની જરૂર છે આ વિષય ધણો ગ્યયિ છે.
તથાપિ ફરીથી કેટલીક મૂચનાઓ આપી અમત્તની છે જે સૂચનાઓ વગર
પરણેલા યુવાનો પોતાના માટે, અને પરણેલા પોતાના સંતાનોને માટે, લક્ષમાં
ગળ્યે તો ધણો ફાયદો થશે

આ દુનિયામાં વમના પુખ્તવયનાં સ્ત્રીપુરુષોએ મંદુર્ણ સુખ મેળવવા
માટે લગ્ન કરવાની જરૂર છે એ વાત નિર્વિવાદ છે, એટલે તેના પુગવા

* દરેકવારમાં ચાર લીટી છે પણ શુદ્ધવારમાં એ લીટી છે. ખીજ બે
લીટી ખૂટે છે તે મેળવવા તજીજી કરી પણ મળી આવી નથી. આ માન-
વાગ્ન લેખક-કવિની તપાચ કરતાં તે વલ્લભરામની બનાવેલી માનુષ પડી
છે. અમગવાદ-સાવર-પખાલીની પોષ નિવાસી સુપ્રમિદ વલ્લભરામ વ્યાખ્યને
આ વિશે પૂછનાં તેઓ કહે છે કે આ કવિતા તેમની બનાવેલી નથી. આ
ઉપરથી એકું અનુમાન થઈ શકે છે કે-ગુરુન અપવા બગચ તરફના કોઈ
'વલ્લભરામ' ની આ કૃતિ હશે

(ભિમિગ રાવળ.)

માટે ઈશ્વરી કે મનુષ્યની શાક્ષીની જરૂર નથી. પરમેશ્વરે જે સર્વ કાર્યો માટે માણસને જન્મ આપ્યો છે, તે કાર્યો પરબ્રહ્મા વિના તે અપૂર્ણ રીતે કરી શકે એમ મનાય નહિ, મનુષ્ય કે ને અપૂર્ણ મનુષ્ય ગણાય નહિ.

માણુમ, પશુ, પક્ષી અને દ્વીપ વિગેરે નાના ગોઠા જીવંતુઓ તથા વનસ્પતિ એ સર્વ સજીવ સૃષ્ટિમા પરમેશ્વરે નર અને માદની જોડી જનાવેલી છે. સૃષ્ટિમાં સ્વાભાવિક નિયમો પ્રમાણે પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાને મળતા સમાન સ્વભાવ અને સમાન ગુણને મહણ કરે છે. અને તેજ નિયમાનુસાર માણુમ, પશુ, પક્ષી વગેરે જીવોમા પરસ્પરુ ગ્રેભાઈણુ થતું જોવામાં આવે છે. સમાન ગુણુ સ્વભાવવાળા નર અને માદનો ગ્રેભેષ થયો, તેમાથી પ્રત્યેક ધાર્મિક કુટુંબનું બધાનું અને એવા અનેક કુટુંબોના એક ચિટ સપ્રદાયની કે સુધરેલા સમાજની સ્થાપના કરી, તથા તે સમાજે ઈશ્વરના સ્થાપેલા નિયમોનું અવલોકન કરી તે પ્રતિ અને મંડળના પ્રત્યેક માણુમ તરફ પોતાનો ધર્મ સમજાવે પરસ્પર પ્રીતિ અને જ્ઞાતબાવધી વર્તવું, એ ઈશ્વરની ઈચ્છા હોય, એમ અનુમાન થાય છે પરંતુ જગતના બીજા જીવો કરતાં માણુમ જાનને ઈશ્વરે વિશેષમા તકેશક્તિ આપેલી છે. તેથી ઈશ્વરી મોકલેલ સગથી કુતોડો કરીને નવા પોતાનું હકાપણ ડાંગીને કેટલાક અસાધ્ય માણુસોએ પોતાની કલ્પનાવડે કેટલાક મનસી ધોરણો ઉપાગવી કલ્યાણ અને અમલમાં મુક્યા આથી નવા નવા નિયમો અને ધોરણોની સ્થાપના થઈ. ઈશ્વરના સકેનને મમજીને શાણા લોકોએ કરેલી આમાજિક સુધારણામા જમાણુ પડ્યું પરસ્પરના કાર્તવ્યની હાનિ થઈ સામાજિક નિયમો છુટતા કોઈ નિષ્ક વ્યવસ્થા અવ્યવસ્થિત થઈ. આપુરુતા ધર્મનું સ્વરૂપ બુધાયુ અને પરસ્પરના હકને હાનિ પહોંચી પિનાને પોતાના શૃંગલબ્ધની પગલા રહી નહિ, પતિ પત્નીનું મહત્ત્વ સમજ્યો નહિ. પત્નીએ પતિનત ધર્મનો મહિમા મૂક્યો. લક્ષ્મણની પવિત્રતા ઉપરથી મત્તાર તૂટી ગયો. પુરોએ માતા પિતાના અધર્માચરણનું અનુકરણ કર્યું. શૃદ્ધકર્મોમાં લક્ષ રહ્યું નહિ, ધર્મ તો પછી નમ માત્ર અને અને દમ વિચારો વેપાર થઈ પડ્યો. જનમંડળના સુધરેલા સમાજમાં પણ આમ સડો પેડો અને ધર્મનું નહિ પણ અસાનું રાજ્ય થયું. ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે લગ્નને ધર્મની પવિત્ર ક્રિયા સમજીને આપુરુનું જોડું પ્રાણુનું સુધી પરસ્પરના ગુણ દુખમા સાચે ન રહેવાને ધર્મની પવિત્ર દ્રુતોથી બંધાએલું છે એવું જે લોકો નથી માનતા, અને કેરળ ઊભા મિલ થયેલી દુર્વાસનાઓ અને મનોહરિઓને વશ થ

ધને ધ્યેય વ્યવહાર કરે છે તેમનો અમાર અંતર્ગત અધભાવરચાએ પ-
રેંગેશો માલગ પડશે.

લગ્ન એટલે સમાન શુભ સ્વભાવનાં ત્રીપુરો પરસ્પરની પ્રસન્નતાથી
બાંધેલા પ્રેમનું બંધન. એ બંધન ત્રાહિત માણુમ બાંધી શકનો નથી. એ તો
સ્વભાવમિદ્ધ સંબંધ છે. લગ્ન એ કાંઈ કામનાનો કરાર નથી પણ સ્વા-
ભાવિક પ્રેરણાથી જન્મ પામેલી ત્રીપુરના પવિત્ર પ્રેમની ગાંઠ છે, જે
ગાંઠ તેમના હૃદય સુધી કોઈ રીતે છુટતી કે છુટતી નહિ જોઈએ.

માત્ર કવિ લોકોની કલ્પનામાંથી જન્મ પામેલું કામઘીકાનું કે વિષય
વાગ્દાનનું સ્વરૂપ એ કાંઈ શુદ્ધ પ્રેમ નથી પ્રેમ સ્વાર્થો નથી. પર-
સ્પરના સુખદુઃખમાવતું જ્ઞાન મેળવી જાત વસ્તુમાં પ્રીતિ જોડતી જોઈએ
અને પ્રાણીનું સુખ પ્રેમરમણ પાન કરતા ત્રીપુરો પરસ્પર પ્રીતિનું પાન
ધરાવે અજ્ઞાન કમ્પો જોઈએ. જે અગ્રિય છે તેના પર પ્રીતિ બંધાવાની
નથી. સ્વભાવ પોતેજ તેનો સીકાર કરતો નથી. આ મત્ય મિદ્ધાન સમજવા
વિના લગ્ન થાય તો પરિણામ નિરાશા બરેલું આવે એમાં આશ્ચર્ય શું ?
પૂર્ણ જ્ઞાન અને વિશુદ્ધ અંતઃકરણના અભિપ્રાય વિના માત્ર દ્રવ્યાદિક લાભ,
સામગ્રિક સોંદર્ય કે માનસિક મોહ વિકારોથી ઉદ્ભવેલાં માણુમે આવે
પવિત્ર કાર્યમાં અવિચારપણે પગલું ભરે, તો મૂખાધી માંડેલાં આવાં
લગ્નો નિષ્ફળ નિવડે એમાં આપણે નવાઈ પામીશું નહિ કૃત્રિમ દારૂ અતે
કૃત્રિમ વચનો વડે કરેલા દરમિયાનનો, આનંદનો, દિવસ અશુભાતપૂર્ણ
હરિતમા, શોકના ગૂદમાં અને કાળની કેમરમાં પરિણામને પામશે. માણુમ
જાનતી હાલની તરફ સામાન્ય દૃષ્ટિ કરતાં પણ મિદ્ધ થાય છે કે વિશુદ્ધ વર્તણૂક
રૂપી પવિત્ર ભૂમિપર અને કદી બંધ ન થઈ શકે એવા પરસ્પરના અંતઃકરણના
પ્રેમકાંક્ષી દંત પાયાપર વિચારિત વરકંપના સુખનું નિર્ભય ગંદિર બાંધી શકાય છે

આરી રીતે પરસ્પરની પ્રસન્નતા અને સમાનતાથી મેળવત ધ્યેયનું સ્ત્રી
પુરુષનું જોડું પોતાનો ગંભીર ગંપૂર્ણ સુખમાં પરિપૂર્ણ કરશે. પ્રેમ એ સૃષ્ટિમાં
સર્વત્ર વ્યાપ્ત યજ્ઞેલું એક એવું તત્ત્વ છે કે તે પ્રેમરસને સમજીને પાન કર-
વાવાળું સુખી કુટુંબ આ પૃથ્વીપર એક નાનું સરખું સ્વર્ગ સમાન માલગ
પડશે પતિના ઉપર પત્નીના પવિત્ર પ્રેમનું રાજ્ય આવશે અને જેમ પરમેશ્વરના
પવિત્ર ન્યાયપથને અનુસરે, તેમ પત્ની પરમેશ્વર રૂપ પતિના પવિત્ર પદને
અનુસરશે પત્ની પોતે પ્રીતિનું જાત યવા પ્રજાન કરી તેનો આર મેળવશે.

આમ પરંપર સુખની શક્તિ કરવી એ કાર્યને પતિપત્ની પોતાનો મુખ્ય ધર્મ સમજીને પતિના પ્યારની ન્યૂનતા નિહાળી પત્ની તેનું કારણ જોઈને પોતાનો દોષ તપાસી દૂર કરે, પત્ની પતિના અભિપ્રાયને અનુસરવા અપ્રમથતા બતાવશે તો પતિ આદમ નહિ કરતાં પોતાની બૂલતી શકા કરે, બંને વાસ્તે જોમ એકજ મૃદુ અને એકજ વામ તેમ સુખ દુખ પણ સરખું જાતેવડે એકનું અનુભવન થશે તે વડે બીજાનું અનુભવન આનંદથી ઉભરાશે. જે બનાવ એકને અશ્રુપાત્ર કરાવશે તે બનાવ બીજાને રક્ષયજો આવા દંપતીમાંથી માળખ મળતા સુખનું કેવડું મોટું માપ થઈ શકે! આવા દંપતીવર્મથી બાળકો, નોકર ચાકરો અને કુટુંબ પરિવાર ઉપર કેવી અસર થાય છે? તેમનું અનુકરણ અન્યને કેટું લાભપ્રદ થઈ પડે છે! દુષ્ટિન અને દુષ્ટિન દુનિયામાં આ શ્રેષ્ઠી કુટુંબ કેવું મુગળમય સ્થાન છે! જ્યારે હવિતનો અંત આવશે ત્યારે પરંપરની પ્રમથતાવડે પ્રાપ્ત થએલા મંસારમુખને વાસ્તે તેઓ કંઈકનો કંઈકો મોટો આભાર માનશે!

પરંતુ દુનિયામાં આનંદાન આવાં લગ્નો બહુ થોડાં થાય છે સ્ત્રીપુરુષનો મોટો ભાગ જે હેતુથી પરણવાનું મન કરે છે, તે તેનું પહું ફરીને જુડો અને અર્થાં દોષ છે, તથા પરસ્પરના મુખ માટે તેમજ આરી મંત્રિ ઉત્પન્ન કરવા માટે તે નિષ્ફળ નીવડે છે. દુનિયામાં યનાં લગ્નોનું અવલોકન કરતાં ધણા ખરાં લગ્નો બહુધા આવા હેતુથી થતાં જોવામાં આવે છે. પ્યાર, દ્રવ્ય, દરજ્જો, ખિનામ, લાભ, સ્વતંત્રતા મૃદુમર્શબાર, માતાપથી સ્વતંત્ર થવાની ઇચ્છા, મગાને વારમાનો દર નહિ આપવાનો હેતુ, દાગવામતાની તૃપ્તિ, દેખાદેખી, અને કમચિત્ત વિશુદ્ધ પ્રેમ ન વર્તી માળાપોએ સ્ત્રીપુરુષની પરંપરની મ્મજ વિના અથવા સ્વભાવ મળતો આવા વિના દુરહવાનપણે બાજમશી એટલે જુગાતકારે પરણાવેલાં ધણાખરાં જોડાને આપણે કાંઈ જોમગતાં જોઈએ છીએ. એ હને ઉપાયે કેટલું દિલગીર થવા જોઈું!

અંધારી રાતમાં સુર્યની

રોશની

આ કંઈ એક ભમતા ભેજાંના ગપગોળો નથી પણ તદ્દન

ખરી વાત છે કે છેલ્લામાં છેલ્લી શોધ મુજબ

ખનાવવામાં આ-
વેલ આંધો
કરે લગ

EFESCA WIRE LAMP

વીજળીના બહુ
જ સુર્ય ના જેવા
રોશની

આથે છે-વળી આ લેમ્પ રડવામાં ઘણાજ મજબુત છે, જેથી ઘડી
ઘડી બદલવાની માથાકુટ કરવી પડતી નથી. (ભાવ ઘણાજ દી-
કાયત)-માથે

અમની શીટિંગ રમનામાં
કરી આપવામાં આવે છે
ને ગયામતો સામાન-મુંઝ
વોવ પેટેટ, ખીલવટ
લેમ્પ, રોશનીનાં પુનર્જા
રંગબેરગી ગેડ વીગેટ
ખીલાવને વેચીને મારીએ.

પેટરોલ ને મોટરને લગતો
દરેક સામાન કીકાયતે
મલશે
યાયર ટયુબ સંભાળ પુર્વક
સસ્તા દરે રીપેર કરવામાં
આવે છે.

અમારા કામની સ-
દાઈ એજ અમારી
બોલપ્રિયતાનું કારણ
છે. ફક્ત એકજ
વખત કામ પાડતો
મંતોપ મથે
છે.

ઈલેક્ટ્રિક શીટિંગ કરનાર.

પેટરોલ વેચનાર.

વી. ડી. એન્ડ કંપની.

ગયાસ અને ઈલેક્ટ્રીક સામાનના વેચાણને કારણે,

હાર્લેન આદમ બીલ્ડિંગ-પીન્સેસ સીટ, મુંબઈ.

નાનાં છોકરાંઓ માટે

ગોરુનું વાલામૃત.

આ દવાનો નામ મધુર દેવાથી તે
છોકરાઓ દેવાથી પીએ છે એથી દેવા
તથા પેઠુમોટું થવું હાય પગની કૃશતા,
વીગેરે રોગો નાથ થાય છે. આમાં
ખાવામૃત ખરી ની વખતે તે ડોઝરબુજ
મેં જોડી એકસ ખાતરી કરી ખરીલવું.

ગીની એકલી દિ. ૩૨ આના પ્રાથમ ખર્ચ ૪ આના.

ડૃ. દી યંગે અને કું, ડીરમામ—મુબ.

તુવેરનીદાળ.

મુબદ્દ તથા દયાવરતા નજ કદઓને ખમર આપવામા આવે છે કે
આમાં ત્યા વિદુનાનમા વખાણાયેલી રજિર, મુગ, કમરેહ, ખખાત, નડીયાં
વગેરેનો તુવેરની દાળ મોટા વ્યામા એ છે, તે જે વામઓને બેઠતી દશે
તેઓનો પગર ભાવરી જથ્થામાં તેમજ કટકે રોકેડેથી આપવામાં આવશે
એક વખત ખરી કરી ખરી કરશે

શા. કરશનદાસ ભાગુભાઈ.

કમીશન એજન્ટ.

ડૃ. ગણુજી ૨, ૩ જી બી—મુબ.

અંધારી રાતમાં સુર્યની

રોશની

આ કંઈ એક ભમતા ભેજાના ગપગોળો નથી પણ તદ્દન

ખરી વાત છે કે છેલ્લામાં છેલ્લી શોધ મુજબ

બનાવવામાં આ-
વેલ ઓછા
કરંડ લઇ

EFESCA WIRE LAMP

વીજળીના બહુ
જ મુર્ચ ના બેવા
રોશની

આથે છે-વળી આ લેમ્પ ટકવામાં ઘણાજ મજબુત છે, જેથી ઘડી
ઘડી બદલવાની માયાકુટ કરવી પડતી નથી. (લાવ ઘણાજ કી-
ફાયત)-આથે

આમની ડીટીંગ મન્નાજ
કરી આપવામાં આવે છે
ન આમનો સામાન-મુદ્દ
વેલ ઓછા, ગીનવડી
લેમ્પ, રોશનીનાં પુતળાં
રંગબેરંગી ગ્લેસ ત્રીગેર
છીકાયને વગીરે છીરે.

પેટ્રોલ ને મોટરને લગતો
દરેક સામાન કીફાયતે
મલશે
ઘાયર ટયુબ સંભાળ પુર્વક
સસ્તા દરે રીપેર કરવામાં
આવે છે.

અમારા કામની સ-
ફાઈ એજ અમારી
સેક્રિયતાનું કારણ
છે. ફક્ત એકજ
વખત કામ પાડનાં
મંત્રાપ મલે
છે.

ઉલિકક્ટ ડીટીંગ કરનાર.

પેટ્રોલ વેચનાર.

વી. ડી. એન્ડ કંપની.

ગયાગ અને ઈલેક્ટ્રીક સામાનના વેપારી ને ક નાકટર,

હાર્ટ આદમ બીલ્ડીંગ-પ્રીન્સેસ સીટ, મુંબઈ.

આપણી પહેલી ફરજ

અલીપત તદુન્ત મ્હા. એ આપણી પહેલાં પહેલી ફરજ છે તદુન્તી શા દાન-વૃત્તી તમે છે અને બગડી ગયેલ તદુન્તી કેવી રીતે પાત્રી મુક્તી મુખ્ય છે તે મનમાં મંદા માં આપનાર નામ

વૈવિધ્ય

નામ તુ નામ તરીકે જન્મ તાના જ જન્મદિવાય મનાવનારો તદુન્ત મુક્ત પહેલાં તમા આને છે તેની / લાખ મેળીઆ કયાનો ખાલી માં ૭ તેજ નેતુ અતિ કપરા મારી બતાવી આ. છે માટે આજે જાણી મનાવે

રાજવંશ નારાયણજી કેશવજી.

નમનન - કાઠિયાવાડ

મંમાર મુખનું શ્રેષ્ઠ માધન

૧૧. તદુન્તી ના નમાના દેક નુખા મ્હા માન છે એ તદુન્તી માયરવાન મ્હા માન

મદનમજરી ગાળીઓ

૭ નારણ કે તે સતી સુનારી નેમા વધારો કરે છે, કેમકે મન તોરી દત મામ વાન છે, સીયને વધારી થક મે છે, પેશાખ નામે વધારવામાં જાણી પાત્રો ૧૧ કરી સીયવિમરતા નમાન મેળી તા. મે છે, જાનન તુ. મજનન કેવી કરી મ્હાતર મારે છે, યા પ્રિમ અને પામનમ્હિતો વધારે છે મ્હાતર અંતે જીવન નેવાજ મેળી આનન મ્હાતર મેળી તો નામ મરી ખ' નો મયમન મુક્તવ જાહે છે વિગે વિગે

મોમલ ૮૦ મોમલી ૧ મોમલ ૧

આના આગીમ ના ૧૮૫ { રાજવંશ નારાયણજી કેશવજી.
મનમાં મેળી મ્હાતર { મ્હાતર નમાના કાઠિયાવાડ,

શાન્તી શોધ કરો છો ?

તાકત અને તંદુરસ્તી આપનારી આત્મકનિઃશ્રદ્ધ
ગોળીઓ વાપરો અને મનઃપૂન, ખળવાન, પુદ્, તેજસ્વી
તથા લાંબી જીવનની યોગવનાસ થાઓ.

કિંમત—ગોળી ૩૨ ની રૂબી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક
વધારે વિગત લાલુચાને પ્રાપ્તસલિસ્ટ મંગાવો.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

તમારું જીવન કામશાસ્ત્ર કઈ વાંચ્યું છે ?

જો પુસ્તક મફતજ મળે છે. વાંચનારની જીવનને એ
વાંચનાથી મોહોટો લાગ થાય છે. શરીર, મન અને ખરી-
નીતિનું સંરક્ષણ કરવાની જાણ ધરાવનારે તે જરૂર વાંચવું
લેઈએ. એક કાંડ લખી મંગાવી લ્યો.

મુંબઈ પ્રાંત

કાલ્યાણે ૧

૨ શેડ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી,

માલેક—આત્મકનિઃશ્રદ્ધ ઔપચાલય,

જામનગર—કાલિયાવાડ.

શા. તાપીદાસ મોનજી.

ચાખળી ગામડી ચાંદીનાં બટન, ઝેડા, બે ટપકીનાં નેચર,
નોડા, વિગેરે તરેલ તરેલના ફેનસી દાગીના તથા
વાસણો બનાવનાર તથા વેચનાર.

— ૦: —

ઐશ્વર્ય પધારી ખાત્રી કરવી

૪૦૮૮

બહારગામના ઔરહરોપર તુરત ધ્યાન આપવામાં
આવશે.

કે. સુતારચાલ-મુંબાઈ.

(ખાસ ઉંચ વર્ણના હીંદુ ગૃહસ્થો માટે.)

શ્રી અંબીકા

ભોજનશાળા.

નં. ૨૭૪ કાલખાદેવી રોડ--વીઠ્ઠલવાડી સામે.

મુંબાઈ નં. ૨

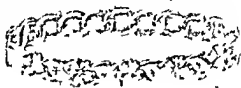
આ ભોજનશાળા, માલીકાની જતી દેખરેખ નીચે છેલ્લામાં છેલ્લી પધ્ધતિ મુજબ ચલાવવામાં આવે છે. ધર્મરક્ષણ, સ્વચ્છતા, પ્રમાણિકતા, ઉંચો ખોરાક અને ખાંતીલા નોકરો એ આ ભોજનશાળાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

સગવડતાના પ્રમાણમાં ભાવ ધારાળ મધ્યમ રાખવામાં આવ્યા છે.

વધુ ખુલાસા માટે મેનેજરને મળો યા લખો.

રામજી ભગવાન એન્ડ બ્રંધર્સ.

એના, ચાંદી તથા કંચનના તાગીના બનાવનાર અને વેચના

૨૦૬, એળ મેમન સ્ટ્રીટ મુંબઈ   રેલીફિન નંબર ૬૭૪

તારનું ગિરનામું " મહાયેન " — મુંબઈ.

હજી આ ગાનિક મુંબઈના કપોળે મુજબ મંડળ ગારે મંકરનાથ
અમૃતનાથે અમદાવાદ ખાતે પોતાના રૂપાનમન્દિર પ્રાંતીંગ એમ દેરામના
વાપનાનામ દાખ્ય ચંદો મુંબઈમાં ગ્રી-ગામમા આરેતો કપોળે આદિસથી
પી નમજવતવાસ તામણજીમ મહેનામે પ્રમિદ ક્યું

કપોળ.

પુસ્તક ક્ર. ૬૦.]

ડીસેમ્બર ૧૯૬૫.

કાપડબજારની આગમાં

.કોણની તીજેરીઓ બળી ગઈ ?

સપ્તમીગમ ખીનહતી કાપડ મારણીમાં આગ થઈ તે વખતે દુકા-
નામાં ગોદરેજની સાન તીજેરીઓ હતી; અને એકેએકમાં મોતીના દાગીના,
ચલણી મોટો, ખતપત્રો વગેરે તરન મલામત રચું હતું.

આગ થઈ રહેવા પછી બીજી એ જોવામાં આવ્યું કે ત્યારે
ગોદરેજની મથળા તીજેરીઓ મલિતો આવેજ મથન નેમજ નમ આગમાં
મલામત રહ્યો હતો ત્યારે બીજા દેગી અને વિલાપતી મેકરોની તીજેરીમાં
ત્યારે આગ મથન હતી ત્યાં મથળુ જાગી ગયું હતું આ બજવાની અખી
કેપર હતું; અને હજારોની ચલણી મોટો કોવમો થઈ ગયો હતો, પણ
ત્યાં નમ હતી ત્યાંજ જતી ગયું હતું.

ગોદરેજ ઍન્ડ બોઈસ મેન્યુફેકચરીંગ કું.

કારખાનું—જેન કુંબી પામે, પેરલ, મુબઇ.

દુકાન—શેખમેન શ્રીદ, મુંબઇ જોડા મારણીની મામે, મુંબઇ.

શાખા—મીચીંગ—અમદાવાદ

..

“ કપોળ ” સંબંધી પત્રવ્યવહાર મેનેજર “ કપોળ ઓફીસ ”
ગીરગાંમ-સુબાઇને મરતામે કરવો.

અંકુ ફામોર્યુટિકલ વર્કસ.

એલફી-સ્ટન રોડ, -મુંબઈ.

હાલના હંગામમાં જ્યારે વિવાદની દવાના બાવ રૂબાઈ વેરી ગયા છે, ત્યારે ખરી અને અમનકારક દવાઓના ભાવ તેના તેજ કાયમ ગમેના છે.

અમારી બનાવેલી દેશી દવાઓ માટે મોગ મોટા મકાન અને વૈદ્યોએ વજુજ કિતમ અભિપ્રાયો આપેલ છે, જેમાંના મે નીચે આપ્યા છે

૧ હલ-સાના પ્રમિદ્દ ઘટ્ટર અને દેશી વૈભા પાનગન ગણના, નબ વૈદ્યન મમેનના પ્રમુખ કવિરાજ ગણનાથમેન, એમ એ, એન. એમ. એન્ડ એમ, પાતાના ના ૨-૪-૧૮ ના પત્રમાં લખે છે —

‘ તમારી દવાઓ મળી છે વળી નીચે પ્રમાણે ખીન્ન મોખશો. તમારી દવાઓ અને તેમાં ખાન કરીન નનખતી દવાઓ, ઘણાજ કિતમ નમરની છે, વગેરે ... ’

૨ તામનર મગે જમના દેવગનનો ટાપ્ટન આપેલ છે તેવા આગેનાન ગણના મદાની આયુર્વેદ મેવેનના પ્રમોપાલ અો મુખ્યની રૈધ બાના પ્રમુખ પડીન હા. ગોખાસા ગાબુ, પોતાના ના ૨૪-૭-૧૩ ના પત્રમાં લખે છે —

“... તમારી પામવા મમાવ ચર્જો તપા અવલેલો મે માગ પોતાના દવાઓ ઉપર અજમાવી નેયા, અને તેની અવર ખરેખર મમત્કારિક માયુમ પડી તમારી ઔષધીઓની લાક્ષણિક ખરી કરે ધાય અને આયુર્વેદી કિન્નતિ માટેના તમારો પ્રયત્ન સ્થિર રૂપ કરે. ”

બ જાનોણી—કોલપણ કેરી ચીન વિનાની મચ્ચાને માટે અકરી, ગાગી નેમન નિરોગી અચ્ચાને આપસથી નેમનો આમે મનમુન ધણ ૭ ૧૦૦ ગોળીની નાની છી ૩. ૦-૮-૦

ઉદરગનો અકમીર દવા—મમે નેની ખાંસીને દૂર કરી તમ આરામ આપ છે દેવળ વનસ્પતિની બનાવેલ ન અવતી છી. ૩. ૦-૧૦-૦ પ્રદનમા દવા—અજમાવીને ખાત્રી કરેલ અવત અને અત પ્રગે અને ઉપર અક ૨-૬૬૫ એકન વનસ્પતિમાંથી બનાવેલ છે. નોવા ૧ ની ખાટ છીના ૩. ૦-૮-૦

તાવની દવા—મેવેરીયા જેના હરીતા અને ખીજ તાવોને કિતારે છે. ફાયદો ૨૪ કયાકમાન દેખાય છે ઘટ્ટરો પજુ વાપરે છે ૩ ગોળીની ખાટથીની છી ૩. ૦-૮-૦

તમામ જાનની દેશી દવાઓ, તથા આખી અો દરેલી દરેક જાતની વનસ્પતિ અમારે ત્યાં તૈયાર મમે છે

વમારે વીગન તથા પ્રામીસ્ટ માટે ઉપરને શારણમે લખો

બાલનો ઉત્તમ ખોરાક.

ગરમ રંગે માટેનું ઇંકવટોરિઅલ હેરકુશ.

બાલના કિતમ ખોરાક તરફ આ નવા જાહેર પ્રજ્ઞના ઉપયોગ માટે અમારા તરફથી બહાર પાડવામાં આવી છે તેની વધતી જતી લોકપ્રિયતાની માબીની તારકે, વગર પ્રયત્ને મળેલા નીચલા મર્ચન્ટીંગ પ્રજ્ઞની ખાતરી માટે ગણ થશે—

મોમ્બાસા

“છે”ના ચાર

વગરથી આપનું
ઉત્તમ હેરકુશ છે
વાપરનો આજો
છે મેયેરીઆ તા-
વતી બીમાગીપત્રી
માગે બાલ ખરી
પકના નવા, પણ
યોડા પખત ત
માઁ હેરકુશ વાપ
ગાપત્રી તે પીગ
હુ થઈ છે તે વા-
પરવાને ખાસ મિત્રોને મે બહામણ
કરી છે. અને મારા ઘણીઆપી
દમેજા લખાતા હેરકુશને ઉપયોગ
કરી છે

ખોવનહેમજેરકમ,
લેક્ટેર

‘દિ કુસ્તાનંગાં

વમવા/ રમ્યાન
વણ વરસો મુધી
મ આપનું ‘ઇકવ-
ટોરીઅલ હેરકુશ’
વાપર્યું પણ દન
અર્ધિ વિલાયતમાં
તેવું સરમ હેરકુશ
મને મળી શકતું
નથી. તમારું હેર-
કુશ બાલને માટે
સાચી વધુ પુટીકા-
ની મેવડ,

લી. મેવડ,

T. F.

J P, Leont Col, G. M. P.

KEMP & CO. LTD. BOMBAY.

ના ક — નકલ કુનાગજોથી આવથેત મહેકુ. અતરમા અમાગી
જાવનું હેરકુશ નેમોને વેજે. જોઈર મોકલતા “કથેળા”નું નામ લખવ.

કથેળા ધીવાળા.

અમારે ત્યાં પોર્મન્ટનું કિતમ લી નથો તેવ જઠ્યાળધ તથા
જુટક કીકાવન બાવે મવલે લગવ તથા બીજા પ્રમગોએ અમોને જોઈર
આપવા ગહેરજાની કરી.

મેતા રખજોડલસ મોકળલસ

શાહુલાવાલા.

મુની દનખાન ગવી—મુખર્મ.

વળી એક ગીત આનંદ અપાવતી

ગોદરેજની તીજેરી.

॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥६०॥

[illegible]

તીજેરા દિવાળી ગાજના કાનજે થીજ નરે જે મમ તરંગ
ગયામલ બણી આયે । ફોતો

બગીચામાં ઘરના પાડોશીઓએ તીલેઈ માટે

ગોદાદેશને હારખાને

개념을 이해 하라.

ઇત્યાં માઇસોરનાં પ્રદર્શનમાં ગોદાવરી તીર્થેગીઓ

અને તાળાં માટે એ જુદા જુદા

સોનાના ચાંદ માર્યા છે.

૨ નિમા ખીમ તીનેરીવાળાઓ જાણી તીનેરીઓની તપામ
 ૧૧૨૩૧૧ મુચના ગોઠવેજે બી દની ૫૧ ૩૫૪ ૫૫૪ ૫૫૪ ૫૫૪ ૫૫૪.

કારખાનું:—ગેમ કપતી પામે, પરેલ, મુંબઈ.

કપોળ.

જ્ઞાતિ સમસ્ત જનનાં હિત સાધવાને
ધાર્મિક બોધ કરીને સુખ અર્પવાને;
જ્ઞાતિ તથા ઉદય સંપન્નનીતિ કાળે,
જન્મી “કપોળ” સ્વર્ણે કૃતકૃત્ય થાળે.

પુસ્તક-૬ હું.]

ડીસેમ્બર ૧૯૨૫.

[અંક ૧૨ મે.

સંઘવી મંડળના એક સભ્યની રૂપિયા ત્રીશ
હજારની ઉમદા સખાવત.

અમને જણાવતાં ભારે હર્ષ થાય છે કે આપણી જ્ઞાતીમાં દિન
પ્રતીદિન એક અથવા બીજા આકરમાં સખી ગૃહસ્થો તરફથી અનેક
સખાવતો જ્ઞાતી હિતના રૂડા કાર્ય માટે થતી જાય છે. આપણાં માનવતાં
શોધણી ક્ષેત્રનાં ભગવાનદાસ નરોત્તમદાસનો કપોળનિવાસ, વનીતા
વિશ્રામ, વસાવા અને દેવલાલીના બન્ધ અને હાલના સુધારાની સગવડ
પ્રમાણેનાં સેનેટોરીયમોની તાજી પાઠી હજુ આપણા ભગજમાં મચી રહી
છે. આં શેક વિહલદાસ ગોપાળદાસ તરફથી રૂપિયા એક લાખની રકમ
કપોળ કોમને મગર જનાવે તેની કપોળ પ્રમમાં કેળવણીનો ફેલાવો કરવા
માટે જાહેર કરવામાં આવી છે. છેલ્લાં થોડા વરસોમાં આપણી જ્ઞાતીમાં
સુધારો કરવા માટે પૈસાની મોટી મોટી રકમો કાઢી આપી જે જ્ઞાતીય
ગુરુઓ જાહેર પ્રક્ટી નીકળ્યો છે તેને માટે અમારું હૃદય ખુબજ હરખાય
છે. આવાં આવાં શુભ સુચકો ઉપરથી જણાય છે કે પછાત પડી ગયેલી
કપોળ કોમને હવે તરવાનો વખત નજીક આવી લાગ્યો છે. આવા વિચારો
જ્યારે આપણી નજર આગળ તરી રહ્યા છે તેવે વખતે આપણા વિચારોને
પુષ્ટી આપવાને જાણનારા રહીત શેક હર્ષભદાસ શામળ મંધવીએ રૂપિયા

ત્રીમ હજારની એક નાદાર રકમ કપોળ કોમમાં કેળવણીનો વધારો કરવા તથા ખીજાં રૂડાં કાર્યો કરવા કાઢી આપી છે. કપોળ મંધરી મંડળના તા. ૨૧ મી નવેમ્બર ૧૯૧૫ ને દીને દાદરમાં શેઠ મયુરાદાસ મનજી વાવજીના બંગલામાં મળેલા મંમેલન વખતે આ નહેરાત કરવામાં આવી છે. અને તેની વધારે વિગતો હવે પછી બહાર આવશે પરંતુ અમે શેઠ દુર્લભદાસને અમારા તરફથી આ તકે ઘણાજ ધન્યવાદ આપીએ છીએ હાલના જમાનાને અનુકૂળ કેળવણી પ્રાપ્ત થયાં નહીં છતાં શેઠ દુર્લભદાસ જેવા સખા નરો કેળવણીની કીમત રૂઝે છે તેને માટે અમારું હૃદય હંમેશા પ્રયુષ્ઠ બની શેઠ દુર્લભદાસને ફરી ફરીથી ધન્યવાદ આપે છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે કપોળ ચાતીમાં સુધારો કરવાને હજુ ઘણાં નાણાંની જરૂર છે માટે શેઠ દુર્લભદાસનો દાખલો લઈ ઘણા નરો પોતાની દોહનનો સહયોગ કરે. શેઠ દુર્લભદાસ મુંબઈમાં સેન્ટ સાયુનો પરચુરણ ધર્મો કરે છે, પણ તેઓએ પોતાની અંગ મહેનતથી મેળવેલા પૈસાનો જો રહેા ઉપયોગ કેયો છે તે જોઈ કોઈ પણ સહાય મનુષ્યનું મન હશે થેલું યથા નિવાસ નહીં રહે. અમે આગળ વધીએ આ તકે એટલું પણ કહીશું કે આપણી કપોળ ચાતીમાં પોતે પ્રાપ્ત કરેલા દ્રવ્યનો સખાવત કરવામાં ઉપયોગ થાય એવું ઇચ્છનારા અને કરાવનારા અનેક વીર નમે છે, પણ પોતાનીજ હયાતીમાં પોતાની નજરે પોતે ધારેલી સખાવત અમયમાં મુકાય એટલી હીમત કરનારા તો જવસેજ આપણી ચાતીમાં કોઈકજ છે. અને તેવું કરી બનાવનાર વિરનર શેઠ દુર્લભદાસને માટે અમે - સખીએ તેટલું જોઈએ છે. આવી રીતે પોતાની હયાતીમાંજ પોતાની સખાવતનો ઉપયોગ થતો જોઈ સંતોષ લેવાને અમે આપણા સખી ધનવાનોને આ તકે શેઠ દુર્લભદાસનો દાખલો લેવા આજ્ઞા કરીએ છીએ.

અમે વળી આ પ્રમુખે સધરી મંડળને ધન્યવાદ આપ્યા સીવાય રહી શકના નથી. આપણી કોમના આજ કેટલાક વરસોથી કેટલાંક કોમવાર મડળો પરમાર્થો કાર્યો કરવા જીપસ્થીત થયાં છે તેમાં મધરી મંડળ આપણી કોમમાં ઘણો આગેવાની ભર્યો ભાગ લે છે, તે આપણે આજ ધળા વખતથી તે મંડળના ઇતીહાસ ઉપરથી જાણીએ છીએ. પણ તે મંડળના જન અમે સદમાં અમેએ ઉપર દર્શાવેલી ગણાવન જે તેઓના એક મળ્ય તરફથી અને તેમાં વળી આવ્ય તે મંડળના પ્રમુખ શેઠ માધવજીભાઈ બાલુજીની સલાહથી જાહેર યથા પામી છે તે જોઈ અમે તે મંડળને અને

તેના પ્રમુખ શેઠ માધવજી બાણુજીને મુગારકબાદી આપીએ છીએ કે તેમણે આવી ઉત્તમ રીતે કાર્ય કરી જતાવી બીજાં મંડળોએ પોતાના ધનવાન સભ્યો પાસે શુ કાર્ય કરાવવું તેનો યોગ્ય માર્ગ દર્શાવ્યો છે છેવટે અમે શેઠ દુર્લભદાસને ફરીથી ધન્યવાદ આપતા તેઓ પાસે માગીએ છીએ કે તેઓ વધારેને વધારે દ્રવ્ય મેળવી વધારે મોગી સખાવતો આપણી ચાતીના હિતાર્થે કરે, અને ઈચ્છીએ છીએ કે આવા અનેક નરો આપણી ચાતીમા જયત યાઓ. પ્રભુ તેવા શેઠને સતતી, સંપત્તી આપી આખા રાખો-એવી અમારી અતઃકરણી તે પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના છે. ઇતિ.

તા. ક.—સાંભળવા પ્રમાણે શેઠ દુર્લભદાસે ઉપર જણાવેલ રૂ. ૩૦૦૦૦) ની સખાવતમાં રૂ. ૨૦૦૦૦) વધારે આપ્યા છે.

સાધુ પુરુષ.

પૂર્ણ યાન્તિ સદા જોને,
 હૈયે નિત્ય સ્ત્રી રહે;
 નીતિ પ્રીતિ તણી શ્વસિ
 મીઠુ વાણી સદા બંદે.
 કસેયાગ્નિ જ્યા કદિ નહોયે
 દષ્ટિ બેદ રહીત છે;
 ખડકને સત્ય માનીને
 મિથ્યા જે જગને ગણે
 બની રોંગી પ્રપચોને
 કદી જે નવ જાણતા,
 આસોઆસે મહા મેઝી
 પ્રભુધૂન લગાવતા.
 સત્વગુણી પ્રકૃતિ છે
 ત્યાગીને પડ ફરમો;
 દેયાં જેનાં મહેના તે
 શુદ્ધ સાધુ ગણી લહો~

સ્મવધૂન.

કેળવણી ખાતામાં રૂ. ૩૦૦૦૦) ત્રીસ-હજારની
નાદર સખાવત કરનાર સંઘવી સચુત
મી. દુલભદાસ ચામણ સંઘવી.

(લેખક—રા. રા. માધવજીભાઈ ભાગુજી સંઘવી.)

૫૬૨ કલાક એકજ જગો ઉપર બેસી, હૈયા કાટની હાડમારી બોગી,
પસીનો કાઠી પેસો મેળવી, અને તેવા પેમાનો હાવના આતુ જમાનાને
અનુસરી, કેળવણીને (જેની પુરેપુરી જરૂર છે) ઉત્તેજન આપવામાં રૂ.
૩૦૦૦૦) ત્રીસ હજારની એક નાદર રકમ કાઢી આપનાર મી. દુલભદાસ
ચામણ સંઘવીને ખરેખરો ધન્ય આપતાં અમારૂં અનઃકચ્છ હૃદયો પલ્લે
છે મી. દુલભદાસ ચામણ સંઘવીએ આની ઉદારતા વાપરી “હાથે તેજ
સાથે” તે કહેવતને અનુમરવાનું પગલું બરવામાં હાડપણ વાપર્યું છે તેમ
કહેવાની અંગેને તેઓએ ફરજ પાડી છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ તેનાથી
વધારે સખાવત કરનાર ગૃહસ્થો કે જોએ તેની સખાવતો પોતા પાછળ
વીધમાં જણાવી જાય છે તેવાઓને એવી સખાવતો પોતાને હાથે કરવાનો
એક અગત્યનો ધડો પુરો પાડ્યો છે તેમ કહેવામા જરાપણ અનિશ્ચયોક્તિ
નથી. આપવળથી સ્વ કમાણીના પૈસાનો સફળપયોગ પોતાને હાથે કર-
કરવામાં મરહુમ મી. હરજીવનદાસ ધારસી તથા મી. દુલભદાસ ચામણ
સંઘવીના નામે દષ્ટિગોચર થાય છે.

મી. દુલભદાસ ચામણ સંઘવી સંવત ૧૯૪૫ ની સાલમાં પટેલ
બ્રેલા મુંબઈ આવી રૂ. ૧૭ મતરને દરમિયાને વિવાહની તથા દેશી
ગીતોના બોરા વેપારીને ત્યાં નોકરી રજા હતા. સમય જતાં પોતાની
અપણ અને તિમ કુદિધી તથા સમયમુચ્ચક કુનેદયા તે ધધાની અંદર
દરેક રીતે પ્રવીણ થઈ પોતાના શેઠની પ્રથ્થા મેળવી લીધી જેથી શેઠ-
યાઓએ તેઓને પોતાની સાથે જાગીદારીમાં જોડી તેઓની સેવાની પીઝન
કરી હતી, અને તે જાગીદારી લગભગ બાર વર્ષ સુધી આતુ રહેતા સારી
રકમ મેળવવા નથીબંધત નીવડ્યા. તેટલામાં મી. દુલભદાસનાં માતૃથીની
જન્મ જવાની ઇચ્છા થઈ આવતાં તેની ઇચ્છાને આધિન થઈ સર્વ
પવિત્ર સ્થળોનો પ્રવાસ પોતે સાથે રહી કરાવ્યો હતો અને પોતાને વનન
આવ્યા પછી થોડા વખતમાં તેઓનાં માતૃથી દેહાંત થઈ ગયાં તે વખતે
તેઓની ઉત્તરફા મી. દુલભદાસએ ધણીજ ઉમરથી ઉજવીને વર્ષ
પર્યંતની કીયામાં સારી રકમ ખર્ચી હતી. તે સીવાય જાદરાખાદમાં કેટલાંક

रु ३०००० नी नादर सखावत कनार करोठ सखी गृहस्थ

शंघवी दुलभदास शामजी.

મંદીરોમાં આરસ પહાણની લાદીઓ બીંટાવી આપી છે. વળી બ્રાહ્મણ વિદ્યાર્થીઓને વિદ્યા આપવા માટે રૂ. ૫૦૦૦) પાંચ હજારના ખર્ચે ભરૂચ ખાતે પૈસાવાળા એક અતુલની વેદાંત શાસ્ત્રીને રાખી આણું કરી અને તેની પાછળ પોતે દેશમાં જ લામટ દર મહિના રહી અમુક રસોડો ધીમે તેને અમુક હતામ આપવાનું ચરુ કર્યું. ત્યારવાદ મી. દુલભદાસ ચામણ સંઘની મુખ્ય આવી પોતે પોતાને નામે દુકાન ચાલુ કરી, જે આજે તેઓની સાહસિકતાથી ધનધોધાર ચાલે છે. હવે તેઓ મુખ્ય આવાથી તેઓની ગેરહાજરીના લાભ લઈ ગીફ્ટવૃત્તિ વરદ વળેલા વિદ્યાર્થીઓએ પાઠશાળાનો લાભ લેવાનું પડતું ચુકી ઈ પોતાને વતન જતા રહેવાથી તે પાઠશાળા આખરે બંધ કરવી પડી. પરંતુ મી. દુલભદાસ તેથી નિરાશ નહિ થતાં કેળવણી દાન એજ હાલમાં ઉત્તમ છે તે વિચાર તેઓનું મગજ છોડી ગયો હતો નહિ. પરંતુ મી. દુલભદાસને મોટા પ્રમાણમાં કેળવણી અપાવવાને વાળવાથી આજે કુટુંબ અને નાતના વિદ્યાર્થીઓને તેનો લાભ અપાવ્યો છે. તે વિચાર હજી એટલી રકમનો ઉપયોગ કરાવી અટક્યો નથી, પરંતુ આગળ ઉપર તેનાથી વધારે લાભ અપાવવાનો પ્રયત્ન હજી ચાલુ જ રાખ્યો છે. તે મી. દુલભદાસની કમોટીની કમાણીના પૈસાનો સુદૃઢપયોગ કરાવનાર તથા તેઓની છંદગીનું સાર્થક કરાવનાર તેઓના પોતાના ઉમદા અને સ્વતંત્ર વિચારેજ છે તેમ સાબીત થાય છે. મી. દુલભદાસ ધણાજ સાદા તથા સરળ સ્વભાવના તથા મંપ આદનારો બાળુસ છે નાત જાતની કુચલી કરવાનો પોતાને કંટાળો હોવાથી તથા તેનાં ધણુંજ પાપ સમજતા હોવાથી પોતે પોતાના ધંધામાંજ સંધેલા પોતાનો વખત કાઢે છે. પોતાને કંઈ ફરજ નહિ હોવાથી પોતાના બાણેજને ન્હાનપણથી સાથે રાખી વસતી પરણ્યાની દરેકને સારી રકમ સોંપીને પોતાના ધંધાની તાલીમ આપી છે. એ સીવાય બીજી ખજાણ વ્યવસ્થા સારી કરી છે. તેવા સાદમીક બાઈ મી. દુલભદાસ ચામણને દરેક રીતે ધન્યવાદ થો છે.

સંઘની મંડળનો વાર્ષિક ઉત્સવ યથા પછી તે મંડળની બીજી સભામાં, શેઠ દર્શભદાસે, સાંભળવા પ્રમાણે, રૂ. ૨૦૦૦૦ જેટલી નાદર રકમનો ઉમેરો કરી, સખાવતની કુલ રકમ રૂપિયા અરબે લાખ જેટલી એકલે હાથે કાઢી આપી કર્પોણ કોમ પ્રત્યે અને ખાસ કરી પોતાના સંઘની ભાઈઓ પ્રત્યે જે લાગણી જતારી છે તેને માટે તે સખાવતી નરને જેટલી ચાખસી આપીએ તેટલી આપીજ છે.

વાદળરિને પ્રશ્ન.

(કુંજવડીરે સદેશો અમારો, જઇ વહાલમને
કહેજોછરે 'એ સોકગીતની ધૂન)

વાદળરિ ! તું વાતનો વિસાગો

આવને, પુપ્પ સખિ સુખતનડીરે !

તારા રસતેજ, તારો મેદુલો સ્થામવર—

પ્રકટે શી રીત ? કહેને વાતલડીરે !

તારે પ્રતાપ, તારો મેદુલો દિલાવર—

ગળે શી રીતથી કહે ને વાનવહરે !

તારા રસભાવ, તારો મેદુલો રસિકવર—

વરસે શી રીત ? કહેને વાતલડીરે !

તારે મન જાપ તારો મેદુલો અધીનવર,

મૂએ શી રીત ? કહેને વાતલડીરે !

તારા સંગિત તારા મેદુનાને અજળ હેત

કળિયે શી રીત ? કહેને વાતલડીરે !

તારો મંસાર, તારા કંતના લલિત મુદાગ

ધરિયે શી રીત ? કહેને વાતલડીરે !

વડોદરાને રાજવડો

લલિત

જ્ઞાતિસંસ્થાને દેશોપયોગી કેમ બનાવાય ?

(લેખક—અરજી)

આપણી હાલની જ્ઞાતિસંસ્થાઓને અનેક પ્રકારના બાધોથી ઘેરાયેલી હોવાથી તે દર કરવા સુચિસિત વર્ગ મદાબારત થમ હાવી રહ્યો છે, અને 'જ્ઞાતિ સંસ્થાને દેશોપયોગી કેમ બનાવાય ?' એ પ્રશ્ન અત્યારે વિદ્યાનોના મગજમાં રમી રહ્યો છે એક વક્ત્ર એમ સીકારે છે કે તેને અર્થથી સુધારવી, ત્યારે બીજા પક્ષની માન્યતા એવી છે કે તેનું હિતકર કરવું બનેલાંથી કયો માર્ગ સ્પષ્ટછીય છે એ સિદ્ધાન્ત હજી જન સમાજ સંમત મૂકાયો નથી આ પરત્વે વિદ્વાનોમા મતભેદ છે, અને રહેવાના તોપણ જ્ઞાતિ સંસ્થાથીજ આપણી પાશ્વર્ણી વધ છે, આપણા દેશોદયની આડે જ્ઞાતિરૂપી વિવાદો આવી ગઇ છે, આમ કહેવું એ શું અત્યુક્તિ નથી ?

‘શાંતિની ઉપાધિ અનેક બુદ્ધિચાવી નરોને માંકણ ચીલામાં ઘાપી રાખે છે અને વ્યક્તિ વિકાસમાં બહુ વિધ નાખે છે.’ એ કથુલ. પરંતુ એજ ઉપાધિ એક પ્રકારના ‘અંકુશનું’ સાધન છે, અને કોઇ પણ વ્યક્તિમાં ઉત્પન્ન થતી ઉગ્રજ્વળતા એનાથી દમાય છે. રાજકીય કે સાંસારિક એ પ્રત્યેક મંસ્થાઓને માટે પ્રમાણમાં અંકુશ તો હોવોજ જોઇએ. થોડા અંકુશ વિનાની મંસ્થા, અંકુશ વિનાના બાળકની માફક ઉત્ક્રાંતિ યાચ છે. જેથી આ લેખકના નમ્ર મત પ્રમાણે તો શાંતિએને અંદરથી સુધારવાની જરૂર છે. તેમની જેટલી ઉન્નતિ યાચ તેટલો દેશને લાભ છે. શાંતિની અંદર રહી એકીબાવ વૃદ્ધિમત કરવો, અમર તો શાંતિ જનોએ એકત્ર થઇ થોડા લાગના સુધારા કરવા એ જેટલું ઇષ્ટ કાર્ય છે, તેથી જેટલા પ્રમાણમાં આપણું કાર્ય સિદ્ધ થાય છે, તેટલા પ્રમાણમાં કોઇ નરીજ અંજૂમેળાજેરી મંસ્થા ઉત્પન્ન કરવાથી ફલસિદ્ધિ થતી નથી.

શાંતિઓના પડી ગએલા ટુકડા એકત્ર કરવા, દેશોદયમાં અંતરાયરૂપ દેટલાક રીત રીવાજો હોય તે દૂર કરવા અને રૂઢીઢાસોના હાથમાંથી સુકાન ફેરવવું એ કાંઈ મુશ્કેલીની વાત નથી. કારણ? એ બહુ રૂપાર કે-જળવણી કરી ચકે તેમ છે. મુખ્યત્વે કરીને કેળવણીની ખાસ જરૂર છે. કેળવણીના બહોળા પ્રચાર સિવાય કશું યઇ ચકવાતું નથી. કેળવણી વધશે તો શાંતિઓના પડેલા ટુકડા આપોઆપ નષ્ટ થશે, અંતરાયરૂપ રીતરીવાજો આપોઆપ પમાય નમ કરી જશે અને નિરક્ષર નેતાઓને આપોઆપ શાંતિનું સુકાન ઊડી દેવાની ફરજ પડશે. કહો કે કેળવણી ફરજ પાડશે. પરંતુ કેળવણીનો સદુપયોગ યશે તો.

અવગત શાંતિઓને અંદરથી સુધારવાનું કામ મુશ્કેલ છે, પરંતુ એથી એમ નહિ કહી ચકાય કે શાંતિઓની આવશ્યકતા નથી. કારણ? “* રાજ્યઉપનમાં જન્મ નગર રાષ્ટ્ર ઇલાદિ મંસ્થાઓ અસુદાયના હિતને અવિરોધી યાચ તેની રીતે સ્વહિત સાધવાની અતુલ્લભતા કરી આપનારી અને સસુદાયનો ઉત્કર્ષ કરવાના સાધનરૂપ મંસ્થાઓ છે; તેમ શાંતિ એ શુદ્ધઉપનમાં સદ્ અને અસદ્દનો વિવેક કરાવનાર, ‘સ્વ’ ની પશુનાને મર્યાદિત કરનાર, અને તેના દિવ્ય અંશને ઉત્તેજિત કરી વિકસાવનાર એક ઉપયોગી સાધન છે.”

અંપૂર્ણ કેળવણીમાં આગળ વધેલી આંગળીના વેદા ઉપર ગણાય તે-
ટલી યાતિઓ છે, તે બાદ કરીએ તો અત્યારનો આપણો જન સમાજ
હજી કેળવણીના શિખરે જઈ પહોંચ્યો નથી. આપણો દેશ કેળવણીમાં હજી
પછાત છે. મોટો ભાગ અજ્ઞાન વર્ગ-નિરક્ષર-ની ગણતરીમાં છે. ટેરેટર છર્ખા,
ઢેપ અને કુમંપનાં જાગાં બાજી ગએલાં છે. સાંપ, એ શાળાનો પુનરો-
દ્ધાર કરવાની જરૂર છે; મમતા શાસ્ત્રિય ઐક્યતાના-યાતિઓના ઉન્ન-
તના-હવાઈ કિસ્સા આંધવા જેવું બીજું એકે જોયનીય નથી. જ્યાં પૂર્વની
પ્રત્યેક મૂળ યાતિજ એકત્ર થઈ ચકી નથી. ત્યાં સમસ્ત શાસ્ત્રિય ઐક્યતા
મંભવે ખરી ?

સા. સા. મુનથી કહે છે તેજ બાસના સમયમાં જો કોઈ યાજ્ઞ, અ-
નુભવી, વૃદ્ધ વિદ્વાનને ઉપયુક્ત પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો હોત તો જરૂર ક-
હાપણથી ડોકું ધુણાવી ના કહેતું કે “બાઈ, તે, સ્પૃહણીય છે” પણ
શક્ય નથી.”

સંક્ષેપમાં, યાતિઓને અંદરથી સુધારવી યા તો તેનું ઉન્નત કરવું
પરંતુ બંનેનું કેન્દ્ર એકજ છે, અને તે એકે જનમમાજની મદદ વડે દેશની
ઉન્નતિ કરવી. વોપણ વિસ્તૃત કેળવણીના પ્રભાવે જનસમાજના હૃદયમાંથી
અજ્ઞાન રૂપી તિમિર નાશ થાય, કુસંપ અને પરસ્પર વેરની લાગણી
ને દેશવેદો મળે અને પરસ્પરાશ્રયમાંજ આપણા સર્વેનો ઉદ્ધાર છે, એમ
સૌ કોઈ બરાબર સમજતાં ધીમે, ત્યાં સુધી તો ઉપયુક્ત વાદવિવાદ સિવાય
બંનેમાંથી એકે પણ સખળ થઈ શકે તેમ નથી.

દાઝયા ઉપર હામ.

સૌરઠા.

વદાલા, રે વનરાજ! વીરા, હીરા હિન્દના;
છોડી અમને આમ, ફીરેજ! ક્યાં આશ્વે ગયો ?
ખેંચી જમડા હાય ! લઈ ગયા જોપાળને;
ભાગડતી એ લાલ, હૈયે સર્વ બળે હજી.
બળતાં દોડાં એહ, કદિ નહિ ટારાં થશે;
દેવા ઘટે ન સિંહ ! દાઝયા ઉપર હામ આ.
દાઝયા ઉપર વીર ! યમ સહન યાશે નહિ;
રડાં મૂકી ધીર ! હાય હાય ! તું ક્યાં ગયો ?

આર્યન ઇલેક્ટ્રો પલેટીંગ વર્કસ.

દરેક ધાતુ ઉપર નીકલપલેટીંગ ઇલેક્ટ્રો

પલેટીંગ અને ગીલીટ કરવાનું કામ ઘણી

સુંદર રીતે અને કીફાયત ભાવે કરી

આપીએ છીએ. એક વખત કામ

આપી ખાત્રી કરો.

આર્યન ઇલેક્ટ્રો પલેટીંગ વર્કસ,

ટે. પ્રીન્સેસ સીટ, કાલબાદેવીરાડનાં નાકા ઉપર

જાપાનીસોંએ માણસ જાતને કરેલો ઉપકાર.

માકડ, મગજર, અને બીજા જીવજંતુઓના
હંસથી બચવા વાપરો.

કા

ટો

લં.

કોટોલ પાઉડર.

માનક મારી ખાંડી માકડ,
વિધાર્મ અને બીજા જીવજંતુઓનો
નાશ કરે છે અને નદગારો છે
ગી. આના પાત્ર

ક્રયેવ સ્ટીક

મગજર અને માખીના નાશ કરે છે અને તેમજ નદગારો છે. ૨૫
મગજરોના ગોળામાં આના ૧૨ મગજરો હોય છે.

એ. એચ નાસરની કંપની

અને મલબા નાધી નથા વા વચારો ત્યાં એકલા મગજરોની
૧૧ નામોની સ્ટીક મળે છે.

ઘાટીને માનપત્ર.

મેલે ઘેલે વેશ, કેશ જધા તૂટી ગયા;
કરી કારમો કલેશ, બાઈ! રહે'મા ભારતી.
જન્ધુ તારા, હાથ! રહે' જધા ચોધારથી;
પંચ જૂતમાં આમું વહે'ગાતાં તું વીરલા!
રહે જધાં ચોધાર, પખીને પશુ પણ રહે;
જડ પણ જન્યાં ઉદાસ, વહાલા! તુજ વિયોગથી.
રાજ્ય, દેશ ને લોક, ઉમદા ત્રણ સેવા કરી
જતાં સિંહ! સુરલોક, ખોટ કોણ એ પૂરશે?
જમડા, જૂંડા, કૂર, નિર્દય તું પૂરો થયો,
અમે અંધનાં નેન ફીરોજયા ફાડી ગયો.
પ્રભુ! તુજ દરબાર, ખોટ પડે શું? કારમી;
આમ અકાળે હાથ! હીરા હીરા ખેંચતો!
રાનાડે, તેજંગ, સિંહ ગયો, હા! ગોખસે;
ગયાં રંકનાં રત્ન, હવે યશ હદ, એ પ્રભુ!

અરુણ.

ઘાટીને માનપત્ર.

જન્માષ્ટમીના દિવસે જપોરના હું અને મોતીલાલ શેત્રંજ રમના હતા. કિશોરી તથા મારા મિત્ર રવીશંકર પાસે બેઠાં હતાં. રમતાં રમતાં જન્માષ્ટમીના દિવસે રમતાં જુગાર ઉપર ટીકાઓ થતી હતી. અને આ બધી અટકાવવા માટે “ મોટીયત્ત સર્વિસ લીગ ” ના પ્રયત્ન માટે ધન્યવાદ આપાતો હતો. ત્યાં લલિતાબાઈ આવ્યાં અને કિશોરીની બાજુમાં બેઠી તેમણે સલાહ લેવી શરૂ કરી કે “ ઘાટી ક્યબો ત્યારે મેં કહ્યું, હતું કે બાઈ! તું જ નહિ શું મેં તને હુમ્મ આપ્યું? કે પગાર ઓછો પડે છે? તું કેમ રોસાગો છે? તું આમ છાં કર? વિ. વિ. સમજાવવા છતાં ઘાટી ચાલ્યો ગયો. હવે શું કરવું? હુમ્મમાં આવ્યા લાગણી ભર્યા શબ્દો બોલાયા પછી આટલા દિવસોના પ્રયત્નથી એ ઘાટીને શોધી આણ્યો છે. આપણે મોં જાણીએ છીએ કે એજ ઘાટીને આપણે પાછો ખુશી કરવા જરૂર છે. માટે કેવી રીતે ખુશી કરવો?” અમે તો રમનાજ હતા. પણ રવીશંકરનો કંઈક ટીખળી સ્વભાવ હોઈ ટીખળ કરવાના ઉદ્દેશથી વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યા કે

“વાહ ! એમાં તે શું ? નથી સમજતાં કે પૂછવા આવ્યાં ?” આ જમાનામાં માનપત્ર આપવાનો રીવાજ સામાન્ય અને પ્રથ્વસાપત્ર થઈ પડ્યો છે તેનું તમે પણ અનુકરણ કરો.” લક્ષિતાબાઈએ વધુ વિવેચન નહિ કરતાં માનપત્ર આપવાનો મારા મિત્ર રવિચંદ્રને મન આજી કરી લીધો. ઉઠ્યાં અને ચાલીમાં જઈ ચાલીની સ્ત્રીઓને એકઠી કરી સોના મન લીધા. ફડ થયું અને એકમતે દરાર પસાર થયો કે “આજે ને આજે જ માંજના પ વાગતે (મુ. ટા.) રામાને માનપત્ર આપવું. ને તે પ્રમંગે પ્રમુખસ્થાન અ. સો. આરામગૌરીને આપવું. બાદ ઉપુટેશનના આકારમાં દશેક સ્ત્રીઓ આવી રવિચંદ્રને વિનવિ કરવા લાગી કે “ત્યારે આપે માનપત્ર આપવાની અમુક સલાહ આપી છે; ત્યારે કેમ ગોઠવણ કરવી તે પણ મહાદ આપશો.” અમે તો રમનમાં જ મસ્ત હતાં, છતાં પણ રવિચંદ્ર સાની ધમાલમાં છે એ જોવાનું મન થયું. રમન એમજ અધુરી મુઠ્ઠી અમે પણ ચાક્રની વાનમાં ભાગ લેવાની સિદ્ધિ આત જોયો ડાળ કર્યો. પરંતુ તે પહેલાં મારા પ્રવિણ મિત્ર રવિચંદ્રે ઉપુટેશનને સમજાવી રવાના કરી દીધું.

સાંજે જા વાગ્યા ચંદીમાં સ્ત્રીવર્ગને કોઈપણ, કેકાણે જમાનો બંદો બસન થયો નહોતો. હીરાબાગ, માધવબાગ વિગેરે સ્થળોએ જાહેર સભા હતી અને ટાઉનહોલને માટે તો અગાઉથી ગોઠવણ કરી ન હોતી. આ નિરાશાભરી વાન સાંબળી અમને લાગી આવ્યું. તેથી અમારખીમાં જ ગોઠવણ કરી લેવા અમે હિંમત આપી. ચાલની લડાઈ વેળા પૂલ બાધે છે તેટલી ઉતાવળથી જ મહિલામંડળે જોતજોતામાં તૈયારી કરી લીધી. અગાસીના વચ્ચેના બાગમાં નળાયણો એક ગોટો દગ પડ્યો હતો તેના ઉપર તાડપત્રી ખીછાવી પ્રમુખસાહેબને બેસવાની ગોઠવણ કરી હતી. ત્યારે અન્યવર્ગને બેસવા માટે જારદાનના નાના મોટા દુકા પાચરી રાખ્યા હતાં. સાંજનો વખત હોવાથી પવન આવતો હતો તેથી પવનના લીધે જારદાન ઉઠ્યાં નીચાં થતાં હતાં તે ફીક કરતાં સ્ત્રીવર્ગને જરા જમ પડતો હતો. પણ મહેનત વીના દહાવો કેમ મળે ? એમ સ્ત્રી વર્ગની સમજણમાં જ હતું. પચરંગી વસ્ત્રો પહેરેલ સ્ત્રીમંડળ આમથી તેમ દોડદોડી કરી રહ્યું હતું. માનપત્ર લેનાર મી. રામા ઘાટી તો પહેલેથી જ આવી ગયા હતા. બેરોબર પાંચના ટકેરા થતાં સુગોમિત વસ્ત્રો તથા અલદારથી પરિધાન થએલાં પ્રમુખ સાહેબ મી. આરામગૌરી આવ્યાં, મી. રીનસર બેઠા પછી શ્રીમતિ

સુશિલાએ ઉભા થઇ સી. આરામગૌરીને પ્રમુખસ્થાન આપવા તેના શુભોના યોગ્ય ચન્દ્રોમાં પ્રમંથા કરી દરખાસ્ત મૂકી તેને શ્રીમતિ કમળવંતીએ ટેકો આપ્યો. તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે સી. આરામગૌરીએ પ્રમુખસ્થાન લીધું. પ્રમુખ સાહેબે માનપત્ર વાંચી સંભળાવવા આજ્ઞા કરી એટલે, શ્રીમતિ લલિતા વાડીલાલ શાહ ઉભાં થયાં અને નીચેનું માનપત્ર વાંચી સંભળાવ્યું.

માનપત્ર.

તમે ખાલ્સકાળથી જ ધાર્મિક બળ સાથે ધરાવતા આવ્યા છો. અને તેના લીધે તમે આત્માર મૂર્ધામાં મજૂરી જેવાં અસાધારણ કાર્યો કરવામાં ફોદભર્યા થયા છો. તમે આરામ લેવામાં જોડું ધ્યાન આપો છો તેથી કરીને તમારું શરીર સર્વદા કસાગેલું રહે છે. એટલે અમારાથી જે કામો થઇ શકતાં નથી તે કામો તમે કોઇપણ બતની ઉજ્જ્વળ બનાવ્યા. વિના સાવર કરી આપો છો. તમે અમારા કરતાં બુદ્ધિબળ જોડું ધરાવો છો; તમારી આર્થિક સ્થિતિ પણ અમારા કરતાં શ્રેષ્ઠ નથી, પરંતુ ધાર્મિક સ્થિતિમાં તમે અમારા કરતાં શ્રેષ્ઠ છો. તેના લીધે, અને કાર્યપરત્વે મ'ડયા રહેવાની તમારી ખુશીના લીધે સ્ત્રીમંડળને આકર્ષવાની તમારી મોહક શક્તિના લીધે તમે વખાણને પાત્ર છો. તમે કાળો અક્ષર કુટી મારવા જેટલું જ્ઞાન ધરાવો છો પણ નિયતિન નિયમિત પરિચયથી વાસણ મણીને લઇ જતાં અને ગાળીને પરત આપવામાં તમે કદી બૂલ કરો હોય એવું અમેને યાદ નથી. હા. એક વાત છે. તમે પોને તરકર છો એમ કહેવા જેટલી અમે હિંમત કરીશું નહિ પણ એકાદ વાસણ શુભાવવામાં અને પછી "મૂલૂનગેમા માલા કાવક તાંઈ" ઇ. કહેવામાં તમે પૂર્ણપણે હિંમતવાન છો.

તમે કેટલીક લાયકાત ધરાવતા નથી એમ કેટલાક સંજ્ઞા બહે આક્ષેપ કરે પણ એ આક્ષેપથી તમેને મૂક્ત કરવામાં અમે સંપૂર્ણ પ્રયત્નો કરીએ છીએ અને કરીશું. તમે કેટલીક વેળા અશ્રમ્ય દોષો કરો છો. અને બ્યારે એ ધરધણીઓના બળવામાં આવે છે ત્યારે અમે અમારાં ઉપર જોડી લઈ તમને બિનશુ-ડેગાર બતાવીએ છીએ એ શું તમારે માટે જોડું શોભાસપદ છે.

તમે એક મહિનામાં વધુમાં વધુ ખાત્ર પાડો છો—વગર રત્નએ રત્ન ઉપર રહેો છો—છતાં પણ તમે પૂરેપૂરી પગાર લઇ જાઓ છો એ

BOSS OIL-AIR-STOVE.

શા માટે 'બોસ' ચુલો જોતાંની સાથેજ

લોક ખરીદે છે ?

કેમકે બોસ ચુલો તદ્દન સહેલો છે.

કેમકે બોસ ચુલો બીલકુલ સલામત છે.

કેમકે તે એક બાળકને પણ ગોંપી શકાય તેમ છે.

મકે બોસ ચુલોથી રંગાઇ જલદી થાય છે.

કેમકે બોસ ચુલો તમારો વખત બચાવે છે.

એટલુંજ નહીં પણ તેથી બગતણનો બચાવ થાય છે.

ચણી તે બીલકુલ શાંત બળે છે ને ઘોંઘાટ કરતો નથી.

બોસ ચુલો આ જમાનાની નવાઇ છે.

કોઈ ડીઝેલ તે બગાડવાનો મંભવ નથી.

ધામલોટથી બળે છતાં ધાસ્તી જરાબી નથી.

વામ ન આવે એમ જગખી ન થાય.

જ્યારે લેન્ડ્રેઈ ત્યાં તરફવાર.

ગોબામાં પણ ઘણાજ આરો.

ચુલો પડે છે. તેની કોઈને બગાડ પડતી નથી.

એલ. રાય સંપટ.

૭૦ એપોલો સ્ટ્રીટ, કોટ—મુંબઈ.

* પ્રભુજીને.

દયા ધરના કર્યાથી કે ન્હાના આપ ધરો નહિ;
 દુઃખ વાસે-બસે આવો મંદ મંદ હસી હસી.
 હમી આવો હરિ જાલા! તેહ મિટ સુધા સુધા;
 ક્રુધા લાગે થતું ચિત્ત તેમ આપ વિના થતા.
 આકાશે અંતરે જોયુ જોયાં સ્થાન ધણી વળી;
 મિત્ર મિત્ર રૂપે દિશ્યા હોય બિમ્બ રહ્યું હસી.
 આપ માતાપિતા જંબુ અને મિત્ર સદા મર્યા;
 પછી લગ્ન કરો ચાની દૂધ વાસ પધારતા.
 અમારા હસ્તથી ન્હાના પ્રભુજી ન કઢાવયું;
 આપના સૌ અમે હૈયે હવે શુ કદીએ વધુ:
 હ. કા. ભટ્ટ.

હિંદુ માતાઓ અને તેઓને મળવું જોઈતું શિક્ષણ.

(મીસીસ ડી. એન. માતીવાલા.)

મુંબાઈ શહેરમાં યોગ દલાડા ઉપર હિંદુ સ્ત્રીઓનો એક બન્ધ મેળા-
 વડો આધવળામમાં ભરાયો હતો. આ વખતે સ્ત્રી કેળવણીની ઉત્તમ રીતે
 પ્રગતી થાય તે સારું હિંદુ સ્ત્રીઓએ નામગર વાયમરોય મોર્ફ હાર્ડિન્ગ
 ઉપર અરજી મોકલવા સારું એક દરખાસ્ત પસાર કરી હતી. હિંદુ સ્ત્રીઓ-
 ની ખાસ જરૂરીયાતો આ અરજના છેલ્લા ફકરામાં જણાવવામાં આવી છે,
 તેમાંની આ રથલે ફકરામાં હું "મોર્ફ સેન્ટ પેટ્રિક્સ સ્કુલ ફોર મધર્સ" ને
 પોરણે માનવશાલાઓ ખોલવી એ જરૂરીયાત ઉપરજ વિવેચન કરીશ. અને
 ખાત્રી છે કે ઉપર જણાવેલી અરજ પસાર કરતી વખતે અરજના ટેકામાં

* કવિ સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત મૂળ ગીતાજિનિના એક કાવ્યનો
 અનુવાદ.

બોલતારી બહેનોએ આ સંબંધી ચોક્કસ ઘણું કશુંજ હશે. જે આ બાતન સર ત્યાં કંઈપણ બોલવામાં ન આવ્યું હોય નો આ અમતના વિષય ઉપર લખાણ કરવું એ હું મારી ફરજ સમજું છું. જે બોલવામાં આવ્યું પણ હોય તોએ આ વિષય એટલો અમતનો છે કે તેને સ્ત્રી જાતીના જાણમાં લાવવો એ ખાસ જરૂરનું છે. આ વિષય સારી રીતે આપણા હિંદુ મંસારમાં ચર્ચાય ને તેને પરીણામે હિંદુ-ધર્માદ્યો કંઈક બ્યવદાર પગલા લે એ મારી ઇચ્છા છે. મને કપોળ પત્રમાં આ વિષય ઉપર લખવાની જે તક આપવામાં આવી છે તે સારૂ તેના કાર્યવાહકોનો હું આભાર માનું છું. આપણે સ્ત્રીઓ જાહેર જાણમાં, ચોપાનીયામાં તથા જાહેર મેલાવડાઓમાં એટલી અવાજ પોકારતા આવ્યા છઇએ કે અપાતી સ્ત્રી કેળવણી હિંદુ સંસારને યોગ્ય નથી અને તેમાં સુધારો કરી તે એવી રીતે અપાવરી જોઈએ કે જોઈ કરીને હિંદુ બાળાઓ, નમ્રનેદાર પતિઓ તથા માતાઓ બની શકે. આવું ઉત્તમ પરીણામ લાવવા સારૂ હિંદુ અમે સરોએ બ્યવદાર પગલાં લીધાં હોય એ મારી જાણમાં નથી. આ લેખમાં સ્ત્રીઓ ઉત્તમ માતાઓ થાય તે સારૂ ઇંગ્લેંડમાં કેરી રીતે કામ લેવાય છે તે સંબંધી આપણે તપાસ કરીશું અને તેજ મુજબ આપણા મંસારને અનુકૂળ આવે એવા તેમાં ફેરફારો કરી મુજબ શહેરમાં બ્યવદાર પગલાં ભરવાને આપણે આપણા વડીલ બાપ્પાને સુચરીશું.

ચોપાનીયામાં એક લેખકને પોતાનો વિષય ચર્ચનાં પ્રકારાવું પડે છે જતા પણ હુંકમાં આ વિષયને ઈન્સાફ મળે તેટલું બખવા હું પ્રયત્ન કરીશ.

વીલાપત વાસ્તે લખનાં ડાકટર મેતીમી કહે છે કે દુનિયાખરેમાં સૌથી અગ્રગણ્ય ધર્મો એ માતાનો છે અને તે હાલમાં વગર કેળવાયતી સ્ત્રીઓ ધીજ સનાવવામાં આવે છે રસીડનની પ્રખ્યાત જાતુ લેખક એવન કે લખે છે કે માતૃત્વપદ ધારણ કરવાને હાલની સ્ત્રીઓ લાયક થઈ નથી. બીજી જગતી જાતુ લેખક લીની ઇ. એફ એરી બાર મુકીને કહે છે કે પુરેની તાલીમ લીધા શીવાય એક સ્ત્રી જે માતા થાય તો તે સ્ત્રી પ્રજાની દરગારમાં મુન્હેગાર નીવડે છે અને તેટલા સારૂ વગર કેળવાયતી 'સ્ત્રી પૃથ્વીમાં બચ્ચાને જન્મ ન આવે એ ખરેખર કલ્યાણકારક માર્ગ છે. આના વિચારો વાચી મ્હારી હિંદુ બહેનો ઘણી અમળ્યથી જતાવશે. પણ અચળો પામના જેવું આમાં કંઈ નથી. જ્યારે આપણે માતૃપદને તેનું

ખરું સ્થાન આપનાં શીખીશું સારેજ આપણી પુત્રીઓ તે પદ ઉત્તમ રીતે લઈ શકે તેવા પ્રયત્નો આદરવાનો આદેશ કરીશું. હાલની સ્થિતિમાં આપણે આપણી અગામ અવસ્થા તરફ જ ખરી રીતે અવગણ્યા નેહવું નેહવું. —

આપણા લોકોમાં સાધારણ રીતે એવી માન્યતા ચાલતી આવી છે કે માતાની દરમ્મે કંઈ શીખવ્યાથી શીખાતી નથી. એ દરમ્મે તો દરેક માતા કુદરતી રીતેજ શીખે છે. આ માન્યતા બૂલ બરેલી છે. આવી માન્યતા વીલાયતમાં પણ થોડાએક વર્ષ પહેલાં ચાલતી હતી પણ ત્યાં માતૃશાળાઓ ખોલાયા પછી અને તેના ફાયદાઓ લોકોએ પ્રત્યક્ષ જોયા પછી હવે એકી અવાજે કબુલ કરવામાં આવે છે કે માતૃપદ ધારણ કરવા પહેલાં દરેક સ્ત્રીએ તે સંબંધી ખાસ શીક્ષણ લેવું જરૂરનું છે.

એક ઓ કોઈ એક અમુક ધધો કરે તે વખતે તે સ્ત્રીએ અમુક પ્રકારનું શીક્ષણ લેવું નેહવું એમ આપણે કબુલ કરીએ છીએ. હાખલા તરીકે એક સ્ત્રીને 'ટાઈપ રાઈટર' ઉપર લખનાં શીખવું હશે તો અમુક વખત તેને તે કામ શીખવા સારા ગાળવો પડશે ને એક્સ સમય નિત્યા બાદજ તે કામ તે સ્ત્રી યોગ્યતાથી કરી શકશે. 'ટાઈપ રાઈટર' એ જીવિત વસ્તુ નથી પણ એક વસ્તુ' એ જીવિત ખજાનો છે. એટલુંજ નહિ પણ 'ટાઈપ રાઈટર' માથે સરખાવનાં તે હજાર મણો શુભવલ્લખાઓ ખજાનો છે. આવા જીવિત પ્રાણીને નવથી દસ માસ સુધી આપણા શરીરમાં રાખી, આપણા શરીર મારફતે તેમનું પોષણ કરવું અને પૃથ્વીમાં તેમને જન્મ આપી તેમને સારી રીતે ઉછેરી, પાળા પોષી, મોટાં કરવાં એ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અપરામાં અપરા ધધો છે. આ સારા દરેક માતાએ પોતાની તથા પોતાનાં બચ્ચાંની શારીરિક સ્થિતિ ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવું અગત્યનું છે. શારીરિક, માનસિક, નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતી બંનેની યાજ તે સારા દરેક માતાએ યોગ્ય તૈયારી કરવી એ પોતાના કુટુંબ તરફની તથા જનસમાજ પ્રત્યે તેની ગંભીર ફરજ છે. મોટા પુરુષોના જન્મવરિતો આપણે તપાસીશું તો સ્પષ્ટ રીતે ગ્રહ્યમ પડશે કે તેઓની મોટાઈ સીધી જા ઓડકતરી રીતે તેઓની માતાઓનેજ આભારી હોય છે.

વસ્તુસ્થિતિ આવી છે ત્યારે આપણે હિંદુ સ્ત્રીઓએ આપણી કામનાં ઉત્તમ માતાઓ તરીકે તે સારા ફક્ત આપણે કરી બેસી રહેવું ન

જોઈએ પણ તે સંબંધી વખતસર ઉપાયો યોજવા જોઈએ.

ઓગણીસમી સદીની આખેરીમાં ક્રાન્સની રાજ્યધાનીના પેરીમ ચહેરે માં બચ્ચાઓનું મરણ પ્રમાણ ઘણું વધી ગયેલું માલમ પડ્યું આમાં ધડાડ કરવા સાર તે ચહેરના નામાકિત ડાકટર પીર બુડીને પારીમ ચહેરની માતાઓને પોતાનાં બચ્ચાઓને કેરી રીતે પોચાક પહેરાવવો, કેરી રીતે ખવડાવવું, કેરી રીતે તેમને ન્હવકાવવાં, હુંકમાં તેમને કેરી રીતે ઉછેરવાં એ સમગ્રી શિક્ષણ આપવાનું ચાલુ કરી દીધું. આ રીતી નવીન પ્રકારની હતી અને તે અખત્યાર કરવાથી પેરીમ ચહેરમાં બચ્ચાઓનું મરણ પ્રમાણ ઘણું ઘટી જાય છે.

આ સદીની શરૂઆતમાં બેલજીમના ઘેન્ટ ચહેરમાં માતાઓને શોખ શિક્ષણ મળે તે સાર નમૂનેદાર માતૃશાળા કાઢવામાં આવી હતી અને તેમાં કેટલેક દરજ્જે પેરીસમાં ચાલતી આવેલી રીતી અખત્યાર કરવામાં આવી હતી. આ માતૃશાળાને અંગે ઘેન્ટ ચહેરમાં બચ્ચાઓની તમીષતની યોગ્ય તપાસ કરવા સાર એક યોજના ધડવામાં આવી હતી. આ વખતે આ ચહેરમાં આ યોજનાનો લાભ લેનાર બચ્ચાઓમાં દર હજાર (૧૦૦૦) બચ્ચાઓમાં અડીસો (૨૫૦) બચ્ચાઓ મરણ કરણ, યાં હતાં આ યોજના અમલમાં મુકાવાને બે વર્ષ વિત્યા બાદ, માતૃશાળામાં આવતી સ્ત્રીઓને પેતાના બચ્ચાઓને 'સ્ટેરીલાઇઝ્ડ' દુધ આપવાની આજ્ઞા કરવામાં આવી અને તેના પરીણામે તેઓનું મરણ પ્રમાણ ૨૫૦ ઉપરથી ઘટીને ૧૪૦ ની સખ્યા ઉપર આવી અટક્યું સને ૧૯૦૪ માં માતૃશાળાને અંગે રથપાયથી યોજનાનો જે માતાઓ લાભ લેતી હોય તેઓને ઘેર જ તેઓના બચ્ચાઓને ઉછેરવાનું બવદાર જ્ઞાન આપવાની યોજના દાખલ કરવામાં આવી પરીણામે મરણ પ્રમાણ ૧૪૦ ઉપરથી ઘટી ૬૦ ઉપર આવી ગયું અને ૧૯૦૬ માં 'સ્ટેરીલાઇઝ્ડ' દુધને બદલે સુકું દુધ આપવાની શરૂઆત કરવામાં આવી અને તેથી કરીને મરણ પ્રમાણ ૬૦ ઉપરથી ઘટી ૩૪ ઉપર આવી અટક્યું. આ ઉપરથી ઘેન્ટ ચહેરમાં માતૃશાળા કેટલું કરી ચકી તે આપણે જોઈ ચકીએ છઈએ.

હવે પછી પેરીસ અને ઘેન્ટ ચહેરના દાખલાઓ જોઈ બચ્ચાઓનું મરણ પ્રમાણ ધડાડ સાર પ્રસન લીધું સને ૧૯૦૬ ના વર્ષમાં 'મેરી-લીબોન ચહેરમાં બચ્ચાઓની શોખ તપાસ સાર 'કન્સ્ટેલન્ટની' યોજના

અમલમાં મુકવામાં આવી અને ૧૯૦૭ માં સેંટ પૅકાસમાં એક પુસ્તી સામગ્રીવાળી ખેલી માતૃશાળા લોકો તરફથી ઉઘાડવામાં આવી. હાલ ઇંગ્લાંડમાં જુદા જુદા ભાગોમાં આવી છસો માતૃશાળાઓ ઉઘાડવામાં આવી છે. હિંદુસ્થાનમાં હજુ સુધી આવા પ્રકારની યોજના કરવામાં આવી નથી એ આપણું દુર્ભાગ્ય છે. સુબાઇ ચહેરમાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણુ દર હબરે ચારસો ઉપર હોય છે. આ ઘટાડવા તથા બાળકો ઉત્તમ રીતે ઉછેરવા તથા જનમ્યા ખેલમાં માતાઓ તેઓનું મારી રીતે સરકારુ કરે તે સારું મુમાઈની હિંદુ સ્ત્રીઓએ વાઈસરોય જેમ મોકલાવેથી અરજના ૧૧ મા ફકરામાં (ક) પેટા વિભાગમાં નામનાર સરકારને અરજ કરી હતી કે તેમણે તોર્ય સેંટ પૅકાસ સ્કુલ ઈર મધ્ય ને ધોરણે માતૃશાળાઓ ખોલવી. આ અરજ સરકાર સ્વીકાર ન કરે તોપણ આ કામ ઉપાડી લઈ વ્યવહાર પગલાં લેવાં એ આપણી સ્ત્રીઓની પવિત્ર દરજ્જા છે. આવી શાળાઓ, જે સ્ત્રીમંડળોને અંગે કાઢવામાં આવે તો ધણે લાભ ધાય. સુબાઈમાં શુભરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળને અંગે આવી શાળા સ્થાપવામાં આવે તો ધણે લાભ ધાય પણ તે મંડળોએ જે જે સ્ત્રી ઉપયોગી કાર્યો ઉપાડી લીધાં છે, તેને નીભાવવા સારું તેને મોટો ખર્ચ કરવો પડે છે ને તે જોએ હાલના સમયમાં હિંદુ ધનાઢ્યોની યોગ્ય સહાયતા વગર ઉપાડી લેવા તે અશક્ય છે તે જોતાં આ નવા કામની વધુ જોએ તે ઉપાડી શકે એ સંશયથી વાત છે. સુબાઈ ચહેરમાં નવિન સ્થપાયેલ વનિતા વિદ્યામની મંડળને અંગે જે આ યોજના ઉપાડી લેવામાં આવશે તો જરૂર તે મંડળા હબરે હિંદુ માતાઓ અને બાળકોની શુભાશિષ્ય મેળવવા બાગ્યશાળા ધરો. ઇંગ્લાંડમાં ચકાવવામાં આવતી માતૃશાળાઓ ઉપરથી ત્યાંના લોકોને કેટલી એક વાતનો ખાસ અનુભવ મળ્યો છે. આ શાળાઓએ તેઓને શીખવ્યું છે કે નાનાં બચ્ચાંઓને જીવતાં રાખી રૂઢ પુષ્ટ બતાવવાં હોય તો તેઓની મંભાગ તેઓના જન્મ ખેલાં તેમજ તેઓના જન્મ પછી લેવાય એ જરૂરું છે; વળી તેઓ એ પણ જાણી શક્યા છે કે નાનાં બચ્ચાંઓનાં મોટાં મરણ પ્રમાણુનાં કારણ તરીકે ગરીબાઈ, ખરાબ રહેઠાણ, સ્ત્રીઓને કરવું પડતું કામ ને ગંદકી વગેરેને જે મોટું સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે તે જોઈ છે. પણ ખરું અગત્યનું મોટું કારણ તો બચ્ચાંઓને ઉછેરવા મંબંધી માતાઓની મોટી અજાનતા એજ છે. આ શાળાઓએ તેઓને શીખવ્યું છે કે બચ્ચાંઓ બૂખ્યાં રહ્યાથી મરનાં નથી પણ તેઓને ધણી વખતે ઘણું ખવડાવવાથી

અને અયોગ્ય જોરાક ખવડાવવાથીજ મરણને ચરણ થાય છે વળી તેઓ
એ પણ તીખ્યા છે કે બચ્ચાઓ ફટેલાં કપડા પહેરી તલાકમાં ધુજ્યાથી
મરતા નથી પણ તેઓને ધણા તગ કપડા પહેરાવવાથીજ મરે છે આવી
રીતે આ શાળાઓએ જુદા જુદા અગત્યના પાઠો ઇચ્છાક્રાંતિ લોકોને તીખ
વ્યા છે ને આવી શાળાઓ ને ઉમદા કામ કરી ગઈ છે તેના પરીણામે
માત્ર ૧૬૨ વર્ગની દુક મુ તમાજ બચ્ચાઓનું મરણ પ્રમાણ ને આગળ એક
હજારે ૧૫૦ નું આવતું હતું તે હાલ ધર્મને ૧૦૦ ઉપર આવી અટકાય છે

આવી શાળાઓ કાવ્યાથી ગ્રાંથાઓ પોતાનાં નાના બચ્ચાઓ તેમજ
નાના છોકરાઓની કેરીફતે બરબરન કરવી અને તેઓને કેવી રીતે કેળવવા
તે સારી ઉપોગી ગાન મેળવે છે નાના બચ્ચાઓના મરણ પ્રમાણમાં
તેમજ મદવાડના પ્રમાણમાં વ્યાજબી ઘટાડો કરીશકાય છે અને તે ઉપરાંત
ધાવના બાળકોની તદુરસ્તી સારી રીતે જાળવી શકાય છે એથી અને ઉડતા
રોગોનો દેનાવો ઘનો અગ્રહારી શકાય છે ને તેથી યતું મરણ પ્રમાણ પણ
અટકારી શકાય છે આ રીતેજ છોકરાઓમાં માલમ પડતી યારિરિક
ખોડો પણ ધણે દરજ્જે તેઓની યારિરિક સ્થિતિ ઉપર અચપણમાં ધ્યાન
અપાવાથી અટકારી શકાય છે

આવી શાળાઓમાં ને માતાઓ શિશુજી લે છે તેઓ માતૃપદ ધારણ
કરુ એ કેટલું ગભીર જવાબદારીનું કામ છે એ જાણતા રીખે છે અને
પરિણામે તેઓ પોતાની અને બીજા લોકોની નજરમાં યોગ્ય માન મેળવવા
આગ્રહથી નીવડે છે

આ શાળાઓનું નામ માતૃશાળા આપવામાં આવે છે તે ઉપરથી
એમ સમજવું નહિ કે આ શાળામાં ફક્ત માતાઓને જ લાખન કરવામાં
આવે છે આ શાળાનો લાભ માતાઓ રીવાજ મોટી ઉમરની છોકરીઓ,
જુવાન વદુઓ અને ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ પણ લે છે

સુધરેલા દેશમાં સામાજિક સ્થિતિ સુધારવા સાર ને ને મદદના યોજ
નાઓ અમનમાં મુકાય છે તેમાંની આ યોજના ધણીજ ઉત્તમ છે અને
સારી રીતે ફતેહમદ થયેલી છે

આનો લાભ કામ ૨ વર્ગની સ્ત્રીઓ લે છે પણ તેનો લાભ મુખ્યમ
વર્ગની અને ઉપમા વર્ગની સ્ત્રીઓ લે એ જરૂરનું છે

જાણીતો સેખક પ્રકર હેવેલેડ એલીસ કહે છે કે દરેક છોકરીના
શિક્ષણ રમ્યા માતૃશાળામાં અપાતા શિશુજીનો પણ સમાવેશ કરવો જોઈએ.

દરેક જી માના થવા શાગપચાળી નીવડે કે નહિ, પણ જીવિષ્યમાં તેને માથે પોતાના મગાનાં થા બીજા જાઈનંધનાં છોકરાંઓની જરૂરત કરવાની ફરજ આવી પડે છે. આ સાર જ આ શિષ્ય પહેલાંથી તેઓને આપવામાં આવ્યું હોય તો જીવિષ્યમાં તેથી જનસમાજને મોટો લાભ થશે એ વાત નિઃસંદેહ છે હાલ છોકરાંઓની રુકોમાં વ્યાં જ્યા માતાઓને લખતું ખાસ જ્ઞાન ચોપડીઓ મારફતે આપવામાં આવે છે તે જ્ઞાન વ્યવહાર રીતે છોકરીઓને માતૃશાળાને અગે નાનાં જન્યોંઓની તપાસ અર્થે જે "કન્સલ્ટેશન" યોજના કરવામાં આવે છે તેમાં આખી સકાય છે. માટે માતૃશાળા દિંદના મુખ્ય ભાગમાં સરકાર તરફથી યા સેકો તરફથી કાઢવામાં આવશે તોજ આપણે જીવિષ્યની પ્રજા સુધારવાનો સંગીત થાયો નાખ્યાનું અનુપમ જ્ઞાન મેળવી શકશું.

મરહુમ રા. રા. શ્રી ભાઈચંદભાઈ શામજી મહેતાનું સંક્ષિપ્ત જીવનવૃત્તાંત.

, લેખક. (રા. રા. શામજી મકનદાસ વડીલ.)

સીહોરની કપોળ યાત્રીમાં અગ્રેસર તરીકે મણાતું મહેતા શામજી બીમજીનું કુટુંબ ઘણા જુના વખતથી જ્ઞાનદાન મણાતું આવ્યું છે. આ કુટુંબના મુળ પુરુષ જુઠા મહેતા પ્રથમ સીહોરમાં મં. ૧૮ મી સદીના અ. રસામાં આવ્યા. અને હસરાજ મંઘડીને ત્યાં તેમનાં લક્ષુ યયાં. બાદ જ્ઞાનગર દરબારશીની રાણીઓને જીવાઈના મહેલા ગામેનો કારખાર કરવા લાગ્યા. અને ત્યાર બાદ તેમના પુત્ર બીમજી મહેતાએ પણ તેજ પગલે ચાલી, રાજ્યસેવામાં પોતાની જીંદગી અર્પણ કરી. ત્યાર બાદ સ્વર્ગસ્થ થઈ મહેતાએ પણ રાજ્યસેવા સ્વીકારી, અને પોતાની તીવ્ર શક્તિ તથા ધાર્મિક દક્ષતાથી મહારાજા જસવંતભાઈજી તથા મુખ્ય દીવાન ગૌરી. ચંદર ઉદયચંદર ઝોઝા, મંત્રીકરામ દેમાઈ, વીગેરેનો ચાહ જીતી લીધો. તેમણે કાઠીયાવાડ વીગેરેના ગામેમાં ગીરસીયાઓ સાથે સેટલમેન્ટ સંબંધના વાવાનો ફાટો કરી આખી રાજ્ય હક સાચવી તે પ્રગણના ગામે

ભાવનગર દરબારને આધાર કરાવી આપ્યાં મુખ્ય હિરાન ગોરીચંદર એકા
નથા મંત્રોકરામ દેસાઈ તેમને પોતાની જમણી બુખારી મળ્યા હતા, મર-
દુમ મહારાજ જમવંતસીંદણ, તથા મર તખ્તસીંદણ તથા જોષ્ટ એક-
મીનીસ્ટ્રેટર માહેબોની કારખાનામાં તેઓ એક રાજ્યના સ્તંભ રૂપ મળ્યાના
હતા. તેઓ રાજ્ય હક તથા પ્રજા હક આગવી ન્યાય પુરઃમર ઠામે કરતા
હતા, જેથી પ્રજા તથા ખેડૂન વર્ગ મોની રહીતી મંત્રોપકારક હોઇને રાજ્ય
નિર્દોશતાથી ભોગવતું હતું.

મરદુમ મહાગત યામજી મહેતાના ચાર પુત્રોમાં બાઈચંદભાઈ જેટ
હતા. તેમનો જન્મ મે. ૧૮૯૭ ના અઘાડ શુક્ર ૧૫ શુકરવારના રોજ સી-
હોરમાં થયો હતો. તેઓ બાલ્યાવસ્થાથીજ આકાશ હતા. મામદી નીચાએ
સાધારણ અભ્યાસ કર્યા બાદ તેમનાં સગ મે. ૧૯૦૯ ની માસમાં સીહો-
રના પ્રખ્યાત મહેતા દરબજી દામજીના પુત્ર યેશવજી મહેતાની પુત્રી ગોમ-
તીબાઈ સાથે પંચાં હતા. ત્યાર બાદ તેમના પીતા યામજી મહેતાએ ધર્મરે
રાખેલ નોંધણવદર પ્રગણામાં પોતે કારબારના કામમાં જોડાયા. એવી રીતે
નાનપણથીજ મુમદિપણાનું જ્ઞાન તેમણે મેળવ્યું હતું. અને પોતાની લેખન
શક્તિ ખીનરી પોતાના ઉપરી અધીકારીઓનો આદર જીતી લીધો. મરદુમ
મહારાજ જમવંતસીંદણનો દેહાન્ત થયા બાદ રાજ્યની સમામ જોષ્ટ
એકમીનીસ્ટ્રેટર માહેબોના કાલમાં આવ્યાથી સંવત ૧૯૨૮ ની સાલમાં
પ્રથમ ખાતાબંધી કરી રાજ્યમાં નવું ધોરણ દાખલ કરવાથી, તેમની લાય-
કાનની કદર કરી એકમીનીસ્ટ્રેટર માહેબોએ તેમને મહુવા પ્રગણાના પહેલા
વર્ગના વહીવટદારની રૂ. ૨૫૦) અડીસોના દરમાયાના હોદ્દાવાળા નોકરી
આપી, અને તેની પ્રશંસા કરી. મે. એકમીનીસ્ટ્રેટર ઈ. એચ પર્સીવલ
માહેબે તેમની લાયકાત માટે સારી મરદીફિક્ટ લખી આપી.

સીહોરના પ્રખ્યાત યયેલા મરદુમ દરબજી મહેતાના વખતથી સીહો-
રના કપોળો હીમાળી કામમાં તથા રાજ્યકીય કાર્યમાં વળણાતા આવ્યા છે.
તે મુજબ યામજી મહેતાના વખતમાં ધણા કપોળો સુતસદી હતા. અને
તેમને પ્રમાણિક વર્તન ચલાવવા અને દરજ બજાવવા ને સલાહ દેનાર તેનાં
તરીકે પ્રથમ યામજી મહેતા અને તે પછી બાઈચંદભાઈ હતા. તેમણે
ભાવનગર રોટના મહુવા, કુંડવા, ઉમરાળા, બોટાદ, લીલીયા વીગેરે મહા-
લોમાં લાંબી યુદ્ધ સુધી વહીવટદારનો આધેધો ભોગવી કારબાર કર્યો હતો.

અને તે દરમિયાન પ્રજાની હાજતો ઉપર પુરતું ધ્યાન આપી રાજ્યસેવા ધણી સરમ ગીતે બજારી હતી.

મરહુમે પોતાના પીતાથી શામજી મહેતાના ઉત્તરકાર્ય પ્રસંગે તેઓ તથા તેમના નાના બાધ્યો નારણભાઈ, પરશોત્તમભાઈ, તથા પરમાર્નદભાઈએ મોટો ખર્ચ કરી કપોળ ચાતીનું પ્રગણું તેડ્યું હતું. અને ચારે ચો-સાના કપોળભાઈઓને આમંત્રણ કરી ગ્રાંથાના ત્રાસનું લઢાણું કર્યું હતું. તેમજ પોતાના બનીજ નાગરદાસ પરશોત્તમદાસના લગ્ન પ્રસંગે મોટા ઠાઠ-માઠથી જનન જોડી રાજુલા ગામમાં તથા નવનેશમાં લઢાણું કર્યું હતું.

મરહુમ બાધ્યિદ્ભાષની નોકરીની કદર કરી મરહુમ મહારાજ સર તખ્ત-સોદજીએ તથા મે. કર્નલ વેસ્ટ અને મે. કર્નલ વોટસન સાહેબોએ સારાં સર્ટીફિકેટો આપ્યાં હતાં. તથા સોનમદના આ પોલીટીકલ એજન્ટ સાહે-બોમાં મી. ફેરીસ સાહેબ વીગેરે તેમની મડમ સાહેબો સાથે મરહુમની પ્રસંગોપાત મુલાકાત લેવા ખાસ કરીને સીહોરમાં આવતા હતા. અને પ્રગ-ટેશર મહાદેવના દેવાલયના જુદા જુદા ફોટોગ્રાફોની બેટા ફીકારી આર્નલ્ડ જાણીવર્તા હતા. વળી મે. પ્રભાઈકર દલપતરામ પટણી સાહેબ કે. સી. આઈ. ઇ. સાથે વીલાયતથી હોદ્દાસ્થાનની મુસાફરીએ આવનાર ડા. જોશીયા ઓલ્ડફીલ્ડ સાહેબ ખાસ પ્રગટેશરની જગ્યાએ જોવા પધારેલ અને મરહુમ બાધ્યિદ્ભાષની મુલાકાત લઈ તેમની ધણી પ્રથમ કરી હતી. અને જગ્યાના તથા મરહુમના ફોટોગ્રાફો લઈ વીલાયતની અંદર પ્રગટ થતા "લીઝરઅવર" ના અંગ્રેજ ચોપાનીયામાં તે બધી હડીકત તેણે છપાવેલ છે.

મરહુમ બાધ્યિદ્ભાષએ ઉપર મુજબ રાજ્યસેવા બજારી સં. ૧૯૪૬ ની સાલમાં નામદાર દરખાસ્તીનું રા. ૧૨૫) સવાસોના પચારતું માસીક પે-નશન જીંદગીપર્વતનું મેળવ્યું હતું. અને તે રકમનો મોટો ભાગ તેઓ ધાર્મિક કાર્યમાં વાપરતા હતા. તેમણે હોદ્દાસ્થાનનાં ધણીખરાં તીર્થોમાં ફરી યાત્રાઓ કરી હતી. તેમણે પેનશન લીધા પછીનો બધો વખત બહેર કાર્યોમાં, ધર્મ-અર્થમાં, કેળવણીને લગતા કામોમાં તથા સ્વચ્છતા હીનમાં, ગાલ્બો હતા. વળી પેનશન લીધા પછી પણ હાલના મહારાજ સાહેબ સર આવસોદજી બહાદુર કે. સી. એસ. આઈ. તેમને કેટલાક રાજકીય કામમાં કોઈ કોઈ વખત ખાસ રોકતા હતા. અને તેના અંદર મરહુમ પોતાથી બની ચકતો ભાગ લેતા હતા.

મરહુમ ભાઈચંદ્રભાઈએ જે કે જુના જમાનાની કેળવણી લીધેલ હતી, પરંતુ આધુનિક સમયને અંધબેરતા વિચારે ધનવાન હતા, અને આગલા જમાનાની કેળવણીની ખુબી જાણના જમાનાની કેળવણી લીધેલ માણસને પુરી પાડવાની અદ્ભુત શક્તી ધરાવતા હતા, તેઓ કેળવણીને ઉત્તેજન આપવા, તથા સ્વગાતીના કલ્યાણને માટે પુરી ઠાગજ ધરાવતા હતા. તેમણે કન્યા કેળવણીની પદ્ધતિ માટે ચાલતા રાખી પોતાની પુત્રી જેન પ્રેમકુંવર તથા પોતાના પુત્ર ચત્રજીજીની પુત્રી જેન મણીના નામનું ૬૬ ઠાં ઢેચ છે, તેના વ્યાજની રકમમાધી મીહોર કન્યાશાળામાં બહુતી તમામ બાળાઓને દરસાલ શાળાપયોગી-ચેત્પડીઓ વીગેરે ઈનામ તરીકે અપાય છે. તથા તેમણે અને તેમના ભાઈઓએ રૂ. ૧૦૦૦) ના આશરની રકમ કાઢેલ છે તેના વ્યાજમાંથી સામજી મહેનાના નામની સેકલરશીયો બાવનગર બહુવા જતા ઉંચા વર્ગના કપોળ વીધાર્થીઓને અપાય છે.

મરહુમ દરરોજ સપ્તકાળે, પ્રગટનાથ મહાદેવની જગ્યે કે જે તેમના પીનાથી સામજી મહેનાએ સીહોરની ગૌનમીનદીના કીનારા ઉપર બંધાવેલ છે, ત્યાં વીચાળ અગાસીમાં બેસી સાક્ષર પુરોના વચ્ચે કાયમ ધર્મચર્યા કરતા હતા. તથા પદ્મ પુરોના મંડળ પોતાના મહાનનાં એકતું કરી ચાલી ભગવાનજી ગીરધરલાલ પાસે નીત્ય કથાશ્રવણ કરતા હતા નૈમીત્તિક ભક્તચારી બાલાનંદજી તથા મહાત્મા અનંતપ્રસાદજી વીગેરે સંતજનોને આમહથી આમંત્રણ કરી ધર્મજીશાસ્ત્રોના મન તૃપ્ત કરવા વ્યાખ્યાનો અનેક વખત કરાવતા હતા. વિદ્વાનો, વિદ્યાર્થીઓ, અને સ્વદેશી હુન્નર ઉદ્યોગ કરી સાવનારના આશ્રયદાતા હતા. તેમનું નામ સીહોરની, પ્રેમમાં ધરમત્ત યથેતુ છે. વળી સાધુસંતની સેવામાં, નીરાશ્રીન અને અપજોને આશ્રય આપવામાં પોતાના નાણાનો મારો વ્યય કરતા હતા. તથા અમ વસ્ત્રાદિક અશકત વ્યક્તિઓને પુરા પાડવામાં ધણી ખર્ચ રાખતા હતા.

સં. ૧૮૫૬ના ભયંકર દુષ્કાળ તથા સં. ૧૮૬૮ના દુષ્કાળ વખતે અવાચક પ્રાણીઓ અને ગરીબોના રક્ષણ માટે મરહુમે સારી રકમ ખરીદેલ એકતું કરાની સારી સહાયના કરી હતી.

સીહોરમાં પ્રગટનાથ મહાદેવના દેવાલયને લગતું નવું વીધાર્થી શૃંગ મરહુમે પોતાનાં માતૃશ્રી જસુઆઈ તથા પોતાનાં ધર્મપત્નિ બાઈ ગોમતી-

ખાઈના નામથી રૂ. ૧૩૦૦૦) તેર હજાર ખર્ચાની ખંધાવ્યું છે. તથા પોતાના અવસાન મમથે કપોળ કેળવણીના ઉત્તેજનારે રૂ. ૮૫૦૦) સાડાઆઠ હજારની રકમ કાઢેલ છે. તથા તે ઉપરાંત પ્રથક પ્રથક ધર્મદોષ કાઢેલ છે, જે મળી સખાવત રૂ. તેરહજાર ઉપરાંત યથા જાય છે.

મરહુમ બાલ્યાવસ્થામાં માત્ર ગામડી નિશાળે આંક અને નામું લેખાં લીખ્યા પછી દુરંતજ પોતે રાજ્યવહીવટમાં જોડાયા હતા. પણ કુદરતી અક્ષીસને લીધે તથા તાગરનંત્રીઓના પરીયપને લીધે તેઓમાં આકસ્તવ દેખાવું હતું. પત્રો લખવા કે તુમારો કરવામાં તેઓ ચતુર લેખકની માફક આવ દર્શાવી, ચકતા કાવકાઈથી પોતે ધારેલા મુદ્દા સામાને રસભર વાણીમાં સમજાવતા, અને પ્રસંવદા સત્તામાં જૂની હકીકતો કમસર અને મુદ્દાસર જણાવી સારા વકીલને શોભાવે તેની ખીતા પ્રદર્શિત કરતા.

વિનય, વિવેક, મમભાવ અને વિચક્ષણપણું એમનામાં અનુકરણ કરવા લાયક દેખાઈ આવતું. પ્રયત્ન ચરીર, વિશાળ નેત્રો અને કાર્યદક્ષતાથી તેઓ જે જે કામ હાથમા લેતા, એમાં સંગ્રોષાંગ સિદ્ધિ કરી યથા મેળવતા.

દેશી શૃદ્ધરથો, રાજ્ય દરબારો, અને અંગ્રેજ અમલદારો એમની સુવ્યવસ્થીત રીતી, પ્રત્યેકને હાજરો તેની ખરદારત અને ઘટતી વાતચિતથી મનોપ પામતા. જેના અનેક ઉદાહરણો અમારા પાસે છે. પણ તે બધાં આપનાં ઘણું લખાણ યદ્ય જાય તેથી ઉપર મુજબ જુજ ખીતા લખી વિરમીયે છીએ.

છેવટે એટલું જણાવ્યા વિના ચાલતું નથી કે, તેઓ એવા પંકચુઅવ, સ્વદેશ પ્રેમી, અને અવહારદક્ષ હતા કે એમનાં દરેક કાર્યથી દરેક સમાગમીને મંતોગ જ પેદા થતો. તેમના સ્વર્ગવાસથી કપોળ માતિએ એક મુરખી, અનુભવી નેના ગુમાવ્યો છે જની ખોટ પુત્રી મુસ્કેલ છે. પરંતુ તેમના મુત્રો અને કુટુંબીઓ તેમના સદ્ગુણોનું અનુકરણ કરતાં નેઈ ઉમેદ રાખવામાં આવે છે કે તેઓ તેમને માલે ચાલી માતિ અને સકળ પ્રગળનોનો આદ સંપાદન કરવાને બાગ્યચાળી નીવડે!

“સંસારમા સરખો રહે નો મન મારી પાસ” એ નિતી વચન મુજબ શૃદ્ધસ્થાવરનાં અનેક મુખવૈભવ બોગવ્યાં છતાં, ધંધરભક્તિ

અને ધર્મધ્યાનમાંથી એકપણ દિવસ તેઓ ચૂક્યા નથી. છેવટ મજબૂતી
 છેલ્લી ઘડીએ પણ ઇશ્વરમંદરે અને પરમાત્મામાંજ ધ્યાન રાખી કોઈ
 યોગી પોતાના પંચમહાભુતનો દેહ છોડે એમ આ શ્રીની ફનીયા છોડી સ.
 ૧૯૭૨ના માગસર વદ ૧ પુષ્કરના રોજ પરીતીએ અહીં કલાકે, પંચોતે
 વર્ષની પાકટ વયે, એક વિધવા, ચાર પુત્રો, ચાર પુત્રીઓ, પૌત્રો, દેહીનો,
 બેટોનું કુટુંબ, સગાંરેલો, કયા કરનાર ઇર્ષા તથા કયા અવલુ કરનાર
 શ્રોતાજનોને બારે ગમમાં ગીરજતાર કરી કેવલપદને પામ્યા છે. એવા
 મહાપુરુષની આ દેશમાં ખામી છે. પરમાત્મા એમના આત્માને અમૃત શાન્તી
 આપે એમ ઇચ્છી આટલું ટુંક વૃત્તાન્ત સમાપ્ત કરીએ છીએ

ડોક્ટર જીવરાજ નારાયણ મેહેતાના માનનો મેળાવડો

કાલિયાવાડમાં સિદોર રોડેર ક્ષેત્ર ગાંધિના ચાર મોરારજી પ્રથમ
 પંક્તિ ધરાવે છે અને જે ક્ષેત્ર કામનો મુખ્ય "ચોરા" કહેવાય છે
 તે ગામે ઉક્ત ગાંધિના નામાકિત ડોક્ટર મી. જીવરાજ તેમના એક મિત્ર
 જી. એન. મેહેતાની પત્નિને પ્રસૂતીમાં અચાનક જન્મે. અસાધારણ વ્યાધિ
 યર્ષ આવનાં તા. ૧૯-૧૨-૧૫ રસીવારના રોજે અત્રે પધારેલા હતા તે
 પ્રસંગે તેમની કોંગની વૈદ્ય સવાહમા પ્રતાપે તેણીને આરામ થયો છે.
 તેઓ માત્ર એક દિવસ અત્રે રહ્યા હતા તેટલા ટુંક વખતમાં પણ ધણાજગ
 ક્ષેત્ર દરદીઓ અને મામ્મજનો તેમની તત્સંજયે સલાહ લેવા આવેલા
 તેઓ સંપત્તિને તેમજે ઘણી ધીરજ અને સુબાળબરેલો રીતે તપાસી
 વૈદ્ય સલાહ આપી જનસમુહની સેવા જળગી-વાદનાદ કહેવરાવી હતી.
 એકંદરે તેમનો ચાંત સ્વભાવ, ધૈર્યતા, સાદાઈ, નિરખિમાનપણું આદિ એક
 અમિર ગૃહસ્થના અંગમાં જેવા ગુણો રોજે તેના તેમનામાં યોગ્યોત
 દેખાઈ આવતા હતા.

મજકુર ડોક્ટરના સન્માનાર્થે અત્રિના ચહેરી સદ્ગૃહસ્થ શેઠ મેહેતા
 શ્રી ત્રીભોવનદાસ પરમાનંદદાસના નવા ધરે બપોરના બે વાગ્યાને મુખારે
 ક્ષેત્ર અગ્રેસરો તથા નગરજનો વગેરેનો આપાર્થીનો અવ્ય મેલાવડો
 કરવામાં આવ્યો હતો. તે પ્રસંગે અત્રેના પ્રસિદ્ધ વકીલ મી. ગીરધરલાલ
 વાલજી મેહેતાએ મજકુર ડોક્ટરની લાલકાત તથા હૃદય વૈદ્યજ્ઞાનને માટે
 છતાંદાર બાપામાં સંપૂર્ણ વિવેચન સરળ બાપામાં કહી જતાવ્યું હતું તે

Dr. JIVRAJ N MEHTA, M D, M. R. C. P., (Lon.)

ખીતાને વડીલ મી. દામજી મકનદાસ તથા મહેતા શ્રી મોતીલાલ પુરયોતમદાસ જેઓ કપોળ રાતિના જાણીતા અગ્રેસરો છે, તેઓએ અનુમોદન આપી પ્રાસંગિક વિવેચનો કમસર કર્યા હતાં, જે ઘણાં આકર્ષક જણાયાં હતાં અને અંતીમમાં બધી દુરાઓ ચાહી દીધાંયુ ઇચ્છી પ્રમુખ ત્રીભોવનદાસ પરમાનંદદાસે ખીરાજોલા ગૃહસ્થોનો ઉપકાર માની સભા બરખાસ્ત કરી હતી.

સીહાર તા. ૨૨-૧૨-૧૯૧૫.

૧ અત્રેના ઘડેરી ગૃહસ્થ મહેતા શ્રી ભાઈચંદ્રભાઈ યામજીનો તા. ૨૨-૧૨-૧૯૧૫ ના રોજે ૭૫ વરમની પુખ્ત ઉંમરે દહાંન થવાયા તેમના લેણીકમાં અત્રેની સમસ્ત પ્રજાએ હાજરી આપીને પોતપોતાનો કામ ધંધો બંધ કરી હડનાળ પાડી તેમના માનમા શોક પ્રદર્શિત કર્યો હતો. અને લેણીકમાંથી આવ્યા જાદ સમગ્ર પ્રજાનો પોતાના કુટુંબ પરતવેનો અધાગ ચાહ જોઈને મરહુમના શત્રિજ મહેતા મોતીલાલ પુરયોતમદાસે પોતાના કુટુંબને તેમના વડીલના સ્વર્ગવામથા ગયેલ ખોટ માટે ગદગદીન કંઠે વિલાપ કરી નમ્ર વાણીથી તે પ્રસંગે પ્રજાજનો તથા અમલદાર વર્ગને બતાવેલા અધાગ ચાહ માટે ઉપકાર પ્રર્થિત કરી તેમના આમ વર્ગ તેને ચીલે ચાવી ઘડેરી પ્રજાનો ચાહ આવીજ છોસમનો મેળવવાને પાત્ર થાય એવી આવૃત્તા જણાવી હતી. સાર જાદ તા ૨૩-૧૨-૧૫ ના રોજ અત્રેના સીડી જાજન રા. મ. મણીલાલ હરીલાલ મહેતાના પ્રમુખપણા નીચે સમગ્ર પ્રજાની સભા મરહુમનો શોક પ્રદર્શિત કરવા માટે બોલાવવામાં આવી હતી. તેમાં મરહુમના કુટુંબ ઉપર આશ્વાસન પત્ર મોકલવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો.

૨ આ પ્રજાજીગ સભામાં પ્રમુખ સાહેબે રા. રા. સદ્ગન ભાઈચંદ્રભાઈના સદ્ગુણ, ઔદાર્ય, રાજ્યસેવા તથા જોડેર કારકીર્દીનું સરળ બા-
ધામાં ખેચાણુકારક વીવેચન કર્યા જાદ વડીલ મી. ગીરધરલાલ અને વડીલ મી. દામજી મકનદાસે હુંકમા હડીકત જણાવી. સાર જાદ વડીલ મી. દામ-
જીએ દીલાસાપત્ર વાંચી સંબજીવતા પ્રમુખની સંદીધી મરહુમના જ્યેષ્ઠ પુત્ર મી. જીવર્જીવદાસને મોકલાવી આપવાનો ઠરાવ મજામાં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તે પત્ર મોકલી આપ્યો હતો.

૩ આ ગૃહસ્થના ઉત્તરકારજમાં સિહાર કપોળની ત્રણ નાતો ગુદાં

જીવં પકવાનો કરી જમાડવામાં આવી હતી. તથા આરમાને દિવસે એક ચોરાશી કરી સમગ્ર વણીક વર્ગને જમાડી છે

૪ ચોરાશીને દિવસે નેકનામદાર મહારાજ સાહેબે પોતાના પ્રતિનિધી તરીકે રાજ્યપત્ર આપાના આસિ. ચ. રા. શેઠ શ્રી પીરજીયા પાલજી ઉમરીને મોકલી ચાલ, પાપડી વીગેરે કોમતી શીરપાવ ઇનામત કરી મરદુમે તથા તેમના વડીલોએ બનનેલી રાજ્યસેવાની ઘટતી કદર કરી દીધેલો જતાવી હતી આ પ્રમંગે અમદાવાદવાળા શેઠ મણિકલાલ મનસુખભાઈ બ. શુભાર્ષ તથા શેઠ મગનદામ ગીરધરલાલ તથા શેઠ નેશગભાઈ ઉજ્જમસી તથા રા. રા. આચારામભાઈ દલીચંદ ચાહ વીગેરેએ આ તકે પધારીને હાજરી આપી હતી. તેમજ ભાવનગર રાજ્યમાતાઓ, લીમડી દોરાર સાહેબ, પાલજીપુરના નવાબ સાહેબ, જામનગર ભાયાત તથા ગડડા મદીર વીગેરે તરફથી મોખાદાર ગૃહસ્થો હાજર થઈને શીરપાવ આપ્યા હતા. સોનમડના ડેપુટી આસિ પોલિટિકલ એજન્ટ તથા કાઠિયાવાડ, મુબઈ, બનારસ વીગેરે રથજોએથી ધણા ગૃહસ્થોએ હાજરી આપી આ તકે દીધેલો જતાવી હતી.

૫ તે પ્રસંગે બરાચેલી મોગી સભા સમક્ષ માજી ફોજદાર રા. રા. વલ્લભ મોરાજીએ મરદુમના ચારીત્રનું ટુંક વર્ણન સભા સમક્ષ સંબળાવ્યા બાદ વડોલ મી. હામજી મકનદાસે મરદુમના શોકોદગારની કવિતા ગાઈ સંબળાવી સભાનું મન આકર્ષાત કીધું હતું ત્યારબાદ મરદુમનાં બનિજ મી. મોતીલાલ પુરપોતમદાસે મરદુમના પુત્રો વતી સર્વ સભાનો આભાર માન્યો હતો. અને ત્યારબાદ ચોરાશી જમાવ્યો વખત થવાથી સભા વી. સર્જન થઈ હતી.

૬ મરદુમના પાછળ કર્પોળ ચાલિમાં તથા મેહેમાનો રીગિરેને ખીતગના પુખ્ત્યાનું લ્હાણું કર્યું છે તથા ચોરાશીના જમાણ ઉપરાંત અન્ન કોમો (અંત્યજ સુદાંતમો) ઘર દીઠ પીરસણા કરી સમગ્ર પ્રજાનો ઘટતો આદર સંપાદન કર્યો છે, જે હાખલો પહેલપહેલો છે

સ્વર્ગસ્થ શેઠ ભાઈચંદ્રભાઈ શામળ મહેતાના મરણવિયોગ. ૪૫૨

સ્વર્ગસ્થ શેઠ ભાઈચંદ્રભાઈ શામળ મહેતાના મરણ
વિયોગ માટે વિરહનો શોકોદ્ગાર.

મનહર છંદ.

સીકોરનો ચણનાર, કપોળનો કુળભાણ;
આથાતનો અજલાત, રૂડો ને દયાળુ ને;
રાજમાંહી રાજબક્ત, સજ્જન ને શુદ્ધ વળી,
ધર્મમાંહિ ધ્યાનવાન, પીતે ખરચાણુ ને. ૧

રાજનીતિ જાણનાર, ભાવેદનું રક્ત;
શુભ થઈ જતાં સદુ, શોકમાં સમાય છે.
સાધુમંત તણી સેવા, સર્વદા કરવા અર્પિ;
પર ઉપકારી નામ, દેશમાં ગવાયું છે. ૨

પામરનો પાળનાર, દુઃખીવાનો દોલાર;
સ્વર્ગમાં સીધાઓ, હવે-શોક કેમ ટાળવો.
પેલાં કોઈ થયો દરો, હાલમાં હયાત નથી;
હવે હાલ સીકોરમાં, ખીન્ને ક્યાંથી બાળવો. ૩

ખરેખરી ખોટ, ગામ, રાજકાજ, ચાતમાંહી;
શુભો જાણનાર, ખીન્ને-ક્યાંથી ખોળી લાવો.
મેના શામળના સત, ભાઈચંદ્રભાઈ જોણે;
કાંઈ વાસ વૈકુંઠમાં, સતત સંભારવો. ૪

સોરઠો.

પ્રગટનાથને પાપ, સાંભરશે અમને ખરે;
હૈંદુ ન રહે હાથ, ભાઈચંદ્ર સ્વર્ગે જતાં. ૧
રનેહી હેતુ આજ, કોણ કરે વિવેકથી;
ભાવી જાણું રાજ, ત્યાં ઉપાય કશો નથી. ૨

હરીગીત છંદ.

આ વિશ્વ વિશે જન્મ-મરીને, કામ ધામ રૂડાં કર્યાં;
મદ્દર્મ કર્મ મડીમચી, જાણે તમે છતી વર્ષા.

પરમાર્થમા દીપ્ત અર્થ, જય કરવા વિશે ઇચ્છા બધી;
દીઠા હમેશા તનમને, ગરીબો તણા દુખો હયા.

પ્રગટેશ્વરાની ધર્મશાળાના, રહીશોમા ધર્મા,
તેની બધી સુખ યાનિ કાળે, સાધનો પૂરા બધા.
જલુ રાજદારી કાર્યમા, સુઝાનાના ગુણુ ધર્મા,
નીટા અને નીતી વતી, સુરાજ રાત તમે દર્મા.

મોટા મહાલોમા કર્યો, વડીવટ પ્રગ્નનો દીપ્તો;
નીજ યાતિ નોકર વર્ગને, સુખકર હતો ને દીસતો!
કપોળની વસ્તી બધીમા, માનમય હોતો હતો,
ઉત્તમપણાનો યથ બધે, આપથી નીત્ય ઝગતો.

સુકાર્ય ઉત્તર કાર્ય કેરી, યોજના રૂડી કરી,
પણુ કેળવણીને કાળ, યાનિદાઝ હેડે રુ ધરી
શુભ અચળ નામી રૂડ, તેને કાળ આપે હે વિશુ!
એ સ્વર્ગીના સુપુત્ર સીને, પ્રેરણા કરજો પ્રભુ,

વડીલ દામણ મકનણ પારેખ.

મનહર છંદ.

પ્રેમની પવિત્ર ગાઠ સ્વાભાવિક રીતે પડી,
તેથી પ્રેમમય યતા છેડી દીધા રૂંદને;
વિવેકજ્ઞતાવે મુખે મીઠુમીઠુ બોલે વળી,
સ્વાર્થસૂધી સગા એના જ્નેયા ધણા નંદને

નીનિર્વાત ધર્મ, ધ્યાન, કપેલોમા ગુણુગણુ
નેઓ ચહે દેહનણુ સજ્જનના વૃદ્ધને;
વિશેષ રુ વદું, મારા હૃદયથી એજ કહું,
હું ચકોર ચાહી રહો એક ભાધ્યદને.

માસ્તર દેવશંકર વૈકુંઠજી.

પ્રાસંગિક નોંધ તથા ખબરો.

ડો. જીવરાજને બંદર ઉપર આવકાર—ડો. જીવરાજ નારાયણ મહેતા મેલ સ્ટીમર અરેબીઆમાં તા. ૫ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૫ ને દીને બેનાર્ડીઝ પીયર ઉપર ઉતર્યા ત્યારે તેમને યોગ્ય સન્માન આપવા માટે બંદરના વેર્ટીગર્મમાં યથેચ્છે લોકોનો જમાવ, સ્ત્રીઓ તથા પુરુષોની સંખ્યા, તેઓનો ઉત્સાહ ખરેખર અવર્ણનીય હતો. લગભગ ૪૦૦ થી ૫૦૦ કપોળ બાંધ્યો તથા અન્ય કોમના શુદ્ધસ્થો તથા બાતુઓ તેમને આવકાર આપવાને ભેગા થયા હતા. તેઓ કીનારા ઉપર ઉતરતાં ત્યાં ભેગા યથેચ્છે લોકોએ હુરેના પોકારોથી તથા તાલીયોથી તેમને વધારી વીધા હતા. અને વેર્ટીગર્મ પાસે આવતાં તાલીયો અને હુરેના અવાજોથી આખો હોલ ગાથ રહ્યો હતો. તેમને સંખ્યાબંધ હારતોરાઓ આપવામાં આવ્યા હતા. ત્યાર પછી દરેક હાજર રહેલ શુદ્ધસ્થને મળ્યા પછી ખુશાલીના અવાજો વચ્ચે તેઓ તેમના સેક્રેટરીશ્વર ઉપર આવેલ મકાન ઉપર ઉપડી ગયા હતા.

ડો. જીવરાજ નારાયણ મહેતાને શેઠ વરજીવનદાસ માધવદાસ કપોળ બેનાર્ડીઝ સ્કૂલના હાલના તથા આગલા વિદ્યાર્થીઓ તરફથી માનપત્ર આપવાનો મેળાવડો—શેઠ ત્રીભોવનદાસ વરજીવનદાસના પ્રમુખપણા નીચે વેન્ટરીશ્વરમાં કરવામાં આવ્યો હતો. મી. રતીલાલ જગજીવનદાસ ગાંધીની દરખાસ્તથી અને મી. કાળીદાસ નારાયણ દોરીના ટેકા પછી શેઠ ત્રીભોવનદાસે પ્રમુખરથાન લીધું હતું. મી. ત્રીભોવનદાસ પદ મંથી મહુવાકરે ડો. જીવરાજને મુન્નારકાંઠાથી આપતાં હુંક આપણું કર્તું હતું. ત્યારબાદ ડો. જોશવાવ વોરા, મી. રતીલાલ ગાંધી, મી. જગજીવનદાસ સંધી, તથા મી. જમનાદાસ મહેતાએ ડો. જીવરાજને મુન્નારકાંઠાથી આપતાં તેમની ધણી તારીફ કરી હતી. શેઠ ત્રીભોવનદાસે ડો. જીવરાજના વખાણ કર્યા હતાં અને આવા એક રત્નથી બેનાર્ડીઝ મુખને જેમ મળી હતી તેમ જણાવ્યું હતું અને બેનાર્ડીઝ તરફથી ડો. જીવરાજને હાર્ડકેટમાં માનપત્ર તથા તેમને ઉપયોગી હયાયારોની ષેરી બેટ કરી હતી ત્યાર બાદ ડો. જીવરાજ ધટના ઘડોમાં સર્વેનો ઉપકાર માન્યો હતો. મી. આદ્યવજી જુતાની દરખાસ્ત અને મી. જગનદાસ મહેતાના ટેકાથી શેઠ ત્રીભોવનદાસે ઉપકાર માનવામાં આવ્યા પછી, બેનાર્ડીઝો સાથે ફેરો મુખ સેવકમનવામાં આગ્યું હતું અને શેઠ ત્રીભોવનદાસે પુરા પાડેલું રીફ્રેશમેન્ટ લઈ મેળાવડો પીપસયો હતો.

ડા. શુવરાજને આવેલા મુબારકબાદીના સખ્યામંથ તારો—
અમરેલી મહાજન, શીહોર કપોળ મહાજન, ભાવનગર કપોળ મહાજન,
ભાવનગરના નગરરોડ, કુંડલા કપોળ મહાજન, રાણુવા કપોળ મહાજન,
મકુવા કપોળ મહાજન તથા અન્ય સરખાઓ અને વ્યક્તીઓ તરફથી તેમને
આવકાર આપનારા સખ્યામંથ તારો આવ્યા હતા.

ડા. શુવરાજને અમરેલી મહાજન તથા કપોળ મહાજન
તરફથી માનપત્ર—ડા. શુવરાજ કામ પ્રસંગે અમરેલી જતાં ત્યાંની
કપોળ મહાજન તથા સમસ્ત અમરેલી મહાજન તરફથી શુજાતી તીથા-
ળના વીથાળ યોગાનમા તેમને માનપત્ર આપવા મોટા મેળવડો કરવામાં
આવ્યો હતો જે વખતે ગામના જુદી જુદી જાતોના હોદ્દા, મુમલગાન, પ-
રતી રીંગેરે ગૃહસ્થો મોગી સખ્યામાં હાજર હતા. તેમને ચાદી ડાનગણોમાં
જે માનપત્રો એનાયત કરવામાં આવ્યા હતાં ત્યાંના ડોક્ટર સાહેબે, શ્રી.
હરીલાલભાઈ વડીલ, શ્રી જમનાદાસ વડીલ તથા અન્ય ગૃહસ્થોએ તેમની
તારીફમાં ભાવજી કર્યા હતા. અને એક દીવસ ફક્ત તેઓ ત્યાં રહ્યા તે
વખતે અમરેલીના પુરોહો તથા સ્ત્રીઓનો ઉત્સાહ અવર્ણનીય હતો તેઓ
અમરેલી જતા શીહોર કામ પ્રસંગે ગયા હતા ત્યાં પણ કપોળ મહાજન
તરફથી તેમને માન આપવામાં આવ્યું હતું અને સતકાર આપવામાં
આવ્યો હતો.

કૃષ્ણાળ ન્યાતની સભા—ડીસેબર મહિનામાં કપોળ ન્યાતની એક
સભા રોડ જગમોહનદાસ વરજીવનદાસના પ્રમુખપણા નીચે માધવ બા-
ગમાં મળી હતી, જે વખતે કપોળ બાદશાહોએ સારા પ્રમાણમાં હાજરી
આપી હતી રોડ જગમોહનદાસે યજ્ઞસ્નાતનું ભાવજી કર્યા બાદ મી મુળજી
ભવાનીદાસ ગારમાયાએ ન્યાત તરફથી ડા. શુવરાજને કારકેટમાં માનપત્ર ભેટ
સાથે આપવાની અને તેની જવરયા કરવાને કમીની તીમવાની દરખાસ્ત મુકી
હતી જેને મી ત્રીભોવનદાસ પદમણી મકુવાકરે ટેકો આપ્યા બાદ તાળીયોના
અવાજ વચ્ચે તે દરખાસ્ત પસાર થઈ હતી. ત્યાર બાદ મુળજી શહેરના પહેલા
ચહેરી અને હીડુસ્તાનના પ્રજાકીય અગ્રેવાન સર શ્રીરાજચાહ મહેતાના
મરજીને માટે, તથા કેળવણી માટે રૂ. ૧૦૦૦૦૦ એક લાખની સમાવત
કરનાર રોડ ગોપાળદાસના નબીરા રોડ વીરૂલદાસના મરજી માટે દીધમી
ના ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. ડા. રાવને ચોં વડે ઉપર કપોળ

પ્લેગ હોસ્પીટલમાં કરેલી સેવાઓની પીછાણમાં માનપત્ર આપવાને ન્યાતે કરેલા ઠરાવનો અમલ કરવા, અને તેમને ત્યાં જઈ તેમને ન્યાત તરફથી બેઠ આપી આપવાની અને ઝરેરખાઈને માનપત્ર જલદી એનાયત કરવાની દરખાસ્ત પસાર થયા પછી શેઠ સાહેબનો ઉપકાર માની સમા વીસજન યઈ હતી.

ડા. હવરાજને જાહેર પ્રજા તરફથી મુખ્યારક્ષાની આપવાનો મેળાવડો—ડા. હવરાજને મુખ્યારક્ષાની આપવાને મુખ્ય શહેરના જુદી જુદી ન્યાતના આગેવાનોની તરફથી આમંત્રણપત્રીકાઓ કાઢવામાં આવી હતી. તેની રજો પારસી, મુસલમાન, હિંદુ, યુરોપીયન, બાનુઓ તથા ગૃહસ્થો મુ મધ્ય શહેરના આગેવાનો તથા અન્ય ગૃહસ્થો મોટી સંખ્યામાં સર મંગળદાસ હાકિમના કમ્પાઉન્ડમાં બેઠા મળ્યા હતા. શેઠ જગમોહનદાસ વરજીવનદાસની દરખાસ્તથી અને શેઠ રતનદી મુળજીના ટેકાથી સરનારાયણ ગણેશ ચંદાવરકરે પ્રમુખસ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું. સર બાલચંદ્ર કીષ્કા, પ્રાંટ મેડીકલ કોલેજના પ્રીન્સીપાલ કરનલ રટ્ટીટ, મી. મહમદઅલી શીખા, મીસીસ સરોજીની નાયક, મી. એચ. પી. મોદીએ ડા. હવરાજની તારીખમાં બામણો કર્યાં હતાં પ્રમુખ સાહેબ સર નારાયણ ગણેશ ચંદાવરકરે તેમનાં ઘટના શબ્દોમાં વખાણ કર્યા પછી ડા. હવરાજ સર્વે હાજર રહેલાં એનો તથા પોતાને માટે ઉચ્ચારવામાં આવેલા શબ્દો માટે સર્વેનો ઉપકાર માન્યો હતો. મી. ગોકળદાસ કહાનદાસ પારેખની દરખાસ્ત અને મી. નારાયણ વીણુ ગોખલેના ટેકાથી પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માન્યાબાદ, શેઠ ત્રીભોવનદાસ મંગળદાસને મંગળદાસ હાકિમનો ઉપયોગ કરવાની રજા આપવા માટે ઉપકાર માન્યાબાદ મેળાવડો વીસજન યયો હતો.

ખેડકારક મરણો—શીહોરના આગેવાન અને સમગ્ર કપોળકોમમાં જાળીતા યામજી મહેતાના કુટુંબના શેઠ બાલચંદ્રભાઈ યામજી ગુજરી ગયાના સમાચાર સંભળી દરેક કપોળબાઈ દીલગીર થયા વગર રહેશે નહિ. તેઓનું કુટુંબ કપોળ જાહોજહાડી માટે ધણા વર્ષોથી જાણીતું યથેશ્વ છે. તેઓના માનમાં શીહોરમાં હડનાલ પાડવામાં આવી હતી. તેમના મૃત્યુથી તેમમી મુત્ર બાલચંદ્રભાઈ ઉપર તથા અન્ય કુટુંબીઓ ઉપર આવી પડેલા દુઃખમાં અમારી દીલગીરી છે.

સુરતમાં રોયર કુટુંબ ધણા વર્ષોથી જાણીતું છે. અને શેઠ ઈશ્વરદાસ

જગજીવનનાંસ યોરે સરત સરેની દરેક દીનચારોમાં લીધેના આગેવાની બરેતો બાગ, ૩૦ વર્ષ સુધી બળવેવી મુનીસીપલ મેવાઓ વીગેરે કાર્યોથી રોર કુટુંબની નામનામા વધારો કર્યો છે તેમના બુદ્ધિજીવ રોઠ હમનવાવના અધ્યાનકે જાત કરવા જતાં કદામીના રોથન પામે એમએક મરણના ખમર સામગી સધળા કપોળ બાધઓની દીવસોજ તેમના કુટુંબ તરફ જે આપી છે તેમનો હસમુખો સ્વભાવ, બાળ વૃદ્ધ દરેકની સાથે તેમને હામીમી જવાનો સ્વભાવ તેમનો વીવેક, આ સધળા ગુણો તેમના સમાગમમા જે ડોષ આવે તેને અસર કર્યા વગર રહેતા નહિ તેમનું આવી સ્થિતીએ મરણ થયું તે માટે અમારું હૃદય વિશેષ દુઃખી થયું છે રોઠ હથરનાસ તથા રોઠ ધીરજલાસ હમનવાસ રોર તથા આખા કુટુંબ ઉપર આવી પડેલા હુખમા અમારી દીવસોજ છે

મુકવાના આગેવાન રોઠ લક્ષ્મીનાસ બમવાનતામના મરણના સમાચારે સામગી બમો દીનગીર થયા હીએ તેઓ જે ત્રણ વરથી માગીથી પીડાતા હતા પણ તેઓ એટલા દુઃક વખતમાં ગુજરી જશે તેમ ધારવામાં આવતું ન હતું તેમના નાના બાળકો ઉપર આવી પડેલા હુખમાં અમારી દીવસોજ છે હથર નરો બાધઓના આત્માઓને શાન્તી આપો

મુબઈના કપોળ મધવી બાધઓનો—મજબૂર મેલાવડો તરે રોઠ મયુરાદાસ મનજીના કુસાદે બમનામા તા ૨૧ મી તરેજરે હવામા આવ્યો હતો તે વખતે રોઠ દુલબલામ શામજીને પ્રમુખસ્થાન આપવામાં આ પુ હતું બાધ નાયાલાલ લવજીએ મહમતો રીપોર્ટ વા-ચા પછી, બાધ માધવજી બાણજી, બાધ જમનાદાસ હરખજી અને બાધ મોનદાસ વીરજીની પ્રમુખ ઉપપ્રમુખ અને સેક્રેટરી તરીકે નીમણૂક થયા બાદ, બાળકો તરફથી સુજ સવાદો રજુ થયા હતા સીઓનો તથા પ્રરોનો જુદો જુદો ફોટો લેવામાં આવ્યો હતો બાધ દુલબલાસ યામજી તરફથી રૂ ૧૦૦૦ ની સખાવત કેમળણી માટે જાહેર કરવામાં આવી હતી અને તેમને આ સખાવત માટે શઘરીબાધઓ તરફથી માનવજ આપવામાં આવ્યું હતું જેનો દુલબલાસબાધએ ધટતા શરોમા બિરે આપ્યા બાદ મેલાવડો વીસર્જન થયો હતો

કપોળ તથા કપોળમિત્રનું જોડણ—૧૯૧૬ ના જન્યુઆરી કપોળ અને કપોળમિત્ર બન્ને માસીકો જોડણ ગયા છે અને હવેથી

“કપોળ ગિત તથા કપોળ” એ નામથી નવું માસીક પ્રગટ કરવામાં આવશે. કપોળમિત્રના અધિપતિ મી. પરભુદાસ તથા “કપોળ”ના પ્રવર્તકો કપોળ યુવક મંડળના મેંબરોને કેટલાક કપોળબાધઓ તરફથી સુચના યવાથી બન્ને પ્રવર્તકોની હળીમળીને કામ કરવાની વૃત્તિ થવાથી અને સઘળા મતભેદો દૂર કરી ન્યાતના બધામાં એકત્રતાથી એક અવાજ રજુ કરવાથી ન્યાતને વધારે લાભ છે તેની માન્યતાને લીધે બન્ને પ્રવર્તકો ભેગા થયા છે. અને સદરજુ માસીક ચલાવવાને એક એકવાધકરી બોર્ડ નેમવામાં આવી છે. તે બોર્ડના એક મેમ્બર મી. પરભુદાસ અધિપતિ તથા માલેક તરફ રહેશે. અને તે બોર્ડના વર્કીંગ મેમ્બર મી. ખુશાવદાસની તથા મી. પરભુદાસની મંમતી પછી સઘળી બાબતો મારીકમાં છપાશે. અને મંડળ ને પોલીસી (સજનીતી) થકી કાદરો તે પ્રમાણે માસીક ચલાવવામાં આવશે. ન્યાતના બધા અર્થે સાથે મળી કામ કરવાની ઉદાર વળણ મી. પરભુદાસ તરફથી દેખાડવામાં આવી છે-તે માટે આ તકે અમે તેમનો આભાર માનીએ છીએ આ પ્રમંથે અમારા યાતિબાધઓએ આ માસીકને જે આવકાર આપ્યો છે, અમારી ખામીઓ, અતીયમીતના વીગેરે છતાં અમેને જે આપુ ટેકો આપ્યો છે તે માટે સર્વેનો ઉપકાર માનીએ છીએ. અમેએ અમારી ચક્તી અનુમાર યાતિ સેવા બજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. તે સરજ યથો છે કે નહિ તે બવિ-ધના જનમેંદ ઉપર મુકાપે છીએ. અમે આરા રાખીએ છીએ કે અમારા કદરવાન એકકો અમારા એકત્રીન માસીકને પણ પુરતો ટેકો આપી યાતિની બધાના કામમાં સદાય આવશે.

દેલવાડાની ખખરો.

વેશવાળ—વેરા કેસરદાસ પ્રાણજીવનની પુત્રી બેન મણીનુ વેશવાળ મેતા બગવાનદાસ નયુભાઈના પુત્ર વીરલદાસ સાથે.

સન્ન—ગાંધી સુજીભાઈ માવજીભાઈના પુત્ર બાધ કરસનદાસનો લન્ન રાજુલામાં મધવી પરશોતમદાસ હંસરાજની પુત્રી સાથે.

ગોરડીઆ ધારમી ખામજીની પુત્રી બેન અખાતાં લન્ન બદરાવાડવાળા સંધની વચરાગ નામજીના પુત્ર પ્રાણજીવન સાથે.

દોમી નાગરાદાસ વાલજીના પુત્ર જમનાદાસનાં લગ્ન નંપવી. મગાદાસ દાકરસીની પુત્રી બેન આંખા સાથે.

ગોધી વલ્લભદાસ વજારમીના પુત્ર બાઈ દુવાગઢાદાસનાં લગ્ન વોરા હરમોલીદાસ પરબુદામની પુત્રી બેન ગંગા સાથે.

ગોરડીઆ ભગવાનદાસ મુલજીના પુત્ર બાઈ ગોવીંદાસનાં લગ્ન જા-
રેખ હંસરાજ આણુદાસની પુત્રી સાથે

મરણ—વોરા બોધવજી રૂપજી. (મુંબઈમાં)

શ્રી દેવવાદા જ્ઞાનવર્ધક મિત્રસમાજ લાયબ્રેરીને મળેલી કોટા.

- ૨) ગોધી વલ્લભદાસ વજારમી તરફથી રૂ. બે
- ૨) વોરા હરમોલીદાસ પરબુદાસ તરફથી રૂ. બે
- ૩) ગોધી મુળજીબાઈ આવજીબાઈ તરફથી રૂ. બેનો પુસ્તકો
- ૧) સંધરી વસરામ નામજી તરફથી રૂ. એક
- ૧) દોરડી જમનાદાસ નાગરાદાસ વાલજી તરફથી રૂ. એક.
- ૧૧ વોરા બોધવજી રૂપજીના ઉત્તરકાર્ય પ્રમંચે રૂ. અરધો.

શ્રીહોરની ખબરો.

મેં ૧૯૭૨ ના નૂતન મંવાસરના આઘાતિક દિવસે સિંદોર કોળા મહાજનની વાડીમાં સુંદર લીલોતરીવાળા મનોગંજક સમીપાનાની વચ્ચે અત્રેના રહીસ મહેતા જોદાલાલ નંદલાલે “બેચેલર બોર્ડ ઇજીનીયરીંગ” (બી.ઇ.) ની પરીક્ષા પાસ કરવાથી તેમને કોળા મેમ તરફથી માનપત્ર એનાયત કરવાનો બચ્ચ મેલાવડો અત્રેના મે વહીવટદાર સાહેબ હોરમજીના ખરસેદજી શેઠનાના પ્રમુખપણા નીચે કરવામાં આવ્યો હતો. શરૂઆતમાં પ્રમુખ સાહેમે મેલાવડાનું કારણ જણાવ્યા બાદ વહીવટી મી. ગીરધરલાલ વાલજી તથા મેહેતા મોતીલાલ પુરુષોત્તમદાસે પ્રાથમિક વિવેચનો કર્યા બાદ રૂપાના સુંદર કારકેડના આંદર તેમને પ્રમુખસાહેમે માનપત્ર અર્પણ કર્યું હતું. જેની નકલ સામેલ છે સાગ બાદ વહીવટી મી. દામજી મકેડાસ પાં-
રેખે તથા વહીવટી મી. તથુભાઈ હપ્પરજી મુનીએ વિદ્યોત્તેજક કાર્યને યોગિ તરફથી કાર કરી યોગ્ય ઉત્તેજન આપવા તથા બોર્ડીંગનો પ્રત્યાપ જણાવી

તેને સહાયતા કરવા બાબે જરૂરીયાત જણાવી હતી. વળી આ સભામાં ડોક્ટર છવરાજ એન. મેહેતા વિધાયનથી દેશમાં પધાર્યા બાદ તેમને આપણી કામ તરફથી ચોખ્ખ સત્કાર કરવાની આવશ્યકતા દરેક વ્યક્તિએ જણાવી હતી છેવટે મી. જોશલાલે ઘટતા સંજોગમાં ઉપકાર પ્રતિષ્ઠિત કરી શાંતિ પરત્વે પોતાની ફરજ અદા કરવા તથા જન મધુહ પ્રત્યે બાબુભાવ રાખી પોતાની વિદ્યાર્થી સ્થિતિના ચીતારનું દીર્ઘર્ચન કરાવ્યું હતું.

છેલ્લે કપોળ શાંતિ તરફથી મેહેતા ત્રીભોવનદાસ પરમાનંદાસે પ્રમુખ સાહેબને ઉપકાર માની સમ્માનિત કરી હતી.

વેશવાળ—મેહેતા રમણિકલાલ ગીરધરલાલનું વેશવાળ દોશી રતી-વાળ હમનલાલની પુત્રી સાથે

—મોદી નંદલાલ ધનજી કરેજવાળાનું વેશવાળ મેહેતા સુનીલાલ ચત્ર-લુગની પુત્રી શમકુંવર મેહેન સાથે.

મરણ—મેહેતા મણીલાલ નંદલાલ ૨૩ વર્ષની ઉંમરે ક્ષયથી.

આ સમય હરખજી મેહેતાના કુટુંબમાં યાજુદાર સાહેબ મી. નંદલાલની પુત્ર ચતા હતા. તેઓ ચામજી મેહેતાના બાણેજ છુતા રામજી મોનજીની પુત્રી સાથે પરણેલા હતા. તેઓ નાની ઉંમરની બાળ વિધવા અને બંને બહેણા કુટુંબને વિલાપ કરતાં મુઠ્ઠી નાતી ઉંમરના પરસોડવાસી ધયાથી આપ્તા ગામમાં અતિથાપ રોક પ્રવર્તી મમગીતી ફેલાઈ હતી. આ બંને કુટુંબોની દીલગીરીમાં ભાગ લેઈ તેમના પ્રત્યે દીલસોજી બતાવીએ છીએ.

મેતા જગજીવન રવજી ૫૨ વર્ષની ઉંમરે દમતા આગરથી.

આ માણસનો ઉત્તરકારજમાં મરનારના અનુજ બાઈ રા. રા. હરજીવનદાસ રવજીએ શાંતિને તળેલ સુર્ય તથા બજાયાંનું જમણ આપી કોરજ સારી રીતે કયું છે. તેમજ મીનજીનોનો ઘટતો સત્કાર કયો છે.

સુખજી નીવાસી કપોળ ચિંતાલીયા મિત્રમંડળ.

૩ મજકુર મંડળની એક સભા કાસ્ટક સુદ ૮ ને રવીવારે રાત્રીના મુ. ૮. ૯ કલાકે મી. કરચનદાસ બાણજીમાઈના પ્રમુખપણા નીચે જુલેશ્વર પાસે આવેલી ડોકામરડીની વાડીમાં તેઓના રહેવાના મકાનમાં મળી હતી. અને નીચે યુજન કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

(૧) મજકુર મંડળના સેક્ટરી.મી. જમનાદાસ જમગંધવનસાચ પોતાના કામ માટે મહુવે જતા હોવાથી તેની જગાએ મી. જમનાદાસ દરખાસ્તી સર્વાનુમતે નીમણુક કરવામાં આવી હતી.

(૨) મજકુર મંડળના એક સંભાસદ રાણુલાલગા, બાધ મજકુરમાં જમવાનું બરણુવાન વચે અક્ષર મંત્રુ મુખાધમાં ઘવાથી આજની સંજા ઘણી દીલગીરી જાહેર કરે છે. અને દીલગીરીની નોંધ મીનીટ બુકમાં સેવામાં આવી હતી. અને મંડળ તરફથી તેમના બાધ મળીલાલ જમવાન ઉંચે રાણુલે દીલાસાપત્ર લખી મોકલવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. અને સત્રીના ૧૧ વાગે સભા વીખરાઇ ગઇ હતી.

અમારો અભિપ્રાય.

નીચેનાં પુસ્તકો અમેને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યાં છે, જેની પદોચ અમે આભારસહિત સ્વિકારીએ છીએ:-

સ્નેહાંકુર-અમારા મિત્ર રા. રા. ચંદ્રચંદર નર્મદાચંદર પંડ્યા બી. એ. એલ. એલ. બી. જેઓ " કપોળના " લેખક તરીકે વારંવાર કવિના અને લેખકી અમારા વાંચક વર્ગની સેવા બજાવતા રહ્યાં છે, તેઓ તરફથી " સ્નેહાંકુર " નામનું એક નાનકડું પુસ્તક ઘણાં લાંબા વખત અગાઉ અમેને અભિપ્રાયાર્થે મળ્યું છે. " ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રાચીન સારા લખવાનું મહદ્દભાગ્ય, આધુનિક સમયમાં યોગ્યતા પ્રાપ્ત છે; તેમ હોવાથી રા. ચંદ્રચંદર પંડ્યાએ યોગ્ય પદ્ય સારાં કાવ્યો રચવાની કોશી આ કોશીય ખરેખર ઉત્તેજનને પ્રાપ્ત છે, એમ કદા વિના અમેને માણતું નથી. રા. ચંદ્રચંદર આપણા ઉછરતા સારાર લેખક છે, તેઓએ સાહિત્યની સેવા બજાવવા કાંઈક પ્રયત્ન કર્યો છે, પણ તે પ્રયત્ન એટલો વિચાર અને સદૃઢ ધવાની જરૂર છે, કે જેને પરિણામે ગુજરાતી સાહિત્યની સમૃદ્ધિમાં સંગીન વખારો ધાય " ગને બદાલી બદાલી બહુ બદાલી દે, નજુદી ન્દાનકડી ન્દાનકડી, " એ નામનું, તેઓનું કાવ્ય " મુંદરી મુનોધમાં " અથવા બીજા પુસ્તકમાં જેઓએ-જે બેનોએ-વાંચ્યું હશે, તેઓનાં હૃદયમાં

ખરેખર એવો ભાવ પેદા થયો હતો કે, આ કાવ્યમાં જણાવ્યા મુજબનું નથુંદો અને ભાભીઓ વચ્ચેનું હેન હોય, અને મુજરાતની બહેનોમાં નથુંદો અને ભાભીઓ વચ્ચે જે રીતનો કહેવકંકાસ જોવામાં આવે છે, તે સદાને માટે નાખુદ થાય. આ મુજબ આવાં એક કાવ્યની અસર ઘણી સારી થાય છે, તો ઉચ્ચ સ્તરનાં વધારે કાવ્યોની અસરનું તો કહેવું જ શું ? છેલ્લે અમે રા. ચંદ્રચંદ્રને સામાન્ય જનસમૂહને વાંચવામાં સરળ થઈ પડે તેવી સહેલી જોડણી રાખવાનો આગ્રહ કરી, તેઓના પ્રયત્નમાં સફળતા ઇચ્છીએ છીએ.

રામાયણનો રસાત્મક સાર-કર્તા. રા. રા. હરગોવિંદ કાનજી ભટ્ટ.
મૂલ્ય. રૂ. ૦-૪-૦.

શ્રી. રા. હરગોવિંદ કાનજી ભટ્ટ જેવા ઉત્સાહી લેખકની “કપોળ” ના વાંચકવર્ગને જોળખાણુ આપવાની જરૂર હોય એમ અમે માનતા નથી, તેઓનાં “ગીતાંજલિ” નાં મુજરાતી કાવ્યો, “કપોળના” વાંચકો ઉપરાંત મુજરાતી વાંચનારી સામાન્ય પ્રજામાં પણ લોકપ્રિય થઈ પડ્યાં છે. તેઓએ રચેલા “રામાયણના રસાત્મક સાર” માં રામાયણના શુદ્ધ શુદ્ધ પ્રસંગોનું રસમય ભાષામાં વર્ણન કર્યું છે. આ વર્ણનોમાં સરળ ભાષા હોવા ઉપરાંત, વાંચકોને આ પ્રસંગોનો સાર તેના ભાવ સાથે આપી તેમાંથી લેવાનો બોધ પણ સાચેસાચે આપવાનો કેટલેક પ્રસંગે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. “વાલ્મિકિ રામાયણ,” કલિદાસકૃત “રઘુવંશ,” રમેશ-ચંદ્રકાવ્યનું “રામાયણ”નાં ઇંગ્લીશ કાવ્યો, વગેરે ઉત્તમ આદર્શો ઉપરથી આ કાવ્યો રચવામાં આવ્યાં છે, જેથી તે પ્રજાવર્ગ ઉપર સારી અસર કરનારાં થઈ પડે એમાં કાંઈપણ શક નથી. “સીતા અને સુવર્ણ મૃગ” નાં કાવ્યમાં રામસીતા વચ્ચેનો સંવાદ આપણી બહેનોને તેઓની સ્પષ્ટ માટે સારી યાનક આપનારો છે. શ્રી રામ કહે છે કે, બ્રહ્માએ સોનાનો મૃગ આ પૃથ્વીમાં નિપાળ્યો નથી, આમાં તો કાંઈ કપટ છે, અને એ મૃગ મેળવવાની ઇચ્છા હોડી દે, નહીં તો કાંઈ અણુધાર્મિક સંકટ આવશે; ત્યારે સીતાજી કહેછે:—

“પેલું મારું કયન સમજ્યા નાથ, આવું કહો શું ?

દાત્રી યાના ? વિજય કરીને દૈત્યને જીતશે શું ?

આ સોનાના વિપુલ મૃગને જાણ મારી રણોને

જાઓ બહાવા કહિ ન વદીએ આમ, દાત્રી થઈને.”

પછી જ્યારે મૂગ રામના જેવી ચીસ પાડે છે, ત્યારે લક્ષ્મણ સીતા-
જીને કહે છે કે, એ સાદા શ્રી રામનો ન.હોય, કારણ કે શ્રી રામચંદ્રજી પર
કદી પણ કંટ પડે તેમ નથી, ત્યારે સીતાજી તેને મહેલું ખાસતાં કહે છે કે:—

“આમ હાક મુજો દોષે, બાણ બાંધે નહિ સજે;
ચોર્યા ના ધસે બહારે, ક્ષત્રીનો પુત્ર કોણ કહે.”

x . . . x . . . x

રામના જન્મથી શરૂ કરીને તે છેક સીતાત્યાગ, રામસીતાનો પાછો
મેળાપ અને સીતાજી સૌ દેખતાં પૃથ્વીમાતાના બોળામાં બેસી પૃથ્વીમાં
અથોપ પછ ગયાં, ત્યાં સુધીના શુદ્ધશુદ્ધ પ્રશ્નોનાં વર્ણનો કર્તાએ ધણી
અસરકારક રીતે કર્યા છે. કાબરૂપ રામાયણનું મોટું પુસ્તક તેઓ બહાર
પાડવાનો પ્રયત્ન કરે એવું ઇચ્છી, પુસ્તકની શરૂઆતમાં જેમ અને તેમ, ઓછાં
પાનાં પ્રસ્તાવના વિગેરેમાં રાખી પુસ્તકને વધું આકર્ષક બનાવવાની સૂચના
સાથ, કત્તિ તેઓના આ પ્રયાસમાં અમે દરેક ફતેહ ઇચ્છીએ છીએ.

ગુજરાતી ભુગોળ-ગુજરાતી ચોપા ધોરણ ખાટે રા. રા. કિંમતલાલ
ગણેશજી અંગરિકા એમ. એ. એલ, એલ. બી. એ તદ્દન નવી રૂબ
ઉપર ભુગોળ રચી છે. આ ભુગોળમાં રચણાનાં નામ આપવા સાથે, શુદ્ધ
શુદ્ધ જગ્યાઓ સંબંધી રાજકીય, વ્યાપારી, આર્થિક વગેરે માહિતી સારી રીતે
આપી, વિદ્યાર્થીઓનાં સામાન્ય જ્ઞાનમાં વધારો કરવાનો કર્તાએ જે પ્રયત્ન
કર્યો છે, તે બેશક પ્રશંસાપાત્ર છે. નક્કાઓ વધારે છે, પણ તે વધુ આક-
ર્ષક બનાવવાનો આગ્રહ કરી, કત્તિ તેઓના પ્રયાસમાં ફતેહ ઇચ્છીએ
છીએ. કિંમત ૦-૬-૦

બાલગીતમાળા—અમરેલીવાળા રા. કૃષ્ણપ્રસાદ ગીરનાગરે મઠે
તરફથી ‘બાલગીતમાળા’ નામનું પુસ્તક અમોને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યું છે.
બાળકોને માટે શુદ્ધ ધોરણવાર કાવ્યો આ સંગ્રહમાં ગોઠવવામાં આવ્યાં
છે. પુસ્તકને અનેક ચિત્રોથી આકર્ષક બનાવ્યું છે, અને ચિત્રોની સાથે સાથે
તે પ્રશ્નોનાં કાવ્યો સરળ ભાષામાં આપવામાં આવ્યાં છે. ઘણાં કાવ્યો
છંદો ઉપરથી અનુવાદ રૂપે છે, અને કેટલાંક હિંદી હંતકયા અને ધૂર્મ-
પુસ્તકોના પ્રસંગોપરથી તથા કુદરતનાં વર્ણનો વગેરે સંબંધમાં સ્વતંત્રરીતે
રચવામાં આવ્યાં છે. છંદો કાવ્યોના અનુવાદમાં “કેસેબિયાન્કા,” “ચાન્”
આદિ થી લાઇટ પ્રિંગેડ ” વગેરે ધણી સુંદર રીતે ગુજરાતીમાં ઉતારવામાં

અમારો અભિપ્રાય.

આત્મા છે, જે માટે લેખકને બેચક ધન્યવાદ ધો છે. “ સાષ્ટ મિમેક્રુ ” કાવ્ય વિદ્યાર્થીઓને ખાસ કરીને પ્રિય થઇ પડે તેવું છે. તેનો ચરુઆનનો ભાગ નીચે મુજબ છે —

“ હુહુહુહુ ધોમ્મ, હુહુહુહુ ધોમ્મ માણ રહ્યું,
બધા ખળભળે, અવાજ શુભી દુરથી તોપના
સહુ મૂંઢ બને, ‘ન કો’ કહી શકે, ધરો આજ રા,
મનો ધમકતાં, શુભી આરિભ્યાં જરા દૂરના. ”

કર્તાને અમે તેના પ્રયત્નમાં ફતેહ ઇચ્છીએ છીએ.

આદ્યમ્મ — સ્વર્ગવાસી રા. રા. વૈદ્યાચારી મણીચંકર ગોવિંદજીની આત્મકનિબંધ દ્વાર્મસીને લગતાં સુંદર ચિત્રોની આવશ્યક અંગેને બેટ મળ્યા છે, જેની પહેાંચ આભાર સહિત સ્વિકારીએ છીએ. દ્વિંદો પ્રજાને જાહેર ખખર કેમ ફેલાવવી, તેનું ચિત્રણ આપવાની પહેવાર ચરુઆત કરનાર ગુજરાત કાઠીયાવાડમાં આપણા મહુમ વૈદરાજ પહેલા હતા.

મુનિનું આમળાનું તેલ—ઘાસલેટની મેળવણીવાળાં સુગંધી તેલો ખજારમાં પુષ્કળ મળે છે, તેથી નહીં હગાવાની એતવણી આપનારા આપણા કપોળ વૈદ સિદ્ધોરવાળા મુનિ મુગળ હંસરાજ માંધી તરફથી આમળાનાં તેલની શીશી અંગેને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યા છે. આ તેલ આમળામાંથી બનાવવામાં આવેલું છે, અને વૈદકશાસ્ત્રના અનુભવ અને અભ્યાસ ઉપરથી, આપણી દેશી વનસ્પતિઓ નાંખી એ તેલને હંડક આપનાર અને સુગંધી બનાવવામાં આવ્યું છે. “ ગુજરાતી ” જેવાં પત્રે તેને માટે સારો અભિપ્રાય આપ્યો છે. અમે અમારા એ બાઈને તેઓના પ્રયાસમાં ફતેહ ઇચ્છીએ છીએ. દ્વિ. શીશી એકના રૂ. ૦-૪-૦.

ખાસ વનસ્પતિમાંથી બનાવેલી

દેશી દવાઓ.

ટાનીક છવન ગુટિકા:—લોહીને સુધારી શરીરને મજબુત બનાવે છે. અને નાશુદ્ધ થયેલી સ્પર્શશક્તિને તેના અર્થક રૂપમાં લાવે છે. કી. ખા. ૧ નો ૩૧. ૧-૮-૦

દમનો મદાન શતુ:—એ તેવા જૂનો અને જડ ધોંધી 'એલા' એ ઉપર આ દવા આધારી છે.

તાવ નિવારણ ચુરણ:—એકાંતરીઓ, ટાનીઓ વિગેરે ગમે તે જાતના તાવમાં આ દવાનું મેવન કરવાથી ગમતકારીક ગુણ થાય છે.

આ ઉપરાંત દરેક જાતના ચુરણ તેમજ ખાંસી, ફરજ, ખુજલી વિગેરે દરેક માટેની અકસીર દવા અમારે ત્યાંથી મળતી કિંમતે મળશે.

ઉપરાંત દરેક જાતની દવા ઓરડર આપેથી ખાસ જાતી મહેનત અને દેખરેખ નીચે જતાવી આપણમાં આવશે. એક વખત વાપરી ખાતરી કરો. અનેક મર્દીથીકેટા મળ્યાં છે.

વૈદ આચ. જે. મીત્રી.

નારાયણ બિહડીંગ, ૨ જે માળે.

ગોરગામ બેકેડ-મુશાઈ.

વીન્વીટા

ડેકીનનો

પુષ્ટીકારક ચરક.

જુગ જુગ કારણના મનને તંદુરસ્તી લયડે તે માટે જામ મેળવળીઓથી તર્કયા કરવામા આવ્યો છે.

જમ, કાચ અને કંઠમાળ જેવા દરદો માટે તે ઘીલકુલ ઘીનદુગીદ છે બગડી ગયેલી પાચનશક્તિના સમયે નબળાઇ થઈ લેાય તે સ્વચ્છ જોનો ઉપયોગ જરૂરી છે

મનીમરો રોમ્બેટ્સ જેવું ગંધિત આપનાર ટોનીક એમા લેવાથી બળ ઘટી જાય, બદલુજમી થાય, ભુખ નાહી છુટે, કબજીયત અને મુસ્તી થાય તથા ઉંઘાથી જીવ રહે ત્યારે એ લેવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે, અને એ ચાર દીવમમાં રસોપકારક અને અબજબ જેવું પરીણામ નીપડે છે

તાવ, મેલેરીયા વગેરે બીમારામાં આરામ પામે છે. એટલુજ નહીં પણ ટોનીક અને પુષ્ટીકારક અત્ય લેવાને લીધે પાચનશક્તિ વધે છે, ભુખ છુટે, પાચનક્રીયામાં સુધારો થાય છે અને શરીર પાકુ તેની અમલ અધીતી પણ આવે છે

ઘણજ લેવેજનાર લેવાથી તે પીવા મગે એવું છે.

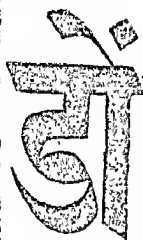
દરેક જાગીર ટ્રેડમાં અને નામ લેાય છે

ઝાકલા એન્ટે

જમનાદાસ બ્રધર્સ—દવાવાળા.

મારકેટ, છીપીયાલ, મુંબઈ.

નાનાં છોકરાંઓ સારે

ગરનું ચાલાસૂત.

આ દવાનો સ્વાદ મંદુર હોવાથી તે
છોકરાંઓ હોંઘવી પીએ છે. એથી હેઠી
તથા પેટનું મોટું ધવું, દાઢ પગની મૂંઝતા,
વીંચેરે રોગો નાશ થાય છે. અમારું
જાલામૂત ખરીદતી વખતે તે રંગમરનું જ
છે એવી ચોક્કસ ખાતરી કરી ખરીદવું.

નાનાં એકતી કિ. ૧૨ આના. ટપાડ ખર્ચ ૪ આના.

દે. દી. રંગરે અને. કું., ગીરગામ—મુંબઈ.

તુવેરનીદાળ.

મુંબઈ તથા દેશાવરતા મુજ મંદરંગો ખખર આપવામાં આવે છે કે
આવારે ત્યાં હિંદુસ્તાનમાં વજાણથી કુદર, મુઠ, કમરેડ, ખેલાત, નડીવાડ
વગેરેના તુવેરની દાળ મોટા જથ્થામાં રહે છે, તે જ આપણને તોખતી દશે
તેઓને ખખર આવથી વ્યાખંધ નેમજ છૂટક રાકોથી આપવામાં આવશે.
એક વખત ખરીદ કરી ખાવી રહે.

શા. કરશનદાસ ભાગુભાઈ.

કુમીશન એજન્ટ.

દે. રાજાજંદર, ૩ છ ગલી—મુંબઈ.

આ ત્રણ દરેકને થાય છે પણ બે વેહેલો આરામ કરવો હોય ગરુડ છાપ દવા વાપરો.

દરજનોકામ — આ મલમ લગાડનારો દરજ ખેત દીવસમાં જડ
મુગથી વન્ય છે બગતન પતી નથી, કીમત ડમી ૧ ના ત્યા શીશીના
૨, ૦૧ દમનના ૩ ૨૧

ખરનાખમ — ફક્ત ખમ ત્યા છણા ફેણ ઉપર ચોપડવો જેવી
કડક સાથે આગમ થઇ ચામડી સાફ થાય છે. લોકો આને સારૂ દરજનો
મયમ આગે છે જે ઉપર નુકસાન કરે છે કીમત ડમી ૧ નો ૩. ૦૧ દમન
ના ૩. ૦૧.

કાન્તીખમ — (સધિવા ત્યા ગાયાના દુખારો ઉપર મસલવાનો
કીમતી મલમ) જેની એક શીશી ગૃહસ્થોએ દરેકા ઘરમાં રાખવી. કીમત
શીશી ૧ રૂા આના ૮ અર્ધા આનાની ટોકટ મોકલવાથી. નમુનાની ડમી
મફત મોકલવામાં આવે છે.

શા. કીલાભાઈ ઝવેરચંદ.

દરેક જાતની દવા, સુમધી તેવો, અતરો, શરૂગતો, પેટની દવા, કો-
લન મેટર, ગમખાસ, પીપરમીટનાં દુધ, અરકો, વીગેરે જ્યાંબંધ ત્યા છુટક
કીદાયત ખાવે વેચનામ.

૨. છોપી ચાલ, મારફ્ટ સામે—મુંબઈ.

આપણી પહેલી ફરજ

૮૬નીપરિત તદુગ્ત રહ્યું એ આપણી પહેલામા પહેલી ફરજ છે તદુગ્તી આ કારણથી મારે છે અને ખગડી મેને તદુગ્તી કેવી રીતે ખાત્રી મુખારી મારે છે તે મનુષ્યમાં મનુષ્ય આ આપણા અર્થાત

વૈવિધ્ય

નામનુ આનુર્ભાવ પુનઃક વાનું જે જનરિતાર્થ નમાવનારને તદન મદુત પહેલાકામા આવે છે તેની ૪ લાખ કોષીઓ ક્યાની ખાત્રી નાં છે તે નેનું અતિ ઉપયોગીપણું મળાવી આવે છે. માટે આજના લખી મનાવે.

રાજવૈવ નારાયણુ કેશવજી,

લખનગર—કાઠિયાવાડ.

સંમાર મુખનું શ્રેષ્ઠ સાધન

૧૬૧ તદુગ્તી આ નમાના દરેક મુખનું આ માવન છે આ તદુગ્તી માવવાનું યેર માવન

મદનમજી ગોષીઓ

૮ દરમ કે તે નેવી મુખારી તેમા વધારે કહે છે, ૨૫૪૫૫૫ નોડી દત્ત સાદ લાવ છે, મીયને વધારી ધડ મે છે પેશાબ નો એનીવધાર્યાં જલી ધાવો મપું ખીનીયવિમારના નમાન મોળા નામુ મે છે, નાનતવને વજમન કી થી ૨૫૪૨ મનારે છે, આનમ્નિ આ 'ખાનનમ્નિ' વધરે છે દરતમ્ન આ ખીજા નેવાજે દોષથી આવે. મનેગેનો નામ કી ખડ નો કામગનુ પુણ્યવાળે ૩ વિગે વિગે

મનુ ૮૦ મે જી ૩ : ૩૩ : ૧

આ આગી ના ૧૮૫ { રાજવૈવ નારાયણુ કેશવજી, ૧૮૫૫ રાજ-મંથર { ૧૮૫૫ નગર-કાઠિયાવાડ,

શાની શોધ કરો છો !

તાકાત અને તદુગરતી આપનારી આત્મકનિમિત્ત
ગોળીઓ વાપરે અને મજબૂત, ગળવાન, પુષ્ટ, નેઝરથી
તથા લાંબી જીવનનાય થાયો.

કિમત—ગોળી ૩૨ ની કપી ૧ નો રૂપિયો ૦૧ એક
પંચાંગ વિગત જાણવાને પ્રાપ્તસલિસ્ટ મંગાવો.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

તમારું જીવન કામશાસ્ત્ર કલે વાંચ્યું છે ?

એ પુસ્તક મફતજ મળે છે. વાચનારની જીવનને એ
વાચવાથી મોહોરો લાગ થાય છે શરીર, મગજ અને ખરી
નીતિનું સરસુન કરવાની કઠેઠા ધરાવનારે તે જરૂર વાચવું
જો, એ એક ઠાંડે લખી મંગાવી લ્યો.

મુંબઈ પ્રાંત

મયનાદેડી

• રેડ

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી,

આલે—આત્મકનિમિત્ત ગોપધાસ,

જામનગર—શરિયાવાડ